T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BİLLUR KÖŞK MASALLARI

Ayşe Arzu ERTİZMAN
2502060069

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İSTANBUL - 2020

ÖZ

BİLLUR KÖŞK MASALLARI
AYŞE ARZU ERTİZMAN

Orijinal adı "Hikâye-i Billur Köşk ve Elmas Sefine" olan ve Türk masal sahasında müstesna bir yeri bulunan Billur Köşk kitabı, yüz yılı aşkın bir süreden beri İstanbul'da pek çok kez yayımlanmıştır. Billur Köşk, bu meşhur derlemeye adını veren masal da dâhil olmak üzere 14 masal metninden oluşan bir masal koleksiyonudur. Kitabın (H.) 1332 (M.) 1916 tarihli Arap harfli basma nüshası okunarak Latin harflerine aktarılmış, ardından metin Tarihi-Coğrafi Fin Ekolü mensuplarından biri olan Axel Olrik'in geliştirdiği "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" metodu kullanılarak tahlil edilmiştir.

Bu çalışmadaki başlıca gayemiz, Billur Köşk masallarının bağlama ait unsurları barındırmamasına rağmen halk anlatılarının epik kurallarıyla uyumunu göstermek ve bu sayede bu koleksiyonun sözlü kültür ortamı halk yaratması verimler olduğunu ortaya koymaktır.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde masal türü üzerinde durulmuş, ardından gelen ikinci bölümde Billur Köşk masal kitabı ve ondan söz eden yerli ve yabancı araştırmacılar tanıtılmıştır. Üçüncü bölüm uyguladığımız metodun kurucusu Axel Olrik'e ayrılmıştır. Hayatı, akademik yaşamı, ilmi çalışmaları ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra, "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" isimli halk yaratması sözlü kültür ürünlerinin ayırt edici özelliklerini belirleyen metodu on beş başlık altında ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Dördüncü ve son bölümde Billur Köşk masal kitabında yer alan masalların AaTh ve EB tip kataloglarındaki numaraları, bunun yanında temleri ve epizotları verilmiş ve Axel Olrik'in metodu söz konusu 14 masala uygulanmıştır. "Sonuç"ta yapılan çalışma özetlenmiş ve yapılan çözümlemenin neticesinde "epik kurallar"ın irdelenen 14 masalın 13'ünün yapısında bulunuyor olması bu masalların XIX. Yüzyılın sözlü kültür ortamından derlendiği kanaatini oluşturmuştur.

Kuşkusuz bu anlatıların sözlü kültür ortamından derlendiğini gösteren sadece Axel Olrik'in maddeleştirdiği ortak kurallara uygunlukları değildir. Anlatım kompozisyonu, üslubu, günlük konuşma dili şeklindeki ifade biçimleri ve bazı klişe sözlerin kullanımı gibi özellikler de Billur Köşk masallarının dil vasıtasıyla kurgulanmış, dinleme yoluyla gerçekleşen sözel mahiyetteki anlatım biçimlerinden kaynaklandığını gösterir. Ayrıca, olay örgüsünün ve kahramanların çoğunun kendinden önce veya sonra derlenmiş masal metinlerindekilerle benzer özelliklere sahip olması yahut aynen görülmesi ve barındırdıkları motifler de bu kanaati göstermektedir.

Çalışmamız sırasıyla "Bibliyografya", "Ek Bibliyografya", "Metinler", "Sözlük" ve "Orijinal Metin" kısımlarıyla son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Masal, Billur Köşk, Axel Olrik, Epik Kurallar, Halk Edebiyatı, Halkbilimi.

ABSTRACT

CRYSTAL MANOR FOLK TALES
AYSE ARZU ERTIZMAN

Billur Köşk (Crystal Manor), whose original name is "Hikâye-i Billur Köşk and Elmas Sefine", and has an exceptional place in the Turkish folk tale field, is a collection of 14 tales and has been published many times in Istanbul for over a hundred years. The printed copy of the book in Arabic letters dated Hijri 1332 (1916) was read and narrated in Latin letters, and then the text was analyzed using Axel Olrik's "Epic Rules of Folk Narratives" method, who is one of the members of the Historical-Geographical Finnish School.

Although Billur Köşk tales do not contain the contextual elements, our primary goal in this study is to show their compatibility with the epic rules of folk literature and reveal that this complete work of oral culture environment is a product of folk narratives.

In the introduction part, information is given about the subject, purpose, scope, and study method. In the first part of the study, the type of folk tales is emphasized, and in the second part, the book of Billur Köşk, and the local and foreign researchers who mentioned it are introduced. The third chapter is dedicated to Axel Olrik, the founder of the method we applied. After giving information about his life, academic life, systematic studies, and works, his way of determining the distinctive features of oral culture products of folk creation called "Epic Rules of Folk Narratives" was explained in detail. In the fourth and final chapter, the numbers of the folk tales in the book of Billur Köşk are given in Aath, EB type catalogs, as well as the themes and episodes; and Axel Olrik's method was applied to the 14 folk tales of the Billur Köşk tale book. In the analysis made in "Conclusion," as the "epic rules" were found in the structure of 13 of 14 examined folk tales, the opinion that they were compiled from the oral cultural environment in XIX. Century was formed.

Undoubtedly, it is not just their compliance with Axel Olrik's method that shows that these narratives are compiled from the oral culture environment. Features such as narrative composition, style, expressions in the form of daily spoken language, and the use of some clichés show that the Billur Köşk tales stem from verbal expressions that are constructed through language and realized through listening. Also, the plot and most of the heroes have similar characteristics to those in the folk tale texts compiled before or after them, or that they are seen precisely, and the motifs they contain also show this opinion.

"Bibliography", "Supplemental Bibliography", "Texts", "Dictionary", and "Original Text" were added to the final part, respectively.

Keywords: Folk Tale, Crystal Manor, Axel Olrik, Epic Rules, Folk Literature, Folklore.

ÖNSÖZ

Tahkiye (narrative) öncelikle sözlü kültür ortamının bir ürünüdür ve başlangıç noktasını da, insanoğlunun söz vasıtasıyla kendini anlatmak, açıklamak, aktarmak ve korumak ihtiyacı oluşturmaktadır. Bu anlamda ilk olarak kuralları yazılmamış inanç sistemlerinin ve milletlerin hayatlarında önemli yerleri olan savaş ve kahramanlık maceralarının nesilden nesle aktarılarak korunduğu bilinmektedir. Kök, kültür, gelenek, görenek inanış; hâsılı bütün bir toplumu oluşturan değerlerin geleceğe aktarımında izlenen tutum ve/veya tutumlar zamanla çeşitliliği sağlayarak anlatılar arasında ayrışmalara ve farklı adlandırmalara sebep olmuştur. Ortaya çıkan sözlü aktarımlar aynı zamanda birliği ya da başka bir ifade ile topluluğu bir arada tutmayı ve tehlikelere karşı dikkati ve anlatılanlardan ders çıkarmayı gaye edinirken bu bir araya gelişte eğlenme ve hoşça vakit geçirme işlevini de kazanarak yapılanmıştır. Sözlü aktarımlarda tema farklılığını yaratan da bu bir araya gelişlerde tabiata karşı boyun eğme, ataları yâd etme ve eğlenerek öğrenme işlevlerinin ortaya konuluşları ile şekillenmiştir, denilebilir.

Bugün mitlerle başladığı düşünülen sözlü aktarımlar ve bunların yanında sürüp giden destanlar dışında kalan ve diğer iki ana tür olarak niteleyebileceğimiz efsaneler ve masallar topluluğun bir araya geliş işlevlerini simgeleyen sunumlardandır. Zamanla evrene ve tabiata bakışta kazanılan kendine güven neticesinde mitlerin yaratılma-oluşma evresi bitmiş ancak halk hafızasında korunmaları sözlü aktarımlarda bir şekilde ortaya çıkmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda masallar, mitler ve destanlar kadar kendine özgü ve işlevleri açısından da kapsayıcı bir özellik arz etmektedir. Öncelikle halk nesrinde başlangıç noktası olabilecek bir konumda yer alan masalların da mitlerden kopmuş olduğunu düşündüren en önemli özelliği milliyetlerinin olmayışıdır. Bu özellik aynı zamanda üzerinde en çok düşünülmüş tür olmasını da beraberinde getirmiştir. İnsanlığın oluşum ve gelişim devirlerinin izlerini muhafaza eden bu sebeple geniş bir coğrafya üzerine yayılabilen masallar günümüzde de popülaritesini sürdürmektedir.

Çalışmanın konusu, Türk masal sahasında son derece önemli bir yere sahip ve orijinal adı “Hikâye-i Billur Köşk ve Elmas Sefine” olan masal kitabının Tarihi-

Coğrafi Fin Ekolü mensuplarından olan Axel Olrik'in icat ettiği çalışma yöntemlerinden "Halk Anlatılarının Epik Kuralları"na göre çözümlenerek söz konusu epik kurallara uygunluğunun değerlendirilmesidir.

Bu amaçla hazırlamış olduğumuz çalışmamız "Giriş", dört bölüm, "Sonuç", "Bibliyografya" "Ek Bibliyografya", "Masal Metinleri", "Sözlük" ve "Ek – Orjinal Metinler" kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde masalın kavramsal özellikleri aktarılmış, masal türünü belirleyen özelliklere yer verilmiştir. İkinci bölümde Billur Köşk masalları tanıtılmış ve günümüze değin Billur Köşk hakkında yapılan çalışmalar, araştırmacıların bu külliyat hakkında düşündükleri, söyledikleri nelerdir (?), bunlar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölüm çalışmada kullanılan inceleme yöntemini geliştiren Axel Olrik'e ayrılmıştır. Dördüncü ve son bölümde incelemeye tabi tutulan masalların tip numaraları, temleri ve epizotları belirtilmiş ardından masallar "Epik Kurallar"a göre tahlil edilmiştir.

Çalışma elde edilen bulguların değerlendirildiği "Sonuç" ve yararlanılan kaynakların künyelerinin gösterildiği "Bibliyografya" kısmı ile bitirilmiştir. "Ek Bibliyografya"da Türkiye masal sahasında Axel Olrik'in epik kurallarını çeşitli anlatı türlerine uygulayan araştırmacıların künyeleri belirtilmiştir.

Çalışmada kullanılan Arap harfli Billur Köşk masal kitabının Latin harfli çevirisi "Metinler" kısmında verilmiştir. Ardından gelen "Sözlük" kısmı Ferit Devellioğlu'nun **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**'i kullanılarak hazırlanmıştır. "Ek - Orijinal Metinler" adıyla Billur Köşk kitabının Arap harfli metni ile birlikte çalışma nihayetlendirilmiştir.

Çalışma sürecinde değerli görüş ve önerileriyle bana yol gösteren ve çalışmama yeni bir yön veren Prof. Dr. Abdülkadir Emeksiz'e, bu süreçte ilgisini esirgemeyen Prof. Dr. Zeynep Tarım hanımefendiye, her türlü destek ve yardımını gördüğüm Doç. Dr. Nursel Uyanıker'e gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak; öğrencisi olduğum ilk günden bu yana her konuda ve daima manevi desteğini esirgemeyen, fikir ve yorumlarıyla bana güç veren kıymetli hocam Prof. Dr. Şeyma Güngör hanımefendiye de kalpten saygı ve hürmetlerimi sunarım.

Ayrıca tez düzenleme hususunda bana yardımcı olan oğlum Ali Murat Ertizman'a ve kız kardeşim Aslı Yılmaz Yetkin'e, sabır ve desteğiyle yanımda olan eşim Süha Ertizman'a teşekkürlerimi sunarım.

AYŞE ARZU ERTİZMAN
VANCOUVER, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ……..……...ii
ABSTRACT……...……..…..iv
ÖNSÖZ……vi
KISALTMALAR LİSTESİ...…… ..……xii
GİRİŞ..... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

MASAL TÜRÜNE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

1.1 Kavram Özellikleri 4
1.1.1 Türkiye Türkçesinde ve Türk Lehçelerinde Masal Türünü Karşılayan Kelimeler 4
1.1.2 Yabancı Dillerde Masal Kelimesinin Yerine Geçen Sözcükler ... 6
1.1.3 Tür Tartışmaları ve Masalın Bir Tür Olarak Tanımlanması..... 6
1.1.4 Masal Tanımları..... 8
1.2 Masal Türünün Özellikleri 16
1.2.1 Şekil Özellikleri..... 16
1.2.2 Yapı Özellikleri 17
1.2.3 Muhteva Özellikleri..... 18
1.2.4 Dil ve Üslûp Özellikleri..... 20
1.2.5 İcra Özellikleri..... 21
1.2.6 İşlev Özellikleri 23

İKİNCİ BÖLÜM

BİLLUR KÖŞK

2.1 Billur Köşk Kitabının Türk Masal Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi 25
2.2 Yazılı Kültür Ortamı Masalları - Masal Yazıcıları..... 26
2.3 Masal Bilimi – Halkbilimi Hazırlıkları 27
2.4 "Çocuk ve Ev Masalları"..... 29
2.5 Billur Köşk Kitabının Ortaya Çıkışı..... 30
2.5.1 Ignac Kunos..... 34

2.5.2 Georg Jacob ve Theodor Menzel 36
2.5.3 Pertev Naili Boratav 41
2.5.4 Tahir Alangu 45
2.5.5 Enzyklopädie des Märchens *Kristallpalast ve Saim Sakaoğlu 48
2.6 Billur Köşk Metinleri 52
2.6.1 Basma Nüshalar 52
2.6.2 Billur Köşk Üzerine Yapılan İlmi Çalışmalar 57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM61

AXEL OLRİK VE HALK ANLATILARININ EPİK KURALLARI

3.1 Hayatı 61
3.2 Eğitim ve Meslek Hayatı 61
3.3 İlmi Çalışmaları 62
3.4 Ortaçağ Tarihyazımı ve Kültürü 63
3.5 Sözlü Anlatı 64
3.6 Halk Anlatılarının Epik Kuralları 64
3.7 Axel Olrik'in Eserleri 74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİLLUR KÖŞK MASALLARININ AXEL OLRİK'İN "EPİK KURALLARI"NA GÖRE ÇÖZÜMLENMESİ

4.1 Helvacı Güzeli Hikâyesi 79
4.2 Hikâye-i Kahveci Güzeli 87
4.3 Billûr Köşk ile Elmas Sefine Hikâyesi 92
4.4 Hırsız ile Yankesicinin Hikâyesi 100
4.5 Saka Güzeli Hikâyesi 105
4.6 Zümrüdüanka Kuşu Hikâyesi 112
4.7 Muradına Nail Olan Dilber Kız Hikâyesi 122
4.8 Muradına Nail Olmayan Dilber Kızın Hikâyesi 128
4.9 Tasa Kuşunun Hikâyesi 137
4.10 Safa ile Cefa Hikâyesi 146
4.11 Karayılan yahut Sihirli Genç 156
4.12 İğci Baba ile Üç Kız 166
4.13 Ağlayan Nar Gülen Ayva Hikâyesi 172

4.14 Ali Cengiz Hikâyesi 179
SONUÇ 185
BİBLİYOGRAFYA 190
EK BİBLİYOGRAFYA AXEL OLRİK'İN "HALK ANLATILARININ EPİK KURALLARI"NI ÇEŞİTLİ ANLATI TÜRLERİNE UYGULAYAN ARAŞTIRMACILAR 200
MASAL METİNLERİ 204
Helvâcı Güzeli Hikâyesi 205
Hikâye-i Kahveci Güzeli 217
Billûr Köşk ile Elmâs Sefîne Hikâyesi 222
Hırsız ile Yan Kesicinin Hikâyesi 228
Saka Güzeli Hikâyesi 233
Zümrüd-ü Anka Kuşu Hikâyesi 238
Murâdına Nâil Olan Dilber Kız Hikâyesi 252
Murâdına Nâil Olmayan Dilber Kızın Hikâyesi 256
Tasa Kuşunun Hikâyesi 265
Safâ ile Cefâ Hikâyesi 273
Karayılan yâhut Sihirli Genç 278
İğci Baba ile Üç Kız 284
Ağlayan Nar Gülen Ayva Hikâyesi 287
Ali Cengîz Hikâyesi 297
SÖZLÜK 299
EKLER 328
ÖZGEÇMİŞ 429

KISALTMALAR LİSTESİ

AaTh	: The Types of the Folktale (Antti Aarne – Stith Thompson)
a.e.	: Aynı Eser
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.y.	: Aynı Yer
bs.	: Baskı
b.m.y.	: Basım Matbaası Yok
b.t.y.	: Basım Tarihi Yok
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M	: Miladi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTV (EB)	: Typen Türkischer Volksmärchen (Eberhard-Boratav)
ty	: Tarih Yok
vd.	: Ve Diğerleri
Yay.	: Yayım
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Halk yaratmalarının en zengin ve en ilgi çekici türlerinden biri olan masal, aynı zamanda halkbilimi disiplininin hazırlık, doğuş ve gelişme süreçlerine katkıda bulunan en temel malzemeyi de sunan bir anlatı türüdür. Pek çok araştırmacı tarafından tanımlanmış, sayısız kez ilmi yöntemler ve araştırma metodlarıyla tahlil edilmiş olan masallar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de cazibesini korumaktadır.

Çalışmamızın konusu, orijinal adı "Hikâye-i Billur Köşk ve Elmas Sefine" olan masal kitabında yer alan 14 masalın, halkbilimi araştırma yöntemlerinden Tarihi-Coğrafi Fin Okulu'nun önemli temsilcilerinden Axel Olrik'in yapısal çözümleme metodu "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" kullanılarak tahlilidir. Böylelikle halkbilimsel metodlarla Billur Köşk'ün içinde yer alan masalların epik kurallara uygunluğu değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Billur Köşk masallarını inceleme amacımız; Türk masal sahasının ilk derleme kitabı vasfını taşıyan koleksiyonun sözlü kültürden derlendiğini, halk yaratmaları ürünlerden biri olduğunu göstermektir.

Billur Köşk masalları üzerine bugüne değin halkbilimsel bir inceleme yapılmamıştır. Türk masal sahasındaki bu eksikliği gidermek öncelikli amacımızdır.

Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın birinci bölümü; "Masal Türüne İlişkin Genel Bilgiler" adını taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle masalın kavramsal özellikleri aktarılmış, masal türünü belirleyen özelliklere yer verilmiştir. Masal kelimesinin Türk Lehçelerinde ve bazı yabancı dillerde hangi kelimelerle karşılandığına değinilmiştir. Ardından yurt dışında başlayan "Tür" tartışmaları ve "Masalın bir tür olarak tanımlanması" üzerinde durulmuş, araştırmacıların bu konuya nasıl yaklaştıkları aktarılmıştır. Sözlük ve ansiklopediler ile Türk ve yabancı araştırmacıların masalı nasıl tanımladıkları "Masal

tanımları" kısmında verilmiştir. "Masal Türünün Özellikleri" alt başlığında da masalın "Şekil", "Yapı", "Muhteva", "Dil ve üslup", "İcra" ve "İşlev" özellikleri hakkında ayrı başlıklar halinde bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü olan "Billur Köşk" adındaki kısımda; "Billur Köşk" kitabının Türk masal sahasındaki yerinden bahsedilmiş bu bağlamda kitabın ortaya çıkış sürecini hazırlayan yurt dışındaki ve yurt içindeki gelişmelerden "Yazılı Kültür Ortamı Masalları - Masal Yazıcıları", "Masal Bilimi - Halkbilimi Hazırlıkları", "Çocuk ve Ev Masalları" başlıkları altında kısaca bahsedilmiştir. Türkiye'de masal sahasında ilk derlemeyi yapan "Ignac Kunos"; kitaplarında ve bildirisinde Billur Köşk'ten bahsederek yurt dışında tanınmasını sağlayan Doğu bilimleri uzmanı ve Türkolog "Georg Jacob"; I. Dünya Savaşı sırasında Billur Köşk masallarını derlediğini bildiren ve ardından Almanca olarak yayımlayan öğrencisi "Theodor Menzel"; gerek İslam Ansiklopedisi'ne hazırladığı Billur Köşk maddesi gerekse Türk Masal Tipleri Kataloğu'nda kullandığı Billur Köşk hakkındaki düşünceleri ile Pertev Naili Boratav; ve Billur Köşk masallarını yeniden gözden geçirerek yayımlayan Tahir Alangu'dan Billur Köşk ile ilgileri doğrultusunda söz edilmiştir. Bu isimler sayesinde yurtdışında tanınan ve popüler olan Billur Köşk, Almanya'da hazırlanan Masal Ansiklopedisi'nde madde başı olarak yer almıştır. "Enzyklopädie des Märchens *Kristallpalast ve Saim Sakaoğlu" başlığında hem bu ansiklopedi kısaca tanıtılmış hem de Saim Sakaoğlu'nun hazırladığı Billur Köşk-*Kristallpalast maddesi Türkçeye çevrilerek verilmiştir. "Billur Köşk Metinleri" başlığında Billur Köşk'ün Arap harfli ve Latin harfli "Basma nüshalar"ı gösterilmiştir. "Billur Köşk üzerine yapılan ilmi çalışmalar" adlı başlıkta ise Billur Köşk ile doğrudan yahut dolaylı olarak ilgisi bulunan tezler ve makaleler yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü; "Axel Olrik ve Halk Edebiyatının Epik Kuralları" adını taşımaktadır. Bu kısımda metodolojisini kullandığımız Axel Olrik'in "Hayatı", "Eğitim ve Meslek Hayatı", "İlmi Çalışmaları", "Eserleri", uzmanlaştığı "Ortaçağ Tarih Yazımı ve Kültürü", "Sözlü Anlatı"lar üzerine yoğunlaşan dikkati aktarılmıştır. Olrik'in çalışmaları neticesinde ortaya koyduğu ve "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" adını verdiği sözlü anlatıların yapısındaki benzerlikleri belirlemek üzere başka bir

deyişle benzerlikleri göstermek üzere icat ettiği yöntem, çalışmamızda kullandığımız yöntem olması hasebiyle, ayrıntılarıyla verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü "Billur Köşk Masallarının Axel Olrik Epik Kurallarına Göre Çözümlenmesi"ni içermektedir. Billur Köşk'te yer alan 14 masalın tipleri, AaTh **The Types of the Folktale** ve EB **Typen Türkscher Volksmarchen** "Masal Tipleri Katalogları" esas alınarak tespit edilmiştir. Bu kısımda "A. Masalın Tip numaraları", "B. Masalın Temi", "C. Masalın Epizotları" belirtilmiştir. Son kısımda "D. Masalın Tahlili" başlığı altında masallar epik kurallara göre mütalaa edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemleri

Çalışmada izlediğimiz yöntemin ilk adımını Billur Köşk masal metinlerinin tespiti ve tespit edilen basma nüshaların Arap harflerinden Latin harflerine aktarılması oluşturmuştur.

Çalışmada ele alınan masalların derleyicisi ve derleme zamanı, mekânı, bağlamı gibi unsurlar belirsiz olduğu için masallar metin merkezli araştırma yöntemlerinden olan "Tarihi-Coğrafi Fin Metodu" kullanılarak incelemeye tabi tutulmuştur. Bu metod halkbilimi araştırma yöntemleri tarihinin ürettiği çözümleme yöntemleri bakımından verimli ve aldığı tüm eleştirilere rağmen hala geçerliliğini koruyan ve kullanılan metodu olma özelliğini sürdürmektedir. İçinde yer alan araştırma araçları karşılaştırmalı olarak halk verimleri üzerine çalışmayı kolaylaştıracak sistemlerdir. Kısaca Fin Metodu olarak addedilen metod, halk yaratması neticesinde meydana gelen türleri farklılıkları üzerinden değil, benzerlikleri üzerinden çalışarak aynı kökten gelen folklorik kalıpların dağılımının tespit edilmesinde kullanılan en temel yöntemlerden biridir. Çalışmada bu okulun hem tip kataloglarından faydalanılmış hem de çalışmayı, bu okulun öncülerinden olan Axel Olrik'in sözlü yaratmalarla edebi olanların ayırt edilmesinde son derece işlevsel olduğu öne sürülen yöntemi "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" temel alınarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
MASAL TÜRÜNE İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

1.1 Kavram Özellikleri

1.1.1 Türkiye Türkçesinde ve Türk Lehçelerinde Masal Türünü Karşılayan Kelimeler

Günümüzde bu türü ifade etmek için kullandığımız masal kelimesinin kökeni Arapça "örnek, benzer, öğretici söz", "mukayese, karşılaştırma" manasına gelen "mes(e)l"den gelmektedir. Çoğulu "emsal" olan kelime, Habeşce "mesl", "messâle"; Aramice "maşla", İbranice "mâsâl"dan Araplara "mesel, mâsal" olarak geçmiştir (Brockelmann, 1960: 120).

Masal teriminin, Türkiye Türkçesinde halk edebiyatı nesir türlerinden birinin karşılığı olarak geçen yüzyılın başlarından itibaren kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir. Saim Sakaoğlu, terimin "masal" şeklinde kullanılmasının çok yeni olduğunu, daha önceleri bu türü ifade etmek için "kıssa, dâstân ve hikâye" gibi terimlerin kullanıldığını bildirmektedir. Anadolu'nun değişik yörelerinde "masal" teriminin karşılığı olarak, "mesel, metel, mesele, matal, hikâye, hikâ, hikiya, hekiya, hekaye, hekat, horanlama, ozanlama ve nağıl" ifadelerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir (Alangu, 1943: 57-58; Sakaoğlu, 2002: 6-8).

Türkiye'nin coğrafi bölgelerinde görülen terimsel farklılıkların yanında Türk dünyasında da masal kelimesinin adlandırılması çeşitlilik arz etmektedir.

Balkanlarda yaşayan Türkler; Bulgaristan, Batı Trakya, Kosova, Makedonya, Romanya, Dobruca Türkleri, Gagauz Türkleri ile Irak Türkmenleri ve Kırım Tatarları Türkiye Türkçesindeki gibi "masal" (Gültekin, 2010: 43-44).

Azerbaycan Türkleri "nağıl"[1]

1 "3677-Nağıl: Azerbeycan Türkçesi'nde 'Masal' manasına gelir. Bazen de halk masalı, halk hikâyesi gibi anlamlar taşır. Kırsal kesimde köy odalarında veya insanların topluca bulunduğu başka bir ortamda özellikle de kışın ateş etrafında anlatılırlar. Bu olağanüstü öyküler bazen günlerce, hatta aylarca sürecek kadar uzundurlar. Bu nedenle de anlatan kişinin hafızasına ve yeteneğine bağlı olarak zamanla değişikliğe uğrar, uzar veya kısalır ya da üzerine yeni öyküler eklenir. Sözcüğün etimolojisi Arapça

Türkmenler "erteki", Türkistan bölgesinde "erteği-ertek", Özbekler ve Karakalpaklar "ertek", Kazaklar ve Kırgızlar "ertegi/ü"[2], Teleüt şivesi "ertegi"[3]

Tatarlar, Başkurtlar "ekiyet"

Uygurlar "çöçek" Altay Türkleri "çörçök" (Dilek, 2007: 25)

Sagaylar "ımak", Hakas Türkleri "nımah", Şorlar "nıbah-çörçek"

Kırgızlar "cöö comok" Çuvaşlar "yumah[4]-yumahsem" ve "hallep"

Saha (Yakut) Türkleri "ostuoruya" ve "kepsen"

Tıva Türkleri "tool" kelimelerini kullanmaktadırlar (Aça, 2006: 86).

Türk lehçelerinden Türkmen, Özbek ve Karakalpak, Kazak, Türkistan bölgesinde ve Teleüt Türklerinde masal için kullanılan erteki, ertek, ertegi, erteği-ertek şeklindeki isimlendirmeler erte[5] kelimesinin benzerleri/varyantları olarak düşünüldüğünde masalın anlatım süresini ("ertesi güne kalan") ve anlatım ortamını (kışın ateş başında ve yazın lambaların aydınlattığı ortamlarda) ayrıca masalda anlatılan olayların yaşandığı zamanı (Teleüt ağzında evvel zaman) ifade etmesi bakımından oldukça önemlidir.

'Nakil' (Naql) kavramı ile açıklanmaktadır. Ancak süslemek anlamı da bulunan 'Nağalmak' (Nağılmak>Yağılmak yani genişlemek, herkesçe duyulmak) ile "Nağalamak" (yenilemek ve sahtesini yapmak) fiilleri bütünü ile göz ardı edilmiştir. Üstelik Hakasça'daki "Nağılanmak" (yankılanmak) fiili ve "Naarpah" (masal) kelimesi bu bağlantıyı daha açık olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla her ne kadar Arapça Nakil sözcüğü ile uyumlu gözükse de bu durum yanıltıcıdır ve köken çok daha eski Asya Türkçesi'ndedir." Deniz Karakurt, **Aktarma Sözlüğü: Türk Dillerinden Anadolu Türkçesine**, Erişim Adresi: https://books.google.ca/ GGKEY: C9T6PFHKJPD-E, s.625.

2 "1682-Erteği: Masal manasındaki kelime aslında devamı, ertesi güne kalan şey demektir. Masalların geçmiş dönemlerde özellikle akşam hava karadıktan sonra kalabalık bir ortamda, kışın ateş başında, yazın ise basit lambaların aydınlattığı ortamlarda günler, hatta haftalar boyunca anlatılması nedeniyle yapılan bir tanımlamanın sonucu oluşmuş bir kavramdır. Sözcüğün değişik lehçe ve şivelerde Ertegi/irtegi/irteği gibi değişik söylenişleri de bulunmaktadır. Günümüzdeki 'arkası yarın' tabirine denk düşmektedir." Karakurt, a.e., s. 452.

3 "erte+gi: vaktile, ertegi çak: evvel zaman içinde" (Tahir Alangu, **Masal Araştırmaları Sahasına Toplu Bir Bakış ve Türk Halk Masallarının İç Yapısı ile Kahramanları Üzerine Bir Deneme**, İstanbul Üniversitesi Türkoloji Zümresi Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1943, s.57)

4 "854-Comak: Masal" anlamı taşımaktadır. Türk Dünyası'nın değişik bölgelerinde Domok/Comok/Comak/Cumak/Jomak/Jomok/Yomok/Yumak/Yomak/Nomak/Numak/Numah/Nuvah söz dizisindeki kelimeler masal, destan, efsane, halk hikâyesi, bilmece anlamında kullanılır. Kelime kökünde anlatmak, söylemek, büyülü söz, efsun içerikleri bulunur. Tunguz ve Mançu dillerinde "Nımka/Nımak" olarak yer alır ve şamanlık yapmak, hikâye anlatmak geçmişten haber vermek gibi manaları da içerir. Yom (baht, talih) kavramı ile de bağlantılıdır. Cumak kelimesine "Cinas" (söz oyunu) manasında da rastlanmıştır. Karakurt, a. g. e., s. 374

5 erte/irte: "sabah, tan vakti, yarın" https://www.etimolojiturkce.com/kelime/erte

Ancak Sibirya ve Altay bölgeleri ile Orta Asya'da yaşayan Türklerin kullandıkları bu kelimeler çoğunlukla Türkiye sahasında kullanılan masal teriminden anlaşılan manadan ayrı bir kavramı ifade ettiği araştırmacıların çalışmaları neticesinde ortaya konmuştur. Özellikle destan çağına benzer bir hayat tarzını günümüzde hala sürdüren Sibirya ve Altay bölgesinde yaşayan Türklerde ilmi açıdan tür/adlandırma sorunu birçok inceleme ile belirlenmiş, gösterilmiştir (Aça, 2006: 85-94; Aça, 2007: 13-22; Ergun, 2006: 37-38).

1.1.2 Yabancı Dillerde Masal Kelimesinin Yerine Geçen Sözcükler

Masal kavramı terim olarak yabancı dillerde de bugünkü kesinliğini kazanmadan evvel çeşitli manalara gelecek şekilde kullanılmıştır. Özellikle İngilizce, Fransızca ve İtalyanca'da bu durum göze çarpmaktadır. Bu da herhalde XIII.-XIV. yy'lardan itibaren başlayıp gelişen masal yazıcılığının bir tezahürü olsa gerektir. İngilizce "talu, tale, fairy tale, nursery tale, fish story"; Fransızca "conteblue, conte de fees, recit"; İtalyanca "fiaba, favola, conto, racconto", Almanca "tal, geschichte, erzählung, volkerzählung, volksmärchen, ammermärchen" şeklinde çeşitli kelimelerle isimlendirilmiştir.

Masal bugün artık; İngilizce'de "folktale", Almanca'da "märchen", Fransızca'da "conte", İspanyolca'da "cuento", İtalyanca'da "favola", Danca'da "fortælling", Fince'de "satu, tarina", Estonca'da "jutt, muinasjut", Macarca'da "nepmese, mese", Romence'de "basma, povesta" Arnavutça'da "prala, cafsa", Hırvatça'da "priča", Sırpça ve Boşnakça'da "bajka-bajke", Yunanca'da "paramythion", Bulgarca'da "prikazka", Rusça'da "skazka" Yidce'de "mayse" Ermenice'de "hekiat" kelimeleri ile terim anlamı kazanmıştır.

1.1.3 Tür Tartışmaları ve Masalın Bir Tür Olarak Tanımlanması

Folklor ürünleri halkbiliminin bir bilim dalı olmasından sonra bilimsel metotlarla araştırılıp incelenmeye başlanmış bu da bu ürünlerin tanımlama, sınıflama ve bağlı oldukları ya da diğer bir deyişle benzer özellikler gösterdikleri türleri (janr) hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmesine, fikrî tartışmalar yapılmasına olanak sağlamıştır.

Tür; alışkanlık haline gelmiş, süreklilik arz eden etmenler olarak tanımlanabilir. Türler bu süreklilik vasfının yanında ortaya çıktıkları andan itibaren sahip oldukları özelliklerini, eriştikleri bütünlüğü ve düzenlerini korumaktadırlar. Richard Bauman'a göre tür başlangıçta sınıflama anlamında kullanılmıştır, bununla da şiir, destan, nutuk, hitabe gibi edebî, folklorik veya birbirleriyle bağımsız kategorilerin düzenlenmesi amaçlanmıştır (Bauman, 1997: 96-98). Özellikle de "işlev", "yapı", "şekil" ve "içerik" gibi nitelikleri birbirine benzeyen folklor ürünlerine isim vermek ve tasnif etmek amacıyla bu kavram kullanılmıştır. Diğer bir deyişle, ilk dönemde tür; sistemli bir biçimde bir araya gelmiş bilimsel kurallar veya teorilerden ziyade bir takım düzenlemeler yapmak adına kullanılan bir terimdir. Günümüzde ise bilimsel çalışmaların merkezinde yer almaktadır. Dan Ben-Amos'un tür konusunu ele aldığı makalesinde bu tartışmalar kategorize edilerek aktarılmıştır (Ben-Amos, 2011: 226-242).

Tür konusuna eğilen bir başka Amerikalı halkbilimci de Alan Dundes'dir. Dundes, çeşitli folklor ürünlerini tanımlamak ve tarif etmek için üç aşamalı bir inceleme metodu teklif etmiştir (Dundes, 1998: 106-119). Dundes, "metin" (text), "doku" (texture) ve "bağlam" (context) adlı üçlü sisteme dayanarak yapılan tanım, tarif ve tür meselesine yaklaşımların daha doğru olduğunu vurgulamaktadır.

İlmi ve fikri tartışmalar ve görüşler folklor ürünlerini özellikle metne dayalı yaratmaları daha iyi çözümleyecek modeller yaratma yolunda teşvik edici olmuştur. Bu modellemelerden biri de Metin Ekici'ye aittir. Ekici, metni veya bu metnin içinde yer aldığı grubu tanımlamaya çalışırken dört temel dinamiği dikkate almak gerektiğini belirtmektedir. Bu dinamikler şunlardır:

- Metnin yaratım ve aktarım bağlamı özellikleri
- Metnin şekil ve yapı özellikleri
- Metnin içerik ve konu özellikleri
- Metnin işlev özellikleri

Ona göre: "Bu dört temel özellik üzerinden hareketle herhangi bir halk bilgisi türü tanımlanabileceği gibi, mevcut bir tanım da cümle cümle ele alınıp bu özelliklerden hangilerine vurgu yapıldığı belirlenmek suretiyle değerlendirilebilir." (Ekici, 2007: 132-134).

Bu çerçevede beynelmilel bir anlatı olan masalın ne anlama geldiği, neleri kapsadığı pek çok defa tanımlanmaya çalışılmış ardından yukarıda sözü edilen fikri tartışmaların ve görüşlerin ortaya çıkışıyla masal da diğer halk edebiyatı verimleri gibi gitgide başlı başına bir tür olarak kabul görmüş ve araştırmacıların belirlediği kavramsal özelliklerin ışığında ilmi manada tarif edilmiştir.

1.1.4 Masal Tanımları

Masal teriminin, Arapça; "örnek, benzer, öğretici söz" manasına gelen «mesel» kelimesinden türediğini yukarıda belirtmiştik. Masal tarifini ihtiva eden kitaplarda kelime, bu bakış noktasına uygun olarak çeşitli şekillerde manalandırılmıştır. Başta lügatler olmak üzere Türk ve yabancı araştırmacılar, çok çeşitli ve değişik tarifler yapmışlardır. Neredeyse konu ile ilgilenen her araştırmacı masalı kendine göre bir kez daha tarif etmiştir.

Kelime pek çok sözlükte farklı anlamlarda ve farklı adlandırmalarla kullanılmıştır.

1.1.4.1 Sözlük ve ansiklopedilerdeki tanımlar

Latin harflerinin kabulünden önceki sözlüklerde kelime geniş anlamda ele alınırken, Latin harfleriyle basılan sözlükler zamanında halk edebiyatı araştırmalarının ilerlemesi sebebiyle daha değişik bir anlam kazanmıştır. Saim Sakaoğlu **Gümüşhane Masalları Metin Toplama ve Tahlil** isimli doktora tezinde o zamana kadar yapılan masal tariflerini ayrıntılı bir biçimde vermiştir (Sakaoğlu, 2002: 2-6).

Ahmet Vefik Paşa, **Lehçe-i Osmânî**'de "masal" için: "Mesel, hâlâ hikâye, dâsıtân, menkabe mânâsına fıkra ve kaziyyeden gayri." (Ahmet Vefik Paşa, 2000: 758) demektedir.

Muallim Naci, **Lügât-i Naci**'de "masal" yerine "mesel"den bahseder: "Dâsıtân kıssa-i meşhûre. (Masal) bundan muharreftir." (Naci, 1978 [1.bs., 1891]: 714)

Kâmus-ı Türkî'de "masal", "1. Çocuklara söz, hikâye, 2. İnanılmayacak hikâye, 3.Vahi şey, saçma şey." (Sami, 1317: 1355) şeklinde tanımlanmaktadır.

Mehmed Salâhî, **Kamûs-ı Osmânî**'de "mesel" kelimesini kullanarak: "Dâsıtân, kıssa; (masal) bundan muharreftir." demektedir (Sakaoğlu, 2002: 1).

Türkçe Sözlük'de "masal", "Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür" olarak tanımlanmaktadır.[6]

Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü'nde "masal: (fable)" "Temsillerle, eşyayı canlılaştırma, hayvanları dile getirme gibi yollarla çekici bir şekil verilmiş kısa hikâye" olarak tarif edilmiştir (TDK Sözlük Kolu, 1948: 75).

Ferit Devellioğlu'nun, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**'inin "mesel" maddesinde ise "Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye" (Devellioğlu, 1962: 747) denilmektedir.

Mustafa Nihat Özön **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**'nde "masal"ı şöyle tarif etmektedir: "Olağanüstü olaylar hikâyesi, boş ve yalan söz." (Özön, 1971: 474).

Renkli Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük'te "masal": "Düzyazı biçiminde söylenmiş, dinsel ve büyüsel inançlardan ve törelerden bağımsız, bütünüyle düş ürünü olan, gerçeklerle ilgisi bulunmayan olağanüstü kişi, olay ve motiflerle bezenmiş kısa, birçoğu anonim anlatı türü." olarak açıklanmıştır (Komisyon, 1982: 1474)

Meydan Larousse'da "masal" maddesinde, "Genellikle olağanüstü kahramanlara ve maceralara yer verilen, konusu hayali, kulaktan kulağa anlatılarak geçen halk hikâyesi" olarak tanımlanmaktadır.[7]

Yazın Terimleri Sözlüğü "masal"ı; "Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, olağanüstü kişilerin başından geçen olağandışı olayları anlatan öykü türü. Kötülükle iyiliğin çarpıştığı olaylara bir tekerleme ile başlanır; sonunda iyilik üstün gelir. Konular peri, Keloğlan, hain vezir, padişah, şehzadeler, fakir kız ya da delikanlı gibi kahramanlar çevresinde döner." biçiminde örneklerle açıklamaktadır (Tahir Necat Gencan v.d., 1974: 90)

Halkbilim Terimleri Sözlüğü'nde "masal"; "İnsanoğlunun evren, dünya, yaşam, doğa, toplum ve kendisiyle ilgili tarihsel oluşum, düşün, istek ve izlenimlerinin

[6] https://sozluk.gov.tr/
[7] "Masal", **Meydan Larousse**, **C.8**, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1972, C. 8, s.425.

az ya da çok değişikliğe uğrayarak ağızdan ağıza geçme yoluyla çağımıza ulaşan geleneksel anlatı örnekleri" şeklinde açıklanmıştır (Acıpayamlı, 1978).

Doğan Kaya, **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**'nde "masal"ı, "Hadiseleri muhayyel bir dünyada cereyan eden, kahramanları insan ve kimi zaman da hayvan ve olağanüstü varlıklar olan, dinleyenleri eğlendiren ve bu arada eğiten, gerçeği bir takım remz ve sembollerle gerçeküstü kalıplara sokarak yansıtmaya çalışan mensur anlatım türü" şeklinde açıklamaktadır (Kaya, 2007: 488).

Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü'nde "masal"; "İnançları, bazı örf-adetleri ve genel ahlakı genellikle çocuklara aşılamak, ders vermek; onları eğlendirmek amacıyla uydurulan ve olması hemen hemen dünya gerçekliğinde mümkün olmayan olayları konu edinen ilginç anlatılar." şeklinde izah etmektedir.

1.1.4.2 Türk araştırmacıların tanımları

Masalın ilmî araştırmalara dâhil edilmesinden sonra, bu sahada derleme ve/veya inceleme yapan araştırmacıların, değişik kaynaklarda yer alan masal tariflerine bakıldığında, tariflerin; masalların derlemeler veya incelemeler neticesinde tespit edilen farklı özellikleri üzerinde yoğunlaşılarak yapıldığı görülmektedir. Masallar hakkında yapılan araştırmalara paralel olarak tarifleri üç bakış noktasında toplayabiliriz:

- Masalın genel özellikleri üzerine yapılmış tarifler.
- Masalların kendine has özellikleri üzerinde durularak yapılmış tarifler.
- Kelimenin terim anlamı kazanmasından sonra yapılmış tarifler.

Mehmet Halit Bayrı'nın "masal" tarifi; "Halk bilgisi kadrosu içinde 'masal' mefhumundan anlaşılan mânâ, bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen bir yerde veya sahada bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikâyesidir." şeklindedir (Bayrı, 1936: 185).

Naki Tezel, **Türk Ansiklopedisi**'ndeki "masal" maddesinde; "Olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan peri ve cin, dev, ejderha, cadıkarı, arap, padişah, vezir gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen hikâye" diyerek tarifinde masallardaki şahıs kadrosuna yer vermiştir (Tezel, 1953: 317).

Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**'nda "masal"ı "Günlük hayatın sınırlı, kuru gerçeğiyle yetinemeyen halk muhayyilesinin tabiat ve gerçek dışı bir âlemde yaşattığı kahramanların hikâyesidir." (Kabaklı, 1965: 64) diye tarif etmiştir.

Masal sahasında pek çok araştırma yapmış, Türk masallarının derlenmesinde önemli katkılarda bulunmuş ve Türk masal araştırmalarının bugün hala en önemli kaynak eseri olan **Typen Türkischer Volksmärchen**'i Wolfram Eberhard'la birlikte hazırlamış olan Pertev Naili Boratav ise "masal"ı şöyle tarif etmektedir; "Masal, nesirle söylenmiş dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiasında olmayan kısa anlatı." (Boratav, 1988a: 80).

Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane Masalları Metin Toplama Tahlil** isimli doktora tezinde, yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi, o güne kadar yapılmış olan çeşitli kaynaklardaki masal tariflerini verdikten ve bunlardaki eksik kalan yönleri belirttikten sonra, "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayâl mahsulü olduğu halde, dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür." (Sakaoğlu, 2002: 4) diyerek farklı bir masal tarifi yapmıştır.

Elazığ masallarını Propp metoduna göre inceleyen Umay Günay ise; "Masallar en yaygın kabule göre masal mantığı denilen belli bir düzen içinde anlatılan hayat hikâyeleridir. Bu hayat hikâyeleri umumiyetle yaşadığımız dünyadan farklı bir dünyayı dile getirir ve imkânsızı gerçekleştirerek, kahramanları neticede mutlu kılar, dinleyenlere ümit verir." (Günay, 1992: 109) ifadesiyle, bağlam unsurunu dikkate alarak, masal dinleyicisine de tarifinde yer vermiştir.

Bilge Seyidoğlu, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**'nde yazdığı "masal" maddesinde, "Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, *bir varmış bir yokmuş* gibi klişe anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda *yedi, içti, muratlarına erdiler* yahut *onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana* gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür." (Seyidoğlu, 1986: 149) diyerek masallarda yer alan kalıp sözleri de tarifine dahil ettiği görülmektedir.

Ali Berat Alptekin hazırlamış olduğu doktora tezinde "masal"ı: "Büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatmalar." (Alptekin, 2002: XI) diyerek tarif etmiştir.

Esma Şimşek ise "masal"ı: "Masallar içerisinde olağanüstü kahramanların ve hadiselerin geçtiği klişe bir sözle başlayıp yine klişe bir sözle biten, dinleyiciyi inandırmak gibi bir iddiası olmayan ve umumiyetle nesir şeklinde söylenen hayal mahsulü türlerdir." (Şimşek, 2001: 3) şeklinde tanımlamıştır.

Bu masal araştırmalarını takip eden gelişmeler ve özellikle masallarla ilgili teori kitaplarının tercümeleriyle masalın farklı yüzlerine dikkat çeken tarifler de yapılmıştır. Bunlardan biri aynı zamanda V. Propp'un **Morfologiya skazki** (1928) isimli eserini Türkçe'ye **Masalın Biçimbilimi** adıyla tercüme eden Mehmet Rifat'ın tarifidir. Rifat halk masallarını; "Kurmaca (hayal ürünü) olayları veya kurmaca diye verilen olayları nesir biçiminde dile getiren, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan, toplumsal işlevi de eğlendirmek olan anlatı" (Rifat 1992) şeklinde nitelendirerek masalın eğlence işlevine dikkat çekmektedir.

1.1.4.3 Yabancı araştırmacıların masal tanımları

Masal kelimesi bugün erişebildiğimiz kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre ilk olarak 1697 yılında Madame D'Aulnoy'un tarafından yazılan "Les Contes des Fees" (peri masalları) adlı eserin adında kullanılmıştır. Onun da bu eseri yazarken esinlendiği kaynağın Giovanni Francesco Straparola'un (İtalyan şair ve kısa öykü-çerçeve öykü yazarı) The Facetious Nights ve The Pleasant Nights adlı iki ciltlik hikâye koleksiyonu olduğu düşünülmektedir. Straparola'ya ait bu koleksiyon bugünkü bilgilere göre Avrupa'da masalın bilinen ilk basılı versiyonudur.

Masal türü, masal araştırmaları folklorun doğuşunda ve gelişmesinde araştırmacıların mütemadiyen uğraştıkları en önemli ve en özel mesele olmuştur. Yapılan ilk incelemeler neticesinde çoğu masalın Avrupa'da müşterek olduğu fark edilmiş, bunun sonucunda köken ve yayılma meselesi hakkında çeşitli görüşler ve teoriler ileri sürülmüştür. Ancak masallar üzerine ilmi çalışmaların, türü anlamlandırma ve tanımlama çabalarının ilk olarak Grimm Kardeşlerle başladığı kabul edilmektedir. Jacob (1785-1863) ve Wilhelm (1786-1859) Grimm kardeşler Fransız

menşeli Aydınlanma Felsefesi'ne karşılık Alman filozof ve şair Johann Gottfred von Herder (1744-1803) ile başlayan Millî Romantizm akımının etkisiyle bugün artık "metin merkezli yaklaşımlar" dediğimiz usülle Alman halk masallarını derlemişler ve 1812 yılında **Kinder und Hausmärchen** (Çocuk ve Ev Masalları) adıyla yayımlamışlardır (Çobanoğlu, 1999: 5). Masalı "günlük olaylar ile olağanüstünün birleşimi" olarak tanımlayan (Azadovski, 2002: 10) Grimm Kardeşler bu çalışmalarının "Notlar" kısmında, masallar hakkında; nasıl derlenmesi, nasıl yayımlanması vb. bilgiler verirken masal ve mit ilişkisi üzerine de fikirler ileri sürmüşlerdir: "*Tabiatüstü varlıkların tasviri bir şekilde teşekkülü demek olan en eski zamanlara kadar uzanan inanmaların bakiyeleri bütün masallarda müşterektir. Bu mitolojik unsurlar topraktan fışkıran çimenler ve otların üstüne saçılmış ve ancak keskin bakışlı gözler tarafından görülebilen kırık elmas parçacıklarına benzerler. Bunların fonksiyonları ve manaları çoktan kaybolmuştur. Fakat hala makbuldürler. Ve masalın muhtevasını teşkil ederler. Bu unsurlar aynı zamanda masalların olağanüstü özelliklere olan eğilimlerinin anlaşılmasını sağlar.*" (Bolte-Polivka, 2014: 112). Onların masallara bu yönden yaklaşımları devirlerinden günümüze kadar pek çok kuramın ve ekolün doğmasını, çeşitli çalışma yöntemlerinin icat edilmesini sağlamıştır.

Başlangıçta dilbilimciler ve oryantalistlerin ileri sürdüğü fikir ve akımlar gitgide akademik dünyada geniş bir çevreye yayılmış (antropologlar, etnograflar, psikologlar vd.) pek çok araştırmacı masalı tanımlamak ve açıklamak üzere çeşitli eserler ve yöntemler ortaya koymuşlardır. Bunlar arasında bugün hala tamamıyla ya da çeşitli açılardan kabul gören araştırmacıların yaklaşımlarına, masal tanımlarına yer vermek gereklidir.

Grimm Kardeşlerin 1812 yılında yayımladıkları masallar etrafında yüz yıla yakın süre çeşitli görüşler, tartışmalar ve araştırmalar yapıldıktan sonra, doktora tezini İskandinav halk masallarına dayanarak babası Julius Krohn'dan (1835-1888) öğrendiği coğrafya metodu rehberliğinde hazırlayan Finlandiyalı Kaarle Krohn (1863-1933) o döneme kadarki en önemli ve sistemli nazariyeyi ortaya koymuştur. "**Ayı (kurt) ve Tilki: İskandinav Hayvan Masalları**" (1888) adlı bu çalışma bilimsel bir metodla bir halk masalı üzerinde yapılan ilk monografi olma özelliğini taşımaktadır

(Sydow, 1997: 76). Krohn; tezi üzerindeki çalışmasında gördüğü ihtiyaç üzerine, Avrupa'nın farklı ülkelerinde dağınık bir biçimde bulunan çeşitli halk bilgisi malzemesini tasnif etmek ve kataloglar haline getirerek özellikle de masalların karşılaştırılmasını mümkün kılmak maksadıyla 1907 yılında Alman ve İskandinav âlimlerin katılımıyla Folklore Fellows isimli bir dernek kurmuştur. Bu derneğin çalışmaları neticesinde Kuzey Avrupa'dan çok sayıda masal derlenmiştir. Toplanan malzemenin karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmesine zemin hazırlayan ise Krohn'un öğrencisi Antti Aarne (1867-1925)'nin masallardaki kişilikler ve olay örgüsü üzerinden geliştirdiği masal tiplerinin sınıflandırma sistemini olmuştur. Bu ilk masal tipleri kataloğu **Verzeichnis der Märchen typen** (Masal Tipleri Dizini) adıyla 1910 yılında yayımlanmıştır. İncelenen masallar üç ana başlık altında sıralanarak sunulmuştur. Kaarle Krohn bu sayede masalların doğuş ve yayılış sahasını tespit edeceğini düşünmektedir; çünkü ona göre "*her masal muayyen bir yerde ve muayyen bir tarihi evrede oluşmuştur*." (Wikipedia/Kaarle Krohn, 2019). Tarihi-Coğrafi Fin Metodu olarak anılan bu yöntemin temeli coğrafi ve kronolojik olarak metinleri, verileri sıralayıp karşılaştırarak orijinal metne ulaşmaktır. Pek çok yönden eleştirilmekle birlikte bu yöntemin kurucularının ortaya koyduğu sınıflandırma sistemi geliştirilerek [8] bugün hala kullanılmaktadır.

Aarne'nin eseri 1928 yılında Stith Thompson (1885-1976) tarafından yeni ilaveler ve düzenlemelerle **The Types of the Folktale** (Masal Tipleri) adıyla yayımlanmıştır. Thompson 1964 yılında bir kez daha düzenleyip yayımladığı kataloğu bu sefer beş ana başlık altında sunmuştur. Bunun yanında Thompson'ın **Motif-Index of Folk-Literature** (Halk Edebiyatının Motif İndeksi) (1932-1936) isimli çalışması da karşılaştırmalı çalışmalarda sıklıkla yararlanılan kaynaklardandır (Wikipedia/Stith Thompson, 2019). Onun "masal" tarifi ise şöyledir: "*Belirli bir uzunlukta birtakım motiflerden veya epizotlardan oluşmuş bir edebi şekil. Olay gerçek olmayan bir dünyanın bilinmez bir yerinde geçer; belirli karakterleri olmayan fakat şaşırtıcı olaylarla dolu bir anlatı şeklidir.*" (Doğanç, 1988: 167). Bunun dışında yine bu ekolün düzenlediği çalışılacak malzemenin sistemli bir şekilde nasıl elde edilmesi

8 Bu konudaki son çalışma için bkz. Hans-Jörg Uther, **The Types of International Folktales, A Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson, III Part,** Helsinki, Academia Scientiarum Fennica, 2004.

gerektiğinin ortaya konduğu halkbilimi derleme metodları da önemlidir (Krohn, J.-Krohn, K., 1996).

Tarihi-Coğrafi Fin Metoduna tepki olarak ortaya çıkan Yapısal Halkbilimi Kuramı içerisinde yer alan üç ekolden "Yapısal Anlatı Çözümleme Modeli"nin temsilcisi Rus araştırmacı Vladimir Propp (1895-1970), **Morfogija Skazki** (Masalın Biçimbilimi) (1928) adlı eserinde temsil ettiği ekol bağlamında olağanüstü "masal"ı şöyle tanımlamaktadır: "*Morfolojik olarak masal şöyle tarif edilir: Bir kötülükle ya da bir eksiklikle başlayıp ara işlevlerden geçerek evlenmeye ya da düğümü çözme olarak kullanılan başka işlevlere ulaşan masallardır. Hainlik (A) veya eksik (a) ile başlayan ara fonksiyonlarla evliliğe (W) veya son olarak kullanılan diğer fonksiyonlara kadar ilerleyen bir tekâmüldür. Mükâfat (F), kazanç (veya talihsizliğin tasfiyesi (K) takipten kurtuluş (Rs) masalda son fonksiyon olarak kullanılır. Bu tip tekamüle hareket adı verilir. Bir masal birkaç hareketten meydana gelebilir.*" (Propp, 2001: 40). Propp'a göre fonksiyonlar bir masalın temel parçalarıdır. Her fonksiyon belli bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan ve belli sonuçları olan masaldaki bir karakterin bir hareketi (aksiyonu)dir (Propp 2001).

Bunların dışında masal kavramı, masal terimi üzerine düşünen araştırmacılardan biri de Türk folklor malzemelerinin ilk toplayıcılarından olan Macar Türkolog Ignacz Kunos (1862-1945)'tur. Kunos, "masal"la ilgili olarak: "Masallar hem eski zamanların dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını hem de geçmişte yaşayanların edebiyatlarını, yargılarını, yazılmış tarihlerden fazla anlatır. Masal dediğimiz şey her milletin dönem aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak, hem eski zamanların ahlâkını da görmüş oluruz." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (Kunos, 1994).

Halk masalları ve efsaneleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmış, İsviçreli bir edebiyat kuramcısı olan Max Lüthi (1909-1991) ise, **Märchen** isimli çalışmasında "masal"ın kavram olarak büyü, keramet ve olağanüstülük gibi özellikleri bünyesinde taşıdığını vurgulamaktadır.[9]

9 Max Lüthi'nin masal kelimesini etimolojik, morfolojik ve kavramsal yönden irdelediği ve çeşitli başvuru kitaplarındaki masal tanımlarına yer verdiği çeviri yazı için bkz.: Max Lüthi,

1.2 Masal Türünün Özellikleri

Masalların, doğuş hususiyetleri itibariyle mit (myth)'lerden sonra gelen en eski halk anlatı türlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Çok eski devirlerden itibaren sözlü gelenekte yaşayan, bu sebeple o devirlerin kültürel izlerini de taşıyabilen masallar, yayıldıkları geniş coğrafya üzerinde her dönemde popüler olmayı başarmış ve günümüze de bu şekilde intikâl etmiştir. Yaygınlıklarını özde aynı fakat içerisine girdiği çeşitli muhitlerden yeni nitelikler kazanarak sağlayan bu halk anlatısı, kimi zaman da diğer türlerle birleşerek, benzerlikler göstererek yahut onları da ihtiva ederek dinamizmini korumuştur. Bu kısımda masalın özelliklerine şekil, yapı, muhteva, dil ve üslûp ve işlev yönlerinden bakılmış, bunlara ayrıca bağlam unsuru da ilâve edilerek, icra esnasında kazandığı yahut yitirdiği hususlar sıralanmıştır.[10]

1.2.1 Şekil Özellikleri

1. Masallar genellikle mensur anlatılardır. Masallarda ender olarak manzum parçalara da rastlanılabilir.
2. Masallar efsanelerden daha uzun, destan ve halk hikâyelerden daha kısa anlatılardır. Ancak hayvan masalları daha kısadır.
3. Masalların başlığı, özel bir adlandırması yoktur. Masalların isimlendirilmesi anlatıcılar veya derlemeciler ve naşirler tarafından yapılır. Derlemeciler ve naşirler tarafından yapılan adlandırmalar masalların tip ve motif tasnifi sırasında kolaylık olması itibariyledir. Adlandırmalar genellikle rastlantısal olarak verilir. Bu sebepten ötürü aynı masal anlatıldığı veya neşredildiği yere göre farklı isimler alabilir.

"Almanya'da Masal: Ad Kavram ve Önemli Çalışmalar" (Çev.: Sevengül Sönmez), **Milli Folklor**, Y.5, S.35, Güz 1997, s.88-91.

10 Bu başlık altındaki bilgiler Pertev Naili Boratav'ın eserlerinden hülasa edilmiştir. Onun özellikle **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Ankara, M.E.B., 1946; **Zaman Zaman İçinde**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1958; **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1988a; **Az Gittik Uz Gittik**, İstanbul, Adam Yayınları, 1997; **Halk Edebiyatı Dersleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2000a; isimli kitaplarından faydalanılmıştır. Bunlar dışında özellikle anlatıcı ve icra ortamı hususunda verdiği bilgilerle Ahmet Ali Arslan'ın **Kuzey-Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar, C.1**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998, s.47-55, yararlanılan kaynaklar arasındadır.

1.2.2 Yapı Özellikleri

1. Masalların anlatılış tarzı çoğunlukla aynıdır, sabittir.
    a. Masal bir "**giriş kalıbı**" ile başlar: "Bir varmış bir yokmuş". Bu kalıp bazen bir "**tekerleme**" ile genişletilebilir (anlatıcının performans özelliğine bilgisine-icra ortamına-dinleyicisine vb. durumların niteliğine göre).
    b. Bunu henüz asıl macera başlamadan kahramanı tasvir eden (konumunu, bazen doğumunu, gençliğini vb. anlatan) kısa bir "**giriş**" kısmı takip eder.
    c. Bundan sonra "**asıl masal**" başlar.
    d. Masalın "**sonuç**" kısmı ise genellikle şöyledir: Kötüler kırk katır veya kırk satırla cezalandırılır veya kırk gün kırk gece süren bir düğün olur veya hem kahramanları hem de dinleyicileri sevindiren başka bir mutlu son olur.
    e. Masalın "**dilek**" kısmıyla performans sona erer: "Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine"
2. Masallar mensur bir anlatı olmakla birlikte belirli yerlerinde kullanılan uyaklı kalıplaşmış sözler, formeller yer almaktadır. Bunlar;
    a. Başlangıç Formelleri
    b. Bağlayıcı (Geçiş) Formelleri
    c. Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller
    d. Bitiş Formelleri
    e. Çeşitli Formel Unsurlar

    olarak sıralanır. Genellikle hayvan masallarında formel unsurlara rastlanmaz. Bu formel unsurlar tekerleme veya kalıp söz biçimindedir.[11]

11 Boratav tekerleme kavramını açıklarken; " 'Başlangıç kalıp sözleri' ve 'Bitiş Kalıp Sözleri' ifadelerinin yeterli olmayacağına çünkü bazı tekerlemelerin masalın ortasında veya sonunda ortaya çıktığını, ayrıca tekerlemelerin basit kalıp sözler değil, belli yoğunluktaki hikâyeler olduğuna ve tekerlemelerin mutlaka uydurma olması gerekmediği, gerçekçi temaları da işleyebileceğine dikkat çektikten sonra, bir tekerleme motifinin basmakalıp bir sözü ifade ile sınırlı kalabileceği gibi tüm bir masalı kapsayabileceğini de ifade belirtmektedir. Boratav tekerlemeleri şu başlıklar altında ele almıştır: I) Kısa Giriş Sözleri, II) Giriş Tekerlemesi Biçiminde Kısa Maceralar, III) Tekerleme Biçiminde Masallar, IV)Araya Giren Kalıp Sözler ve V) Bitiş Kalıp Sözleri. Bkz.: Pertev Naili Boratav, **Tekerleme: Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2000b.

3. Masallarda atasözü, deyim, duâ, bedduâ, mâni gibi halk edebiyatının diğer türlerinden örneklere rastlanabilir.
4. Bazı masallar birden fazla konu üzerine kurulabilir. Yahut birden fazla masal bir araya gelerek masal kahramanının ağzından bir düğümü çözmek için anlatılabilir. İç içe geçmiş bu masal anlatma geleneğine "çerçeve masal" adı verilir.

1.2.3 Muhteva Özellikleri

1. Masallar, olağanüstülüklere yer veren bir anlatı türüdür. Bu nedenle içinde yer alan kahramanların, mekânların ve olayların çoğu olağanüstüdür.
2. Masalların kahramanları; her türlü sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çevreden insanlar; padişah, vezir, tüccar, hırsız, oduncu, kahveci vb., hayvanlar; keçi, kurt, tilki, ayı, yılan, kedi, köpek, at vb., bitkiler; ağaç, gül, turunç vb., canlı/cansız varlıklar, çeşitli eşyalar; güneş, ay, dağ, taş, su, mağara, duvar, seccade, değirmen, ayna, kase, kaşık vb., hayâlî yaratıklar; dev, cin, peri, ejderha, zümrüdüanka vb. gibi akla gelen her şey olabilir.
3. Masal kahramanlarının özel adları yoktur. Padişah, kocakarı, peri kızı, devanası, üveyanne, tüccar gibi adsız, sıfatlarıyla anılan kişilerdir. Bazı kahramanların adları varsa da bu ya toplumda sık rastlanılan bir isimdir, ya da anlatımı kolaylaştırmak ve kahramanın önemli bir özelliğini belirtmek adına söylenmiştir: Avcı Mehmet, Haramibaşı Ahmet, Haydut Fatma, Safa ile Cefa, Bahtiyar,Keloğlan, Köse, Cüce vb.
4. Masallarda adı geçen belli bazı masal ülkeleri vardır: Çin, Hint, Yemen, Bağdat, Mısır, İstanbul vb. Ancak bu yer adları, isimlerinin dışında herhangi bir gerçekliği ifade etmez. Aynı masal bazen Hint'te bazen de Yemen'de geçebilir. Bu anlatıcının kültürel birikimi dâhilinde değişen bir durumdur.
5. Masallarda tek bir olaydan söz edilir. Ancak bu olayın nedeni üzerinde durulmaz. Masalları oluşturan olaylar canlı ve hareketlidir. Anlatımda geriye dönüşler olmaz.
6. Masallardaki "evvel zaman" belirli bir zamanı göstermeyen geçmiş, muhayyel bir zamandır.

7. Masallar zamansız ve mekânsızdır. Masallarda sınıf farkı, aristokrasi, zengin fakir ayrımı yoktur. Olaylar herkesin başından geçebilir.
8. Masalda gerçek ile hayal, rüya ile hakikat, gerçek ve gerçeküstü bir aradadır.
9. Masallar temelde iyi ile kötünün mücadelesi üzerine kurulmuş olan anlatılardır. Olumlu meziyetler iyide, güzelde ve güçlüde, kusurlar ise kötüde, çirkinde ve zayıftadır.
10. Masallardaki sembolik anlatım masallarda yer alan belli bazı tiplerin, bazı karakteristik özelliklerle sembolize edilmesi neticesini ortaya çıkarmıştır. Bunlara örnek olarak:

    a) **Keloğlan:** Şans, akıl, zekâ, kurnazlık, saflık
    b) **Köse:** İkiyüzlülük
    c) **Üvey anne:** Kötülük, zulüm
    d) **Üvey kızkardeş:** Kıskançlık
    e) **Küçük kardeş:** Akıllılık, doğruluk, sadakat, şanslılık
    f) **İhtiyar kişiler:** Keramet ve yardımseverlik
    g) **Kocakarı:** Kötü, ara bozucu

    verilebilir.

    Hayvan masallarında ise her hayvan kendi özelliklerine göre bir insan karakterini temsil eder. Bunlara örnek olarak aşağıdakiler verilebilir:

    a) **Aslan:** Liderlik, güç, hükümdarlık
    b) **Tilki:** Kurnazlık
    c) **Kurt:** Gücü
    d) **Ayı:** İyi kalplilik
    e) **Karınca:** Çalışkanlık
    f) **Tavşan:** Aptallık
11. Masallar gerçeküstü ve sembollere dayalı oluşuyla çocuklara yönelik, çocuğu eğiten bir anlatı türü olarak düşünülmüştür. Ancak bütün olarak masallara bakıldığında çocuğa hitap eden pek az masal olduğu görülür. Masal farklı yaştan ve sosyal sınıftan insana seslenebilme özelliği taşıyan bir türdür.

12. Masalların kendine özgü bir mantığı vardır. Masallar genellikle mutlu sonla biter; iyiler mükâfatlandırılır, kötüler cezalandırılır. Bu kuralın dışına çıkan çok az masal bulunur. Adalet masalın en önemli en belirgin özelliğidir.
13. Masallarda imkânsız diye bir şey yoktur. Sihir, büyü, olağanüstü kuvvet ve kadim bilgi ile her şey başarılır.
14. Masallar animizm ve totemizm inançlarına ait izler taşırlar.

1.2.4 Dil ve Üslûp Özellikleri

1. Masallar, anlatıldığı toplumun dil ve üslûp özelliklerini taşır. Anlatıcı, derleyici veya yazar masalın dil ve üslup özelliklerinin belirleyicisidir. Masallar halk anlatmaları olduğu için sözlü kültür ortamında sade bir üslupla ve günlük konuşma diliyle söylenmektedir. Öte yandan yazılı kültür ortamında sanat kaygısı ile bu kültür ortamının ve üretildiği devrin yazın anlayışına uygun bir üslupla da üretilebilmektedir.
2. Her masal anlatıldığı ve/veya derlendiği bölgenin ağız özelliklerini taşır, mahalli kelimeleri bünyesinde barındırır. Bu da masalın dilbilim çalışmalarına kaynaklık etmesini sağlar.
3. Masallar genellikle «-mişli geçmiş zaman» veya «geniş zaman» ile anlatılırlar. Yapma, işleme veya sanat masalı olarak adlandırılan masallarda «-dili geçmiş» zamanın da kullanıldığı görülmektedir.
4. Masallarda cümleler kısa ve genellikle yüklem sona gelecek biçimde kurulmaktadır.
5. Masallarda kahramanlar birbirleriyle sıkça konuşmaktadır. Anlatıcılar bunları "diyor, dedi, demiş" kelimeleri ile birbirine bağlarlar.
6. Masallarda mecaz (değişmece), teşbih (benzetme), teşhis (kişileştirme), intak (konuşturma), kinaye (değinmece), istiare (eğretileme), mübalağa (abartma), tezat (zıtlık), muamma (bilmece) vb. edebi sanatlar sıkça kullanılır.

1.2.5 İcra Özellikleri[12]

1. Masal ilk anlatıcısı belli olmayan, sözlü gelenekte yaşayan anonim bir türdür.
2. Aynı masal pek çok hikâyeci tarafından anlatılabilir. Her biri bu masalda değişiklikler yapabilir. Hatta aynı hikâyeci masalı her anlatışında değiştirebilir; masalı uzatabilir veya kısaltabilir. Sadece sözlü gelenekte yaşayan bir masalın günümüzde hala elli yıl öncesinde olduğu gibi anlatılması imkânsızdır.
3. Masallar, genellikle çeşitli sosyo-kültürel tabakaya mensup kadınlar tarafından anlatılırlar. Halk arasında masal anlatıcılarına çoğunlukla "masal anası", "masal ninesi", "masalcı", "masal atası", "hikâyeci" gibi adlar verilir. Bununla birlikte masalın icra ortamına göre anlatıcının cinsiyeti değişiklik gösterebilir. Kahvehane, köy odası, köy meydanı gibi erkek dinleyicilerin olduğu ortamlarda anlatıcı da erkektir. Kadınlara özgü işlerin yapıldığı; kışa yiyecek hazırlama, yün eğirme, yemek pişirme gibi veya yalnızca gece olduğunda evde bir arada toplanıldığı vakit anlatıcı kadındır.
4. Masal anlatıcısı masala başlamadan önce tekerlemelerle dinleyicileri gerçek dünyadan masal âlemine sokmak üzere hazırlar. Masalın son kısmında yine bir tekerlemeyle dinleyiciyi gerçek dünyaya geri getirir.
5. Masal anlatanlar, dinleyenleri etkileyen bir üslûba ve zengin bir kelime haznesine sahip, masalın içindeki öğeleri, formel unsurlar dediğimiz kalıplaşmış sözleri yerli yerinde kullanabilen ve topluluk içinde rahat konuşabilen, cana yakın, hoş sohbet kişilerdir.
6. Masal anlatıldığı ortamda bireyler arası iletişimi kurar. İcra anında anlatma, dinleme ve anlama eğitimi sağlar. Özellikle çocuklar anlatıcı vasıtasıyla seslerini kullanmayı, anlatılana ilgi göstermeyi, masalın içinde geçen atasözü,

12 Burada sözlü kültür ortamında halk yaratması neticesinde ortaya çıkan nesilden nesle aktarılarak gelen ve pek çok derlemecinin yahut araştırmacının gözlemleri neticesinde ortaya konmuş icra geleneğinden söz edilmektedir. Günümüzde " Sahne Sanatı" eylemi, başlı başına bir etkinlik, performans olarak kabul edilen çeşitli eğitimleri, sertifika programları ve festivalleri olan "Masal Anlatıcılığı" konumuz dışındadır. Bununla ilgili bkz.: Sıla Topçam, **Masal Anlatıcılığı ve Günümüz Masal Anlatıcılığında Hazırlanma Süreçleri**, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Banu Ayten Akın, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sahne Sanatları Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019. Bunun dışında yazılı kültür ortamında bir kişinin metni sesli olarak okuma eylemi ve dinleyenlere duygu aktarımı için ses değişikliği, mimik ve jestler yardımıyla gerçekleşen icra bağlamı da konumuzun dışındadır.

deyim vb. gibi sözcük gruplarının manalarını ve bunları yerli yerinde kullanmayı öğrenirler.

7. İcracılar bazen unutma veya bulundukları ortama göre anlatıyı değiştirme vb. sebeplerle anlattıkları masallara yeni motifler katarak masalların çeşitlenmesine sebep olur. Bunun dışında usta-çırak ilişkisi içinde yetişen, öğrendikleri masallara hiçbir şey katmadan anlatan çıraklar vardır. Anadolu'nun bazı yerlerinde bu özelliklerinden dolayı "dudu-dudu kuşu" olarak anılan bu kişiler aynı zamanda icraları esnasında, masalı öğrendikleri şahsın hareketlerine varıncaya kadar taklit ederler.
8. Derlemecilerin gözlemleri neticesinde tespit edilmiş önemli bir nokta da, icracıların yaşlarına yahut usta veya çırak oluşlarına göre değişen özelliklerdir. Bunlar icracının masalı anlatma süresi, anlatış biçimi ve anlattığı masalın niceliği gibi hususlardır. Kendine göre belirli bir sıra takip ederek (mesela; yalanlama veya zincirleme masal, hayvan masalı yahut fıkra ve ardından asıl – veya olağanüstü- masal vb.) anlatıma başlayan masalcıların, dinleyicilerin dikkatini asıl masalda toplamak için böyle bir sıra takip ettikleri düşünülmektedir. Asıl masal kısmında adeta "trans"a geçer gibi bir performans sergileyebilen masalcı, peş peşe birkaç masal anlatabilir. Her masal sonunda "performansı yalanlama" yoluyla, "-Yarın gece devam ederiz" gibi sözlerle dinleyicilerin ilgisi hakkında fikir sahibi olan masalcı aldığı tepkiye göre icrasına devam eder yahut gösterimi sona erdirir.
9. Masallar, icra edildikleri ortamlara ve dinleyicilerine göre değişiklik arz eder. İcra ortamı ile anlatılan masallar arasında bir paralellik kurulabilir:

    - Çocukları eğlendirmek, hoş tutmak yahut yatmaya hazırlamak maksadıyla daha çok çocuklara yönelik olarak nitelendirilen, ders verme özelliği taşıyan hayvan masalları veya içinde komik unsurların bulunduğu ve kolaylıkla seyirlik oyun hüviyetine dönüşebilecek zincirleme masallar anlatılır.
    - "Masal anası" diye tabir edilen anlatıcılar, daha çok kadınlara ve genç kızlara, köyde kışlık yiyecekler hazırlanırken (erişte kesmek, tarhana yapmak vb.) halı, kilim, yün eğirmek gibi işler esnasında veya ocak,

"tandır" başında ekmek pişirilirken yani kısaca kadınlar tarafından toplu bir şekilde uğraş verilirken, iş görenlerin yorulup sıkılmaması için genellikle kahramanı kadın olan ve sonu mutlulukla biten masallar anlatılır. Bu masallara anlatıcılarının yaşları nedeniyle "kocakarı masalı" da denilmektedir.

- Köy odası, köy kahvesi gibi erkek dinleyicilerin toplandığı meclislerde anlatıcılar da erkektir. Buralarda yine dinleyicilerin ilgileri gözetilerek kahramanları erkek olan masallar anlatılır. Fıkraları müstehcen olanları da yine bu ortamlarda anlatılır.

10. Masallar genellikle evlerde uzun kış gecelerini kısaltmak için ocak başında toplanılıp anlatılır.
11. Masal, anlatıcının kültüründen, yaşayışından izler taşıyabilir. Masal kahramanlarının doğumu, evlenmesi, ölümü vb. unsurlar, anlatıldığı bölgenin örf ve âdetlerini, yaşanmış tecrübelerini yansıtabilir. Anlatı aynı zamanda dinleyicisinin sosyal rolü, konumu itibariyle de şekillenebilir. Mesela; icracının dinleyicisi gelinler veya gelinlik çağına girmiş genç kızlarsa masal, onları eğitici veya uyarıcı birtakım özellikler ön plana çıkarılarak anlatılabilir.
12. Masalı diğer halk anlatı türlerinden ayıran en mühim taraf, icracının ve dinleyicilerin içinde yaşamak, var olmak istedikleri ütopik bir dünyayı, ānı, anlatıyor oluşudur. Anlatıcı gerçek dünyada söyleyemediklerini masal aracılığıyla dile getirebilir. Dinleyenler masal süresince tarif edilen zamanda ve mekânda kendilerini masal kahramanlarının yerine koyarak özlem duydukları dünyada yaşayabilirler.

1.2.6 İşlev Özellikleri

1. Masalların en önemli ve "işlevsel" özelliklerinden biri eğiticilik- öğreticilik ile eğlencenin iç içe geçtiği bir yapı arz etmeleridir. Masallarda mutlaka bir eğitim amacı saklıdır (Boratav, 1991: 276).
2. Masalların eğitim işlevi ders verici yönleriyle öne çıkar. Bu husus dinleyicisi daha çok çocuklar olan hayvan masallarında özellikle göze çarpmaktadır.

3. Masalların eğitim işlevine bir başka örnek de şöyle verilebilir; bütün masallarda iyilik yapanlar mükâfatlandırılmıştır. Bu da masalın dinleyicisini iyilik yapmaya teşvik eder, erdemli ve adil olmaya yönlendirir.
4. Masallarda kullanılan özlü sözler, atasözleri ve deyimler özellikle çocuklar olmak üzere dinleyenlerin kelime hazinesini geliştirir.
5. Masalların diğer bir önemli işlevi de eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevidir.
6. Masallar anlatıldığı toplumun değerlerini yansıtır. Masal aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel veri niteliğindedir.

İKİNCİ BÖLÜM
BİLLUR KÖŞK

2.1 Billur Köşk Kitabının Türk Masal Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi

Türk masalları sahasında özel bir yeri olan ve bilinen en eski derleme kitabı olarak anılan Billur Köşk, geçmişten bugüne şöhretini devam ettirmektedir. İçinde 14 masal bulunan bu külliyatın ilk nerede kimin tarafından yayıma hazırlandığı bugün de sırrını korumaktadır. İlk olarak hangi tarihte basıldı, halk arasından sözlü kültür ortamından derlendikten sonra derleyen kişi tarafından devrinin inşa' anlayışına uygun olarak yeniden düzenlenip mi yazıldı veyahut tamamen yazılı kültür ortamı içerisinde bir şair veya yazar tarafından doğrudan yazılı olarak mı üretilip neşredildi ve okuyucuya mı sunuldu? Bu soruları hala kesin olarak cevaplayamıyoruz.

Billur Köşk masalları 14 masaldan oluşmaktadır. Bu masallar şunlardır:

1. Billur Köşk ile Elmas Sefine
2. Helvacı Güzeli
3. Kahveci Güzeli
4. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva
5. Muradına Nail Olan Dilber
6. Muradına Nail Olamayan Dilber
7. Tasa Kuşu
8. Zümrüdüanka Kuşu
9. İğci Baba
10. Hırsız ile Yankesici
11. Safa ile Cefa
12. Ali Cengiz
13. Saka Güzeli
14. Kara Yılan

Billur Köşk'ün bugün Türk masal sahasında hiç şüphesiz önemli bir yeri vardır. Bunun nedeni öncelikle içerdiği 14 masalın çoğunun halk arasında hala anlatılıyor oluşudur. Billur Köşk adıyla anılan bu masal koleksiyonunun içinde yer alan anlatıların ilk derleyicisi bilinmediği gibi derlendiği muhit de sırrını korumaktadır. Ancak Ignac Kunos'un derlediği pek çok masalın yanı sıra Billur Köşk'te yer alan masalları da İstanbul ve Adakale'den derlediği bilinmektedir (Szılagyı, 2007: 214-

226). Bu şekilde halk yaratması verimlerin Türkiye'de aydınlar ve özellikle yabancı ilim adamları tarafından ilgi görmesi, toplanmaya başlanması Avrupa düşünce tarihi ile paralellikler arz etmektedir.

2.2 Yazılı Kültür Ortamı Masalları - Masal Yazıcıları

Türk masallarını derleme ve inceleme faaliyetlerinin ilk olarak yabancılar tarafından başlatıldığını biliyoruz. Türk masalları üzerine yapılmış en eski derleme (veya yazılı bir kaynaktan tercüme) Fransa Kralı XVI. Lui`nin tercümanı ve sekreteri olan M. Digeon tarafından hazırlanmış olan **Nouveaux Turc Et Arabes** (1781) adlı iki ciltlik eserde yer almaktadır. Bu külliyatın ikinci cildinde, üç Türk masalı bulunmaktadır. Eser ilk defa Saim Sakaoğlu tarafından tanıtılmıştır (Sakaoğlu, 2002, s. 37-39). Ancak bu üç Türk masalının diğer masallarla birlikte Digeon'un kitabında kendilerine yer bulması o dönemde Avrupa'da yazılı masal geleneğine olan ilgi ile açıklanabilir. Giovanni Boccaccio (1313-1375) **Decameron** (1349-1352), Giovanni Francesco Straparola (1480-1557) **The Pleasent Nights** (1551-1553), Giambattista Basile (1566-1632) **Pentamerone** (1634-1636), Madam D'aulnoy (1650/51-1705) **Les Contes des Fees** (1697), **Contes Nouveaux ou Les Fées à la Mode** (1698), Henriette Julie de Murat (1668-1716) **Fairy Tales** (1697), Charles Perrault (1628-1703) **Histoire ou contes du temps passe** (Geçmiş Zaman Masalları) (1696) **Contes de ma mere l'Oye** (1697) gibi yazarlar ve eserleri ile Antoine Galand'ın (1646-1715) **Binbir Gece Masalları** çevirisi (1704-1717) de dönemin Fransa'sında soylular arasında son derece popülerdir. Özellikle Fransa'da kadın masal yazarları tarafından oluşturulan ve yerleştirilen masal salonları, masal yazıcılığı, masalın yüksek zümreye hitap eden edebi eser olarak algılanması ve daha sonra veya birbirine yakın tarihlerde bu akımın, İngiltere ve Almanya'da da kendini göstermesini sağlamıştır (Özünel, 2011: 67). İngiltere'de Geoffrey Chaucer'ın (1340-1400), "Yüzyıl Savaşları" olarak bilinen savaşlar sırasında Fransa'da esir düşmesi, daha sonra İtalya'ya seyahati dönüşünde kıta Avrupası'ndaki gelişmelerden haberdar olması neticesinde, **Cantebury Tales** (1386)'i masallardan esinlenerek yazılmış eserler arasında yerini almıştır. Goethe (1749-1832) **Das Märchen** (1794-95)'i yine İtalya seyahatinden sonra kaleme almıştır.

Yazılı masalların Avrupa'da popüler olmasından sonra Osmanlı'da bu türden eserlere örnek; hayal ile gerçeğin, sözlü kültürle yazılı kültürün ve maceralı hikâyelerin iç içe geçtiği masalsı özelliklere sahip Giritli Ali Aziz Efendi'nin (1749-1798) **Muhayyelat**'ı (1797) ve Emin Nihat Efendi'nin (1838-1880) **Müsameratname** (1871-75)'si sayılabilir. Ayrıca Ahmet Mithat Efendi'nin (1844-1912) **Kıssadan Hisse**'si de bunlar arasında zikredilmelidir.

Billur Köşk tüm bu eserler arasında farklı özellikleriyle yer almaktadır. Okunmak üzere bir araya getirilmiş masal külliyatı olması, yazı dilinin daha ziyade aydın kesime, yüksek zümreye hitap ediyor oluşuyla ilk bakışta böyle bir izlenim vermekle beraber özünde yukarıda sayılan üç eserden tamamen farklı özellikler arz etmektedir. Ancak bu özellikleri belirtmeden evvel masallarla başlayan halk yaratmalarına olan ilginin öncesi ve sonrasındaki gelişmeleri dikkate almak gereklidir.

Yukarıda sözü edilen yazılı masal koleksiyonlarının arka planında dönemin Avrupa'sındaki çeşitli düşünce akımları ve filozoflar yer almakta, halka ve halk kültürüne bakış değişmeye başlamaktadır. Bunun sebebi her şeyden önce XV. yüzyılda başlayan coğrafi keşifler olmalıdır. Afrika'nın batı ve güney sahillerinin, Kuzey ve Güney Amerika'nın keşfi, yeni kavimlerle, kendisinden farklı insanlar-soylu vahşilerle ve kültürlerle karşılaşan Avrupalılar ekonomik yönden zenginleşmenin, ipek ve baharat yollarını ele geçirmenin çarelerini ararken dünya tarihini özellikle de ilmi ve kültürel tarihi kökten değiştirmişler adeta yeniden kurmuş, inşa etmişlerdir.

2.3 Masal Bilimi – Halkbilimi Hazırlıkları[13]

Avrupalıların yeni topraklardaki insan topluluklarını inceleme merak ve isteği zamanla kendi topraklarına, kendi kültürlerini ve eski dönemlerini inceleme merak ve isteğiyle harmanlanan "kaba", "ilkel", şeklinde küçümsedikleri kendi "halk"larına

13 Bu başlık altındaki bilgiler şu eserlerden faydalanılarak oluşturulmuştur: Pertev Naili Boratav, **Halk Edebiyatı Dersleri**, (Yay. Haz. M. Sabri Koz), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000a, [İlk baskı Ankara, 1942]; Richard M. Dorson, **Günümüz Halkbilimi Kuramları**, (Çev.: Nermin Ulutaş), İzmir Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984; Nail Tan, **Folklor (Halkbilimi)** – Genel Bilgiler-, İstanbul, Halk Kültürü Yayınları, 1985; Mark Azadovski, **Sibirya'dan Bir Masal Anası**, (Girişi Yazan ve İngilizceden Çev.: İlhan Başgöz), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1992; Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.

yönelen bir dikkati doğurmuştur. Fransız misyoner, etnolog ve doğa bilimcisi Joseph-François Lafitau (1681-1746) ve eseri **Customs of the American Indians Compared with the Customs of Primitive Times** (Amerikan Yerlilerinin Adetleri), (1724), Bernard Fontenelle (1657-1757) **Hayvan Masallarının Kökeni** bu dönemin önemli çalışmalarıdır.

İtalyan Giambattista Vico (1668-1744) ise bahis konusu filozoflardan biridir. 1725'te yazdığı **Principi di Scienza Nuova** (Yeni Bir Bilimin Kuralları) adlı çalışmasında tarihî olayların; insanların ortak hislerinden ve düşüncelerinden oluşan ve "halk ruhu" adını verdiği bir güç tarafından yönetildiklerini düşündüğünü yazar. Ona göre atasözleri, hayvan masalları, halk fıkraları tarihin canlı şahididir ve bunlar incelenmeden tarihin ve dolayısıyla insanlığın kökeni bilinemez. Bu görüş ileriki yıllarda Herder'de daha ayrıntılı bir biçimde akis bulacaktır.

İngiltere'de ise halk edebiyatı yönünden önemli olan ve Romantizm öncesi diye bahsedilen son derece önemli bir akım ortaya çıkmış; tartışmalar, görüşler ve fikirler masallar ekseninden şiire kaymıştır. Bu akımın ortaya çıkışı 1760 yılında İskoç James Macpherson (1736-1796) **Fragments of Ancient Poetry, Collected from the Highlands of Scottland (**İskoçya Yaylalarından Derlenmiş Eski Şiir Parçaları) adlı şiir kitabını yayımlamasıyla olmuştur. Kitapta mensur şiirler bulunmaktadır. Kitabın önemi; metinlerin M.S. XII. Yüzyıldan kalma bir yazmada ele geçmiş ve Ossian adlı bir şair tarafından yazılmış olmasından ileri gelmektedir. Aslında böyle bir şair yoktur. Macpherson şiirleri İskoçya'dan bizzat toplamış ve İngilizce'ye çevirmiştir. Macpherson bu hayali şaire Ossian adını verdiği için bu akım "**Ossiancılık**" olarak da anılmıştır. Bu şiirler İngiltere'de ve sonrasında da Avrupa'da büyük etki yaratmış halk edebiyatının eski mitolojileri bozulmadan koruduğuna inanmalarını sağlamış ve ulusun özgeçmişine dönme halini almıştır. Bu nedenle Avrupa'da halk edebiyatı derlemeleri bize göre oldukça erken bir dönemde başlamıştır. 1765 yılında İngiliz papazı, Thomas Percy (1729-1811) **Reliques of Ancient English Poetry** (Eski İngiliz Şiirinin Kalıntıları) adında XVI. yüzyıla ait şiirleri yayımlar. Sonuç olarak bu akım hem halk yaratmalarına karşı bir dikkat ve onları derleme merakı doğurmuştur, hem de Herder'i ortaya çıkarmıştır.

Alman filozof ve şair Johann Gottfried von Herder (1744-1803) düşüncelerini Alman edebiyatını yabancı etkilerden korumak, Eski Yunan, Latin ve Fransız taklitçiliğinden kurtarmak ve halk kültürünü "batıl inanış"larla dolu, bozulmuş sayan anlayışla mücadele etmek üzere yoğunlaştırmıştır. Almanların kendi "zengin ve sade dil"ini kullanarak, Alman ortak ulusal ruhunu temin için, bu ortak ruhun en bozulmamış halinin halkın verimlerinde yani masallarda, türkülerde, efsanelerde, halkın inançlarında, sanatında ve epik şiirlerinde olduğu fikrinden hareketle eski yahut yeni halk türkülerini derlemiştir. Bunların şiirin en tabii hali olduğuna ve halkın dâhiliğini yansıttığına inanmaktadır. Bu konudaki görüşlerinin de yer aldığı iki ciltlik eseri **Stimmen der Völker in Liedern** (Şarkılarda Halkın Sesi) 1799 yılında yayımlanır. Bundan sonra "halkın ruhunu" daha iyi anlayabilmek için diğer halklara ait türküleri de toplayıp koleksiyonuna katan Herder, türküleri toplarken müziğini de beraberinde derleme fikrini geliştirir.

Ossiancılık'la klasisizmin akılcı, kuralcı, insan duygularını rahatlıkla anlatmayı engelleyen tavrına karşı bir tepki, bir başkaldırı olarak ortaya çıkan Romantizm akımı, Herder'in fikirleri ve çalışmaları ile daha derin bir anlam kazanarak "milletlerin kültür, sanat ve edebiyatta kendilerini bulmaları yahut kendilerine dönmeleri" (Banarlı 1972) demek olan "Milli Romantizm"e evrilmiştir.

2.4 "Çocuk ve Ev Masalları"

XIX. yüzyılın başlarında Herder'in bir nevi öğrencileri olan Grimm kardeşler ve onların masal koleksiyonları ile "halk edebiyatının; bir halkın en eski dininin ve kültürünün kalıntısı" olduğu fikri ortaya çıkmıştır. Onun özellikle masal hakkındaki görüşleri Grimm Kardeşleri günümüzde hala yazınsal anlamda en çok satan eseri yazmaya yönlendirmiştir. Çünkü Herder'e göre masal; hiçbir kültüre maruz kalmamış ve henüz bozulmamış bir ruhun bütün gücüyle masalda oluştuğu ve görülmediği için inanılan, bilinmediği için de hayal edilen bir ruh halini, halkın yeteneklerini, enerjisini, hassas sezgilerini ve halk inançlarının kalıntıları"nı taşımaktadır (Jan, 1997: 91)

Alman Grimm Kardeşler Jacob (1785-1863) ve Wilhelm (1786-1859) Grimm'e göre halk kültürü tabiata benzemektedir. Tabiat, çok eski zamanlardan beri vardır ve hep aynı kalmıştır, hiç değişmemiştir. Halk edebiyatı da böyledir. Eski

Cermenlerin halk kültürü ya hiç değişmemiştir ya da çok az değişmiştir. Onlara göre halk masalları, türküler ve başka halk edebiyatı ürünleri eski Cermen mitlerinin dağınık parçalarıdır. Grimm Kardeşler, halk edebiyatı ürünlerinin hepsi toplandığı takdirde yalnız eski Alman kültürünü değil, İndo-Germen kültürün meşeine ve mitolojisine de erişebileceklerine inanıyorlardı. 1812 ve 1815 yıllarında halk arasından "köy köy dolaşarak okuma yazma bilmeyen köylü kadınlar arasından masal derlemişler" (Özünel, 2011: 68-69) ve **Kinder- und Hausmärchen** (Çocuk ve Ev Masalları)[14] isimli kitapta toplayarak iki cilt halinde yayımlamışlardır. Böylelikle uzun bir evrim süreci sonunda Grimm Kardeşlerin bu yayını hem bir bilim dalı olarak "Folklor"un hem de onun görüldüğü gibi çok önemli bir şubesi olan masal araştırmalarının başlangıcı, miladı olmuştur. Onların ortaya koydukları çalışmalar ve kavramsal çerçeveleri için bugün "Mitolojik Teori veya Mitolojik Okul" denmektedir. Masalların derlenme ve yayımlanma usulleri hakkında ilk defa bir fikir ileri sürmüşler, farklı milletlerin halk edebiyatı örnekleriyle de ilgilenmişlerdir. Ayrıca yine iki cilt halinde Alman efsanelerini de yayımlamışlardır. Çalışmaları bir model oluşturmuş, aldıkları eleştirileri değerlendirmişler ve aynı yolda yeni yöntemler geliştirmişlerdir. Jacob Grimm karşılaştırmalı dilbilim teorilerini kullanarak İndo-Germen kökenli uluslarda ortak aile dilini ortaya koymayı amaçlamıştır. Böylelikle onlarla başlayan orijinal biçim "urform"u saptamak amacıyla kök, köken arayışları yeni bir ekolün, çeşitli eleştirilere maruz kalsa da geliştirdiği yöntemlerle bugün hala kullanılan, Tarihi-Coğrafi Fin Ekolünün doğmasını sağlamıştır.

2.5 Billur Köşk Kitabının Ortaya Çıkışı

Avrupa'da sözü edilen bütün bu faaliyetler, gerek halkbiliminin doğuşu gerekse masalın bu süreç içinde kazandığı değer, eş zamanlı olarak başlayan popüler masal kitapları, masalın milletlerin kök, köken arayışlarındaki oynadığı rol bütün

[14] Grimm Kardeşler hem folklor hem de masal araştırmalarının kurucusu kabul edilmektedirler. Bununla beraber, son yıllarda yapılan çalışmalarla, onların da tıpkı Perrault veya yukarıda adı geçen diğer masal yazarları gibi masalların dil ve üsluplarına müdahale ettikleri yeni bir metin oluşturup "Çocuk ve Ev Masalları"nı bu şekilde yayımladıkları ortaya konmuştur. Alan Dundes, "Fakelore Fabrikasyonu" adlı makalesinde; Grimm Kardeşlerin halkbiliminin bir bilim dalı olması yönündeki katkılarını teslim eder ancak Grimm'lerin masal yayımlarıyla yaptıkları şeyin aslında **"fakelore",** sahte folklor olduğunu belirtir (Özünel, 2011: 68-70).

bunlar genel itibariyle "halk"a, onun yaratmaları olan halk edebiyatı numunelerine ilgiyi başlatmış ve giderek artırmıştır. Akabinde sözlü kültür ürünlerinin yayılması, çoğaltılması ile ilgili faaliyetler hız kazanmıştır.

Sözlü kültür ürünlerinin, halk anlatmalarının aktarımı matbaanın icadıyla farklı bir boyut kazanmıştır. İnsanın duygu, düşünce, heyecan veya hayalleri neticesinde yaratılan, söze, sese, konuşmaya, hareket ve mimiklere dayanan ve sözlü olarak ortaya konan anlatmalar insanlığın yazıyı icat etmesi ile birlikte "birincil sözlü kültür ortamı"ndan yazılı kültür ortamına geçerek değişmiş ancak asıl değişim dönüşüm matbaanın icadından sonra yaşanmıştır. Matbaanın icadıyla o zamana kadar söz ile yaratılan ve yine söz ile icra ortamı, dinleyici gibi bağlam hususiyetlerine göre aktarılan ürünler yazıya geçirilip basılıp çoğaltılarak birer metaya dönüştürülmüştür.

Halkın yaratmalarının bu şekilde "kitaplaştırılması" ve pazara sunulması Avrupa'da bizden eskiye dayanmaktadır. Yeni Çağ'ın başlangıcından itibaren Avrupa'da halkı bilgilendirmek ve "düzeltmek" maksadıyla halk için basılan kitaplar görülmüştür (Burke, 1996; Burke, 2016). Ancak Türkiye'de XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren basılan ve bizde "halk kitapları" adıyla anılan kitaplar daha farklı bir ihtiyacı karşılamak için ortaya çıkmıştır. Daha önce tamamen sözlü icra edilen ve aktarılan anlatıların neden ve kimler tarafından yazıya geçirildiği ile ilgili Boratav'a göre kesin bir yanıt mümkün olmamakla birlikte şöyle demektedir: "*Sözlü geleneği yazıya tespit edenler sözlü anlatıya tanık olan bir matbaacı, "meraklı" bir dinleyici, ya da anlatıcının bizzat kendisi olabilir. Yazıya aktarımın nedenini ise hikâyecilerin bulunmadığı zamanlar hikâyelerin okunması ihtiyacı oluşturabilir*" (Boratav, 2000a: 39). Doğu bilimleri uzmanı Alman Türkolog ve Şarkiyatçı Otto Spies söz konusu "halk kitapları" ile ilgili bilgi veren bir kitap yayınlamıştır. **Türkische Volksbücher**[15] (Leipzig, 1929) adlı eserinde Türk halk hikâyeleri ile ilgili açıklayıcı bilgi vermesinin yanı sıra, bunları konu, şekil ve motif yönünden de incelemektedir. Spies aynı zamanda bu halk kitapları içindeki hikâyelerin okumayı ve dinlemeyi kolaylaştırmak maksadıyla "düzenlenip düzeltilerek" yazıldığını bu kitapların XIX. yüzyılda İstanbul'da taş baskı olarak basıldığını ve sayılarının da on beş olduğunu

15 Bu eser Türkçe'ye şu adla çevrilmiştir: Otto Spies, **Türk Halk Kitapları (Mukayeseli Masal Bilgisine Bir İlave)**, (Çev.: Behçet Gönül), İstanbul, Eminönü Halkevi Neşriyatı, 1941.

belirtmektedir. Ancak bu halk kitapları kahramanlık hikâyeleri ve sözlü kültür ortamında icra edilen âşık hikâyelerinden oluşmaktadır. Billur Köşk ve genel itibariyle masallar bahis konusu bu külliyatta kendisine yer bulamamıştır[16].

Bununla birlikte sözlü kültür ortamında ortaya çıkan verimlerin yazıya aktarılıp matbaa vasıtasıyla çoğaltılmasıyla yukarıda söz edilen kitaplar gibi, benzer niyet ve amaçla ve yine onlarla hemen hemen aynı devrede Billur Köşk adı altında toplanarak yayımlanan bir "halk" kitabı olduğu kanaatindeyiz. Nitekim yukarıda pek çok örnek vererek açıkladığımız gibi gerek Avrupa'da gerekse bizde; masal yazıcılığı ya da yazılı kültür ortamı masalları olarak nitelendirilen yani halk ağzından duyulduğu halde yazıya geçirildiği esnada yazıya geçiren kişi tarafından (bir şair, bir yazar yahut bir meraklı) gerek dil ve üslubunda gerek yapı ve motiflerinde değişiklikler yapılarak yayımlanan masal kitaplarından biri (**Histoire ou contes du temps passe-**Geçmiş Zaman Masalları gibi) veya tamamen yazarının hayal gücünden beslenerek edebi eser hüviyeti kazanmaya yüz tutmuş (**Muhayyelat**, **Müsameratname** gibi) bir kitap olmadığını düşünmekteyiz. Bu kitaplarda yazarlar kendi hayal ve fikirlerini halk verimi masallara benzeterek veya masallarla harmanlayarak yazılı edebiyatın bir parçası olarak sundukları için eserlerinin altında isimlerini de zikretmişlerdir: Charles Perrault **Histoire ou contes du temps passe** (Geçmiş Zaman Masalları); Giritli Ali Aziz Efendi **Muhayyelat**; Emin Nihat Efendi **Müsameratname** gibi.

Billur Köşk kitabında yer alan masalların Avrupa'daki masal kitapları cereyanını bilen biri tarafından halktan (!) ziyade -çünkü zaten halk arasında bilinmekteydi!- aydın kesime hitap etmesi, şehir hayatı içerisinde yer alması, dolaşıma girmesi maksadıyla dönemin dil ve üslup anlayışına paralel olarak yayımlanmıştır. Ancak derleyici/aktarıcı kişi metne dil ve üslup bağlamında müdahalede bulunmasının dışında sözlü kültür ortamından belirlediği, seçtiği veya rastladığı bu anlatıları aslını, motiflerini bozmadan ve halka ait olmaları sebebiyle kendi ismini zikretmeden okuyucuya bir nevi antoloji mahiyetinde sunmuştur. Bununla beraber Billur Köşk kitabı 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde üniversiteler

16 Otto Spies'ın "Halk Hikâyeleri"ni masal şeklinde tanımlaması; "Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal" ve a.g.e. iç kapağında "Mukayeseli Masal Bilgisine Bir İlave" alt başlığını taşıması ve ayrıca getirilen eleştiriler için bkz.: Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Ankara, MEB, 1946, s.25.

tarafından ilmi usullerle yapılan derleme çalışmaları ile sahadan -ve genellikle kırsal kesimden- bazen aynı adla bazen farklı adlarla eş-metinleri toplanmış masalları ihtiva etmektedir. Nitekim tamamen halk arasında doğup yayılsa bile bir masalın elli ya da yüz yıl önce olduğu gibi anlatılması imkânsızdır. Dolayısıyla kitabın derleyicisi kişi anlatıların dil ve üsluplarını değiştirmiş ancak motiflerine dokunmamıştır, diye düşünmekteyiz. Nitekim Pertev Naili Boratav **Typen Türkischer Volksmärchen**'nin (**EB**) "Giriş" kısmında "Halk Masalları ve Edebi Masallar" başlığı altında şöyle demektedir:

> *"**Billur Köşk**'ün tüm on dört masalının uzun süredir sözlü gelenekte bulunduklarını ... sözlü edebiyattan kaynaklandıklarını kuvvetle iddia edebiliriz. Ayrıca bu masallar sözlü geleneğin karakterini de taşımaktadırlar. Hatta edebi dil ve tarz da masalların halka özgü karakteristiğini gizleyememiştir."* (Eberhard-Boratav, 1953: 17).

Türk masal araştırmaları sahasında Billur Köşk masal kitabından ilk söz eden araştırmacı olarak zikredilen (Boratav, 1979: 613-614) Alman şarkiyatçı ve Türkolog Georg Jacob (1862-1937)'da benzer bir görüşü daha evvel beyan etmiştir. Jacob, **Türkische Volksliteratur** (Jacob, 1901: 5) adlı çeşitli Türk halk edebiyatı örneklerini tanıttığı kitabında Billur Köşk'ten de bahseder ve şöyle der:

> "*..Benzer masal koleksiyonları artık İstanbul'da da basıldı.*[17] *1899 yılında Konstantinopolis'ten 14 peri masalı ihtiva eden Billur Köşk adında buna benzer bir kopyayı BDMG*[18] *için aldım. Gerçek halk ürünleri içermektedir.*"

Bundan başka Billur Köşk kitabının eski tarihli metinlerini yurt içinde ve yurt dışında internet üzerinden araştırmamız esasında 1905 yılında New York'ta **Told in the Gardens of Araby** adıyla basılan bir kitaba rastladık. Kitap "Önsöz" ile beraber 9 adet Billur Köşk metninden ibarettir. Bu çerçeveden baktığımızda metinlerin tanınması ve yayılması için geçen zamanın da dikkate alınması gerekliliği elzemdir, kanaatindeyiz (Chandler-Montgomery, 1905).

[17] Basım tarihi verilmemiş. Bkz. a.g.e. , a.y.

[18] BDMG= Bibliothek der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (Alman Oriental Derneği Kütüphanesi).

Tahir Alangu (1915-1973) 1961 yılında **Billur Köşk Masalları** adıyla yayımladığı kitabının "*Bu Kitap İçin*" başlıklı kısmında önce kitabın şöhretinden bahseder:

> *"«Hikâye-i Billûr Köşk ve Elmas Sefine» denince, Türkiye'de yüz yıldan beri halk arasında yayılmış, sevilerek okunmuş, derleyicisi bilinmeyen bir masal kitabı anlaşılır. Çok kimsenin okuduğu, okumayanların da birkaç parçasından haberli olduğu veya adını duyduğu bu ünlü masal derlemesinin ne zaman kimin eliyle düzenlendiği bilinmiyor. Doğu bilimleri uzmanı olan Georg Jakob 1899 yılında eline geçen ve baskı tarihi bulunmıyan bir «Billûr Köşk» kitabından söz ediyordu."* (Alangu, 1961: 5)

Billur Köşk kitabının ortaya çıkış süreci ile ilgili olarak çalışmanın bundan sonraki kısmında kitap, makale, ansiklopedi maddesi, bildiri veya yazılarında Billur Köşk masal koleksiyonuna yer veren yerli ve yabancı araştırmacılar ve çalışmaları üzerinde durulacak, bunlardan kronolojik olarak bahsedilecektir.

2.5.1 Ignac Kunos

Dilbilim çalışmalarının yanı sıra Anadolu'dan derlediği zengin halk edebiyatı malzemeleri ile Türkoloji ve Türk kültür tarihine çok önemli katkıları olan Macar Türkolog Ignac Kúnos (1860-1945), özellikle Türk masal araştırmaları sahasında fevkalade mühim bir yere sahiptir. Kunos; Herder'le başlayan "Milli Romantizm" akımı, onun sıkı takipçileri Grimm Kardeşler'in masal kitapları ve ardından yöneldikleri dilbilim çalışmaları ile farklı bir mecraya evrilerek kök ve köken arayışlarına ataların en eski kültürünü tıpkı bir arkeoloğun eski kültür ve uygarlıklardan kalan maddi kalıntıları inceleyerek geçmişi aydınlatması gibi halk edebiyatı malzemelerinin –özellikle masallar ve baladlar- incelenerek en eski kültüre ait özelliklerin tespit edilmesine yönelen dikkatlerin bir tezahürü olarak bahis konusu ilmi araştırmalardan birini gerçekleştirmek üzere 1885 yılında Osmanlı coğrafyasına; konuşulan diyalektleri tespit etmek ve Macarlar ile Türklerin akraba olup olmadıkları sorusuna cevap aramak adına gelmiştir (Szilagyi, 2007: 7). Türklerle ilk teması o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bir eyâleti olan Bulgaristan'ın Tuna kıyısındaki, nüfusunun çoğunluğu Türkler'den oluşan Rusçuk'ta olur. Burada kaldığı süre boyunca bir çok Adakaleli Türk ile tanışır ve onlardan Adakale halk türküleri derler. Ignac Kunos daha sonra Varna'ya, "muhteşem güzelliğinden büyülendiği"

imparatorluğun başkenti İstanbul'a ve arkasından da Mısır'a gider. Anadolu'da da İzmit, Bursa, İzmir, Aydın, Manisa, Kütahy, Kastamonu, Konya ve Ankara gibi pek çok şehri gezmiş (Szilagyi, 2007: 47-84), atasözü, masal, türkü, karagöz gibi pek çok halk edebiyatı malzemesi derlemiş ve yayımlamıştır. Kúnos'un halk edebiyatı verimlerini derlemesinin altında yatan sebep, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, dönemin folklor anlayışına paralel olarak bu ürünlerde halk dilinin en eski biçimini koruduğuna inanmasıdır.

Burada Kunos'tan söz açmamızın sebebi onun, 1899 yılında Vasili Vasilyeviç Radloff'un (1837-1918) "Türk Lehçe Örnekleri"ni içeren "Ansiklopedik Sözlük" hüviyetindeki X ciltlik eseri **Proben**'in VIII. cildine 25 halk masalı vermesi dolayısıyladır. **Proben der Volkslitteratur VIII**'de yer alan, şekil ve konu bakımından Avrupa halk masallarına uymalarına dikkat ederek seçtiğini belirttiği masallar şunlardır:

Muradına Ermeyen Kız, Muradına Eren Kız, Takırdak, Eskici Kız, Kara Yılan, Kahraman Kara Mustafa, Yapış, Şah Bender, Ağlayan Nar ile Gülen Ayva, Bedestenli Hacı Ahmet Ağa, Musa Bey, Tasa Kuşu, Boynuzlu Yılan, Korku, Helvacı Güzeli, Gülperi, Kahveci Güzeli, Güzel Ahmed, Billur Köşk, Akıllı Oğlan ile Deli Oğlan, Bahtiyar Bey, Peri Oğlu, Zümrüdü Anka Kuşu, Kahveci Ömer ve bir meddah masalı.

Görüleceği üzere Kunos Proben'de yayımlanmak üzere kendi derlemesi;

Muradına Ermeyen Kız,	Muradına Eren Kız,
Kara Yılan,	Ağlayan Nar ile Gülen Ayva,
Tasa Kuşu,	Helvacı Güzeli,
Kahveci Güzeli,	Billur Köşk,

Zümrüdü Anka Kuşu

olmak üzere Billur Köşk kitabında da yer alan 9 masal metni vermiştir.

Ayrıca Kunos'un **Materialien zur Kenntnis des Rumelischen Türkisch, Volksmärchen aus Adakale** (Rumeli Türkçesine Ait Dil Malzemeleri, Adakale Masalları) adıyla 1907 yılında yayımladığı kitabı da 51 halk masalını içermekte ve bunlar arasında Billur Köşk'te yer alan 2 masal bulunmaktadır.

Bunlar;

Billur Köşk Kahveci Güzeli

masallarıdır (Kunos, 2019).

Kunos'un derleyerek yayımladığı her iki eserinde yer alan, aynı zamanda Billur Köşk masal koleksiyonunun da bir parçası olan bu masalların dönemin Osmanlı coğrafyasında halk tarafından bilindiği sözlü kültür ortamlarında icra edildiğini göstermesi bakımından mühimdir.

2.5.2 Georg Jacob ve Theodor Menzel

Bektaşilik tarihi, Karagöz tarihi ve meddahlar hakkındaki çalışmaları, yayımladığı klasik ve son dönem Osmanlı edebiyatıyla halk edebiyatından önemli çeviriler ihtiva eden "**Türkische Bibliothek**" (Berlin, 1914-1929) isimli külliyat ile anılan Alman Şarkiyatçı ve Türkoloğu Georg Jacob (1862-1937) Billur Köşk masalları hakkında da çeşitli kereler fikir beyan etmiştir.

Literatürden takip edebildiğimiz kadarıyla Jakob, Billur Köşk masallarından üç kez söz etmiştir. Bunlardan birincisi; 1900 yılında **Keleti Szemle** adlı Ignac Kunos'un kurucusu olduğu Türkoloji dergisindeki bir makalesinde ki aşağıda sözü edilecektir.

İkincisi; **Türkische Volksliteratur** (Türk Halk Edebiyatı) (1901) adındaki bibliyografik nitelikteki kitabındadır ve şu açıklamaya yer vermektedir:

> "*..Benzer masal koleksiyonları artık İstanbul'da da basıldı. 1899 yılında Konstantinopolis'ten 14 peri masalı ihtiva eden Billur Köşk adında buna benzer bir kopyayı BDMG için aldım. Gerçek halk ürünleri içermektedir.*" (Jacob, 1901: 5)

Jacob, Erlangen Üniversitesi'ne profesör olarak tayin edilmeden önce yaklaşık beş yıl **Bibliothek der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft**'da (Alman Oriental Derneği Kütüphanesi) çalışmıştır. Bu kütüphane için İstanbul'da bulunduğu sırada Billur Köşk masal koleksiyonunun bir kopyasını edindiğini bildirmektedir.

Kitapta 12. Masal olarak zikrettiği "Ali Cengiz"in Doğu'da çok yaygın bir örnek olduğunu Kırk Vezir'deki hikâyelerle (Bağdat'taki büyücü ve öğrencisi)

benzerlikler taşıdığını belirtmektedir. Jacob daha sonra kitapta yer alan ilk üç masalı tanıtır:

> *"Örnek olarak 3 masalın içeriği özetlenmiştir. Birincisi İstanbul padişahı kızı için deniz kenarında billurdan bir köşk yaptırıyor ve Yemen kralının oğlu görmeye geliyor. Prenses ona âşık olur. Kaptan kılığına girip Yemen'e doğru yolculuğa çıkar. Kendini orada bir sarayın penceresinden gösterir. Nihayet düğünün yapıldığı İstanbul'a gitmeden evvel sevgilisinden intikam alır."* (Jacob, 1901: 5).

Georg Jacob'un böylelikle ilk masal olarak Billur Köşk'ü tanıttığı görülüyor. Billur Köşk kitabındaki masalların belli bir sıralanışı var. Bu sıra bizim sahaflarda rastlayıp edindiğimiz kitaptaki sıralanışın ve "*müstehcen kaba özelliklerinden dolayı*" bir masalı çıkardığını ifade eden Alangu'nun (Alangu, 1961: 7) yayımladığı kitaptaki sıralanışın dışında diğerlerinde birbirinin aynı düzendedir[19].

> *" İkincisi Helvacı Güzeli daha önce Keleti Szemle*[20]*'de paralellikleri bir araya getirdim*[21]*. Hacca giden bir adam kızını müezzine emanet eder. Müezzin bahçedeki kızı minareden görür ve âşık olur. Yaşlı bir kadın aracılığıyla tuttuğu hamama getirilmesini ister; ama kız hamama gelince kandırıldığını anlar, müezzini sabunlar, döver ve kaçar. Müezzin kızdan intikam almak için babasına kötü yola düştüğünü söyleyen bir mektup yazar. Mektubu alan baba oğluna hemen kızını öldürmesini söyler. Oğlan bunun yerine kardeşini dağlara götürür, bir köpek yavrusunu öldürüp kanını gömleğine bulayıp babasına teslim eder. Kız geceyi vahşi hayvanlardan korktuğu için bir havzanın başında ağaç tepesinde geçirir. Bir şehzade atını sulamak için kızın olduğu yere gelir; ağacın gölgesinde kızı fark eder; sarayına götürür ve onunla evlenir. Üç çocukları olur. Kız annesini özlediği için üzüntü duyar, şehzade annesini ziyaret etmesine izin verir. Ona eşlik etmesi için vezirini yollar. Vezir onu baştan çıkarmaya çalışır, kız reddedince üç çocuğunu öldürür. Kız abdest alıp dua etmek ister vezir beline bir ip bağlar; kız gözden uzaklaşıp ipi bir ağaca bağlayıp kaçar. Vezir geri döner şehzadeye kızın dağlara kaçtığını söyler. Kız kendi memleketine gelir, bir helvacının yanına çırak girer, meşhur olur. Karısına özlem duyan şehzade vezirle beraber onu aramak için yola çıkar. Helvacı Güzelinin dükkânına gelir güzelinden bir helva sohbetine gelmesi istenir o da gelen yabancıları da bu sohbete götürür.*

19 Bu konuya tezin ileriki bölümlerinde değinilecektir.

20 Keleti Szemle: Ignacz Kunos'un Bernnard Munkacsy ile beraber 1900 yılında kurduğu Türkoloji dergisi (Budapeşte).

21 Georg Jakob bu noktada bir yıl önce yazdığı bir makaleye gönderme yapıyor bkz.: Georg Jacob, "Quellen Und Parallelen Zu Einigen Stoffen Der Türkischen Volksliteratur", **Keleti Szemle-Revue Orientale**, Edit by Ignacz Kunos and Bernnard Munkacsy, Budapest, C.1, 1900, s.322-331. Bu makalede de Billur Köşk'ten ve Helvacı Güzeli'nden bahsetmektedir.

Konuklar arasında babasını, kardeşini ve müezzini görür. Sohbette herkes başında geçen hikâyeleri anlatır ve gerçek ortaya çıkar." (Jacob, 1901: 5-7).

Helvacı Güzeli masalından tafsilatlı olarak bahseden Jakop, daha sonra Kahveci Güzeli masalına geçer.

> *"BDMG'nin de özel bir baskıya sahip olduğu üçüncü masalın adı Kahveci Güzeli olarak adlandırılıyor. Bir delikanlı fakir bir kahvecinin yanına boğaz tokluğuna çalışmak üzere işe başlar. Kahveci çocuğun dükkânda uyumasına izin verir. Arka arkaya üç gece önce bir, sonra iki ve üç dervişe bedava kahve verir. Üçüncü gece dervişler üç dilekte bulunur. 1. Kahvesi ve şekeri asla bitmesin, 2. Müşteriler kahvenin etrafında karınca gibi kaynasın, 3. Sorduğu her deliğin gerçeği söylesin. Bu üç dilek onu zengin ve mutlu bir koca yapar."* (Jacob, 1901: 7).

Jacob kitabın birkaç sayfa sonrasında ise Hırsız ile Yankesici masalından sözaçarak Billur Köşk koleksiyonunun dördüncü masalından da bahseder:

> *"Özel bir mizah edebiyatı gurubu, Doğu'da çok popüler olan dolandırıcı hikâyeleridir. Buna örnek olarak Billur Köşk'ün onuncu masalını verebilirim: Hırsız ile Yankesici, (iki kocanın hikâyesi: 1001 Gece, 12. Cildin neredeyse tamamını kapsar Almanca çevirisi yok) Bir hırsız ve bir yankesici bilmeden aynı kadınla evlidir; çünkü biri gece, diğeri gün boyunca çalışır. Bir gün yolda karşılaşırlar ve nahoş bir şey keşfederler; kadın yolluk olarak turtanın yarısını birine diğer yarısını öbürüne vermiştir. Sonra hâkim karar verir ki bunlardan hangisi sanatında başarılı olursa kadın onunla evli kalacaktır."* (Jacob, 1901: 9-10).

Bu masaldan da tıpkı Helvacı Güzeli masalında olduğu gibi ayrıntılı bir şekilde bütün masalı sonu ile birlikte anlatır. Buna karşılık Billur Köşk masalı ile Kahveci Güzeli masalı hakkında daha kısa bilgi vermiştir. Bu durum bir Şarkiyatçı ve Türkolog olarak Jacob'un yaklaşımını göstermektedir.

Georg Jacob'un Billur Köşk kitabından üçüncü kez bahsedişi aynı zamanda öğrencisi olan Theodor Menzel'in (1878-1939) iki kitaptan oluşan **Türkische Märchen** (Türk Masalları)'nin ilk kitabı olan **Billur Köschk** (1923)[22] dolayısıyladır. Söz konusu kitabın son kısmında "Dipnot" (Ekler) başlığı altında "çeyrek yüzyıl önce" bu masal kitabına dikkati çektiğini belirtmekte ve kitapta yer alan bazı masalların

[22] Theodor Menzel'in **Billur Köschk** adlı kitabının dış kapağında basım tarihi 1924, iç kapağında 1923 olarak yer almaktadır. Biz iç kapağı esas aldık.

hususiyetlerinden bahsetmektedir. Özellikle yukarıda da belirttiğimiz gibi Helvacı Güzeli masalından söz açarak;

> "*s.32'de zikredilen helvacılar eskiden özellikle Sultan III. Ahmet'in kendisinin de katılıp ilgi gösterdiği Damat İbrahim Paşa döneminde gelişen, sevilen bir Türk sohbetini oluşturmaktadır*."

demekte ve kaynak göstermektedir:

> *"(Tarihçi Cevdet'in İstanbul 1309, I. S. 63; ile karşılaştırınız. Mehmet Tevfik, İstanbul'da Bir Sene II. Helva Sohbeti; Kunos; Macar. Revue XIV, 1894, S. 427 ff.)"* (Menzel, 1923: 197).

Theodor Menzel ise Jacob'un öğrencisi, onun kurduğu Türkische Bibliothek'te görev almış Mehmet Tevfik'in **İstanbul'da Bir Sene** isimli eseri üzerinde çalışmış, eseri Almanca'ya çevirmiş (Mehmet Tevfiq: ein Jahr in Konstantinopel) bu yolla Türk edebiyatı üzerine doktorasını tamamlamış (1905) bir Türkolog ve Şarkiyatçıdır.

Menzel de Billur Köşk masalları ile yakından alakalıdır. Adı geçen kitabının önsözünde kitapta yer alan masalları 1914-1918 yılları arasında (I. Dünya Savaşı yıllarında) Hüseyin Deli Mehmetoğlu isimli bir Türk esirden derlediğini belirtmiştir.[23]

I. Dünya Savaşı döneminde Volga Nehrinin kuzeyindeki liman kentlerinden olan Saratov şehrinde bulunan esir kamplarındaki zor koşulları, Türk esirlerin durumunu ayrıntıları ile aktaran Menzel burada felçli kocasına Bursa'nın kaplıcalarında eşlik eden ve dönüş yolunda kocasıyla birlikte gemiden alınmış olan Sinop'un iyi ailelerinden birine mensup bir Türk kadına, bir tarikat şeyhine rastladığını söyler; ayrıca yine bu kamplarda Hüseyin Deli Mehmetoğlu isimli yaşlı bir adamla karşılaştığını ve ondan 12 masal derlediğini belirtmektedir.

> "*Sürgünler arasında Hüseyin Deli Mehmetoğlu adında Sinop'lu basit, yaşlı bir emekçi de bulunmaktaydı. Bu kişi de memlekete dönüş yolunda Rusların eline düşmüş yazıdan olduğu gibi keza yazılı dilden de bihaber yaşlı, hasta, ama her zaman iyi kalpli, mutlu ve dokunaklı bir şükran duygusu içinde bulunmaktaydı. […] Tesadüfen Hüseyin Deli Mehmetoğlu'nun bitmek tükenmek bilmeyen bir hikâyeci olduğunu öğrendim. Zor şartlar altında ona bir miktar masal – asıl masal ve meddah hikâyeleri arasındaki sınır her zaman keskin bir şekilde çizilmez. – anlattırdım ve Türkçe olarak kaleme aldım. Kelimeyi doğru*

[23] Bu konuya çalışmasında yer veren bir başka kaynak: (Saluk, 2018: 41-51)

bir şekilde dikte ettirmek, diyalektlere tam bir şekilde uymak her şeyden önce mevcut şartlar altında ve adamın özelliği dolayısıyla hemen hemen mümkün olmamıştır. Çok hızlı konuştuğu ve kaleme alırken lüzumlu olan tekrarlamalara kendi hareketli fantezileriyle devamlı surette varyasyonlar kattığı ve bazen hikâye bilinçsiz bir *biçimde tamamen değişikliğe uğradığı için kendimi öncelikle masalları normal İstanbul ağzıyla kaydetmek ve diyalekt ile ilgili notları sonraya bırakmakla sınırlandırdım. Ama sonra devrim, ihtilal (1917 Ekim Devrimi) ve sonrasında 4 Mayıs 1918 tarihinde Saratow'dan bizim götürülmemiz yaşandı*."[24] (Menzel, 1923: IX-X)

Bu açıklamalardan sonra Deli Mehmetoğlu'ndan derlediği masalları çevirirken yaşadığı sıkıntıları aktarmış, Billur Köşk masallarının Radloff ve Kunos tarafından yapılmış çevirilerindeki aksayan kısımları dile getirerek kendi çevirilerinin halk dilini en iyi biçimde yansıttığını ifade etmiştir.

"*Tarafımdan kaydedilen masallar ile yapılan bir mukayese Billur Köşk'te de halk vurgusunun en mutlu şekilde yapıldığı ve masalların hiçbir edebi çalışma içermediğini göstermektedir.*" (Menzel, 1923: XI).

Burada Menzel'in yazdığı "Önsöz"den ayrıntıları ile bahsetmemizin sebebi Deli Mehmetoğlu'ndan 12 masal derlediğini bildirdiği halde kitabında 14 Billur Köşk masalının tamamının bulunuyor oluşu, masalların sırasının yukarıda belirttiğimiz diğer iki örnek hariç olmak üzere Arap harfli basma nüshalarla aynı dizilimde oluşu ve derlediğini belirttiği masalların bizim İstanbul'daki kütüphanelerden fotokopi yoluyla ve İstanbul'daki bir sahaftan satın alma yoluyla edindiğimiz kitaplardaki epizotlar, motifler ve anlatım tarzı ile neredeyse aynı oluşu dolayısıyladır.[25]

Menzel'in kitabında yer alan 14 Billur Köşk masalı "İçindekiler" kısmında şu şekilde sıralanmaktadır (Menzel, 1923) (masal isimleri kitapta yazıldığı şekliyle aktarılmıştır):

[24] Theodor Menzel, **Billur Köschk, Türkische Marchen**, Hannover, Orient - Buchhandlung Heinz Lafaire**,** 1923. Bu kitabın tamamının çevirisi tarafımızdan yaptırılmıştır.

[25] Metinler Almanca olduğu için dil ve üslup özelliklerinin farklılığı göz önünde bulundurulmaktadır.

1. Billur Köşk ile Elmas Gemi Hikayesi
2. Helvacı Güzeli
3. Kahveci Güzeli
4. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva
5. Muradına Eren Kız
6. Muradına Eremeyen Kız
7. Tasa Kuşu
8. Zümrüdüanka Kuşu
9. İğci Baba
10. Hırsız ile Yankesici
11. Cefa ile Sefa
12. Ali Cengiz
13. Saka Güzeli
14. Kara Yılan

2.5.3 Pertev Naili Boratav

Türkiye'de Türk halkbilimi ve Türk halk edebiyatının bilimsel bir disiplin içerisinde incelenmesini, Türk halk kültürünün uluslararası bilim çevrelerine tanıtılmasını sağlayan Pertev Naili Boratav (1907-1998) Türk halk edebiyatının; destan, halk hikâyesi, masal, tekerleme gibi türlerini dünya folklor kuramlarını kullanarak incelemiştir.

Boratav 1953 yılında Wolfram Eberhard ile birlikte Türk masal tipleri üzerine yapılan ilk ve tek kataloğu hazırlamış **Typen Türkischer Volksmärchen** (Türk Halk Masallarının Tipleri) adlı eseri ortaya koymuştur. "**TTV**" veya "**EB**" olarak kısaltılan bu katalogda 378 masal tipi 23 başlık altında toplanmıştır. Bu katalog, Türk masal araştırmaları sahasında öncü niteliğinde bir çalışmadır. Günümüzde yeni tiplerin kataloğa eklenememesi nedeniyle kullanışlı olmaktan uzak olduğu biçiminde çeşitli eleştirilere maruz kalsa da Türk masal sahasında bunun yerine geçebilecek yeni ve kullanışlı bir çalışma da henüz ortaya konulamamıştır.

Boratav Eberhard ile beraber Türk halk masallarının tiplerini belirlemek üzere hazırladığı bu eserde Billur Köşk masallarından da yararlanmıştır. Eserin "Giriş" kısmında 1 no'lu dipnotta "*Girişin I. ve III. Ünitesi Wolfram Eberhard, II. ünitesi ise Pertev Naili Boratav tarafından kaleme alınmıştır*" ibaresi bulunmaktadır (Eberhard-Boratav, 1953: 1).

Eberhard'ın kaleme aldığı "Giriş" kısmının I. Ünitesi'ni "Metodik Bildirimler", "Materyal", "Tipoloji" ve "Zamansal ve Bölgesel Kapsam" alt başlıkları

oluşturmaktadır. Eberhard burada çalışmada kullanılan masallar ile ilgili bilgi vermektedir. Masalların Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Türk Halk Bilimi kursu öğrencilerine dost çevreleri veya memleketlerinden masalları toplama fırsatı verildiği bu şekilde çok sayıda yazılı not ve kâğıt toplandığını ifade etmektedir (Eberhard-Boratav, 1953: 1). Çalışmanın içeriğini esasen bu derlemelerin oluşturduğunu bunun yanı sıra basılı masal derlemelerinin de kullanıldığını belirtmektedir. Bu basılı derleme kitapları ile ilgili olarak;

> *"Türk ve Türk olamayan yazarlar arasında ayrım yapmak gerekir. Türk olmayan yazarların derlemelerinde özellikle Ignac Kunos'un çalışmaları en değerlilerinden olup bunların çok iyi bir hikâyeciden ileri geldiği ve özenli bir şekilde kaydedildiği saptanmıştır. Buna karşılık Friedrıch Giesse'nin derlemeleri arasından çok az sayıda masaldan faydalanılabilmiştir. Kitabın geri kalanındakiler çok okunan ve bilinen masallar olmasına rağmen halk masalı içermeyen* ***Tûtînâme*** *gibi eserlerden kaynaklanmaktadır."*[26] (Eberhard-Boratav, 1953: 2) denmektedir.

Ardından Türk araştırmacılarının topladığı masallardan, toplanış esnasındaki usül ve içerdiği künye bilgilerinden bahseden Eberhard daha sonra Billur Köşk masallarından söz eder:

> *"Türk derleyicilerinin topladığı basılmış olan masallar sadece tamamlayıcı doküman olarak dikkate alınmaktadır. Burada aynı zamanda en eski derleme olan Billur Köşk'ün şüphesiz ki özel bir yeri vardır. Diğer derlemeler genelde çok az sayıda baskı olarak mevcutken ve bu yüzden halk arasında fazla yayılmamışken bu derleme en sevilen masalların birçoğunu içermektedir. Bu derleme, oldukça sık sözlü formda kaydedilen masalların bu kitaba olan etkileri yansıtılacak şekilde sayısız halk baskısı olarak tüm ülkeye yayılmıştır."* (Eberhard-Boratav, 1953: 2)

Eberhard "Zamansal ve Bölgesel" alt başlığında ise "masalların dağılımı" ile ilgili "Tablo"lar verir. "Tablo 3" "En Sık Rastlanan Türk Masalları" adıyla çalışmada

[26] Eberhard burada Türkolog ve Osmanlı tarihçisi Frideriche Giese'nin (1870-1944) **Türkische Märchen** adıyla 1925 yılında neşrettiği kitabı kastetmektedir. Bu masallardan yalnızca 3 tanesi sözlü kültür ortamından derlenmiş, diğerleri; **Billur Köşk** 14 masal (Giese'nin kitabında da Billur Köşk masallarının dizilimi, sıralanışı bozulmamıştır bkz. Giese, 1925: 305), **Türk Masalları** (Giese, 'Önsöz' kısmında bu kitabın K.D.'ye ait olduğunu belirtmektedir) 4 masal olmak üzere toplam 21 masal Türk masal sahasına aittir. Geri kalan 45 masal Eberhard'ın sözünü ettiği özellikle İran kanalıyla gelmiş masallardan oluşmaktadır. Bunlar **Tûtînâme**; 19 masal, **Humâyunnâme**; 23 masal, **Kırk Vezir**; 3 masal. (Sakaoğlu, 2002: 43), ayrıca bkz.: (Giese 1925).

yer alma sıklığı bakımından masalların kaçar örnekle görüldüğünü gösterir. Buna göre Billur Köşk masallarından:

2. (Tür 245) Helvacı Güzeli	41 örnek
4. (Tür 185) Muradına Eren Dilber (Sabırtaşı II)	38 örnek
5. (Tür 169) Ali Cengiz Oyunu	36 örnek
7. (Tür 157) İğci Baba	36 örnek
8. (Tür 72) Zümrüdüanka Kuşu	35 örnek
14. (Tür 240) Muradına Nail Olmayan Kız	29 örnek

masallarının Türk masal sahasında en sık görülen anlatılar arasında olduğu belirtilmiştir (Eberhard-Boratav, 1953: 9).

"Giriş"in II. Ünite'si Boratav tarafından yazılmıştır. "Halk Masalları ve Edebi Masallar" başlığı altında Boratav; "*Halk masalları sözlü geleneklerde yaşarlar. Aynı masal sayısız hikâyeci tarafından anlatılır, ama bunlardan her biri bu masallarda değişiklikler yapabilir. Hatta aynı hikâyeci masalı her anlatışında değiştirebilir; masalı uzatabilir veya kısaltabilir. Eğer bu tür değişiklikler hikâyeciden hikâyeciye, köyden köye ve ülkeden ülkeye şekil değiştirirlerse, yani bölgesel olarak yayılırlarsa orijinalinden biraz farklı olarak şekillendirilmiş olup yeni oluşumlar ortaya çıkar*." (Eberhard-Boratav, 1953: 16) dedikten sonra, "*Son yüzyıldan kalan masal kitapları, meydana çıkışları araştırılırken sadece sözlü geleneklerden gelen halk masallarının kaydedilmesi söz konusu olana kadar sorunsuz bir tablo çizerler. Bunun dışında eski masal derlemelerinde nasıl ortaya çıktığını bilmediğimiz şeyler de bulunmaktadır. Sözlü geleneklerde bu tür derlemelerden edinilen masallar bulunuyorsa bu masalların aslında sözlü geleneklerden mi kaynaklandığı ve bunlardan mı yazılıya geçiş yaptıkları veya kitaplar yoluyla mı halka ulaştıkları sorusu meydana gelir. İki olasılıkla da karşılaşılabilir. Ama üçüncü bir olasılık da göz önünde bulundurulmalıdır. Keza eskiden beri bilinen bir masalı tekrar anlatan her hikâyecinin yeni masallar bulabilmesi gibi bir kitabın yazarının da sözlü veya yazılı gelenekten aldığı her dokümanın yanı sıra kendi yarattığı masalları da ekleme imkânı vardır. Bu durumda masal yazılı edebiyata döner. Şu anda halk masalı olan ama kaynaklarının kitaplar olduğunun ispatlandığı birçok masalda durum budur.*" şeklindeki tespitiyle sözü Billur Köşk masallarına getirir; "*Bilinen derleme Billur Köşk'ün tüm on dört*

masalının uzun süredir "sözlü gelenek"te bulundukları ve söz konusu derlemenin eski bir kitap olduğu hakkında hiçbir kanıtımız olmadığı için "şifahî edebiyat"tan kaynaklandıklarını kuvvetle iddia edebiliriz. Ayrıca bu masallar sözlü geleneğin karakterini de taşımaktadırlar. Hatta edebi dil ve üslup da masalların halka özgü karakteristiğini gizleyememiştir." (Eberhard-Boratav, 1953: 17).

Görüldüğü gibi hem Eberhard hem Boratav Billur Köşk masallarının halk arasından derlenip kitaba aktarıldığını düşünmektedirler.

Pertev Naili Boratav, bundan başka Billur Köşk ile ilgili olarak İslam Ansiklopedisi için bir madde de yazmıştır. Burada Billur Köşk'ün bir asra yakın bir zamandan beri İstanbul'da birçok defalar basıla gelen 14 masaldan oluşan bir külliyata adını veren bir Türk halk masalının ismi olduğunu zikretmektedir (Boratav, 1979: 613). Georg Jacob'un Billur Köşk Hikâyesi'nin 1899 yılında elde ettiği tarihsiz bir nüshasından ve içindeki üç masaldan bahsettiğini bildirir[27]. Kunos'un **Türkische Volksmärchen aus Stambul** (İstanbul Türk Halk Masalları, 1905) isimli kitabında bu masalların adlarını zikrettiğini, bundan başka kendisinin de daha yeni baskılarını gördüğünü ifade eder. Bunların; **Billur Köşk Hikâyesi**, İstanbul, 1908 ve **Resimli billur köşk hikâyesi** Selami Münir, 1940, (nşr. Raşid) olduğunu belirtir. Kitaba adını veren Billur Köşk'ün varyantları olarak Naki Tezel'in **İstanbul Masalları** (nşr. Eminönü halkevi X), İstanbul, 1938; Radloff **Proben der Volkslitteratur VIII** (Kunos'un topladığı metinler, Petersburg, 1899: 5. kısım); Kunos'un **Materialen zur Kenntniss des Rumelischen Türkisch** (Leipzig, NewYork 1907: 255) kitaplarını sayar (Boratav, 1979: 614). Ayrıca Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde basılmamış 8 farklı nüsha olduğunu bildirir (Boratav, 1979). Bu nüshaların İncili Çadır olarak adlandırılabileceğini Billur Köşk'ten farklı olarak; iki sevgilinin köşk yerine çadırda karşılaştıklarını, delikanlının kızı bırakıp kaçtığını ve başka bir kızla evlenmek üzereyken eski sevgilinin bir derviş kıyafetinde gelerek kendisini hatırlattığını ve evlendiklerini aktarır. Her iki masalın kadının terk edildikten sonra nişanlısını araması ve onu yeniden elde etmesi temasının Yunan mitolojisinin Amour et Psyche

[27] Aslında Jacob dört masaldan bahsetmektedir. Bununla ilgili olarak bkz. çalışmanın 38. sayfası.

efsanesinde, Hint edebiyatında ve başka milletlerin halk masallarında bulunduğunu belirtir.

Billur Köşk masalının sözlü gelenekten biraz farklılaşarak ve masal unsurlarından bazılarını da yitirerek kitaba geçmiş bir halk masalı olduğunu düşündüğünü, halk arasında hala sözü edildiği şekilde yaşamakta olduğunu tam olarak benzerine başka milletlerde rastlanmamakla beraber içerdiği ana temanın çok eski ve milletlerarası olduğunu ifade eder (Boratav, 1979: 614).

Sonuç olarak Pertev Naili Boratav her iki çalışmasında da Billur Köşk masal külliyatının sözlü gelenekten derlendiğini, dil ve üslubundaki değişikliklere rağmen halk arasında yaşamaya anlatılmaya devam ettiğini bildiren bir görüş beyan etmektedir.

2.5.4 Tahir Alangu

Tahir Alangu (1915-1973), İstanbul Üniversitesi'nde Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'ndan aldığı "**Masal Araştırmaları Sahasına Toplu Bir Bakış ve Türk Halk Masallarının İç Yapısı ve Kahramanları Üzerine Bir Deneme**" isimli mezuniyet tezini tamamladığı 1943 yılından itibaren Türk halk masalları ile ilgilenmiştir. Alangu'nun masal konusundaki çalışmaları iki kolda gelişmiştir. Bunlardan biri masal incelemeleridir. Bu incelemeleri henüz üniversitedeyken mezuniyet tezi ile başlamış, üniversiteden mezun olduktan sonra da masallarla ilgili inceleme yazıları yazmaya devam etmiştir. Bunun dışında masal yazıcılığı ile de ilgilenmiştir. Bu sahada yayımlanmış üç masal kitabı bulunmaktadır. Billûr Köşk masalları bu çalışmalarından biridir. Diğerleri de "**Keloğlan Masalları**" ve "**Kediler Padişahı**"[28] isimli kitaplardır.

Tahir Alangu, Billur Köşk masallarını Arap harfli basma nüshalardan hareketle yeniden kaleme almış, 1961 yılında Eflâtun Nuri'nin siyah beyaz resimleriyle İstanbul'da Remzi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Bu ilk baskıdan sonra farklı yayınevleri tarafından tekrar yayımlanan . kitabın son olarak Yapı Kredi Yayınları'ndan 2019 Şubat ayında 19. Baskısı yapılmıştır. Billur Köşk Ressam

[28] Bu kitap ilk olarak ölümünden 36 yıl sonra 2009 yılında Sabri Koz editörlüğünde YKY tarafından yayımlanmıştır.

Mustafa Delioğlu tarafından Dünya Yayınları'ndaki baskılarında renkli, YKY tarafından yayımlanan baskılarında da siyah-beyaz ve diğerinden farklı bir desen tekniğiyle resimlendirilmiştir (Hafçı, 2010: 50).

Alangu'nun Billur Köşk masallarının baş kısmında "Bu Kitap İçin" başlığıyla "Önsöz" hüviyetinde ve inceleme mahiyetinde bir yazısı bulunmaktadır. 1958 yılında kaleme aldığı bu incelemede Billûr Köşk masallarının tarihçesinden, genel özelliklerinden, kendisinin kitabı yeniden ele alırken nasıl bir yol izlediğinden söz etmektedir:

"Hikâye-i Billûr Köşk ve Elmas Sefîne" olarak halk arasında yayılan ve anlatıla gelen bu masalların nereden, kimden, kim tarafından ve ne zaman derlendiğine dair bir bilgi bulunmadığından bu masalları ilim dünyasına ilk olarak tanıtan kişinin Alman araştırmacı George Jacob olduğunu söyledikten sonra Billûr Köşk baskılarının tarihine dair tahmini bir yorum yapmaktadır:

> *"İstanbul kitaplıklarında görebildiğim "Billûr Köşk" baskılarında da baskı kayıtları bulunmamakla beraber, harfleri, kâğıtları, baskı biçimlerinden en eskilerinin ancak 1290 (1876) tarihlerine kadar çıkabileceklerini tahmin ettim. Yazmalarının ve tas basmalarının ısrarlı aramalara rağmen bulunmayışından da, bu eserin düzenleniş ve yayılış tarihlerinin daha eskilere gidemeyeceği belli olmaktadır. 1840-1870 tarihleri arasında halk ağzından derlenme veya doğu dillerinden çevirme birçok basılı eserin halk arasında yayıldığı zaten bilinen bir şeydi. Bu kitabın da bu devreye rastlayışı, o çağın okuma alışkanlıklarını karşılayacak biçimde düzenlenmesi, bir bakıma tabiî bir olaydır."* (Alangu, 1961: 5).

Alangu, masalların derlenme tarihi ile beraber içeriğine dair de yorumlar yapmaktadır. Ona göre yukarıda bahsettiği çeviri kitaplarının hiçbirinde Billûr Köşk masalları gibi bizim halk masallarımıza benzeyen masallar yoktur. Daha çok İran kanalı ile "bize" gelip yerleşen türkülü halk hikâyesi denilen hikâyeler ile meddah hikâyelerinin tercüme edildiğini belirten Alangu, tüm bu hipotezlerine dayanarak Billur Köşk masallarının bizdeki ilk masal derlemesi vasfını taşıdığını ifade etmektedir. Ayrıca kitabın içindeki 14 masalın halk ağzından derlenmediğini, Hint veya İran asıllı bir masal dergisinden çevrildiğinin ya da profesyonel hikâye anlatıcıları vesilesiyle bu kitaba girdiğinin muhtemel olduğunu ileri sürmektedir (Alangu, 1961: 6).

"On dört 'Billur Köşk' masalının halk arasına yayılmış söylenişlerine bakılırsa bunların kitaptan halka yayıldıkları da anlaşılmaktadır. Bu masalların bütün motifleriyle derli toplu biçimlerinin ancak kitapta bulunduğunu görmekteyiz" (Alangu, 1961: 6).

Kitaptaki masalların Hint masal koleksiyonundaki yerlerinin istenirse kolaylıkla bulunabileceğini söyleyen Alangu bunların içinde ancak bir tanesinin 1718-1730 sıralarında İstanbul'da yaygın olan ve halk arasında çok sevilen ünlü helva sohbetlerinin bir kalıntısı olduğunu belirtmektedir. Masalın Arap harfli basma nüshalarındaki "meddah ve kıssahan" etkisi altında olduğunu düşündüğü dil ve üslubu da eleştirmektedir. Bunun yanında dil ve anlatış düzenindeki masal ve meddah etkilerini bile bastıran diğer bir özelliğin de "kâtip ağzında edebi işleme" olduğunun altını çizmektedir. Kendisinin bu masalları yeniden düzenleyip yazarken halk anlatıcılarının biçim verme yollarına ayak uydurmaya çalıştığını anlatmaktadır:

"*…Kitabın adı bilinmeyen derleyicisi aynı işi kendi çağının anlayışı, zevki için yapmıştır. Bu işi bugün ben bir başka yönden yapmaya çalıştım. Halktan gelen dil, anlatış, masal anlayışı yollarını gittikçe daha geniş ölçüde masalın tadını almıya başlıyan okumuş kalabalığa doğru yaymak, uzatmak istedim*" (Alangu, 1961: 7).

Kitabı yeniden yazarken 14 masaldan oluşan Billur Köşk'ün bir masalını müstehcen özellikler içerdiği gerekçesiyle kendi hazırladığı bu kitaba almaz yerine kendi derlediği "Mercan Kız" masalını koyar:

"Bu kitaptaki masalların birkaç tanesinde, pek açık bir biçimde kabaca göze batan açık seçik yerlerin, yakıştırmaların, nüktelerin, halk ağzından yapılan derlemelerde bulunmayışı dikkate değer. Hint masallarında pek geniş ölçüde bulunan cinsel malzemenin bizde ancak profesyonel hikâyecilerin ağzında yer alabildiği bugüne kalabilen örneklerde görülüyor. Bunun dışında birkaç bölgenin ancak hayvan hikâyelerinde ve fıkralarında görülen bu kaba müstehcen özellikler, bizde hiçbir zaman masalın yapısında yer alamamıştır. Bunun sebebi belki de diğer hikâye çeşitlerinin erkeklerin toplandıkları yerlerde söylenmelerine karşılık masalların geniş ölçüde kadınlar tarafından anlatılması, aile çevrelerinde kalmış olmasıdır. Bundan dolayıdır ki aslında on dört parçadan meydan gelen bu kitabı yeniden yazarken 'Kahveci Güzeli' adını taşıyan parçayı, yapısına sımsıkı yapışmış müstehcen kaba özelliklerinden dolayı bu yeni baskının dışında bıraktım. Bunun yerine kendi derlemelerimden 'Mercan Kız' masalını kattım." (Alangu, 1961: 7).

Yazının bundan sonraki kısmında Türk masallarının derlenmesi ile ilgili faaliyetlerin ne zaman, nasıl ve kimle başladığı ile ilgili bilgi verir, Pertev Naili Boratav'ın çalışmalarından ve "Türk Halk Masallarının Tipleri" (**Typen Türkische Volkmärchen**) 1953, (Eberhard-Boratav) isimli kitabından söz eder ardından da yeniden anlattığı masalları hangi yolla oluşturduğunu tekerleme ve motif sırasına bakış tarzını Grimm Kardeşler'i özellikle masalın başlangıç formellerini kısa tutmaları ve masaldaki olay örgüsünü ve motifleri gölgeleyecek biçimde kalıp deyişler kullanmamaları konusunda örnek aldığını bildirir:

> *"Biz, masal anlatma hazırlıkları ile masalın kendisini ayrı tutmayı, diğer kalıp deyişlerde de yapıyı, hareketi aksatmayan, gelenekten gelen ölçüyü korumaya çalıştık. Bu yolda öncümüz, ustamız, halk masalları biliminin ve yazıcılığının benzersiz yol açıcıları Grimm Kardeşler oldu. Yalnız derleyip yazmamışlar, bu işin yolunu yordamını göstermişler, başka milletlerin bu yoldaki çalışmalarına önderlik etmişlerdir."* (Alangu, 1961: 8.).

Sonuç olarak Tahir Alangu halkbilim sahasını kendi devrindeki anlayış çizgisinde takip eden, masalların eğitimsel işlevlerine önem veren bunun yanında edebi yönü kuvvetli biri olarak Billur Köşk masallarını sözel yapısında bir takım değişiklikler yaparak yeniden üretmiş ve okuyucuya sunmuştur. Bu değişiklikler masalların gerek dil ve üslubunda, gerek formel yapısına ve kelime kadrosuna müdahale etmesinde gerekse koleksiyonun bir parçası olarak aynı düzende devamlı süratte basılan masallardan birini "müstehcen" olduğu gerekçesiyle tamamen çıkarıp atmış olmasıyla göze çarpmaktadır. Ancak Billur Köşk masalları bugün Tahir Alangu'nun ismiyle anılmakta toplumun nezdinde onun tarafından yaratılmış gibi kabul görmektedir.

2.5.5 Enzyklopädie des Märchens *Kristallpalast ve Saim Sakaoğlu

Enzyklopädia des Märchens; halkbilimi üzerine kendi alanında en kapsamlı ve en prestijli eser olarak kabul edilen 14 ciltlik uluslararası hüviyete sahip bir **Masal Ansiklopedisi'**dir. Bu ansiklopedi, halk anlatı geleneğinin geçmişten günümüze dek yapılan uluslararası araştırmalarının neredeyse iki yüzyıllık sonuçlarını sunan bir kaynak eser olma özelliğine sahiptir. 2015 yılına kadar 14 cilt (Aarne - Zypern, Ābī - Zombie eki) ve bir indeks yayımlanmıştır.

Ansiklopedi 14 ciltten oluşmaktadır. Her bir cilt üç fasikülden meydana gelmektedir. Toplam 720 sayfa olan bu fasiküller 1997 yılı itibariyle yılda bir defa yayımlanmaktadır. Ansiklopedi, aşağıdaki gibi sınıflandırılan yaklaşık 3900 alfabetik olarak düzenlenmiş giriş içermektedir.

- Kuramlar ve yöntemler, tür soruları, üslup ve yapı sorunları, bağlam ve performans sorunları,
- Önemli masal türleri ve motifleri üzerine kısa monografiler,
- Akademisyenlerin, koleksiyoncuların ve halk anlatı araştırmalarıyla ilgili edebi eserlerin ve yazarların biyografileri,
- Halk anlatı geleneği ve halk anlatı araştırmaları hakkında bilgi veren ulusal ve bölgesel araştırmalar.

Bu çalışmanın temeli Lutz Mackensen tarafından hazırlanan **Handwörterbuch des deutschen Märchens** (1930-1940) (Alman halk masalları el kitabı) isimli bir başka kaynak eserdir. Ancak gelişen halkbilimi araştırma yöntemleri nedeniyle Alman halk masalları el kitabına ulusal sınırlar dâhilinde devam etmek uygun görülmediği için kapsamı genişletilerek çalışmaya uluslararası düzeyde devam edilmiştir. Yeni tarz, daha fazla kaynak materyali, dünyanın dört bir yanında bulunan koleksiyonlara dayanan kapsamlı bir metin arşivinin oluşturulmasını ve çok sayıda literatürün taranması gibi hazırlık çalışmalarını gerektirmiştir. Ansiklopedi yaklaşık 60 ülkeden 800 yazar tarafından yazılan makalelerle oluşturulmuştur. Bu bağlamda dünyanın en kapsamlı çalışmalarından biridir.

Enzyklopädie des Märchens adıyla yalnızca masal türü kast edilmemektedir. Ansiklopedide, **Märchen** kelimesi daha geniş bir anlamda kullanılmıştır. Buna göre Grimm Kardeşler'in "Çocuk ve Ev Masalları" adlı kitaplarına dahil ettikleri tüm kategoriler kastedilmektedir: hayvan masalları, masallar, dini masallar, etiyolojik anlatılar, dini, tarihi ve şeytani efsaneler, roman, esprili masallar, formül masalları vb. Bu aynı zamanda AaTh ve ATU kataloglarında bulunan türlere karşılık gelmektedir.

Ansiklopedi, sözlü ve yazılı kültür aracılığıyla aktarılan ve çeşitli etnik gruplardan elde edilen zengin anlatım malzemesini stoğunu karşılaştırmayı sosyal, tarihi, psikolojik ve dini geçmişlerini göstermeyi amaçlamaktadır. Avrupa'nın ve

Avrupa kültüründen etkilenen ülkelerin yanı sıra Akdeniz ve Asya'dan sözlü ve edebi anlatı geleneklerine de odaklanmaktadır. Son zamanlarda bölgesel araştırmalar da ele alınmaktadır. Ayrıca, anlatı temaları ve motiflerinin aktarım kanalları, örnek ve vaaz kitapları, kronikler vb. gibi kaynaklarda ve sözlü geleneğe dayanan edebi eserlerde, yazılı ve sözlü gelenek arasındaki sürekli değişimi göstermeyi amaçlamaktadır. Böylece sadece folkloristler için değil, aynı zamanda filologlar, edebiyat tarihçileri, antropologlar, din tarihçileri, eğitimciler, sanat tarihçileri ve medya uzmanları gibi diğer disiplinlerin üyeleri için de ilgi çekici bir bilgi çeşitliliği sağlamaktadır.

Sözü edilen bu ansiklopedide Billur Köşk (Kristallpalast) masalı da yer almaktadır. Saim Sakaoğlu (1939-) tarafından hazırlanmış Billur Köşk madde başı için yazılmış makaleye aşağıda yer verilmiştir[29]:

****

*Enzyklopädie des Märchens *Kristallpalast Band 8, Lieferung 2/3, seite: 466-467*

Masal Ansiklopedisindeki Billûr Köşk Maddesi c. 8, s. 2/3, ss:466-467

Billur Köşk (AaTh 891 A), ismini verdiği Türkçe masal derlemesindeki ilk anlatı → Billur Köşk (19. yy sonu)[1]. Novella (öykü) tarzındaki bu masal bir erkeğin kendisine olan aşkını itiraf etmesini sağlamaya çalışan bir kadının hikâyesini anlatmaktadır.

İstanbullu padişah tek kızını sarayın yeraltındaki bir odasında büyütür. Kızı tesadüfen dış dünyayı keşfettiğinde babası onu deniz ortasındaki bir billûr köşkte dış dünyadan yalıtmak ister. Bu köşkün ünü tüm dünyayı kaplamıştır ve hatta Yemen Şehzadesi dahi bu köşkü görmeye gelir. Şehzade, ilk bakışta hanım sultana âşık olmasına rağmen, aşkını ilan etmeden Yemen'e geri döner. Buna kızan hanım sultan elmas bir gemi yaptırır ve iki yıl sonra şehzadenin ardından gider. Sadrazam, sultan ve şehzadenin önünden gemiyle kaptan giysisi içerisinde geçer. Nihayetinde sultanın sarayının önünde bir eve yerleşir ve erkek giysilerini çıkartır.

Şehzade bu yabancıya âşık olursa da ona gönderdiği armağanlara karşılık alamaz: hanım sultan, değerli taşlarla süslü altın ayakkabıyı zenci bir köleye armağan eder, inci kolyeyi ise yem diye papağanına verir. Üçüncü armağan olan Kuran'ı kabul etmekle birlikte gerdek gecesinde altından yapılmış süslü bir köprü ister. Bir gül dikeni köprünün tam ortasında yüzünü çizdiğinde hanım sultan geri döner. Son olarak hanım sultan, şehzadeden daha büyük başka bir köprünün ucunda ölü gibi bir mezara girmesini ister. Hanım

[29] Billur Köşk ansiklopedi maddesine ait kupür bir toplantı esnasında tanışma şansı bulduğum Prof. Dr. Saim Sakaoğlu tarafından mektup yoluyla tarafıma gönderilmiş ve tarafımdan Almanca'dan Türkçe'ye çevirisi yaptırıldıktan sonra İstanbul Üniversitesi Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Kütüphanesi'ne hediye edilmiştir.

sultan, şehzadenin başına gelir, şehzadeye bakar ve ülkesine göre döneceğini söyler. Şehzade de hanım sultanın arkasından yola koyulur. Hanım sultan, İstanbul yolunda şehzadeye onun en başından beri yanlış davranmış olduğunu açıklar ve onunla evlenir.

AaTh 891 A'da Boggs (*445 A (İspanya)) ve Hansen'e (**876) (Dominik Cumhuriyeti) yapılan atıflar doğru değildir. Buna göre AaTh 891 A, yeni bilgileri[2] de dikkate aldığımızda hemen hemen sadece (doğu) Akdeniz bölgesinde yaygın olup, kayıt altına alınmış olan metinler edebi örneklerin az ya da çok doğrudan yeniden anlatımlarından ibarettir. Türkçe tip katalogunda masal için edebi örneğin dışında ağızdan ağza nakledilen yedi varyant da belirtilmiştir[3]. P. N. → Boratav daha sonra altı tane daha Türkçe varyant (örneğin Rodos ve Adakale'den) ve bir tane Abhaz varyant[4] daha eklemekle birlikte bunların kısmen sadece başlangıç motifleri AaTh 891 A ile aynıdır[5].

AaTh 891 A'daki motifler başka anlatılarda da görülmektedir. Özellikle de bir kızın dış dünyadan yalıtılmış bir bina içerisinde tutsak edildiği başlangıç motifi çok yaygındır (Mot. R 41.2, Mot. M 372, Mot. T 381; cf. ayrıca AaTh 310: → *Kaledeki Kız*). Öncelikle de AaTh 874 ile arasında motifler açısından sıkı bir bağlantı bulunmaktadır: Gururlu → Kralve AaTh 879: → *Basilikummädchen*. Yemen/Arap kökenli metnin bazı yerleri Billur Köşk anlatısının Arap versiyonu gibi gözükmekle birlikte AaTh 881: cf. → Erkek Kılığındaki Kadın ve AaTh 403: *Kara Gelin ve Beyaz* → *Gelin*'i anımsatan motifler içermektedir[6]. AaTh 891 A altında toplanan Katalan[7], Sardunya[8] ve Yahudi metinleri de (Tunus kökenli)[9] yalnızca uzaktan akraba gibi görünmektedir.

AaTh 891 A Türk anlatı dağarı çerçevesinde edebi bir masal olarak süslü anlatı üslubuyla dikkati çekmekte olup, padişah ve elmas gemi imparatorluğun son dönemlerinde Osmanlı sarayının zevkini yansıtmaktadır. Başka masallar hala geniş kitlelerce beğenilmekle birlikte Billur Köşk masalının sözlü metin geleneğinde kendisine pek fazla yer bulamamasının nedeni de bu olsa gerekir.

[1] Alangu, T. (ed.): Billur Köşk Masalları. İstanbul 1961, 11-24; Spies, O.: Türk. Volksmärchen [Türk Halk Masalları]. MdW 1967, num. 1. - [2] AaTh'ye ilaveten sadece Nowak, num. 79. - [3] Eberhard/Boratav, num. 187. - [4] Boratav, P. N.: Az Gittik Uz Gittik. İstanbul 1969, 381. - [5] cf. ayrıca Kent, M.: Fairy Tales from Turkey. L. [3]1960, 19-22; Aganin, R./Al'kaeva, L./Kerimov, M.: Tureckie skazki. M. 1960, 137-143; Boratav. P. N.: Türk. Volksmärchen [Türk Halk Masalları]. B. 1967, num. 21. - [6] Daum, W.: Märchen aus dem Jemen [Yemen'den Masallar]. MdW 1983, num. 17. - [7] Pujol. - [8] Delitala E.'ye atıfla Cirese/Serafini: Gli studi sula narrativa tradizionale sadra. Cagliari 1970, num. 55 (burada metnin tipi 1886 yılında yayınlanmış bir Slg'ye göre AaTh "891 A?" olarak gösterilmiştir). - [9] Jason hakkında (891 A + 425 *Q) cf. ve Noy, D.: Contes pupolaires racontés par des Juifs de Tunisie. Kudüs 1968, num. 27

****

2.6 Billur Köşk Metinleri

XIX. yüzyıldan itibaren matbaanın yaygınlaşması neticesinde halkın zevk ve ihtiyaçlarını, taleplerini karşılamak üzere cenk kitapları, âşık hikâyeleri gibi birçok sözlü kültür ürünü devrin imkân ve teknikleriyle basılıp çoğaltılırken Billur Köşk adıyla şöhret bulmuş bu metinler de onlar arasında yerini almıştır.

Bu dönemde basılan halk verimlerinin yanında devrin sözlü kültür ürünlerini tanımlama anlayışına uygun olarak[30] ve "Râviyân-ı âhbâr ve nâkilân-ı âsâr şöyle rivâyet ederler ki" şeklindeki kalıp ifadesi dolayısıyla Billur Köşk de "hikâye" olarak adlandırılarak basılmıştır.

Araştırmamız sırasında Billur Köşk kitabının yazma veya taş baskı metinlerine rastlanılmamıştır. Osmanlı Türkçesi ve yeni harfli metinler ve bibliyografik künyeleri aşağıdaki gibidir:

2.6.1 Basma Nüshalar

2.6.1.1 Arap harfli basma nüshalar

Kütüphanelerde bulunduğunu tespit ettiğimiz ve bibliyografik künyelerini vereceğimiz Arap harfli Türkçe nüshalardan görüp okuduklarımızın yanına (*) işareti konmuştur. Diğerleri internet üzerinden tespit ettiğimiz metinlerdir. Bunlar arasında bir fark yoktur.

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda iki adet Osmanlı Türkçesi ile basılmış matbu metin vardır. Bunlar birincisi; TB 1014/17 1304H (1887M) 1 numaralı 1304 tarihli Billur köşk hikâyesi* adıyla kayıtlıdır. Künyenin "Notlar" kısmında; "Eserin iç kapağı yırtık olduğundan bilgiler danışma kaynaklarından tamamlanmıştır. Ayrıca 193-202 sayfaları eksiktir." şeklinde bilgi verilmiştir. İç kapakta hikâyelerin sırası verilmiştir.
    1. Billûr Köşk Hikâyesi
    2. Hikâye-i Helvacı Güzeli
    3. Kahveci Güzeli Hikâyesi

30 Masal tanımlamaları ile ilgili bilgi için bkz. 1. Bölüm s. 7-14

4. Hikâye-i Ağlayan Nar ile Gülen Ayva
5. Hikâye-i Muradına Nâl Olan Dilber
6. Hikâye-i Muradına Nâl Olmayan Dilber
7. Hikâye-i Tasa Kuşu
8. Hikâye-i Zümrüd-i Anka Kuşu
9. Hikâye-i İğci Baba
10. Hikâye-i Hırsız ile Yankesici
11. Hikâye-i Cefâ ile Safâ
12. Hikâye-i Ali Cengiz
13. Hikâye-i Saka Güzeli
14. Hikâye-i Kara Yılan

2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan ikinci metin K02748/09 1325R (1909M) 1 numaralı 1325 tarihli Hikâye-i billûr köşk ile elmas sefine* adıyla kayıtlıdır. Künyede "Eserin iç kapağı bulunmadığından yayın tarihi bilgisi Özege'den alınmıştır." Notu düşülmüştür. İstanbul'da basılan kitap 13 hikâyeyi ihtiva etmektedir ve 191 sayfadır. Hikâyelerin dizilimi şu şekildedir:
    1. Hikâye-i billûr köşk ile elmas sefine
    2. Hikâye-i kahveci güzeli
    3. Hikâye-i ağlayan nar ile gülen ayva
    4. Hikâye-i muradına nâil olan dilber
    5. Hikâye-i muradına nâil olmayan dilber
    6. Hikâye-i tasa kuşu
    7. Hikâye-i Zümrü-i Anka kuşu
    8. Hikâye-i iğci baba
    9. Hikâye-i hırsız ile yankesici
    10. Hikâye-i cefâ ile safâ
    11. Hikâye-i Ali Cengiz
    12. Hikâye-i saka güzeli
    13. Hikâye-i kara yılan
3. Boğaziçi Üniversitesi kütüphanesinde PL248. B55 1923 katalog numarası ile kayıtlı 1339 tarihli Billur Köşk Hikâyesi* adlı bir matbu Osmanlı Türkçesi

metin vardır. Künyenin açıklama kısmında "Ondört tane resimli hikâyeyi muhtevidir" yazmaktadır. İçinde 14 "hikâye" bulunan kitap İstanbul'da basılmıştır ve 176 sayfadır. Hikâyelerin dizilimi şu şekildedir:

Billur Köşk Hikâyesi, İstanbul, Matbaa-yı Ahmet Kamil, 1339 (1923).

1. Billûr Köşk ile Elmas Sefine
2. Helvacı Güzeli
3. Kahveci Güzeli
4. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva
5. Muradına Nâil Olan Dilber
6. Muradına Nâil Olmayan Dilber
7. Tasa Kuşu
8. Zümrü-i Anka Kuşu
9. İğci Baba
10. Hırsız ile Yankesici
11. Cefâ ile Safâ
12. Ali Cengiz
13. Saka Güzeli
14. Kara Yılan

4. Milli Kütüphane'de altı adet Billur Köşk metni vardır. Bunlardan ilki EHT 1971 A 831 numaralı 1900 (?) tarihli Hikâye-i billur köşk ile elmas sefine adıyla kayıtlıdır. Kitap 120 sayfa olup yayın yeri bilgisi mevcut değildir. Künyenin "Notlar" kısmında; "eser formaları dağınıktır" ibaresi bulunmaktadır.
5. Milli Kütüphane'deki ikinci metin EHT 1971 A 871 numaralı 1900 (?) tarihli Hikâye-i billur köşk ile elmas sefine adıyla kayıtlıdır. Yayın yeri bulunmayan ve 191 sayfa olan kitabın "iç kapağının olmadığı" belirtilmiştir.
6. Milli Kütüphane'deki üçüncü metin 06 Mil EHT A 11597 numaralı 1900 (?) tarihli Hikâye-i billûr köşk ile elmas sefine adıyla kayıtlıdır. Basım yeri İstanbul, sayfa sayısı 191'dir. Künyenin "Notlar" kısmında; "ön kapağı yoktur" denilmektedir.

7. Milli Kütüphane'deki dördüncü metin 06 Mil EHT A 50165 numaralı 1900 (?) tarihli Hikâye-i billûr köşk ile elmas sefine adıyla kayıtlıdır. Yayın yeri bilgisi bulunmayan kitabın sayfa sayısı 190'dır.
8. Milli Kütüphane'deki beşinci 06 Mil EHT A 5184 numaralı 1339 tarihli Billur Köşk Hikâyesi adıyla kayıtlıdır. Basım yeri İstanbul, sayfa sayısı 163 olan kitap Matbaa-i Ahmet Kemal tarafından basılmıştır.
9. Milli Kütüphane'deki altıncı metin 06 Mil EHT A 15564 numaralı 1927 tarihli Billur Köşk Hikâyesi adıyla kayıtlıdır. Basım yeri İstanbul, sayfa sayısı 120 olan kitap Yusuf Ziya Kütüphanesi'nde basılmıştır.
10. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde iki adet Osmanlı Türkçesi ile basılmış matbu eser vardır. Bunlardan ilki 5269 SÖ kaydıyla yayın yeri ve yayın tarihi bilgisi olmayan Hikâye-i Billur Köşk ile Elmas Sefine adlı 202 sayfalık metindir.
11. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki diğer metin 20798 SÖ 1928 numaralı 1928 tarihli Billur Köşk Hikâyesi'dir. Basım yeri İstanbul, sayfa sayısı 120 olan kitap Ahmed Kamil Matbaası'nda basılmıştır.
12. Bunların dışında İstanbul'da bir sahaftan satın almış olduğumuz matbu nüsha küçük formatlı bir kitaptır. 14 ayrı fasikülden meydana gelmiştir. Basım yeri İstanbul'dur ancak her fasikülün yayım tarihi ve basıldığı matbaa farklılık arz etmektedir. Bazı fasiküllerin basım tarih yoktur; bir fasikülün hem basım tarihi hem basıldığı matbaa belirtilmemiştir. Kitabın dış yahut iç kapağında kitaba verilmiş genel bir isim yoktur. İplikle dikiş yöntemi ile bir araya getirilmiş fasiküllerden oluşmaktadır. Fasiküllerin sayfaları 3. hamur kâğıt, ilk ve son sayfaları parlak kâğıttandır. İlk 9 hikâyenin fasikül baş sayfaları resimlidir. Bunlardan yalnızca "Helvacı Güzeli"nde hem fasikülün parlak kâğıttan oluşan ilk sayfasında hem de iç sayfalardan birinde resim vardır. Son beş hikâye resimsizdir ve bunların ayrı parlak kâğıttan teşkil baş ve son sayfaları da yoktur. İç sayfalarda seyrek olmakla birlikte desenler vardır. Fasiküllerin son sayfalarında yayınevinin sattığı diğer kitapların adları sıralanmıştır. Hikâyelerin dizilimi gördüğümüz diğer nüshalardan farklı ve şu şekildedir:
    1. Kitap: Helvacı Güzeli, 1332 (rumi) 1916 (miladi), 24 s.

2. Kitap: Kahveci Güzeli, 1333 (rumi) 1917 (miladi), Kader Matbaası, 15+1 s.
3. Kitap: Billur Köşk ile Elmas Sefine Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 15+1 s.
4. Kitap: Hırsız ile Yankesicinin Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 8+1 s.
5. Kitap: Saka Güzeli'nin Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 8+1 s.
6. Kitap: Zümrüd-ü Anka Kuşu Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 24 s.
7. Kitap: Muradına Nail Olan Dilber Kız Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 8+1 s.
8. Kitap: Muradına Nail Olmayan Dilber Kızın Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 15+2 s.
9. Kitap: Tasa Kuşunun Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 16+1 s.
10. Kitap: Safa ile Cefa Hikâyesi; b.t.y, Kadınlar Dünyası Matbaası, 15+1 s
11. Kitap: Karayılan yahud Sihirli Genç; b.t.y., b.m.y., 8 s.
12. Kitap: İğneci Baba ile Üç Kız, 1326(rumi) 1910(miladi), Kader Matbaası, 15+1 s.
13. Kitap: Ağlayan Nar Gülen Ayva Hikâyesi; 1326(rumi) 1910(miladi), Kader Matbaası, 23+1 s.
14. Kitap: Ali Cengiz Hikâyesi; b.t.y., b.m.y., 8 s.

13. Safa, Peyami Resimli billur köşk hikâyesi, İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1925.

2.6.1.2 Latin harfli baskılar

Billur Köşk masalları Latin harfleriyle çeşitli kereler basılmıştır. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "**100 Temel Eser**" kapsamına alındığı ve tavsiye edildiği için baskı sayısı son yıllarda artmıştır. Biz burada Pertev Naili Boratav'ın **EB "**Türk Halk Masallarının Tipleri" (**Typen Türkische Volkmärchen**) kataloğunda kullandığı Selami Münir Yurdatap'ın hazırladığı **Resimli Billur Köşk Hikâyesi** ile

adı bu kitapla anılan, Billur Köşk'ü tekrar popüler kılan Tahir Alangu'nun hazırladığı kitabı ve başka bazı mühim görülen kitapları zikredeceğiz.

1. Bedii, Server **Resimli billur köşk hikâyesi: en güzel şark masalları**, İstanbul, İkbal Kütüphanesi, 1933.
2. Yurdatap, Selami Münir **Resimli Billur Köşk Hikâyesi**, İstanbul, Bozkurt Matbaası, 1937.
3. **Billur Köşk Masalı**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1941.
4. Alangu, Tahir **Billur Köşk Masalları**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1961.
5. N. B. **Resimli-tam billur köşk hikâyesi**, İstanbul, Halk Kitapçılık, (İstanbul Çınar Matbaası)1967.
6. Hafızoğlu, Tahir, **Billur Köşk Hikâyeleri**, İstanbul, Selis Kitaplar, 2003.

2.6.2 Billur Köşk Üzerine Yapılan İlmi Çalışmalar

Çalışmamıza konu olan "Billur Köşk" ile ilgili doğrudan veya dolaylı birkaç çalışma tespit edilmiştir.

2.6.2.1 Tezler

1. Çatal, Didem **Çocuk Hikâye Kitaplarının E-Kitap Olarak İnternet Ortamında Yapılandırılması ve Billur Köşk ile Elmas Gemi Masalı İçin Uygulama Çalışması**, Danışman: Prof. Dr. İncilay Yurdakul, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Grafik Anasanat Dalı, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Ankara 2008.
2. Doğan, Okan **Billur Köşk Hikâyesinin Transkripsiyonlu Metni ve Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâye Geleneği Açısından Değerlendirilmesi**, Danışman: Prof. Dr. Süreyya A. Beyzadeoğlu, Trakya Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2004.
3. Ünlüer, Pınar **Masalların Dini ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi (Billur Köşk Masalları Örneği)**, Danışman Yrd. Doç. Dr. Emine Keskiner, Marmara Üniversitesi, SBE, İlköğretim

Dkab Öğretmenliği Anabilim Dalı, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Bunlardan Didem Çatal'ın sanatta yeterlilik tezinde; kitapların okuyucu ile buluşma ortamlarının değişmesi neticesinde ortaya çıkan e-kitaplar ve bu e-kitapların doğru ve etkili bir grafik ve ekran tasarım öğeleri ile hazırlanarak bu yolla çocukların kitap okuma isteklerinin artırılması amaçlanmış ve bu çalışma için de tek bir masal; "Billur Köşk ile Elmas Gemi" masalı seçilmiştir. Çalışmada; Billur Köşk masalının kişilerinin analizine ve resimlemesine yer verilmektedir.

Okan Doğan tez çalışmasında Billur Köşk'ün trankripsiyonlu metinlerini vermiş ardından zaman, mekân, şahıs kadrosu ve vaka özellikleri bakımından incelemiştir. Ancak Doğan metinleri Eski Türk edebiyatındaki "hikâye"lerle bağlantılı olarak düşünmüş ve onlarla benzerlikleri yönünden değerlendirmiştir[31].

Pınar Ünlüer'in yüksek lisans tezinde; masalların önemine işlediği değerler üzerinden bakılmış; Billur Köşk masalları dini ve ahlaki değerler açısından incelenmiştir. Tahir Alangu'nun Billur Köşk seçkisinin kullanıldığı araştırmada Ünlüer, çalışmasına örneklem olarak Billur Köşk'ün seçilmesinin nedenini ise MEB tarafından "100 Temel Eser"de tavsiye edilmiş olmasıyla açıklamıştır.

2.6.2.2 Makaleler

1. Aydemir, Mustafa "Asaf Halet Çelebi'nin Şiirinde Geleneğin İzleri", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S.3/1, s.218-239.
2. Bastem, Nuriye "Necip Fazıl'ın "Sabırtaşı" Adlı Tiyatro Eseri İle Billur Köşk Masallarından "Muradına Eren Dilber" Adlı Masal Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma", **Electronic Turkish Studies**, C.10, S.16, 2015, s.315-330.

[31] Söz konusu tezde yer alan Billur Köşk masallarının dizilimi diğer Arap harfli basma nüshalarla aynıdır. Ancak basma nüshanın nerede bulunduğuna dair tezde bir açıklama bulunmamaktadır.

3. Batur, Zekerya "Etkili Kitap Okuma Çalışmaları ve Çağrışımları: EKOÇ Tekniği", **International Journal of Language Academy**, C.5, S.7, 2017, p.312-327.
4. Çelik, Adil "Kimlik Ötekilik ve Mekan İlişkisi Bağlamında Billur Köşk Masallarında Toprak Sembolizmi" **Prof. Dr. Mehmet Arslan'a Armağan,** Sivas 2019, s. 753-758.
5. Çetin, Derya – Deveci, Mevlüde "A Feminist Reading of an Oriental Tale: "Crystal Manor and Diamond Ship", **Gender and Diversity Representation in Mass Media**, (Ed.: Gülşah Sarı), 2020, s.77-89.
6. Kadızade, Esma Dumanlı "Billur Köşk'ün Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi", **İnternational Journal of Language Academy**, C.3/1, Spring 2015, s.18-38.
7. Karagöz, Beytullah "Tahir Alangu'nun Derleyip Yazdığı Masalların Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Ögeler Açısından İncelenmesi", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C.13, S.1, 2018, s.63-78.
8. Saluk, Reyhan Gökben "Menzel'in Dilinden Billur Köşk Masalları", **Akademik Dil ve Edebiyat**, C.2, S.1, 2018, s.41-51.
9. Tekşan, Keziban - Altaş, Derya Yeşim "Peyami Safa'nın Server Bedi Adıyla Yazdığı Masallarının Genel Bir Değerlendirmesi" **Ana Dili Eğitimi Dergisi**, 6/3, s.766-801.

Makalelere baktığımızda; Mustafa Aydemir; Asaf Halet Çelebi'nin şiirinde masal unsurlarından "geleneğin dönüştürülmesinden" söz etmekte ve Çelebi'nin Billur Köşk Masallarında yer alan "Kara Yılan" masalından etkilenerek yazdığı şiire örnek vermektedir.

Nuriye Bastem; makalesinin isminden de anlaşılacağı üzere, N. Fazıl'ın eseri ile Boratav'ın **EB**'de "Sabırtaşı II" olarak da isimlendirdiği Billur Köşk Masalları'ndan "Muradına Nail Olan Dilber Kız" masalını karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemektedir.

Zekerya Batur; çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırılmasını sağlamak amacıyla yetişen Türkçe öğretmen adayları üzerinden bir çalışma yürütmüş, okutulan pek çok hikâye ve masalda akılda kalıcılık düzeyi ölçülmüştür. Faydalanılan metinler arasında Billur Köşk de yer almaktadır.

Adil Çelik; makalesinde Billur Köşk masal kitabında yer alan masalları toprak sembolizmi açısından ele alarak bu sembollerin hem anlatılar içindeki fonksiyonlarına hem de barındırdıkları mesajlar açısından irdeleyerek, toplumsal işlevlerini saptamaya çalışmıştır.

Derya Çetin-Mevlüde Deveci; İngilizce olarak yayımladıkları makalelerinde "Billur Köşk ile Elmas Sefine" masalını feminist bir yaklaşımla ele alıp irdelemişlerdir.

Esma Dumanlı Kadızade; çalışmasını İngilizce olarak hazırlamış, Tahir Hafızoğlu'nun yayıma hazırladığı Billur Köşk kitabındaki masallar değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Ancak burada tetkik edilen masallardan yalnızca 3 tanesi özgün Billur Köşk masallarındandır: "Billur Köşk ile Elmas Sefine, Sabırtaşı – Muradına Nail Olan Dilber-, Zümrüdü Anka Kuşu".

Beytullah Karagöz; abartılmış merak, rastlantısallık, duygusallık gibi konuyu zayıflatan öğelerin Tahir Alangu'nun "yazdığı" Billur Köşk ve Keloğlan masallarında konumunu ortaya koymuştur.

Reyhan Gökben Saluk; çalışmasında Theodor Menzel'in 1923'te yayımlanan **Billur Köschk** adlı Almanca kitabı; hem Menzel'in yazdığı "Önsöz" hem de Georg Jacob'un yazdığı "Dipnot" kısmı üzerinden değerlendirmektedir.

Keziban Tekşan-Derya Yeşim Altaş; Peyami Safa'nın Server Bedi imzası ile yazdığı masalların çocuk edebiyatı açısından genel bir değerlendirmesini yapmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AXEL OLRİK VE HALK ANLATILARININ EPİK KURALLARI

3.1 Hayatı

Axel Olrik 3 Temmuz 1864 yılında Danimarka'nın başkenti Kopenhag'a bağlı bağımsız bir belediye olan Frederiksberg'de, sanatçı Henrik Olrik ile Benedikt Martinette Heiberg'in oğlu olarak dünyaya geldi. Olrik 1893 yılında 29 yaşındayken Magrete Sofie Eleonore Hasselquist ile evlenmiştir. Karısı 1911 yılında ölmüştür. Farklı dallarda uzmanlaşmış dört kardeşi vardır; Dagmar Olrik ressam, Hans Olrik tarihçi, Eyvind Olrik hakim ve Jorgen Olrik kültür tarihçisidir. Kendisi de 17 Şubat 1917 yılında başarılı bir kulak ameliyatı sonrasında, Kopenhag'ın kuzeyinde şehir dışında bir yerleşim yeri olan Overod'da zatürreye yenik düşerek ölmüştür.

3.2 Eğitim ve Meslek Hayatı

Axel Olrik eğitiminin büyük çoğunluğunu Kopenhag'da tamamlamıştır. Lise eğitimi için Kopenhag'ın meşhur bir okulu olan Metropolitan'a gitmiştir. Üniversite eğitimine 1881 yılında Kopenhag Üniversitesi'nde başlamıştır. 1886 yılında **Eddic poems**[32] (Eddic şiirleri) adlı makalesiyle üniversite altın madalyasını kazanmıştır. Aynı üniversitede 1887 yılında İskandinav Dilbilimi üzerine yüksek lisansını, 1892 yılında da doktorasını tamamlamıştır. doktora sonrasında kısa bir süre üniversitede okutman olarak çalışmış, ardından İskandinav folkloru ile ilgili geçici bir göreve atanmıştır.

9 Nisan 1913 yılında profesör olmuştur. 1892 yılında Kristiania'da (bugünkü Oslo) Moltke Moe ile çalıştığı dönemin dışında tüm eğitim yaşamı ve kariyeri Kopenhag Üniversitesi'nde geçmiştir.

32 Eddic poems; Edda terimi MS. VIII. veya IX. yüzyıla ait olduğu sanılan, MS. XIII. yüzyılda derlenen ve kopyalanan iki İzlandaca el yazması şiir kolleksiyonunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Çok geniş bir mitolojik kaynak olan Edda'lar insanlar, tanrılar ve doğa arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır. Bu iki el yazması İskandinavların ve proto-Germenlerin dini, kozmogoni ve tarihi ile bağlantılı İskandinav mitolojisinin ve skaldik (İskandinav halk ozanı-ozan) şiirinin esas kaynağıdır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: https://gorgondergisi.com/edda/ https://en.wikipedia.org./wiki/edda

3.3 İlmi Çalışmaları

Daha öğrencilik yıllarında Olrik, Danimarkalı edebiyat tarihçisi ve etnograf Svend Grundtvig[33]'in etkisi altına girdi ve Grundtvig'in ölümüne kadar bu etki devam etti. İlk büyük bilimsel çalışması bu nedenle Grundtvig'in Danimarka baladları üzerindeki çalışmalarının devamı niteliğinde olan **Danske Ridderviser** (1898-1919)'dır. Bu çalışma büyük bir proje olan **Danmarks Gamle Folkeviser** (Danimarka halk şarkıları) koleksiyonunun bir bölümü olarak yayınlanmıştır ve ölümünden sonra öğrencisi Hakon Grüner-Nielsen tarafından devam ettirilmiştir.

Axel Olrik toplanılan sözlü materyal üzerine hocası Grundtvig'den daha ileri gitmiş, daha özgün bir çalışma ortaya koymuştur. 1888-1889 yıllarında balatları toplamak üzere derleme faaliyetlerinde bulunmuş, saha çalışmaları yapmıştır. Grundtvig daha büyük, daha kapsamlı bir bütün oluşturabilmek adına Danimarka halk şarkıları ve baladlarının çeşitli versiyonlarından ve varyantlarından faydalı, işe yarar olduğunu düşündüğü şeyleri birleştirmiştir; Olrik ise onun aksine derlenmiş materyalin bozulmamış, ilk halini orijinallerini bulmayı amaçlamıştır. 1904 yılında Marius Kristensen ile birlikte kurduğu **Danske Studier** adlı dergide (1899-1909) bununla ilgili birkaç örnek çalışma yayımladı ve ardından 1899-1904 yılları arasında Ida Falbe Hansen ile birlikte **Danske Folkeviser i Udvalg** isimli, yeniden gözden geçirilmiş, yapılandırılmış metinleri içeren ve melodik düzenlemelerini Thomas Laub'un yaptığı koleksiyonu adı geçen dergide yayımladı. Bu çalışma son derce ilgi gördü, popüler oldu ve Almanca ve İngilizce gibi dillere çevrildi.

Olrik, Danske Studier'den başka Henning Frederik Feilberg ve H. O. Lange ile birlikte 1904 yılında Danimarka Folklor Arşivi'nin (Dansk Folkemindesamling) kurulmasında rol aldı ve ilk müdürü olarak görev yaptı. Aynı zamanda 1908 yılında kurulan bir başka folklor derneği olan Danmarks Folkeminder'in de başkanlığını yürüttü. Kopenhag Üniversitesi'nde folklor materyali ve yer adlarının incelenmesi üzerine çalışan araştırma enstitülerinin alt kurullarını oluşturdu. Buna ek olarak, 1907 yılında Kaarle Krohn ve C. W. von Syodow ile birlikte uluslararası bir organizasyon

33 Svend Hersleb Grundtvig (1824-1883) Danimarkalı edebiyat tarihçisi ve etnograf. Danimarka geleneksel müziğinin, halk şarkılarının ilk sistematik toplayıcılarından biriydi. Danimarka baladlarını düzenleme projesinin yanında İzlanda baladlarıyla da ilgilenmiştir.

olan Folklore Fellows'un kurucuları arasında yer aldı ve Folklore Fellows Communications'ın ilk sayısını çıkardı. 1910 yılına kadar da bu derginin editörlüğünü yürüttü ve Danimarka folklor arşivini oluşturdu. Ayrıca Olrik, 1911'de Fin Bilimler Akademisi'nin dışarıdan ilk üyesi olarak kabul edilmiştir.

Ölümü üzerine, Kopenhag Üninversitesi'ndeki kürsüsü ile orada yürüttüğü folklor çalışmaları sona erdi ve bu sahadaki çalışmalar ancak 1961 yılından sonra tekrar başladı.

3.4 Ortaçağ Tarihyazımı ve Kültürü

Axel Olrik Danimarkalı bir folklor uzmanıdır ve folklor eserlerinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Olrik'in uzmanlığı ortaçağ tarihyazımı konusundadır. Bunun yanında sözlü anlatıların metodolojik çalışmalarına öncülük etmiş, bu anlatıların yapısal özelliklerini belirleyen bir teori ortaya koymuştur.

Axel Olrik'in doktora tezi **Saxo Grammaticus**'un Danimarkalı Latin Tarihi **Gesta Danorum**'un kaynakları üzerinedir. Olrik, Danimarka geleneklerini kullanarak ve Batı İskandinav adlandırmalarının ve hususiyetlerinin varlığına ve yokluğuna dayanarak, Saxo'nun Norveç ve İzlanda için eklediği kısımları gerçek Batı İskandinav coğrafyası ve İzlanda tarihi eserlerindeki materyallerden ayırt etmenin mümkün olduğuna inanıyordu. Bu çalışma onu farklı İskandinav halklarının dini, tarihi ve kahramanlık geleneklerinin zaten ayrıştığı fikrine götürdü ve kavramların kökenlerini, gelişimini ve bölgesel varyasyonlarını belirlemeye çalıştı. İskandinav dini, onomastik ve benzer konulardaki pek çok makalesi buna 1918 yılında yayımlanan **Golden Horns of Gallehus** (Gallehus'un Altın Boynuzları)'nın yorumu da dâhil olmak üzere, **Ragnarök, Andsliv i Vikingetid og tidlig Middelalder (**Viking Çağındaki İskandinav Paganizmi) hakkındaki kitabı hepsi ölümünden sonra öğrencisi Hans Ellekilde tarafından gözden geçirilmiş ve tamamlanmış ve 1926 yılında ve 1951 yılında **Nordens Gudeverden** adıyla yayımlanmıştır.

3.5 Sözlü Anlatı

Sonuç olarak Olrik, sözlü anlatıların incelenmesi için bir sistem geliştirmiştir. Anlatılar arasında anlatım yönünden birtakım ortak noktalar tespit etmiş ve bunları bir kalıp şekline getirerek ortaya koymuştur. Saga olarak nitelendirdiği sözlü kaynakları Kristian Erslev'le birlikte icat ettiği ve epik kurallar adını verdiği inceleme metoduyla çözümlemiştir. Bu inceleme metodu Moltke Moe (1859-1913)'nun bir fikrine dayanıyordu[34], ancak Olrik'in yaklaşımı yapısal iken Moe anlatıların tarihsel gelişimi için bazı kurallar üretmeye çalışmıştır. Sözlü anlatılar üzerine tamamlayamadığı çalışması da ölümünden sonra 1921 yılında Ellekilde tarafından Nogle grundsætninger for sagnforskning adıyla yayımlandı.

3.6 Halk Anlatılarının Epik Kuralları[35]

Axel Olrik "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" adını verdiği metodolojisini ilk olarak 1908 yılının Ağustos ayında yapılan Berlin Tarihçiler Kongresi'nde bir bildiri olarak sunmuştur. Daha sonra 1909 yılında **Zeit Schrift für Deutsche Altertum** dergisinde "Epische Gesetze der Volsdichtung" adıyla yayımlanmıştır. Sözlü anlatıların kompozisyonunu düzenleyen, stiline ışık tutan, bazı belirgin temel özelliklerini tasvir edip bir çerçeveye oturtan bu metod yayımlandığı dönemden itibaren çeşitli eleştirilere maruz kalmakla birlikte günümüze intikal edebilmiştir.

> *"Halkbilimi araştırmaları alanında en yeni gelişmeler daha çok, bir dizi son derece uzmanlaşmış çalışmaya dayanıyor. Bu gibi uzmanlaşmış çalışmaların artacağından umutluyum, fakat aynı zaman da dikkatimizi daha genel sorulara yöneltmemiz gerektiğine de inanıyorum. Bize gerekli olan, bir halkbilimi araştırması yöntemi, bir* ***Sage*** *biyolojisidir.*
>
> *Bu gibi sorunlarla bir süredir ilgilenmekteydim ve Kopenhag Üniversitesi'ndeki seminerlerde yetenekli çalışma arkadaşları buldum. Bu*

34 Moltke Moe; Norveçli folklorist. Eğitimini teoloji üzerine almışsa da daha sonra folklor alanında özellikle Norveç halk masal ve hikâyeleri üzerinde çalışmıştır. Knut Liestol ile birlikte Norveç halk şarkılarını da toplamıştır. 1892 yılında Axel Olrik ile masal ve halk hikâyeleri konusunda Oslo'da alan araştırması yapmıştır. Axel Olrik'in "epik kurallar" fikrini meslektaşı Moe'dan esinlendiği ancak farklı manada kullandığı söylenmektedir.

35 Bu bölümde yer alan "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" Olrik'in aynı adlı makalesinden yararlanılarak aktarılmıştır. Axel Olrik, "Halk Anlatılarının Epik Kuralları", (Çev.: Aziz Erkan), **Folklora Doğru**, S.40, 1975, s.18-28.

alandaki çalışmalarımın hepsini sunmayacağım; şimdilik bir biyolojik öğeler örneklerimi sunmak uygun olabilir.

Halk anlatılarıyla ilgilenen herhangi bir kimse uzaktaki bir halkın edebiyatını okuyunca, bu halk ve onun geleneksel anlatıları o kimseye şimdiye kadar tamamen yabancı olsa bile, bu anlatılarla daha önce karşılaşmış gibi bir duyguya kapılır,

Bu tanışıklığı açıklamak için iki etken ileri sürülür:

(1) ilkel insanın ortak zihin özelliği

(2) Bu özelliğe uygun olan doğa kavramı ve ilkel mitoloji.

Fakat bu mesele bu kadar kolaylıkla kesip atılamaz. Çünkü bizi en çok çarpan, anlatıdaki dünya kavrayışının âşina olması değil, bazı hikâyeye özgü ayrıntılarla da tanışık olmamızdır. Örneğin, niçin en küçük kardeş en talihlidir? Dünyanın veya insanın yaradılışı, Eski ve Yeni Dünyanın çeşitli halkları arasında niçin tam üç aşamada oluşur?"

Döneminin köken arayışlarında rastlanılan faraziyelerden farklı olarak bulgularını kendi halk şarkısı üzerine çalışmalarına dayandıran Olrik, çalışmaları esnasında anlatılardaki birbirine benzer düzenlilik, tutarlılık dikkatini çekmiştir. Bu yolla ortaya koyduğu epik kuralların uygulanabilirliğinin de yalnızca belirli ya da tek bir türle sınırlı olmadığını, masal, efsane, halk şarkısı gibi birçok tür için uygulanabilir olduğunu ileri sürmüştür. Metodun test edeceği türleri sıralamış ve bunlara tek bir isim vererek **Sagewelt** veya kısaca **Sage** terimini kullanmıştır.

Olrik'e göre **Sage** dünyası kendi kurallarına ve düzenlemelerine tabi, reel dünyadan ayrı kendine has bir gerçekliği olan bağımsız bir alandır. Amerikalı folklorist Alan Dundes (1934-2005) Olrik'in bu çalışmayı yapmasındaki esas gayenin "**Sage**" şeklinde adlandırdığı terimin "folkloru yazılı edebiyattan ayırmaya yardımcı olabilecek bir kavram olup olmadığını belirmek" olduğunu söyler (Dundes, 1999: 86).

*"Yalnızca bir masal (**märchen**) biyolojisi veya sadece bir mit sınıflaması elde etmek için değil, fakat **Sage** adını verdiğimiz daha geniş bir kategori üzerinde daha sistemli bir bilim elde etmek için bu yaygın benzerlikleri bir araya getirmeye çalışalım. Bu kategori, mitleri, türküleri, kahramanlık destanlarını ve yerel efsaneleri kapsar. Bütün bu Sage biçimlerinin meydana getirilmesinde ortak olan kurallara **"halk anlatılarının epik kuralları"** diyebiliriz. Bu kurallar tüm Avrupa halk edebiyatına ve hatta daha uzaklara bile uygulanabilir. Bu kuralların her yana uzanan benzerliğine karşı, ulusal özellikler sadece ağız farklılıklarına benzemektedir. Hatta halk*

*anlatılarının geleneksel kategorilerine bile **Sage** yapısının bu genel ilkeleri egemen olmuştur. Bu ilkelere "kural" diyebiliyoruz, çünkü bu ilkeler sözlü edebiyatın yaratma özgürlüğünü yazılı edebiyatımız da olduğundan çok değişik ve daha katı bir biçimde sınırlamaktadır."*

Axel Olrik'in Svend Grundtvig ve Moltke Moe ile çalışmalarından edindiği tecrübelerle ortaya koyduğu çalışmasını döneminin hem biyoloji hem de antropoloji bilimlerine göndermeler yapar bir şekilde inşa etmiştir. Olrik, **Sagewelt/Sage** kurallarının nesnel gerçekliğin günlük kurallarından farklılık arz ettiğini belirtir. Bu nedenle folklor ürünlerinin günlük yaşamın bilindik ölçülerine göre değil kendi gerçekliğinin belirlenip ona göre ölçülmesi, anlamlandırılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre folklor kendi kurallarından başka hiçbir kurala uymak zorunda değildir. Olrik'in bu kurallara bakış tarzı bir antropoloğun süper organik kültür kuramı anlayışıyla hemen hemen aynıdır. Antropologlara göre süperorganik kültür özerk, soyut bir süreçtir ve olayların kökenlerini, gelişimini ve işleyişini kendine özgü bir şekilde açıklar. Eğer organik insanı tanımlıyorsa, süperorganik insanüstüdür dolayısıyla insana ait terimlerden bağımsızdır ve o seviyeye indirgenemez. Antropolojide süperorganik görüşü savunanlara göre insan davranışlarını ve kültürü evrim gibi soyut kalıplar ve ilkeleri yönetir. Olrik'in epik kuralları da süperorganik olarak tasarladığından, bireysel anlatıcıyı aktif olarak kontrol eden kalıplar olarak sunulur. Bu görüşe göre anlatıcı epik kurallara körü körüne bağlıdır.

*Önce sizce en iyi bilinen kuralı belirteceğim. **Sage** birdenbire başlamaz ve birdenbire bitmez. Bu ilkeye **Giriş Kuralı (Das Gesetz des Einganges)** ve **Bitiris Kuralı (Das Gesetz des Abschlusses)** diyebiliriz. Saga durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerinden birinin başına gelen bir felaketi içeren bir sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter. Örneğin, destan Roland'ın son nefesi ile sona ermez. Sona ermeden önce kılıç tutan elin sıkılan yumruğun gevşemesi, kahramanın gömülmesi, intikam alınması, sevilenin üzüntüsünden ölünmesi ve hainin idamı gereklidir. Daha uzun anlatılar bu gibi birçok durak noktalarını gerektirir; kısa bir anlatı için sadece bir durak noktası yeterlidir. Yüzlerce halk türküsü, âşıkların ölümü ile değil, fakat onların mezarı üstünde filizlenen iki gül fidanının dallarının birbiri içine girmesi ile sona erer. Binlerce efsanede ana konuya ek olarak ölünün intikamının alınması veya caninin cezalandırılması bulunabilir. Bitiriş, çoğu zaman konunun o yöreye özgü bir devamı biçimini alır. Harap şatodaki hayalet, höyüğün tarifi, öldürülenin hayata dönüşü ve benzerleri. Son durgunluk öğesinin sürekli olarak yeniden ortaya çıkması,*

bunun sadece anlatıcının isteğine bağlı olmadığını fakat bir epik kuralın, zorlayıcı etkisi ile belirlendiğini gösterir.

Kopenhag'daki seminerlerden birinde, bu kurala uymayan istisnaların var olup olmadığını bilmek isteyen bir meslektaş, hepsi de büyüden kurtuluşla sona eren bir sürü Danimarka masalı okudu. Burada, diğer yerlerden daha fazla olarak anî bir bitiriş bekleyebilirdik, fakat masal hiç bir zaman "kız özgür bırakıldı" sözüyle bitmez. Bazen, büyüden kurtulduktan hemen sonra masal, peşine eklenmiş yeni bir epizotla devam eder. Çoğu zaman masalın en gergin veya en felâketli noktasından sonra, ikinci derecedeki bir kahramanın kurtuluşuyla veya gelecek olayların belirtilmesiyle karşılaşılır. Ve eğer masalı sürdürmek için başka olanak yoksa masalcı gerilimi gidermek için her zaman uzun bir alaycı kapanış kalıbını masalın sonuna ekler. Sanki masalın çıplaklığını örtmek istermiş gibi ona incir yaprağı takar. Böylece Bitiriş Kuralı değişmez olarak Sage'nin çeşitli biçimlerinde yer alır.

Ancak, halk anlatıları dünyasında bu kuralın dışına çıkan hiç bir örnek olmadığı söylenemez. İspanyol baladlarında kişi ani başlayış ve ani bitişle karşılaşabilir. Örneğin esir oturmakta ve ölümü beklemektedir fakat - şarkının en son mısrasında - kralın kızı, kurtarıcı olarak kapıyı açar. Ama esasında edebî olan bu alanda böyle olaylara sık sık rastlanması, bunun gerçek halk şiirinde bu bulunmayan fakat çağdaş edebiyatta çok iyi bilinen yani bir şiirsel etki olduğunu göstermeye yeterlidir.

***Sage** yapısını bir diğer önemli ilkesi dc **Yineleme Kuralı (das Gezets der Widerholung)**dır. Edebiyatla yinelemeden başka konuya önem kazandıracak birçok araç vardır. Örneğin, bir şeyin boyutları ve önemi o şeyi ayrıntılarına inerek anlatma derecesine göre verilmeye çalışılır. Buna karşılık, halk anlatıları bu tam anlamıyla ayrıntılara inme tekniğinden yoksundur ve zaten pek ender olan tasvirle de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran etkili bir araç olamazlar. Geleneksel sözlü anlatımımızda yalnız bir seçenek vardır; yineleme. Bir genç üç gün arka arkaya devler bölgesine gider ve her gün bir dev öldürür. Bir kahraman billûr dağa üç kere atla çıkmak ister. Üç müstakbel âşık bir gece bir kız tarafından büyü ile hareketsiz bırakılır. Anlatıda, ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa, sahne yinelenir. Bu sadece gerilimi sağlamak için değil, aynı zaman da anlatının boşluklarını doldurmak için de gereklidir. Yineleme, bazen gerilimi arttırıcı, bazen basittir. Ama önemli olan, **Sage**'nin yineleme olmadan tam olarak kendi biçimini kazanamayacağıdır.*

Yineleme hemen her zaman üç sayısına bağlıdır. Fakat üç sayısı aynı zamanda kendi başına bir kuraldır. Hepimizin bildiği gibi üç sayısı masalda ve mitlerde ve hatta basit yerel efsanelerde sayısız kez ortaya çıkar; fakat üç sayısının yüz binlerce halk geleneğinde de karşımıza en sık çıkan sayı olduğu yeteri kadar açıklıkla ortaya konmadı. Yedi, on iki ve bazen başka sayılar da ortaya çıkar doğal olarak, fakat bunlar sadece toplam soyut nicelikleri belirtmek için kullanılır. Üç, geleneksel anlatılarda karşılaşılan insan ve nesnelerin en yüksek sayısıdır. Hiçbir şey halk anlatılarını çağdaş edebiyattan

ve gerçeklerden üç sayısı kadar ayıramaz. Bir halkbilimcisi üç sayısıyla karşılaşınca, Alpleri gözleri önüne getiren bir İsviçre'linin yaptığı gibi "şimdi yurdumdayım" diye düşünecektir.

Fakat tüm halk anlatıları dünyası ***Üçler Kuralı (das Gesetz der Dreizahl)****na uymaz. Hint hikâyelerinde, özellikle edebi masallarda, onun yerini* ***Dörtler Kuralı (das Gesetz der Vierzahl)*** *alır. Bu Hint halkının dini kavramları nedeniyle böyledir. Hindistan'da, hayatın gerçek doygunluğunu yansıtma eğilimiyle, üç sayısından tamamen kaçınılan geleneksel sözlü masal derlemeleri vardır. Burada araştırmacı üç sayısının bir zamanlar var olduğunu, fakat onun anlatıcı tarafından bir kenara atıldığını görebilir. Ama üç sayısı halk geleneklerinin büyük bir bölümünde - eski Yunan, Kelt, Alman - ve ilkelliğin görünüşünü taşıyan masal, mit, ritüel ve efsane gibi bütün türlerde inatla korunmuştur. Üçler kuralı, halk gelenekleri dünyasında, yüzlerce ve binlerce yıllık insan kültürü arasından geniş bir orak kesiği gibi uzanmaktadır. Sâmî ve ondan da fazla Arî kültürü bu egemen gücün etkisi altındadır. Bu kuralın egemenliğinin temeli bütün son kazılara ve buluşlara rağmen tarih öncesinin karanlığında kaybolmuştur. Buna karşın bu egemenliğin, daha fazla gerçeklilik isteyen zihinsel istekler karşısında yenilerek son bulduğu noktayı gözlemleyebiliriz.*

Homeros'ta bu kural, karakterler üzerindeki etkisini yitirmiştir. Ve bu bir eylemin kaç kez yapıldığı gibi ikinci derecede önemli ayrıntılarla sınırlandırılmıştır. Achilleus tarafından kovalanan Hector, Troya etrafında, üç kere döner. Bu, aynı zamanda zayıflamış bir biçimde Danimarka halk türkülerinde de bulunur. Büyük Edda'nın kahramanlık türkülerinde üç sayısından bir yerde kaçınılır, fakat mitolojik şarkılarda bu gerçekten büyük rol oynar. İzlanda aile destanları bir adım daha ileri gitmekte ve üçlerden yoksun olduğu için çağdaş görünmektedir. Sadece İzlanda sınırları dışında bir yere ait olan tek destan (İsfirding'in ***Hawardssaga****'sı) eski geleneği sürdürmektedir. Klasik antik çağda ve özellikle Ortaçağ Avrupa'sında, anlatıların, kişinin gerçekçi bir anlatım veya olağanüstü süslemeler istemesine göre belli bir tutarsızlık göstererek kendilerini nasıl yavaş yavaş üç sayısından uzaklaştırdığını görebiliriz. Sonuç her zaman üç sayısının yok olmasıdır.*

Gerçek halk anlatılarında veya daha açıkçası, geleneksel olarak üç sayısının etkisi altında olan anlatılar evreninde Üçler Kuralı yıkılmaz egemenliğini sürdürür. Sihirli yüzük masalının 150 veya 200 versiyonu önümüzde durmaktadır. İstisnasız olarak burada üç sihirli armağan ortaya çıkmaktadır. Sadece yazılı bir versiyonda masalda sadece iki armağan vardır. Böylece üçler kuralı tartışılmaz üstünlüğünü sözlü versiyonlarda sürdürmektedir.

Şimdi diğer sayılardan söz edeceğim. İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayısıdır. Aynı zamanda ortaya çıkan üç kişiden her birinin kendi kişilikleriyle rol alması geleneğin bozulması demektir. ***Bir Sahnede İki Kuralı (das Gesetz der scenischen Zweiheit)*** *katı bir kuraldır. Siegfried'in ejderha ile savaşı buna bir örnektir. Bütün anlatı boyunca sadece iki kişi aynı sahnede*

ortaya çıkar: Siegfried ve Regin, Siegfried ve annesi, Siegfried ve Odin, Siegfried ve Fafnir, Siegfried ve kuş, Siegfried ve Grani. Bir Sahnede İki Kuralı o kadar katıdır ki, kuş ancak Regin uykuya daldıktan sonra (anlatının kendisi açısından böyle bir şey gerekli olmadığı halde) Siegfried ile konuşabilir.

Aynı nedenle, halk masallarının prensipleri, ejderha ile yapılan savaşa sadece sessiz seyirciler olarak katılmaktadırlar. Edebî tiyatroda çok kullanılan üç veya daha fazla kişinin konuşmasına halk anlatılarında yer verilmemektedir.

*Bir Sahnede İki Kuralı, yine önemli olan **Zıtlık Kuralı**'yla **(des Gesetz des Gegensatzes)** birbirini tamamlamaktadır. **Sage**'de her zaman kutuplaşma vardır. Kuvvetli bir Thor'un karşısında mutlaka akıllı bir Odin veya kurnaz Loki bulunmalıdır. Hüzünlü bir kadının yanında neşeli ve ferahlatıcı biri oturacaktır. Bu temel zıtlık, epik yapısının önemli bir kuralıdır: genç ve ihtiyar, büyük ve küçük, insan ve canavar, iyi ve kötü.*

Zıtlık Kuralı, Sage'nin başkahramanından, özellikleri ve eylemleri baş kahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur. Kahramanlık destanlarımıza cömertliği nedeniyle sık sık konu olan Danimarka kralı Rolf buna uygun bir örnektir. Bu nedenle cimri bir rakibe gerek vardır. Yalnız bu örnekte rakibin kimliği değişmekte, bazen Rörik adlı biri bazen de İsveçli Adisi'dir. Fakat böyle tek bir zıt kişi bulunsa bile bu anlatı yapısının isteklerini tatmin etmek için yeterlidir.

Bazı entrika tipleri, Zıtlık kuralına tam olarak uyar.

(1) Kahraman, caninin öldürücü eylemiyle ölüme gider (Roland, Rüstem, Rolf, Kraki, Siegfried)

(2) Büyük kralın, önemsiz ve yönetme yeteneği az olan bir halefi vardır (Rolf'tan sonra Hjarward, Frodi'den sonra Hjarmi, Conchobar'dan sonra "Kısa Saç").

*İki kişi aynı rolde ortaya çıktığında, bunların ikisinin de küçük ve zayıf olarak betimlendiğini gözlemleyebiliriz. Bu tip yakından ilişkili iki kişi, Zıtlar Kuralı'ndan uzaklaşarak **İkizler Kuralı (Das Gesetz Zwillinge)**nın etkisi altına girer. "İkizler" kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Bu hem gerçek ikizler hem de aynı rolde iki kişi anlamına da gelebilir. Öldürülen Yunan ve Roma çocukları gerçek ikizlerdir ve Romus ve Romulus'u en çok bilinen örnek olarak gösterebiliriz. Kuzey Avrupa'da Hansel ve Gretel masalında olduğu gibi kovulan veya öldürülen iki kral çocuğu daha yaygındır. Buna rağmen kural daha da ileriye gitmektedir. **İkinci derecede gelen tipler çift olarak ortaya çıkmaktadır.** Zeus'un habercileri iki Dioscuri'dir. Odin'in habercileri iki Kuzgun veya iki Valkuri'dir. Eğer bu ikizlerden biri önemli bir role geçerse Zıtlık Kurallarıyla karşı karşıya gelmekte ve böylece diğerleriyle zıtlaşmaya başlamaktadır. Bunu Dioscuri mitlerinde görebiliriz. Biri parlak diğeri pusludur; biri ölümsüz, diğeri ölümlüdür. Bunlar aynı kadın için kavga ederler ve bu nedenle birbirlerini öldürürler.*

Sayı konusunu burada bırakıp kısaca başka bir kuralı belirteceğim. ***İlk ve Son Durumun Önemi****. Bir sürü kişi veya nesne peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Bu ilişkiyi denizcilik terimleriyle ifade edebiliriz; "Baş. Tarafın Ağırlığı"* ***(das Toppgewicht)*** *ve "Kıç Tarafın Ağırlığı"* ***(das Achtergewicht)****. Anlatının ağırlık merkezi her zaman Achtergewicht'te yatmaktadır. En küçük kardeşin son atılımının masalın içinde ne kadar anlam taşıdığını hepiniz biliyorsunuz. Üçler kuralıyla birleşen* ***Achtergewicht*** *halk anlatılarının en önemli özelliğidir, epik bir kuraldır. Dinî çerçeve içinde ise* ***Toppgewicht****'in egemen olduğuna işaret etmek gerekir; bu nedenle Odin diğer iki arkadaşından daha büyüktür. Buna rağmen bu kişiler halk anlatılarında belirince onlara* ***Achtergewicht*** *ilkesi egemen olur; bu nedenle Odin üçlüde önde gelen kişi rolünü oynamaz, onun yerine lider kişi -- üç tanrının en sonuncusu olarak - Loki olur.*

Burada böylece halk anlatılarının en açık olan kalıplarını ele almış oluyorum. Fakat böyle kalıplar çıkarmak için masalların geri kalan tüm yapısının buna indirgenmesinin doğru olup olmadığı hâlâ tartışmaya açıktır.

Bir de, genel bir ilkeyi bir kişinin veya şeyin her bir niteliğinin olaylarla ifade edilmesi gerektiğini, yoksa hiçbir varlığı olmadığını belirtmeye çalışacağım.

Çağdaş edebiyat – bu terimi en geniş anlamıyla kullanıyorum - çeşitli entrika çizgilerini birbirine dolayıp karıştırmaktan hoşlanıyor. Buna karşılık halk anlatısı bir olay çizgisini başkasıyla karıştırmaz; halk anlatıları her zaman ***Tek Çizgili****'dir* ***(einsträngig)****. Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa, bu bir konuşmanın içinde verilir. Masalın kahramanı şehirde iken, memlekete dehşet saçan, adam yiyen ejderhayı duyar. Siegfried, Rhinegold'un hikâyesini Ragin'den işitir. İzlanda destanlarında "şimdi iki hikâye birden anlatılıyor" gibi sözlerle karşılaşırsanız elinizdeki anlatı bir halk anlatısı değildir, bozulmuş bir edebiyat ürünüdür.*

Tek olay çizgili halk anlatısında resim sanatının perspektif kavrayışı yoktur. Sadece, sonra gelen olayları yan yana dizen kabartmaların tekniğini bilir. Yapısı heykeltraşlık ve mimarlığın yapısı gibidir; bu nedenle sayılara ve diğer simetri gereksinmelerine sıkı sıkıya bağlıdır.

Kalıplaştırma (die Schematisierung)*'ya bu kadar katı bir biçimde uyulması halk anlatılarını pek tanımayan bir kişiye çok şaşırtıcı gelebilir. Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir. Genç kahraman, üç gün arkası arkaya bilmediği bir yere gider. Her gün bir devle karşılaşır, hepsiyle aynı şeyleri konuşur ve hepsini aynı biçimde öldürür.*

Hayatın böyle katı uslüplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır, Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır.

***Sage** her zaman **Büyük Tablo Sahneleri (Hauptsituationen plastischen Art)** ile doruğuna erişir. Bu sahnelerde **Sage** kahramanları yan yana gelirler: kahraman ve atı; kahraman ve canavar; Thor Büyük Yılanı kayığın kıyısına kadar çeker; yiğit savaşçılar krallarının o kadar yakınında ölürler ki, ölümlerinde bile kralı korurlar! Siegmund ölü oğlunu kendisi taşır.*

Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır: Kahramanın kılıcı ejderhanın nefesiyle yanar; bir boğanın veya bir yılanın sırtında duran genç kız sahneyi seyreder; sürgünde bulunan kraliçe kendi göğsünden süt sağarak kuğuların gagasına akıtır.

Büyük Tablo Sahnelerinin bir geçicilik duygusu değil, bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşıdığı fark ediliyor! Filistîlerin gösteri alanında, sütunları çeken Samson; balık oltasına takılmış Büyük Yılanla Thor; Fenris Wolf'un öcüne karşı koyan Vidarr; Medusa'nın kesik başını tutan Perseus. Etkisi uzun zaman süren bu eylemler heykelcilikte de önemli bir yer tutmaktadır ve tek başına kişinin kafasında bir resim olarak ortaya çıkabilen bir güç taşımaktadır.

***Sage**'nin bir mantığı **(Logik)** vardır. Ortaya konulan temaların konunun ana hatlarını etkilemesi gereklidir ve üstelik bu etki temaların anlatı içindeki ağırlığı ile doğru orantılı olmalıdır. Sage'nin bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim onun temel kuralıdır. Her şeyden önce onun kabul edilmesi büyük ölçüde entrikanın iç tutarlığına dayanır. Akla sığabilirlik pek seyrek olarak dış gerçeklikle ölçülür.*

***Tek Entrika (die Enheit der Handlung)** Sage için bir ölçüdür. Bu en iyi olarak gerçek Sage ile edebî bir eser karşılaştırınca görülür. Entrika yapısında gevşek olayların ve belirsiz hareketlerin varlığı ürünün elden geçirildiğinin en belirgin işaretidir. Fakat bazı özel durumlarda bu tekniğin çeşitli dereceleri vardır: masallarda, türkülerde ve yerel efsanelerde teknik güçlüdür: mitlerde ve kahramanlık destanlarında daha az güçlü, fakat hâlâ etkindir,*

*Böylece anlaşılıyor ki, **epik birlik (epische Einheit)**, bütün anlatı öğelerinin, en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşmektedir. Doğmayan bir çocuk bir canavara adanır adanmaz, her şey bu çocuğun canavarın pençesinden nasıl kurtulacağı sorunu üzerinde döner.*

*Öte yandan bir dc **ideal epik birlik (eine ideale Einheit der Handlung)** vardır. Birçok anlatı öğeleri kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler. Kralın oğlu canavarın kızının akıllığı*

sayesinde özgürlüğüne kavuşur, fakat — ve bu da diğer öğedir - oğlan kızı unutur ve tekrar kız tarafından elde edilir.

Halk geleneğinin en büyük kuralı ***Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama****'dır.* ***(Konzentration um eine Hauptperson)*** *Tarihsel olaylar* ***Sage****'de anlatılıyorsa dikkat kahraman üzerinde toplanır.*

Başkahramanın kaderi bazen "güçlü John" veya "korkuyu öğrenmek isteyen genç" masallarında olduğu gibi gevşek maceralar yığını oluşturur. Yalnız düzenli tek çizgililik ve kahramana verilen önem parçaları birleştirir. Fakat genel olarak, başkahraman ve entrika birbirinden ayrılamaz. Bütün konuşkanlığına rağmen, Hamlet deliliği ve babasının öcünü alma hırsıyla dikkati başkahraman üzerine toplamanın bir örneğidir. Halk geleneğinin dışına çıkan ve bir roman özelliği kazanan yönleri sadece son maceralarıdır.

Sage'de iki kahraman belirdiği zaman, halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakterdir. Unutulmuş nişanlı halk masalında başkahraman canavarın kızı değil, kralın oğludur, ***Volsunga Destanı****'nda en önemli kişi Brynhild değil Siegfried'dir. Bir adam ve kadın beraber ortaya çıkarsa erkek en önemli kişidir. Ama ilginin büyük bölümü çoğu zaman kadına gider. Bizim daha yakın bulduğumuz kişi kralın oğlu değil unutulmuş nişanlıdır; Edda şarkılarının mısralarında Brynhild, Siegfried'den daha çok yer almıştır; Aslaug, kocası Viking kralı Ragnav'dan daha ilgi çeker. Halk anlatısı, biçim kısıtlamaları içinde bile daha özgür ve sanatkârane geilşmeler yapma yolu budur.*

Özet olarak, halk anlatısının bizim düşündüğümüzden çok daha büyük ölçüde kurallarla düzenlendiğini görüyoruz. Bu düzenleyici kurallara epik kurallar diyebiliriz. Burada tartıştığım başlıca kurallar;

1. ***Giriş ve Bitiriş Kuralı*** *(das Gesetz des Einganges und Ab schlusses)*
2. ***Yineleme Kuralı*** *(das Gesetz der Wiederholung)*
3. ***Üçler Kuralı*** *(das Gesetz der Dreizahl)*
4. ***Bir Sahnede İki Kuralı*** *(das Gesetz der scenischen Zweiheit)*
5. ***Zıtlık Kuralı*** *(das Gesetz des gegensatzes)*
6. ***İkizler Kuralı*** *(das Gesetz der Zwillinge)*
7. ***İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı*** *(das Achtergewicht)*
8. ***Anlatımda Tek Çizgililik Kuralı*** *(die Einsträngigkeit)*
9. ***Kalıplaştırma Kuralı*** *(die schematisierung)*
10. ***Büyük Tablo Sahneleri Kuralı*** *(die Plastik)*
11. ***Anlatı Mantığı Kuralı*** *(die Logik der Sage)*

12. ***Tek Entrika Kuralı*** *(die Einheit der Handlung)*

13. ***Epik Birlik Kuralı*** *(epische Einheit)*

14. ***İdeal Epik Birlik Kuralı*** *(eine ideale Einheit der Handiung)*

15. ***Dikkati Başkahraman Üzerinde Toplama Kuralı*** *(die Konzentration um die Hauptperson)'nı içerir.*

Bu kuralların sınırlarını ilerdeki deneysel araştırmalar gösterecektir. Ben kendim "Gotik-Alman" veya "Ari", "mitsel" veya "ritüel" gibi sorunlarla ilgilenmedim.

Kendimi meslektaşlarımdan bazılarının düşünce çemberinin dışında buldum. Örneğin onlar bu gibi şeyleri din tarihi olarak görürler. Eğer ikizler kuralından söz edersem «Dioscuri mitlerini» düşünürler, eğer üçler kuralı ortaya çıkarsa "ritüel üçlülerini" düşünürler. Fakat açıklamayı neden dinde arayayım? İkizler kuralı yalnızca tanrıya benzer Dioscuri'ye uygulanmaz, ritüel tapınmalara konu olmayan Odin'in Valkyrie'lerine de uygulanabilir. İki kişinin aynı anda ortaya çıkması bütün halk anlatısı geleneğinin ortak bir ilişkisidir, bu Agamemnon'un habercilerine uygulandığı kadar halk şarkılarımızdaki kızlara da uygulanabilir. Yaşamın kendisi bu tipleri yaratmaya yeterli olmalıdır,

Üçler kuralında da durum aynıdır. Bu halk anlatısında olağanüstü güçlerin yani büyük olan her şeyin üç tane olarak var olması biçiminde ortaya çıkar. Bunların kaynağını dinde aramak gereksizdir, çünkü doğanı yapısı bunu açığa çıkarmaktadır; hayvanlar, kuşlar, balıklar; toprak, gökyüzü, deniz, dünya, cennet, cehennem hepsi üçe bölünmüştür. Eğer hiç bir engel çıkmazsa üç, kişilerin ve nesnelerin en yüksek sayısı olarak ortaya çıkar, İster epik, ister dini olsun üçlemelerin halk psikolojisinden kaynaklayıp kaynaklanmadığı sorusu vardır.

Burada çözümlenecek yeni sorunlar vardır: her epik kuralı bütün insanlığın içinde bütün kapsamıyla arayıp bulmak ve böyle yaparak bu yapı formüllerinin insanlığın gelişmesindeki sırlarını açıklığa kavuşturmak.

Fakat, en büyük ve en şaşırtıcı sorunların çözümlerini araştırırken yalnızca çok uzaklarda dolaşmak istemiyoruz, Epik kuralları eldeki en yakın malzemelere de uygulamalıyız. Bu sağlam özelliklerin yardımıyla bir bölgeye has insanların özelliklerini, onların özel yaratma tiplerini ve kültürel temalarını belirleyebiliriz. Tek tek gelenekler üzerinde çalışma ancak onları bu keskin çizgilerle ölçebilirsek, doğru dürüst başlayabilir. Ve bu belki de bizim teorilerimizin en iyi tarafıdır; bunlar bizi deneysel gözlemlere zorlamakladır."

Axel Olrik'in "epik kurallar"ı hem döneminde getirdiği yenilikler, eldeki malzemeyi derli toplu bir hale getirilmesine yönelik katkıları hem de sözlü kültür

ürünlerinin ayırt edici özelliklerinin belirlenmesi dolayısıyla son derece önemlidir kanaatindeyiz.

Pek çok eleştiriye hedef olmasına rağmen metodoloji hala kullanılmaktadır. Bir sözlü anlatım türünün yazılı kültür ortamında aktarıldığında karakteristik özelliklerini kaybedip kaybetmediğinin belirlenmesi, ya da tamamen yazılı kültür ortamının bir ürünü olup olmadığının anlaşılması adına önemli bir çalışmadır.

Bir anlatıdaki çeşitli niteliklerin ve/veya hangi niteliklerin onu yüzyıllar boyunca halkın hafızasında tutmasına, sözlü gelenekte korunmasına neyin neden olduğunu bulmak yine araştırmasının dayandığı temellerden biri olmalıdır.

Bunun dışında akademik dünyayı uzun bir süre etkilemiş olan "tür" sorununa da bu tartışmalardan bağımsız olarak getirdiği bakış açısıyla da dikkate değerdir. O sözlü anlatıları herhangi bir türe indirgemeksizin bir bütün olarak görmüş ve **Sagewelt/Sage** adını vermiştir.

Son söz olarak; "Epik Kurallar"a dikkatli bir biçimde bakıldığında Olrik'in yapmak istediği asıl tespit; **Sage**'nin ilk ortaya çıktığı şeklini bulmaktan ziyade, **Sage**'yi bu on beş kuralla kuşatarak onun sözlü geleneğe ait olup olmadığını keşfetme isteğidir, diyebiliriz.

3.7 Axel Olrik'in Eserleri

- **Kilderne til Sakses oldhistorie: en literaturhistorisk undersøgelse**
    - Volume 1 Forsøg pa en tvedeling af kilderne til Sakses oldhistorie. Copenhagen: Wroblewski, 1892 OCLC 163079555.
    - Volume 2 Sakses oldhistorie, norrøne sagaer og Danske sagn. Copenhagen: Wroblewski, 1894 OCLC 791764264 (based on his dissertation)
- **Danske Folkeviser i Udvalg**. 2 vols. Copenhagen: Gyldendal, 1899, 1909 OCLC 788836874 (with Ida Falbe-Hansen).
- **A Book of Danish Ballads**. Tr. E. M. Smith-Dampier. 1939. Repr. Granger index reprint series. Freeport, New York: Books for Libraries, 1968. OCLC 296014 (translation of above).

- **Om Ragnarok**.
    - Volume 1 Copenhagen: Gad, 1902, first printed in Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1902, pp. 157–291. OCLC 787545101.
    - Volume 2 Ragnarokforestillingernes udspring, first printed in Danske Studier 1913. OCLC 66588720 2 vols. Copenhagen: Gad, 1914. OCLC 3753257.
- **Danmarks heltedigtning**: en oldtidsstudie
    - Volume 1 Rolf Krake og den ældre Skjoldungrackke Copenhagen: Gad, 1903 OCLC 312510407.
    - Volume 2 Starkad den Gamle og den yngre Skjoldungrække. Copenhagen: Gad, 1910 OCLC 312510893 (Remaining 5 volumes not completed; notes held at the Danish folklore archive)[1]
- "Episke love i folkedigtningen". **Danske Studier**, 5 (1908): 69-89 (https://web.archive.org/web/20160309204457/http://danskestudier.dk/materiale/1908.pdf). Olrik expressed the same ideas in German in 'Epische Gesetze der Volksdichtung', Zeitschrift für deutsches Altertum und Deutsche Literatur, 51 (1909), 1–12, which was translated into English as 'Epic Laws of Folk Narrative', in **The Study of Folklore**, ed. by Alan Dundes (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1965), pp. 129–41 OCLC 523555
- **Nordisk Åndsliv i Vikingetid og tidlig Middelalder**. Copenhagen: Gyldendal, 1907. OCLC 492626927
- **The Heroic Legends of Denmark**, 1919, The American Scandinavian Foundation, 1919
- **Nogle grundsætninger for sagnforskning**. (completed by Hans Lavrids Ellekilde). Danmarks folkeminder 23. Copenhagen: Schønberg, 1921. OCLC 2210807
- **Principles for Oral Narrative Research**. Tr. Kirsten Wolf and Jody Jensen. Folklore studies in translation. Bloomington: Indiana University, 1992. ISBN 9780253341754 (translation of above)

- **Nordens Gudeverden**. (revised and completed by Hans Ellekilde).
    - Volume 1 Vætter og helligdomme Copenhagen: Gad, 1926. OCLC 492626711
    - Volume 2 Årets ring Copenhagen: Gad, 1951. OCLC 257695200

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BİLLUR KÖŞK MASALLARININ AXEL OLRİK'İN "EPİK KURALLARI"NA GÖRE ÇÖZÜMLENMESİ

Çalışmamızın bu kısmında 14 Billur Köşk masalının her biri ile ilgili şu başlıklar altında bilgi verilmiştir.

A. Masalın Tip Numaraları

B. Masalın Temi

C. Masalın Epizotlarına Göre Özeti

D. Masalın Tahlili

Bu dizilimdeki başlıkların içeriği şöyledir:

A. Masalın Tip Numaraları: Tarihi-Coğrafi Fin Ekolünün Metodunun bugün hala geçerliğini koruyan buluşlarından olan ve özellikle masal araştırmalarında son derece önemli bir yere sahip olan masal tipleri belirlenerek bu başlık altında verilmiştir. Billur Köşk masallarının tip numaraları katalogların ortaya çıkış tarihleri dikkate alınarak, kronolojik düzende önce "AaTh"; **The Types of the Folktale** (Masal Tipleri) ve Wolfram Eberhard ile Pertev Naili Boratav'ın birlikte hazırladıkları "EB" veya diğer kısaltmasıyla "TTV"; **Typen Türkischer Volksmärchen** (Türk Masallarının Tipleri) göre tespit edilmiştir. 14 masaldan yalnızca 2 tanesinin "Saka Güzeli" ve "Tasa Kuşu" masallarının AaTh'de tip numarası bulunamamış ve "-" işareti ile gösterilmiştir.

B. Masalın Temi: Masalın dinleyiciye ve/veya okuyucuya iletmek istediği mesajın ne olduğu, hangi duygu, düşünce veya hayalin yansıması olduğu ve konu içerisinde nasıl işlendiğini göstermesi bakımından masalın temi belirlenerek bu başlık altında verilmiştir.

C. Masalın Epizotlarına Göre Özeti: Billur Köşk'te yer alan 14 masalın olay örgüsü ve masalda yer alan motifler dikkate alınarak maddeler halinde sıralanmıştır.

D. Masalın Tahlili: Bu kısımda Billur Köşk'te yer alan her masal Axel Olrik'in "Halk Anlatılarının Epik Kuralları"na göre tahlil edilerek masalların halk arasında

doğmuş yayılmış ve derlendikten sonra işlenmiş bir masal mı yahut yazılı kültür ortamı içerisinde bir şair veya yazar tarafından tamamen hayale, duyuş ve düşünüşe dayanılarak ortaya konmuş bir edebi eser mi olduğu tespite çalışılmıştır.

Axel Olrik'in "Epik Yasaları" ilgili bölümde ayrıntıları ile beraber açıklanmış olmakla birlikte, burada hangi sıra ile yapıldığı tekrar gösterilecektir.

1. **Giriş ve Bitiriş Kuralı** (das Gesetz des Einganges und Ab schlusses)
2. **Yineleme Kuralı** (das Gesetz der Wiederholung)
3. **Üçler Kuralı** (das Gesetz der Dreizahl)
4. **Bir Sahnede İki Kuralı** (das Gesetz der scenischen Zweiheit)
5. **Zıtlık Kuralı** (das Gesetz des gegensatzes)
6. **İkizler Kuralı** (das Gesetz der Zwillinge)
7. **İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı** (das Toppgewicht und das Achtergewicht)
8. **Tek Çizgi Kuralı** (die Einsträngigkeit)
9. **Kalıplaştırma Kuralı** (die schematisierung)
10. **Büyük Tablo Sahneleri Kuralı** (die Plastik)
11. **Anlatı Mantığı** (die Logik der Sage)
12. **Tek Entrika Kuralı** (die Einheit der Handlung)
13. **Epik Birlik Kuralı** (epische Einheit)
14. **İdeal Epik Birlik Kuralı** (eine ideale Einheit der Handlung)
15. **Dikkati Başkahraman Üzerinde Toplama Kuralı** (die Konzentration um die Hauptperson)

4.1 Helvacı Güzeli Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 883A, EB: 245

B. Masalın temi: Çeşitli iftira ve haksızlıklara uğrayan bir kadının bunlarla mücadelesi ve sonunda mutluluğa ulaşması

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Bir kadının bir oğlu ve bir kızı vardır. Çocuklarının üzerine titreyen kadın onları sokağa bile çıkarmayıp dizinin dibinden ayırmaz.
2. Bir gün kadının kocası, oğlu ile hacca gitmeye karar verir. Giderken evde kalan karısını ve kızını mahalle camiinin müezzinine emanet eder.
3. Müezzin ezan okurken bahçede gördüğü bu kıza âşık olur, komşusu olan ihtiyar bir kadına para vererek kızın evine yollar.
4. İhtiyar kadın kızın annesini kandırarak, kızı müezzinin tuttuğu hamama getirir.
5. Hamamda müezzinle yalnız olduğunu anlayan kız müezzinin başını sabunlar ardından onu nalınlarla döver, bayıltır ve kaçar.
6. Eve gelen kız annesine bir şey belli etmez.
7. Korkan, kinlenen ve intikam almak isteyen müezzin, kızın babasına bir mektup yazarak kızının kötü yola düştüğünü bildirir.
8. Baba kızını öldürmesi için oğlunu gönderir.
9. Oğlan memleketine gelir, kardeşini dağ başına götürür, ona her şeyi anlatır. Kardeşine kıyamayan oğlan onu ormana bırakır. Gömleğini köpek yavrusunun kanıyla boyayıp babasının yanına döner.
10. Babası kızının kanlı gömleğini görünce namusumu kurtardım diye sevinir.
11. Kız bir havuz kenarına gelir o geceyi yırtıcı hayvanlardan korunmak için bir ağaç tepesinde geçirir.
12. Sabah avlanmaya çıkan padişahın oğlu atını sulamak için havzaya gelir ama at su içmez ürker. Şehzade ağaçta kızı görünce aklı başından gider, âşık olur.
13. Kız şehzade ile evlenir, üç çocuğu olur.
14. Kız, annesini özler, memleketine gitmek ister; şehzade karısını ve çocuklarını lalasıyla (veziriyle) yollar.

15. Lala yolda kıza kendisine teslim olmasını aksi takdirde çocuklarını öldüreceğini söyler. Kız bunu reddedince lala sırasıyla her teklifinde birini olmak üzere üç çocuğu da keser.
16. Lala kendisine teslim olmazsa kızı da öldüreceğini söyler. Kız abdest alıp 2 rekât namaz kılmak bahanesiyle lalanın elinden kurtulur.
17. Lalanın bağladığı belindeki ipin ucunu ağaca bağlar, dağlara kaçar.
18. Kızın kaçtığını anlayan lala şehzadenin yanına geri döner ve kızın dağlardan geldiği gibi dağlara kaçtığını söyler. Bunu duyan şehzade çok üzülür, bayılır.
19. Kız ağlaya ağlaya babasının memleketine varır. Kılık değiştirip, erkek kıyafetleri giyer ve bir helvacının yanına çırak girer.
20. Kızın yaptığı helvalar çok beğenilir, dükkân müşterilerle dolup taşar böylece kız etrafta "helvacı güzeli" adıyla ünlenir.
21. Şehzade kızın ve çocuklarının yokluğuna dayanamaz onları arayıp bulmak için lalası ile birlikte yola çıkar. Yolu döne dolaşa helvacı dükkânına düşer, kız bunları misafir eder.
22. Mahalleli helva sohbetine katılması için helvacı güzelini içeride babasının ve müezzinin de bulunduğu büyük bir konağa çağırır. Helvacı güzeli şehzade ile lalasını da alıp gider.
23. Kız helva yapıp herkese dağıtır. Konağın odalarından birinde babasını, erkek kardeşini ve müezzini görür.
24. Helvacı güzeli odada bulunan herkesten başından geçen bir hikâye anlatmasını ister. Herkes sırasıyla hikâyesini anlatır.
25. Sıra helvacı güzeline gelince o bir şart koşar. Anlatacaklarını bitirmeden kimsenin odadan çıkmamasını ister. Kabul görünce başından geçenleri bir bir nakleder.
26. Hamam vakasını anlatınca müezzin karnının ağrıdığını bahane ederek dışarı çıkmak isterse de kız müsaade etmez.
27. Daha sonra lalanın hikâyesini ve çocuklarını nasıl kesmiş olduğunu anlatır.
28. Helvacı güzeli odada bulunanlara anlattığı hikâyedeki müezzini, lalayı işte bunlardır diye işaret eder, babasını, erkek kardeşini ve şehzadeyi gösterir ardından da kendini tanıtır ve kocasına sığınır.
29. Ertesi gün şehzade kızı sarayına götürür, müezzin ile lala cezalandırılır.

30. Şehzade ile kız mutlu bir hayat sürerler.

D. Masalın tahlili:

4.1.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

"Helvacı Güzeli" isimli metinde, anlatının[36] birdenbire başlamayışını ve birdenbire bitmeyişini, durgunluktan coşkunluğa ve tekrar durgunluğa doğru gidişi bulmak mümkündür.

Anlatı, kahramanın ailesinin tanıtılması ile başlar. Ardından kahramanın babası ağabeyini yanına alarak hacca gider. Kahramanı da annesiyle yalnız bırakır ve mahalle camiinin müezzinine emanet eder. Bu giriş kısmından sonra anlatı yavaş yavaş durgunluktan coşkunluğa doğru gider.

Onlar hac yolundayken müezzin ezan okuduğu esnada bahçede gördüğü kıza (kahramana) âşık olur. Kızı elde etmek için mahallede nam salmış bir kocakarıya para vererek kızın evine yollar. Kocakarı ne yapar eder sonunda kahramanın annesini ikna ederek kızı müezzinin tuttuğu hamama getirir. İşi anlayan kız müezzini yaralayıp kaçar. Müezzin bir mektupla kızın yoldan çıktığını babasına bildirir. Baba kızını öldürmesi için oğlunu yollar, kardeşinin suçsuz olduğunu düşünen ağabey kızı ormana bırakır ve gömleğini köpek yavrusunun kanına bulayıp babasının yanına döner. Görüldüğü gibi bu kısım anlatının coşkunluğa, doruğa çıkmasıyla devam eder.

Anlatı kızın bir şehzadeye rastlaması, onunla evlenmesi ve üç çocuğunun olması kısmında duraklar. Kahramanın annesini özlemesi sebebiyle çocuklarını da alarak şehzadenin lalasının gözetiminde memleketine doğru yola çıkar. Anlatının bu duraklamadan sonra ikinci kez coşkunluğa çıktığını görürüz. Yolda lala kızdan yakınlık ister karşılık alamayınca üç çocuğu da öldürür. Kız abdest alıp namaz kılmak bahanesiyle lalanın elinden kurtulur.

Bitiriş kısmı da coşkunluktan durgunluğa doğru gerçekleşir. Babasının memleketinde gelen kahraman, kılık değiştirip erkek kıyafetine bürünür, bir helvacının yanına çırak girer ve şöhret kazanır. Lalası ile birlikte karısını aramaya çıkan

36 Metin çözümlemesi yapılırken masal teriminin yanında anlatı terimi de kullanılmıştır. Anlatı; "Bir olayı veya olaylar dizisini anlatmayı üstlenen sözlü ya da yazılı söylem" anlamıyla kullanılmıştır. (Genette, 2011: 13)

şehzadenin yolu helvacı dükkânına düşer. Babası ve müezzinin de olduğu helva sohbetinde helvacı güzeli başından geçenleri hikâye eder. Kızın kendisini tanıtıp suçluları ifşa etmesi ve suçluların cezalandırılması ve kocasına kavuşması ile anlatı durağanlaşarak bitmiştir.

4.1.1.2 Yineleme kuralı:

Anlatılardaki çarpıcı bir sahne veya sahneler, gerilimi artırmak ya da anlatıdaki boşlukları doldurmak amacıyla olayların akışını kesmemek kaydıyla yinelenir. Buradaki en önemli yineleme müezzinin yazdığı mektupta kızın kötü yola düştüğünü babasına bildirmesinden sonra aynı ifadeleri erkek kardeşinin kıza anlatırken tekrar etmesiyle yinelendiğini görürüz:

> *"Mü'ezzin bu acı ile hânesine gelerek odasına kapanıp kızın pederine hitâben uzun bir mektup yazdı. Bu mektup değil adeta tezvîr-nâme gibi bir şey idi. Çünkü bunda Allahtan korkmadan zavallı adama kızının tarik-i fâhiş ve habâsete süluk eylediğini ve âdeta her gördüğü ile münâsebet-i gayr-ı meşrûada bulunarak bunda da işi ifrât dereceye vardırdığını telleyip pullayarak ilâve etti."*
>
> *"Şehirden biraz uzaklaştıklarında birâderi hemşîresine dedi ki:*
>
> *-Kardeşim pederime gönderdikleri mektupta senin fahişiyete sülûk ettiğini tasrîh etmişler daha bir takım ilâveler de edildiğinden ma'lûmiyye pederimiz gāyet namuslu bir adam olduğundan bu sözlere inanarak kızımın başını kes kanını gömleğine bula bana getir diye beni gönderdi vak'a bundan ibarettir."*

Axel Olrik, halk anlatılarının detaylara inmekten yoksun olduğunu, bir durumun önemini göstermek için tekrara başvurduğunu belirtmiştir. (Olrik, 1975: 20) Kızın öldüğünün ispatı olarak kanlı gömleğinin getirilmesinin istenmesi de yineleme kuralına örnek gösterilmelidir:

> *"Oğluna hitâben: Hemen gidip hemşiresini öldürmesini ve kanını gömleğine bulayarak bunu da alıp kendisine getirmesini ihtâr ve vak'ayı an'anesiyle buna nakle ibtidâr eylediğinden aynı derecede müteessir olan delikanlı da pederinin emrini yerine getirmek üzere yola çıktı."*
>
> *"..kızımın başını kes kanını gömleğine bula bana getir diye beni gönderdi.."*
>
> *"Kardeşim pederimi iknâ etmek üzere şimdi bir köpek yavrusu bulup keserek kanını senin gömleğine bulayıp kendisine götüreceğim."*

"Oğlan hemşîresinin kanlı gömleğini alarak Hicaz cihetine revân oldu.

Günün birinde pederine vasıl olarak:

-İşte kızının kanlı gömleğini getirdim pederim!"

Olrik ayrıca yineleme kuralının hemen her zaman üç sayısına bağlı olduğunu da söyler. (Olrik, 1975: 21) Bunu da örnekleyecek olursak; kahraman annesini özler ve memleketine gitmek ister, şehzade kızı ve üç çocuğunu lalasına emanet ederek gönderir. Lala yolda kızdan kendisine teslim olmasını ister aksi halde çocuklarını öldüreceğini söyler. Kız kabul etmez. Lala bunu kıza üç kez sorar ve her sorduğunda reddedildikçe çocuklardan birinin boğazını keser.

4.1.1.3 Üçler kuralı:

Sözlü anlatılarda üç sayısı önemli bir yer tutmaktadır. Olrik, yineleme kuralının her zaman üç sayısına bağlı olduğunu söyledikten sonra üç sayısının kendi başına da bir kural olduğunu belirtir. (Olrik, 1975: 21) "Helvacı Güzeli" adlı metinde üç çocuğu olan kahraman iffetini korumak adına üç çocuğunu da öldürmesi için şehzadenin lalasına verir.

"Bunlar bu yolda yola düzelerek bir hayli gittikten sonra lâlâ arabadan başını uzatarak şehzâdenin zevcesine kendisine teslîm olmadığı sûrette çocukları öldüreceğini makām-ı tehdîdde söyledi.

Zavallı kız bu suâl-i garîb karşısında şaşalayarak:

-O nasıl lakırdı?

Demiş ise de herifin ısrârına mukavemet kendince mümkün olamadığından çocuğun birini buna verdi.

Herif çocuğu kesip bir tarafa attıktan sonra evvelki teklifini tekrarladı bu yolda çocukların üçünü de kestikten ve artık verecek başka şey kalmadıktan sonra zavallı kız"

4.1.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Bütün bir anlatı boyunca aynı sahnede sadece iki karakter bulunabilir. İki aynı zamanda yani aynı anda sahnede bulunabilecek olan en yüksek kişi sayısıdır. Kocakarı ile müezzin, kocakarı ile kızın annesi, müezzin ile kız, kız ve erkek kardeşi, kız ve şehzade, kız ve şehzadenin lalası gibi örnekler bir sahnede iki kuralını karşılamaktadır.

4.1.1.5 Zıtlık kuralı:

Axel Olrik "Bir Sahnede İki Kuralı"nın yine önemli olan zıtlık kuralı ile birbirini tamamladığını ifade eder. (Olrik, 1975: 22) Kutuplaşma anlatının en temel öğelerinden biridir. İki zıt karakterin karşı karşıya gelmelerine kocakarı ile kız, müezzin ile kız, müezzin ile lala örnek verilebilir. Anlatının kahramanı genç kız iffetine, namusuna düşkün doğru, içi dışı bir bir karakterdir. Kocakarı kolaylıkla yalan söyleyen bir tip iken, müezzin beğendiği kızı elde etmek uğruna hileye başvuran bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani metindeki bu tiplemeler anlatının başkahramanına taban tabana zıt özellikler arz etmektedirler.

4.1.1.6 İkizler kuralı:

Müezzin ve lala, kızın ırzına tasallut etmeleri bakımından ikizler kuralına uygunluk göstermektedirler.

4.1.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Anlatının son kısmında helva sohbeti sırasında mahalleden bazı insanlarla birlikte; kızın babası, erkek kardeşi, müezzin, şehzade, lala aynı odada bulunurlar. Herkesin hikâyesi bittikten sonra helvacı güzeli kendi hikâyesini anlatır; yaşadığı sıkıntıların kaynağı yahut başka bir ifadeyle hikâyesinin oluşumu ve gelişimi müezzinle başladığı için helvacı güzeli olayı aktarırken duydukları karşısında rahatsız olan müezzin bulunduğu mahalli terketmek ister. Burada müezzin olayın başlangıcını teşkil etmesi, olaylara meydan vermesi hasebiyle en önemli kişidir.

Kızın hikâyesini neticelendirmesi, sonrasında başındaki işkembeyi çıkartarak kendisini tanıtması hem metnin içinde hikâyeyi dinleyen halk, mahalleli açısından, hem de metnin dışında okuyucunun metni okuması bağlamında okuyucu açısından anlatının duygudaşlık doğurduğu kişi helvacı güzelidir.

4.1.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Anlatıda olaylar neden-sonuç ilişkisi üzerine kuruludur. Bir olay çizgisi diğeri ile karıştırılmadan anlatı devam etmiş; eksik kalan, unutulan yahut açıklanmamış olaylar için geriye dönüş yapılmamıştır. Mesela anlatının başında yer alan kahramanın annesinden bir daha bahsedilmemiştir. Anlatıda herhangi bir ayrıntı için geriye dönüşe rastlanmamaktadır.

4.1.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Anlatıda kalıplaştırma kuralı çeşitli sorulara verilen benzer cevaplar veya deyim, atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerlerle görülmez. Anlatının kalıplaştırma kuralı "aynı çeşitten iki insan veya elverdiği ölçüde birbirine benzerdir" (Olrik, 1975: 25) açıklamasından hareketle kızın babası kızı müezzine, kızın kocası kızı lalasına emanet eder. Kızın ailesinin güvendiği bu iki şahıs da onlara ihanet etmektedirler.

4.1.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Kızın müezzini sabunlayıp ardından nalınları peşkirin içine toplayıp dövdüğü sahne buna örnek verilebilir.

4.1.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Anlatıda olayların akışı, işleyişi başından sonuna kadar olağan sınırlar dâhilinde, neden-sonuç ilişkisi içinde bir mantık silsilesinde cereyan etmektedir. Kız iftiraya uğradığı için evden ayrılmış, bunlarla mücadele ederek ve bu mücadeleyi kazanarak tekrar eve dönmüştür. İffetini korumak adına çocuklarını feda etmesi veya kendisine kötülük yapan ve bunlara inanan insanların aynı anda aynı yerde toplanıyor olmaları anlatı (sage) mantığı kuralı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken hususlardır. Anlatının dinleyicisi veya okuyucusu bu olayları reddetmez, garipsemez hatta bunları olduğu gibi kabul eder.

4.1.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatıda geçen olaylar tek merkezlidir. Masalın temi; ne türlü bir saldırıya uğranmış olunursa olunsun her koşulda ve durumda ahlakını namusunu koruma üzerine kuruludur. Anlatıda yer alan iki olay da bu tek entrika üzerinden verilir.

4.1.1.13 Epik birlik kuralı:

Axel Olrik'in bu kural için verdiği "Doğmayan bir çocuk bir canavara adanır adanmaz, her şey bu çocuğun canavarın pençesinden nasıl kurtulacağı sorusu üzerine döner" örneğinde olduğu gibi; anlatının başında babası kızı müezzine emanet ettiği andan itibaren dinleyici veya okuyucu müezzinin kahramana bir kötülük yapacağını ve kahramanın bundan nasıl kurtulacağını merak eder.

4.1.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Anlatının amacı her ne olursa olsun, kahramanın iffetini koruyacağını bu uğurda kendi hatta çocuklarının ölümünü bile göze alacağı üzerine kurulmuştur. Anlatıdaki her kahraman, tip veya karakter kahramanın bu uğurda ilerleyebilmesi, bu amaca bu kurguya hizmet etmek için ortaya çıkmıştır.

4.1.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Anlatının başkahramanı hikâyenin sonunda "helvacı güzeli" namını almış kızdır. Anlatının merkezi konumunda olan, olayların etrafında geliştiği kişi odur. Anlatı ona haince saldırılmasıyla başlar ve onun hainleri cezalandırması ile biter. Kahraman anlatının ona yüklediği iffetini koruma özelliğini başından sonuna kadar temsil etmiştir.

4.2 Hikâye-i Kahveci Güzeli

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 1391, EB: 122

B. Masalın temi: Hiçbir iyilik karşılıksız kalmaz ve gerçek daima ortaya çıkar.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Bir delikanlı fakir bir kahvecinin yanına boğaztokluğuna çalışmak üzere çırak olarak girer.
2. Arka arkaya üç gece önce bir, sonra iki ve üç dervişe bedava kahve verir.
3. Bunlar a)Kahve ve şekerin hiç eksik olmamasını
   b)Müşterinin hiç eksik olmamasını
   c)Sorduğu her deliğin gerçeği söyletmesini isterler.
4. İlk iki dilek hemen gerçekleşir. Zamanla delikanlı sayesinde kahveci çok zengin olur.
5. Delikanlı memleketine döner, orada bir kahve açar, zengin olur. Kahveci güzeli adıyla ünlenir.
6. Zengin bir adam kızını kahveci güzeli ile evlendirir. Dervişlerin üçüncüsünün dileği sayesinde kızın daha önce bir aşk ilişkisi yaşadığını öğrenir ve kızdan ayrılır.
7. Kahveci güzeli bu şekilde iki zengin adamın kızıyla daha evlenir ancak aynı sebepten onlardan da boşanır.
8. Kahveci güzeli bir çoban kızıyla evlenir. Aynı soruyu ona da yöneltir hiçbir ilişki yaşamadığını öğrenince onunla evliliğini sürdürür.
9. Bu duruma kızan kayınpederler ona gözdağı verirler ama kahveci güzeli ayrılmasının nedenini ispat edince susup kabullenirler ve kahveci güzelinin de susması için ona yüklü miktarda altın verirler.

D. Masalın tahlili:

4.2.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Ahlaklı, yakışıklı ama fakir bir genç bir kahvede boğaz tokluğuna çalışmaya, hemen ilk geceden itibaren de dervişler gelmeye ve ondan bedava kahve istemeye

başlarlar. Coşkunluk üst üste üç gece gelen dervişlerin sonuncu gece iyi dileklerde bulunmaları ve ertesi sabah bu dileklerin gerçekleştiğinin görülmesiyle başlar.

Anlatının coşkunluktan durgunluğa doğru bitmesi de evlendiği kızların bekâretlerinin olmadığını babalarına kanıtlamasından sonra gerçekleşir. Her iki safha da dervişlerin kehanetleri ile bağlantılıdır. Kızların babaları "kahveci güzeli" namındaki bu gence yüklü miktarda altın verirler. Olay kapanır o da çoban kızıyla muradına erer.

4.2.1.2 Yineleme kuralı:

Metinde yinelemelere rastlanmaktadır. Anlatıda geçen yinelemeler, farklı kişi ya da kişilerin tarafından bir durumun yahut sözün üçer defa tekrarlanmasından oluşur. Yineleme kuralı çoğunlukla üç sayısıyla bağlantılıdır. (Olrik, 1975: 21)

Üç gece üst üste gelen dervişlerin bedava kahveyi delikanlıdan isterlerken aynı şekilde seslenirler. Bu yinelenme dinleyicide/okuyucuda gerilimi ve beklentiyi artıran unsur olarak karşımıza çıkar. Bu anlatıda hem bir durum, hem de söz üç kere yinelenmiştir.

> *"…tamam sâ'at dört beş raddelerine gelince kahvenin kapısı çat edip güşâd oldu. İçeriye bir dervîş girip selâm verdi yatan yiğit uyanıp usûletle dervîşin selamını aldı. Dervîş hitâben kalk yiğit cabudan olarak bana bir kahve pişir dedi bu yiğit dahi bi't-takrîb kalkıp mezkûr dervişe cabudan kahve pişirip verdi. Dervîş dahi kahveyi-nûş edip bir kelâm söylemeksizin çıkıp gitti. Bu yiğit hayırdır İn-şâ'-Allah deyip kahvenin kapısını kapayıp peykenin üzerine çıkıp ol gece orada karar eyledi.*
>
> *İkinci gece yine evvelki minvâl üzere hâba vardı tamam sâ'at dört beş raddelerine gelince yine kapı çat edip güşâd oldu. Ol sâ'at içeriye iki dervîş gelip selam verip hitâben kalk yiğit cabudan olarak bize iki kahve pişir dediler. Bu yiğit kalkıp bunlara cabudan iki kahve daha pişirip verdi bunlar kahveyi-nûş edip oradan kalkıp gitdiler. Yine kalkıp kahvenin kapısını kapayıp ol gece peykenin üzerinde yattı sabah oldukta ustası geldiğinde hiç vak'ayı ustasına söylemedi.*
>
> *Yine ahşam olduğunda kahveyi güzelcene kapadıktan sonra dükkânda ne mikdâr eşya var ise cümlesini kapının arkasına yığdı. Oradan peykenin üzerine geçip hâba vardı tamam sâ'at dörd beş raddelerine gelince ziyâdesiyle bir gürültü peydâ oldu bir de kapı çat ederek güşâd oldu. İçeriye üç derviş girip selam verdikten sonra kalk yiğit cabudan olarak şuradan bize üç kahve pişir dediler. Bîçâre yiğit bi'z-zarûre kalkıp kahveyi pişirip bunlara verdi."*

Kahveci güzeli, evlendiği kızların önceden aşk ilişkisi yaşadığını öğrendiği kısım da anlatıda yinelemenin görüldüğü diğer bölümdür.

4.2.1.3 Üçler kuralı:

Üçler kuralı ve yineleme kuralının birbirine bağlı oluşu anlatıda göze çarpan bir hususdur. Dervişler kahveye üç gece üst üste gelirler. Kahveci güzeli üç gece üst üste üç kızla evlenir. Üç kız da evlenmeden önce aşk ilişkisi yaşamıştır. Kızların babaları kahveci güzelinden davacı olurlar. Kahveci güzeli üç kızı arka arkaya sorguya çeker.

4.2.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Anlatı boyunca aynı sahnede en fazla iki kişinin ortaya çıkabileceği ve birden fazla kişinin konuşmasına yer verilemeyeceğini belirten bu kuralın metinde işlediği görülür. Karşılıklı konuşmalar, soru cevaplar dervişlerle kahveci güzeli arasında; kahveci güzeli ile annesi arasında; kahveci güzeli ile kızlardan birinin babası arasında; kahveci güzeli ile çoban arasında; kahveci güzeli ile çoban kızının arasında görülür.

> *"... bu zengin kahveci güzeline hitâben ey kahveci güzeli bir kerîmem var Allah'ın emriyle kerîmemi sana vireceğim alır mısın dedikde kahveci güzeli dahi hitâben efendim sizler kerîmenizi bana münâsip görünce ben almaz mıyım dedi."*

> *"Aman çoban kuzum çoban Allah'ın emriyle peygamberin sünnet-i şerîfiyle bu kızı ben alacağım diyince çoban dahi hitâben aman efendim bir çoban kızı size lâyık mıdır dedikde kahveci güzeli dahi bu kızı ben kendime münâsib gördüm dedi"*

Anlatıda bu kuralla ilgili örnekleri artırmak mümkündür.

4.2.1.5 Zıtlık kuralı:

Anlatıda bu kural fakir-zengin; ahlaklı-ahlaken erozyona uğramış zıtlığı üzerinden aktarılmıştır. Kahveci güzeli ile evlendiği kızlar ve babaları ya da kahveci güzelinin evlendiği üç kız ile çoban kızı bu çerçevede değerlendirilmelidir.

4.2.1.6 İkizler kuralı:

Kahveci güzeli anlatının başından itibaren fakir ancak manevi olgunluğa erişmiş bir genç olarak aktarılmaktadır. Dervişler üç gece üst üste karşılığını vermeden

kahve içerler, o buna ses çıkarmaz. Kahveci güzelinin bir benzeri çok ön plana çıkarılmamış olmakla birlikte çoban kızıdır. Çoban kızı da fakir ama onurlu ve ahlaklı bir tip olarak karşımıza çıkar. Nasıl kahveci güzeli karakter özelliğinden dolayı ünlenip zengin olma ödülüne hak kazandıysa çoban kızı da benzer karakter özelliğinden ötürü dürüst bir yiğitle evlenme hakkı kazanmıştır.

4.2.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Hikâye; gencin faziletlerinin dervişler tarafından denenmesi ve mükâfatlandırılması üzerine kuruludur. Anlatının başındaki ve sonundaki iki sahnede de kahveci güzeli ön plandadır. Dervişlere karşı tutumundaki ağırbaşlılığı ve kızların babalarına karşı tutumundaki kararlılığı buna yeterli bir örnek olacaktır.

4.2.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Metinde tek çizgili bir anlatım olduğu görülmektedir. Geriye dönüşler metinde yer almaz. Bir gencin başından geçenler çeşitli olaylar birbiri ardınca sıralanmıştır.

4.2.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Bu anlatıda aynı roldeki kişiler aynı sözleri veya söz kalıplarını tekrar etmişlerdir. Dervişlerin üç gece üst üste kahveye gelip hikâyenin kahramanından aynı kelimeleri kullanarak kahve istemeleri veya kahramanın kahveci güzeli olarak nam salmasından sonra evlendiği kızlara bekâretleri ile ilgili soruları aynı sözcükleri kullanarak sorması kalıplaştırma kuralına birer örnektir.

4.2.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Kahveci Güzeli isimli anlatıda gündelik, sıradan vakalarla olağaüstü unsurlar iç içe geçmiştir. Anlatıda Olrik'in sözünü ettiği zihinde unutulmaz bir etki yaratarak adeta bir heykel, bir resim gibi silinmez, efsanevi bir görüntü yaratabilecek bir an tam olarak vardır denilemez. Ancak kahramanın mahkemede kızların babalarıyla karşı karşıya geldiği son sahne komik vasıflar taşıması bakımından hikâyenin kendi içindeki unutulmaz anı olarak örneklendirilebilir..

> *"...kahveci güzeli dışarıda bulunanlara hitâben ey efendilerim işittiniz mi kerîmelerinizi işte bak nasıl ikrâr eylediler eğer siz dahi benim yerimde olsanız almaz idiniz ya ben nasıl kabul ideyim dedikde bunlar sükût eylediler tekrar hitâben ey efendilerim gelin sizin kulaklarınızı dahi söyleteyim ta ki*

şüpheniz kalmasın dedi. Bunlar hitâben aman oğlum bizlerinkini söyletme al şu altınları da var safâ-yi hâtır ile yerinde otur dediler."

4.2.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Dervişlerin keramette bulunması, söylediklerinin bir bir gerçekleşmesi, mistik gücün varlığı ve desteği anlatı (sage) mantığı kuralı çerçevesinde olağanüstü durumları kabullenmemizi, olağan karşılamamızı sağlayan unsurdur.

4.2.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatı bu kurala tamamen uygundur. Dervişler üç dilekte bulunurlar; bunlardan ikisi delikanlının zenginleşmesine olanak sağlayacak dileklerdir. Mistik ve müstehcen unsurların bir karışımı olan üçüncü dilek ise anlatının varoluş nedenidir; olaylar bu sayede gelişir.

4.2.1.13 Epik birlik kuralı:

Anlatının başından itibaren dervişlerin üçüncü dileğinin kahramanı nasıl bir çatışmaya götüreceği dinleyicide ve/veya okuyucuda merak duygusu uyandıran asıl unsurdur.

4.2.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Anlatının amacı; ahlakın daima korunası üzerinedir denilebilir. Bize göre anlatıcı hikâyesini, zenginlik veya fakirliğin ahlak üzerinde negatif bir etkisinin olmaması gerektiği üzerine kurgulamıştır. Kahveci güzeli başlangıçta fakir ancak manevi anlamda olgunluğa ermiş biridir. Zengin olduktan sonra ahlaki özelliklerinden bir şey kaybetmemiştir. Evlendiği kızlar ve babaları ise tam zıt bir özellik göstermektedirler.

4.2.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Anlatı başından sonuna kadar kahveci güzeli üzerine kurulmuştur. Olaylar onun etrafında döner.

4.3 Billûr Köşk ile Elmas Sefine Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 891A, EB: 187

B. Masalın temi: İnsanın onuru her şeyin üstündedir.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Bir padişahın hiç çocuğu olmaz, olursa da yaşamaz.
2. Günün birinde bir kız çocuğu dünyaya gelen padişah, yaşaması için ne yapmak gerektiğini hekimlere hocalara danıştıktan sonra kızını yanına bir dadı vererek yerin altında bir mağarada büyütür.
3. Kız on dört on beş yaşına gelince mağaranın tepesindeki pencereyi fark eder, camı kırıp buradan dışarıyı seyreder.
4. Gördüklerinden sonra mağarada yaşamak istemez. Dadısı durumu padişaha bildirir. Bunun üzerine yine hocalara hekimlere danışılır ve kızın her gün biraz gezdirilmesine karar verilir.
5. Kız has bahçede gezerken denizi görür, hayran olur ve babasından denizin üstüne döşemeleri sırmalı, içinde elmas ve altından sandalyeleri olan billurdan bir köşk yaptırmasını ister. Aksi halde canına kıyacağını söyler.
6. Padişah kızının bu dileğini hemen yerine getirir, ustalarına emirler verip tam bir yılda denizin ortasında bir "Billur Köşk" inşa ettirir. Görenlerin gözleri kamaşır, şöhreti dünyaya yayılır.
7. Kız cariyeleri ile beraber Billur Köşke yerleşir.
8. Zamanla "Billur Köşk"ün ünü yayılır, Yemen padişahının oğlunun da kulağına gider. Babasından izin alır İstanbul'a "Billur Köşk"ü görmeye gelir.
9. Sultan kız "Billur Köşk"ü görmeye gelen Yemen padişahının oğluna ilk görüşte âşık olur. Oğlan da hem "Billur Köşk"e hem de sultan kızına hayran kalır. Ancak kızın da kendisine bir bakışta âşık olduğunu, ağladığını yüzüne düşen gözyaşlarından anlar ve gururlanıp ülkesine döner.
10. Bunun üzerine sultan kız padişah babasından teknesi elmastan, kamarası mücevherden, direkleri yakuttan bir gemi yaptırmasını ister. Padişah bu isteği de geri çevirmez iki yılda elmas gemiyi yaptırır.

11. Sultan kız babasından “Elmas Gemi”ye binip hava değişimine gitmek için izin ister. Padişah izin verir. Kız yanına kırk tane beyaz cariye, kırk da beyaz köle ve yaşlı ancak denizleri çok iyi bilen bir de kaptan alarak “Elmas Gemi”ye biner. Yirmi iki pare top atışıyla yola çıkar.
12. Nihayet Yemen’e varır. Gemiyi görenler etkilenerek şaha haber verir.
13. Şah elmas gemiye önce yaverini yollar. Sultan kız tayfasına kırmızı elbiseler giydirir kendisini de bir tüccar oğlu olarak tanıtır.
14. Daha sonra şah yedi çifte kayığa binerek gemiye gelir. Sultan kız bu defa tayfasına sarı elbiseler giydirir.
15. Son olarak şehzade elmas gemiye gider. Sultan hanım tayfasına yeşil elbiseler giydirerek şehzadeyi karşılar. Şehzade sultan hanımı tanıyamaz ancak kaptana âşık olur.
16. Ertesi gün gemiyi demirletip sarayın karşısındaki bir konağa yerleşir. Erkek giysilerini çıkartır.
17. Şehzade pencerede gördüğü bu yabancıya âşık olsa da gönderdiği armağanlara karşılık alamaz:
18. Değerli taşlarla süslü nalınları mutfaktaki cariyelere verir.
19. İnci kolyeyi yem diye papağana verir.
20. Kuran’ı kabul eder ancak kendini şehzadeye göstermek için altından yapılmış süslü bir köprü ister.
21. Bir gül dikeni köprünün tam ortasında yüzünü çizdiğinde hanım sultan geri döner. Yüzünü şehzadeye göstermez.
22. Son olarak hanım sultan şehzadeden altın ve gümüş şamdanlarla çevrili daha büyük başka bir köprünün ucunda ölü gibi mezara girmesini ister.
23. Hanım sultan şehzadenin başına gelir, şehzadeye bakar ve ülkesine geri döneceğini söyler.
24. Şehzade hatasını anlar. Sultan hanımın ardından yola çıkar.
25. Sultan hanım şehzadeye onun en başından beri yanlış davranmış olduğunu açıklar ve onunla evlenir.

D. Masalın tahlili:

4.3.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Çocuksuzluk motifi ile başlayan anlatı; çocuğun doğumu, yaşaması için yerin altında bir mağaraya kapatılması, yavaş yavaş büyüyen kızın bir gün oyun oynarken tepe camını farketmesi, dış dünyayı görüp dışarı çıkmak istemesi, denize hayran olup babasından denizin üstünde bir köşk yaptırmasını istemesi ile yavaş yavaş durgunluktan coşkunluğa doğru ilerler.

Şehzadenin sultan hanımın bütün isteklerini yerine getirmesinden sonra bile kızın onu terkederek ülkesine geri dönmesi, şehzadenin sultan hanımın ardından gitmesi ve evlenmeleri ile de coşkunluktan durgunluğa geçer.

4.3.1.2 Yineleme kuralı:

Metinde yinelemelere rastlanmaktadır. Anlatıda geçen yinelemeler, farklı kişi ya da kişiler tarafından bir durumun yahut sözün üçer defa tekrarlanmasından oluşur. Yineleme kuralı çoğunlukla üç sayısıyla bağlantılıdır. (Olrik, 1975: 21)

Sultan hanım "Elmas Gemi" ile Yemen'e vardıktan sonra gemiyi önce padişahın yaveri, sonra padişah, ardından da şehzade ziyaret eder. Sultan hanım sarayın karşısındaki konağa yerleştikten sonra şehzadenin annesi onu üç kere ziyaret eder ve her seferinde yüzünü bir kez olsun şehzadeye göstermesini ister.

4.3.1.3 Üçler kuralı:

Üçler kuralı ve yineleme kuralının birbirine bağlı oluşu bu anlatıda da göze çarpan bir husustur.

Şehzade ve ailesi sultan hanımı "Elmas Gemi"de üç kez ziyaret ederler. Sultan hanım tayfasına her ziyarette üç ayrı renkte kıyafetler giydirir. Şehzade sultan hanımın yüzünü görebilmek için üç hediye gönderir.

4.3.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Anlatı boyunca aynı sahnede en fazla iki kişinin ortaya çıkabileceği ve birden fazla kişinin konuşmasına yer verilemeyeceğini belirten bu kuralın metinde işlediği görülür. Özelikle sultan hanım ve şehzade farklı sahnelerde anlatının önemli kişileri

olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Billur Köşk'te ilk karşılaşmaları ve âşık olmaları, Elmas Gemi'de sultan hanım kaptan kılığına girdiğinde karşılaşmaları ve şehzadenin kaptana âşık olması, şehzade ölü gibi mezara girdiğinde sultan hanımın mezarın yanıbaşına gelmesi ve yurduna geri dönmesi bu kurala örnek verilebilir.

Bunun dışında iki kişinin birlikte yer aldığı pek çok sahne olduğu da görülmektedir. Bunlar kimi zaman karşılıklı konuşmalar, soru cevaplardan, kimi zaman da diyalogların yer almadığı kısımlardan oluşur. Tüm önemli olaylarda iki kişi ön plana çıkmaktadır. Sultan hanımla babası, Yemen padişahının yaveri ile kaptan kılığındaki sultan hanım, şehzade ile annesi, şehzadenin annesi ile sultan hanım ve sultan hanımla şehzade bunlar arasında sayılabilir.

> *"Ey benim pederim senden bir sefîne isterim sâfî elmâs, kamarası cevher ve sütunları lâ'lden ve derûnuna kırk adet beyaz köle cümlesi gayetle genç ve güzel olacaktır. Eğer bunları yapmaz isen kendimi helâk ederim dedi. Baş üstüne kızım senin istediğin sefîne olsun dedi."*

> *"Şimdi sultan hanım yâverin geldiğini görünce tâifesini baştan tırnağa değin al elbise giydirdi. Nihâyet filika iskeleye yanaşıp cümle tâife birden karşılayıp yukarı aldılar. Doğru kaptanın kamarasına getirdiler. Sandalyeye oturup muhabbete başladılar. Aman beğefendi sizlere doyum olmaz. Şah beni bekler. Bendeniz haber almağa geldim. Güzel isminizi bahş buyurur iseniz pâdişâha ma'lûmat vereyim dedi. Kaptan bendeniz bir tüccar oğluyum. Seyâhate çıktım gönlüm ferâh bulsun diye."*

> *"Aman vâlide-i azîzem ne olur ise senden olur şunun bir çaresine bak dedi. Hatunun kıymetli olarak bir dizi incisi var idi. Bu hatırına geldikte oğlum benim aslımdan kalan sandıkta bir dizi inci vardır. Senin hatırın için bunları vereyim bakalım ne mu'âmele eder dedi."*

> *"Hatun hitâben ey benim kızım şehzâde gece gündüz durmayıp zâr eder. En sonra kendini helâk edecek. Aman kızım ne olur ise senden olur. Şehzâdeye bir kere bâri yüzünü göster. Görsün bir mikdâr. Gül ki ferâh bulsun dedi. Bunun üzerine kız hitâben ey vâlide ben kendimi değme şey ile göstermem dedikte hatun hitâben âh kızım ne matlûb edersin icrâ edelim dedi. Kız hitâben ey vâlide sana doğrusunu söyleyim. Şimdi altın cisr yaptırasın. Etrâfını hâlis gül olarak müzeyyen kılasın ve şehzâde dahi köprünün bir başına döşeğini yapsın, içine otursun. Sonra ben oraya giderim. Beni orada görsün dedi. Oradan hatun kalkıp saraya geldi. Şehzâe su'âl edip aman vâlide nasıl ettin dedikte ey oğlum ol kız cevâbı kesip attı. Bir altın köprü yaptırasın dedi ve etrafına dahi hâs gül olarak müzeyyen kılınacaktır dedi ve şehzâde dahi öbür ucuna döşeğini yapıp beni beklesin, oraya gelip beni öyle görsün dedi. Nasıl kudretin var ise var yaptır dedi."*

4.3.1.5 Zıtlık kuralı:

Bu anlatıdaki zıtlığın, vefalı-vefasız âşık zıtlığı üzerine yapılandığını görmekteyiz. Şehzade anlatıda ortaya çıktığı ilk andan itibaren vefasız aşığı temsil etmektedir. Billur Köşk'te sultan hanımı görmüş âşık olmuş ancak sultan hanımın da kendisine âşık olduğunu farkettikten sonra Eski Türk Edebiyatı Divan Şiiri'nde örneğine çokça rastlanılan vefasız âşık tipinde olduğu gibi bir nedeni olmaksızın onu yüzüstü bırakıp giderek sultan hanımı terk etmiştir. Sultan hanım ise vefalı âşık olarak şehzadenin peşinden gitmiş ancak onun davranışının yanlışlığını ona aynı şekilde davranarak, aynı muameleye maruz bırakarak göstermiştir.

4.3.1.6 İkizler kuralı:

Sultan hanımın babası İstanbul padişahı ile şehzadenin annesi Yemen padişahının karısı çocuklarına destek olan, onların bir dediklerini iki etmeyen karakterler olarak anlatıda benzer rolleri üstlenmektedirler.

4.3.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Doğumu, yaşaması mucize eseri olmuş, bir dediği iki edilmeyen bir padişah kızının, ilk görüşte âşık olması ve bu yolda yaşadığı maceralar olarak özetlenebilecek anlatı; onun gözünden değilse bile onun tarafını tutarak ilerler. Ancak anlatının yaşadığı olay ve durumlarla erginleşen, değişen, nedamet getiren kişisi şehzadedir. Bu da aşkın çok önemli olduğunu ama her şey demek olmadığını gururun, karşısındakine değer vermenin ehemmiyetini gösteren sultan hanım sayesinde gerçekleşir. Sultan hanım baştan sona kadar anlatının hâkim kahramanıdır.

4.3.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Metinde tek çizgili bir anlatım olduğu görülmektedir. Olaylar tek çizgili bir anlatımla geriye dönüşler yapılmaksızın ilerlemiştir. Sultan hanım mucize eseri doğar, mucize eseri yaşar, ilk görüşte âşık olur, birden bire terk edilir, bu nedenle hem bir ders vermek hem de sevgilisini geri kazanmak için yola çıkar, amacına ulaşır, eve geri döner, sevdiğiyle evlenir.

4.3.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Metinde Billur köşk anlatıcı ve şehzade tarafından tasvir edilirken aynı ifadeler kullanılır:

"Öyle bir köşk oldu ki görenlerin gözleri kamaştı. Dil vasf idemez, şu'lesi etrafı tutmuş, herkes buna hayran olub şöhreti dünyaya yayılmışdı."

"Gele gele köşkün bulunduğu deryâya vasıl oldu, uzakdan o acâib şu'leyi gördü refîklerine:

-Acaba görünen, şu nûr vasf olunan köşkün şu'lesi olmasın? dedi. Ve yine böyle bu şu'le ve nûr içinde üç gün daha sefîne yürüdü ve nihayet köşke vardı."

Üç gün üst üste sultan hanımın konağına giden şehzadenin annesine "izzet ü ikram edilmesi", onun "şehzadenin selamı var mübarek cemalinizi görmek arzu eder aman ne buyurursunuz" sözlerini tekrar etmesi, her seferinde olumsuz yanıt almasıyla şehzadenin sabahlara kadar gözüne uyku girmemesi bu kurala örnek olarak verilebilir.

4.3.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Sultan hanımla şehzadenin ilk karşılaştıkları ve âşık oldukları an;

"...Şehzâde güverte üzerinde sâkin olsun biz gelelim sultan hanıma. Dehlizin önüne bir sefîne gelmiş acaba bu kimdir derken şehzâdeyi görüp şöyle bir yiğittir ki ayın on dördüne benzer hemen orada derûn-ı dil ü can-ı gönülden âşık oldu. Şehzâde dahi bu sultan hanımı görünce aklı başından gidip yere düşüp bayıldı. Bir zamândan sonra aklı başına gelip kalktı. Pencereye nazar eder kızı göremez aman bir dahi göreyim deyip bakarken hâba vardı. Şimdi sultan hanım pencerenin önüne gelip bakar ki şehzâde hâba varmış. Oradan bir âh edip iki gözünden yaş yerine kan revân oldu. Zâr ederken şehzâdenin yüzüne bir katresi düşüp hemen uyanıp görür ki sultan hanımın dîdelerinden yaş yerine kan revân olmuş. Şimdi şehzâde kıza işte gemi, işte Yemen pupa yelken deyip hareket edip memleket canibine revân oldu."

Şehzadenin sultan hanım olduğunu bilmeden âşık olduğu sahne;

"...Bunu şehzâde gûş edince ol sâ'at işten âgâh oldu. Oradan filikaya binip doğru sefîneye revân oldu. Biz gelelim kaptana evvelki minvâl üzre taifesine tekmîl yeşil elbise giydirdi. Şimdi şehzâde mezkûr sefîneye yanaşıp izzet ü ikrâm birle karşıladılar. Nihâyet kaptanın kamarasına gelip karâr eyledi. Şimdi şehzâde inceden inceye kaptana su'âl etti ise de kaptan asla kendini bildirmedi. Şehzâde dahi ol sâ'atte kaptana âşık olup dîdesini dîdesinden cüdâ kılmazdı."

Şehzadenin konakta gördüğü kaptanın hareminden biri diye düşünüp âşık olduğu, gerçekte sultan hanım olan kızla, kızın isteği ile yüz görümlüğü diye yaptırdığı köprü üzerinde karşılaştıkları sahne;

> *"...Ferdâsı gün mezkûr köprünün bir tarafına altın şem'dân ve bir tarafına gümüş şem'dân koyup ve şehzâde dahi mezârın içine girip kızı gözler idi. Biz gelelim kıza o gece havuzdan sefîneyi çıkarıp ve konakta ne mikdâr döşeme var ise cariyelerle alıp sefîneye getirdiler. Cümlesi müheyyâ sabah oldukta kıza doğru cisre gelip şehzâdenin olduğu mezâra geldi. Hitâben işte gemi işte İstanbul pupa yelken deyip oradan sefîneye süvâr olup yola revân oldu."*

Olrik'in tarif ettiği "Büyük Tablo Sahneleri Kuralı"na uymaktadır.

4.3.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Padişahın bütün çocuklarının doğduktan kısa bir süre sonra ölmeleri, son çocuğunun yaşayabilmesi için on dört on beş yaşına kadar yer altında bir mağarada büyümesi gibi olağanüstü bir durumla başlayıp devam eden anlatı, denizin üstüne billurdan bir köşk, elmaslardan mürekkep bir gemi, altından imal bir köprü yapılması gibi kurmaca mantığı çerçevesinde olağan sayılan durumları içermektedir.

4.3.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatı bu kurala tamamen uygundur. Tek bir entrik kurgu vardır; o da el üstünde tutulup çok nazlı büyütülen genç ve güzel bir kızın şıpsevdi mizaçlı delikanlıyı yola getirmesi olarak özetlenebilir. Olaylar bu tek entrika etrafında gelişmiştir.

4.3.1.13 Epik birlik kuralı:

Türlü zorluklarla doğmuş ve büyümüş genç kızın âşık olduğu erkek tarafından terk edilmesi dinleyici ve /veya okuyucuda genç kızın erkeği dize getireceği beklentisini yaratmaktadır.

4.3.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Anlatının ideal epik birlik çerçevesinde ilerleyebilmesi için asıl kahramanla çatışacak, ona engel ya da yardımcı olacak varlıklara ihtiyaç vardır. Sıradışı bir biçimde dünyaya gelmiş ve büyütülmüş, bir dediği iki edilmemiş genç kızın âşık olduğu erkekle yaşadığı durum anlatının çatışma noktasını oluşturmaktadır. Kızın

bütün narinliğine rağmen çıktığı yolculuk, kendini gizlemesi vb. hareketleri âşık olduğu erkeği alt ederek ona tekrar kavuşması dinleyici ve/veya okuyucunun beklentisini karşılamakta, aynı zamanda anlatı içersinde yer alan tüm varlıkların görevini yerine getirdiğini göstermektedir.

4.3.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Anlatı başından sonuna kadar sultan hanım üzerine kurulmuştur. Doğumu, yetiştirilmesi, onun için yapılan köşk, âşık olması, âşık olduğu kişinin oyununa gelmesi, onu elde etmesi ve onunla evlenmesi, bütün bu olaylar onun başından geçmiştir. Sultan hanım anlatının merkezi konumundadır.

4.4 Hırsız ile Yankesicinin Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 1525Q, EB: 340

B. Masalın temi: Akıl akıldan üstündür.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Bir kadının biri hırsız, diğeri yankesici olmak üzere iki kocası vardır; ancak bunların birbirlerinden haberi yoktur.
2. Bir gün hırsız seyahate çıkmaya karar verir. Karısına bir tepsi börek yaptırır. Kadın bir tepsi böreğin yarısını hırsıza verir. Diğer yarısını aynı şekilde yola çıkacak olan yankesiciye ayırır.
3. İki adam yolda karşılaşırlar; ikisi de aynı şehre Lahor'a gidiyorlardır; yolda karınları acıkır, ikisinin torbasından da yarımşar tepsi börek çıkar; her ikisi de böreği kendi karısının yaptığını söyler; her ikisi de karısının isminin Nazıma olduğu söyler.
4. Eve gelen adamlar durumu kadına sorunca, kadın adamlara her ikisiyle de evli olduğunu söyler.
5. Meseleyi çözmek için mahkemeye müracaat ederler. Hâkim, sanatında en maharetli kim ise kadınla onun evli kalacağını söyler.
6. Yankesici üç kere üst üste hırsızı soyar. Hırsız farketmez. Yankesici kadının kendinin hakkı olduğunu öne sürer.
7. Daha sonra hırsız yanına yankesiciyi alarak çarşıya gider. Çivi, çekiç ve zembil alır.
8. Birlikte padişahın sarayına giderler. Duvara çivileri çakıp sarayın bahçesine girerler. Bahçede bir kaz vardır. Hırsız bunu yakalayıp, boğazlar; yankesiciye padişahın odasına gidip gelinceye kadar kazı pişirmesini söyler.
9. Hırsız padişahın odasına girer. Padişah uyumakta, lalası dizlerini ovmakta, uyumamak için de sakız çiğnemektedir. Hırsız lalanın ağzındaki sakızı bir kıl yardımıyla çekip alır; lala uykuya dalar; lalayı zembile koyup asar. Kendisi de lalanın yerine geçip bir yandan padişahın dizini ovar, bir yandan da padişahtan kendisine bir şey yapmayacağına dair söz aldıktan sonra bir hikâye anlatmağa başlar.

10. Hırsızın anlattığı hikâye; kendisi ile yankesicinin hikâyesidir; arada çevir kazı yanmasın der; padişah bunun ne demek olduğunu sorunca bir makam, bir nakarat olduğunu söyler. Hikâyenin sonunda hırsız kimin kadını hakettiğini padişaha sorar; padişah uykuya dalmadan önce kadının hırsızın hakkı olduğunu söyler.
11. Ertesi gün padişah hikâyeyi hırsızın anlattığını anlar; bunları huzuruna getirtir; her ikisine de ihsanda bulunur; kadınla evlenme hakkını da hırsıza verir.

D. Masalın tahlili:

4.4.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Biri hırsız, diğeri yankesici olmak üzere birbirinden haberi olmayan iki kocası olan bir kadının kocalarından birinin seyahate gidecek olması ile durgun bir biçimde başlayan anlatı kocaların seyahatte karşılaşmaları, kadının pişirdiği böreği paylaştıklarını farketmeleri, eve dönerek kadını sorgulamaları ve işin mahkemeye düşmesi, kendi hünerleri bakımından sınava tabi olmalarıyla durgunluktan coşkunluğa doğru bir seyir izlemektedir.

Anlatı hırsızın; padişahın hakemlik yapmasını isteyerek ona kendi hikâyesini sıradışı bir biçimde anlatması ve padişahın sabah uyanıp neler olduğunu anladıktan sonra bir karar vermesiyle yavaş yavaş coşkunluktan durgunluğa erişerek biter.

4.4.1.2 Yineleme kuralı:

Anlatı oldukça kısa bir metin olduğundan sadece tek bir yerde yineleme bulunmaktadır. Bu da hırsızın karısından satmak için aldığı buroş istemesidir. Olrik'e göre Anlatılarda geçen yinelemeler, farklı kişi ya da kişiler tarafından bir durumun yahut sözün üçer defa tekrarlanmasından oluşur. Yineleme kuralı çoğunlukla üç sayısıyla bağlantılıdır. (Olrik, 1975, s. 21) Burada hırsız da buroşu üç kere ister.

4.4.1.3 Üçler kuralı:

Üçler kuralı ve yineleme kuralının birbirine bağlı oluşu bu anlatıda da göze çarpan bir husustur. Yineleme kuralını açıklarken belirttiğimiz gibi hırsız karısından üç kez üst üste buroşunu ister.

4.4.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Seyahate çıkan hırsız ve yankesici aynı şehre gittiklerini anlayıp birlikte seyahat etmeye karar verirler. Seyahat esnasında soru cevap şeklinde karşılıklı konuşmalar olduğu görülmektedir. Bu karşılıklı konuşmaların; karıları ile kendi aralarında ve padişah ile olduğunu da görürüz.

4.4.1.5 Zıtlık kuralı:

Anlatıdaki zıtlığı yenme-yenilme şeklinde niteleyebiliriz. Aynı kadınla evli olduğunu anlayan hırsız ve yankesici mahkemeye başvurduğunda hâkim bunlara hanginiz daha hünerli ise kadın onun hakkı demiştir. Dolayısıyla bu iki kişi arasındaki yarış onların meslekleri üzerinden olmuş; kim daha uyanık, daha açıkgöz, daha cüretkâr ise kadınla o evli kalmış ve diğerini yenmiştir.

4.4.1.6 İkizler kuralı:

Axel Olrik bu kural için *"…iki tip, yakından ilişkili iki kişi, Zıtlar Kuralından uzaklaşarak İkizler Kuralının etkisi altına girer. 'İkizler' kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Bu, hem gerçek ikizler hem de aynı rolde aynı olan iki kişi anlamına da gelebilir*" diye belirtmekte ve "*Eğer bu ikizlerden biri önemli bir role geçerse Zıtlık Kuralıyla karşı karşıya gelmekte ve diğeri ile zıtlaşmaya başlamaktadır…Biri parlak diğeri pusludur…Bunlar aynı kadın için kavga ederler…*" demektedir. (Olrik, 1975: 23-24) Hırsız ile Yankesici hem zıt hem benzer özellikleriyle bu kuralı temsil etmektedir. Aynı kadın için yarışırlarken biri parlamakta diğeri arka planda kalmaktadır.

4.4.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Anlatı bir kadının iki kocası olduğunu belirttikten sonra kocalardan hırsızın seyahate gidecek olması ile başlar. Anlatının sonunda da padişaha anlattığı hikâye ve rakibini ustaca alt etmesi ile onun önüne geçer.

4.4.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Metinde tek çizgili bir anlatım olduğu görülmektedir. Olaylar tek çizgili bir anlatımla geriye dönüşler yapılmaksızın ilerlemiştir. İki kocası olan bir kadın, erkeklerin bunu farketmeleri, mahkemeye başvurmaları, hâkimin kendi aralarında bir

sınava tabi olmaları gerektiğini söylemesi, birbirlerini alt etmeye çalışmaları olayların birbiri ardı sıra ilerlediği, gerçekleştiği görülmektedir.

4.4.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Bu kural Olrik tarafından "*...Genç kahraman, üç gün arkası arkaya bilmediği bir yere gider. Her gün bir devle karşılaşır, hepsiyle aynı şeyi konuşur ve hepsini aynı biçimde öldürür. Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır.*" (Olrik, 1975: 25) şeklinde açıklanmıştır. Burada, kısa bir anlatı olduğunun bir kez daha altını çizerek, Yineleme ve Üçler Kuralı'nda gibi hırsızın karısının buroşunu istediği epizot örnek olarak verilecektir. Bunun nedeni anlatıda hırsız ve yan kesici bir an evvel karşı karşıya gelip kimin daha hünerli olup galip geleceğinin belirlenmesi için anlatı/anlatıcı gereksiz olan kısımları atarak hikâyenin can alıcı göze çarpıcı unsurlarını dinleyicinin/okuyucunun önüne sermektedir. Hırsız buroşu karısından üç kez istemekte ve üç kez de yankesiciye çaldırmaktadır ki bir sonraki epizotta kendi hünerini göstermeye başlayabilsin.

4.4.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Zihinde canlandırılmaya çalışılabilecek, daha ziyade hayale dayanan anların kast edildiği bu kurala en uygun kısım; hırsızın padişahın lalasını uyutup zembille tavana astığı ve sabah olduğunda padişahın uyanıp onu bulduğu bölüm olarak nitelendirilebilir.

4.4.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Anlatı genel olarak olağan sınırlar içindedir. Bir tek yerde anlatı (sage) mantığı kuralı vardır; o da hırsız ile yankesicinin saraya girip hırsızın kendi hünerini göstermek için yaptığı hilelerdir diyebiliriz.

4.4.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatı bu kurala da uygundur. Entrik kurgu; hangi erkeğin kadını hak ettiği, hangi erkeğin daha hünerli olduğudur. Olaylar bu tek entrika ve tek çizgide ilerleyerek gelişmiştir.

4.4.1.13 Epik birlik kuralı:

En baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olayların gerçekleşmesi (Olrik, 1975: 26) demek olan bu kural da masalda işlemektedir. Şöyle ki; anlatının en başında bir kadının iki kocası vardır ve bunların birbirlerinden haberi yoktur denildiği anda olayların ilerleyerek iki erkeğin bir şekilde birbirlerinden haberdar olacağı aralarında bir çatışma olacağı anlaşılmaktadır. Nitekim ilerleyen safhalarında gerçekleşmektedir.

4.4.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Kadına layık olan erkeğin ortaya çıkabilmesi için onun alt edebileceği bir karakter olmalıdır. Anlatının ideal epik birlik çerçevesinde ilerleyebilmesi için asıl kahramanla çatışacak, ona engel ya da yardımcı olacak varlıklara ihtiyaç vardır. Burada hırsızın kendini kanıtlaması, açıklaması, ortaya koyması için yankesiciye ihtiyacı vardır.

4.4.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Axel Olrik, bazen anlatılarda iki kahraman belirdiğini ancak bunlardan birinin mutlaka gerçek başkahraman olduğunu söylemektedir. Burada bunu görmekteyiz. Anlatının isminden itibaren iki kahraman olduğu ve bunlar arasında bir çekişme olacağı görülmektedir. Ancak yine de hem hikâyenin başında ilk olarak onun isminin/sıfatının zikredilmesiyle hem de son kısımda onun başarılı olmasıyla başkahramanın hırsız olduğunu söyleyebiliriz.

4.5 Saka Güzeli Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: -, EB: 195

B. Masalın temi: Kıskançlık sonucu başa gelen belardan kurtulma ve sonunda mutluluğa ulaşma.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Padişahın kızı sakaya kendisinin mi yoksa vezirin kızının mı daha güzel olduğunu sorar. Saka da vezirin kızının daha güzel olduğunu söyler.
2. Padişahın kızı bu sözü kıskanır, yalandan hastalanır ve yataklara düşer. Vezirin kızının öldürülmesini ve kanının kendisine getirilmesini ister. Sözümona onun kanı uydurma hastalığına iyi gelecektir.
3. Padişah vezirden kızını öldürmesini ve kanını getirmesini ister. Vezir kızını öldüremez onun yerine bir kedi yavrusunu öldürüp kanını bir kâseye koyarak padişaha verir. Kızını da içeriden sürmeli bir sandığa koyup bitpazarına satılmak üzere gönderir.
4. Saka tesadüfen vezirin kızının olduğu sandığı satın alır ve evine getirir ama açmaz.
5. Sandık içinde sakanın evine gelen vezirin kızı iki gün sandıktan çıkıp evi siler süpürür, yatağı toplar. Saka güzeli akşam gelip evi temiz ve düzenli görünce şaşırır. Üçüncü gün evdeki eti pişirirken saka güzeli onu bulur ve evlenir.
6. Vezirin kızı annesini ziyarete gittiğinde bir mektupla iftiraya uğrar kocası buna inanır.
7. Saka güzeli vezirin kızını bıçaklamak ister; kız kendisini pencereden aşağıya atar, nehre düşer ve bir balıkçı ağına takılır.
8. Kendisi için kavga eden üç balıkçı, sonunda kızı kimin alacağı konusunda aralarında anlaşırlar; bir ok atacaklar ve atılan oku hangisi önce bulup getirirse kız onun olacaktır. Vezirin kızı onların çekişmelerinden yararlanarak kaçar.
9. Yolda bir Yahudiye rastlar. O da kızı bırakmak istemez. Cebinden birkaç altın çıkarıp adama verir ve ondan kurtulur.
10. Bir çeşme başına gelir. Oranın padişahının oğlu onu görür âşık olur ve kendine nikâhlar.

11. Kız şehzadeden kendisini gördüğü çeşmeye resmini yaptırmasını ister. Öyle ki su içenler onun tasvirini suda görsünler. Şehzade kızın isteğini yerine getirir.
12. Bu çeşmeye gelip de su içen üç balıkçı, Yahudi ve saka güzeli bayılırlar. Bunları pencereden gören kız hepsini bir yere hapsettirir.
13. Şehzadeye balıkçıların kendisini denizden çıkardığını, yahudinin altın zoruyla kendisini bıraktığını, saka güzelinin ise önceden kocası olduğunu anlatır.
14. Şehzade sakaya kızı geri verir.

D. Masalın tahlili:

4.5.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

"Saka Güzeli", nispeten uzun ve tek bir olay üzerine kurulmamış bir masal olduğundan birden fazla durak noktası görülmektedir. Anlatı bir padişah ve vezirin kızları etrafında başlar. Padişahın kızı yoldan geçen sakaya kimin daha güzel olduğunu sorar. Beklediği cevabı alamamasıyla olaylar yavaş yavaş hız kazanmaya başlar. Hasta numarası yapar, hastalığının tek çaresinin vezirin kızının kanını içmek olduğunu söyler, padişah da kızın öldürülmesini emreder; vezirin, kızını öldürmeyip bir sandığa koyup bitpazarında satmasıyla coşkunlaşır. Sakanın tesadüfen satın aldığı sandıktan bir takım olaylar yaşandıktan sonra çıkan vezirin kızı ile evlenmesi ile coçkunluk yerini durgunluğa bırakır. Anlatının ikinci safhası, ikinci coşkunluğa geçiş noktası ise vezirin kızının saka ile evlendikten sonra iftiraya maruz kalması ve kendini kurtarmak için evin önünden geçen nehire atlamasıyla başlar. Kızın bundan sonra yaşadığı bir takım olaylar ile anlatı coşkunlaşır ve bir şehzade ile evlenmesiyle ikinci durak noktası oluşur. Vezirin kızı şehzadeden tanıştıkları çeşmeyi onarmasını ve resmini yaptırmasını ister, şehzadenin kızın isteğini yerine getirmesiyle yeniden dirilen coşkunluk sakanın gelmesi ve şehzadenin kızı ona teslim etmesiyle üçüncü ve son kez durgunluğa geçer ve sonlanır.

4.5.1.2 Yineleme kuralı:

Olrik'e göre anlatılarda geçen yinelemeler, farklı kişi ya da kişiler tarafından bir durumun yahut sözün üçer defa tekrarlanmasından oluşur. (Olrik, 1975: 21) Anlatıda yineleme gerçekleşen bir olayın tekrarı üzerinedir.

"Saka güzeli sabahleyin kalkıp işine gider. Saka güzelinin gitdiğini sandık içinde bulunan vezîrin kızı hissedince sandığın içinden sürmesini açtı, odaya çıkıp her tarafı güzelce silip, süpürüp tertemiz bir hale koydu, yatağı dahi düzenleyip tekrar sandığa girip gizlendi."

Yineleme kuralı çoğunlukla ve genellikle üç sayısıyla bağlantılıdır. Masalda da bu durum üç kez tekrarlanır.

4.5.1.3 Üçler kuralı:

Üçler kuralı ve yineleme kuralının birbirine bağlı oluşu bu anlatıda da göze çarpan bir husustur. Yineleme kuralında aktarılan durum üç kere tekrarlanır. Saka vezirin kızını gizlediği sandığı bitpazarından tesadüfen satın alıp evine getirdikten sonra sandık içinde sakanın evine gelen kız iki kez sandıktan çıkıp odayı silip süpürür, ardından tekrar sandığa gizlenir; üçüncü gün saka kızı evde iş görürken bulur.

Bunun dışında anlatının ikinci parçasında kız sakanın elindeki bıçaktan kendini kurtarmak için nehre atlar. Nehirde ağlarına takıldığı üç balıkçı tarafından kurtarılır.

Ayrıca bu macerası esnasında yolda üç defa duraklar bazı kişi veya kişilere rastlar; balıkçılar, Yahudi ve şehzade.

4.5.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Vezirin kızı; saka ile evde, Yahudi ile yolda, şehzade ile çeşme başında karşılaşır ve kısa diyalogları olur.

Bunun dışında birden fazla kişinin olduğu sahnelerde olayın serim düğüm veya çözüm hangi aşamasında olursa olsun önemli bir vakanın ortaya konulduğu anlarda yalnızca iki kişi konuşmakta diğerleri sessiz birer seyirci olarak katılmaktadırlar. Örneğin padişahın kızı vezirin kızı ve sakanın birarada olduğu sahnede, masalın serim aşamasında yalnızca iki kişi padişahın kızı ve saka konuşurlar. Vezirin kızı, bu soru cevap şeklindeki kısa konuşma sırasında orada yokmuş gibi susar. Bir başka örnek de anlatının son sahnesinde vezirin kızının şehzadeye hitap ettiği sırada gözlenir. Bu sahnede de vezirin kızı, şehzade, balıkçılar, Yahudi ve saka olduğu halde konuşan vezirin kızı hitap ettiği şehzadedir; diğerleri sessiz seyirciler olarak katılmaktadırlar. (Olrik, 1975: 22)

4.5.1.5 Zıtlık kuralı:

Anlatıdaki zıtlığı vezirin kızının sahip olduğu değerler ile karşısına çıkan kişilerin karakter özellikleri üzerinden değerlendirerek gösterebiliriz.

Vezirin kızı güzelliğinin yanı sıra; sabırlı, hoşgörülü, iyi niyetli ve sadıktır. Buna mukabil padişahın kızı haset; doktorlar çıkarcı; saka açık sözlü, açık yürekli, candan ancak düşünmeden karar veren; Yahudi paragöz; şehzade ise adil kişilik özellikleri gösterirler. Padişahın kızı kötülüğü, vezirin kızı iyiliği; saka aceleciliği, vezirin kızı sabrı temsil etmektedir. Genelleyecek olursak iyilik ile kötülüğün, sadakat ile sadakatsizliğin karşı karşıya gelmesi anlatıdaki zıtlığı oluşturur. Bir de tutkulu âşık sakanın karşında şehzade daha sakin ve mülayim bir kişilik özelliği sergileyerek, hayatını kurtardığı, âşık olup evlendiği halde vezirin kızını ilk kocası olan sakaya dönmesine izin verir.

4.5.1.6 İkizler kuralı:

Masalda bir durum karşısında aynı tavrı göstermeleri bakımından doktor tiplemesi ile Yahudi'yi paragöz, paraya tamah eden tipler olarak değerlendirerek İkizler Kuralı içinde anabiliriz.

4.5.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Axel Olrik, "Halk Anlatılarının Epik Kuralları"nı açıklarken bu kuralın ve Üçler Kuralının ayrıca önemli olduğuna işaret etmiştir: "*Bir sürü kişi veya nesne peşpeşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Anlatının ağırlık merkezi her zaman buradadır. Bu kısım üçler kuralıyla birleşen bu kural halk anlatılarının en önemli özelliğidir, epik kuraldır.*" (Olrik, 1975: 24)

Anlatının başındaki sahnede padişahın kızı, vezirin kızı ve saka vardır. Padişahın kızı ve saka arasındaki diyalog neticesinde vezirin kızı ön plana çıkar, öne gelir ve dinleyicinin ve/veya okuyucunun duygudaşlık hissettiği kişi olur; anlatı boyunca devam eden bu durum anlatının son sahnesinde de vezirin kızının mutluluğa kavuşması ile son bulur.

4.5.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masalda tek çizgili bir anlatım vardır. Olaylar tek çizgili bir anlatımla geriye dönüşler yapılmaksızın ilerlemiştir. Kıskançlık ve çekememezlik nedeniyle başına çeşitli işler gelen bir kızın maceraları şeklinde nitelenebilecek anlatıda hiçbir geriye dönüş yoktur. Örneğin saka vezirin kızı ile evlendikten kısa bir süre sonra onu özlemiştir diye annesinin yanına gönderir ancak önceden olmuş olaylarla ilgili bir yorum yapılmaz. Diğer bir örnek de son sahneden verilebilir. Son sahnede şehzadeye seslenen vezirin kızı sakanın nikâhlı kocası olduğunu söyler, şehzade ise neler olup da ayrı düştüklerine dair bir soru sormaz, söylenenleri kabul eder ve kızı sakaya teslim etmeye ikna olur.

4.5.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Bu kural Olrik tarafından *"...Genç kahraman, üç gün arkası arkaya bilmediği bir yere gider. Her gün bir devle karşılaşır, hepsiyle aynı şeyi konuşur ve hepsini aynı biçimde öldürür. Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır.*" şeklinde açıklanmıştır (Olrik, 1975: 25). Bu kural anlatıda iki yerde görülmektedir. İlki yineleme ve üçler kuralında örnek olarak verilen durumla aynıdır. Vezirin kızının sakanın evinde üç gün üst üste gizlice ortaya çıkıp evin işlerini yapmasıdır. İkincisi ise kızın canını kurtarmak için dereye atlamasından sonra karşısına çıkan balıkçılar ve Yahudi ile son kısımda bu kişilerin tekrar ortaya çıkmaları, karşılaştıkları zamanda kıza yaptıklarının tekrar hatırlatılması buna örnektir.

4.5.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Bu sahne anlatıda kızın kendini nehre attığı ardından balıkçıların ağına takılarak kurtarıldığı sahne olmalıdır. Tek başına bir kişinin zihninde resim olarak ortaya çıkabilecek bir güç taşıyan diğer bir sahne de balıkçıların, Yahudinin özellikle de sakanın çeşmeye gelip su içerken kızın yansımasını, resmini gördükleri sahnedir.

4.5.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Masal nispeten olağan vaka sınırları içersindedir ancak anlatı mantığı kuralına uygun olarak; kızın sandıkta saklanması, nehre düşüp yaralanmaması, karşılaştığı

insanların elinden kolayca kurtulması, şehzadeden istediği çeşmeye tıpatıp kendine benzeyen resminin yapılması ve görmesi gereken kişilerin bunu görmesi, şehzadenin evlendiği halde vezirin kızından uzak durması ve sorgulamadan sakaya teslim etmeye ikna olması buna örnek olarak verilebilir.

4.5.1.12 Tek entrika kuralı:

Masal bu kurala uygundur. Vezirin kızı kıskançlık, haksızlık ve iftiraya uğramıştır. Önce padişahın kızı daha sonra mahallelinin kıskançlık ve iftirasına uğrayan kız sabrı ve sadakati sayesinde başına gelen türlü olaylardan kurtulmasını bilmiştir. Anlatıdaki bütün olaylar bu tek entrika ve tek çizgide ilerleyerek gelişmiştir.

4.5.1.13 Epik birlik kuralı:

Bu kural; en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar zinciri şeklinde nitelenmektedir (Olrik, 1975: 26). Masalın başında padişahın kızının sakanın verdiği cevabı beğenmeyeceğinin dinleyici ve/veya okuyucu tarafından (hikâyenin başlaması ve ilerleyebilmesi adına) kabulüyle kızın başına mutlaka bir şeyler geleceği ihtimalini doğuran ilk durumdur. Kızın saka ile evlenmesinin ardından annesinin yanına gitmesiyle beklenilen ikinci durum da ortaya çıkmış ve tahmin edilen mutlu sona ulaşabilmek için kahraman bir dizi olay yaşamıştır.

4.5.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Olrik; bazı öğelerin, kişiler arasındaki ilişkileri çarpıcı bir biçimde aydınlatmak için anlatıda yer aldıklarını belirtmiştir (Olrik, 1975: 26). Anlatının ideal epik birlik çerçevesinde ilerleyebilmesi için asıl kahramanla çatışacak, ona engel ya da yardımcı olacak varlıklara ihtiyaç vardır. Vezirin kızının nehre atladıktan sonra karşılaştığı balıkçılar, Yahudi ve şehzade "Saka Güzeli"ne tekrar kavuşmak için birer vasıtadır. Diğer taraftan bakınca sakanın vezirin kızına tekrar kavuşmasını sağlayan şehzadedir.

4.5.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Axel Olrik, başkahramanın en belirgin özelliğinin entrikaya sıkı sıkıya bağlılığından kaynaklandığını söylemektedir (Olrik, 1975: 26). Yani entrikaya uğrayan kişi başkahramanın ta kendisidir. Anlatıda bu kişi başından itibaren vezirin kızıdır. Masalın adının "Saka Güzeli"olması başkahramanın saka olduğunu

düşündürtse ve şaşırtsa da masalın başkahramanı vezirin kızıdır. Bu durumun iki kahramanlı anlatılarda olduğu gibi bir duruma karşılık geldiği düşünülse de Olrik bu tip anlatılar için de şöyle demektedir: "*Sagede iki kahraman belirdiği zaman, halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakterdir.*" (Olrik, 1975: 27).

4.6 Zümrüdüanka Kuşu Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 301A, 301B, EB: 72

B. Masalın temi: Kötülük bazen en yakınımızdakilerden bile gelebilir.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Padişahın bahçesinde bir elma ağacı vardır. Bu ağacın her yıl bir kez üç meyvesi olur, onu da dev yer.
2. Elma ağacını padişahın büyük ve ortanca oğlu beklerler fakat devin gelişinden korkup kaçarlar.
3. Padişahın küçük oğlu devi yaralamayı başarır ve durumu babasına ve kardeşlerine bildirir.
4. Üç kardeş kan izlerini takip ederek devin saklandığı kuyuyu bulur.
5. Sadece en küçük olanı yanma ve donma pahasına kuyuya inme cesaretini gösterir.
6. Kuyuya inen küçük oğlan orada birbirinden güzel üç kızla karşılaşır ve onlardan devin yerini öğrenir.
7. Devi öldüren oğlan kızları sırası ile yukarı çıkartır, üçüncü kızın kendi kısmeti olduğunu söyler.
8. Üçüncü kız oğlana yukarı çıkamayacağını kardeşlerinin onu kıskanıp ipi keseceğini söyler ve ona başından üç tel saç verip kuyunun dibine düşmeden bu kılları çakarsa bir ak, bir kara koyun göreceğini ak koyunun üstüne düşerse dünya yüzüne, kara koyunun üstüne düşerse yedi kat yerin dibine döneceğini bildirir.
9. Ağabeyleri ipi keser, kızın dediği gibi yapan oğlan yanlışlıkla kara koyunun üstüne düşer ve yerin yedi kat dibine gider.
10. Orada yaşlı bir kadının evine yerleşir.
11. Yeraltındaki şehrin suyuna bir ejderhanın hâkim olduğunu her yıl bir kız karşılığında şehre bir gün su verdiğini öğrenir.
12. Yeraltı padişahının kızının kurban gittiği gün oğlan ejderhayı öldürür; kızı kurtaır, kız da ejderin kanıyla oğlanın sırtını sıvazlar.
13. Durumu öğrenen padişah, oğlandan isteğini sorar. Oğlan üç gün mühlet ister.

14. Oğlan her yıl Anka kuşunun yavrularını yiyen yılanı da öldürür.
15. Kuş da bunun üzerine oğlanın yeryüzüne çıkma dileğini yerine getirmeye karar verir. Ancak yol hazırlığı olarak kırk koyun kesilmesini ve kırk tulum şarap hazırlanmasını gerektiğini söyler.
16. Oğlan bunları padişahtan ister. Padişah dilekleri yerine getirir.
17. Et bitince son öğün için bacağından bir parça et keserek kuşu besler. Anka kuşu oğlanı yeryüzüne çıkarır. Yeryüzüne gelince Zümrüdüanka kuşu oğlanın bacağından kestiği et parçasını yerine koyar.
18. Oğlan yeryüzüne çıktıktan sonra kasaptan bir deri parçası alıp başına geçirir, bir çobanla elbiselerini değişir keloğlan olur; babasının sarayına giderek bahçıvanın yanına çırak girer.
19. Bir gün bahçıvan bahçeyi keloğlana emanet edip gider. Oğlan da kuyudaki kızın verdiği kılları birbirine çakar, karşısına çıkan Arap cinden bir al elbise ile bir al at ve silah ister; bunları giyinir kuşanır ve bahçeyi talan eder, sonra tekrar cine geri verir. Kurtardığı üç kız bunu farkeder.
20. Bahçıvan oğlanı kovacakken kızlar engel olur. Bu olay bir kez daha tekrar edilir. İkincisinde siyah elbise, siyah at ister. Bahçıvan oğlanı kovar. Kızlar şehzadenin yeraltından kurtulduğunu anlarlar.
21. Saraydan kovulan oğlan bir kuyumcunun yanına çırak olur.
22. Kuyudan çıkan kızların isteklerini Arap cinin yardımıyla yerine getirir:
    a. Kendi kendine işleyen altın iğne ve altın gergef
    b. Altın tepsi üstünde altından darıları yiyen kırk piliçli altın tavuk
    c. Birbirlerini kovalayan altın bir tavşan ile altın bir tazı
23. Kuyumcudan ayrılıp bu sefer bir terzinin yanına çırak olarak girer.
24. Kuyudan çıkan kızlar oğlanın yeryüzüne çıktığına iyice kani olurlar ve padişahtan bu sefer;
    a. Makas vurulup kesilmemiş
    b. İğne vurulup dikilmemiş
    c. Fındıkkabuğuna sığacak

    üç elbise isterler. Terzi çırağı oğlan bu istekleri de yine Arap cinin yardımıyla yerine getirir.

25. Sarayda düğün dernek kurulur, büyük ve ortanca şehzade meydanda at binip, cirit oynayarak maharetlerini gösterirler. Oğlan da Araptan;
    a. İlk gün, siyah elbise, at ve ok ister; büyük ağabeyini kolundan yaralar.
    b. İkinci gün, sarı elbise, kır at ve ok ister; ortanca kardeşini bacağından yaralar.
    c. Üçüncü gün beyaz bir at ve ok ister ve vezirin oğlunu öldürür.
26. Padişah oğullarını rezil eden bu konuğun katlini emreder. Oğlan o zaman başına gelenleri babasına anlatır.
27. Ağabeylerini affeder, hepsi muratlarına ererler.

D. Masalın tahlili:

4.6.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Zümrüdüanka Kuşu masalı uzun ve birkaç olaydan mürekkep bir masaldır dolayısıyla anlatıda birden fazla durak noktası bulunmaktadır. Bir padişahın bahçesinde yılda bir defa üç tane elma veren bir ağaç vardır. Anlatıya her yıl bu elmaları gelip yiyen bir devin varlığından söz edilerek başlanır. Padişahın önce büyük oğlu sonra ortanca oğlu devi öldürmeye çalışırlar ancak başaramazlar. Anlatıdaki coşkunluk ve olaylar padişahın en küçük oğlunun devi yaralamasıyla başlar. Elinde zehirli oku, koynunda kelam-ı kadimiyle deve saldıran küçük şehzade "Ya Allah" diyerek okunu atar, ok devin yedi başını birden delip geçer ama öldürmez. Bunun üzerine babalarından izin alarak devin peşinden onu öldürmeye giden üç kardeş kan izlerini takip ederek bir kuyuya gelirler. Büyük ve ortanca kardeş kuyuya inmeyi denerse de başaramaz sadece küçük kardeş kuyuya inmeye cesaret edebilir. Aşağı indiğinde karşısına çıkan bir evin odalarında birbirinden güzel üç kız bulur. Ancak kızların biri diğerlerinden daha güzeldir ve küçük kardeş bu kıza âşık olur. Bu kız şehzadeye devin bulunduğu yeri gösterir. Küçük kardeş, devin azametinden şaşırıp ürkse de yine "Ya Allah" deyip kılıcını sallar ve devin boynunu ikiye ayırıp öldürür. Bu kısımda anlatı coşkunluğa ulaşır. Bundan sonra mücevherleri, değerli eşyaları ve üç kızı alarak kuyunun dibine gelir. Kızları birer birer yukarı gönderir. Kızların en güzeli ona, kardeşlerinin onu kıskanacaklarını ve yukarı çıkarken ipini kesecekleri konusunda uyarırsa da dinletemez. Bunun üzerine saçından üç kıl koparıp verir. Bunları birbirine çakarsa karşısına bir ak bir de kara koyun çıkacağını, ak koyuna

binerse yeryüzüne, kara koyuna binerse yerin yedi kat dibine gideceğini söyler. Küçük şehzade yukarı çıkarken abileri kıskandıkları için kardeşlerinin ipini keserler. Küçük kardeş yanlışlıkla kara koyuna biner ve yerin yedi kat dibine düşer. Büyük ve ortanca kardeş üç kızı alıp saraya giderler ve babalarına küçük şehzadenin öldüğünü söylemeleriyle anlatıdaki coşkunluk yerini yeniden durgunluğa bırakır ve anlatıdaki ilk durak noktası oluşur.

Yerin yedi kat dibine düşen küçük kardeş, orada para karşılığında bir yaşlı kadından yatacak yer kiralar. Ondan bir ejderhanın şehrin suyunu kestiğini ve her yıl ona bir kız kurban ettiklerini ancak o sırada su içebildiklerini, ertesi günün yılın o günü olduğunu ve sıranın oranın padişahının kızında olduğunu öğrenir. Böylece anlatı yeniden durgunluktan coşkunluğa doğru bir geçiş yapar. Ertesi gün padişahın kızının ejderhaya verilmek üzere olduğunu gören küçük kardeş üzülür ve kıza kendisine sıkı sıkı tutunmasını söyler. Yine Allahın adını anıp okunu atar ve ejderhayı öldürür. Ejderhanın öldürüldüğü kısımda doruk noktasına çıkan coşkunluk yavaş yavaş tekrar durgunlaşır. Padişahın kızı küçük şehzadenin sırtında elini kana bulayıp bir iz bırakır. Daha sonra bu iz sayesinde padişah onu bulur ve dileğinin ne olduğunu sorar. Küçük kardeş de padişahtan düşünmek için üç gün süre ister. Bu kısımda anlatıdaki ikinci durak noktasını oluşmuştur.

Anlatının üçüncü kez coşkunluğa doğru geçiş yaptığı bölüm; küçük şehzadenin, bir ağacın üzerindeki kuş yuvasına tırmanan yılanı öldürdüğü kısımdır. Her yıl Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yiyen yılandan kurtaran küçük kardeş bunun karşılığında kuştan kendisini yeryüzüne çıkarmasını ister. Kuş bunu kabul eder ancak yol boyunca onu beslemesi için kırk tane koyun ve kırk tulum şarap ister. Küçük şehzade bunları padişahtan talep eder. Yolda et bitince baldırını kesip kuşa verir. Böylece yeryüzüne ulaşırlar, ayrılacakları sırada kuşun ağzında sakladığı eti çıkarıp küçük şehzadenin bacağına yapıştırmasıyla masal üçüncü kez durgunluğa erişir.

Masalın dördüncü evresi küçük kardeş yeryüzüne çıktıktan sonra başlar. Şehzade kimliğini keloğlan kıyafetine bürünerek gizler. Böylelikle anlatı yeniden durgunluktan coşkunluğa doğru ivme kazanmaya başlar. Bu kısımda sırasıyla bahçıvana, kuyumcuya ve terziye çıraklık yapar. Bu bölümlerde kendisine "Arap" cin yardım eder. Bu yardımcı kızın kendisine verdiği kılları birbirine çakınca ortaya

çıkmaktadır. Masalda yeniden yükselen coşku düğün günü yapılan oyunlarda kardeşlerini yenmesi ve vezirin oğlunu öldürmesiyle doruğa ulaşır. Ardından kimliğini açıklar, kardeşlerini affeder. Kardeşlerini affettikten sonra üç şehzadenin kızlarla evlenip muradlarına ermesiyle masal dördüncü ve son kez durgunluğa erişir ve biter.

4.6.1.2 Yineleme kuralı:

Bu kurala vereceğimiz ilk örnek hem gerçekleşen bir olayın hem de gerçekleşen olayın içinde geçen sözün tekrarı üzerinedir. Padişahın bahçesindeki elma ağacı her yıl bir kez sadece üç elma verir, onu da bir dev gelip yer. Bu duruma çok üzülen padişahın üç oğlu birer yıl arayla devi öldürmek için babalarından müsaade isterler. Bu kısım anlatıda padişahın üç oğlu tarafından üç kez yinelenmiştir: "-*Şâh baba! Elmalar bu sene de erdi. Müsâade buyurulur ise ben bu gece bekleyeceğim ve gelen devi öldürüp elmaları huzurunuza getireceğim!*" Ancak büyük ve ortanca oğlan devi öldürmeyi başaramaz. Küçük oğlan devi yaralar ve elmaları getirip babasına verir. Anlatıdaki ilk yineleme budur.

Devi yaralayan küçük oğlan onu öldürmek için peşinden gitmek ister. Büyük ve ortanca kardeşleri de ona katılır. Kan izlerini takip ederek bir kuyunun başına gelirler. Devin kuyunun dibinde olduğunu anlayınca önce büyük ve ortanca kardeş aşağı inmek ister. Bu sahne de üç kez tekrarlanırken büyük ve ortanca kardeşin kuyunun içinde söyledikleri sözler az bir farkla yinelenir:

> *"...büyük şehzâdenin beline bir ip bağlayıp kuyuya sarkıttılar. Şehzâde kuyunun içine iner inmez:*
>
> *-Aman yandım yandım beni yukarıya çekin:*
>
> *diye feryâda başlayınca kardeşleri bunu yukarı çektiler. Bu defa da ortanca kardeş atladı. Ben ineceğim dedi. Razı oldular. Bunun beline de ip bağlayıp kuyuya sarkıttılar. Aşağı doğru inerken o da:*
>
> *-Aman üşüdüm, üşüdüm beni çekin döneceğim.*
>
> *diye bağırmaya başladı. Bunu da yukarı aldılar. Nihayet küçük şehzâde kardeşlerine:*
>
> *-Kardeşlerim. Bu defa da ben ineceğim. Fakat bir şart ile: aman yandım, der isem yine ipi çekmeyip beni indiriniz, üşüdüm der isem de yine ipi koyuverin vel-hâsıl ne söyler isem ehemmiyet vermeyip kuyunun dibine varıncaya kadar ipi koyuverin.*

dedi. Biraderleri bu şartı kabul ettiler ve beline ipi bağlayıp kuyuya salıverdiler. Şehzâde aman yandım, deyince yine sarkıtdılar, üşüdüm, deyince yine sarkıtdılar nihayet şehzâde kuyunun dibine kadar vardı."

Küçük kardeş Zümrüdüanka kuşunun yardımıyla yeryüzüne çıktıktan sonra babasının sarayına keloğlan kılığında gelir ve bahçıvanın yanına çırak olarak girer. Bahçıvan işi dolayısıyla saraydan ayrılır ve bahçeyi keloğlana emanet eder. Keloğlan kılığındaki küçük kardeş kızın verdiği kılları kullanır bu sayede ortaya çıkan cin ona at ve silah tedarik eder. Bu sayede elde ettiği ata binerek bahçeyi talan eder. Bu durum da üç kez yinelenir.

Küçük kardeş, bahçıvan tarafından kovulduktan sonra bir kuyumcunun ardından da bir terzinin yanında çırak olarak işe girer. İki seferde de saraydaki kızların imkânsız isteklerini Arap sayesinde gerçekleştirir. Kuyumcu ustası ve terzi kızların bu tuhaf isteklerini nasıl yerine getireceklerini, eğer başaramazlarsa boyunlarının vurulacağını dertli dertli düşünürlerken Keloğlan onları aynı sözlerle rahatlatır:

"-Aman usta bu da merak edecek bir şey midir? Buna hiç teessüf etme. Sen bana bir kantâr fındık ile bir kantâr üzüm ve kırk okka mum getir. Ben senin istediklerini her hâlde kırk gün kadar ikmâl edip seni kurtarırım ve arkadaşlarının arasında mevki'ini yükseltirim.

Şehzâde kırk gün fındık ile üzümleri yedi, mumları yakıp dükkâna baktı kırbirinci günü kılları çaktı. Arab gelerek:…."

Kızların isteklerini Arap sayesinde yerine getirdikten sonra ustalar gelip sorduklarında da aynı şekilde cevap verir.

"-Usta bana ne sorarsın dolabı aç da bak!"

Son olarak düğün epizotunda şehzade üç gün üst üste farklı renkte at ve elbiselerle oyunların, eğlencelerin yapıldığı meydana gelip, cirit oynayan kardeşlerini yener ve yaralar. İlk gün en büyük kardeşini okla bacağından, ertesi gün ortanca kardeşini okla kolundan yaralar; üçüncü gün de vezirin oğlunu öldürür. Bu kısımda da yaşanan bir durumun tekrarlandığı görülür.

4.6.1.3 Üçler kuralı:

Üçler kuralı ve yineleme kuralının birbirine bağlı oluşu bu anlatıda da dikkati çeken bir husustur. Yineleme kuralında aktarılan durumlar üçer kere tekrarlanır.

Padişahın üç oğlu vardır.

Devi öldürmek için üç kardeş üç yıl üst üste teşebbüste bulunur.

Üç kardeş üç ayrı sefer kuyuya inmeye çalışır.

En küçük kardeş kuyunun dibindeki şehirde rastladığı evlerden birinde üç güzel kız bulur.

Kızların en güzeli küçük kardeşe saçından üç kıl koparıp verir.

Öldürdüğü ejderha kendini üç kere yerden yere vurur.

Küçük kardeş yeraltının padişahından düşünmek üç gün mühlet ister.

Keloğlan kılığındaki küçük kardeş üç sefer sarayın bahçesini talan eder.

Üç gün üst üste düğün meydanına gelen küçük kardeş önce büyük kardeşini, sonra ortanca kardeşini yaralar, üçüncü gün ise vezirin oğlunu öldürür.

Bunun dışında masalda yedi ve kırk sayılarının da sıkça kullanıldığı görülmektedir. Türk halk kültüründe bu üç sayı da ayrı bir öneme haizdir.

4.6.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Anlatıdaki epizotlarda konuşmalar iki kişi arasındadır. Genellikle kısa diyalog şeklindeki bu konuşmalara örnek olarak; padişah ile sırayla büyük kardeş, ortanca kardeş, en küçük kardeş; en küçük kardeş ile kızların en güzeli; yerin yedi kat altında yaşayan yaşlı kadın ve en küçük kardeş; yerin yedi kat altının padişahı ile en küçük kardeş; Zümrüdüanka kuşu ile en küçük kardeş; bahçıvan, kuyumcu ve terzi ile en küçük kardeş arasındaki karşılıklı konuşmalar gösterilebilir.

4.6.1.5 Zıtlık kuralı:

Pek çok halk anlatısında olduğu gibi "Zümrüdüanka Kuşu" masalında da iyi-kötü zıtlığı konu edilmiştir. Büyük ve ortanca kardeşler küçük kardeşlerini hem devi yaralayıp öldürdüğü hem de en güzel kızı kendisine seçtiği için kıskanmışlar ve kuyunun dibinde bırakmışlardır. Babalarına kardeşlerinin öldüğünü söyleyen büyük

ve ortanca kardeş kötülüğü, bunun yanında nice maceralardan sonra ailesine kavuşan ve kendisini ölüme terk ettikleri halde onları bağışlayan en küçük kardeş ise iyiliği temsil etmektedir.

Bunun dışında masalda zıt kutupluluğu yansıtan durumlar olarak; yeraltındaki dünyada suyun başını tutan ve her yıl kendisine bir genç kız kurban edilen ejderha ile yine her yıl Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yiyen yılanı kötülük tarafında, onları öldürüp şehri suya ve kuşu yavrularına kavuşturan en küçük oğlanı da iyilik tarafında göserebiliriz.

4.6.1.6 İkizler kuralı:

Masalda küçük kardeşlerine karşı aynı düşmanca tavrı göstermeleri bakımından büyük ve ortanca kardeş ikizler kuralı çerçevesinde değerlendirilebilir.

4.6.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Axel Olrik, "Halk Anlatılarının Epik Kuralları"nı açıklarken bu kuralın ve Üçler Kuralının ayrıca önemli olduğuna işaret etmiştir: "*Bir sürü kişi veya nesne peşpeşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Anlatının ağırlık merkezi her zaman buradadır. Bu kısım üçler kuralıyla birleşen bu kural halk anlatılarının en önemli özelliğidir, epik kuraldır.*" (Olrik, 1975: 24).

Anlatının başındaki padişahın üç oğlu sırayla elmaları yiyen devi öldürmek istemiş yalnızca en küçük oğlan başarılı olmuştur. Büyük ve ortanca kardeşin kuyuda bıraktıkları küçük kardeş böylelikle ön plana çıkmış ve dinleyicinin ve/veya okuyucunun duygudaşlık hissettiği kişi olmuştur; bu durum anlatı boyunca devam etmiş, küçük kardeş yaşadığı her macerada anlatının duygudaşlık doğurduğu kişi konumunu korumuştur.

4.6.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masaldaki olaylar geri dönüşler yapılmaksızın ilerleyerek devam etmiştir. En küçük kardeşin devi yaralayarak başlayan macerası, çeşitli olaylarla ve çeşitli insanlar, devler, canavarlar, olağanüstü varlıklarla karşılaşarak, geriye dönük herhangi bir bilgi veya ayrıntı verilmeksizin tek çizgili bir anlatım diziminde ilerlemiştir.

4.6.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Bu kural Axel Olrik tarafından aynı çeşitten iki insanın aynı şeyleri elverdiği ölçüde benzer bir biçimde tekrar etmesi şeklinde tarif edilmiştir. Masalda bu kuralı birkaç yerde görmekteyiz. Küçük kardeşin devi, ejderhayı ve yılanı öldürürken "Ya Allah" diye aynı şekilde bağırarak saldırmasını, küçük kardeşin kuyumcu ustası ve terzi ile konuşmalarını örnek olarak verebiliriz.

4.6.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Masalın, küçük kardeşin sarayın bahçesinde devi yaraladığı, kuyunun dibinde ise öldürdüğü, yeraltında ejderhayı öldürdüğü, dağda Zümrüdüanka kuşunun yavrularına saldıran yılanı öldürdüğü sahneler ile düğün meydanında büyük ve ortanca kardeşlerini yaraladığı ve vezirin oğlunu öldürdüğü bölümleri "Büyük Tablo Sahneleri Kuralı"na uyan kısımlarıdır.

4.6.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Zümrüdüanka Kuşu masalı başından sonuna değin olağanüstülükler içermektedir. Yedi başlı dev, ejderha, Zümrüdüanka kuşu, Arap cin gibi insani özellikler gösteren olağanüstü varlıklar; yerin yedi kat dibindeki dünya gibi hayali olağanüstü mekânlar; küçük kardeşin yeryüzüne çıkarken bacağından et koparıp Zümrüdüanka kuşuna vermesi, kuşun bunun insan eti olduğunu anlayıp ağzında saklaması, yeryüzüne çıktıklarında ayrılacakları vakit bunu tekrar küçük kardeşin bacağına yapıştırması "Anlatı Mantığı Kuralı"nın örneklerindendir.

4.6.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatıdaki entrika küçük kardeşin; ağabeylerinin ihanetine uğramasıdır. Küçük kardeş çeşitli maceralardan sonra kurtulup mutlu sona ulaşır.

4.6.1.13 Epik birlik kuralı:

En baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar zinciri olarak açıklanabilir (Olrik, 1975: 26). Masalın başından, küçük kardeşin devi yaralamasından itibaren büyük ve ortanca kardeşlerin onu kıskanacakları bellidir. Kan izlerini takip ederek devi öldürmek üzere yola çıktıklarında kuyunun başında kıskançlığın ilk belirtileri görülür. Nitekim küçük kardeş kuyudan aşağı indiğinde

orada bulduğu kızlardan en güzeli onu bu konuda uyarır. Ancak küçük kardeş onun sözünü dinlemez ve kardeşlerinin ihanetine uğrar, kuyudan yerin yedi kat dibine düşer. Tekrar eve dönebilmek için çeşitli maceralar yaşayan küçük kardeş sonunda başarıya ulaşır, babasına ve sevgilisine kavuşur.

4.6.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Olrik; bazı öğelerin, kişiler arasındaki ilişkileri çarpıcı bir biçimde aydınlatmak için anlatıda yer aldıklarını belirtmiştir (Olrik, 1975: 26). Bu kuralı "Zümrüdüanka Kuşu" masalı için düşündüğümüzde padişahın bahçesindeki elma ağacının meyvelerini yiyen "yedi başlı dev"in kardeşler arasındaki kıskançlığı ortaya çıkarmasını ve küçük kardeşin kendi macerasını yaşamaya başlamasını sağlayan varlık olarak addedebiliriz. Küçük kardeşin başına gelen bu menfi durumdan kurtulmak için yaşadığı serüvende kendisine olumlu ya da olumsuz davranarak yardımcı olan her varlık onun ilerlemesini ve hedefine ulaşmasını sağlamıştır.

4.6.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Axel Olrik, başkahramanın en belirgin özelliğinin entrikaya sıkı sıkıya bağlılığından kaynaklandığını söylemektedir (Olrik, 1975: 26). Masalın başından itibaren bu kişi küçük kardeştir. Entrik kurgu onun etrafında döner, şekillenir ve çözülür. Canavarları öldüren, dönülmez yollardan gelen, imkânsızı başaran yegane kişi küçük kardeştir.

4.7 Muradına Nail Olan Dilber Kız Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 894, EB: 185 II

B. Masalın temi: Sabretmek zor olsa da sonu daima iyi olur.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Bir kuş kızın birine kırk gün boyunca bir ölünün başında nöbet tutacağı, sonra da muradına ereceği kehanetinde bulunur.
2. Bundan korkan kız ile annesi evden kaçarlar.
3. Kuş yeni yerleştikleri haneye de gelir; kızı kapar ve deniz kenarında büyük bir sarayın bir odasına bırakır; kaybolur.
4. Kız kendini sarayda bir ölünün yanı başında bulunca çaresiz kaderine razı olur; ölüyü beklemeye başlar.
5. Otuzdokuz gün bekler, kırkıncı gün sarayın önünden geçen bir esirci gemisinin kaptanından can yoldaşı olması için bir cariye ister.
6. Sarayı dolaşmaya çıkan kız ölünün başına cariyeyi bırakır.
7. Kırkıncı gün ölü canlanır; yanıbaşında cariyeyi bulur.
8. Cariye kırk gün nöbet tuttuğunu iddia eder; bu yüzden yeniden hayata dönen şehzade onunla evlenir. Kız da şehzade ile evlenen cariyenin hizmetçisi olur.
9. Şehzade Hindistan'a sefere giderken karısından ve hizmetçisinden isteklerini sorar.
10. Karısı bir elmas broş, hizmetçisi de sabır taşı ister. Eğer sabır taşını getirmeyi unutursa gemisinin fırtınaya yakalanmasını diler.
11. Şehzade sabır taşını almayı unutur; kızın bedduası tutar; gemisi fırtınaya yakalanır, yolda kalır; geri dönüp sabır taşını alır.
12. Şehzade sabır taşını kıza verdikten sonra onu izler.
13. Kız başından geçenleri sabır taşına anlatır; taş kıza acımaktan şişer ve sonunda çatlar.
14. Kız kendini öldürecekken gerçeği öğrenen şehzade kızı kurtarır, cariyeyi boşayarak kızla evlenir.

D. Masalın tahlili:

4.7.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Kısa bir anlatı olmasına rağmen masalda iki durak noktası bulunmaktadır. Masal ihtiyar bir kadın ile vaktini nakış işleyerek geçiren kızının kendi halindeki yaşantılarının ifadesiyle durağan bir biçimde başlar. Daha sonra bir kuşun pencereden içeri girmesi ve dile gelmesiyle durağanlıktan çıkar ve yavaş yavaş coşkunluğa doğru ilerler. Kuş kıza bir ölünün başında kırk gün bekleyeceğini sonra muradına ereceğini söyleyip gider. Bu olay ertesi gün de tekrarlanır. Kız bunu annesine anlatır. Bundan korkan kız ve annesi evden kaçarlar. Kuş yeni yerleştikleri eve de gelir; kızı kapar ve deniz kenarında büyük bir sarayın bir odasına bırakır; kaybolur. Bu sahne ile anlatı coşkunlaşır. Kız kendini sarayda bir ölünün yanı başında bulunca çaresiz kaderine razı olur; ölüyü beklemeye başlar. Otuzdokuz gün ölünün başında bekleyen kız kırkıncı gün bir esirci gemisinden bir cariye satın alır. Sarayı dolaşmaya çıkan kız ölünün başında cariyeyi bırakır. O gün ölü canlanır. Yeniden hayat bulan şehzade, ettiği yemin gereği başında beklerken bulduğu cariye ile evlenir. Kız ise onların hizmetçisi olur. Masalın ilk durak noktası bu noktada oluşur.

Bir müddet sonra sefere çıkan şehzade, karısı ve hizmetçisinden isteklerini sorar. Hizmetçi kız bir sabırtaşı ister ve eğer unutursa gemisinin fırtınaya yakalanmasını ister. Böylece ikinci kez ivme kazanmaya başlayan masal bundan sonra gelen kısımlarda coşkuluğa erişir. Nitekim hizmetçi kızın isteğini unutan şehzadenin gemisi fırtınaya yakalanır ve sabırtaşını almak için geri dönmek zorunda kalır. Kızı izleyen şehzade gerçeği anlar kendini öldürmek üzere olan kızı kurtarır. Masal bundan sonra yavaş yavaş durağanlığa geçerek biter. Gerçek cariyeyi affeden şehzade ve kız evlenip muratlarına ererler.

4.7.1.2 Yineleme kuralı:

Kısa bir masal olduğu için tek bir yinelemeye rastlanır. Kıza bir ölünün başında kırk gün nöbet tutacağı kehanetinde bulunan kuş bunu üç kez aynı şekilde yineler:

> *"-Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin!"*

4.7.1.3 Üçler kuralı:

Üçler kuralı ve yineleme kuralının birbirine bağlı oluşu bu anlatıda da dikkati çeken bir husustur. Kuşun kıza söylediği sözler masalda üç kere tekrarlanır.

Ayrıca kırk sayısı da masalda mühim bir yer tutar. Masalın kurgusu ölünün kırk gün bekleneceği üzerinedir.

4.7.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Masaldaki sahnelerde konuşmalar daha ziyade monolog şeklindedir. Kuş kıza gelip:

> *"-Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin!"*

Der ancak kız buna bir cevap vermez. Kızın annesi kıza:

> *"-A kızım: Bu kuş belki bu akşam yine gelir. Ben şu yüklüğün içine saklanayım da bir göreyim?"*

Dedikten sonra kızdan bir cevap gelmez. Bunun gibi kız cariyeyi satın aldığı geminin kaptanına, cariyeye hitap eder ama konuşmalar tek taraflıdır. Karşıdan bir cevap alınmaz. Yalnız cariye ile şehzade ve kız ile şehzade arasında soru cevap şeklinde kısa bir konuşma geçtiği görülür. Kızın sabırtaşına başından geçenleri anlattığı kısım monolog şeklindedir. Ancak bu sahnede şehzade kızın anlattıklarını dinlemektedir.

4.7.1.5 Zıtlık kuralı:

Anlatının temasını sabır oluşturmaktadır. Masalın kahramanı kız sıradışı bir biçimde bir haber alır. Bir kuş ona bir ölünün başında kırk gün bekleyeceğini ve sonunda muradına ereceğini söylemiştir. Bundan kaçmaya çalışsa da başarılı olamamış kendini ölünün başında bulmuştur. Ancak otuz dokuz gün beklemiş, bir gün daha beklemesi gerekirken olması gereken yerden ayrıldığı için bir nevi cezalandırılmıştır. Ancak kız o andan sonrası için sabretmiş ve karşılığını almıştır. Sabır ve sabırsızlık, doğruluk ve yalancılık, gerçek ve düzmece bu anlatının kurulu olduğu zıtlıklardır. Kahraman olumlu özellikleri cariye ise onun zıddı özellikleri temsil etmektedir.

4.7.1.6 İkizler kuralı:

Masalda yer alan dört şahıs vardır. Anne, kızı, cariye ve şehzade; dolayısıyla bu kurala uyan bir ikiz tip diğer bir deyişle aynı tutumu sergileyen bir şahıs yoktur. Ancak aynı rolde olmaları, masalın kilit noktalarında; serüvenin başında ve sonunda kahramanın yanında olmaları, onu kaderine hazırlamaları bakımından haberci kuş ile sabırtaşı bu kurala örnek gösterilebilir.

4.7.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Anlatıda iki önemli olay bulunduğunu görüyoruz. Anlatının başında kuşun kehaneti ve anlatının sonunda sabırtaşına tüm gerçeğin anlatılması. Bu her iki olay da kahramanın kaderinin belirleyicisi olmuş, diğer olaylar bu ilk ve son olayın etrafında şekillenmiştir.

4.7.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masaldaki olaylar geri dönüşler yapılmaksızın ilerleyerek devam etmiştir. Haberci kuş kehanette bulunmuş, kız ölünün başında beklemiş, cariye kızın yerini almış, şehzade kızın sabırtaşına anlattıklarını dinlemiş ve anlatı son bulmuştur. Bununla birlikte başlangıçta kızı için üzülen, endişe eden, onu bulunduğu yerden, kaderinden kaçırmaya çalışan anneden bir daha bahis açılmamıştır. Bu durum "Anlatımda Tek Çizgililik"in bir gereğidir.

4.7.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Bu kurala, anlatının kısalığı ve çapraşık olmayışı nedeniyle "Yineleme" ve "Üçler" kurallarında verdiğimiz örneği vermek durumundayız. Aynı zamanda bu kalıp ifadeyle masalın kurgusu inşa edilmiştir:

> *"...Bu melek-sîmâ kız bir gün pencere önünde oturup nakış işler iken akşama yakın bir zamanda pencereden öteye bir kuş girer ve gayet fasîh bir lisân ile kıza:*
>
> *-Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin!*
>
> *Deyip uçar. Kız o akşam yatıp uyur. Aradan birkaç gün geçer kuş yine minvâl-i sâbık veçhile pencereden öteye girip kıza:*
>
> *-Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin!"*

4.7.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Kahramanların yüzyüze geldiği sahne olarak nitelendirilen bu kural (Olrik, 1975: 25), masalda kızın sabırtaşına olan biteni anlattığı ve kendini asmaya yeltenip şehzade tarafından kurtarıldığı an buna örnek teşkil etmektedir. Kız başından geçenleri anlattıkça taşın şişip çatlaması, kapının arkasından kızın konuşmalarını işiten şehzadenin bunları idrak edip açana kadar kızın kendini tavana ip bağlayıp asmaya yeltenmesi neredeyse bir resim gibi kişinin zihninde detaylarıyla canlanabilir.

4.7.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Masal başında itibaren olağanüstülükler içerir. Kuşun konuşması, kızı kapıp bir saraya götürüp bırakması, kızın bir ölünün başında beklemesi, ölünün canlanması, sabırtaşı adlı nesnenin canlı gibi şişmesi, fokurdaması, çatlaması gibi durum ve olaylar tamamen anlatı mantığı çerçevesinde değerlendirilebilecek olaylardandır.

4.7.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatıdaki entrika kahramanın kaderine tam anlamıyla boyun eğmemesidir. Kuşun kahramana haber verdiği olay onu ve annesini korkutmuş, kaçmaya çalışmış daha sonra kuş tarafından bulunup zorla olması gerektiği yere getirilmiş ancak kız söylendiği gibi kırk değil otuz dokuz gün nöbet tutmuş ve bu nedenle bir nevi cezalandırılmıştır. Kaderden kaçamamak masalın entirk kurgusudur.

4.7.1.13 Epik birlik kuralı:

En baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar zinciri olarak açıklanabilir (Olrik, 1975: 26). Masalın başında kaderinden kaçmaya çalışan kızın, bunu kabullense bile tam anlamıyla ciddiye almaması nedeniyle bir nevi cezalandırılması fakat yine de gereken sabrı sonrasında gösterdiği için mükâfatlandırılması, bahsedilen olaylar zincirinin göstergesidir.

4.7.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Olrik; bazı öğelerin, kişiler arasındaki ilişkileri çarpıcı bir biçimde aydınlatmak için anlatıda yer aldıklarını belirtmiştir (Olrik, 1975: 26). Bu kuralı "Muradına Nail Olan Dilber" masalı için düşündüğümüzde; kahramanın, kaybettiği değeri anlamasını sağlayan kişi, ona engel olarak onun ve anlatının hedefine ilerlemesini sağlayan kişi

“cariye”dir. Bu sayede kahraman anlatının ilk bölümünde göstremediği sabrı ve metaneti ikinci kısımda neredeyse hayatı pahasına göstermiştir.

4.7.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Masal kısa ve şahıs kadrosu az olduğu için anlatının başından sonuna kadar baş kahramanın kim olduğu gayet açık bir biçimde ortaya konulmuştur.

4.8 Muradına Nail Olmayan Dilber Kızın Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 403, 412 I, EB:240

B. Masalın temi: Doğuştan fevkalade meziyetlere sahip olan, fakat daha sonra başına felâketler gelen fakir bir kızın şehzade ile evlenmesi.

Dürüst ve iyi niyetli kişiler eninde sonunda hak ettikleri mutluluğa kavuşurlar.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Fakir bir çiftin bir kız çocukları olur. Kadın hamamda doğum yaparken hamama üç derviş girer. Dervişler doğan çocuğa olağanüstü özellikler ihsan ederler.
    a. İlk derviş, kızın adının muradına nail olmayan dilber olmasını,
    b. İkincisi, gülünce yanaklarında güller açmasını, ağladıkça gözlerinden inciler dökülmesini, yıkandıkça başından aşağıya dökülen suların altına dönüşmesini ve bastığı yerlerde çimenler bitmesini.
    c. Üçüncü derviş ise, hayatının koluna takacağı pazubente bağlı olmasını, çıkarırsa öleceğini, çıkarmazsa ömrüne ömür katacağını ve muradına nail olacağını söyler.
2. Ailesi kızın sayesinde çok zengin olur.
3. Kız büyür, on dört on beş yaşlarına gelir, güzelliği dünyaya nam salar. Yemen padişahının oğlu onu rüyasında görür ve âşık olur. Onunla evlenmek ister.
4. Şehzade annesini kızı istemeye gönderir. Şehzadenin annesi kız hakkında söylenenlerin doğruluğunu anlamak için
    a. Kızdan su ister; kız kalkıp yürüdüğü anda ayağının bastığı yerlerde çimenler biter
    b. Kızın kolunu sıkar, kızı ağlatır; gözlerinden inciler dökülür
    c. Kızı güldürür; yanaklarında güller açılır
    d. Kızın başına su atar; altınlar dökülmeye başlar.
5. Şehzadenin annesi kızı oğluna ister. Kızın annesi razı olur. Düğün hazırlıkları için memleketine geri döner.

6. Kızı sütninesiyle birlikte Hind'e yollarlar. Yolda sütnine kıza tuzlu yiyecekler yedirir. Kız su isteyince karşılığında gözlerini vermesini ister, kör kalan kızı yolun kenarına bırakır. Onun yerine şehzadeye kendi kızını götürür.
7. Kızı yolda bir kervancı başı bulur ve evine götürüp karısı ile ona bakar. Bir gün kız gülünce yine yanaklarında güller açar. Kız açan gülleri kervancı başının saraya götürüp göz karşılığı satmasını ister. Sütninenin kızı şehzadeyi etkilemek için gülleri göz karşılığında satın alır. Kervancı başı aldığı gözleri kıza getirir; kız gözlerini geri alır; iki rekât namaz kılar ve dua eder; duası kabul olur ve tekrar görmeye başlar. Kervancı başı ile karısı kız sayesinde çok zengin olur.
8. Kız, kervancıdan şemşirek taşından yapılmış, içinde altından bir sandık olan ve her saat kapakları açıldığında "muradına nail olmayan dilber" diye ses veren bir türbe yaptırmasını ister. Kervancı kızın isteğini yerine getirir.
9. Sütninenin kızı gülleri şehzadeye koklatır. Şehzade "güllerin geldi, kendin de elbet bir gün gelirsin" der. Bu sözler sütninenin kızının dikkatini çeker; muradına ermeyen dilberi bulması için bir kocakarı gönderirler.
10. Sütnine ve kızı kocakarı vasıtasıyla kızın kolundaki pazubenti ele geçirirler. Kız ölür.
11. Kervancı başı kızı kapakları rüzgârla açılıp kapanınca "Muradına Ermeyen Dilber" diye ses çıkaran mezara koyar.
12. Şehzade tebdil-i kıyafet dolaşırken bu sesi duyarak kızın türbesine gelir; türbedeki altın sandıkta bir çocuk bulur; çocuğu alıp saraya getirir.
13. Çocuk saraya gelince annesinin pazubendini bulur; onunla oynar; sütninenin kızı elinden almak isteyince durmadan ağlar.
14. Çocuk ancak annesinin bulunduğu türbeye geri götürülünce susar ve pazubendi annesine değdirince kız dirilir. Başından geçenleri anlatır; çocuğa da şehzade gülleri kokladığı zaman hamile kaldığını söyler.
15. Hep birlikte saraya giderler. Sütnine ile kızının boyunlarını vurdurur. Şehzade ile kız muratlarına nail olurlar.

D. Masalın tahlili:

4.8.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Masal, doğuştan fevkalade meziyetlere sahip olan bir kızın başına gelen felaketlerin aktarıldığı bir anlatıdır. Masalda birden fazla durak noktası tespit edilmiştir.

Masal, fakir bir kadın ile kocasının durumlarından bahisle başlar. Kadın ve kocası öyle fakirdir ki doğru düzgün oturacak bir yerleri bile yoktur. Bu nedenle kadın hamamda doğum yapmak ister. Böyle durgun bir şekilde başlayan masal kızın doğumuyla olağanüstü bir hal alır. Kadın doğum yaptığı anda hamamın duvarları yarılarak ortaya üç derviş çıkar. Bunlar doğan çocuğa olağanüstü özellikler bahşederler. Böylelikle anlatıda yavaş yavaş merak ve heyecan unsuru diğer bir deyişle coşkunluk başlar. Dervişlerin ilki ona isim verir, ikincisi ona ihsanlarda bulunur; gülünce yanaklarında güller açmasını, ağladıkça gözlerinden inciler dökülmesini, bastığı yerlerde çimenler bitmesini ve yıkandıkça başından aşağıya dökülen suların altına dönüşmesini diler. Üçüncü derviş ise, hayatının koluna takacağı pazubente bağlı olmasını, çıkarırsa öleceğini, çıkarmazsa ömrüne ömür katacağını ve muradına nail olacağını söyler. Kız sayesinde ailesi zengin olur, büyüyüp on dört on beş yaşlarına geldiğinde güzelliği ve kendine has özellikleriyle dünyaya nam salar. Hind şehzadesi onu rüyasında görür, annesini istemeye yollar. Kızın ailesi bu evliliği kabul eder ve kızı evlenmek üzere sütninesi ile beraber şehzadenin ülkesine yollar. Masaldaki coşku ve olaylar kızın evlenmek üzere çıktığı bu yolculukla hız kazanır. Yolda sütninesi hile ile kızın gözlerini alır onu dağ başında bırakır. Onun yerine şehzadeye kendi kızını götürür. Masalın ilk durak noktası da böylece oluşmuş olur.

Sütninenin kızı şehzade ile evlenir fakat hem şehzade hem de şehzadenin annesi bahis konusu hiçbir olağanüstülüğü göstermeyen sütninenin kızından kuşkulanırlar ancak ellerinden bir şey gelmez. Bu arada kör olan kızı yolda bir kervancı bulur, evine götürür karısı ile ona bakar ve onun olağanüstü özelliklerinden dolayı onlar da zengin olurlar. Kız kervancıya olan biteni anlatır. Güldüğü zaman yüzünde açan gülleri saraya götürüp göz karşılığında satmasını ister. Kervancı kızın bu isteğini yerine getirir. Masal bu noktadan itibaren yeniden coşkunluğa doğru bir

ivme kazanır. Sütninenin kızı şehzadeye kendini kanıtlamak için kızın gözlerini vererek bu gülleri satın alır, şehzade gülleri koklar, sahibinin kokusunu taşıdığını söyler, bu durum sütnine ve kızının dikkatini çeker muradına nail olmayan dilberin yaşadığını anlarlar; ondaki pazubendi alması için bir cadı kadın göndermye karar verirler. Diğer tarafta kız gözlerini geri alınca yeniden görmeye başlar. Kervancıdan şemşirek taşından yapılmış, içinde altından bir sandık olan ve her saat kapakları açıldığında "muradına nail olmayan dilber" diye ses veren bir türbe yaptırmasını ister. Anlatının bu kısmında muradına nail olmayan dilber kız başına gelecekleri önceden bilirmişcesine türbenin yaptırılmasını ister. Kızı bulup kolundaki pazubendi çıkarması ve öldürmesi için bir kocakarı yollayan sütnine ve kızı bunda başarılı olurlar. Kocakarı muradına nail olmayan dilber kızı bulur, kolundaki pazubendi çıkarır ve ölümüne sebep olur. Kızın ölümünden ve yapılmasını istediği türbeye gömülmesinden sonra anlatı ikinci kez durağanlaşır.

Üçüncü kısım şehzadenin tebdil-i kıyafet dolaşması ve bir ses duyarak kızın türbesine gelip bir çocuk bulması ile başlar. Çocuğu saraya getiren şehzade onun ağlatılmamasını emreder; çocuk annesine ait olan pazubendi bulur, sütninenin kızı elinden almak isteyince durmadan ağlar. Çocuk, ancak annesinin bulunduğu türbeye geri götürülünce susar ve pazubendi annesine değdirince kız dirilir. Başından geçenleri anlatır; çocuğa da şehzade gülleri kokladığı zaman hamile kaldığını söyler. Hep birlikte saraya giderler. Sütnine ile kızının boyunları vurdurulur. Şehzade ile kız muratlarına nail olurlar. Böylece masal üçüncü ve son kez durağanlığa erişip biter.

4.8.1.2 Yineleme kuralı:

Dervişlerin kıza ihsanları masalda pek çok kez yinelenir. Öncelikle dervişlerin ağzından:

> *"...gülünce yanaklarında güller açsın, ağladıkça gözlerinden inciler dökülsün, bastığı yerlerde çimenler bitsin ve yıkandıkça başından aşağıya dökülen sular altına dönüşsün..."*

Anlatıcı tarafından:

> *"...Çocuğun başına su döktükçe başından aşağı altın dökülmeye başladı."*

"...İşte böylece kız ağladıkça inciler dökülür, güldükçe yüzünde güller açılır, yürüdükçe yerde çimenler biter idi."

Şehzadenin annesinin ağzından:

"-Ah oğlum! Bu kızın o vasfı zaten dillere destân olmuştur. Yıkandıkça başından aşağı altın dökülür. Güldükçe yanağında güller açılır, ağladıkça inciler dökülür, yürüdükçe yerde çimenler biter, güzellikde eşi mânendi yok..."

Şehzadenin ağzından:

"-Hani ya bu kız güldükçe yüzünde güller açar, ağladıkça gözünden inciler dökülür, yürüdükçe yerde çimenler biter diye bana ta'rîf etmişlerdi."

4.8.1.3 Üçler kuralı:

Kızın doğumu sırasında hamamın duvarları ikiye ayrılır ve üç derviş peyda olur. Bu dervişler kız için üç kehanette bulunur.

"...Tam bu sırada hamamın duvarları ikiye ayrıldı, meydana üç derviş çıkarak bunlardan biri:

-Bu kızın ismi murâdına nâil olmayan dilber olsun.

Dedi. Diğeri:

-Bu kız güldükçe yanağında güller bitsin, ağladıkça gözlerinden inciler dökülsün, yürüdükçe yerlerde çimenler bitsin.

Dedi. Üçüncüsü dahi ortaya bir paz-u-bend çıkarıp bırakarak:

-Bu paz-u-bendi koluna bağlasın. Ne zaman çıkarır ise o zaman ölsün. Paz-u-bend kolunda oldukça bir şey olmasın ve bunun sayesinde murâdına nihayet nâil olabilsin.

Dedi ve derhâl bu dervişlerin üçi birden tekrar divarların içine girüb gāib oldılar."

4.8.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Masalda iki kişinin karşı karşıya geldiği birçok sahne vardır. Bu sahnelerde bazen iki kişi karşılıklı konuşurlar, bazense taraflardan biri konuşurken diğeri onu dinler ama cevap vermez. Şehzade ile şehzadenin annesi, muradına nail olmayan dilber ile sütninesi, şehzade ile sütninenin kızı, muradına ermeyen dilber ile kervancıbaşı, muradına nail olmayan dilber ile kocakarı, kervancıbaşı ile karısı, muradına nail

olmayan dilber ile şehzade arasında genellikle kısa diyalog tarzında veya soru cevap şeklinde karşılıklı konuşmalar olduğunu görürüz. Bunun dışında muradına nail olmayan dilberin annesi babasına, hahamcı kadın muradına nail olmayan dilberin babasına, şehzadenin annesi muradına nail olmayan dilbere vb. hitap ederken monolog tarzında karşı taraftan bir cevap gelmeden veya cevap beklenmeden tek taraflı konuşmuşlardır.

4.8.1.5 Zıtlık kuralı:

Masalda iyi ile kötünün karşı karşıya geldiğini görmekteyiz. Sütnine muradına nail olmayan dilber kızı kıskanmış, kızın ailesinin ve kızın güvenine ihanet etmiştir. Masalın ilerleyen kısımlarında kendi kızını onun yerine geçirmekle kalmamış, muradına nail olmayan dilber kızı önce kör olmasını sağlamış, bir dağ başında ölsün diye bırakmış, ölmediğini anladığında ise birini onu öldürmeye göndermiştir. Sütnine ve onun yaptıklarına göz yuman kızı anlatıda saf kötülüğü temsil etmektedirler. Dervişler, mistik bir gücün simgesi olmalarının yanısıra sabreden kişilerin zor zamanda imdadına yetişmeleri yönüyle yardımcı, iyiliğin timsalidirler. Kervancıbaşı iyiliği ve yardımseverliği temsil ederken kocakarı ise çıkarcı ve hilekâr bir tip sergileyerek hain, kötülüğün simgesi olarak masalda yer almaktadır.

4.8.1.6 İkizler kuralı:

Anlatıda aynı tutumu sergiledikleri için sütnine ve kızı bu kural çerçevesinde değerlendirilebilir.

4.8.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Anlatıda olay başından itibaren muradına nail olmayan dilberin etrafında teşekkül etmiştir. Ailesi fakirdir, onun doğumuyla ortaya çıkan dervişlerin duaları, ihsanları sayesinde mal mülk sahibi olmuşlardır. Hint padişahının oğlu onu rüyasında görüp âşık olmuş, evlenmek istemiştir. Sütnine ve kızı ona kötülük etmişler, kocakarı onu öldürmek istemiştir. O masalın asıl kahramanıdır; hem olağanüstü özelliklere sahip hem de olayların etrafında döndüğü anlatının ağırlık merkezi; duygudaşlık doğurduğu asıl kişisidir.

4.8.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masaldaki olaylar geri dönüşler yapılmaksızın hep ileriye doğru akmaktadır. Muradına nail olmayan dilberin doğumu, beraberinde olağanüstü özellikler kazanması, şehzadenin onunla evlenmek istemesi, onunla evlenmek üzere yola çıkması, yolda sütninenin kötülüklerine maruz kalması, kör olması, ölmesi yeniden can kazanması gibi bir sonraki adıma dönük devamlı ileriye doğru giden bir sistem içinde ve belirli bir sırayla tek çizgi halinde akmaktadır. Önceki olaylar veya kişiler hakkında geriye dönük bilgi verilmez. Nitekim muradına nail olmayan dilberin annesi sütninesine "-*Sütnine! Kızımı Hind şâhının şehzâdesine verdim. Benim henüz burada bazı işlerim var. Sen kızı al götür birkaç gün sonra ben de gelirim.*" demiş ancak bir daha kendisinden bahis açılmamıştır. Bu durum "Anlatımda Tek Çizgililik Kuralı"nın bir gereğidir.

4.8.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Masalda "Kalıplaştırma Kuralı"na uyan kısımlar "Yineleme Kuralı" ve "Üçler Kuralı" kısımlarında verilen örneklerle aynıdır.

4.8.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Bu kural genel bir ifadeyle hem anlatının doruğa ulaştığı hem de kahramanların yüzyüze geldiği bir sahne olarak nitelendirilebilir (Olrik, 1975: 25). Masalın çözüm aşamasında şehzadenin çocukla beraber türbeye döndüğü sahne buna bir örnek olabilir. Bir yanda çocuğun pazubendi annesinin koluna değdirmesiyle kızın uyanması ve şehzadenin kızın canlanmasına şaşırması diğer yanda çocuğun annesinin memesini emmesi heyecan uyandırıcı ve etkileyici bir imge karakteristiği çizmektedir.

4.8.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Olrik anlatı mantığının çoğu zaman doğal dünya ile ölçülemeyeceğini ifade etmektedir. O anlatının temel kuralının animizme hatta mucize ve büyüye olan eğilimi olduğunu vurgular (Olrik, 1975: 26). Masal başından itibaren günlük hayatın realitesinden uzak olaylarla örülüdür. Hamamda duvarların yarılması, dervişlerin ortaya çıkıp bir takım dileklerde bulunmaları, bunların gerçekleşmesi; güldükçe yanağında güller açması, ağladıkça gözlerinden inciler dökülmesi, yürüdükçe yerlerde çimenler bitmesi, hayatının sihirli bir nesneye bağlı olması, sütninenin kızın gözlerini

istemesi ve onun da çıkarıp vermesi, daha sonra yerine takması ve tekrar görmeye başlaması, şehzadenin yanağında açan gülleri koklamasıyla hamile kalması, öldükten sonra dirilmesi gibi pek çok olağanüstü durum ve olay tamamen anlatı mantığı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

4.8.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatıdaki entrika kahramanın sahip olduğu olağanüstü özelliklerin canına kast edilecek kadar kıskanılması üzerinedir. Kahramana bir takım olağanüstü özellikler bahşedilmiştir ve bu en yakınındaki insanlardan biri olabilecek sütnine tarafından suistimal edilmiştir.

4.8.1.13 Epik birlik kuralı:

Olrik bu kural için şöyle bir örnek vermektedir: "*Doğmayan bir çocuk bir canavara adanır adanmaz, herşey bu çocuğun canavarın pençesinden nasıl kurtulacağı sorunu üzerinde döner.*" Bu anlatıda da kahramana doğum anında dervişler tarafından bir takım olağanüstü özellikler verilmiştir. Bütün dervişlerin duaları aslında olacakların önceden bir göstergesi niteliğindedir. Kızın ismi, özellikleri ve hayatının sihirli bir nesneye bağlı oluşu. Ancak özellikle üçüncü dervişin dileklerinin ikinci kısmı: "*Paz-u-bend kolunda oldukça bir şey olmasın ve bunun sayesinde murâdına nihayet nâil olabilsin.*" En baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen bir olaydır. Bunun dışında dileklerde bulunanların derviş olması cihetiyle anlatıya mistik bir yön verilmiş dinleyicinin ve/veya okuyucunun beklentisi bu yönden desteklenmiştir. Bu nedenle aktarım ortamında bulunanların kahramanın nasıl ve hangi şartlarda olduğunu değilse bile başına gelenlerden mutlaka kurtulacağını bilerek anlatıya devam etmesi olasılık dâhilindedir.

4.8.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Olrik; bazı öğelerin, kişiler arasındaki ilişkileri çarpıcı bir biçimde aydınlatmak için anlatıda yer aldıklarını belirtmiştir (Olrik, 1975: 26). Masalda başkahramana yardımcı olan en önemli kişiler dervişlerdir. Bunun dışında kervancı ile karısı da yardımcı görevi gören tiplerdir. Öte yandan sütnine, kızı ve kocakarı ise kahramana engel olmaya çalışan hain vasıflı tiplerdir. Anlatının entrikasını oluşturan kıskançlık çekememezlik doğrultusunda kahramana yapılan kötülükleri bu üç tip üstlenir.

Özellikle bu tür durumlarda insanın en yakınında bulunanlardan gelecek büyük kötülükleri göstermesi açısından sütnine tipinin seçilmesi kişiler arası ilişkileri çarpıcı bir biçimde aydınlatması açısından değerlidir.

4.8.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Masalın isminden itibaren hiçbir şüpheye yer bırakmaksızın dikkatin başkahraman üzerinde toplandığını söyleyebiliriz. Anlatıdaki bütün olaylar onun etrafında dönmektedir. Olrik'in ifadesiyle; kendimize yakın bulduğumuz karakterdir; anlatı onun hikâyesiyle başlar ve o bütün dış görünüşüyle en önemli karakterdir.

4.9 Tasa Kuşunun Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: -, EB: 156

B. Masalın temi: Başkalarını alaya almanın, dertlerini küçümsemenin yanlışlığı.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Padişahın kızı tasanın nasıl bir şey olduğunu merak eder. Hocasından kendisine parayla tasa almasını ister; hocası bir tasa kuşu alıp getirir; kız vaktinin çoğunu bu kuşla geçirir.
2. Bir gün tasa kuşu kızdan kendisini biraz dışarı bırakmasını ister; kız kuşun isteğini yerine getirir. Kuş döndüğünde kızı kaçırır ve bir dağ başına bırakır.
3. Bir çobana rastlar onun kıyafetlerini alıp giyerek şehre gelir ve çalışır:
    a. Kahveci çırağı olarak; kuş bütün tabak çanağı kırar.
    b. Terzi kalfası olarak; kuş bütün kumaşları keser.
    c. Avizeci çırağı olarak; kuş bütün camları kırar.
4. Kız tekrar dağlara döner; avlanmaya çıkan şehzade onu bulur, âşık olur ve evlenir.
5. Kızın şehzadeden üç çocuğu olur; kuş her seferinde bu çocukları kaçırır ve kızın ağzına bir parça kan sürerek şehzadenin ve padişahın şüphelenmesine yol açar; kuş üçüncü çocuğu da kaçırınca padişah kızın öldürülmesini emreder; cellat onu öldüremez, dağ başında salıverir.
6. Kız dağlarda dolaşırken tasa kuşu tekrar ortaya çıkar; kızı büyük, süslü bir saraya getirir; kız orada çocuklarına kavuşur; kuşun da yakışıklı bir delikanlı olduğu ortaya çıkar.
7. Şehzadenin üç adamı kızın olduğu saraya gelir; gülünç durumlara düşerler:
    a. Tiryaki saraydan atılan sihirli gülü koklar; sürekli hoş koktuğunu tekrar eder
    b. Vekilharç bir türlü külahını çıkarıp saraydan içeri giremez
    c. Hazinedar Ağası ise gece kıyafetlerini giymek için pantalonunu çıkarmak zorundadır, beceremez.
8. Şehzade adamlarının peşinden saraya gelir; kız ve üç çocuğu onu karşılar;

a. Büyük çocuk elinde bir iskemle tutar; şehzadeyi oturtur,
b. Ortanca bir havlu tutar; şehzadenin önüne serer,
c. Küçük olan ise tabak içinde bir armut ve kaşık tutar; şehzadeden yemesini ister.

Şehzade şaşırır; armudun kaşıkla yenmeyeceğini söyleyince çocuklar da insanoğlunun bir insanı yiyemeyeceğini söylerler.

9. Kuş onlardan ayrılır, kız ve şehzade yeniden evlenirler.

D. Masalın tahlili:

4.9.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Tasa Kuşu masalında anlatı durgun bir şekilde başlamış coşkunluğa erişmiş ve ulaştığı bu coşkunluktan yeniden durgunluğa doğru giderek bitmiştir.

Kendi halinde vaktinin çoğunu hocası aynı zamanda arkadaşı olan bir hanımla geçiren padişahın kızı, bir gün hocasının düşünceli olduğunu görüp nedenini sorar, hocası da tasası olduğunu söyler. Padişahın kızı tasanın nasıl bir şey olduğunu merak eder. Hocasından kendisine parayla tasa almasını ister; hocası bir tasa kuşu alıp getirir; kız artık vaktinin çoğunu bu kuşla geçirir. Bir gün tasa kuşu kızdan kendisini biraz dışarı bırakmasını ister; kız kuşun isteğini yerine getirir. Kuş döndüğünde kızı kaçırır ve bir dağ başına bırakır. Böylece anlatı bu noktadan itibaren durgunluktan coşkunluğa geçer.

Başından çeşitli olaylar geçen kız-kahvecinin, terzinin, avizecinin yanında çalışır kuş yüzünden işinden olur, şehzade ile evlenir üç çocuğu olur kuş her bir çocuğunu kaçırır, şehzadenin babası öldürülmesini emreder, cellat onu öldürmez dağ başında bırakır kuş onu sonunda çocuklarına kavuşturur- son sahnede kocası ile tekrar bir araya gelir. Anlatı durgunlukla başlamış, çeşitli olaylarla coşkunlaşmış son kısımda çocuklarla şehzadenin karşı karşıya gelme sahnesinde yavaş yavaş coşkunluktan durgunluğa doğru geçerek son bulmuştur.

4.9.1.2 Yineleme kuralı:

Masalda Olrik'in belirttiği anlamda yinelemelere rastlamak mümkündür. Anlatıda geçen yinelemeler "tasa kuşu" ve saray çalışanları tarafından bir sözün veya bir durumun üçer defa tekrarlanmasından oluşmuştur. Yineleme kuralı Olrik'in de

belirttiği gibi "*hemen her zaman üç sayısına bağlıdır*" (Olrik, 1975: 21). Masalda yineleme kuralı tasa kuşunun padişahın kızına söylediği şu sözlerle gerçekleşir: "*Nasıl sultanım. Gördün mü tasayı? Sana daha ne tasalar göstereceğim*" Bu durum padişahın kızının çalıştığı üç yerde de aynen tekrarlanır:

a. Kahveci çırağı olarak çalıştığında; kuş bütün tabak çanağı kırdığı zaman,
b. Terzi kalfası olarak çalıştığında; kuş bütün kumaşları kestikten sonra,
c. Avizeci çırağı olarak; kuş bütün camları kırdığında

bu sözler yinelenir.

Daha sonra kız şehzade karşılaşır, âşık olur ve evlenir. Şehzadeden üç çocuğu olur; kuş her seferinde bu çocukları kaçırır ve yine aynı sözleri söyler: "*Nasıl sultanım. Gördün mü tasayı? Sana daha ne tasalar göstereceğim*"

Şehzadenin yoldaşı, hikâye anlatıp onu keyiflendiren "Tiryaki", saraydan afyon almak üzere uzaklaştığında "Tasa Kuşu" (artık insana dönüşüp kız ile beraber kendi yaptırdığı saraya yerleştiğinde) onunla eğlenmek için sarayın penceresinden sihirli bir gül atar. Gülü koklayıp efsunlanır ve "Oh ne güzel kokuyor gülün ya sen kendin nasıl kokarsın?" "Vekilharç"a, "Hazinedar"a, ve "Şehzade"ye bu sözü tekrar eder.

4.9.1.3 Üçler kuralı:

Üçler kuralının masaldaki örneklerine baktığımızda; padişahın kızı üç yerde çalışır ve kuş yüzünden üç yerde de başarısız olur. Bunlar yukarıda "Yineleme Kuralı"nda gösterdiğimiz gibi –çünkü "*Yineleme hemen her zaman üç sayısına bağlıdır. Fakat üç sayısı aynı zamanda kendi başına bir kuraldır*"- (Olrik, 1975: 21) sırasıyla;

a. Kahveci çırağı olarak; kuş bütün tabak çanağı kırar.
b. Terzi kalfası olarak; kuş bütün kumaşları keser.
c. Avizeci çırağı olarak; kuş bütün camları kırar.

Bu kuralına vereceğimiz diğer bir örnek, padişahın kızının şehzade ile evlenmesinden sonra üç çocuğunun olmasıdır. Üç çocuğu olur ve kuş üç seferinde de çocukları kaçırır.

Bir başka örnek padişahın saray çalışanlarının "Tasa Kuşu" tarafından efsunlandığı kısımdır. Üç saray çalışanı, "Tiryaki", "Vekilharç" ve "Hazinedar" kızın olduğu saraya gelir ve gülünç duruma düşerler.

a. Tiryaki saraydan atılan sihirli gülü koklar; sürekli hoş koktuğunu tekrar eder
b. Vekilharç bir türlü külahını çıkarıp saraydan içeri giremez
c. Hazinedar Ağası ise gece kıyafetlerini giymek için pantolonunu çıkarmak zorundadır, beceremez.

Masalda "Üçler Kuralı"na vereceğimiz son örnek ise şehzadenin kızın yanına geldiğinde çocukları ile karşılaştığı sahnedir. Burada üç çocuğu üç ayrı hareketle annelerinin masumiyetini ispata çalışırlar.

a. Büyük çocuk elinde bir iskemle tutar; şehzadeyi oturtur,
b. Ortanca bir havlu tutar; şehzadenin önüne serer,
c. Küçük olan ise tabak içinde bir armut ve kaşık tutar; şehzadeden yemesini ister.

Masalda üç sayısı hem hal hem şahıs şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

4.9.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Masalın başından sonuna kadar pek çok sahnede iki kişi karşı karşıya gelirler. Bütün anlatı boyunca padişahın kızı ile hocası, padişahın kızı ile "tasa kuşu", padişahın kızı ile dükkân sahipleri sırasıyla kahveci, terzi ve avizeci, padişahın kızı ile şehzade, şehzade ile babası gibi iki kişi karşı karşıya gelir. Anlatının son kısmında olayın çözüm aşamasında sahnede birden fazla kişi vardır: Şehzade, üç çocuğu, karısı yani padişahın kızı ve genç bir delikanlıya dönüşmüş olan "tasa kuşu"; ancak şehzadenin en büyük çocuğu şehzade ile konuşurken diğerleri hiç konuşmadan, sanki orada yoklarmış gibi "sessiz seyirciler" olarak katılırlar.

Bunun dışında masalda pek çok karşılıklı yahut monolog şeklinde konuşma vardır. Konuşmalar ilk andan itibaren başlar. Önce padişahın kızı ile hem hocası hem arkadaşı olan kadın konuşurlar. Bunların karşılıklı konuşması ile masalda çözümlenmesi gereken düğüm atılır. Sultan hanımın "*Tasa nasıl bir şeydir? Bana da alıversene*" demesiyle yaşanacak olayların ilk adımı atılmış olur. "Tasa Kuşu" ile padişahın kızı pek çok kez yan yana, karşı karşıya gelirler. Ancak bu karşı karşıya gelişlerde kuş her zaman monolog şeklinde konuşur, o konuşurken kız cevap vermez.

Kuş delikanlıya dönüştükten sonra padişahın kızı ile tekrar yan yana geldiklerinde kız ona cevap verir. Bundan başka kız dükkân sahipleri ile konuştuğu, iş istediği zaman da sahnede iki kişi vardır ve yalnızca bu iki kişi karşılıklı veya monolog şeklinde konuşurlar. Kız şehzade ile şehzade babası ile karşılıklı konuşur. Ayrıca cellat padişahın kızı ile, şehzade tiryaki, vekilharç ve hazinedar ile, üç çocuğun büyüğü şehzade ile tek taraflı konuşmaktadır.

4.9.1.5 Zıtlık kuralı:

Masallar genellikle iyi ile kötü, güzel ile çirkin gibi zıtlıklar üzerine kurulmuş anlatılardır. Axel Olrik'in "Epik Kurallar"ında yer alan "Zıtlık Kuralı" ile anlatının başkahramanı ile onun hareketlerinin zıttında bir davranış sergileyen diğer bireyler arasındaki durum kast edilmektedir. Bu anlatıdaki zıtlık; başkalarının halinden, derdinden sıkıntısından tasasından anlamayan birinin, bir padişah kızının bunu anlaması için ona yaşatılan başına gelen kötü sıkıntılı çaresiz kimseye anlatamayacağı dertlerin sahibi olması üzerine kurgulanmıştır. Anlatıda sabrın yüceltilmesi ve başkalarının halinden anlama, anlayışlı olma esastır.

4.9.1.6 İkizler kuralı:

Masalda aynı tutumu sergileyen tek varlık kuştur. "Tasa Kuş"u önce padişahın kızına başkalarının derdini tasasını anlamadığı için kuş kılığındayken, sonra kuş delikanlıya dönüştüğünde şehzadeye karısından şüphelendiği için ders vererek aynı tutumu sergiler. Böylece "Tasa Kuş"u iki ayrı kılıkta aynı tutumu sergileyerek "Zıtlar Kuralı"na uymaktadır. Zira Olrik "*Bu hem gerçek ikizler hem de aynı rolde olan iki kişi anlamına gelebilir.*" demektedir (Olrik, 1975: 23) Biz burada aynı role iki ayrı kılıkta, adeta iki ayrı kostümle çıkan "Tasa Kuşu"nu ders verici tavrıyla anlatıda yer almasından ötürü "İkizler Kuralı"na örnek olarak görüyoruz.

4.9.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Padişahın kızı anlatının odak noktasıdır. Masalda hem cezalandırılan, hem de ödüllendiren kız masalın dinleyicide ve/veya okuyucuda duygudaşlık doğurduğu kişisidir.

4.9.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masaldaki olaylar tek çizgili bir anlatım yapısıyla geri dönüşler yapılmaksızın ileriye doğru akmaktadır. Masal padişahın kızının duygusal manada evrildiği, hep ileriye doğru akan bir yolculuğu aktarmaktadır. Kuşun kızı "evden" uzaklaştırması, girdiği işlerde başına gelenler, şehzade ile karşılaşması, evlenmesi, üç çocuğu olması, çocuklarını kaybetmesi vd. gibi olaylar tek bir çizgide ilerler, geriye dönüşler yapılmaz.

"*Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa; bu bir diyalog veya konuşma içinde verilir.*" (Olrik, 1975: 25) Şehzade saraydan ayrılan "Tiryaki" ve "Vekilharç"a ne olduğunu "Hazinedar"dan öğrenir. Masalın son kısmında "tasa kuşu" padişahın kızı ile şehzadeden ayrılırken memleketinden uzun süredir ayrı kaldığını, memleketine gitmek istediğini söylerken kendi durumunu yani neden bir kuşa dönüştüğünü açıklar. Uzak veya yakın geçmişteki olaylar hakkında kısa bir bilgi verilir, geriye dönüş yahut tafsilatlı anlatım görülmez.

4.9.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Masalda "Kalıplaştırma Kuralı"na uyan kısımlar "Yineleme Kuralı" ve "Üçler Kuralı" kısımlarında verilen örneklerle aynıdır. Kız girdiği her işte aynı hüsrana uğrar, bütün çocukları aynı şekilde kuş tarafından kaçırılır. Kuş padişahın kızına başkalarının dertlerini küçümsediği için ders vermektedir ve hep aynı cümleyi tekrar etmektedir:

> "*Nasıl sultanım. Gördün mü tasayı? Sana daha ne tasalar göstereceğim*"

Ayrıca "tasa kuşu" ve padişahın kızının kaldığı saraya giden ve pencereden atılan sihirli gülü koklayan "Tiryaki" her gördüğüne ya da her "ne oldu" diye sorana aynı cümleyi tekrar ederek "Kalıplaştırma Kuralı"nı gerçekleştirir.

4.9.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Olrik; "Büyük Tablo Sahneleri Kuralı" için şöyle demektedir:

> *"Sage (anlatı) her zaman "Büyük Tablo Sahneleri" ile doruğuna erişir. Bu sahnelerde sage kahramanları yan yana gelirler: kahraman ve atı; kahraman ve canavar."*

Masalda buna örnek olarak başından türlü kötü olaylar geçen padişahın kızının sonunda "tasa kuşu" ile yan yana geldiği, tasa kuşunun olayların gidişine açıklık getirdiği sahne örnek olarak verilebilir:

> "*Sultan hanım ağlaya ağlaya yine dağlara düşer. Tam bu aralık ma'hûd tasa kuşu zuhûr eder ve sultan hanımı kapıp tekrar uçar ve göz ile görülmemiş, dil ile vasf olunmamış derecede azîm ve müzeyyen bir sarayın bağçesine atar. Orada kuş bir kere silkinip ayın on dördü gibi güzel bir civân olduğu görülür. Sultan hanım bu hâlden taaccübde iken bir de bakar ki nûr topu gibi üç çocuk kendisini karşılamağa geliyorlar. Sultan hanımın derhâl bu çocuklara kanı kaynayıp gözleri yaşlar ile dolar. Bu yiğit ile beraber saraya girip nihâyet murassa' bir meydandan geçtikten sonra sırma saçaklı döşemeler ile müzeyyen bir odaya girip otururlar. Delikanlı sultan hanıma:*
>
> *-Sultanım. Sana bunca meşakkatler ettim. Çocuklarını dahi alıp kaçtım. Sonra seni cellâda verdiler, canına kast ettiler yine beni ele vermedin, sabr ve tahammül ettin işte ben de bu sabra ve tahammülüne mükâfât olarak sana Hüdânın emriyle bu büyük sarayı yaptırdım. Bu çocukların üçü dahi senin çocuklarındır. Ben de bundan böyle senin emrine mutî bir köleyim.*
>
> *Deyince sultan hanım hemân orada çocuklarına sarılıp iki gözlerinden öperek bağrına bastı. Çocuklar dahi analarının boynuna sarılıp her iki tarafın gözlerinden tatlı tatlı sevinç yaşları akmağa başladı. Velhâsıl dünyalar bunların oldu."*

Padişahın kızının çocuklarına kavuşması, "tasa kuşu"nun insana dönüşmesi etkileyici sahneler olarak düşünülebilir.

4.9.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Olrik anlatı mantığının çoğu zaman doğal dünya ile ölçülemeyeceğini ifade etmektedir. O anlatının temel kuralının animizme hatta mucize ve büyüye olan eğilimi olduğunu vurgular. (Olrik, 1975: 26) Anlatı kendi içinde tutarlılığı olan bir yapıda, bir mantık silsilesi içerisinde yürütülmektedir. Buna göre masaldaki en dikkat çekici durum " tasa kuşu"dur. Onun konuşması, padişahın kızını ve çocuklarını alıp kaçırması, daha sonra don değiştirerek genç bir delikanlıya dönüşmesi Olrik'in bahsettiği özellikleri taşıyan bölümlerdir. Bunlara ek olarak "Tiryaki"nin kokladığı sihirli gül de anlatı mantığı çerçevesinde değerlendirilebilecek durumlardandır.

4.9.1.12 Tek entrika kuralı:

"Tek Entrika Kuralı" anlatılarda kurgunun ilerleyişi, kurgudaki belirsizliklerin ve sapmaların önüne geçme, olayların neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde ilerlemesini sağlayan bir yapı olarak anlaşılabilir. Bu çerçeveden baktığımızda masalda tek entrika bulunduğu görülür. Masaldaki iki olay bulunmaktadır ancak bu iki olay da tek entrika etrafında döner. Anlatıdaki entrika kahramanın, yani padişahın kızının tepeden bakan, küçümseyen tavrına bir ders verme niteliği taşımaktadır. Bu hem tek entrika hem de ilk olaydır. Kızın başına gelen her şeye rağmen sessiz kalması, sabretmesi sonunda mükâfatlandırılır ve çocuklarına kavuşur. İkinci olay ise kız ile şehzadenin kavuşması için yaşanan kısa güldürücü durumlar ile şehzadenin çocukları ile karşılaşması, bir çeşit mantık oyunu ile çocukların annelerinin suçsuzluğunu kanıtlamasıdır.

4.9.1.13 Epik birlik kuralı:

Olrik bu kural için şöyle bir örnek vermektedir: "Doğmayan bir çocuk bir canavara adanır adanmaz, her şey bu çocuğun canavarın pençesinden nasıl kurtulacağı sorunu üzerinde döner." Bir kahraman bir hikâyeye konu oluyorsa mutlaka bir takım olaylar yaşayarak bedenen, aklen ve ruhen evrilmesi ve bu evrilmenin anlatının mihenk taşını teşkil ediyor olması gerekmektedir. Kahraman her ne yaşıyor veya yaşayacaksa anlatı bunun üzerine dönmektedir veya dönecektir. Masalda başlangıçta padişahın kızının söylediği cümle dinleyici ve/veya okuyucuda kızın başına bu tavrı yüzünden bir şeyler geleceği şüphesini doğurmaktadır:

"Aman hoca hanım tasa nedir? Nasıl şeydir? Ricâ ederim bana da ondan alıver de göreyim!"

Bu en baştan beri ortaya çıkma ihtimali olan, olabileceği düşünülen bir olaydır. Bundan sonra kızın başına çeşitli olaylar gelmiş, kız başına gelen her olayla hatasını anlamıştır. Kahraman odaklı bir kural olan "Epik Birlik" kuralında anlatıdaki bütün ögeler tek bir durumun gerçekleşmesi üzerine konuşlandırılırlar; o da başkahramanın anlatının başındaki konumundan ve yaşadıklarından bir anlam çıkaracak farklı bir yerde olmasıdır. Buradaki amaç kahramanın tefekkür ve tevekkülle başına gelenleri kabul ettiğinin altını çizerek bu yolla dinleyiciye ve/veya okuyucuya bir ders aktarılmasıdır.

4.9.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

"*Birçok anlatı öğeleri, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler.*" (Olrik, 1975: 26). Buna göre padişahın kızı ile "tasa kuşu" birbirlerine hem engel hem yardımcı olacak bir pozisyondadırlar. Bir başka deyişle "tasa kuşu"nun kıza verdiği her ders biraz da kendisinin aldığı bir ders, çilesini çektiği bir durumdur. Masalın sonunda "tasa kuşu" kıza ve şehzadeye ; "*Vâlidem dahi böyle inkisâr etti bendeniz de bu hâle giriftâr oldum.*" demiştir. O da geçmişte, kızın yaşadıklarından evvel yaşanan bir zaman diliminde bir ders alması için bir cezaya çarptırılmıştır.

4.9.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Anlatının her epizotunda padişahın kızı ön plandadır. Masalın yalnızca bir yerinde, saray çalışanlarının komik duruma düştüğü sahnelerde geri planda olmakla beraber, bu komik durumların yaşanma sebebi şehzadeyi çekebilmek ve yeniden bir araya gelmelerini sağlamaktır. "Tasa kuşu" da ilk önce engelleyici, daha sonra yardımcı rolüyle pek çok sahnede yer almış, masalın kurgusuna yön vermiş, önemli bir rol oynamıştır.

4.10 Safa ile Cefa Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 930 I-II, EB: 214 III

B. Masalın temi: Gerçek dost insanın daima yanındadır.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Hiç çocuğu olmayan bir padişah ve lalası bir dervişe rastlar. Derviş bunlara bir elma verir; yarısını padişahın diğer yarısını da lalasının yemesini; birer çocukları olacağını ancak kendisi gelmeden çocuklara isim koymamalarını söyler.
2. Dervişin dediği olur; çocuklar okula başlarlar; derviş gelip bir ad koymadığı için isimsiz diye çağırılırlar; şehzade padişahtan kendilerine ad vermesini ister; padişah ad vereceği sırada derviş gelip çocuklara Safa ile Cefa isimlerini koyar.
3. Bir derviş Safa'ya güzel bir kız resmi gösterir, Safa görür görmez âşık olur; yataklara düşer; padişah Cefa'ya Safanın hastalığının sebebini kırk gün sonunda bulamazsa kırk birinci gün onu öldüreceğini söyler.
4. Safa kırk gün derdini söylemez; kırk birinci gün bir kıza âşık olduğunu söyler; resmini gösterir.
5. Kızı bulmak için Safa ile Cefa Yemen'e doğru yola çıkarlar; para karşılığında bir kocakarının evinde kalırlar; bu kadın aradıkları kızın hocasıdır; kız Hint padişahının oğluyla evlendirilecektir.
6. Saraya giden kocakarı ilk gün Safa'yı, ertesi gün de Cefa'yı kadın kılığında saraya götürür; geceleyin kız ve Cefa aynı odada kalır; plan yaparlar.
7. Kız Hint padişahıyla evlendirilmek üzere gelin alayı ile yola çıkarılır; yolda türbeye uğrarlar; kız ve Cefa yer değiştirir; Cefa gelin zannıyla Hindistan'a götürülür; Hint şehzadesinin kızkardeşiyle saraydan kaçıp Safa'ya yetişir.
8. Hem Yemenli gelinin hem de Hint padişahının kızının kaçtığı anlaşılınca hoca olan kocakarıyı çağırırlar; hoca remile bakarak onları görür; arkalarından sihirli bir at gönderir; at üzerlerine gelince derviş ortaya çıkar ve Cefa'ya yerden bir avuç toprak alarak atın üzerine atmasını söyler; hocanın gönderdiği
    a. At
    b. Geyik

c. Ejderha

üzerlerine toprak serpilerek etkisiz hale getirilir.

9. Cefa'nın tehlikeyi ber-taraf etmesi Safa'yı kıskandırır; babasından onu öldürtmesini ister; cellat Cefa'yı bir dağ başına getirir, ancak öldüremez; onu iki taşın arasına koyarak geri döner
10. Yaptığına pişman olan Safa, Cefa'yı aramak üzere yola çıkar; dağdan geçen bir kervan Cefa'nın sesini duyar; Safa bunu öğrenir; taşların arasında Cefa'yı bulur; saraya götürür; tedavi ettirir.
11. Safa Yemen padişahının kızıyla, Cefa da Hint padişahının kızıyla evlenirler.

D. Masalın tahlili:

4.10.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Masal çocuksuzluk motifi ile başlamaktadır. Hiç çocuğu olmayan bir padişah ve lalası bir dervişe rastlar. Derviş bunlara bir elma verir; yarısını padişahın diğer yarısını da lalasının yemesini; birer çocukları olacağını ancak kendisi gelmeden çocuklara isim koymamalarını söyler. Gittikçe yaşlanan, çocuğu olmadığı için üzülen padişahın aniden karşısına çıkan dervişle değişen hayatı masalda durgunluktan coşkunluğa doğru başlayan sürecin ilk adımıdır. Dervişin dediği gibi padişah ve lalasının birer çocukları olur; çocuklar okul çağına gelip okula başlarlar; derviş gelip bir ad koymadığı için isimsiz diye çağırılırlar; buna çok üzülen şehzade padişahtan kendilerine ad vermesini ister; padişah tam ad vereceği sırada derviş birden bire ortaya çıkıp padişahın oğluna Safa vezirin oğluna ise Cefa isimlerini koyar. Bir müddet sonra derviş Safa'ya güzel bir kız resmi gösterir, Safa görür görmez âşık olur; yataklara düşer; padişah Cefa'ya Safanın hastalığının sebebini kırk gün sonunda bulamazsa kırk birinci gün onu öldüreceğini söyler. Safa kırk gün derdini söylemez; kırk birinci gün bir kıza âşık olduğunu söyler; resmini gösterir. Böylelikle anlatıdaki coşku ve olaylar hız kazanır. Safa ile Cefa kızı bulmak için Yemen'e doğru yola çıkarlar; para karşılığında bir kocakarının evinde kalırlar; bu kadın tesadüfen aradıkları kızın hocasıdır; ondan kızın Hint padişahının oğluyla evlendirileceğini öğrenirler. Saraya giden kocakarı ilk gün Safa'yı, ertesi gün de Cefa'yı kadın kılığında saraya götürür; geceleyin kız ve Cefa aynı odada kalır; plan yaparlar. Kız Hint padişahıyla

evlendirilmek üzere gelin alayı ile yola çıkarıldığında; yolda türbeye uğranacak; orada kız ve Cefa yer değiştirecektir; Cefa gelin zannıyla Hindistan'a götürülür; Hint şehzadesinin kız kardeşiyle saraydan kaçıp Safa'ya yetişir. Hem Yemenli gelinin hem de Hint padişahının kızının kaçtığı anlaşılınca hoca olan kocakarıyı çağırırlar; hoca remile bakarak onları görür; arkalarından sihirli bir at gönderir; at üzerlerine gelince derviş yeniden ortaya çıkar ve Cefa'ya yerden bir avuç toprak alarak atın üzerine atmasını söyler; Cefa hocanın gönderdiği; atın, geyiğin ve ejderhanın üzerine toprak serpilerek etkisiz hale getirir. Cefa'nın tehlikeyi ber-taraf etmesi Safa'yı kıskandırır; babasından onu öldürtmesini ister; cellat Cefa'yı bir dağ başına getirir, ancak öldüremez; onu iki taşın arasına koyarak geri döner. Yaptığına pişman olan Safa, Cefa'yı aramak üzere yola çıkar; dağdan geçen bir kervan Cefa'nın sesini duyar; Safa bunu öğrenir; taşların arasında Cefa'yı bulur; bu kısımda anlatı coşkunluktan durgunluğa doğru geçmeye başlar; Safa Cefa'yı saraya götürür; tedavi ettirir. Safa Yemen padişahının, Cefa da Hint padişahının kızıyla evlenirler ve masal son bulur.

Masal uzun ve birden çok olay üzerine kurulmuş dolayısıyla birden fazla durak noktasına sahip bir metindir. Masalda üç durak noktası tespit ettik. Bunlar sırasıyla şöyledir:

Masal padişahın zürriyetinin olmayışıyla, çocuksuzluk motifi ile başlar; padişah ve lalasının dervişle karşılaşması, dervişin elma vermesi ardından çocuklarının doğumu, ad konması, dervişin tekrar ortaya çıkıp Safa'ya bir genç kızın resmini göstermesi, Safa'nın âşık olup, bayılması, yataklara düşmesi, kırk gün derdini söylemeden hasta yatması, padişahın tek oğlunun hasta olup yataklara düşmesi neticesinde Cefa'yı ölümle tehdit etmesi, Safa'nın sonunda Yemen padişahının kızına âşık olduğunu açıklaması ve yola çıkışla masalın ilk durak noktası oluşmuş olur. Anlatıda sahne ve mekan değişir, yeni bir macera yeni karakterlerle masal devam eder.

Masalın içe doğru genişlediği ikinci kısımda Safa ile Cefa'nın Yemen padişahının kızının hocası kadın ile tanışmaları, kadın sayesinde saraya girebilmeleri, kız ile tanışıp kaçış planı yapmaları ve planlarını gerçekleştirmeleri ancak Cefa'nın gelin kılığında Hindistan'a gitmesi, Hint şehzadesinin kız kardeşi ile birlikte kaçıp Safa ve Yemen padişahının kızı ile buluşmaları, durumu fark eden Hint ve Yemen padişahlarının kızın hocası kadına remile baktırmaları, kadının bunların olduğu yeri

tespit etmesi ve üzerlerine sihirli bir at, geyik ve ejderha göndermesi bu esnada dervişin tekrar ortaya çıkıp bu sefer Cefa'ya görünmesi ve bu olağanüstü hayvanlardan nasıl kurtulacaklarını Cefa'ya söylemesi, Cefa'nın hayvanları etkisiz hale getirmesi, ancak Safa'nın onun hünerini kıskanması ve cellada verilip ölmesini istemesi ile anlatının ikinci durak noktası da tamamlanır.

Cellat Cefa'yı kendi eliyle öldürmeye kıyamaz ancak iki kayanın arasına sıkıştırarak dağda bırakır. Safa bir zaman sonra yaptığından pişmanlık duyar ve Cefa'yı aramaya çıkar, Cefa'nın iniltisini duyan bir kervanla karşılaşır ve aramalarının sonunda Cefa'yı bulur, Cefa'yı iyileştirir ardından kızlarla evlenirler ve masal üçüncü ve son kez durgunluğa erişerek biter.

4.10.1.2 Yineleme kuralı:

Anlatıda yineleme bir durum tekrarından ibarettir. Diğer masallarda görülen söz tekrarı bu masalda yoktur. Safa ile Cefa'nın "bir elmadan hâsıl olduğu" masalın iki yerinde tekrar edilmektedir.

> *"Biz gelelim Safâ ile Cefâ'ya bir elmadan hâsıl oldukları için asla birbirlerinden fark olunmazdı."*

> *"İkisinin bir elma ile hâsıl olduğunu "min evvelihi ile'l âhirihi" bir bir ifâde eyledi."*

4.10.1.3 Üçler kuralı:

Masalda üçler kuralına verilebilecek tek örnek Yemen padişahının hocası olan kadının, hem onun hem de Hint padişahının kızının Safa ve Cefa ile beraber kayıp olduğu anlaşıldığında kaçakların ardından sihirli hayvanlar gönderip öldürmeye çalıştığı bölümdür. Hoca hanım remile bakarak onları görür; arkalarından önce sihirli bir at gönderir; at üzerlerine gelince derviş yeniden ortaya çıkar ve Cefa'ya yerden bir avuç toprak alarak atın üzerine atmasını söyler; hocanın gönderdiği sihirli at, sihirli geyik ve ejderha Cefa tarafından üzerlerine toprak serpilerek etkisiz hale getirilir.

> *"Hemen hoca hanım bir esb sihirleyip üzerlerine gönderdi kim helâk olsun deyü. Hayvân dörtnala gelip ol sâ'at bunların üzerlerine geleceği vakit dervîş zuhûr edip ey Cefâ yerden bir avuç toprak al da gelen hayvânın üzerine serp deyü gā'ib oldu. Bir de bakar ki bir esb; misli, mendi cihanda yoktur. Yerden bir avuç toprak alarak üzerine serptiği anda bir miskîn hayvân oldu. Hoca hanım bunun üzerine bir geyik gönderdi ve tüyleri envâ' renkte ve*

boynuzları dahi dört tarafa ziyâ vererek böyle dil-ber bir hayvân idi. Safâ der ki bu hayvânı güzelce tutup pederime armağan götüreyim dedi. Cefâ dahi yerden bir avuç toprak alıp hayvâna serpti anında miskîn hayvân oldu. Şehzâde dahi Cefâ'ya hasım oldu. Bunun üzerine hoca hanım bir ejderhâ sihirleyerek gönderdi. Ağzından ve burnundan ateşler saçarak yıldırım misâli gelir. Anı dahi toprak urarak helâk eyledi."

4.10.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Anlatı bu kurala uymaktadır. Bir sahnede birden fazla kişi olduğunda konuşma iki kişi arasında gerçekleşmekte diğer kişiler sessiz seyirciler olarak sahnede yer almaktadırlar.

> *"İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayısıdır… Siegfried'in ejderha ile savaşı buna bir örnektir. Bütün anlatı boyunca sadece iki kişi aynı sahnede ortaya çıkar: Siegfried ve Regin, Siegfried ve annesi, Siegfried ve Odin, Siegfried ve Fafnir, Siegfried ve kuş, Siegfried ve Grani. Bir Sahnede İki Kuralı o kadar katıdır ki, kuş ancak Regin uykuya daldıktan sonra (anlatının kendisi açısından böyle bir şey gerekli olmadığı halde) Siegfried ile konuşabilir… Aynı nedenle, halk masallarının prensipleri, ejderha ile yapılan savaşa sadece sessiz seyirciler olarak katılmaktadırlar."* (Olrik, 1975: 22).

Padişah, lalası ve dervişin olduğu ilk sahnede lala tamamen sessizdir, anlatıcı aktardığı için dinleyici ve/veya okuyucu lalanın orada olduğunu bilmektedir; yoksa lalanın bir sözü yoktur.

Padişah, Safa, Cefa ve dervişin bir arada olduğu "ad koyma" sahnesinde de evvela padişah ile Safa arasında bir konuşma geçtiği anlatıcı tarafından aktarılır. Anlatıcı Cefa'nın konuştuğuna dair bir şey belirtmez. Padişah tam çocuklara ad koyacağı sırada derviş çıka gelir ve çocuklara Safa ile Cefa adlarını koyar. Sahnede bulunan padişah, Safa ve Cefa sessizce beklemektedirler.

Yemen padişahının kızının hocası kadınla karşılaştıkları bölümde hoca hanım, Safa ve Cefa beraberdirler; ancak yalnızca Safa ile hoca hanım konuşur, Cefa sessizce bekler.

Safa'nın bahçede dervişle karşılaştığı an, Safa'nın hasta olmasından sonra padişahla Cefa'nın konuştuğu bölüm, Safa ile Cefa'nın Safa hasta yatıyorken konuştukları kısım, Cefa ile Yemen padişahının kızının gece yatakta konuşup kaçış planı yaptıkları zaman "Bir Sahnede İki Kuralı"na tam manasıyla uygun kısımlardır.

4.10.1.5 Zıtlık kuralı:

Padişahın oğlu Safa ile padişahın lalasının oğlu Cefa, bir dervişin verdiği elma sayesinde dünyaya gelmişlerdir. Masalda aktarılmak istenen ana tema dostluk ve sadakat duygusudur diye düşünüyoruz. Sadakat-sadakatsiz, vefalı-vefasız zıtlığının masalda işlendiği görülmektedir.

Cefa bir elma sayesinde dünyaya geldiği "bir elmanın iki yarısı" olduğu Safa'ya daima sadıktır. Ancak Safa Cefa gibi değildir. Dervişin gösterdiği resimden sonra âşık olup yataklara düştüğünde padişah Cefa'yı Safa'nın hastalığının nedenini bulup kendisine söyleyemezse kırk gün sonra onu öldürmekle tehdit ettiğinde Cefa ona yalvarır ama Safa kırk gün boyunca bir şey söylemez. Kırk birinci gün tam Cefa öldürüleceğinde Safa hastalığının nedeninin aşk olduğunu söyler.

> *"Pâdişâh dahi ey Cefâ benim oğlumun hastalığı nedir? Bana haber veresin. Sana kırk gün mühlet kırk birinci günü boynunu keserim deyince Cefâ Safâ'nın yanına gelip; ey benim şehzâdem! Pederiniz bendenize kırk gün mühlet verdi. Hastalığınız ne ise bendenize söyleyiniz zîrâ kırk birinci günü boynumu uracaktır deyip her ne kadar yalvardı ise de aslâ cevâb alamadı. Kırk birinci günü oldukta ey şehzâdem işte bugün ayrılık günüdür. Gel sein ile helâlleşelim deyip boynuna sarıldı. Dîdelerinden yaş yerine kan revân oldu. Cefâ Allaha ısmarladık deyip dönüp giderken çağırıp; gel Cefâ. Al şu tasvîri de pederime ver dedi."*

Bundan başka Cefa, hoca hanımın kendilerini öldürmek maksadıyla üzerlerine gönderdiği sihirli hayvanlardan kurtulmanın yolunu dervişin kulağına fısıldadığı sır sayesinde öğrenip onlardan kurtulduğunda Safa kıskanır.

> *"Hemen hoca hanım bir esb sihirleyip üzerlerine gönderdi kim helâk olsun deyü. Hayvân dörtnala gelip ol sâ'at bunların üzerlerine geleceği vakit dervîş zuhûr edip ey Cefâ yerden bir avuç toprak al da gelen hayvânın üzerine serp deyü gā'ib oldu. Bir de bakar ki bir esb; misli, mendi cihanda yoktur. Yerden bir avuç toprak alarak üzerine serptiği anda bir miskîn hayvân oldu. Hoca hanım bunun üzerine bir geyik gönderdi ve tüyleri envâ' renkte ve boynuzları dahi dört tarafa ziyâ vererek böyle dil-ber bir hayvân idi. Safâ der ki bu hayvâi güzelce tutup pederime armağan götüreyim dedi. Cefâ dahi yerden bir avuç toprak alıp hayvâna serpti anında miskîn hayvân oldu. Şehzâde dahi Cefâ'ya hasım oldu."*

Kurtulup memleketlerine döndüklerinde padişahtan Cefa'nın öldürülmesini ister.

"Ey benim pederim şu vakit Cefâ'yı telef etmelisin dedi. Pâdişâh da cellâda emreyledi. Cellâ dahi Cefâ'nın elinden tuttu. Doğru dağın başına boynunu urmağa götürüp…"

4.10.1.6 İkizler kuralı:

Cefa'ya yardımcı olan onu ölümden dolaylı yolla da olsa kurtaran derviş ve cellat ikizler kuralı çerçevesinde değerlendirilebilir. Bunun dışında masal kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olmadığı için bu minvalde bir değerlendirme yapmak imkanına sahip değiliz.

4.10.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Axel Olrik kuralın özelliklerini şöyle belirtmektedir:

"Bir sürü kişi veya nesne peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Bu ilişkiyi denizcilik terimleriyle ifade edebiliriz; "Baş. Tarafın Ağırlığı" (das Toppgewicht) ve "Kıç Tarafın Ağırlığı" (das Achtergewicht). Anlatının ağırlık merkezi her zaman Achtergewicht'te yatmaktadır. En küçük kardeşin son atılımının masalın içinde ne kadar anlam taşıdığını hepiniz biliyorsunuz. Üçler kuralıyla birleşen Achtergewicht halk anlatılarının en önemli özelliğidir, epik bir kuraldır. Dinî çerçeve içinde ise Toppgewicht'in egemen olduğuna işaret etmek gerekir; bu nedenle Odin diğer iki arkadaşından daha büyüktür. Buna rağmen bu kişiler halk anlatılarında belirince onlara Achtergewicht ilkesi egemen olur; bu nedenle Odin üçlüde önde gelen kişi rolünü oynamaz, onun yerine lider kişi -- üç tanrının en sonuncusu olarak - Loki olur." (Olrik, 1975: 24).

Buna göre masalın asıl kişisi Cefa'dır. O daima ve her durumda Safa'ya sadıktır. Masalın temi anlatmak istediği, vermek istediği mesaj onun yoluyla aktarılmaktadır.

4.10.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masalda olaylar tek çizgili bir anlatımla ileriye doğru akarak devam eder; kronolojik sıra bozulmaz. Masalda geriye dönüş diyebileceğimiz tek durum çocukların padişaha neden adları olmadığını sorduğu kısımdır. Padişah bu durumun nedenini açıklarken dervişten bahsettiği kısımda; "*Eksik kalan kısımları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa; bu bir diyalog veya konuşma içinde verilir.*" (Olrik, 1975: 25) kuralın açıklamasında görüldüğü gibi bir konuşma içinde durumu açıklar:

"Bir gün şehzâdenin gücüne gelip doğru pederine gidip ey benim pederim ismim yok mu? Niçin koymadınız? Dedikte oğlum sen bir dervîşten hâsıl oldun ol dervîş gelmeyince ismini tesmiye edemem."

4.10.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Olrik'in "*Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir.*" (Olrik, 1975: 25) diye açıkladığı bu kurala da masalda uyulmaktadır. Şöyle ki; Cefa üç sihirli hayvanı da aynı yolla, üzerlerine toprak serperek def eder.

4.10.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

"*Sage [anlatı] her zaman Büyük Tablo Sahneleri ile doruğa erişir. Bu sahnelerde sage (anlatı) kahramanları yan yana gelirler: kahraman ve atı; kahraman ve canavar. Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil, hayale dayanır.*" (Olrik, 1975: 25) Anlatıda Cefa'nın sihirli hayvanlarla karşılaştığı sahne buna örnek olmalıdır:

"Bunun üzerine hoca hanım bir ejderhâ sihirleyerek gönderdi. Ağzından ve burnundan ateşler saçarak yıldırım misâli gelir. Anı dahi toprak urarak helâk eyledi."

4.10.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Masal Safa ile Cefa'nın, Safa'nın âşık olduğu kızı arayıp bulma yolunda başlarından geçen maceralar olarak özetlenebilir. Masalda yer alan pek çok olağanüstü durum vardır. Bunların çocuksuzluk motifinin çözümleniş şeklidir. Padişah ile lalasının karşısına bir derviş çıkar ve verdiği elmayla ikisinin de birer oğlu olur.

4.10.1.12 Tek entrika kuralı:

Anlatı yukarıda da belirttiğimiz gibi Safa ile Cefa'nın, Safa'nın âşık olduğu kızı arayıp bulma yolunda başlarından geçen maceraları içermektedir. İstanbul'dan Yemen'e seyahatleri, hoca hanımla tanışıp saraya kolaylıkla girmeleri, Cefa'nın kızla anlaşıp kaçış planı yapması, sihirli hayvanlarla mücadeleleri gibi pek çok olay aynı düzende ilerleyişin aşamalarıdır. Ancak bu olaylarda da daima Cefa'nın sadakati, vefası, Safa'ya karşı vericiliği gözlemlenebilir. Bunlardan ayrı olarak ilk kısımda Safa'nın hastalığının ne olduğunu neredeyse öldürüleceği güne kadar söylememesi son

kısımda ise Cefa'yı kıskanarak ölümünü istemesi ise masalın temini kuvvetlendirmek için, dostluğun sadakatin önemini vurgulamak için kullanılmıştır.

4.10.1.13 Epik birlik kuralı:

> "*Bütün anlatı öğelerinin, en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşmektedir*" (Olrik, 1975: 26).

Bu kural masalda şu şekilde işlemektedir: Bir elmanın iki yarısından biri olarak dünyaya gelen iki çocuk sosyo-ekonomik seviyede birbirlerinden farklıdırlar. Ayrıca "ad verme" sırasında dervişin gelip birine Safa; 'gönül rahatlığı, kaygısız ve sakin olma' ve 'eğlence, zevk, neşe' manalarına gelen bir isim; öbürüne Cefa; 'eziyet, sıkıntı, eza, cevr' manasında bir isim koyması dinleyici ve/veya okuyucuda Cefa'nın başına olumsuz olaylar geleceği fikrini doğurmakta, yerleştirmektedir.

4.10.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Cefa'nın karşısına farklı zamanlarda farklı engeller çıkmış o ise bu durumları yanında yer alan kişilerin yardımıyla çözmüştür.

Anlatıda Safa hem engelleyici hem yardımcı kişi pozisyonundadır. Masalın başında Cefa'nın acı çektiğini üzüldüğünü bilmesine rağmen kırk gün boyunca derdini söylemeden bekletir ve son anda ölümden kurtarır ve masalın son kısmında onu ölüme yolladığı için nedamet getirir. Cefa'nın hem Safa yüzünden bu açmazlara düşmesi hem de onun sayesinde kurtulması, Safa'nın hem engel hem yardımcı kişi olduğuna bir örnek olabilir.

Başkahramana yardımcı olan kişilere örnek olarak ise; dervişi (onun yardımıyla peşlerindeki sihirli hayvanlardan kurtulur) ve cellatı (ona acıyıp öldürmez) verebiliriz.

4.10.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Masaldaki olayları, entrikayı sağlayan, olayların merkezinde yer alan kişi; Cefa'dır. O daima Safa'ya sadık olmuş ancak adının verildiği andan sonra beklenildiği gibi sıkıntılı durumlara düşmüştür. Önce padişah tarafından ölümle tehdit edilmiş, sonra kılık değiştirip Yemen padişahının kızının düğün alayından kaçmasına yardımcı

olmakla beraber onunla yer değiştirdiği için kızın yerine Hindistan'a gitmiş, oradan kaçarken sihirli hayvanlardan kurtulmak üzere mücadeleye girmiş, Safa için yaptıklarına rağmen onun tarafından ölüme yollanmış olan Cefa'dır ve dikkat onun üzerinde toplanmaktadır.

4.11 Karayılan yahut Sihirli Genç

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 433B, 706III, 612II, EB: 106

B. Masalın temi: Üstesinden gelinemeyecek zorluk yoktur.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Yaşlı ve çocuksuz bir padişahın bir derviş tarafından verilen elma sayesinde karısı hamile kalır.
2. Doğum sırasında çağırılan tüm ebeler yılan tarafından sırayla öldürülür.
3. Kadının biri üvey kızına düşmanlığından, kızın bu konuda usta olduğunu söyleyerek saraya yollar (ölmesi için); kız öleceğini düşünür, yolda annesinin mezarına uğrar; ondan talimat alır. Annesi ona bir kutuya süt koymasını, yılanı doğduğu an kutuya hapsetmesini söyler.
4. Kız doğan yılanı yakalar, kutuya koyar, mükâfatlandırılır.
5. Yılan biraz büyüyünce padişaha okumak istediğini söyler; gelen bütün hocalar yılan tarafından sokulup öldürülür. Ebelik eden kıza müracaat edilir; kız yolda annesinin mezarına uğrar; ondan talimat alır. Annesi kırk bir tane gül dikeni koparmasını, yılan saldırırsa kırkı ile vurmasını sonuncuda durmasını tembihler.
6. Saraya giden kız annesinin dediklerine göre hareket ederek yılan şehzadeyi güzelce okutur.
7. Yılan on dört on beş yaşlarına gelince evlenmek ister; evlendiği bütün kızları sokup öldürür. Yine aynı kız çağırılır; kız yolda annesinin mezarına uğrar; yine annesinden talimat alır. Annesi kıza "kırk tane kirpi derisi alıp üzerine giyesin, gerdeğe girdiğin vakit karayılan üzerine hamle ettiğinde bunlar ağzına batar sana çıkar der, sen de de ki sen de giysini üstünden çıkar, sonra ben de çıkarırım. Çıkardığı vakit bir mangala koyup yak" der.
8. Karayılanla nikâhlanan kız annesinin talimatlarına uyar; yılanın çıkardığı deriyi yakar; yılan bir delikanlıya dönüşür.
9. Delikanlı uzun süreli bir yolculuğa çıkar; yokluğunda bir mektup gelir; mektupta kızın elinin ayağının kırılıp sokağa atılması istenmektedir; bunu öğrenen kız saraydan ayrılır; dağlara gider.

10. Dağda bir yiğitle karşılaşır; birlikte bir tabutlukta yatarlar; kız hamile kalır; yiğit kendisine musallat olmuş güvercin yüzünden dağda yaşamaktadır.
11. Güvercin yiğiti besler, kız saklanır.
12. Kızın hamileliği ilerler; yiğit kızı kendi konağına yollar; oraya gittiğinde 'Bahtiyar'ın başı için beni eve alın doğuracağım' demesini ister; kız bu yolla konağa alınır; bir oğlan çocuk doğurur.
13. Yiğit gelir; çocuğun ismini koyar; yiğit üçüncü kez çocuğunu sevmeye gelişinde annesine yakalanır; güvercin yiğidi öldürmek ister; beddua ederken çatlayıp ölür. Yiğit ve kız evlenirler.
14. Karayılan şehzade saraya döndüğünde kızı bulamayınca yollara düşer.
15. Bahtiyar Karayılanla karşılaşır; kızın ilk kocası olduğunu anlar; kız Karayılanı seçer; Bahtiyar karısından vazgeçer ancak çocuktan vazgeçmez; Karayılan şehzade ve kız saraya dönerler.

D. Masalın tahlili:

4.11.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Karayılan masalında anlatı birden bire başlamaz ve birden bire bitmez. Masal çocuksuzluk motifi ile açılır, hiç çocuğu olmayan bir padişah veziri ile tebdil-i kıyafet şehir dışında gezerken karşısına bir derviş çıkar. Derviş ona bir elma verir ve bu sayede karısı hamile kalır. Doğum yaptırmak üzere ebe çağrılır ama sultan hanım kara bir yılan doğurmak üzere olduğu için ebeyi sokar öldürür. Arkasından çağrılan diğer ebeler de yılan tarafından öldürülür. Masal bu doğum sahnesi ile durgunluktan coşkunluğa doğru ilerler. Doğumu yaptırmak için ebe aranmaya başlanır, dört bir yana haber salınır. Kadının biri üvey kızına düşmanlığından, kızın bu konuda usta olduğunu söyleyerek saraya yollar (ölmesi için); kız öleceğini düşünür. Bu şekilde anlatı çoşkunlaşır. Kız yolda annesinin mezarına uğrar; ondan talimat alır. Annesi ona bir kutuya süt koymasını, yılanın doğduğu an kutuya hapsetmesini söyler. Kız annesinin dediklerini yapar başarılı olur mükâfatlandırılır. Masal coşkunlaşarak devam eder. Karayılan büyür okumak ister hoca getirilir. Doğumunda olan olaylar tekrarlanır, son çare olarak ebelik yapan kız getirtilir. Kız yolda annesinin mezarına uğrar; ondan talimat alır. Annesi kırk bir tane gül dikeni koparmasını, yılan saldırırsa kırkı ile vurmasını sonuncuda durmasını tembihler. Annesinin dediklerine göre hareket eden

kız Karayılan'ı güzelce okutur. Yılan on beş yaşlarına geldiğinde evlenmek ister; evlendiği bütün kızları sokup öldürür. Yine aynı kız çağırılır; kız yine yolda annesinin mezarına uğrar ve annesinden talimat alır. Annesi kıza "kırk tane kirpi derisi alıp üzerine giyesin, gerdeğe girdiğin vakit karayılan üzerine hamle ettiğinde bunlar ağzına batar sana çıkar der, sen de de ki sen de giysini üstünden çıkar, sonra ben de çıkarırım. Çıkardığı vakit bir mangala koyup yak" der. Karayılanla nikâhlanan kız annesini talimatlarına uyar; yılanın çıkardığı deriyi yakar; yılan bir delikanlıya dönüşür. Böylece masalda coşkunluk yerini durgunluğa bırakır. Ancak masal devam etmektedir.

Karayılan masalı tek bir olay üzerine kurulmamıştır. Masalda birden fazla durak noktası vardır. İlk durak noktası Karayılan'ın genç bir delikanlıya dönüşmesi ve kızla evliliği ile biter.

Delikanlı uzun süreli bir yolculuğa çıkar; yokluğunda bir mektup gelir, sarayda kızın talihini kıskanan cariyeler mektupları değiştirir; bunların hazırladığı mektupta güya delikanlı anne babasından kızın elinin ayağının kırılıp sokağa atılmasını istemektedir. Bunu öğrenen kız saraydan ayrılır; dağlara gider. Masalda anlatım yeniden coşkunlaşmış, olaylar tekrar hız kazanmaya başlamıştır. Dağda Bahtiyar adında bir yiğitle karşılaşa kız yiğide bir güvercinin musallat olduğunu bu yüzden dağda yaşadığını öğrenir. Birlikte yiğidin kaldığı tabutlukta yatarlar; kız hamile kalır. Güvercin her gün gelip yiğidi besler, yoklar, kız saklanır. Anlatı giderek yeniden coşkunlaşır, kızın hamileliği ilerler; yiğit kızı kendi evine, konağına yollar; oraya gittiğinde 'Bahtiyar'ın başı için beni eve alın doğuracağım' demesini ister; kız bu yolla konağa alınır; bir oğlan çocuk doğurur.

Yiğit gelir; çocuğa isim koyar; çocuğu olunca geceleri evine gelmeye başlayan yiğidi özleyen ailesi yiğidin geldiği odanın tavanını siyah çuha ile kaplarlar, üzerine serpme pirinçten yıldız yapıp koyarlar. Yiğit üçüncü kez çocuğunu sevmeye gelişinde annesi onu alıkoyar sabah olmadı diye kandırır. Sabah güvercin gelir yiğidi öldürmek ister; bu kısımda coşkunluk doruk noktasına erişir. Güvercin yiğide beddua ederken çatlayıp ölür. Güvercinin esaretinden kurtulan yiğit ve kız evlenirler. Böylece masal yeniden durgunlaşır ve ikinci durak noktası oluşur.

Diğer tarafta Karayılan seyahatten evine dönmüştür; karısını sarayda bulamayınca aramaya çıkar. Bahtiyar'la kızın olduğu yere gelen Karayılan, Bahtiyar'la karşılaşır ve masal üçüncü kez coşkunlaşır. Bahtiyar Karayılan'la konuşur, onun kızın ilk kocası olduğunu anlar; şehzadeyi evlerine götürür, kızdan seçim yapmasını ister ve kıza Karayılan'ı seçerse çocuğundan vazgeçmesi gerektiğini, çocuğu vermeyeceğini söyler. Buna rağmen kız Karayılan'ı seçer; Bahtiyar karısından vazgeçer ancak çocuktan vazgeçmez; seçim sahnesiyle yükselen coşku Karayılan şehzade ve kızın saraya dönmeleri ve yeniden evlenmeleri ile durgunlaşır ve son bulur.

4.11.1.2 Yineleme kuralı:

Masalda Axel Olrik'in belirttiği yinelemeleri görmek mümkündür. Öncelikle Karayılan'ın doğumu, ardından okuması ve son olarak da evlenmek istemesi sahnelerinde olayın akışını kesmeden yinelenen kısımlar vardır. Bu durumlardan sadece birini örnekleyecek olursak; Karayılan'ın doğumu sırasında önce ilk ebe ısırılarak ölür; sonra şehirde ne kadar ebe varsa getirilir ve sırasıyla onlar da ısırılarak ölür. Akabinde kapı kapı dolaşıp ebelik yapabilecek kişiler aranır, bir kızın üvey annesi kızdan kurtulmak maksadıyla genç kızı önerir. Kız saraya götürülmek üzereyken yolda annesinin mezarına uğrar ve mezardan bir ses yükselerek kıza yapması gerekenleri söyler. Bu Karayılan'ın okuması ve evlenmesi sahnelerinde de aynen tekrarlanır. En son çare olarak kıza başvurulur ve kız her seferinde Karayılan'ın yanına gitmeden önce mutlaka annesine uğrar.

Kızın saraydan ayrıldıktan sonra Bahtiyar'la tanışıp bir çocuğu olması, Bahtiyar'ın üç gece üst üste gelip kızı ve oğlunu ziyaret etmesi ve "Sultanım ne yapıyor benim Huptiyar'ım?" diye seslenmesi "Yineleme Kuralı"na verilecek ikinci bir örnektir.

4.11.1.3 Üçler kuralı:

"Karayılan yahut Sihirli Genç" masalı için yukarıda sıraladığımız yinelemelerin hepsi üçer defa tekrar edilmiştir. Nitekim Axel Olrik "*Yineleme hemen her zaman üç sayısına bağlıdır. Fakat üç sayısı aynı zamanda kendi başına bir kuraldır*." demektedir (Olrik, 1975: 21).

4.11.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Karayılan masalındaki sahnelerde konuşmalar karşılıklıdır ve iki kişi arasında geçmektedir. Bu karşılıklı konuşmalar ya diyalog ya da soru cevap halindedir. Bunlara örnek olarak Karayılan'ın babası padişah ve veziri, padişah ile derviş, üvey anne ile kız, kız ile Karayılan, Karayılan ile padişah, kız ile Bahtiyar, kız ile Bahtiyar'ın konağındaki cariye, Bahtiyar ile annesi, Karayılan ile annesi, Bahtiyar ile Karayılan arasında verilebilir. Bundan başka kızın annesinin mezarında ve güvercinin de Bahtiyar'la monolog şeklinde konuşmaları bulunmaktadır. Masalda birden fazla kişinin bir arada olduğu sahneler bulunmakla beraber, konuşmalar yalnızca iki kişi arasında geçmektedir. Kızın Karayılan ile Bahtiyar arasında seçim yaptığı sahne ise sözsüzdür.

4.11.1.5 Zıtlık kuralı:

Masal muammalar-çözümler zıtlığı üzerine kuruludur. Karayılan şeklinde dünyaya gelen bir gencin kızın yardımıyla insan şekline dönüşmesi masalın ana zıtlığını oluşturmaktadır. Bundan başka Karayılan'a yardımcı olan kız yönünden bakıldığında iyi-kötü zıtlığı da söz konusudur. Bu bağlamda ilk zıtlık üvey annenin kıza hasımlığıyla başlar. Saraya doğuma giden bütün ebelerin öldüğünü öğrenen üvey anne kızdan kurtulmak için onu saraya ebe olarak yollar. Kız zorlukların üstesinden gelip saraya gelin gittikten sonra bu sefer saraydaki cariyelerin kıskançlığına maruz kalır ve saraydan ayrılır.

4.11.1.6 İkizler kuralı:

"*İki kişi aynı rolde ortaya çıktığında, bunların ikisinin de küçük ve zayıf olarak betimlendiğini gözlemleyebiliriz. Bu iki tip yakından ilişkili iki kişi, "Zıtlar Kuralı"ndan uzaklaşarak "İkizler Kuralı"nın etkisi altına girer.*" (Olrik, 1975: 23). Anlatıda aynı tutumu sergileyen varlıklar; diğer bir deyişle aynı tavır ve davranışları gösteren insanlar ve hayvanlar olarak nitelendirilen bu kural kızın iyiliğini istemeyen üvey anne ve saraydaki cariyelerle örneklendirilebilir.

4.11.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

"*Bir sürü kişi veya nesne peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir.*" (Olrik, 1975:

24). Karayılan masalının en önemli kişisi Karayılan yani şehzadedir. Doğum, mektebe başlama ve evlilik sahnelerinde ortaya çıkan; ortaya çıktıktan sonra ise sorunları çözüme kavuşturan kişi olarak öne çıkan kız olmakla beraber, özellikle masalın sonuç kısmında anlatının duygudaşlık doğurduğu kişi Karayılan'dır.

4.11.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

"*Halk anlatısı bir olay çizgisini başkasıyla karıştırmaz; halk anlatıları her zaman tek çizgilidir (einsträngig). Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa, bu bir konuşmanın içinde verilir. Masalın kahramanı şehirde iken, memlekete dehşet saçan, adam yiyen ejderhayı duyar.*" (Olrik, 1975: 25). "Karayılan yahut Sihirli Genç" masalında olaylar tek çizgili bir anlatımla ileriye doğru akar. Masalda geriye dönük bir açıklama veya ayrıntı yer almaz. Bununla beraber, kızın Bahtiyar'la olan sergüzeşti anlatılırken anlatıcı eş zamanlı olarak Karayılan'ın seyahatten dönüp anne babasına karısının nerede olduğunu sorduğunu aktarır:

> "*Hemen bu kızı oğlana nikâh edip kırk gün kırk gece düğün dernek olarak kırk birinci gece Bahtiyârı gerdeğe koydular. Oturup zevk-i safâ eylediler.*
>
> *Bir iki mâh sonra bir gün Bahtiyâr ol şehrin kahvesine gelip oturdu. Bunlar burada sâkin olsun biz gelelim şehzâdeye. Taşradan gelip doğru pederinin huzuruna geldi. Elini bûs edip hâl-i hâtırdan sonra; ey oğlum sen bir mektûb göndermişsin kızın kolunu ayağını kırıp kapıdan taşraya atasın deyü böylece tahrîr etmişsin. Kız dahi bunu böyle işitince yanıma gelip dedi ki vâlide sen benim kolumu ayağımı kırmadan evvel ben gideyim deyip saraydan çıkıp dağlara doğru gitti. Yazık değil midir bu kıza? Niçin böyle eyledin? Dedi. Şehzâde bunu böyle işitince aman vâlide ben öyle şey yazmadım. Bundan mutlakâ bir hasımlık vardır. Bundan sonra buralar bana harâm olsun deyip saraydan çıkıp zâr ederek kızı aramağa dağlara düştü.*"

Son sahnede Axel Olrik'in verdiği örnekte olduğu gibi, Karayılan, kız ile Bahtiyar'ın bulunduğu şehre gelip derdini anlatırken orada bulunan Bahtiyar onu duyar:

> "*Gide gide Bahtiyârın olduğu mülkete dâhil oldu. Vakit de akşam olup şehrin kahvesine gelip selâm verip oturdu meğerse Bahtiyâr dahi ol kahvede idi. Şehzâde oranın ahalisine bu işi ifâde eyleyince Bahtiyâr işten âgâh olup hemen şehzâdenin yanına gelip sıkıca sıkıca sormağa başladı. Bir mikdâr 'aklı idrâk eyledi. Şehzâde bu gece bize teşrîf buyurunuz. Bir tas sûrbe nûş idelim*

diyince; şehzâde kalk gidelim deyip; hemen kahveden kalkıp, konağa gelip bir odada karâr eyledi."

Bu şekilde herhangi bir geriye dönüş yapılmaksızın anlatı tek bir düzlemde, tek çizgide ilerler ve olay çözülür.

4.11.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Masalda bu kurala ilk örnek olarak ilahi bakış açısıyla anlatıcının kızın saraya gitmeden evvel yaşanan olayları (olaylar farklı ama aktarım şekli olarak aynı) benzer biçimde tekrar etmesi gösterilebilir:

Doğum sırasında;

"Bir de bakar ki bir karayılan doğduğu anda ebeyi sokup öldürür. Diğer ebeyi çağırırlar. Anı dahi öldürür. Memleket içinde öldürmedik kimse bırakmadı."

Mektebe başlama sırasında:

"... ferdâsı gün hocayı çağırıp geldikte; kutunun içinden bu karayılanı çıkarıp hocanın önüne gelip okutur iken hocayı sokup ol sâ'at öldürür. Diğer hoca çağırırlar; anı dahi öldürür. Hâsıl-ı kelâm dünyâ yüzünde hiç hoca kalmaz; kâffesini öldürür."

Evlilik esnasında:

"Şehzâdedir on dört on beş yaşına girip bir gün pederine gelip baba beni evlendirin dedi. Nâçâr pederi buna bir kız alıp nikâh olduktan sonra gerdeğe koydular. Ol gece kızı sokup öldürür. Sabah oldukta bakar ki kızı öldürmüş. Kıssâyı dırâz etmeyelim. Nihâyet buna her ne kadar kız aldılar ise cümlesini öldürür. Dünyâ yüzünde kız kalmaz."

"Kalıplaştırma Kuralı"na bir başka örnek kızın annesinin mezarına her gidişinde niyaz etmesi ve mezardan yükselen sesin ona korkmamasını söylemesi ve Bahtiyar'ın geceleri kızı ve çocuğunu ziyarete geldiğinde aynı şekilde konuşması verilebilir.

4.11.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

"Sage (anlatı) her zaman Büyük Tablo Sahneleri ile doruğa erişir. Bu sahnelerde sage (anlatı) kahramanları yan yana gelirler: kahraman ve atı; kahraman ve canavar. Thor Büyük Yılanı kayığın kıyısına kadar çeker; yiğit

savaşçılar krallarının o kadar yakınında ölürler ki, ölümlerinde bile kralı korurlar: Siegmund ölü oğlunu kendisi taşır. Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır: kahramanın kılıcı ejderhanın nefesiyle yanar; bir boğanın veya bir yılanın sırtında duran genç kız sahneyi seyreder; sürgünde bulunan kraliçe kendi göğsünden süt sağarak kuğuların gagasına akıtır." (Olrik, 1975: 25).

Masalda bu kurala uyan birden fazla kısım vardır. Kız ile Karayılan'ın doğum, okutma ve evlilik sahneleri masalın bu kurala uyan bölümleridir. Özellikle evlilik öncesi kızın kırk tane kirpi derisi giyip Karayılan'ın yanına gitmesi, Karayılan'ın don değiştirmesi, kızın çıkan yılan derisini mangalda yakması ve birbirlerine kavuşmaları masal kahramanlarının yan yana geldikleri çarpıcı sahnelere örnektir.

Bunun yanında Bahtiyar'ın güvercinden kurtulduğu sahne de "Büyük Tablo Sahneleri Kuralı"na uymaktadır:

"*Yiğit dahi vâlide ben yerime gideceğim. Kuş benim buraya geldiğimi görünce beni öldürür dedi. Vâlidesi, oğlum daha erkendir; baksana ıldızlar var dedi. Oğlan dahi sahîh zannedip vâlidesi ile oturdular. Sabah oldukta bir kuş çat edip pencereye geldi. Lisâna gelip ey Bahtiyârım dokunduğum dîvâr yıkılsın deyince dîvâr kağış kağış edip yıkıldı. Kuş yine ayıdır; konduğum dallar kurusun dedi. Ağaç kuruyup, yaprakları aşağa döküldü. Söyleye söyleye söyleye oradan çat edip çatladı. Bu yiğit dahi yâ Rab şükür şu kuş öldü.*"

4.11.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

"*Sagenin (anlatının) bir mantığı vardır… Anlatının (sage) bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim, onun temel kuralıdır. Her şeyden önce onun kabul edilmesi büyük ölçüde olay örgüsünün iç tutarlılığına dayanır. Akla sığabilirlik pek seyrek olarak dış gerçeklikle ölçülür.*" (Olrik, 1975: 26).

"Karayılan yahut Sihirli Genç" masalı başından sonuna değin olağanüstülükler içermektedir. Doğan çocuğun yılan olması, kızın mezardaki annesi ile konuşması, mezardan gelen sesin bütün bilmeceleri çözmesi, Bahtiyar'a musallat olan güvercinin konuşması; bütün bu olaylar sihir, büyü, mucize ve animizm bağlamında anlatı mantığı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

4.11.1.12 Tek entrika kuralı:

Masaldaki olaylar tek bir entrika etrafında oluşmaktadır; o da olağanüstü şartlarda doğmuş bir gencin; hem bir dervişin verdiği elma sayesinde hem de

doğduğunda olağanüstü bir biçim içerisinde bir yılan olarak doğması ve bu durumdan çeşitli kişi ve olaylar yardımı ile kurtulması olarak özetlenebilir.

4.11.1.13 Epik birlik kuralı:

Masalın başında Karayılan'la alakalı muammaları çözen, onu insana dönüştüren ve onunla evlenen kız masalın sonunda yine onu tercih etmiştir. Arada başından geçen olaylar, Bahtiyar'la karşılaşması, ondan çocuğu olması bile Karayılan'ı tercih etmesine engel olmamış, anlatının başında tahmin edilen veya verilen mutlu son gerçekleşmiştir.

4.11.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

"*Birçok anlatı öğeleri, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler.*" (Olrik, 1975: 26) ifadesinden anlaşılacağı üzere, kız Karayılan'a yardımcı karakteri ile masalda yer almaktadır. Kızın Karayılan'la karşılaşmasını üvey annenin hainliği, annesinin mezarından gelen ses ise bilmeceleri çözmesini sağlamıştır. Saraydan ayrıldıktan sonra karşılaştığı Bahtiyar Karayılan ile tekrar kavuşmasına yardımcı olması, onu koruyup kollaması bakımından anlatıda yer almaktadır.

4.11.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

> "*Halk geleneğinin en büyük kuralı 'Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama'dır. Fakat genel olarak, başkahraman ve entrika birbirinden ayrılamaz…*
>
> *Sage'de iki kahraman belirdiği zaman, halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakterdir. Unutulmuş nişanlı halk masalında başkahraman canavarın kızı değil, kralın oğludur, Volsunga Destanı'nda en önemli kişi Brynhild değil Siegfried'dir. Bir adam ve kadın beraber ortaya çıkarsa erkek en önemli kişidir. Ama ilginin büyük bölümü çoğu zaman kadına gider. Bizim daha yakın bulduğumuz kişi kralın oğlu değil unutulmuş nişanlıdır; Edda şarkılarının mısralarında Brynhild, Siegfried'den daha çok yer almıştır; Aslaug, kocası Viking kralı Ragnav'dan daha ilgi çeker. Halk anlatısı, biçim kısıtlamaları içinde bile daha özgür ve sanatkârene gelişmeler yapma yolu bulur.*" (Olrik, 1975: 26-27)

"Karayılan yahut Sihirli Genç" masalı içinde yer alan olaylar bakımından şaşırtıcı ve Axel Olrik'in açıklamasına uygun bir şekilde yapılanmıştır. İlk bakışta

masalın asıl kahramanı Karayılan değil de ona yardımcı olan kızmış izlenimine kapılınsa da dikkat edildiğinde masalın Karayılan'ın hikâyesiyle başladığı görülmektedir. Masaldaki entrikayı sağlayan Karayılan'dır; onun başından geçen maceralar nedeniyle anlatıdaki diğer kişiler masalda yer almışlardır. Masalda kız saraydan ayrıldıktan sonra Bahtiyar'la olan macerası anlatılsa da masalın Karayılan ile başlayıp Karayılan ile bittiği görülmektedir.

4.12 İğci Baba ile Üç Kız

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 311-312, EB: 157

B. Masalın temi: Her güzel söze kanmamalı.

Bir insan yiyenin eline düşen kızın başına gelenlerden sonra mutluluğa kavuşması

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Üç kız kardeş yaşlı bir adamın iğlerini satın almak isterler.
2. İğci baba ile giden sırasıyla büyük ve ortanca kızlar, zalim ihtiyar tarafından insan eti yemedikleri için öldürülür.
3. Kurnaz olan en küçük kız iğci babanın evine giderken sarı kedisini de yanında götürür; kedisi iğci babanın verdiği parmağı yiyerek onu ölümden kurtarır. Kız böylece iğci babanın gönlünü kazanır.
4. İğci baba kıza kırk bir tane anahtar verir. Kırk odaya istediği gibi girmesini ama kırk birinci odaya girmemesini tembihler ve yine iğ satmaya gider.
5. Yasağa riayet etmeyen kız kırk birinci odanın kapısını açtığında tavanda asılı bir delikanlı görür.
6. Asılı gençten talimat alan kız, ihtiyarın saçından bir tutam kesince iğci baba kırk günlük uykuya yatar.
7. Kırk gün sonra uyanan iğci baba, kız ile oğlanın olmadığını görünce dilenci kılığına girerek bunların evine gelir; gece olunca yaşadıkları mahalleye yanında getirdiği ölü toprağından serper, büyüler.
8. İğci baba oğlanın başucuna bir ölü şişesi koyar, kızı uyandırıp sopayla dövmeye başlar. Kızı döverken duvardan bir ses "yiğidin başucundaki şişeyi kır" diye talimat verir.
9. Kız oğlanın başucundaki şişeyi kırınca, oğlan uyanır, iğci babayı yakalayıp ateşte yakar. Kendileri de muratlarına ererler.

D. Masalın tahlili:

4.12.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

İğci Baba masalında iki durak noktası vardır. Birbirini takip eden iki vaka üzerine kurulu olan anlatıda olaylar ilk durak noktasına kadar şöyle özetlenebilir: Masal, iğ satan bir ihtiyarın iğlerini üç kız kardeşin satın almak istemesiyle başlar; "eski zamanda bir evde üç kız kardeş otururlarken, ansızın bir gün bir iğci torbasında iğler; 'pamuk iğ, örmek için iğ var' diye bağırıp satarken dolaşa dolaşa bu kızların evinin bulunduğu yere geldi." Kızlar iğ satıcısının ne sattığını ne türlü malları olduğunu merak ederler. Zembilindeki iğlere bakarlar ama beğenmezler İğci Baba evinde daha başka malları olduğunu söyleyerek kızları eve davet eder. Kızlardan büyük olanı İğci Baba'yla gitmeye karar verir. Masal böylece durgunluktan coşkunluğa doğru adım adım ilerler. İğci Baba kızı evine dağ başındaki bir mağaraya getirir. Her yerde cesetler vardır, kız korkar. Kıza duvarlarda asılı olan etlerden yemeyi teklif eder kız bunu yapamaz bunun üzerine İğci Baba kıza parmağını kesip yemesi için önüne koyar kız yemiş gibi yapıp masanın altına atar ama İğci baba kızın yiyip yemediğini kontrol için parmağı ile konuşur ve yemediğini anlayınca kızı öldürür. Aynı durum ortanca kız için de tekrar edilir. Anlatı böylelikle git gide coşkunlaşır. Sıra küçük kız kardeşe gelir küçük kız gidip geri gelmeyen ablalarının akıbetini sorunca İğci Baba onları evlendirdiğini söyler, küçük kızı da kendisiyle gelmeye razı eder ama kız giderken yanında sarı kedisini de götürür. İğci Baba'nın kendisine verdiği parmağı kediye yedirir ve ölümden kurtulur.

İğci Baba kızı öldürmez ama "sen artık benim kızımsın" diyerek mağaradan da dışarı bırakmaz. Ona sıkılmasın diye kırk anahtar verir, kırk birinci odaya yaklaşmamasını tembih eder. Küçük kız merak edip kırk birinci odanın kapısını açar ve masalın ikinci yarısı başlar anlatı yeniden durgunluktan coşkunluğa doğru ilerler. Kapıyı açınca karşısına yakışıklı bir delikanlı çıkar ancak delikanlı saçından tavana asılmıştır. Genç kendisini buraya asanın İğci Baba olduğunu ve ondan ancak saçından bir tutam keserse kurtulacaklarını, saçı kesilirse cadının kırk gün uykuya dalacağını böylelikle kaçabileceklerini açıklar. Bu planı uygulayan küçük kız ile delikanlı kaçıp başka bir şehre gelir bu arada kırk birinci gün olmuş İğci Baba uykudan uyanmış küçük kız ile delikanlıyı bulamayınca aramaya çıkmıştır. İkinci kısmın bu epizotundan

itibaren coşkunluk iyice artar. İğci Baba onların olduğu şehre gelir, dilenci kılığına girerek küçük kızı kandırır, gece yarısı olduğunda sihirle bütün mahalleliyi ve delikanlıyı da uyutur. Daha sonra kıza saldırır, döver, kız acısından öyle derinden bir ah eder ki bir anda evin duvarı ikiye ayrılır ve bir ses "yiğidin başucundaki şişeyi kır" der, kızın şişeyi kırmasıyla yiğit uyanır ve İğci Baba'yı ateşe atarak öldürürler. Coşkunluktan tekrar durgunluğa geçen anlatının sonunda iki sevgili birbirlerine kavuşur ve evlenirler böylelikle tamamen durgunluğa erişen masal son bulur.

4.12.1.2 Yineleme kuralı:

Halk anlatılarında yineleme olmazsa olmaz bir kural olarak karşımıza çıkar. Bunun nedeni bu anlatıların sözlü kültür ortamında oluşup gelişmeleri ve yayılmalarıdır. Eğer anlatılarda yinelemeler olmazsa unutma etkeni oluşacak ve aktarım gerçekleşemeyecektir. Bu bağlamda çok önemli olan yineleme kuralı için Olrik; "*Yineleme her zaman üç sayısına bağlıdır*" (Olrik, 1975: 21) demektedir.

İğci Baba masalına baktığımızda da bu durumun yukarıda izah edildiği gibi olduğu görülmektedir. "Yineleme Kuralı" hem durum hem de aynı söz tekrarından oluşmaktadır; İğci Baba üç genç kızı da aynı şekilde kandırır (değişik güzel iğler göstermek), aynı şeye zorlar (insan eti yemeyi), aynı şeyi teklif eder (parmağını yemeyi), aynı şekilde dener (-parmağı yedin mi? –yedim –yemediysen öldüreyim mi? -öldür) aynı soruyu sorar (-parmak neredesin?) aynı cevabı alır (parmak konuşup olduğu yeri söyler).

4.12.1.3 Üçler kuralı:

"Yineleme Kuralı" ile iç içe geçmiş bir kural olan "Üçler Kuralı" halk anlatılarının en belirleyici özelliklerinden bir diğeridir. Bu kuralın bir başka belirleyici özelliği de aynı durumun üç kere tekrarında üçüncüsünde başarılı olunmasıdır. Üç kız kardeş İğci Baba'nın peşinden giderler, üçü de aynı şekilde sınanır ancak yalnız üçüncü defasında en küçük kız başarılı olur. Üç kardeşten en küçüğünün başarılı olması bütün masallarda istisnasız aynıdır.

Masalda üç sayısından başka kırk sayısı da "kırk oda", "kırk anahtar", "kırk gün uyumak" şeklindeki ifadelerle geçmektedir.

4.12.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Anlatı boyunca aynı sahnede en fazla iki kişinin ortaya çıktığını belirten bu kural masalda işlemektedir. İki kişinin karşı karşıya geldiği sahnelerde bazen bir kişi bazense diyalog şeklinde karşılıklı konuşmalara yer verildiği görülmektedir. İğci Baba ilk sahnede üç kızla birlikte bulunur ama burada anlatıcının aktarımı vardır. Diğer sahnelerde üç kız İğci Baba ile yalnız karşılaşırlar, konuşmalar karşılıklıdır. Delikanlı ile küçük kızın olduğu sahnelerde de bu durum geçerlidir.

4.12.1.5 Zıtlık kuralı:

Masalda insan-canavar zıtlığı vardır. Halk anlatılarının temel yapısal özelliklerinden olan bu kural masalda küçük kız ile İğci Baba arasındadır. İğci Baba sihir güçlerine sahip, insan yiyen bir çeşit cadıdır. "İnsan eti yeme" motifinin yer aldığı masalda İğci Baba kötülüğü, vahşiliği küçük kız ise iyiliği ve saflığı temsil etmektedir.

4.12.1.6 İkizler kuralı:

"*İki kişi aynı rolde ortaya çıktığında, bunların ikisinin de küçük ve zayıf olarak betimlendiğini gözlemleyebiliriz."* (Olrik, 1975: 23). Masalda ikizler kuralı üç kızdan büyük ve ortanca kız kardeşin İğci Baba'nın karşısında aynı tutumları sergilemesiyle gerçekleşmektedir.

4.12.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

"İğci Baba ve Üç Kız" masalında üç kızın en küçüğü olan kız akıl ve kurnazlık bakımından diğer kardeşlerden üstündür. En büyük kız ve ortanca kızın gösteremediği akıl, cesaret ve kurnazlığı gösterir, hem kendi canını hem de gelişen olaylar neticesinde karşılaştığı genç delikanlının canını kurtarır, İğci Baba'yı öldürerek ondan kurtulur.

4.12.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masalda olaylar geriye dönüşler olmaksızın tek bir zamansal çizgide ileriye doğru akmıştır. Üç genç kız İğci Baba ile karşılaşmışlar, diğerleri ölmüş, küçük kız kurtulmuş daha sonra delikanlı ile karşılamış, birlikte İğci Baba'dan kaçıp kurtulmuşlar. İğci Baba onları yakaladığında mücadele ederek onu öldürmüşlerdir. Bu şekilde herhangi bir geriye dönüş, geçmiş olaylardan bahsediş gibi bir durum söz konusu değildir.

4.12.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

> *"Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir…Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır."* (Olrik, 1975: 25).

Bu açıklamadan hareketle masalda kalıplaştırma kuralı aynı roldeki kişilerin aynı şeyleri tekrar etmesiyle oluştuğu anlaşılır. Bu kuralı yine küçük kızın ablalarını örnek vererek açıklayabiliriz. İkisi de İğci Baba karşısında aynı tutumu göstermiş, İğci Baba'nın sorularına aynı şekilde cevap vermişlerdir. İğci Baba her gelen kıza aynı soruyu sormuş, ardından yemeleri için parmağını kesmiş, parmağa da neredesin diye sormuştur.

4.12.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

İğci Baba masalı bu kurala da uygundur. Masalda İğci Baba'nın küçük kızla delikanlının peşlerinden gelip bütün mahalleliyle beraber delikanlıyı da uyutup küçük kıza saldırdığı, öldüresiye dövdüğü sahnede kızın feryat etmesiyle duvarın yarılıp gaipten gelen sesin şişeyi kırmasını söylediği daha sonra da oğlanın uyanıp birlikte İğci Baba'yı yakarak öldürdükleri sahne bu kurala uygundur.

4.12.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Masal olağan bir girişle başlamaktadır. Bir sokak satıcısı kılığında iğ satan ihtiyar aslında insan eti yiyen bir tür cadıdır. Kızları kandırıp mağaraya getirdiğinde ilk olağanüstü durum yaşanır. İğci Baba parmağıyla konuşur, parmak da cevap verir. İkinci olağanüstü durum İğci Baba'nın saçından bir tutam kesilmesi ve onun kırk gün boyunca uyumasıdır. Uyandığı zaman küçük kızla delikanlının bulunduğu yere "kırk günlük yolu bir günde" alarak varır. Mahallelinin üzerine ölü toprağı serperek uyutur. Kızı dövdüğü sırada duvar yarılıp ikiye ayrılır ve bir ses kıza delikanlının başındaki ölü şişesini kırmasını söyler. Bütün bu sıralanan durumlar olağanüstülükler içermektedir ve anlatı mantığı kuralı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

4.12.1.12 Tek entrika kuralı:

Masalın başında İğci Baba kızları kandırıp evine, mağaraya götürdüğü andan itibaren üç kızın başına tehlikeli olaylar geleceği anlaşılmaktadır. Burada masalın baş

kısmında küçük kardeşin İğci Baba ile giderken yanında kedisini de götürmesi onun şahsında iyiliğin kötülüğü yeneceği fikrini dinleyici ve/veya okuyucuda oluşturmaktadır.

4.12.1.13 Epik birlik kuralı:

Masalda tehlikeye düşen kızlardan en küçüğü yanında kedisiyle birlikte İğci Baba'nın evine gider. Masalın ilk durak noktasında bu beklenti gerçekleşir, küçük kız İğci Baba'yı öldüremese bile hayatta kalmayı başarır ve dinleyici ve/veya okuyucuda mutlu sonun gerçekleşeceği izlenimi uyandırır.

4.12.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Bu kural masalın başkahramanının kendi yolculuğunda ilerleyebilmesi için ona engel veya yardımcı olacak varlıklara ihtiyaç duyulduğunu bildirmektedir: "*Birçok anlatı öğeleri, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler*" (Olrik, 1975: 26). Burada küçük kızı engelleyici, hain İğci Baba, yardımcı ise sarı kedi ve delikanlıdır.

4.12.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Masaldaki entrikayı sağlayan, masalda yer alan diğer şahısların veya varlıkların engelleyici veya yardımcı oldukları tek kişi küçük kızdır. Masal küçük kızın ablaları ile başlasa da bu sadece küçük kızın macerasına atılmak için yapılmış bir başlangıçtır.

4.13 Ağlayan Nar Gülen Ayva Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 514, 518, EB: 97

B. Masalın temi: Erkek evlât isteyen bir padişahın en küçük kızının yaptığı çeşitli işler sonucunda erkek olması

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Dokuz çocuğu da kız olan padişah doğacak olan son çocuğu da erkek olmazsa, karısını öldüreceğini bildirir.
2. Karısı doğan çocuk kız olduğu halde kocasından korktuğu için erkek çocuk doğurduğunu belirtir.
3. Erkek kılığındaki kız sünnet olmayı iki yıl erteler; üçüncü yıl sünnet zamanı gelince kız kara, yağız bir atın yardımıyla kaçar.
4. At kıza yelesinden üç kıl kopartıp koynunda saklamasını, başına bir iş geldiğinde bunları birbirine çakınca hemen yetişeceğini söyler; ayrılırlar.
5. Kız kılık değiştirir ve başka bir memleketin sarayında aşçı yamağı olur.
6. memlekete musallat olmuş bir devi kara atın yardımıyla elde ettiği kılıç sayesinde öldürür ve mükâfat olarak padişahın kızını ister.
7. Padişahın kızının, taliplerini başından savmak için üç büyülü eşya talep etmesi öğüdünü veren yarı insan yarı kuş olan bir sevgilisi vardır; devi öldüren kızdan:
    a. Devlerin aynasını istenir; getirir.
    b. Devlerin şimşek taşını istenir; o getirilir; bu sırada devler beddua ederler ve kız cinsiyet değişerek erkek olur.
    c. Son olarak "ağlayan narla gülen ayva" ağacı istenir; erkek olan kız atın yardımı ile bunları da getirir:
        i. Kavga eden çocuklardan bir pösteki, bir külah ve bir kamçı alır.
        ii. Büyülü külah sayesinde görünmeden has bahçeye peri padişahının oğlu ile padişahın kızının yanına gider.
        iii. Büyülü pösteki ve kamçı sayesinde "ağlayan narla gülen ayva" fidanını alır ve padişaha getirir.

8. Büyülü eşyalar temin edildiğinde, peri padişahının oğlunun büyüsü bozulur; padişahın kızı talibiyle evlenir. Memleketine dönen erkek olan kız, ana babasına olan biteni anlatır.

D. Masalın tahlili:

4.13.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

Masal bir padişahın dokuz kız çocuğu olduğu ve karısı ile konuşurken tahtını devam ettirecek oğlu olmayışından yakınması ile durgun bir biçimde başlar. Ardından hamile kalan karısını tehdit eden padişah eğer bu sefer de erkek evladı olmazsa karısını öldüreceğini söyler. Anlatı böylece yavaş yavaş durgunluktan çıkar. Padişahın karısı yine kız çocuk doğurur fakat ebe ile bir olup padişaha erkek çocuk doğurduğunu söyler. Çocuğu sünnet zamanı geldiğinde anlatı giderek çoşkunlaşmaya başlar. İki yıl sünnetini küçük olduğunu, korktuğunu söyleyerek erteleten çocuk, üçüncü yıl babasını razı edemez ancak annesinin hayatını kurtarmak için sünnet zamanı gelince kara, yağız bir atın yardımıyla kaçar. At onu başka bir ülkeye getirir, yardıma ihtiyacı olduğunda kendisini çağırması için yelesinden üç kıl koparır ve kıza verir. Kız kılık değiştirir, saraya aşçı yamağı olarak girer, ülkenin padişahını tutsak olduğu devin elinden kara yağız atın yardımıyla kurtarır, bu kısımda anlatı coşkunluğa ulaşır, ödül olarak padişahın kızını ister. Ancak padişahın kızı peri padişahının oğlunu sevmektedir. Bu nedenle çözülemeyecek kadar zor koşullar ileri sürer. Bundan sonraki bölümlerde anlatı zirveye ulaşır. İstenen büyülü eşyaları kara yağız atın yardımı ile getirir. Padişahın kızı önce devlerin aynasını ister, getirir; devlerin şemşirek taşını ister; getirir, bu sırada devler beddua ederler ve kız cinsiyet değişerek erkek olur. Son olarak "ağlayan narla gülen ayva" ağacını ister ve ancak bu isteği de olursa onunla evlenebileceğini söyler; erkek olan kız bunu da getirir. Böylece peri padişahının oğlunun büyüsü bozulur, erkek olan kız padişahın kızını alıp ülkesine dönmesiyle anlatıdaki coşkunluk yerini durgunluğa bırakır. Memleketine dönen erkek olan kız, ana babasına olan biteni anlatır, tekrar kırk gün kırk gece düğün yapılır ve masal sona erer.

4.13.1.2 Yineleme kuralı:

> *"Sage (anlatı) yapısının bir diğer önemli ilkesi de "Yineleme Kuralı"dır… Halk anlatıları tam anlamıyla ayrıntılara inme tekniğinden yoksundur ve zaten pek ender olan tasvirler de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran etkili bir araç olamazlar. Geleneksel sözlü anlatımımızda yalnız bir seçenek vardır; yineleme. Bir genç üç gün arkası arkaya devler bölgesine gider ve her gün bir dev öldürür. Bir kahraman billûr dağa üç kere atla çıkmak ister. Üç müstakbel âşık bir gece bir kız tarafından büyü ile hareketsiz bırakılır. Anlatıda ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa, sahne yinelenir. Bu sadece gerilimi sağlamak için değil, aynı zamanda anlatının boşluklarını doldurmak için de geçerlidir. Yineleme bazen gerilimi artırıcı, bazen basittir. Ama önemli olan Sage'nin (anlatının) yineleme olmadan tam olarak kendi biçimini kazanamayacağıdır."* (Olrik, 1975: 20-21).

"Yineleme Kuralı" "*...hemen her zaman üç sayısına bağlıdır."* (Olrik, 1975: 21).

Masalda yinelemeler Olrik'in altını çizdiği gibi bir durumun veya bir sözün üçer defa tekrarlanmasıyla oluşmaktadır.

Masaldaki ilk yineleme sünnet zamanı geldiğinde gerçekleşir. Kız üç yıl üst üste babasından sünneti ertelemesi için izin ister. İki yıl sünneti erteletir ancak üçüncü yıl babasını razı edemez.

Kara yağız atın verdiği kılları birbirine sürttüğünde at ile kız arasında şu durumun ve atın her seferinde şu sözleri tekrar ettiği görülür: "*…hemen koynundan hayvânın verdiği kılları çıkarıp birbirine çaktıkta ol sâ'at mezkûr hayvân zuhur eyledi. Ne istersen sultanım dedikte*"

Devin elinden kurtardığı padişah kıza üç kez "*-ey oğlum dile benden ne dilersen*" der. Kız da "*-ey pâdişâhım ancak senin sağlığını dilerim"* diye cevap verir, ancak üçüncü seferinde padişahın kızını ister.

Padişahın kızı peri padişahının oğluyla buluşma sahnesi her seferinde tekrar edilir:

> *"…kız odanın ortasına bir altın leğen koyup içinde bir mikdâr âb-ı leziz var hemen ol sâ'at pencereden göğercin gelip mezkûr leğenin içine girip yıkanıp silkindikte ay tasvîri bir yiğit oldu. Oradan döşeğin içine girdi. Kıza sarılıp muhabbete başladılar. Kız dahi âh benim nûr-ı dîdem efendim…"*

4.13.1.3 Üçler kuralı:

"Yineleme Kuralı"nda verilen örneklerin tamamı üçer defa tekrarlanan söz ve durumlardan oluşmaktadır. Bunlara ek olarak; padişahın kızı üç kere yerine getirilmesi zor isteklerde bulunur. Bu istekleri "devlerin aynası", devlerin elinde bulunan "şemşirek taşı" ve "ağlayan nar ile gülen ayva" ağacının getirilmesidir.

Son istek olan "ağlayan narla gülen ayva" ağacını getirirken yolda karşısına ellerindeki eşyaları paylaşamayan üç çocuk çıkar. Bu çocuklardan üç büyülü eşya; bir pösteki, bir külah ve bir kamçı alır.

4.13.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Masaldaki sahnelerde ortaya çıkan iki kişi arasındaki konuşmalar karşılıklıdır ve genellikle kısa diyalog ya da soru cevap şeklindedir. Bazı sahnelerde ikiden fazla kişi olsa bile bunlar konuşmalara katılmaz ve "sessiz seyirciler" olarak sahnede yerlerini alırlar. Bu karşılıklı konuşmaların örneklerini padişah ile karısı, kız ile annesi, kız ile padişah, kız ile kara yağız at, kız ile saray çalışanları, kız ile devin elinden kurtulan padişah, devin elinden kurtulan padişahın kızı ile peri padişahının oğlu arasında görülür.

4.13.1.5 Zıtlık kuralı:

Masal gerçek-yalan zıtlığını işlemektedir. Dokuz çocuğu da kız olan padişah doğacak olan son çocuğu da erkek olmazsa, karısını öldüreceğini bildirir. Karısı, doğan çocuk kız olduğu halde kocasından korktuğu için erkek çocuk doğurduğunu belirterek yalan söyler. Sünnet zamanı gelince gerçek ortaya çıkacağı için kız annesi babası tarafından öldürülmesin diye ülkesinden kaçar.

4.13.1.6 İkizler kuralı:

"İki kişi aynı rolde ortaya çıktığında, bunların ikisinin de küçük ve zayıf olarak betimlendiğini gözlemleyebiliriz. Bu iki tip yakından ilişkili iki kişi, "Zıtlar Kuralı"ndan uzaklaşarak "İkizler Kuralı"nın etkisi altına girer. İkizler kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Bu hem gerçek ikizler hem de aynı rolde olan iki kişi anlamına gelebilir." (Olrik, 1975: 23). Masalda ikizler kuralı aynı tutumları sergileyen varlıklar etrafında teşekkül ettiği düşünüldüğünde kocasına yalan söyleyerek onu oyalayan kızın annesi ile babasına yalan söyleyerek onu oyalayan

devin elinden kurtulan padişahın kızı aynı tutumu sergiledikleri için ikizler kuralı içerisinde incelenebilirler.

4.13.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Masalın başından sonuna kız olarak doğduğu halde annesi tarafından erkek olduğu söylenen padişahın kızı ön plandadır. Annesine olan sevgisi nedeniyle, onu korumak için küçük yaşında gurbete çıkar evden uzaklaşır. Çeşitli maceralardan sonra ancak bu sefer erkek olarak yeniden evine dönen kahraman masalın en önemli kişisidir.

4.13.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Anlatıda aynı uzamda ilerleyen tek çizgili bir anlatım olduğu görülmektedir. Masalda yer alan olaylar geriye dönüşler olmaksızın ileriye doğru akmıştır. Annesinin hayatını kurtarmak için evden ayrılan kahraman birçok mücadeleden, kazandığı kişisel zaferlerden sonra evine dönmüş ailesine kavuşmuştur.

4.13.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Bu kural Axel Olrik tarafından aynı çeşitten iki insanın aynı şeyleri elverdiği ölçüde benzer bir biçimde tekrar etmesi şeklinde tarif edilmiştir. Masalda bu kuralı birkaç yerde görmekteyiz. "Yineleme Kuralı"nda gösterilen örneklerin dışında, annenin her yıl sünnet zamanı yaklaştığında ağlamaklı olması, kızın attan yardım istediği sıradaki tutumu, devin elinden kurtulan padişahın kızı ile peri padişahının oğlunun arasında geçen konuşmalarda bu görülmektedir.

4.13.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

Masal "Büyük Tablo Sahneleri Kuralı" bakımından zengindir. Öncelikle kızın sünnet zamanı kara yağız atla meydandan kaçtığı sahne; devin başını yararak padişahı devin elinden kurtardığı sahne; gözleri açık uyuyan devlerin yanından dev aynasını aldığı, devlerin arkasından kaya parçalarını fırlattıkları sahne; devlerin mağarasından şemşirek taşını aldığı devlerin arkasından beddua ettikleri ve erkeğe dönüştüğü sahne ve son olarak ağlayan nar ile gülen ayva ağacını getirdiği sahne bu kurala uyan bölümlerdir. "Ağlayan nar gülen ayva" özellikle masallarda imkânsızı başarmak

anlamında kullanılan bir imge olması dolayısıyla bahsi geçen son sahne anlatıda geniş ve etkileyici bir şekilde aktarılmıştır.

4.13.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Masal başından sonuna kadar olağanüstülükleri içeren bir yapıdadır. Konuşan at, hayalet sevgili, üç ayrı sahnede ortaya çıkan devler, büyülü eşyalar, cinsiyet değiştirme anlatı mantığı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.13.1.12 Tek entrika kuralı:

Olrik, bu kuralda anlatı içinde yer alan olayların tek entrika içinde oluşup geliştiğini belirtmektedir. Masalda anne kızının cinsiyeti ile ilgili yalan söylemiş ve yalan er geç ortaya çıkacağı sırada kız evinden ayrılarak uzak ülkelere gitmiş, kendini atın da yardımıyla devlerin, evleneceği kızın yanında bulmuştur.

4.13.1.13 Epik birlik kuralı:

"Bütün anlatı öğelerinin, en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşmektedir." (Olrik, 1975: 26). Masallar genellikle mutlu sonla biten anlatılardır. Bu açıdan bakıldığında masalda kızın erkeğe dönüşmesi, cinsiyet değişimi beklenen bir sondur. Nitekim kız evden ayrılıp başka bir ülkeye gittiğinde devin elinden kurtardığı padişahtan, henüz cinsiyet değiştirmediği halde, kızını isteyerek bunun ilk işaretini de vermektedir. Kız başlangıçta evden annesinin canını kurtarmak için ayrılmıştır ancak onun vefalı, düşünceli evlat oluşu adeta ödüllendirilmiştir.

4.13.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Axel Olrik, anlatıda birçok öğenin kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak, ortaya çıkarmak için bir araya geldiğini belirtmektedir. Bu bağlamda kızın evden ayrıldıktan sonra yaşadığı serüven, gittiği ülkenin padişahını devin elinden kurtarması ve kızı ile evlenmek istemesi onu cinsiyet değişimine tabi tutacak olayların içinde yer almasını getirmiştir. Kahramanın kız olarak doğumundan devlerin bedduası neticesinde cinsiyet değiştirip erkek oluşuna kadar masalda yer alan her varlık

masaldaki görevini yerine getirerek ideal epik birliği başka bir deyişle ideal düzeni oluşturur.

4.13.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

Anlatıda yer alan olayların tamamı kızın başından geçmiştir. Birçok karakterin bir arada olduğu başka bazı masallardan farklı olarak "Ağlayan Nar Gülen Ayva" masalında figüratif tiplemeler dışında yegâne karakter erkeğe dönüşen kızdır. Bütün olaylar onunla başlar ve onunla nihayete erer.

4.14 Ali Cengiz Hikâyesi

A. Masalın kataloglardaki tip sırası: AaTh: 325, EB: 169

B. Masalın temi: Ava giden avlanır.

C. Masalın epizotlarına göre özeti:

1. Canı sıkılan padişah "Ali Cengiz Oyununu bilen var mı?"diye sorar. Saraya padişahın hizmetine giren bir kadının genç, yakışıklı ve becerikli oğlu bunu öğrenmeye talip olur.
2. Yola çıkan genç bir dervişle karşılaşır ve durumunu anlatır. Derviş kendisini takip etmesini ona yardımcı olacağını söyler.
3. Yollara düşen dervişle genç, dervişin yaşadığı mağaraya gelirler. Derviş onu bir odaya bırakır beklemesini söyler ve gider.
4. Canı sıkılan genç mağarayı dolaşmaya başlar, bitişikteki odada esir tutulan bir kız görür.
5. Kızdan dervişe karşı nasıl davranacağını öğrenir; dervişin kendisine Ali Cengiz kitabından okutmaya çalıştıklarının tersini söyler; ama kitabı ezberler.
6. Derviş bir şey öğrenemediği diye oğlanı döver; dağ başına bırakır.
7. Evine dönen oğlan at olur ve anasına kendisini padişaha yularsız satmasını tembih eder.
8. Daha sonra koç olur, anası saraya doğru giderken dervişe rastlar, derviş tanıyıp koçu satın aldığı sırada oğlan kuş olur kaçar.
9. Derviş de atmaca kılığında peşine düşer.
10. Elma olup padişahın kucağına düşen genci, koca sakallı sırtı abalı derviş kılığına giren ihtiyar padişahtan ister.
11. Darı olan oğlanı tavuk olan ustası gagalamaya başlar.
12. Darılar bir sansar olup tavuğu boğazlar.
13. Silkinerek eski haline dönen oğlan padişaha "Ali Cengiz oyununu" göstermiş olur; padişah genci para ve konakla ödüllendirir.

D. Masalın tahlili:

4.14.1.1 Giriş ve bitiriş kuralı:

"Ali Cengiz Oyunu" masalı birden bire başlamaz. Saraya giren yakışıklı ve becerikli genç padişahın merakı üzerine Ali Cengiz oyununu öğrenmeye talip olur. Masalın açılış cümlesi şu şekildedir:

> *"Zaman-ı evâilde bir hatunun bir evlâdı gayetle hüsne mâlik olup cihânda misli yok idi ve pür-hüner idi. Bu hatun bu oğlanı tutup saraya verdi. Bir pâdişâhın canı sıkılıp hitâben içinizde 'Ali Cengîz oyununu bilen var mı?' dedikte bu çocuk dahi pâdişâhım izniniz olur ise tahsîl edip geleyim dedi. Pâdişâh dahi ol sâ'at ruhsat verip bu yiğidi gönderdi."*

Bu açılım ile merak unsuru filizlenir, masal durgunluktan yavaş yavaş coşkunluğa doğru ilerlemeye başlar. Bundan sonra delikanlı bir dervişle karşılaşacak, delikanlıya "Ali Cengiz oyununu" öğretmek için bir mağaraya götürecek, genç orada esir tutulan bir kızdan dervişe karşı nasıl davranacağını öğrenecektir. Derviş kendisine Ali Cengiz kitabından okutmaya çalıştıkça tersini söyler; ama kitabı ezberler. Derviş bir şey öğrenemediği diye oğlanı döver; dağ başına bırakır. Masal bu noktadan itibaren iyiden iyiye coşkunlaşır. Evine dönen oğlan at olur ve anasına kendisini padişaha yularsız satmasını tembih eder. Daha sonra koç olur, anası saraya doğru giderken dervişe rastlar, derviş tanıyıp koçu satın aldığı sırada oğlan kuş olur kaçar. Derviş de atmaca kılığında peşine düşer. Elma olup padişahın kucağına düşen genci, koca sakallı sırtı abalı derviş kılığına giren ihtiyar padişahtan ister. Darı olan oğlanı tavuk olan ustası gagalamaya başlar. Anlatıda bu değişimler, dönüşümler coşkunlukta doruk noktasını oluşturmaktadır. Darılar bir sansar olup tavuğu boğazlar. Silkinerek eski haline dönen oğlan padişaha "Ali Cengiz oyununu" göstermiş olur; böylelikle coşkunluktan durgunluğa geçilir ve anlatı birden bire başlamadığı gibi birden bire de bitmez son olarak padişah genci para ve konakla ödüllendirir ve masal sona erer.

4.14.1.2 Yineleme kuralı:

Masalda yineleme; Ali Cengiz Oyunu kelimesinin tekrarı ile yapılmaktadır.

4.14.1.3 Üçler kuralı:

Zincirleme masal türüne yakın olan bu masalda anlatının giriş kısmından sonra gelişme bölümünde olaylar seri şekilde ilerlediği için bazı kuralları bulamıyoruz. Üçler kuralı bunlardan biridir.

4.14.1.4 Bir sahnede iki kuralı:

Masal, halk anlatılarında aynı sahnede yalnızca iki kişi olabileceği kuralına uymaktadır. Topluluğun olduğu sahnelerde de çoğunluğun yalnızca sessiz seyirci olabileceğinin belirtilmesi de bu masalda ilk sahnede padişah ve musahipleri görülmektedir. Padişah topluluğa bir soru sorar ama yalnızca bu delikanlı cevap verir.

> "*Bir pâdişâhın canı sıkılıp hitâben içinizde 'Ali Cengîz oyununu bilen var mı?' dedikte bu çocuk dahi pâdişâhım izniniz olur ise tahsîl edip geleyim dedi.*"

"Bir Sahnede İki Kuralı"na vereceğimiz ikinci örnek delikanlının yolda dervişle karşılaşması ve karşılıklı konuşmalarıdır.

> "*Oğlan dahi 'Ali Cengîz'in hânesine gelir iken yolda bir dervîşe rast gelip; oğlum nereye gidiyorsun? Dedikte 'Ali Cengîz'in oyununu öğrenmeğe gidiyorum der. Hemen dervîş gel oğlum ben sana öğreteyim deyip oğlanı alıp dağlara düştüler.*"

Delikanlı dervişle birlikte dağlara, dervişin oradaki mağarasına gidince orada genç bir kızla karşılaşır. Kızdan dervişe karşı nasıl davranacağını öğrenir:

> "*...biraz vakitten sonra oğlanın canı sıkılıp odadan taşra çıkıp gezinirken ittisâlinde bulunan bir odaya gelip içeriye girdi. Bir de bakar ki ayın on dördü gibi bir kız iki gözü bîkâr oturmuş nakış işler. Oğlan in misin cin misin? Dedikte kız dahi ne inim ne cinim; senin gibi benî Âdemim. Ya sen buraya nereden geldin dedikte kız dahi çocuk iken mektebe devâ ederdim. Bir gün bu dervîş tutup buraya getirdi. Her ne kadar okutmağa ceht eyledi ise de bir türlü anın dediği gibi demedim. Sonra beni bu odaya mâhbûs eyledi. Oradan oğlana bir kuyu gösterdi. Ağzına berâber âdem leşi ile doludur. Hemen oğlanın aklı başından gidip yere düşüp bayıldı. Bir zamândan sonra aklı başına gelip kız dahi ayıdır ki ey yiğidim bu dervîş seni doğru okutur iken sen tersine oku ya gülüp de doğru okumayasın diye haylîce nasihat eyledi.*"

4.14.1.5 Zıtlık kuralı:

Masal iyi kötü zıtlığını işlemektedir. Ali Cengiz oyununu öğrenmek üzere yola çıkan delikanlı bir dervişe rastlar. Derviş sihir güçlerine, olağanüstü güçlere sahiptir.

Delikanlıyı Ali Cengiz oyununu öğretmek maksadıyla dağlardaki evine götürür. Delikanlı orada genç bir kızla tanışır, kız ona dervişin sihir bilgisine sahip olduğunu, sihir öğrettiğini ancak öğrenenleri öldürdüğünü söyler.

Masalın ikinci kısmında anlatının coşkunlaştığı bölümde iyi-kötü zıtlığı derviş ile delikanlının Ali Cengiz oyununu kıyasıya oynadıkları sahnelerde görülmektedir.

4.14.1.6 İkizler kuralı:

Masalda beş şahıstan bahsediliyormuş gibi görünse de asli olarak Ali Cengiz oyununu öğrenmek isteyen delikanlı ve derviş ile delikanlıya yardımcı olan genç kızdan başka kişi yoktur. Dolayısıyla masalda "İkizler Kuralı"na örnek gösterilecek şahıs bulunmamaktadır.

4.14.1.7 İlk ve son durumun önemi kuralı:

Delikanlı masalın duygudaşlık doğurduğu kişidir. Dervişle olan mücadelesi, bunun sonunda galip gelmesi "İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı" içinde değerlendirilebilir.

4.14.1.8 Anlatımda tek çizgililik kuralı:

Masalda bu kural işlemektedir çünkü aktarılan olay tek çizgide ilerlemiş anlatımda eksik kalan ayrıntılar için geriye dönüş yapılmamıştır. Delikanlı Ali Cengiz oyununu öğrenmek için yola çıkmış, dervişle karşılaşmış, onunla mağaraya gitmiş orada tanıştığı genç kızdan dervişe karşı nasıl davranması gerektiğini, engelleri nasıl aşması gerektiğini öğrenmiştir. Evine döndükten sonra derviş tekrar onu bulmuş ve dervişle girdiği mücadeleyi kazanmıştır. Böylelikle Ali Cengiz oyununu öğrendiğini padişaha göstermiş ve armağan kazanmıştır. Mağaradaki genç kız hakkında herhangi bir bilgi verilmeden, akıbetinden bahsedilmeden masal son bulmuştur. Olaylar tek bir zamansal düzlemde ilerlemiştir.

4.14.1.9 Kalıplaştırma kuralı:

Masal kısa ve hızla gelişen bir anlatım yapısına sahiptir. Ali Cengiz oyunu bir nevi insanın farklı varlıkların şekline girebilme bilgisidir. Bu sebeple asıl olay, delikanlı ile derviş arasındaki mücadele hızlı ve zincirleme bir biçimde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte bu sihir sanatını öğrenme sürecinde dervişin

delikanlıya tutumu, onu okutmaya çalışması ve okuyamadığını gördükçe dövmesi bu kurala örnek gösterilebilir.

> "*Gel oğlum seni okutayım deyip oğlanı önüne alıp oğlandır iki dizi üstüne gelip okumağa mübâşeret eyledi. Dervîş elif dese ol yiğit direk der idi. Be der ise tekne der. Hâsıl-ı kelâm ilâ âhıra bu minvâl üzre okumağa başlayınca dervîşin canı sıkılıp oğlanı yatırmak istediği gibi döğdü. Oradan 'Ali Cengîz' kitâbını okuttu ise de anı dahi tersine okudu. Oğlan tekmîl öğrendi. Bu dervîş dahi bunu okumayacak deyü döğdü ki kaldırıp dağa attı.*"

4.14.1.10 Büyük tablo sahneleri kuralı:

> "*Sage (anlatı) her zaman "Büyük Tablo Sahneleri" ile doruğa erişir. Bu sahnelerde sage (anlatı) kahramanları yan yana gelirler: kahraman ve atı; kahraman ve canavar…Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil, hayale dayanır. Büyük Tablo Sahnelerinin bir geçicilik duygusu değil bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşır.*" (Olrik, 1975: 25)

Masalın doruğa çıktığı kısım delikanlı ile dervişin kovalamacası, aralarındaki mücadele, birbirlerini yenmek için şekil değiştirmeleri bu kurala uymaktadır.

4.14.1.11 Anlatı mantığı kuralı:

Anlatının temeli şekil değiştirme üzerine kurgulanmıştır. Dolayısıyla masalda sihir en önemli unsurdur. Axel Olrik bu kural için şunları söylemektedir:

> *"Sage'nin bir mantığı (Logik) vardır. Ortaya konulan temaların konunun ana hatlarını etkilemesi gereklidir ve üstelik bu etki temaların anlatı içindeki ağırlığı ile doğru orantılı olmalıdır. Sage'nin bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim, onun temel kuralıdır. Her şeyden önce onun kabul edilmesi büyük ölçüde olay örgüsünün iç tutarlılığına dayanır. Akla sığabilirlik pek seyrek olarak dış gerçeklikle ölçülür."* (Olrik, 1975: 26).

Masalda delikanlı evine döner ilk önce at olur ve anasına kendisini padişaha yularsız satmasını tembih eder. Daha sonra koç olur, anası saraya doğru giderken derviş bir ateş olup onun yolunu keser. Derviş koçu satın aldığı sırada oğlan kuş olur kaçar. Derviş de atmaca kılığında peşine düşer. Elma olup padişahın kucağına düşen genci, koca sakallı sırtı abalı ihtiyar kılığına giren derviş padişahtan ister. Bu sırada darı olan oğlanı tavuk olan ustası gagalamaya başlar. Darılar bir sansar olup tavuğu boğazlar. Olaylar tamamen dış dünyanın gerçekliğinden bağımsız, anlatı mantığı kuralı çerçevesinde gelişmiştir.

4.14.1.12 Tek entrika kuralı:

Masaldaki olaylar aynı düzlemde tek bir olay etrafında şekillenerek gerçekleşmektedir. Padişahın merakı ve isteği üzerine kahraman bulunduğu yerden sihir bilgisi öğrenmek üzere ayrılır. Masal bu tek entrika üzerine kurulmuştur.

4.14.1.13 Epik birlik kuralı:

Bu kural en baştan itibaren ortaya çıkması muhtemel olayların sıra ile gerçekleşmesi anlamını taşımaktadır. Delikanlının Ali Cengiz oyununu öğrenmek üzere yola çıkışı dinleyicide ve/veya okuyucuda bir beklenti oluşturmaktadır. Dervişle tanışması, mağaradaki genç kızla karşılaşması beklentiyi daha da artırmıştır. Dervişin dağa terk ettiği oğlanla tekrar karşılaşması ve ona karşı yenilmesi delikanlının giriştiği mücadeleden başarı ile çıkması anlatının başından itibaren olması muhtemel olayların gerçekleştiği an olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.14.1.14 İdeal epik birlik kuralı:

Axel Olrik; anlatılarda bazı öğelerin, kişiler arasındaki ilişkileri ve anlatıyı çarpıcı bir biçimde aydınlatmak için yer aldıklarını belirtmiştir. Masalda yer alan iki şahıs; derviş ve genç kız, delikanlıyı Ali Cengiz oyununu öğrenmek üzere çıktığı yolculukta engelleyici veya yardımcı tavırlarıyla ileriye doğru, amacına doğru taşımaktadırlar. Masalda derviş engelleyici genç kız ise ona bu sihir sanatında başarılı olmasının yolunu açan yardımcı figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.14.1.15 Dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı:

"Başkahraman ve entrika birbirinden ayrılmaz bir bütündür." (Olrik, 1975: 26). Masalın başkahramanı Ali Cengiz oyununu öğrenmeye talip olan bu yolla entrikayı sağlayan sarayda padişahın hizmetinde bulunan genç, yakışıklı ve becerikli delikanlıdır.

SONUÇ

"Billur Köşk Masalları" adlı çalışmamız sonucunda saptanan bulgular ve edinilen kanaatleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Orijinal adı "Hikâye-i Billur Köşk ve Elmas Sefine" olan ve Türk masal sahasında müstesna bir yeri bulunan Billur Köşk kitabı, bu meşhur derlemeye adını veren masal da dâhil olmak üzere 14 masal metninden oluşan bir masal koleksiyonudur ve yüz yılı aşkın bir süreden beri İstanbul'da pek çok kez yayımlanmıştır. Billur Köşk'le alakalı olarak halk edebiyatı sahasında bugüne dek metin tespiti, kritiği, sözlü yahut yazılı kültür ürünü olduğuna dair bir araştırma, tasnif veya inceleme vb. metin merkezli bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışmamızda öncelikle kitabın, (H.) 1332 / (M.) 1916 tarihli İstanbul sahaflarından edinilen Arap harfli basma nüshası okunarak Latin harflerine aktarılmış, ardından kitapta yer alan 14 masal Tarihi-Coğrafi Fin Ekolü mensuplarından olan Axel Olrik'in geliştirdiği "Halk Anlatılarının Epik Kuralları" metodu kullanılarak tahlil edilmiştir. Arap harfli metinler Latin harflerine çevrilirken transkripsiyon kullanılmamış yalnızca uzatma ve inceltme işaretlerine yer verilmiştir. Her bir harfin bugün kullanılmasa da döneme ait inceltme işaretleri ile yazılmasına dikkat edilmiştir. Arap harflerinden Latin harflerine çevrilen metinler 9. Bölümde, orijinal metinler Ek'te (11. Bölüm) sunulmuştur.

Metin tespiti neticesinde 12 adet Arap harfli basma nüshaya ulaşılmıştır. Çalışmamızda yararlanılarak Latin harflerine aktarılan (H.) 1332 tarihli metin, saptanan en eski metin olmamakla birlikte İstanbul kütüphanelerinde görülen ve okunan nüshalardan anlatım tarzı farklı olması dolayısıyla tercih edilmiştir. Farklı sayıda metin ihtiva eden bu eserlerde aynı zamanda başlık değişiklikleri de ilk olarak göze çarpan özellikler arasındadır.

Billur Köşk'ün kaynağı ve derleyicisi hakkında tam anlamıyla vazıh bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, Avrupa'da Grimm Kardeşlerden neredeyse 350 yıl önce başlayan masal yazıcılığının geç ancak onlardan nispeten daha bilinçli bir tezahürü olduğunu, kitapta yer alan masalların Avrupa'daki masal kitapları cereyanını bilen biri

tarafından halktan ziyade aydın kesime hitap etmesi ve şehir hayatı içerisinde yer alması maksadıyla dönemin dil ve üslup anlayışına paralel olarak derlenip bir araya getirildiğini ve yayımlandığını düşünmekteyiz.

Anlatılar sözlü kültür ortamından yazılı kültür ortamına aktarılmış izlenimi bırakmaktadır. Cümle düşüklükleri ve metin içindeki seslenmeler, hitaplar bunu düşündürmektedir. Metinler uzun ve sanatlı cümlelere sahip olmaları sebebiyle yazılı kültür özellikleri de göstermektedir. Bu kısımlarda cümle düşüklükleri görülmektedir. Arapça ve Farsça tamlamalar sıklıkla kullanılmıştır. Kullanılan kelimeler ve terkipler metnin sosyo-kültürel ve entelektüel seviyesi yüksek kesime hitap ettiğini ve masalların bu çevreden biri tarafından derlenip bir araya getirildiğini göstermektedir. Anlatılar daha ziyade şehir hayatından kesitler sunmakta, şehirde yaşayan insanlar konu edilmektedir.

Anlatıda kullanılan kelime kadrosuna baktığımızda iki çeşit kelime grubunun bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki halkın günlük hayatta kullandığı kelimeler, diğeri ise daha entelektüel kesimin kullandığı, anladığı divan edebiyatından gelen kelimeler ve terkiplerdir. "Helvacı Güzeli" ve "Kahveci Güzeli" anlatılarında Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında olduğu gibi yazarın metne müdahale ettiği okura doğrudan seslendiği kısımlar vardır. Kimi yerlerde anlatıcı-(üst anlatıcı) konumunda metinde karşımıza çıkmaktadır: 'Biz gelelim sultan hanıma:', 'Sözü uzatmayalım', 'Ustası gelip bakar ki ne bakarsın' vb. Anlatılarda diyaloglara da yer verilmiştir.

Anlatıların giriş cümleleri hikâye formundadır: 'Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar rivâyet iderler ki:'. Metinler de hikâye olarak adlandırılmıştır. Bu da anlatıların derlendiği ve yazıya geçirildiği dönemde bu türü ifade etmek için 'kıssâ, dâstan ve hikâye' gibi terimlerin ortak olarak kullanıldığının bir göstergesidir. Masalların dil ve üslup özellikleri arasında gösterilen –miş'li geçmiş zaman kipi kullanımı bu anlatılarda pek görülmemektedir. Olaylar çoğunlukla hikâye anlatımında olduğu gibi –di'li geçmiş zaman kipiyle aktarılmaktadır.

Çalışmamızda Billur Köşk masallarının olay örgüleri sıralanmış ve tip numaraları tespit edilmiştir. Buna göre incelemiş olduğumuz 14 masaldan 12 tanesi AaTh Masal Tipleri kataloğunda (The Types of the Folktales) yer almaktadır. "Saka

Güzeli" ve "Tasa Kuşu" isimli masalların AaTh Masal Tipleri kataloğunda numarası yoktur. Billur Köşk masalları AaTh'ye göre sınıflandırıldığında 10 masalın "Asıl Halk Masalları"ndan (Sihir masalları: 6 - Romantik Masallar: 4); 2 masalın da "Fıkralar – Şakalar, Anekdotlar" şubesinden olduğu görülmüştür. EB Masal Tip kataloğunda ise Billur Köşk masallarının tamamı yer almaktadır.

Çalışmamızın esasını Billur Köşk masallarının Axel Olrik'in metodolojisi olan "Halk Anlatılarının Epik Kuralları"na uygunluğunun tespiti oluşturmaktadır. Sözlü anlatıların kompozisyonunu düzenleyen, stiline ışık tutan, bazı belirgin temel özelliklerini tasvir edip bir çerçeveye oturtan bu metod yayımlandığı dönemden itibaren çeşitli eleştirilere maruz kalmakla birlikte günümüze intikal edebilmiştir. Bunun dışında metod, akademik dünyayı uzun bir süre etkilemiş olan "tür" sorununa bu tartışmalardan bağımsız olarak getirdiği bakış açısıyla da dikkate değerdir. Axel Olrik sözlü anlatıları herhangi bir türe indirgemeksizin bir bütün olarak görmüş ve Sagewelt/Sage adını vermiştir. Dundes, Olrik'in bu çalışmayı yapmasındaki esas gayenin "Sage" olarak adlandırdığı terimin "folkloru yazılı edebiyattan ayırmaya yardımcı olabilecek bir kavram olup olmadığını belirmek" olduğunu söylemektedir. Nitekim bizim de çalışmadaki gayemiz bu yönde olmuştur. "Epik Kurallar"ın, bir sözlü anlatım türünün yazılı kültür ortamına aktarıldığında karakteristik özelliklerini kaybedip kaybetmediğinin belirlenmesi, ya da tamamen yazılı kültür ortamının bir ürünü olup olmadığının anlaşılması adına önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Bir anlatıdaki çeşitli niteliklerin ve/veya hangi niteliklerin onu yüzyıllar boyunca halkın hafızasında tuttuğunu, sözlü gelenekte korunduğunu bulmak yine araştırmasının dayandığı temellerden biri olmalıdır. Başka bir ifade ile "Epik Kurallar"a dikkatli bir biçimde bakıldığında Olrik'in yapmak istediği asıl tespit; Sage'nin ilk ortaya çıktığı şekli bulmaktan ziyade, Sage'yi bu on beş kuralla kuşatarak onun sözlü geleneğe ait olup olmadığını keşfetme isteğidir, diyebiliriz.

Billur Köşk kitabında yer alan 14 masal sözü edilen bu metodla tahlil edilmiştir. Buna göre 14 masaldan 13 tanesi Olrik'in "Epik Kuralları"nın tamamını içermektedir. Yalnızca "Ali Cengiz Hikâyesi" adlı masalda eksik kalan kısımlar bulunmaktadır ("Üçler Kuralı" ve "İkizler Kuralı"). Axel Olrik'in söz konusu metodu sözlü kültür ortamı ürünlerinin istikrarını açıklayan ve tespit eden, metnin yapısal

özelliklerini bularak sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin başka bir deyişle halkın yaratması verimlerle edebi taklitleri arasındaki farkların görülmesini sağlayan bir yaklaşım olarak yorumlanmaktadır. Epik Kurallar aynı zamanda anlatının tabiiliğinin yanı sıra muhteva yönünden evrensel oluşunun bir işareti olarak da kabul görmüştür. Nitekim Türk Halk Edebiyatı veya Türk Halkbilimi alanında çeşitli metodlar kullanılarak yapılan birçok çalışmada Türk masallarının Olrik'in süperorganik olarak nitelendirdiği evrensel özellikler taşıdığı ortaya konmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada da "Epik Kurallar"ın Billur Köşk masalları ile uygunluk göstermesi, Billur Köşk'ün doğduğu, geliştiği, icra edilip yaşatıldığı kültürel ortam ile farklı toplumlardaki kültürel çevrelere ait ürünlerde kompozisyon, stil, içerik ve yapısal düzen açısından ana hatları ile benzerlikler olabileceğini göstermektedir.

Billur Köşk masallarının bir derleme, sözlü kültürden toplanmış bir masal külliyatı olduğunu düşünmemizin diğer bir sebebi de öncelikle bugün Türkiye'nin dört bir yanından üniversiteler vasıtasıyla yürütülen derleme faaliyetleri neticesinde toplanmış masallar içinde yer alıyor oluşudur. Bunun yanında EB Masal Tip kataloğunda "En sık rastlanılan Türk Masalları" başlığı altında gösterilen 25 masal içerisinde 7 Billur Köşk masalı da yer almaktadır. Bu masalların tip no.ları, isimleri ve rastlanma sıklığı EB Masal Tipleri Kataloğu'nda şu şekilde verilmiştir: 245 Helvacı Güzeli: 41 masal; 185 Sabırtaşı II (Muradına Nail Olan Dilber): 38 masal; 169 Ali Cengiz Oyunu: 36 masal; 157 İğci Baba: 36 masal; 72 Zümrüdü Anka Kuşu: 35 masal; 240 Muradına Nail Olmayan Dilber: 29 masal.

Çalışmada Billur Köşk masal külliyatı üzerine çeşitli görüşler ileri süren araştırmacıların bu koleksiyon hakkındaki kanaatlerine de yer verilmiştir. Ignac Kunos, Georg Jacob, Theodor Menzel, Wolfram Eberhard, Pertev Naili Boratav'ın görüşleri Billur Köşk'ün sözlü kültür ortamından derlendikten sonra yazıya geçirildiği yönündedir. Bahis konusu araştırmacılardan yalnızca Tahir Alangu aksi yönde görüş bildirmekte ve Billur Köşk'ün yazılı kültür ortamında oluşturulmuş bir kitaptan halka sirayet ettiğini düşünmektedir.

Epik kuralların incelenen 14 masalın 13'ünün yapısında bulunuyor olması, bu masalların XIX. yüzyılda sözlü kültür ortamından derlendiğini göstermesi açısından önemlidir. Kuşkusuz bu anlatıların sözlü kültür ortamından derlendiğini gösteren

sadece Axel Olrik'in maddeleştirerek ortaya koyduğu bu kurallara uygunlukları değildir. Billur Köşk masallarının; dil vasıtasıyla kurgulanmış, dinleme yoluyla gerçekleşen sözel mahiyetteki anlatım biçimlerinden kaynaklandığını gösteren; anlatım kompozisyonları, üslubu, günlük konuşma dili şeklindeki ifade biçimleri ve bazı klişe sözlerin kullanımı gibi dile ait özelliklerinin yanı sıra olay örgüsünün ve kahramanların çoğunun kendinden önce veya sonra derlenmiş masal metinlerindekilerle benzer özelliklere sahip olması yahut aynen görülmesi ve barındırdığı motifler de bu kanaatte etkili olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- Aarne, Antti – Thompson Stith, **The Types of the Folktale**, Helsinki, 1964.
- Acıpayamlı, Orhan **Halkbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1978.
- Açа, Mehmet "Tıva Destan ve Masallarının Araştırılmasında Tür Sorunu", **Milli Folklor**, S.72, Kış 2006, s.85-94.
- Açа, Mehmet "Destan ve Masal Anlatımı Zamanı ile Ortamını Belirleyen İnanışlar Nelerdir?", **I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı (9-15 Nisan 2006, Çeşme-İzmir) Bildiri Kitabı I.**, Ed. Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin, Ankara, Ege Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 13-22.
- Ahmet Vefik, (Paşa) **Lehçe-i Osmânî**, (Haz. Recep Toparlı), Ankara, Türk Dil Kurumu, 2000.
- Alangu, Tahir **Masal Araştırmaları Sahasına Toplu Bir Bakış ve Türk Halk Masallarının İç Yapısı ile Kahramanları Üzerine Bir Deneme**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Zümresi Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1942-1943.
- Alangu, Tahir **Billur Köşk Masalları,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1961.
- Alptekin, Ali Berat **Taşeli Masalları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.
- Alptekin, Ali Berat **Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.
- Arslan, Ahmet Ali **Kuzey-Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar, C.I.**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Azadovski, Mark **Sibirya'dan Bir Masal Anası**, (Girişi Yazan ve İngilizceden Çev.: İlhan Başgöz), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1992.

- Banarlı, Nihat Sami "Milli Romantizmin İdraki", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, S.2, 1 Nisan 1972, s.17-32.
- Bascom, William R. "Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar" (Çev.: R. Nur Aktaş vd.) **Milli Folklor**, Y.15, S.59, Güz 2003, s.76-95.
- Bascom, William R. "Folklorun Dört İşlevi", **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, (Ed.: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır), (Çev.: Ferya Çalış), Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2005, s.125-151.
- Bauman, Richard "Tür*" (Çev.: Hülya Seyhan Sipahioğlu), **Milli Folklor**, C.5, S.33, Bahar 1997, s.96-98.
- Bayrı, Mehmet Halit "Halk Masalları Hakkında", **HBH,** C. 5, nr.60, 1936, s. 185.
- Bayrı, Mehmet Halit **İstanbul Folkloru**, 2.bs., İstanbul, A. Eser Yayınları, 1972.
- Ben-Amos, Dan "Halkbilimi Öğreniminde Tür Kavramının Konumu", (Çev.: Meriç Kurtulmuş), **Milli Folklor**, Y.23, S.91, Güz 2011, s.226-242.
- Bolte Johannes - Polivka George **Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm**, Leipzig, 2014.
- Boratav, Pertev Naili **Halk Hikâyeleri Ve Halk Hikâyeciliği,** Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1946.
- Boratav, Pertev Naili **Zaman Zaman İçinde**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1958.
- Boratav, Pertev Naili "Billur Köşk", **İslam Ansiklopedisi**, **C.2**, 5.Bs., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, S.613-614.
- Boratav, Pertev Naili **Türk Halkbilimi I, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,** 5.Bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1988a.
- Boratav, Pertev Naili "Masal ve Masalcı Üzerine", **Masal Araştırmaları Folktale Studies I**, (Haz.: Nuri Taner), İstanbul, Art Sanat, 1988b, s.31-39.

- Boratav, Pertev Naili **Folklor ve Edebiyat**, **2C.**, İstanbul, Adam Yayınları, 1991.
- Boratav, Pertev Naili **Az Gittik Uz Gittik**, 2.bs., İstanbul, Adam Yayınları, 1997.
- Boratav, Pertev Naili **Halk Edebiyatı Dersleri**, (Yay. Haz.: M. Sabri Koz), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000a, [İlk baskı Ankara, 1942].
- Boratav, Pertev Naili **Tekerleme: Türk Halk Masalının Tipolojik ve Stilistik İncelemesine Katkı**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2000b.
- Boyraz, Şeref "Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler", **Folklor/Edebiyat**, S.54, 2008, s.105-118.
- Brockelman, C. "Mesel-Masal", **İslam Ansiklopedisi, C.8**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1960, s.120.
- Burke, Peter **Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü**, (Çev.: Göktuğ Aksan), Ankara, İmge Kitabevi, 1996.
- Burke, Peter **Yeniçağ Avrupası'nda Diller ve Topluluklar**, (Çev.: Çağla Çakın) İstanbul, Islık Yayınları, 2016.
- Chandler, Izora and Montgomery, Mary W. **Told in the Gardens of Araby**, New York, Eaton & Mains, 1905.
- Çobanoğlu, Özkul **Halkbilimi Kuramları Ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.
- Degh, Linda "Halk Anlatısı", (Çev.: Zerrin Karagülle), **Milli Folklor**, C.5, Yıl:10, S. 39, Ankara 1998, s.111-129.
- Devellioğlu, Ferit **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1962.
- Dilçin, Dehri **Çankırı Masalları,** (Yay. Haz.: Cem Dilçin), Ankara, Okuyan Adam Yayınları, 2002.
- Dilek, İbrahim **Altay Masalları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.

- Doğanç, H. Ayhan "Stith Thompson ve Masal (The Folktale) Adlı Kitabı", **Masal Araştırmaları Folktale Studies I**, (Haz.: Nuri Taner), İstanbul, Art Sanat, 1988, s. 165-172.
- Dorson, Richard M. **Günümüz Halkbilimi Kuramları**, (Çev.: Nermin Ulutaş), İzmir Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.
- Dundes, Alan "Doku, Metin ve Konteks", Çev.: Metin Ekici, **Milli Folklor**, C.5, S.38, 1998, s.106-119.
- Dundes, Alan **İnternational Folkloristics Classic Contributions by the Founders of Folklore**, New York, Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1999.
- Eberhard Wolfram Boratav Pertev Naili, **Typen Türkischer Volksmarchen**, Wiesbaden, 1953.
- "Edda", https://en.wikipedia.org./wiki/edda, 17 Temmuz 2019.
- "Edda", **Gorgon Dergisi**, https://gorgondergisi.com/edda, 17 Temmuz 2019.
- Ekici, Metin **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, 2.bs., Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2007.
- Eliade, Mircea **Mitlerin Özellikleri**, (Çev.: Sema Rifat), İstanbul, Om Yayınevi, 2001.
- Emeksiz, Abdulkadir **İstanbul Folkloruyla İlgili Kitaplar İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998)**, Danışman: Doç. Dr. Şeyma Güngör, SBE, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 1998.
- Emeksiz, Abdulkadir "Modern Dünyada Mevlana İdris'in 'Tuhaf Adamlar'ı", **Türk Halkları Edebiyatı II: Uluslararası Çocuk Edebiyatı Kongresi I. Kitap**, 13-15 Kasım 2008, Bakü 2008, s.16-22.
- Emeksiz, Abdülkadir "İstanbul Kahvehaneleri", **Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul**, C.2, (Haz.: Filiz Özdem), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.123-133.

- Emeksiz, Abdülkadir "İstanbul Folkloru", **Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul**, C.2, (Haz.: Filiz Özdem), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.255-283.
- Ergun, Metin **Şor Kahramanlık Destanları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.
- "Erte", https://www.etimolojiturkce.com/kelime/erte, 17 Mayıs 2019.
- Ewig, Ursula "Masal, Masal Araştırmaları ve Masal Derlemesi Üzerine", (Çev.: Zeki C. Arda), (Yay. Haz. Umay Günay), **Milli Folklor**, S.6, Yaz 1990, s.2-10.
- Genette, Gerard **Anlatının Söylemi**, (Çev.: Ferit Burak Aydar), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Giese, Friedrich **Tuerkische Maerchen**. https://archive.org/details/TuerkischeMaerchenFriedrichGiese/page/n13/mode/2up, 5 Haziran 2019.
- Görkem, İsmail "Tahir Alangu'nun Folklor Anlayışı", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, İzmir, Kanyılmaz Matbaası, 2005, s.293-302.
- Gültekin, Mustafa **Tataristan Masalları Üzerine Bir Araştırma**, Danışman: Prof. Dr. Metin Ekici, SBE, Ege Üniversitesi, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010.
- Günay, Umay **Elâzığ Masalları, (İnceleme)**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1975.
- Günay, Umay "Elazığ Masallarının Muhtevası", **Fırat Üniversitesi, Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri, (24-27 Ekim 1985)**, Elazığ, 1992, s.109.
- Güngör, Şeyma "İstanbul Hikâyelerinden Tıfli Efendi'de Bir Helva Sohbeti", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Y. 30, S. 1, Ocak 2001, s.30-39.
- Güngör, Şeyma **İstanbul Meddah Hikâyeleri I, Tıflî Hikâyesi,** İstanbul, Çantay, 2006.

- Hafçı, Havva Özer **Tahir Alangu Hayatı ve Eserleri**, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Önal, Gazi Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
- Jacob, Georg "Quellen Und Parallelen Zu Einigen Stoffen Der Türkischen Volksliteratur" **Keleti Szemle- Revue Orientale**, (Edit by Ignacz Kunos and Bernnard Munkacsy), Budapest, C.1, 1900, s.322-331.
- Jacob, Georg **Türkische Volksliteratur: ein erweiterter Vortgrag**, Berlin, Mayer and Müller,1901.
- Jan, Isabelle "Bir Varmış Bir Yokmuş", (Çev.: Şeref Boyraz), **Milli Folklor**, C.5, S.33, Bahar 1997, s.88-95.
- Josan, H. Schnitzler, O. "İki Masal Tipi Kataloğunun Karşılaştırmalı Listesi: Eberhard-Boratav: Türk Masallarının Tip Kataloğu (TTV=EB) ve Aarne-Thompson: Masal Tipleri Kataloğu (TF0AT)", (Çev.: Metin Ekici), **Milli Folklor**, C.6, S.46, Yaz 2000, s.22-37.
- Kabaklı, Ahmet "Masal", **Türk Edebiyatı, C.1**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1965.
- Karakurt, Deniz **Aktarma Sözlüğü: Türk Dillerinden Anadolu Türkçesine**, Google Books: https://books.google.ca/ GGKEY: C9T6PFHKJPD-E adresinden alındı, 2019.
- Karataş, Turan "Masal", **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.
- Kaya, Doğan **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.
- Krohn, Kaarle-Krohn Julius **Halk Bilimi Yöntemi**, (Çev.: Günseli İçöz, Yay. Haz.: Fikret Türkmen), Ankara, TDK Yayınları, 1996.
- Kunos, Ignac **Materialien zur Kenntnis des Rumelischen Türkisch, Volksmärchen aus Adakale**, 1907, (Çevrimiçi)

https://archive.org/details/materialienzurk00kngoog/page/n7/mode/2up, 05.06.2019.

- Kunos, Ignac **Türk Halk Edebiyatı**, (Haz.: Dr. Tuncer Gülrensoy), İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1978.
- Kunos, Ignac **Türk Masalları**, (Türkçeleştiren: Gani Yener), İstanbul, Sosyal Yayımlar, 1987.
- Kunos, Ignac **Osmanlı Dönemi Türk Halk Masalları I**, (Türkçeye Çeviren, Transkript Eden ve Yayıma Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr Meral Ozan), Ankara, Turhan Kitabevi, 2009.
- Luthi, Max "Masalın Efsane, Menkıbe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı", (Çev.: Sevengül Karasubaşı), **Milli Folklor**, C.4, S.25, Bahar 1995, s.66-68.
- Luthi, Max "Almanya'da Masal: Ad Kavram ve Önemli Çalışmalar", (Çev.: Sevengül Sönmez), **Milli Folklor**, C.5, S.35, Güz 1997, s.88-91.
- "Masal", **Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü**, (Haz.: TDK Sözlük Kolu), Ankara, Türk Dil Kurumu, 1948.
- "Masal", **Meydan Larousse C.8**, İstanbul, Meydan Yayınevi, 1972, s.425.
- "Masal", **Renkli Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük**, (Komisyon), C.8, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1982, s.1474.
- "Masal" **Türkçe Sözlük**, https://sozluk.gov.tr/: masal, 17 Mayıs 2019.
- "Masal", **Yazın Terimleri Sözlüğü**, (Haz.: Tahir Necat Gencan, Haydar Ediskun, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen), Ankara, TDK Yayınları, 1974.
- **Masal Araştırmaları I**, (Haz.: Nuri Taner), İstanbul, Art-San, 1988.
- Mehmed Tevfik, **İstanbul'da Bir Sene**, (Yay. Haz.: Nuri Akbayar), İstanbul, İletişim Yayınları, 1987.
- Menzel, Theodor **Billur Köschk, Türkische Marchen**, Hannover, Orient - Buchhandlung Heinz Lafaire, 1923.

- Naci, Muallim, **Lügat-i Naci**, İstanbul, Çağrı Yayınları, [1.bs., 1891], 1978.
- Olrik, Axel "Halk Anlatılarının Epik Kuralları", (Çev.: Aziz Erkan), **Folklora Doğru**, S.40, 1975, s.18-28.
- Ong, Walter J. **Sözlü ve Yazılı Kültür,** (Çev.: Sema Postacıoğlu Banon), 3.bs., İstanbul, Metis Yayınları, [1.bs. 1995] 2003.
- Oring, Elliott "Folklorun Üç İşlevi Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik", **Milli Folklor**, Yıl:24, S.96, 2012, s.267-278.
- Özön, Mustafa Nihat **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1971.
- Öztürk, Serdar "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halk Kitaplarını Modernleştirme Çabaları", **Kebikeç**, S. 21, 2006, s.47-72.
- Özünel, Evrim Ölçer "Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masal Tarihine Yeniden Bakmak", **Milli Folklor**, Yıl.:23, S.91, 2011, s.60-71.
- Propp, Vladimir, **Masalın Biçimbilimi**, (Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat), 2.bs., İstanbul, Om Yayınevi, 2001.
- Radloff, Wilhelm-Kunos, Ignac **Proben Der Volkslitteratur Der Türkischen Stamme VIII**, (Latin Harflerine Aktaran ve Yayıma Hazırlyan: Saim Sakaoğlu, Metin Ergun), Ankara, TDK, 1997.
- Rıfat, Mehmet "Masala Yaklaşım Biçimleri", **Sanat Dünyamız,** YKY, nr.17, Güz 1992, s.41.
- Sakaoğlu, Saim **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.
- Saluk, Reyhan Gökben "Menzel'in Dilinden Billur Köşk Masalları", **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, C.2, S.1, Bahar 2018, s.41-51.
- Sami Şemsettin **Kamus-i Türkî**, C.2, İstanbul, 1317.

- Sanders, Barry **Öküzün A'sı**, (Çev.: Şehnaz Tahir), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Seyidoğlu, Bilge **Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar, Metinler ve Açıklamalar**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1975.
- Seyidoğlu, Bilge "Masal", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, **C.VI**., İstanbul, Dergah Yayınları, 1986, s.149.
- Spies, Otto **Türk Halk Kitapları (Mukayeseli Masal Bilgisine Bir İlave)**, (Çev.: Behçet Gönül), İstanbul, Eminönü Halkevi Neşriyatı, 1941.
- Sydow, C.V. Von "Halk Masalı İncelemeleri ve Dilbilim Üzerine Bazı Görüşler", (Çev.: Kürşad M. Korkmaz), **Milli Folklor**, Y.5, S.35, Güz 1997, s.69-87.
- Szılagyı, Szilard **Ignac Kunos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü**, Danışman: Prof. Dr. Hasan Özdemir, Ankara Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Şimşek, Esma **Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması**, 2 C., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Tan, Nail **Folklor (Halkbilim) -Genel Bilgiler-**, İstanbul, Halk Kültürü Yayınları, 1985.
- Tezel, Naki "Masal", **Türk Ansiklopedisi**, **C.23**, Ankara, Maarif Basım Evi, 1953, s.317.
- Thompson, Stith (MOTİF INDEX) **Motif Index of Folk Literature**, 6c, Blomington, 1955-1958.
- Topçam, Sıla **Masal Anlatıcılığı ve Günümüz Masal Anlatıcılığında Hazırlanma Süreçleri**, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Banu Ayten Akın, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sahne Sanatları Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019.

- Uter, Hans-Jörg **The Types of International Folktales, A Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson, III Part**, Helsinki, Academia Scientiarum Fennica, 2004.
- Yeşil, Yılmaz "Türkiye'de Masal Üzerine Yapılan Çalışmalar", **Türk Dünyası Masal Araştırmaları (Tastarakay'dan Keloğlan'a)**, (Haz. İsa Özkan), Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015.

EK BİBLİYOGRAFYA
AXEL OLRİK'İN "HALK ANLATILARININ EPİK KURALLARI"NI ÇEŞİTLİ ANLATI TÜRLERİNE UYGULAYAN ARAŞTIRMACILAR

- ADIGÜZEL, Sedat **Akbuzat, Zayatülek ile Hıvhılıv ve Akhak Kola Destanları Üzerine Bir Araştırma**, Danışman: Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu, Atatürk Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1997.
- ADIGÜZEL, Sedat "Başkurt Destanı Akbuzat'ın Epik Kurallara Göre İncelenmesi", **Milli Folklor**, Y.11, S.44, 1999, s.24-34.
- AKYÜZ, Çiğdem "Haldun Taner'in "Keşanlı Ali Destanı" ve Axel Olric'in Epik Yasaları", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.8, 2012, s.1-11.
- ATNUR, Gülhan **Ural Batır Destanı Üzerine Bir Araştırma**, Danışman: Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu, Atatürk Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1996.
- BARS, Mehmet Emin "A. Olrik'in Epik Yasaları Işığında Ferhat İle Şirin Hikâyesi", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)**, S.3/1, 2014, s.306-324.
- BARS, Mehmet Emin "Halk Anlatılarının Epik Kuralları Bağlamında Köroğlu Filmi", **International Journal of Languages Education and Teaching**, C.4, 2014, s.66-78.
- BASTEM, Nuriye "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destanı ve Axel Olrik'in Epik Yasaları", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 59, 2017, s.389-400.
- ÇİFTÇİ, Ferhat "Axel Olrik'in Epik Yasaları Işığında Oğuz Kağan Destanına Bir Bakış", **Turkish Studies**, Vol.8/4, Spring 2013, s.515-524.

- ÇOBANOĞLU, Özkul, "Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı.3, 1999, s.65-82.
- ÇOBANOĞLU, Sacide "Dede Korkut'un 13. Destanı "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" Boyunun Alex Olrik Epik Yasaları Bağlamında İncelenmesi", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, C.7, S.19, 2019, p.81-101.
- EMEKSİZ, Abdülkadir "Modern Dünyada Mevlana İdris'in "Tuhaf Adamlar"ı", **Türk Halkları Edebiyatı II: Uluslararası Çocuk Edebiyatı Kongresi I. Kitap**, 13-15 Kasım 2008, Bakü 2008, s.16-22.
- ERDOĞAN, Mehtap "Yazma Kültürüne Ait Bir Metne Epik Yasaların Uygulanması Denemesi", **Turkish Studies**, Vol.5/3, 2010, s.1198-1217.
- EREN, Hulusi "Axel Olrik'in Epik Yasaları Çerçevesinde Zarîfî'nin Mihr ü Mâh Mesnevisi", **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, S.16, 2019, s.364-379.
- GÖDE, Halil Altay "Axel Olric'in Epik Yasaları Işığında Gençlikte mi Kocalıkta mı Masalının Değerlendirilmesi", **Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı**, (ed. Metin Ergun), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 2013, s.485-493.
- GÜLERER, Salih "Erken Dönem Menâkıbnâme Kitaplarından Biri Olan Hacım Sultan Menâkıbnâmesinin Epik Yasalara Göre Yapısı", **International Journal of Language Academy**, Volume4/4, Winter 2016, p. 255/277.
- GÜLMEN, Nuriye "Axel Olric'in Epik Yasaları Işığında "Salur Kazanun Evi Yağmalandugı Boyu Beyan Eder" İsimli Hikâyenin Okunması", **Milli Folklor**, Y.20, S.79, Güz 2008, s.14-20.
- KARA, Ayhan **Karayurga, İkinci Varyant ve Kunır Buğa Destanları Üzerine Bir Araştırma**, Danışman: Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu, Atatürk

Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1997.

- KIRILMIŞ, Yasin "Ahmet Harâmî Destanı'nın Axel Olrik'in Epik Yasalarına Göre İncelenmesi", **Turkish Studies**, Vol.10/12, Summer 2015, p.739-750.
- KURTLU, Yasemin ve KOÇAK, Büşra "Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Bir Destan İncelemesi", **Current Research in Social Sciences**, C.1, S.1, Ocak 2015, s.1-8.
- ÖNAL, Mehmet Naci "Destanlardan Masallara Taşınan Kahramanlık Motifi: Dobruca'dan "Kelce" Masalı Örneği", **Prof. Dr. Erman Artun Armağanı**, (ed. Refiye Şenesen, Zekiye Çağımlar 2015), Adana: Öz Baran Ofset, s. 387-405
- ÖZCAN, Tarık "Oğuz Kağan Destanı'nın Halk Anlatılarının Epik Kuralları Bakımından İncelenmesi, **Milli Folklor**, S.31-32, s.95-97.
- SEZER, M. Abdülbasit "Axel Olrik'in Epik Yasaları Işığında Segrek Destanı" **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)**, S.7/1, 2018, s.313-321.
- TUNCEL, Uğur "Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Yasaları Bağlamında 'Ağalık' Adlı Karagöz Oyunu Çözümlenmesi", **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, XLVIII, 2013, S.203-240.
- TUNCER, Mehmet "Halk Anlatılarının Epik Kuralları Bağlamında Konstantin Ivanov'un Narspı Manzumesi", **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, S.9, 2017, s.89-100.
- YAŞA, Tuğçe " 'Varka ve Gülşah'ın Epik Kurallar Çerçevesinde İncelenmesi", **Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Armağanı**, 2019, s.891-903.
- YILMAZ, Mehmet **Manas Destanının Epik Kurallara Göre İncelenmesi (Sagınbay Orazbakov Varyantı, C.1)**, Danışman: Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu, Atatürk Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1999.

- YILMAZ, Mehmet "Hamdi'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi'nin Epik Karakterinin Değerlendirilmesi Üzerine Bazı Tespitler", **Turkish Studies**, Vol.4/8, Fall 2009, s.2444-2461.
- YILMAZ, Meltem "Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Ateşkâr Oğlan Masalının İncelenmesi", **Turkish Studies**, Vol.11/20, Fall 2016, p.643-658.
- ZARİÇ, Mahfuz "Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı'nın Metin Merkezli Temel Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, 2007, s.199-216.
- ZARİÇ, Mahfuz "Axel Olrik'in Epik Yasaları ve Lord Raglan'ın Kahraman Kalıbı Açısından Ağrıdağı Efsanesi Romanı" **Turkish Studies**, C.74, 2012, s. 3337-3349

MASAL METİNLERİ

Metnin tespitinde dikkat edilen hususlar şunlardır:

1. Metinlerin tespitinde transkripsiyon işaretleri kullanılmamıştır.
2. Metinlerin tamamındaki imla günümüzdeki ses uyumuna göre verilmiştir. Mesela; "edüp, bilüp, olub, didi" gibi kelimeler "edip, bilip, olup, dedi" şeklinde yazılmıştır.
3. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun sesler daima gösterilmiştir: "sâir, azî, vücûd".
4. Arapça tamlamalar kendi yapısına uygun olarak verilmiştir: "nısfu'l-leyl", "min evveli ile'l âhirihi".
5. Farsça tamlamalar gösterilirken kalın ve yuvarlak seslilerden sonra "ı", ince seslilerden sonra "i" kullanılmıştır: "ruhsa-ı âlî, kelâm-ı kadîm".
6. Metinde Türkçe kelimelerdeki t/d değişimi dikkate alınarak verilmiştir: "tağ/dağ, tokuz/dokuz, tolu/dolu".
7. Metindeki bağlaçlar yerine göre hem "ve" hem de "ü" olarak gösterilmiştir:
   "râviyâ-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzâr"
   "bî-emsâl ü bî-nazîr" "tab' ü nâşir".
8. Okunan basma nüshada noktalama işareti konulmayan yerlere gerekli noktalama işretleri konulmuştur.

Helvâcı Güzeli Hikâyesi

Evvel zamânda bir kadının bir oğlu bir de kızı olup bunları fevkalâde sevdiğinden, evden dışarı çıkarmaz idi.

Kadının zevci günün birinde oğlunu alarak bir ay îfâ-yı fariza-i hac yola çıkmak isteyerek zevcesine:

-Hanım ben Hicaz'a gidiyorum oğlumu da beraber götüreceğim senin ile kızımı mü'ezzine emânet eyledim bundan sonra ben bulunmadığım kadar iş ve gücünüze o bakacaktır lâzım olanları ondan istersiniz!

Diye bunlara vedâ' ederek oğlunu da alıp yola çıktı.

Diğer tarafda mü'ezzin efendi ezân okumak üzere minâreye çıktığında hacca giden zâtın hânesinin bahçesi minâreden tamamıyla görünmekte olup bu sırada hacının kızı orada kıyıdan su çekmekte olduğundan mü'ezzin bunu görünce bin canla taaşşuk eyledi. Ezân vazifesini îfâdan ve namâzını edâdan sonra mü'ezzin efendi evine kendini dar atarak kalbinde hâsıl olan helecânı teskîn etmekle uğraştı ise de muvaffak olamadığından çâre taharrîsine koyuldu.

Bir müddet düşündü taşındı bunda ehil olanlara mürâcaâtla işi dağdağa düşürmemeye karar verdi.

Nihayet adamını buldu. Şöyle ki: Komşularından ?, kadın nâmında mahâretli bir ihtiyâra mürâcaât ederek râz-ı derûnunu buna ifşâdan ve uzun boylu teellümât eyledikten sonra çıkarıp bir lira da vererek:

-Analık iki genci birbirine kavuşturmaktan büyük sevâplı iş olmadığından şu parayı al. Zahmetin mukābil söylediğim hâneye git o kızı herhalde bana zevceliğe iste ve muvaffak ol!

Dedi.

Kocakarı mahallenin kurdu olup orada oturanların hepsinin ahvâl-i husûsiyyesine de vâkıf olduğundan cevâp verdi:

-Oğlum güzel ama vâlidesi bunu bir yere çıkarmıyor iş biraz müşkülce fakat bir kere uğraşayım bunu götürecek yerin var mı?

Mü'ezzin vâlide mutlaka bir hile olmak üzere ben bir hamam tutarım oraya girip vürûd muntazır olurum yarın sen koltuğuna yalandan bir bohça alırsın o hanımın evine gidersin bunakla konuşarak ve nihayet kandırarak kızı oraya getirirsin anladın mı?

Kocakarı muvaffak olacağına dair te'mînât vererek oradan ayrıldı.

*

* *

Ertesi gün kocakarı koltuğuna, aldığı ta'lîmât mûcibince bir bohça sokuşturarak doğru hacının evine gelip kapıyı dâkk eyledi.

İçeri girip hoş beşten sonra koca karı zebân-ı fesahatini açarak bin dereden bir su getirerek orada olanların ağızlarının sularını akıtarak sonunda:

-Bu gün falan yerdeki hamamda mükemmel çengiler ve çalgılar varmış bilhassa buraya uğradığımın hikmeti kerimeniz hanımı böyle bir eğlenceli mahalle götürüp eğlenmesini arzu ettiğimdendir kendisinin akranı birtakım kızlar da orada var bunlarla görüşüp konuşarak ve çalgıları işiterek gözü gönlü açılır!

Dedikte vâlidesi de buna karşı ilâve etti:

-Kızımı bu yolda aradığınıza ve düşündüğünüze teşekkür ederim fakat şimdiye kadar gerek ben gerek kızım hiç böyle yerlere gitmedik hem zevcim Hicaz'a gideli daha iki gün oluyor böyle aradan müddet geçmeden bu müşellel yerlere gidecek olursak el-âlem ne der?

-A hanım kızını fena yere değil hamama götürüyorum halk ne derse desin fena yere gitti demeyecekler a?

Hülâsa kocakarı kendine mahsus mahâret-i fevkalâde ile hanımı kandırarak kızı alarak doğru müezzinin tuttuğu hamama götürdü.

Bunlar içeri girdiklerinde kimsenin bulunmamasından kızcağız fena halde korktu kadından bunun sebebini haliyle sordu.

Kocakarı:

-Kızım vakit pek erken! Gelecekler bundan sonrasında gelirler merak etme hemen soyunup içeri girmeğe bak!

Dedi.

Zavallı kız kocakarının sözlerini sahih zannederek hemen soyunup hamama girdi kocakarı artık işi yoluna koydum diyerek hamamdan dışarı fırladı.

Kız hamama girerek mahallesinin mü'ezzinini orada görünce aklı başından gitti.

Kendi hadd-i zâtında pek afîfe olup toyluğu hasebiyle bir tuzağa düşürülmüş olduğunu da - tecrübesizliğe rağmen - anlayınca her şeyden ol an mukaddes bildiği iffet ve ismetini leke-dâr etmemek üzere elinden geleni yapmaya karar verdi.

Lede-l-hâce canı da bu uğura fedaya hazır idi. Mü'ezzin efendiye – bir tuzağa düşürmek için - dedi ki:

-Efendi! Burada çengiler oynayacağını söylemişler idi methettiğiniz yer burası mı?

-Evet, kızım fakat buraya kimse gelmeyecek artık kanaât hâsıl etmişinizdir şimdi burada hazır gelmişsiniz yıkanıp gitmekten başka çıkarımız yoktur.

Kız gayet müdebbirâne ve cedy bir vaz'iyyet alarak dedi:

Anladım efendim fakat müsâade ederseniz ibtidâ' sizi ben yıkayım da sonra ben yıkanırım!

Kolayla herifi kandırarak başını bir iyice köpürttükten sonra tekmîl muslukları da tıkayarak ve hamamın soğukluğuna çıkıp orada eline geçen bil-cümle na'lınları toplayıp sıra ile peştemalleri yerleştirerek müezzini bunlarla dövmeye başladı.

Her darbede herifin bağırması artarak mükemmelen dayağı yedikten sonra yere düşüp vücudu serip mosmor olduğu halde bayılıverdi.

Kız olanca cür'etini ve metanetini muhafaza ederek giyinip hamamdan çıkarak doğru hânesine geldi.

Vâlidesi zavallı merak ve helecan içinde olduğundan ciğerparesini görünce sevinerek:

-Evlâdım hamam nasıl idi? Bari eğlenebildin mi?

Diye sorduğunda kız istifini bozmayarak vâlidesinin daha ziyade meraka dûçâr olmasını istemeyerek:

-Pek alâ idi o kadar eğlendik ki ta'rif olunamaz vâlideciğim! Cevâbiyle suâl cevâbın arkasını aldı.

§

Diğer tarafta mü'ezzin aradan birkaç saat geçince güç hâl ile aklı başına gelip hamam tasını yakalayarak su atmak üzere her tarafa koştu ise de her musluğu kapalı bularak ne yapacağını şaşırdı sabun içinde sersem olup kaldı.

Encamında hamamcı burada göründü.

Hain mü'ezzini bu tarzda bu halde sabun içinde ve serâpâ vücudu çorak görünce ne diyeceğini şaşırarak:

-Aman mü'ezzin efendi size ne oldu. Bu ne hâldir?

Su'âlinde bulunmasına mukabil bu da:

-Temizlenmek üzere sabunlanmış isem de su bulamadığımdan böyle kaldım dedi.

Hamamcı musluklardan birini açtı.

Mü'ezzin mal bulmuş mağribî gibi hemen vücudunu sulamaya ve üzerindeki sabunları gidermeye başladı.

Her ne hal ise herif giyinip kuşanarak oradan çıktı ve yediği dayağın acısını bir türlü unutamadığından kızdan intikamını almak hevesine düştü.

§

Mü'ezzin bu acı ile hânesine gelerek odasına kapanıp kızın pederine hitâben uzun bir mektup yazdı.

Bu mektup değil adeta tezvîr-nâme gibi bir şey idi.

Çünkü bunda Allahtan korkmadan zavallı adama kızının tarik-i fâhiş ve habâsete süluk eylediğini ve âdeta her gördüğü ile münâsebet-i gayr-ı meşrûada bulunarak bunda da işi ifrât dereceye vardırdığını telleyip pullayarak ilâve etti.

Mektubun vürûdu ile zavallı babanın ne hallere girmiş olduğunu burada tafsil-i zâid görürüz.

Çünkü: dünyada yanına emânet etmiş olduğu mü'ezzin efendinin asla bu yolda müftereyâta cüret edeceğini hatırına getiremediğinden zavallı kızın bu hale uğramış olduğuna kalben ve cidden kāni' oldu.

Oğluna hitâben: Hemen gidip hemşiresini öldürmesini ve kanını gömleğine bulayarak bunu da alıp kendisine getirmesini ihtâr ve vak'ayı an'anesiyle buna nakle ibtidâr eylediğinden aynı derecede müteessir olan delikanlı da pederinin emrini yerine getirmek üzere yola çıktı.

Delikanlı hâneye vardığında hemşîresi bundan fevkalâde memnûn olarak derhâl istikbaline şitâb ederek boynuna sarıldı.

-Hani ya pederim nerede?

Diye birâderine su'âl eylediğinden o da -Yolda geliyor haydi kendisini istikbâl edelim!

Kolayla hemşiresini alarak hâneden çıktılar.

İki kardeş dağ ciheti tarafını tuttular.

Şehirden biraz uzaklaştıklarında birâderi hemşîresine dedi ki:

-Kardeşim pederime gönderdikleri mektupta senin fahişiyete sülûk ettiğini tasrîh etmişler daha bir takım ilâveler de edildiğinden ma'lûmiyye pederimiz gāyet namuslu bir adam olduğundan bu sözlere inanarak kızımın başını kes kanını gömleğine bula bana getir diye beni gönderdi vak'a bundan ibarettir. Kız bunları işiterek fitnenin hangi cihetten geldiğini anlayıp asla sesini çıkarmadı.

Kardeşim pederimi iknâ etmek üzere şimdi bir köpek yavrusu bulup keserek kanını senin gömleğine bulayıp kendisine götüreceğim.

Sana Allah selâmetler versin nereye istersen git bir daha eve dönme!

Dedi:

Bunlar helâlleşip ağlaşarak birbirlerinden ayrıldılar.

§

Oğlan hemşîresinin kanlı gömleğini alarak Hicaz cihetine revân oldu.

Günün birinde pederine vasıl olarak:

-İşte kızının kanlı gömleğini getirdim pederim!

Diye önüne koydukta zavallı hacı:

-El-hamdüli-llâh halkın dilinden kurtuldum namusumu halâs ettim!

Diyerek müsterîh oldu.

Fakat ne kadar olsa ciğerpâresi olduğu için kalbinde hissettiği tesîr-i muvaffak olamayarak bir kenara çekilip ağlamağa başladı.

§

Diğer taraftan kız yola dizildi.

Bî-çâre nereye gideceğini bilemiyordu.

Evden çıkmamış ve dünyayı görmemiş olan böyle kızın dağ başında kalması hakikaten yürekleri parçalayacak bir keyfiyet idi. Her ne hâl ise bu yolda gide gide bir havuz başına vardı.

Bu havuzdan âtıf ve gayet tatlı su mevcûd olduğundan biraz içerek yüreğindeki harâreti söndürdü.

Orada bir ağaç gölgesi de bulduğundan istirahat zamanında oraya oturdu. Fakat o civarda yırtıcı hayvanların eksik olmadığı uzaktan uzağa işitilen muhîf sadâlarından anlaşılmakta olduğundan ve vakit de akşam olup karanlık etrafa yayılmaya başladığından:

-Bari buradaki ağacın üstüne çıkayım da kendimi canavarlardan muhâfaza edeyim!

Diyerek hemen ağaçlardan birine çıkıp geceyi kumru kuşu gibi ağaçta geçirdi.

§

Havâlî mezbûre hükümdarının mahdûmu ara sıra ava çıkmak merâkında olduğu için o gün de esbsüvâr olarak çıkmış idi. Atı fevkalâde susamış olduğundan bu havuzun başına tesâdüfen geldi. Havuzun diğer cihetinde tam kızın çıktığı ağacın dibinde hayvân sulamağa mahsûs bir yalama olup burada atı sulamak istedi ise de susuzluğu ile beraber hayvan bir türlü yalağa başını sokmak istemediğinden bu hâl şehzâdenin mûcib-i merâkı olduğundan hemen atından inerek yalağın içine nazar eyledi.

Kızın ağaç üstündeki cism-i lâtifinin suya aksinden hâsıl olan gölgenin şekl-i asliyyesini görmek merâkıyla başını yukarı kaldırdıkta gördüğü letâfet ve melâhatinden bir müddet mebhût kaldı.

Sonra kıza ne olduğunu su'âl o da benât-ı Havvâdan biri cevâbını vererek ve kavga bulan ısrâr üzerine ağaçtan indi.

Şehzâde kızı atının terkisine alarak sarayına getirip peder ve maderinin de pek sevgilisi olduğu ve bir dediğini iki etmemek cihetine alıştırmış bulundukları aceleden vukū' bulan arzû-yı fevkalâdeye mebnî her ikisinin kırk gün kırk gece düğünleri icrâ olunarak murâd alıp verdiler.

İhsân-ı ilâhî eseri olarak mürûr-ı zamanla şehzâdenin bu kızcağızdan üç evlâdı dünyaya gelip bunlar büyümekte olsunlar günün birinde padişâhın gelininin hâtırına vâlidesi gelerek sevk-i iftirâk ve iştiyâk ile ağlamağa başladı.

Bu şehzâde gelip zevcesini figan eder gördükte fevkalâde müteessir olarak hemen bu yanına sarılıp neden ve ne gibi şeyden müteessir olarak ağlamakta olduğunu suâl eyledi.

Kız dahi kaç seneden beri görmemiş olduğu vâlidesini şefakat ve rikkat-ı kalbiye ve muhabbet-i duhterâne sevk ile fevkalâde göreceği gelmiş olması ağlamasını mûcib olduğunu anlattıktan sonra yanına emel-i mezbûresinin bir hayât olup olmadığını öğrenmek husûsî ettiğini der-miyân eyledi.

§

Şehzâde kızın bu takallübâtından son derece müteessir olarak:

-Ah sultanım bunu ne için bana evvelden söylemedin? İstersen vâlideni celb istersen seni oraya i'zâm edeyim hangisini ihtiyâr eder isen o yolda yapayım?

Deyip sultan dahi:

-Cenâb-ı Hakk ömrünüzü efzûn buyursun şehzâdem müsâade buyurur iseniz çocuklarımı alıp ben gideyim!

Âster-i hâmında bulunduğundan şehzâde dahi:

-Pek alâ olur yarın maiyetine bir takım adamlar terfîk ederek çocuklarımla seni vâlidene gönderirim o zavallıya kavuşur ve hayır duâsını alırsın!

Dedi. Bunlar o geceyi de bu yolda meserretle imrâr eylediler.

§

Ertesi gün oldukta şehzâde lâlâsını çağırıp zevcesi ile çocuklarını buna tevdî' ve teslîm ile gönderdi.

Şehzâdenin zevcesi çocuklarıyla arabaya binip lâlâsı da atına râkib oldu ve yanlarına miktar kâfî süvâri aldılar.

Bunlar bu yolda yola düzelerek bir hayli gittikten sonra lâlâ arabadan başını uzatarak şehzâdenin zevcesine kendisine teslîm olmadığı sûrette çocukları öldüreceğini makām-ı tehdîdde söyledi.

Zavallı kız bu suâl-i garîb karşısında şaşalayarak:

-O nasıl lakırdı?

Demiş ise de herifin ısrârına mukavemet kendince mümkün olamadığından çocuğun birini buna verdi.

Herif çocuğu kesip bir tarafa attıktan sonra evvelki teklifini tekrarladı bu yolda çocukların üçünü de kestikten ve artık verecek başka şey kalmadıktan sonra zavallı kız:

-Bari şurada bir âb-dest alarak iki rek'at namâz kılayım da ondan sonra beni de öldür!

Deyip vezir de buna yarım sâat mühlet i'tâ' eyledi.

Kız arabadan çıkıp lâlâ da bunu elinden kaçırmamak üzere beline bir ip bağlayarak salıverdi.

Kız biraz yol giderek her nasılsa belindeki ipi çözüp bir ağaca bağladı ve kendi de başını alıp dağ yollarına düştü.

Lâlâ biraz bekleyerek gelen giden olmadığını görünce biraz ilerleyip ipin ağaca bağlı durduğunu ve kızın yerinde yeller estiğini görerek aklı başından gitmiş ve hemen askeri maiyetini alarak saraya avdetle:

-Şehzâdem zevceniz sultân efendi esâsen dağdan gelmiş olduğu için esnâ'-yı râhdde çocuklarını alarak dağa kaçtı her ne kadar arattım ise de mümkün olamadı kader böyle imiş siz sağ olunuz! Dedi.

Şehzâde bu haber-i küdûrât-ı isrden hemen düşüp bayılarak mâtem deryâsına müstagrık kaldı.

§

Kız dağdan dağa ağlaya ağlaya yürüye yürüye pederinin memleketine geldi.

Burada sûretindeki kadın libâsını tebdîl ve bir erkek libâsı alarak giydikten sonra çarşı içinde gözüne ilişen ihtiyar bir helvâcının yanına girip ba'de-l-selâm:

-Babalık beni yanına çırak olarak alır mısın?

Dedi herif:

-Oğlum kendimi doyurmaktan âcizim sana yevmiyye nasıl verebilirim? Cevâbında bulundu ise de kız:

-Babalık ben de çalışırım Allah ne ihsân ederse onu benimizde taksîm ederiz!

Dedi.

Kızın sözlerinden ihtiyar yumuşayarak: Haydi öyle ise gel çalışalım kabûlya kabulünü anladı.

Kız ihtiyarın elini öpüp dükkânına girdi ve derhâl inâyet-i mahârâne lezîz bir helvâ yaparak ustasının önüne birazını koydu.

İhtiyar bundan yiyerek ve fakat ale-l-âde yapılmış olduğunu görerek:

-Âferîn oğlum pek güzel olmuş eline sağlık!

İfadesiyle takdîr ettiğini anlattı.

Kızın helvâdaki mahâreti orada pek çabuk intişâr ederek kendisi de fevkalâde güzel olduğundan dükkânın adı "helvâcı güzelinin dükkânı" kaldı bu böyle meşhûr oldu.

§

Şehzâde bir taraftan evlâtlarının hasreti diğer taraftan sevgili zevcesinin bulunması ye'si ile günden güne aşkı ve iştiyâkı artarak nihâyet lâlâsını huzûruna câlib ile zevcesinin aşkıyla hâli diğer gün olduğundan be-heme-hâl mezbûreyi bulmak üzere yola çıkacağını ifâde eyledi vezir –lâlâ ma'nâsınadır- her ne kadar o kızın kendisini sevmediğinden firâr etmiş olduğunu ortaya koymuş ve şehzâdeyi bu tasavvurundan alıkoymak istemiş ise de emelime nâil olamazsam bu uğurda helâkı da göze aldırdım: deyince lâlâ kurtulmuş olmadığını görerek hemen şehzâde ile yola çıktı.

Tesâdüf bu ya bunlar gide gide kızın helvâcılık ettiği şehre geldiler. Şehzâdenin pek ziyâde karnı acıkmış ve lâlâ da aynı hâlde bulunmuş olduğundan önlerine gelene orada temiz bir aşçı dükkânı olup olmadığını sordular.

Her ne kadar aşçı dükkânı yok ise de fakat nefasetiyle meşhûr bir helvâcı dükkânı bulunduğu cevâbıyla bunları oraya sevk etdiler.

Kız şehzâde ile lâlâsını görünce tanıyıp fakat bunların kendilerini tanımadıklarına hamd ü senâ eyledi.

Şehzâde helvâcı güzelinden biraz helvâ istedi. Kız mevcûd helvâlardan daha iyisini yapacağını ve fakat o gece orada kalmaları lâzım olduğunu ve fazla olarak güzel güzel hikâyeler anlatacağını söyledikte şehzâde zevcesine vechen fevkalâde benzemekte olan bu delikanlının sözünü kırmak istemediğinden o geceyi orada geçirmeğe karâr verdi.

§

Eski zamanda helvâ sohbeti yapmak mu'tâd idi âdet-i millîyemizden olan bu usûlün neden dolayı metrûk kaldığını bir türlü aklımız ermiyor.

O mahalle ahalisi orada helvâ sohbeti kaydına düşerek ittifâk ara ile helvâyı helvâcı güzeline yaptırmağa karâr verdiler.

Bir kaçı gelip hâli kıza anlattıkda dükkânın da misafirleri olduğundan bahisle gidemeyeceğini söyledi ise de bunlar karârlarında ısrâr ederek misafirlerini de beraber getirmesini söylediler.

Kız şehzâdeye tevcîh hitâbıyla:

-Efendim sizi mahalleli helvâ sohbetine da'vet idiyor pek güzel olur gidersen ağırlanırsınız ne emriniz olur?

Dedikte şehzâde de da'vet-i vâkıayı bil-kabûl bunlara katılarak lâlâ da birliğinde hâneye geldiler.

Bunların cümlesi üst kata çıkıp helvâcı güzeli ise aşağıda helvâ yapmağa meşgûl oldu. Hepsi bitti evvelâ alt katta olanları helvâ ile ağırlayıp savdıktan sonra nöbet yukarı kata geldi. Hazırun miyânında pederini kardeşini ve mahallelerinin müezzinini görerek cümlesini tanıdı ise de hâl ve tavrından hiçbir şey belli etmedi.

Odalarda helvâ yapmakla meşgûl olunduğu sırada sâhib-i hâne:

-Efendiler bu bitinceye kadar herkes başına gelen hâlleri anlatsın!

Teklîfinde bulundu.

Oturanlar da zemîn ve zamana muvâfık başlarına gelen vak'alardan söylenmesi mümkün olanlarını anlatıp bitirdiler.

Nöbet helvâcı güzeline geldi.

Dedi ki:

-Efendiler öteden beri âdetim ben bir şey anlattığım sırada kapıdan dışarı kimsenin çıkmamasıdır içinizde dışarı çıkmak arzu eden var ise şimdiden çıksın!

Oradakiler:

-Hayır, içimizde dışarı çıkacak yoktur hepimiz hikâyeyi dinleyeceğiz!

Dediler.

§

Helvâcı güzeli başına gelenleri anlatmağa başladı.

Hamam vak'asını anlatmağa başladıkda müezzin:

-Aman karnım ağrıyor müsâade ediniz de dışarı çıkayım. Demiş ise de helvâcı güzeli:

-Otur yerinde herif!

Hitâbıyla işaret eylediğinden kımıldayamadı. Bundan sonra lâlânın hikâyesini ve çocuklarını nasıl kesmiş olduğunu ve pederi ile biraderini de uzun uzadıya tafsîl ile hatimesinde:

-Ey cemaât, o müezzin bu alçaktır. Çocukları öldürmek isteyen karının ırzına tecavüz kastında bulunmak denâetini irtikâb eyleyen alçak da budur (eliyle lâlâyı gösterir) şehzâde de bu olup kızın babası ve kardeşi de bunlardır. O bî-çâre kız ise benim! Kolayla hemen şehzâdenin eteği altına girdi.

Orada olanlar bu denâete son derece hâyrette kaldılar.

Ertesi günü şehzâde zevcesini saraya götürdü ve divânın verdiği hükme göre müezzin ile lâlâ envâ' azâb ve ikāb içinde canlarını cehenneme ısmarladılar.

Şehzâde ise zevcesiyle mesudane-i imrâr-ı hayat ederek bu vak'aları ara sıra hikâye gibi aralarında söylemekle maziyi ihyâ' iderlerdi.

Masalımız da burada bitti.

Hitam

Hikâye-i Kahveci Güzeli

Zaman-ı sabıkda cereyan iden bir vak'a-yı aşıkâne

Râviyân-ı ahbâr şöyle rivâyet ederler ki: Zamân-ı evâ'ilde kemâle bâliğ olmuş bir yiğit gâyetle fakîr hâle dûçâr olmuş idi. Bir gün üzerinde olan elbiselerini tebdîl edip seyâhate çıktı. Vara vara bir memlekete dâhil oldu. Bir eski köhne kahvenin birisine gelip kahveciye hitâben usta beni çırak alır mısın? dedikte kahveci hitâben ah oğlum benim kahvem eskidir günde bir iki müşteri gelecek de beş on alacağım anın ile ahşama ekmek alıp nafaka edeceğiz deyince bu yiğit hitaben baba ben senden bir şey matlûb etmem yalnız burada yatayım ve buna mukābil senin işlerini göreyim dedi. Bunun üzerine kahveci olmaz diyemeyip pek güzel oğlum Mevlâ ne ihsân ederse beraber yeriz. Oradan bu yiğit ustanın elini bûs edip geçip kahvenin bir köşesinde oturdu. Ahşam oldukta ustası oğlum ben hâneye gidiyorum. Sen kahveyi güzelcene kapayıp içinde yatasın ustası çıkıp hâneye gitti. Mezkûr yiğit derhal kahveyi kapayıp peykenin üzerine çıkıp hâba vardı tamam sâ'at dört beş raddelerine gelince kahvenin kapısı çat edip güşâd oldu. İçeriye bir dervîş girip selâm verdi yatan yiğit uyanıp usûletle dervîşin selamını aldı. Dervîş hitâben kalk yiğit cabudan olarak bana bir kahve pişir dedi bu yiğit dahi bi't-takrîb kalkıp mezkûr dervişe cabudan kahve pişirip verdi. Dervîş dahi kahveyi-nûş edip bir kelâm söylemeksizin çıkıp gitti. Bu yiğit hayırdır İn-şâ'-Allah deyip kahvenin kapısını kapayıp peykenin üzerine çıkıp ol gece orada karar eyledi. İkinci gece yine evvelki minvâl üzere hâba vardı tamam sâ'at dört beş raddelerine gelince yine kapı çat edip güşâd oldu. Ol sâ'at içeriye iki dervîş gelip selam verip hitâben kalk yiğit cabudan olarak bize iki kahve pişir dediler. Bu yiğit kalkıp bunlara cabudan iki kahve daha pişirip verdi bunlar kahveyi-nûş edip oradan kalkıp gitdiler. Yine kalkıp kahvenin kapısını kapayıp ol gece peykenin üzerinde yattı sabah oldukta ustası geldiğinde hiç vak'ayı ustasına söylemedi. Yine ahşam olduğunda kahveyi güzelcene kapadıktan sonra dükkânda ne mikdâr eşya var ise cümlesini kapının arkasına yığdı. Oradan peykenin üzerine geçip hâba vardı tamam sâ'at dörd beş raddelerine gelince ziyâdesiyle bir gürültü peydâ oldu bir de kapı çat ederek güşâd oldu. İçeriye üç derviş girip selam verdikten sonra kalk yiğit cabudan olarak şuradan bize üç kahve pişir dediler. Bîçâre yiğit bi'z-zarûre kalkıp kahveyi pişirip bunlara verdi. Kahveleri-nûş kılıp ayağa kalktılar. Birisi hitâben şu yiğidin olduğu kahvenin

kutusunda kahve ile şeker hiç noksan olmasın ağzıyla beraber dolu olsun ve ikincisi dahi hitâben şu yiğidin olduğu kahveye karınca gibi müşterî gelip hiç eksik olmasın ve üçüncüsü dahi hitâben bu yiğit tekmîl dilekleri doylansın dedi. Nihayet bu dervişler oradan üçü birden çıkıp gittiler. Bu yiğit dahi yine evvelki minvâl üzre kahvenin kapısını kapayıp peykenin üzerine çıkıp hâba vardı. Sabah oldukta kalkıp kahveyi güşâd edip bakar ki kahvenin dışarısı karınca gibi müşterî dolmuş sahîhen gece dervişlerin söyledikleri kelâmlar vuk'û buldu deyip Hakka şükürler etti. Sonra ocağın başına gelip müşterîlere kahve pişireceği vakit kahve ile şekere bir de nazar eder ki ağzıyla beraber doludur bu dervişler tehî değilmiş deyü bir zaman sonra fikre vardı. Hemân hiç durmayıp kahve pişirip birer birer müşterîlere verdi nihayet ustası gelip bakar ki ne bakarsın kahvenin içi ve dışarısı âdem ile doludur. Ne hikmetdir diyerek parmağını ağzına alıp bakakaldı. Her gün ya bir müşterî gelir veyâhûd iki bunda mutlaka bir iş vardır diyerek gezinip kendine oturacak yer bulamaz oldu. Ve mezkûr yiğide hitâben oğlum kahve kutusunda kahve şeker var mı? dedikte bu yiğit dahi hitâben usta ben kahve şeker âhz eyledim sen bir yerde otur da zevkine bak dedi. Nihayet ahşam oldukta ustası çekmecenin başına gelip açar bakar ki ne bakarsın çekmece ağzıyla beraber akçe doludur. Ustası bunu böyle görünce 'aklı başından gitti âferîn yiğidim ayağın uğurlu imiş deyü sevincinden yiğidin gözlerinden bûs eyledi. Oradan akçeleri torbalara doldurup hanesine gidiverdi. Nihayet bu yiğit birkaç mâh kahvede kaldıkça ve beher yevm külliyetlî müşterîleri gelirlerdi. Bunlar öyle zengin oldular ki paraları koyacak yer bulamazlardı. Nihayet bu yiğit bir gün ustasına hitâben usta ben memleketime 'azîmet edeceğim bana ruhsat ver dedi. Ustası dahi yanından ayırmak istemedi ise de bi'z-zarûre nâ-çâr çok güzel oğlum Allah selâmet versin git dedi. Oradan bu yiğit ustasının elini bûs edip ve ustası dahi buna mükâfât olarak güzel elbise verdi cihânda misli yok idi. Tekmîl sırma ve mücevher içinde idi. Orada bunları giyip râh-ı revân oldu.

Pek çok zamandan beri memleketini terk edip gurbete çıkan kahveci güzeli sılasına kavuşacak idi, koynundan çıktığı vakit bırakmış olduğu ihtiyar vâlidesi oğlunun yolunu gözlüyordu.

Diğer taraftan kahveci güzeli ise olurunu gurbete çıktığı zaman yeni doğurmuş kuzularını şimdi karşısında bir sürü halinde göreceğini düşünerek kalbinde bir ferahlık duyuyor ve bir an evvel köyüne ulaşmak istiyordu.

Bu suretle birkaç gün gittikden sonra kahveci güzeli köyünün uzaktan beyaz minaresini ve daha sonra tarla kenarında davarlarını otlatmakta olan Memiş çobanı gördü. Çok geçmeden onun yanına geldi, odadan içeri girdiği zaman ihtiyar vâlidesini ocak başında oturmuş buldu.

İhtiyar vâlide böyle senelerden beri gurbette olan oğlunun habersiz geleceğini ümid etmediği için kendi işiyle meşgūl idi.

Böyle ani suretle gelmesi ihtiyarı sevindirdi, gözleri yaş ile dolu olduğu halde oğlunu kucakladı:

-Evlâdım bu gün seni karşımda görmekle dünyaları kazanmış kadar oldum. Cenâb-ı Hakk seni her tuttuğun işte muvaffak etsin diye uçuyor, uçuyordu. Kahveci güzeli:

-Anne ben yanından giderken miskîn bir çocuk gelirken de seni daima bahtiyâr edecek bir para ile büyük bir delikanlı olup geliyorum. Artık yanından ayrılmayacak birlikte yaşayacağım dedi. Vâlidesinin yanında oturdu.

Kahveci güzeli senelerden beri gurbette geçirmiş olduğu halleri, ihtiyar kahveciye çırak olduğunu, geceleri dervişlerin gelip cabudan kahve içtiklerini ve etmiş oldukları duâları vâlidesine nakl ve hakk ettiği gibi sonradan ne suretle şöhret bulduğunu söyledi.

İhtiyar vâlide oğlunun bu garib olduğu kadar meraklı hikâyesini dikkatle dinledi ve sonra:

-Oğlum dünya boş değildir eğer sen ol dervişlere hürmet etmemiş olsa idin onlar da sana beddûâ edeceklerdi, dünya ve âhirette sürünür idin dedi…

Kahveci güzeli birkaç gün köylerinde istirâhat ettikten sonra civardaki büyük şehirlerden birine vâlidesiyle göç ettiler.

Oradan şehrin güzel bir mevkiinde kira ile bir kahve tutup işe başladı yine evvelki minvâl üzre öyle külliyetlî müşterîler geldi ki bî-hadd hisâb idi. Hâsıl-ı kelâm

mezkûr şehirde kahveci güzeli diye oğlan i'lân oldu. Bir gün oranın zenginlerinden birisi kahveci güzelinin ismini işitince artık sabr u tahammülü kalmayıp doğruca kahveci güzelinin olduğu kahveye geldi. Bir tarafta oturup karar eyledi ammâ gözünü bu yiğitten ayıramazdı. Hüsne mâlik gûyâ balmumundan dökülmüş gibi bu zengîn ağzını açıp hayrân kaldı. Bu yiğit ağız tadıyle bir kahve pişirip buna takdim eyledi merkûm dahi elini alıp nûş kıldı. Keyifler hâtim oldukta bu zengîn kahveci güzeline hitâben ey kahveci güzeli bir kerîmem var Allah'ın emriyle kerîmemi sana vereceğim alır mısın? dedikte kahveci güzeli dahi hitâben efendim sizler kerîmenizi bana münâsib görünce ben almaz mıyım dedi. Nihâyet oradan bu zengîn kahveci güzelini alıp konağa geldi. Hemân cemâ'ati çağırıp kerîmesini kahveci güzeline nikâh eyledi. Şerbetler nûş kılınıp herkes yerlerine taksîm oldu. Kahveci güzelini alıp gerdeğe koydular. Şimdi kahveci güzeli kızın yanına gelip kulağına hitâben seni kim elledi? dedikte kulak âvâz eder ki beni amcamın oğlu elledi dedi. Nihâyet sabah oldukta bu kızı boşayıp doğru aldığı kahveye geldi bunlar bunu böyle görünce ta'accüb eylediler. Bu nasıl şeydir bir gün alıp ferdâsı gün bırakmak cümlesi merâk u endîşede kaldılar. Kıssayı der uzun etmeyelim bu kahveci güzeli diğer bir zengîn adamın kerîmesini aldı. Sabah oldukta anı dahi bıraktı ve ferdâsı gün diğer yerden bir kız alıp anı dahi bıraktı. Bu kahveci güzeli bir gün kalkıp deniz kenarına doğru giderken bir çobana tesâdüf edip yanında bir kız çocuğu var idi. Hitâben çoban bu kız senin mi? dedikte çoban dahi evet benim kızımdır efendim dedi. Aman çoban kuzum çoban Allah'ın emriyle peygamberin sünnet-i şerîfiyle bu kızı ben alacağım deyince çoban dahi hitâben aman efendim bir çoban kızı size lâyık mıdır? dedikte kahveci güzeli dahi bu kızı ben kendime münâsib gördüm dedi ve nihâyet çoban ile bu kızı alıp doğru hânesine geldi oradan cemâ'ati çağırıp kızı kendine nikâh eyledi. Gece oldukta kızın yanına gelip kulağına âvâz eder ki seni kim elledi? dedi kulak dahi kelâma âgāz edip ben fakirim, kimse bana tenezzül etmez anamdan doğduğum gibi dururum. Bu ana kadar kimseler bana el urmamıştır dedi. Kahveci güzeli bunu böyle işitince gönlü ferâhlanıp işte şimdi buldum ben aradığım zevceyi dedi. Sabah oldukta oradan kalkıp doğru hamama gitti. Yıkanıp çıktıktan sonra kızın oldığı hâneye geldi. Kız ile oturup muhabbete başladılar. Bunlar burada olsun biz gelelim bu zenginlere bunlara muttasıl bir komşu var idi. Bir gün meclis olunup hitâben falan yerde bir kahveci güzeli var benim kerîmemi alıp sabah oldukta çıkıp gider. Dün bir çoban kızı almış demek olur ki bizim kerîmemizi

beğenmedi. Geliniz şu oğlandan hep birlikle ‘ırz da’vası edelim ve hem-dahi hakkından gelelim dedi. Bu sözü cümlesi münâsib görüp oradan kahveci güzeline haber saldılar. Nihâyet kahveci güzeli hayırdır in-şâ’-Allah diyerek hânesinden çıkıp doğru meclise geldi. Bir yerde oturup karar eyledi. Orada bulunanlar buna hitâben ey kahveci güzeli Allahın emri ile bizim kerîmemizi alıp sabah oldukta bırakırsın. Sebebi nedir ki? En sonra bir çoban kızı alıp onunla karar edersin. Utanmaz mısın? Lâyık mıdır sana böyle iş görmek? Kerîmelerimizin ne kusuru var? Şimdi ‘ırz da’vası edeceğiz bilmiş ol dediler. Kahveci güzeli bunlara hitâben efendim şimdi kerimeniz hanımları çağırıp işi izhâr edelim ta ki benden hatâ sâdır olduysa kahveci güzeli mahvolsun dedi. Bunlar çok güzel olur oğlum çağıralım gelsin dediler. Oradan konaklarına haber gönderip mezkûr kızlar paytonlara binip doğru meclise geldiler. Odaların birisini halvet edip kahveci güzeli ile kızın birisi içeriye girdi kahveci güzeli kızın yanına gelip kulağına âvâz ider ki: seni kim elledi dedikte kulak beni amcamın oğlu elledi dedi. Bunlar kapının arkasında dinlerler idi. Kahveci güzeli bunlara hitâben duydunuz mu efendilerim bunlar dahi parmak ısırıp kalakaldılar. Oradan kız dışarı çıkıp öbür refîklerine hitâben aman karındaşlarım kulaklarınıza birer bez tıkayın. Bunlar dahi tıkayıp birisi odaya girdi. Kahveci güzeli kızın yanına gelip âvâz ider ki seni kim elledi. Kulaktan aslâ ses çıkmadı. Öbür kulağına niçin ses çıkarmaz. Âh efendim nasıl söylesin ana bez tıkadı. Sonra kız taşra çıkıp öbür refîkine hitâben âh hanımefendi kulaklarınızın ikisine de bez tıka zîrâ işin fenadır. Bu dahi inanıp ikisine de bez tıkadı. Hemân içeri girip oturdu. Kahveci güzeli kızın yanına gelip âvâz eder ki seni kim elledi. Kulaktan aslâ ses çıkmadı öbür deliğe o niçin ses çıkarmadı dedi. O dahi aslâ ses çıkarmadı sonra kızın kulağına tekrar şiddetlice gelip âvâz eder ki niçin cevâb vermezsiniz. Kulaktan hitâben âh efendim nasıl cevâb etsinler ikisine de bez tıkadı dedi. Kahveci güzeli dışarıdaki bulunanlara hitâben ey efendilerim işitdiniz mi kerîmelerinizi? İşte bak nasıl ikrâr eylediler. Eğer siz dahi benim yerimde olsanız almaz idiniz ya ben nasıl kabûl edeyim dedikte bunlar sükût eylediler. Tekrar hitâben ey efendilerim gelin sizin kulaklarınızı dahi söyleteyim ta ki şüpheniz kalmasın dedi. Bunlar hitâben aman oğlum bizlerinkini söyletme al şu altınları da var safâ-yi hâtır ile yerinde otur dediler. Oradan kahveci güzeli kalkıp doğru hânesine geldi. Kırk gün kırk gece düğün dernek oldu. Bunlar da murâdlarına nâil oldular.

Billûr Köşk ile Elmâs Sefîne Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar rivâyet iderler ki: Zamân-ı kadîmde bir pâdişâhın zürriyeti dünyâ yüzünde yaşamayıp vefât ederdi.

Bir gün pâdişâhın dâr-ı dünyâya yeniden bir kız zürriyeti zuhur edip ol sâ'at tabîb ve hocalar ile mu'âyene olundukta dediler ki "Pâdişâhım, sizin kerîmenize yer altında bir mağara yaptıralım. Varsın orada büyüsün tâ ki bundan mâ'ada çâresi yoktur."dediler. Pâdişâh-ı âlem bu sözü makbûl görüp ol sâ'at yer altında çâr kûşesi muhâfazalı bir mağara inşâ' olundu. Oradan bu çocuğu mağaraya koydular. Bir dâye ta'yîn edip, sabah ve akşam ta'amını getirir idi. Hâsıl-ı kelâm bu çocuk burada on dört, on beş yaşına girdi. Güzellikte bî-emsâl ü bî-nazir hüsn-i cemâl idi. Mezkûr makâmda bir gün canı sıkılıp mezkûr mağarada ne mikdâr sandalye var ise birbiri üzerine koyup yukarıya çıktı. Tepe camını şikest edip başını taşra çıkardıkta bir de nazar eder ki bir ummân-ı bâhr görüp şems te'sîr edince şöyle ziyâ verir ki göz ile bakılmazdı. Vay bu dünyânın altı var ise üstü dahi varmış deyip bir zamân hayrette kaldı. Oradan aşağı inip yerinde karâr eyledi. Neden sonra dâyesi zuhûr eyledi. Bir de baktı ki tepe camı kırılmış. Şimdi kıza su'âl edip bu camı kim kırdı dedikte sultan hanım kelâma âgâz edip beni buradan çıkarın yoksa kendimi helâk ederim dedi. Oradan dâye dönüp pâdişâha geldi. Sultan hanımın söylediği kelâmları bir bir ifâde eyledikte ol sâ'at tabîbleri çağırıp tekrâr mu'âyene olundukta pâdişâhım çıkarın ama birdenbire çıkarmayın tâ ki gözünü alıştırınca değin bir mikdâr gezip andan sonra mağaraya koyasınız dediler. Orada dâyesi gidip sultan hanımı mağaradan çıkarıp bir gül-istân mahale getirdi. Orada gezer iken bâhr-ı ummânı görüp tefekkür eyledi. Oradan doğru pederinin yanına geldi. Ey benim devletli babam şu gözüken deryânın üzerine bir billûr köşk yaptırasın. Derûnuna elmâs ü altından sandalye ve döşemeleri dahi mükemmel sırmalı olacaktır. Eğer yaptırmaz isen şu sâ'at kendimi helâk ederim dedi. Pâdişâh aman kızım istediğin köşk olsun dedi. Oradan billûrculara emredip deryâ üzerine köşk yaptırmağa mübâşeret eylediler. Tamâm, bir sene zarfında hitâm oldu. Oradan pâdişâha haber verdiler. Yalı kenarına gidip temâşâ eylediler.

Öyle bir köşk oldu ki görenin gözleri kamaşır idi. Dil ile vasfı mümkün değil. Şû'lesi dünyâyı tutmuş. Sultan hanım gelip pederinin destini bûs eyledi. Kızım talep

ettiğin billûr köşk hitam oldu. Yanına bir mikdar câriye alıp var safâ-yı hâtır ile otur dedi. Oradan sultan hanım genç olarak yanına birkaç câriye alıp hırâm ederek doğru billûr köşke dâhil oldular. İçeri girip duhul edip geşt ü güzâr eylediler. İşte bunlar gece ve gündüz zevk ü safâ etmekte olsun biz gelelim cihân-ı âleme kimisi gemi ile gelir ve kimisi sandal ile gelip her gün temâşâ ederlerdi. Bir gün Yemen pâdişâhının oğlu mezkûr köşkü işitince ta'accüb eyledi. Ol sâ'at pederine gelip ey benim şevketli pederim İstanbul pâdişâhı denizin üzerine bir billû köşk yaptırmış dil ile vasfı mümkün değildir. Ruhsat-ı âliniz olur ise azîmet edip temâşâ eyleyem. Üç dört mâha kadar gelirim dedi. Oradan pederi icâzet verdi. Yanına birkaç refîk alıp bir sefineye süvâr olup yola revân oldular. Eğlenmeyip giderdi haylî müddetten sonra uzakta bir acâib nesne görünür şûlesi dünyâyı tutmuştu. Şehzâde refîklerine hitâben zikr olunan şu köşk olmalı dedi. Nihâyet birkaç günden sonra mezkûr köşkün yanına gelip dört tarafını cevelân eyledi. Acaba hayâl mi görüyorum, düş mü görüyorum deyip bir zamân tefekkür eyledi. Nihâyet akşam olup sefîneyi orada demirledi. Şehzâde güverte üzerinde sâkin olsun biz gelelim sultan hanıma. Dehlizin önüne bir sefîne gelmiş acaba bu kimdir derken şehzâdeyi görüp şöyle bir yiğittir ki ayın on dördüne benzer hemen orada derûn-ı dil ü can-ı gönülden âşık oldu. Şehzâde dahi bu sultan hanımı görünce aklı başından gidip yere düşüp bayıldı. Bir zamândan sonra aklı başına gelip kalktı. Pencereye nazar eder kızı göremez aman bir dahi göreyim deyip bakarken hâba vardı. Şimdi sultan hanım pencerenin önüne gelip bakar ki şehzâde hâba varmış. Oradan bir âh edip iki gözünden yaş yerine kan revân oldu. Zâr ederken şehzâdenin yüzüne bir katresi düşüp hemen uyanıp görür ki sultan hanımın dîdelerinden yaş yerine kan revân olmuş. Şimdi şehzâde kıza işte gemi, işte Yemen pupa yelken deyip hareket edip memleket canibine revân oldu. Bir gün Yemene dâhil olup sâkin oldu. Biz gelelim sultan hanıma. İki gözü iki çeşme doğru pederine geldi. Ey benim pederim senden bir sefîne isterim sâfî elmâs, kamarası cevher ve sütunları lâ'lden ve derûnuna kırk adet beyaz köle cümlesi gayetle genç ve güzel olacaktır. Eğer bunları yapmaz isen kendimi helâk ederim dedi. Baş üstüne kızım senin istediğin sefîne olsun dedi. Ol sâ'at kuyumcuları çağırıp emreyledi ol gün sefîneye mübâşeret eylediler. Tamâm, iki sene denince vücûda geldi. Şimdi sultan hanım pederine gelip elin bûs eyledi. Ey benim pederim bana ruhsat ver de tebdîl-i havâya gidip inşâallah yakın vakitte gelirim dedi. Pederinin dahi dâr-ı dünyâda kıymetli bir tane kerîmesi olduğundan asla sözünden

çıkmazdı. Bi'z-zarûre ve çâr ü nâçâr ruhsat verdi. Kızım gözümü yollarda koma Allah selâmet versin dedi. Kız oradan yanına kırk adet beyâz câriye ve kırk adet beyâz köle alıp ve fazla olarak bir konak düşmesi alıp doğru mezkûr elmâs gelip ol gece karâr eyledi. Ferdâsı gün oldukta yirmi iki top sancakı iskele sağıp râh-ı revân oldular. Ol gün cümle âlem tahsîn eylediler. Bu kadar hünerdâr sultan imiş sad-hezâr âferîler eylediler. Sultan hanım kaptan olup muâvini bir ihtiyar kaptan idi. Ma'iyyetinde olan câriye ile köleleri asâkir yerine kullanıp kumanda ederdi. Bir gün Yemene dâhil oldular. Limana girip mezkûr sefîneyi demirledi. Ol gece orada karâr eyledi. Oranın nâzırı işitip seyrine geldi. Bunu böyle görünce acaba bu kimindir? Böyle sefîne ömrüm içinde görmedim. Allah nazardan saklasın dedi. Oradan doğru saraya gelip şâa haber verdi. Aman pâdişâhım dün bir sefîne vürud etmiş dil ile vasfı mümkün değil. Sâfî elmâs ve mücevher bir görmeğe sezâ. Ol sâ'at şâh lâlasını gönderdi. Anla da gel kimdir dedi. Oradan yâveri filikaya binip doğru elmâs sefîneye dâhil oldu. Şimdi sultan hanım yâverin geldiğini görünce tâifesini baştan tırnağa değin al elbise giydirdi. Nihâyet filika iskeleye yanaşıp cümle tâife birden karşılayıp yukarı aldılar. Doğru kaptanın kamarasına getirdiler. Sandalyeye oturup muhabbete başladılar. Aman beğefendi sizlere doyum olmaz. Şah beni bekler. Bendeniz haber almağa geldim. Güzel isminizi bahş buyurur iseniz pâdişâha ma'lûmat vereyim dedi. Kaptan bendeniz bir tüccar oğluyum. Seyâhate çıktım gönlüm ferâh bulsun diye. Nihâyet oradan hareket edip pâdişâhın huzûruna geldi. Ey pâdişâhım bu gelen bir tüccar sefinesi. Kaptanı gençten; ne bıyık var ne de sakal var. Ayın on dördü gibi bir yiğittir ve tâifesi dahi buna kıyas kâffesi mükemmel. Aman efendim bir görmeğe sezadır dedi. Pâdişâhın zevkine gelip gitmesini arzuladı. Oradan yedi çifte bir filikaya süvâr olup saltanât-ı âlî ile mezkûr sefîneye doğru gelmeğe başladı. Kaptan hünkârın geldiğini görünce taifesine tekmîl sarı elbise giydirdi. Hünkâr iskeleye yanaşıp cümlesi yekden karşılayıp yukarı aldılar. Kaptanın kamarasına gelip izzet-i ikrâmlar kıldılar. Kahve dehân-ı nûş kılıp hüsn-i iltifât ettiler. Pâdişâh hayrân kaldı ba'dehu hareket edip saraya geldi. Bunu şehzâde gûş edince ol sâ'at işten âgâh oldu. Oradan filikaya binip doğru sefîneye revân oldu. Biz gelelim kaptana evvelki minvâl üzre taifesine tekmîl yeşil elbise giydirdi. Şimdi şehzâde mezkûr sefineye yanaşıp izzet ü ikrâm birle karşıladılar. Nihâyet kaptanın kamarasına gelip karâr eyledi. Şimdi şehzâde inceden inceye kaptana su'âl etti ise de kaptan asla kendini bildirmedi. Şehzâde dahi ol sâ'atte kaptana âşık olup dîdesini

dîdesinden cüdâ kılmazdı. Nihâyet akşam olup çâr-ı nâçâr şehzâde kalkıp sarayına azîmet kıldı. Biz gelelim kaptana oranın nâzırına haber gönderip altında olan sefineyi onun vasıtasıyla kalâfat için havza koydular ve kendileri dahi levâzımâtı alıp sarayın pîşgâhında bir azîm konak var idi. Anı istîcâr ile tuttular. Oturup muhabbete şürû eylediler. Biz gelelim şehzâdeye. Ferdâsı gün oldukta sefinenin olduğu mahale gelip bakar ki eseri yok. Eyvâh deyip başını yere çaldı. Lâlası gelip su'âl etti. Lâlası dahi bir bir ifâde eyledikte şehzâdenin gönlü şâd oldu. Oradan saraya gelip köşkten mezkûr konağın penceresine nazar ederken iken kız gözüne tesâdüf edip şehzâdenin aklı perîşân oldu. Acaba bu kimdir? Yoksa kaptanın haremi midir? deyip gitti. Kendine vesvese ederdi. Bu kadar hüsne mâlik zülüfler, iki tarafa şakk olmuş bî-nâzîr ü bî-emsâl cihânda mahbûb idi. Şimdi kız dahi şehzâdeyi görünce pencereyi kapayıp içeriye çekildi. Şimdi yeniden âşık olup dört tarafa dolaşıp aman bir daha ol nâzenîni görebilir miyim diye harâb ederdi. Nihâyet gece oldukta şehzâde bir odaya çekilip zâr ederdi. Sabah oldukta köşke gelip bakar ki pencerede kimse yoktur. Artık tahammülü kalmayıp doğru vâlidesine geldi. Aman vâlide şu karşıki konakta kaptanın familyası var pencerede görüp âşık oldum. Al şu güherli na'lîni de hediye götür. Ben de cemâlini bir kere göreyim yoksa canıma kastederim dedi. Vâlidesi dahi nâçâr kalıp doğru kaptanın konağına geldi. İçeri girip selâm verdikten sonra mezkûr na'lını kıza takdîm eyledi. Kız dahi na'lîni alıp matbahda olan câriyelere verdi. Bîçâre hatun ta'accüb eyledi. Kıza hitâben sultanım şehzâdenin mahsûs selâmı vardır. Mübarek cemâlinizi görmek arzu eder. Aman ne buyurursunuz dedikte kız dahi asla cevap vermedi. Bir mikdâr oturup sonra saraya geldi. Hiddetle şehzâdeye hitâben ol kıza güherli na'lîni verdim. O da alıp matbahda olan câriyelere verdi. Pek ziyadesiyle canım sıkıldı ve halini dahi arz eyledim ise de asla cevâp vermedi. Oradan kalkıp geldim. Ne derdin var ise kendin gör dedi. Şimdi şehzâde bir odaya girip sabaha kadar zâr eyledi. Bu kere validesinin yanına gelip elini bûs eyledi. Aman vâlide-i azîzem ne olur ise senden olur şunun bir çaresine bak dedi. Hatunun kıymetli olarak bir dizi incisi var idi. Bu hatırına geldikte oğlum benim aslımdan kalan sandıkta bir dizi inci vardır. Senin hatırın için bunları vereyim bakalım ne mu'âmele eder dedi. Şehzâde memnûn olup tekrar validesinin elini bûs eyledi. Hatun saraydan kalkıp doğru kızın konağına dâhil oldu. İçeri girip şehzâdenin selâmını teblîğ eyledikten sonra ol incileri kıza teslîm eyledi. Kızın dahi tavanda kafes ile asılı bir papağanı var idi. Hatundan incileri alıp yem yerine

tavandaki papağana verdi. Hayvân dahi güzelce çıtır çıtır ekl etti. Bu kere hatun ağzını açıp ta'accüb eyledi. Kendi kendine ayıdır bak sürtüğün papağanı dahi yem yerine inci yer dedi. Oradan hatun kalkıp saraya geldi. Şehzadeye ta'cîlen vâlide nasıl ettin dedikte âh oğlum incimi mezkûr kıza verdim. Ol dahi alıp tavanda asılı olan papağana yem yerine verdi. Hayvân dahi gözümün önünde ekl etti. Bunu böyle görünce içimin yağı eridi. Ne yapacağımı şaşırdım. Bilmem hâimiz nice olacaktır dedi. Şehzâde cevaben vâlide cehalettir kusûruna bakma dedi. Nihâyet ol gece dahi şehzâde sabaha kadar gözüne uyku girmeyip zâr eder idi. Sabah oldukta doğru vâlidesini kandırıp yine gönderdi. Hatun bi't-takrîb konağa gidip içeriye girdi. Sultan hanım yukarıdan inip hatuna ikrâm birle karşılayıp yukarı aldı. Hatun dahi ta'accübde kaldı. Nihâyet koynundan kelâm-ı kadîmi çıkarıp kıza teslim etti. Kız dahi güzelce alıp üç kere bûs ettikten sonra rafa koydu. Hatun hitâben ey benim kızım şehzâde gece gündüz durmayıp zâr eder. En sonra kendini helâk edecek. Aman kızım ne olur ise senden olur. Şehzâdeye bir kere bâri yüzünü göster. Görsün bir mikdâr. Gül ki ferâh bulsun dedi. Bunun üzerine kız hitâben ey vâlide ben kendimi değme şey ile göstermem dedikte hatun hitâben âh kızım ne matlûb edersin icrâ edelim dedi. Kız hitâben ey vâlide sana doğrusunu söyleyim. Şimdi altın cisr yaptırasın. Etrâfını hâlis gül olarak müzeyyen kılasın ve şehzâde dahi köprünün bir başına döşeğini yapsın, içine otursun. Sonra ben oraya giderim. Beni orada görsün dedi. Oradan hatun kalkıp saraya geldi. Şehzâde su'âl edip aman vâlide nasıl ettin dedikte ey oğlum ol kız cevâbı kesip attı. Bir altın köprü yaptırasın dedi ve etrafına dahi hâs gül olarak müzeyyen kılınacaktır dedi ve şehzâde dahi öbür ucuna döşeğini yapıp beni beklesin, oraya gelip beni öyle görsün dedi. Nasıl kudretin var ise var yaptır dedi. Hâsıl-ı kelâm şehzâde kızın ta'rîf eylediği gibi bir cisr yaptırıp ve etrâfına gül olarak müzeyyen kıldı. Şehzâde mezkûr köprünün bir başına döşeğini yapıpiçinde karâr eyledi ve kıza dahi haber saldılar. Şimdi bu kız giyinip kuşanıp saltanatlar ile köprüye gelip üzerinden geçer iken yüzüne gül dikeni batıp vay yüzüm deyü geriye dönüp konağına geldi. Şehzâde bakar ki gelip de göreceğim deyü kızın dönüp gittiğini görünce vâlidesine hitâben aman vâlide göremedim gitti dedikte şimdi hatun doğru kızın hânesine gelip hitâben ey kızım niçin şehzadenin yanına gitmedin dedikte kız hitâben ey vâlide yüzüme gül dikeni battı. Köprü de sizin olsun şehzâde de. Şimdi hatun hitâben ey kızım ne yapalım sen her birisine bir dolap ediyorsun dedi. Şimdi kız hitâben ey vâlide sana hakîkati söyleyeyim

şimdi bir altın köprü yaptırıp bir tarafına altın şem'dân ve bir tarafına gümüş şem'dân dikipandan sonra şehzâde vefât etmiş gibi mezkûr köprünün ucuna mezarını kazıp derûnuna koyasınız. Sonra ben gidip başı ucunda sâkin olurum. Orada bana doya doya baksın dedi. Hatun hiddetle kalkıp saraya geldi. Ey oğlum kızın yüzüne diken isâbet edip sonra dönüp hânesine gelmiş dedi. Ey vâide şimdi nasıl edelim dedikte oğlum kız son cevabı verdi ki evvelki minvâl üzre bir köprü yaptırıp ve iki tarafına altın şem'dân ile gümüş şem'dân koyasın sonra şehzâde vefât etmiş gibi köprünün başına mezârını yapıp içinde beni beklesin. Ben gelip başı ucunda karâr ederim. Orada bana istediği gibi nazar eylesindeyip böylece cevâb eyledi dedi. Şehzade hitâben ey vâlide resmen vefât etmiş gibi mezâra girip onu beklerim. Bakalım bu sefer de ne düzen eder dedi. Buna karâr kıldılar. Ferdâsı gün mezkûr köprünün bir tarafına altın şem'dân ve bir tarafına gümüş şem'dân koyup ve şehzâde dahi mezârın içine girip kızı gözler idi. Biz gelelim kıza o gece havuzdan sefîneyi çıkarıp ve konakta ne mikdâr döşeme var ise cariyelerle alıp sefîneye getirdiler. Cümlesi müheyyâ sabah oldukta kıza doğru cisre gelip şehzâdenin olduğu mezâra geldi. Hitâben işte gemi işte İstanbul pupa yelken deyip oradan sefîneye süvâr olup yola revân oldu.

Şehzâde der-akab kalkıp bakar ki sefine eğlenmeyip gider şehzâde feryâd ederek doğru validesine geldi. Eyvâh vâlide ne ettim ise ben kendim ettim. Kabahat benimdir. Ol zamân aklı idrâk etti. Oradan pederine gelip elini bûs eyledi. Hitâben ey peder-i azîzim bendenize ruhsat ver. Taşraya gideceğim dedi. Pek güzel oğlum deyip icâzet verdi. Vâlidesinin dahi elini öpüp ey vâlide bana yol gözüktü; gitmek revadır dedi. Vâlidesinden destur aldı. Saraydan çıkıp sefîneye süvâr olup râh-ı revân oldu. Sefîneden çıkıp mezkûr köşke duhûl eyledi. Sultan hanım dahi câriyeler ile karşılayıp yukarı odaya aldılar. Hitâben ey sultanım bana yazık değil midir? Bunca işler eyledin dedikte kız hitâben ey şehzâdem siz bana ettiğinizi unuttunuz mu? Sefîne ile geldin beni nâra ihrâk edip de gitmen Allahdan revâ mıdır dedikte aman sultanım cürmümü affeyle kusuruma bakmayasın cümle isyân bendedir dedi. Oradan sarmaş dolaş olup iki mahbûb merâmlarına nâ'il olup murâdlarına erdiler. Andan sonra sultan hanım pederine gidip başına gelen işleri bir bir ifâde eyledi. Ferdâsı gün akd-i nikâh edip kırk gün kırk gece düğün dernek olup kırk birinci gece gerdeğe girdiler. İki mahbûb birbirine nâ'il oldular. İşte kıssamız burada hitam buldu ve's-selâm.

Hırsız ile Yan Kesicinin Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet ederler ki: Zaman-ı kadîmde bir kadın iki kocaya varmıştı. Bunlardan biri hırsız, diğeri yan kesici idi. Ve asla birbirlerini görmezler idi.

Günlerden bir gün hırsız seyahâte gidecek olur, karısına bir tepsi börek yaptırır. Kadın böreğin yarısını buna verir ve diğer yarısını öbür kocası yan kesici için ayırır.

Ertesi gün yan kesici gelir o da seyahâte çıkacağını karısına söyler. Kadın böreğin yarısını dahi buna yol nevālesi olmak üzere verir.

Yolda bu iki adam birbirlerine rast gelirler, yan kesici hırsıza:

-Arkadaş nereye gidiyorsun?

Hırsız -Lahor şehrine gidiyorum. Sen de oraya gidiyor isen gel beraber yoldaş olalım.

cevâbını verir. Yan kesici dahi Lahor'a âzim etmiş olduğundan bu arkadaşlığı kabul eder ve beraberce yola devam eylerler. Böylece giderken yolda karınları acıkır, ta'âma otururlar. Her biri torbasında bulunan böreği çıkarıp meydana koyar. Hırsız böreklere dikkat eder ve anlar ki börekler bir tepside pişmiş. Yan kesiciye sorar:

-Bu böreği kim pişirdi?

Yan kesici -Benim karım yaptı ve pişirdi.

-Senin karının ismi nedir?

-Karımın ismi nâzımadır.

deyince hırsız:

-Ah: o benim karımdır.

Velhâsıl hırsız ile yan kesici arasında: Yok benim karımdır. Yok senin karındır diye bir münâzaa ve mu'âraza başlar. Her ikisi beraberce hakîkati anlamak için evlerine dönerler. Hırsız karısına

-Ya hû! Sen benim karım değil misin?

Kadın –Evet, ben senin karınım!

cevâbını verince yan kesici:

-Ne dedin ne? Sen benim karım değil misin?

Kadın buna da:

-Evet, ben senin karınım!

-O halde nasıl arkadaşıma ben senin karınım. cevâbını verdin?

Kadın –Evet ben her ikinizin dahi karısıyım.

deyince meselenin halli için bu iki arkadaş doğru mahkemeye hâkime müracaat ederler işi olduğu gibi hikâye eylerler. Hâkim efendi bunlara:

-İkiniz sanatınızdaki mahâreti gösteriniz hanginiz diğerine mahâretde galebe eder ise karı onundur.

Hâkimin bu mütâlaası üzerine her ikisi evlerine avdet ederler. Günlerden bir gün hırsız karısına:

Ya hû! Müzâyakam var, buroşunu ver de kuyumcuya satıp def'-i müzâyaka ideyim.

der, kadın; kocasının bu teklifini kabul eder. Hırsız buroşu alıp çarşıya doğru yürür. Keyfiyyetten yan kesici haberdar olduğundan bunu takip eder, yolda buna bir kakma vurup koynundan buroşu aşırır ve eve getirip karısına verir. Hırsızın bundan haberi yok ya! Doğru kuyumcuya gelir. Elini koynuna sokar bir de bakar ki buroş yok. Kendi kendine evde unutmuşum, diyerek döner eve gelir karıya:

-Ya hû! Buroşu ben burada unutmuşum. Der.

Kadın buroşu tekrar hırsıza verir. Hırsız dahi çarşıya yine gider. Fakat yolda yan kesici buroşu bunun koynundan tekrar aşırır. Ve kadına iade eder.

Hırsızın ise yine vak'adan haberi olmaz doğru kuyumcuya gelir, elini koynuna sokar bir de bakar ki buroş yok: Lâ-havle yine evde unutmuşum. Deyip eve avdet eder ve kadın buroşu üçüncü defa verir. Bu defa hırsız buroşu bacakları arasına sımsıkı bağlar çarşıya müteveccih olur.

Yan kesici buna arkadan yine yetişir. Ve bunun fesini alıp bir dükkânın damına kaldırıp atar. Hırsız buna hayretle bakarak:

-Ne yapıyorsun be herif!

Yan kesici:

-Aman efendim. ‘Afv buyurunuz küçüklüğüm aklıma geldi. Gel omzuna basıp alayım.

der. Hırsız bakar ki yan kesicinin ayakları çamurlar içindedir buna der ki:

-Senin ayakların çamurlu gel ben senin omuzuna basayım da alayım.

Esasen yan kesici böyle bir teklife intizār ediyor idi. Hemen omuz verip omuzuna çıkmakta iken buroşu bacaklarının arasından aşırdı. Ve doğru eve getirir.

Hırsız yine keyfiyyetden haberdar olmaz. Doğru kuyumcuya girer bir de bakar ki buroş yine yok. Hayretde kalır.

Ve kendi kendine:

-Acaba bana ne hal oldu ki böyle üç defadır. Buroşu kaybediyor ve nihâyet evde buluyorum.

diyerek tekrar eve gelir, keyfiyyeti zevcesine bildirir. Tam bu aralık yan kesici kendini gösterir ve:

-Ey birâder. Gördün mü? Bu hal benim hünerimdir. Hâkim hangimizin hüneri fâik ise kadın onundur demedi mi? İşte şimdi ben hünerimi isbat etdim. Artık kadın benimdir.

Hırsız buna cevâben:

-Öyle ise arkam sıra gel de hüneri gör.

diyerek beraber evden çıkarlar, doğru çarşıya varıp bir çok büyük çiviler alırlar ve doğru şahın sarayına varırlar. Divâre alakaları çivileri çakarak ve bunlara tırmanarak çıkarlar ve aynı esvap ile diğer taraftaki bağçeye inerler. Bağçede bir kaz görürler. Hırsız hemen kazı tutup boğazlar ve yan kesiciye:

-Ben şâhın odasına gireceğim, ne var ne yok her şeyi çalıp götüreceğim. Ben gelinceye kadar sen de; çevir kazı yanmasın!

diye tembih edip oradan doğru şâhın bulunduğu odaya varır. Bir de bakar ki şâh divana uzanmış lâlası ayağı ucunda dizlerini ovalamakta ve uyumamak için ağzında sakız çiğnemektedir. Hırsız bi't-takrîb içeri girer saçından uzun bir kıl koparıp lâlanın ağzına atar ki lâlanın ağzındaki sakıza yapışır ve bu suretle hırsız sakızı lâlanın ağzından çekip çıkarır. Lâlanın ağzından sakız çıkınca uykusu galebe eder ve uyur hırsız kemâl-i sür'atle ve hiç hissettirmeksizin lâlayı bir zenbîle koyup tavana çeker. Sonra kendisi lâla imiş gibi şâhın dizlerini ovalamağa ve şu sözleri söylemeğe başlar:

-Ey şahım sana bir hikâye söyleyeyim. Ama bana bir şey yapmayacağına îman ver! Şâh bir şey yapmayacağına vaat ile hikâyesinin naklini emr eyler.

Hırsız hikâyesine şöylece başlar:

Hikâye

-Ey şâhım vakt-i zamânıyla bir yan kesici ile bir hırsız var imiş. Bunların bir de karısı olup gece birisini, gündüz birisini kabul edermiş -çevir kazı yanmasın!- Bu işten ikisinin dahi hayli müddet haberleri olmamış. Nihâyet kadının bu hilesini anladıklarında meseleyi hâkim efendiye buyurmuşlar. O da: imtihân olunuz hanginizin hüneri diğerine galebe gelir ise kadın onundur rayiini vermiş –çevir kazı yanmasın!- Yan kesici hırsızdan üç defa karısının buroşunu aşırmış hırsız duymamış. Nihayet hırsız dahi hünerini göstermek için şâhın sarayına, gelip bağçede gördüğü bir kazı kesip pişirmek için yan kesiciye bırakmış kendisi şâhın odasına varıp lâlasını uyutarak zenbîle koyup tavana asmış ve şâhın dizlerini ovalamağa başlamış –çevir kazı yanmasın!-

İhtar: "Dışarıda hikâyeyi dinlemekte olan yan kesici korkusundan eli ayağı titremeye başlar" Tam bu sırada şâha:

-Aman lâla! Bu hikâye arasında çevir kazı yanmasın! Ne oluyor?

Hırsız:

Efendim bu hikâyenin pesendîdesi. İşte arz ettiğim sûretle bunlar saraya gelip hiçbir ziyan etmek fikrinde olmayıp yalnız bir kazı kesip pişiriyorlar. Bundan maksat

ise hırsız yan kesiciye hünerini göstermektir. Şimdi şahım hangisinin hüneri ziyâdedir ve bu kadın kime yaraşır.

Şâh hālâ lâlası zannetmekte olduğu hırsıza:

-Şüphesiz hırsızın cesareti, yan kesicinin hünerinden fasılâdır. Kadın hırsıza yaraşır hırsız bunun üzerine sükût eder.

Şâh dahi uykuya dalar. Hırsız da yan kesicinin yanına gidip kazı beraberce yedikten sonra çıkıp giderler.

Sabah oldukta şâh uyanır, lâlasını çağırır, ses, sadâ yok. Birkaç defa tekrar edince tavandan lâla:

-Aman efendim. Ben buradayım. Tavanda zenbîl içinde asılıyım.

Deyince şâh:

-Vay demek ki gece bana hikâye söyleyen sen değil o hırsız imiş! Şimdi tellâllara haber verilsin mahalle mahalle gezip bu hırsız ile yan kesiciyi görmek istediğimi ilân etsinler kendilerine zararım olmayacak.

Şâhın bu emri derhâl … olundu. Tellâllar keyfiyyeti ilân etdiler. Hırsız ile yan kesici dahi doğru saraya gelip:

-Dün gece buraya gelen ve şâha hikâye nakl eden bizleriz derler. Şâh bunları huzuruna câlib eder. Ve hanginiz hırsız, hanginiz yan kesici? Suâlinde bulunur hırsız ileri varıp:

-Efendim hırsız benim, yan kesici de bu arkadaşımdır. Deyip, yer öper. Bunun üzerine bunlara ihsan eder ve hırsıza haydi o kadın senindir der. İşte hırsız bu suretle merâmına nâ'il olur.

Hitam

Saka Güzeli Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet iderler ki: Zaman-ı kadîmde bir şâh ile vezîrinin gayet güzel ve hüsnâ birer kızları var idi. Bir gün bu kızlar pencerede oturup muhabbet ederlerken sokaktan bir saka güzeli geçer. Şâhın kızı pencereden başını uzatarak:

-Saka güzeli, saka güzeli! Vezîrin kızı mı güzeldir, ben mi güzelim?

Diye seslendi. Saka güzeli buna cevâben:

-Sultânım! Her ikiniz de güzelsiniz. Her ikiniz de meleksiniz. Fakat doğrusu bence vezîrin kızı daha güzeldir.

Saka güzelinin bu cevâbı şâhın kızını hiddetlendirdi ve vezîrin kızına kîn ve garaz bağlattı ve o dakikadan i'tibâren mahvı çaresini düşünmeye koyuldu ve birkaç gün sonra yalandan hastalanarak yatağa düştü. Âh ü zârı çoğaldı. Şâh kızının hastalığından pek ziyade merâk ve endişeye düştü tedâvisi için etıbbâyı, hâceleri câlib eyledi.

Şâhın kızı bu sırada gizlice husûsî tabîbine der ki:

Kuzum doktor! Şu altın kesesini al senin olsun, buna mukabil senden şunu isterim ki şâh babama söyle ki vezîrin kızının başını kesip kanını kızınıza içirmeyince iyi olamaz. Ben iyi olur isem şâh babamdan dahi ayrıca ihsânlar alırsın!

Doktor, kızın verdiği paraya tama'en bu teklîfi kabul eyledi ve derhal keyfiyyeti şâha şu yolda arz eyledi:

-Şâhım. Cenâb-ı Hakk size ve kerîmenize uzun ömürler ihsân buyursun. Kerîmenizin derdi öyle bir derttir ki buna ilaç olarak vezîrinizin kızının kanını içirmekten başka çâre olamaz.

Şâh, tabibin bu mütalaası üzerine derin derin düşünmeye başladı ve nihayet kızına olan muhabbeti vezîrine olan itimat ve riâyetine galebe edip vezîre kızının kendi tarafından kesilip sultân hanıma ilac için kanının gönderilmesini emr eyledi.

Zavallı vezîr, bî-çâre baba; şâhın bu emrini alınca aklı başından gitti. Ne yapacağını bilemez oldu. Düşündü, düşündü nihayet bir kedi yavrusunu kesip kanını

bir kâseye koyarak kızının kanıdır diye şâha arz-ı takdîm eyledi ve kızını içeriden sürmeli bir sandıka koyup ve Allah'a emanet edip bitpazarına satılmak üzere gönderdi. Sandık ? alındı. Harac mezâd edilir iken, tesadüfen saka güzeli oradan geçer ve sandığı görünce hoşuna gider, mezâda karışıp bedelini vererek sandığı alır, hamala yükletip evine getirir, yatak odasına koyar.

Saka güzeli sabahleyin kalkıp işine gider. Saka güzelinin gittiğini sandık içinde bulunan vezîrin kızı hissedince sandığın içinden sürmesini açtı, odaya çıkıp her tarafı güzelce silip, süpürüp tertemiz bir hale koydu, yatağı dahi düzeltip tekrar sandığa girip gizlendi.

Akşam saka güzeli hanesine gelip odasını böyle tertemiz silinip süpürülmüş görünce hayretler içinde kaldı. Düşündü, düşündü, fakat hiçbir mânâ veremedi ve kendi kendine:

-Acaba bunu kim yaptı? Yoksa eve komşulardan biri mi geldi? Bu melâhat ile yorgunluğu galebe ederken yatağına uzandı ve nihayet uyudu. Sabahleyin yine erken kalkıp işine gitmek üzere hâneden çıktı, fakat bütün aklı dünkü ahvâli düşünmekle meşgûl idi.

Vezîrin kızı evvelki minvāl üzere sandıktan çıkıp yine odayı silip süpürdü ve yatağı yapıp tekrar sandığa girer akşam saka güzeli eve gelip odayı dünkü gibi tertemiz görünce bütün bütün şaşırır ve gözünü sandıktan ayıramaz olur. Bu sandıkta mutlaka bir muammâ, bir sır vardır diye sandığa hitâben:

-Ey sandık, sende saklı olan her kim ise dışarı çıksın!..

Biraz bekledi. Fakat sandıkdan hiçbir ses, sadâ gelmedi su'āline cevâb veren olmadı.

Saka güzeli yine derin derin düşündü aklına bir hîle geldi kendi kendine:

-Dur yarına bırakalım.

Deyip yatağa uzanıp uyudu. Sabahleyin kalkıp, işine gitmeden kasaba uğrayıp bir miktar et aldı eve bırakıp ve yüksek bir ses ile:

-Bu eti yarın ben pişireyim.

Deyip evden çıkıp gitti.

Saka güzeli eti bırakıp çıkıp gidince vezîrin kızı yine sandıkdan çıkdı. Geçen günler gibi tekrar ortalığı silip süpürüp saka güzelinin getirdiği eti dahi güzelce pişirip tekrar sandığa gireceği sırada saka güzeli birdenbire evin kapısını açıp içeri girince vezîrin kızı şaşırdı ve bir eda-yı ‘işvebāzane ile entarisinin eteğini yüzüne getirip tesettür etmek istedi. Saka güzeli ise kızı görür görmez aklı başından gitti ve:

-Ey benim güzelim. Herhalde artık sen benimsin, ben de seninim. Artık benden kaçamazsın. Sen benim kısmetim olmasan Allah seni buraya göndermez idi. Dur şer’in emrini yerine getirelim. Diyerek çıkar gider ve bir müddet sonra dört şâhid ile mahalle imāmı beraberinde olarak avdet eyler ve nikâhlarını kıydırıp o gece ? girer.

Günlerden bir gün saka güzeli karısı olan vezîrin kızını validesi hânesine gönderir ve birkaç gün sonra mahalleden imzasız bir mektup alır. Mektupta karısının fahişeliğe başladığı bildirilmiş ve – hemân gel bunun çaresine bak – denmiş idi.

Saka güzeli bu mektubu okuyunca aklı zıvanasından, bütün muhâkematı başından çıkıp gider, keyfiyyeti tahkike bile lüzum görmeyerek hemân saike yeis ve hiddetle eline bir kama alıp doğru karısının bulunduğu hâneye girer. Karısı kocasının geldiğini anlayınca eline bir şamdan alıp istikbâline koşar ise de saka güzeli buna hiç iltifat etmeyerek derhâl üzerine hücum ile öldürmek ister. Kız kocasının hâlini görüp anlayınca hücumuna meydan vermeden kendisini pencereden aşağıya atar. Pencerenin altından geçmekte olan büyük bir dereye düşer, suyun cereyanına kapılarak hayli uzaklara kadar yuvarlanıp gider. Tesadüfen derenin o cihetinde üç balıkçı suya ağ atmış kısmet beklemekte idiler.

Vezîrin kızı bu ağın içine düştü. Balıkçılar ağı ağır görünce çektiler bir de ne görsünler?.. Melek gibi gayet güzel bir kız!..

Derhâl ben alacağım, sen alacaksın diye balıkçılar arasında bir kavgadır başlar. Nihâyet içlerinden akıllı olanı der ki:

-Arkadaşlar! Böyle birbirimizle kavgadan ne çıkar. Gelin bir ok atalım. Hangimiz oku koşup daha evvel alabilirse bu kız anın olsun.

Balıkçının bu teklifini arkadaşları kabul ederler ve yaya bir ok koyup atarlar ve cümlesi birden okun arkasından koşarlar.

Vezîrin kızı bu fırsattan bilistifade oradan kaçtı, yolda bir Yahudi'ye tesadüf ederek Yahudi:

-A kızım, böyle nereye, ben sana tesadüf ettikten sonra hiç seni bırakı verir miyim? Sen benimsin benim?

Der. Vezirin kızı bir müddet şaşırır fakat Yahudilerin tamahkâr ve paraya tapar takımından olduklarını bildiği için hemân cebinden birkaç altın çıkarıp Yahudi'ye verir.

Vezirin kızı Yahudi'den böylece para ile kurtulunca yoluna devam eder ve bir çeşmeye tesadüf eyler. Gayet yorulmuş olduğundan hem su içmek, hem de dinlenmek için oracıkta oturur. Tesadüfen bu çeşmenin başında şâhın oğlunun köşkü var imiş, şehzâde o gün orada bulunurmuş, pencereden kızı görünce hüsn-ü cemâline dildâde olur ve hemân köşküne câlib ile nikâhını akd ettirir vezirin kızı her ne kadar kocası olduğundan bahis etmişse de iknâ edememiş nihâyet:

-Ey benim şehzâdem. Mademki beni köşküne aldın ve nikâh ettin zifaftan evvel senden bir ricam vardır bu çeşmenin esrarını anlayıncaya bana takrip etme. Şimdi sizden istirham ederim ki bu çeşmeyi güzelce bir ta'mir ve benim kusurumu her su içecek olanlara aksedecek sûrette hak ettir. Şehzâde kızın bu ricâsını kabul eder ve çeşmeyi arzu edilen sûrette ta'mir ettirir.

Günlerden bir gün mâhud üç balıkçı bu çeşmeden su içerlerken suda kaçırdıkları kızın hayalini görünce şaşırıp bayıldılar. Kız pencereden bu hali görür ve derhâl bunların hapsini emr ettirir.

Yine bir gün mâhud Yahudi dahi bu çeşmeden su içerken aynı hale uğrar, anı dahi derhâl hapsederler.

Nihâyet bir gün saka güzeli dahi gelip bu çeşmeden su içmek ister ve kendi nikâhlısının resmini suya aks etmiş görünce o da şaşırıp kalır.

Vezîrin kızı zaten daima pencereyi gözetlemekte olduğundan bu vak'a üzerine hemân şehzâdeye saka güzelinin oradan kaldırılmasını ve içeri getirilmesini ricâ eder. Diğer mahpusları dahi yanına getirtip vezîrin kızı şehzâdeye:

-Ey benim şehzâdem efendim! Başımdan geçen vakayı size arz edeyim diyerek mâlûmunuz olan bu hikâyeyi baştan aşağı nakl eder ve işte bu balıkçılardır ki beni dereden çıkarıp kurtardılar. Şu Yahudi dahi az kaldı bana fenalık edecekti. Bu saka güzeli ise benim nikâhlı kocamdır. Artık sen ve mürüvvetin ne emr ederse anı yap!

Der. Şehzâde bu hâli görünce derhâl balıkçılara ihsân vererek âzad eder, Yahudi'yi dahi tekdir ederek bıraktı saka güzeline:

-Bu kız senin kısmetindir. Al Allah sizi mes'ud etsin! Saka güzeli vezîrin kızını tekrar bulunca bu defa kırk gün kırk gece yeniden düğün yapıp muradına nâil olur. Bu hikâyemiz de burada bitti.

Hitam

Zümrüd-ü Anka Kuşu Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet iderler ki: Zaman-ı sabıkda bir şâhın has bağçesinde bir elma ağacı olup senede bir defa üç elma verir. Tamam kemâle erdiğinde yedi başlı bir dev gece yarısı gelip bu elmaları koparıp gider ve bu suretle bu elmalardan hiçbirini şâh yemeğe kısmet olmazdı.

Şâhın üç erkek evlâdı olup günlerden bir gün bunların büyüğü huzuruna çıkarak etek öpüp şâha:

-Şâh baba! Elmalar bu sene de erdi. Müsâade buyurulur ise ben bu gece bekleyeceğim ve gelen devi öldürüp elmaları huzurunuza getireceğim!

Şâh:

-Oğlum pek âlâ söylüyorsun fakat devi nasıl öldürebileceksin, korkarım ki sana bir ziyân gelmesin.

Çocuk şâhı iknâ ederek müsâadesini aldı eline bir ok alarak doğru bağçeye gidip gizlendi. Gecenin tam nısfında bir gürültü, bir inilti peydâ olarak, yer, gök, siyâh duman içinde kaldı ve nihayet duman içinden yedi başlı azîm bir dev çıkıp doğru elma ağacının yanına geldi. Şehzâde bunu görünce aklı başından gidip feryâd ederek saraya kaçtı. Dev ise elmaları koparıp gitti. Sabah olunca şâh şehzâdeyi huzuruna câlib ile:

-Oğlum ne yaptın! Devi öldürüp elmaları getirebildin mi? diye su'âl edince şehzâde:

-Aman şâh babacığım! Devin elinden ancak canımı kurtarabildim. Bu dev öyle bir devdir ki görenin aklı başından gider.

Ertesi sene ortanca şehzâde şâhın huzuruna gelerek:

-Şâh baba! Büyük karındaşım geçen sene devi öldüremedi. Müsâade-i şahâneniz lâhik olur ise bu defa ben gidip öldürmek isterim.

Dedi, şâh:

-Oğlum! Büyük kardeşin āna bir şey yapamadı. Sen nasıl öldürebileceksin?

Şehzâde –Ânın kolayını ben bilirim.

Diyerek ricasında ısrar etti. Pederi dahi hatırını kıramadı ruhsat verdi. Şehzâde dahi büyük kardeşi gibi eline bir ok aldı ve bağçeye giderek bir yere gizlendi. Gece yarısı bir gürültü, bir inilti peydâ olup, yer, gök simsiyâh duman içinde kaldı ve bu dumanın içinden azîm bir dev çıkıp ağacın yanına vardı. Şehzâde devi görünce korkusundan aklı başından giderek eli ayağı titremeye başladı ve hemân koşup saraya kaçtı. Dev ise elmaları alıp gitti.

Üçüncü sene en küçük şehzâde pederinin huzuruna gelerek:

-Muhterem şâh baba! Bu sene de bana müsâade et de devi ben öldüreyim.

Deyince şâh:

-A oğlum! Büyük kardaşların buna bir şey yapamadılar, sen gidip ne yapabilirsin?

Dedi. Küçük şehzâde ricâsında ısrar ederek nihâyet pederini iknâ etmeğe muvaffak olarak doğru odasına gelip zehirli bir ok aldı. Kelâm-ı kadîmini dahi koynuna koyup bağçeye giderek devin vürûduna muntazır oldu. Tam gecenin nısfı olunca bir gürültü, bir inilti peydâ olup yer, gök simsiyâh oldu. Nihayet bu yedi başlı dev zuhur ederek ağaca doğru yürüdü. Tam bu sırada şehzâde yayı kurup: Ya Allah! Diyerek devin başına oku attı. Ok devin bir başından girip yedi başından çıktı. Ve dehşetli bir nara atıp yerler, gökler, güm güm öttü ve kanları akarak elmaları alamadan geldiği yere gitti. Şehzâde hemân yerinden çıkıp elma ağacına gelerek elmaları koparıp doğruca saraya gelerek pederine:

-Şâh baba, Allahın inayetiyle ben devi urdum (öldürdüm) ve elmaları alıp huzurunuza getirdim.

Şâh oğlundan ziyâdesiyle memnûn oldu. Şehzâde ise tekrar yer öpüp:

-Efendim müsâade buyurulur ise ben devi ta'kib edeceğim, gittiği yeri bulup vücudunu bu dünyadan kaldıracağım.

Şâh –Gel oğlum gitme! Korkarım ki bu devin sana ziyânı dokunmasın.

Diyerek nasîhat eyledi ise de fâide vermedi. Şehzâde istirhamında ısrar ederek nihâyet şâhı iknâ eyledi.

Sabah oldukta kardaşları dahi beraber geleceklerini söylediler ve üçü beraber devin kan izlerini ta'kib ederek yürüdüler. Gide gide bir kuyuya vardılar. Kan izleri burada nihâyet bulmuş idi. Anladılar ki dev kuyuya girmiş oradadır. Küçük şehzâde:

-Kardeşlerim müsâade ederseniz kuyuya ben ineyim de devi öldüreyim.

Büyük kardeş:

-Hayır olmaz. Yaşta ben cümlenizden büyüğüm. Ben durur iken sizlere bu iş düşmez.

Dedi. Bunlar razı oldular ve büyük şehzâdenin beline bir ip bağlayıp kuyuya sarkıttılar. Şehzâde kuyunun içine iner inmez:

-Aman yandım. Yandım beni yukarıya çekin:

Diye feryâda başlayınca kardeşleri bunu yukarı çektiler. Bu defa da ortanca kardeş atladı. Ben ineceğim dedi. Razı oldular. Bunun beline de ip bağlayıp kuyuya sarkıttılar. Aşağı doğru inerken o da:

-Aman üşüdüm, üşüdüm beni çekin döneceğim.

Diye bağırmaya başladı. Bunu da yukarı aldılar. Nihayet küçük şehzâde kardeşlerine:

-Kardeşlerim. Bu defa da ben ineceğim. Fakat bir şart ile: aman yandım, der isem yine ipi çekmeyip beni indiriniz, üşüdüm der isem de yine ipi koyuverin velhâsıl ne söyler isem ehemmiyet vermeyip kuyunun dibine varıncaya kadar ipi koyuverin.

Dedi. Biraderleri bu şartı kabul ettiler ve beline ipi bağlayıp kuyuya salıverdiler. Şehzâde aman yandım, deyince yine sarkıttılar, üşüdüm, deyince yine sarkıttılar nihayet şehzâde kuyunun dibine kadar vardı. Belinden ipi çözerek ileriye gitti. Kuyunun nihayetinde bir kapı görüp ānı açtı geniş bir meydanlık ortasında büyük bir ev var, eve girdi odalardan birini açtı. Odada ayın on dördü gibi güzel bir kız oturmuş gergef işliyor. Oradan diğer bir odaya girdi. Orada dahi evvelkinden daha güzel bir kız oturmuş o da nakış işliyor, diğer bir odaya daha varıp orada dahi cihanda güzelliğinde menendi olmayan bir kız daha gördü, zülüflerini iki tarafa örmüş gözleri kamaştıracak bir halde oturuyor. Şehzâde bu kızı görünce derûn-u dilden âşık olarak:

-Ey melek. Sen in misin, cin misin?

Kız –Ben senin gibi ben-i âdemim. Aman yiğidim. Sen buraya nasıl oldu da düştün burada öyle bir dev vardır ki seni görür ise aman vermeyip helâk eder.

Şehzâde –Sultanım. Ben ancak o devi öldürmek, vücudunu bu dünyadan kaldırmak için buraya geldim. Bunun nerede olduğunu bana göster.

Dedi. Kız devin bulunduğu odayı gösterdi. Şehzâde odaya gelip içeri girince bir de ne görsün minare gibi bir dev görenin aklı başından gider. Dev şehzâdeyi görünce bir nara urdu ki yer, gök güm güm öttü ve hemân şehzâdenin üzerine hamle etti. Şehzâde kendini siper edip devin hamlesinden kurtuldu ve: Yâ Allah! Deyip kılıncı çekip bu mel'ûnun başına indirdi ve boynunu ikiye biçip canını cehenneme gönderdi. Oradan şehzâde doğru kızların odasına gelip bu üç kızı ve bahada ağır, yükte hafif elmas, mücevher, lâ'l, yâkut velhâsıl her ne var ise alıp cümlesi beraber kuyunun dibine geldiler ve ipi salladılar. Yukarıdan kardaşları cevâb verince şehzâde kızın birisini belinden ipe bağlayıp kardaşlarına:

-Al büyük kardaşım bu senin kısmetindir.

Kız yukarıya çıktı ipi tekrar aşağı sarkıttılar bu defa dahi şehzâde diğer kızı bağlayıp:

-Al ortanca bu da senin kısmetindir.

Bunu da yukarı çektiler ve ipi tekrar bıraktılar. Şehzade mâşûkası olan kıza:

-Haydi, bakalım sıra sana geldi.

Dedi. Kız: şehzâdem evvela sen çık. Sonra ben çıkarım. Zira korkarım ki kardaşların beni görünce haset edip seni çıkarmasınlar ve ipi kessinler.

Şehzâde kızın bu sözlerine ehemmiyet vermedi ve çıkmak istemeyip kendisi aldatacak zannedip:

-Olmaz. Sen evvel çıkmalısın. Ben birâderlerime eminim.

Kız: Öyle ise ihtiyâten saçımdan sana üç kıl vereyim. Şâyet birâderlerin tahminim vechile ipi kesip seni kuyuya bırakırlar ise bu kılları biribirine çak derhâl kuyunun dibinde biri ak, diğeri kara iki koyun peydâ olur. Dikkat et ki ak koyunun

üzerine düşesin. Derhâl seni dünyaya çıkarır. Eğer kara koyunun üzerine düşer isen yedi kat yerin dibine kadar gidersin.

Şehzâde kızdan kılları alıp koynuna koydu ve kızı bağlayıp kardaşlarına:

-Alınız bu da benim kısmetimdir.

Dedi. Bunlar ipi çekip kızı yukarıya aldılar. Bir de ne görsünler ayın on dördü gibi güzellikte misli yok. Kıskandılar ve:

-Vay bizlere fenâlarını lâyık görüp kendisi en güzelini almış. Diyerek şehzâdeyi yukarıya çekerken yarı yolda ipi kesip kuyuya bıraktılar. Şehzâde birâderlerinin bu hıyâneti üzerine mâşûkası olan kıza hak verdi ve derhâl verdiği kılları biribirine çakınca kuyunun dibinde biri ak, diğeri kara iki koyun peydâ oldu. Şehzâde ak koyuna bineyim derken yanlışlık ile kara koyuna binince yedi kat yerin altına gitti.

Biz şehzâdeyi burada yedi kat yerin altında bırakalım da öbür şehzâdelere gelelim:

Bunlar üç kızı alıp doğru saraya gelerek pederlerine:

-Şâh baba! Küçük kardaşımızı kuyuda dev öldürdü. Biz bu kızları orada bulup getirdik.

Dediler. Şâh küçük oğluna ağlayıp matemini tuttu.

Biz bunları da burada bırakalım da yine küçük şehzâdeye gelelim: Küçük şehzâdeyi kara koyun yerin yedi kat altına götürüp bırakınca şehzâde gözünü açtı kendini bir şehirde bulup etrafa bakındı ve nihâyet bir evin kapısını çalıp bir kocakarı geldikte şehzâde buna:

-Vâlide! Ben bu diyarın gāribiyim beni bu gecelik misafir kabul et:

Dedi ise de kocakarı:

-A oğlum! Benim yatacak yerim yoktur. Seni nasıl kabul edebilirim.

Cevâbını verince şehzâde cebinden bir avuç altın çıkarıp verince kocakarı:

-Buyurun oğlum! Elbet sana bir yatak buluruz.

Dedi ve şehzâdeyi içeri aldı. Şehzâde ziyâdesiyle susamış olduğundan biraz su istedi. Kocakarı buna içinde bir parmak büyüklüğünde kurtlar ile dolu ? bir su verdi. Şehzâde bu sudan iğrenip:

-Vâlide bu nasıl sudur. Bunu insan değil, hayvan dahi içmez. Deyince kocakarı:

-A oğlum ne yapalım. Bu memlekete sene de bir kere bir ejderhâ gelip suyumuzu kesiyor, biz buna sene de bir kız tayin ettik. Ânı parçalayıp ekl edinceye kadar suyumuzu bırakır. Herkes bu müddet zarfında alabildiği kadar su alır ve tam bir sene bununla idare eder. İşte şimdi senenin nihayetindeyiz. Bu sene ise kader şâhın kızına isabet ettiğinden yarın şâhın kızını ejderhâya vereceklerdir.

Dedi. Sabah olunca memlekette bir harekettir başladı. Şehzâde dahi evden çıkıp doğru çeşmenin yanına vardı. Herkes elinde bir desti suyun akmasına intizâr ediyorlar. Tam bu sırada şâhın kerîmesine al elbiseler giydirmişler koltuğundan tutarak çeşmenin yanına getirip bırakmışlar idi. Şehzâde bu hâli görünce müteessir oldu. Doğru kızın yanına gelip:

-Sultanım! Sen benim arkama sarıl beni muhkem tut ve sakın korkma. Allah'ın inâyetiyle ben seni kurtaracağım.

Dedi. Kız buna arkadan sarıldı. Şehzâde dahi yayı kurup ejderhâyı bekledi. Şehzâdenin intizârı çok sürmedi magrib tarafından yedi başlı bir ejderhâ görünerek tozu dumana katarak ağzından, burnundan ateşler saçarak dehşetli bir inilti ile geliyor idi. Çeşmenin yanında şehzâde ile sultan hanımı görünce:

-Vay bu sene benim kısmetim iki olmuş. Ne bahtiyarlık.

Deyip yarım saatlik yoldan soluğunu çekmeye başladı. Şehzâde ayaklarını muhkem olarak yere basmış teprinmiyor idi. Ejderhâ biraz daha takarrüp edip daha şiddetle soluğunu çekmeğe başladı. O günde dağ olsa bu soluğa tahammül edemeyip yerinden sökülür idi. Fakat şehzâdeyi yerinden tepretemedi. Ejderhâ biraz daha yaklaşınca şehzâde:

-Bismillah yâ Allah.

Deyip oku ejderhâya attı. Ok kurşun gibi gidip ejderhânın ağzından girip ensesinden çıktı. Ejderhâ üç kere kendini kaldırıp yerlere urdu. Toprakları adeta

harman yerine döndürdü ve nihâyet ağzından burnundan kan gelerek helâk oldu. Sultan hanım ise derhâl lini ? kana bulayıp şehzâdenin arkasına urarak:

-Mâ'şâllah yiğidim. Sana aşk olsun!

Dedi ve oradan doğru saraya gelerek keyfiyyeti şâh babasına anlattı, şâh ve bütün memleket ahâlisi bundan mesrûr oldular. Ejderhânın seyrine gittiler. Nihayet şâh kızına:

-Kızım ejderhâyı öldüren bu yiğidi görür isen tanır mısın?

Kız -Benim onun arkasında işaretim vardır. Görür isem tanırım.

Cevabını verince derhâl dellâllar çıkarılıp bir yaşından yetmiş yaşına kadar dişi, erkek, çoluk çocuk herkes sarayın önünden geçtiler. Şehzâde dahi oradan geçmekde iken kız bunu görüp hemân üzerine çevresini attı. Nöbetçiler bunu ta'zîm ile alup şâhın huzuruna çıkardılar. Şâh buna:

-Oğlum dile benden ne dilersen!

Şehzâde –Sağlığınızı dilerim efendim!

Deyince şâh bunu üç defa tekrar edince şehzâde:

-Şâhım bana üç gün mühlet ver.

Dedi. Şâh buna razı oldu. Şehzâde ise canı gayet sıkılmış dünyaya gönderdiği mâşûkasını düşünmekten kendini alamıyor idi. Şâhın yanından çıkınca doğru bir dağa gitti. Büyük bir ağacın gölgesi altına oturdu. Meğer bu ağacın üzerinde Zümrüdüankā denilen kuşun yuvası ve yuvada yavruları var idi. Bu kuş her sene yavruladıkça büyük bir yılan gelip bunları yer imiş. Bu sene dahi yılanın o güne tesadüf etmiş. Şehzâdenin keyfiyyetinden haberi yok! Yılan gelip ağaca sarılıp yuvaya tırmanmakta iken kuşlar acı acı bağrışmağa başladılar. Şehzâde kuşların bağrışmaları üzerine dönüp yılanı görünce belinden oku hemân çıkarıp: Yâ Allah! Diyerek attı ve yılanı ortasından ağaca mıhladı. Bu aralık şehzâdenin uykusu galib gelerek oracıkta uyudu. Bir müddet sonra bir gürültü peydâ olup gökte Zümrüdüankā kuşunun kanat urmakta olduğu göründü. Kuş yukarıdan şehzâdeyi görünce:

-Vay! Benim yavrularımı her sene öldüren meğer bu imiş.

Diyerek havadan kurşun gibi şehzâdenin üzerine süzülüp inerken yavruları bağrışıp:

-Aman vâlide bu yatan yiğit bizi kurtardı. Bir kere ağaca bak düşmanın kim olduğunu gör.

Dediler. Zümrüdüanka ağaca bakıp yılanı görünce; Allah'a hamd etti ve kanadını kırıp şehzâdeyi gölgeledi. Bir müddet sonra şehzâde uyanıp kuşun kanadını görünce hayretler içinde kaldı. Kuş ise lisana gelip:

-Yiğidim. Dile benden ne dilersen.

Şehzâde –Senden beni dünya yüzüne çıkarmanı dilerim.

Kuş –Bu biraz müşgülce ise de benim evlâtlarımı düşmandan kurtardın ben de seni dünyaya çıkaracağım. Yalnız bana kırk koyun ile kırk tulum şarab bulup bunları bana getir ve kanatlarıma yükletip ortasına otur. Ben sana «gak» deyince et, «guk» deyince şarab verir; Allah'ın izniyle dünyaya çıkarız.

Dedi. Şehzâde derhâl şâha gidip kırk koyun ile kırk tulum şarab isteyip aldı. Şâh kızını vermeğe ne kadar rica etti ise de kabul etmeyip bunları alınca doğru kuşun yanına geldi ve tarifi vechile koyunlar ile şarabları kanadına yükletip kendisi ortasına bindi kuş dahi uçup yükseldi. Yolda «gak» deyince et, «guk» deyince şarab verip böylece kırk gün kırk gece gittiler. Kuş yine «gak» dedikte şehzâde baktı ki et kalmamış hemân baldırını kesip kuşa verdi. Kuş bunun insan eti olduğunu anlayıp ağzında sakladı. Ve o gün dünyaya vasıl oldular. Kuş şehzâdeye:

-İşte yiğidim dünyaya geldin. Kalk da yürü.

Dedi. Şehzâde teşekkür edip:

-Sen git ben sonra yürür giderim.

Deyince kuş: Ben senin ne yaptığını bilirim diyerek ağzından et parçasını çıkarıp şehzâdenin ayağına yapıştırdı ve Allahın izniyle eskisinden daha âlâ olarak yürümeğe başladı. Kuş dahi şehzâdeyi bırakarak gitti. Şehzâde yürüye yürüye memleketine gelerek doğru bir kasap dükkânına girip bir deri alarak başına giydi ve bir çoban ile elbiselerini değiştirip bir keloğlan kıyafetine girerek doğru şâhın has bağ-çesi bağ-çe-vânının yanına gelip:

-Aman bağ-çe-vān başı beni yanına çırak al.

Diye yalvardı, bağ-çe-vān her ne kadar kabul etmek istemedi ise de o ısrar etti ve nihâyet bağ-çe-vān âciz kalarak bunu kabûl eyledi. Günlerden bir gün bağ-çe-vān buna:

-Ey keloğlan benim bu gün işim vardır; dışarı çıkacağım sen bağ-çeyi iyice gözet bir ziyân olmasın.

Diyerek çıkıp gidince şehzâde kızın verdiği kılları hemân birbirine çakıp derhâl bir Arab zuhûr etdi ve şehzâdeye:

-Emr et şehzâdem.

Dedi. Şehzâde Arab'a:

-Şimdi bir al at ile bir kat da al elbise ve silâh isterim.

Dedi. Arab gāib olup bir an sonra şehzâdenin istediklerini getirdi. Şehzâde giyinerek ata binip bağ-çede at koşturmağa ve ne kadar çiçek var ise cümlesini ezip harâb etmeğe başladı.

Kızlar ise sarayın penceresinden bunu görüp hayret ettiler. Nihayet şehzâde bağ-çe-vān gelmeden elbiseleri ve hayvanı tekrar Arab'a teslîm edip yine keloğlan kıyafetine girerek yerine oturdu.

Bu aralık bağ-çe-vān gelip bağ-çenin hâlini görünce aklı başından gidip:

-Vay keloğlan bu ne haldir.

Diyerek döğmek istedi ise de kızlar pencereden bağ-çe-vāna:

-Bağ-çe-vānbaşı keloğlana ilişme biz gördük. Kabâhat onun değildir. Dışarıdan bir al atlı adam gelip bağ-çeyi bu hale koydu.

Dediler. Ve keloğlanı bağ-çe-vānın dayağından kurtardılar.

Bir müddet sonra bağ-çe-vānın yine dışarıda bir işi zuhûr edip keloğlana:

-Ben yine dışarı gidiyorum fakat bağ-çeye dikkat yine bir ziyân olur ise bu def'a seni öldürürüm.

Tenbîhinde bulundu. Şehzâde ise minvâl-i sâbık veçhile kılları biribirine çaktı ve derhâl Arab zuhûr edip:

-Emret şehzâdem.

Deyince bu def'a da siyah bir at ile siyah elbiseler isteyip yine bağ-çeyi hurde-hâş eyledi. Kızlar ise bu def'a da bunu görüp küçük kız diğer kızlara:

-Ben bu hâlden şehzâdenin kurtulup tekrar dünyaya geldiğini zannediyorum.

Diyerek cümlesinin ümîdlerini uyandırdı. Yine günlerden bir gün bağ-çe-vânın işi olup bağçeyi keloğlana emânet ederek çıkıp gider. Şehzâde ise bu def'a minvâl-i sâbık veçhile ata binip bağ-çede ne çiçek ne de ağaç bıraktı cümlesini kırıp döktü. Bağ-çe-vân gelip bu hâli görünce keloğlanın elinden tutup koğdu.

Şehzâde bağ-çe-vânın yanından çıkıp şehre girdi ve bir kuyumcu dükkânına varıp kuyumcuya:

-Usta! Beni yanına çırak al.

Dedi ise de kuyumcu:

-Be keloğlan ben seni ne yapayım. Haydi buradan.

Diye def' etmek istedi ise de keloğlan:

-Aman usta beni bırakma. Hiç olmaz ise mangala ateş koyarım. Ben senden bir şey istemem.

Diye yalvardı, yakardı ve nihayet kendini kabûl ettirdi.

Şâhın sarayında ise şehzâdeler düğün istiyorlar kızlar ise işi te'hîre çalışıp bin türlü bahâneler buluyorlar idi. Nihayet kızlardan biri:

-Ben düğünden evvel bir altın gergef ve bir altın iğne isterim ki kendi kendine nakış yapsın.

Diğer kız ise:

-Ben de bir altın tepsi isterim ki üzerinde altından bir tavuk ve bu tavuğun kırk adet pilici olup bunlar kendi kendilerine altından arpa yiyip tepsi üzerinde gezsinler.

Küçük kız ise:

-Ben de bir altın tazı ve bir altın tavşan isterim ki bunlar birbirini kovalasınlar.

Kızların talepleri şâha haber verilince ne kadar kuyumcu var ise cümlesi celb edilerek bu siparişleri kırk güne kadar ikmâl edemeyecek olurlar ise cümlesinin başı urulacağı bildirildi. Keloğlanının ustası dahi bunların arasında olup bu emri alınca zavallı şaşırıp dükkâna geldi. Düşünmeye başladı. Keloğlan ustasını böyle derin derin düşünmekte görünce:

-Aman usta ne düşünürsün. Bana söyle derdin nedir? Belki bir çaresine bakarım.

Dedi. Ustası dahi:

-Git keloğlan. Ben düşünmeyim de kim düşünsün işimiz mevlâya kalmıştır. Bugün saraydan bütün kuyumcuları da'vet ettiler. Şâhın oğulları üç kız getirmişler her biri bir şey istiyor ki yapması mümkün değildir. Kırk güne kadar yapamaz isek şâh boynumuzu uracak.

Dedi ve keloğlana kızların istedikleri şeyleri anlattı.

Keloğlan:

-Aman usta bu da merak edecek bir şey midir? Buna hiç teessüf etme. Sen bana bir kantâr fındık ile bir kantâr üzüm ve kırk okka mum getir. Ben senin istediklerini her hâlde kırk gün kadar ikmâl edip seni kurtarırım ve arkadaşlarının arasında mevki'ini yükseltirim.

Dedi. Kuyumcu kendi kendine: Keloğlanın canı fındık ile üzüm istemiş. Ne zararı var. Başım gözüm sadakası olur. Hem de bir tecrübe etmiş olurum. Ne bilirsin ummadığın taş baş yarar.

Diyerek şehzâdenin istediği fındık ile üzümü ve mumları alıp getirdi. Şehzâde kırk gün fındık ile üzümleri yedi, mumları yakıp dükkâna baktı kırk birinci günü kılları çaktı. Arab gelerek:

-Ne emr edersin şehzâdem!

Deyince şehzâde:

-Kızların istedikleri altın gergef ile altın tavşan, altın tavuk ve tazıyı isterim.

Dedikte Arab bir müddet gāib olup cümlesini alarak getirdi. Şehzâde bunları kuyumcunun dolabına koyup oturdu. Sabah olup ustası düşüne düşüne dükkâna gelerek:

-Ey keloğlan ne yaptın. Bugün bizim boynumuzu uracakları gündür.

Dedikte şehzâde:

-Usta bana ne sorarsın dolabı aç da bak!

Dedi. Kuyumcu dolabı açıp her şeyi hazır görünce şaşırıp keloğlanın boynuna sarılarak teşekkürler etti ve bunları alıp hemân saraya koştu.

Kızlar siparişlerinin yapıldığını ve bunun ancak ma'hûd Arap vâsıtasıyla yapılabileceğini bildiklerinden şehzâdenin dünyaya çıkmış olduğuna emniyyetleri kuvvetlendi.

Kuyumcu saraydan ikrâmlar görerek avdetinde şehzâde ustasına:

-Usta ben artık burada oturamayacağım bana izin ver.

Dedi. Ustası razı olmayıp ne kadar ricâ minnet eyledi ise de kâr etmedi. Keloğlan kuyumcu dükkânını bırakarak oradan doğru bir terzi dükkânına gidip terziye:

-Usta beni yanına çırak al.

Diye ricâ etti. Terzi ise:

-Bana çırağın lüzûmu yok. Haydi, buradan def' ol be keloğlan. Dedi ise de keloğlan yalvardı, yakardı ve nihayet kendisini kabûl ettirdi.

Saraydaki kızlar ise kuyumcuların yaptığı hediyelere memnun olup bu def'a da: Biz bunlardan başka birer kat elbise isteriz ki makas ile kesilmemiş, iğne ile dikilmemiş ve istenildiği zaman bir fındıkkabuğu içinde muhafaza edilebilsin. Bu istediğimiz elbise yapılmadan düğüne razı değiliz.

Dediler. Kızların bu talepleri dahi şâha bildirildi. O da derhâl memlekette ne kadar terzi var ise cümlesini câlib edip kızların istedikleri elbisenin i'mâlini emr ve kırk güne kadar yetiştirip getirmezler ise cümlesinin başını uracağını bildirdi. Terziler dükkânlarına gelip istişâreye başladılar. Keloğlan ise bunları dinleyip cümlesine:

-Merak etmeyin ustalar. Bu bir iş değildir. Siz bana yalnız kırk kantar fındık, kırk kantar üzüm ve kırk okka mum getirip bırakın ve kırk birinci gün yanıma gelin siparişleri hazır bulursunuz.

Dedi. Terziler keloğlanın sözüne inanmadılar ise de zararı yok bir tecrübe edelim. Ummadığın taş baş yarar. Deyip keloğlanın istediği fındık, üzüm ve mumları alıp getirdiler. Keloğlan bunları alıp odasına çekildi kırk gün fındık üzüm yiyip mumları yakarak sefasında bulundu. Kırkbirinci günü kılları biribirine çakıp gelen Arab'a kızların istedikleri elbiseyi tarif edip getirmesini emr eyledi. Arab hemân gāib olup bir saniye sonra istenilen elbiseleri getirip şehzâdeye verdi. Şehzâde dahi bunları dolaba koyup rahatça sabaha muntazır oldu. Sabah olunca bütün terziler keloğlanın odasına toplandılar. Mahzûn, ? bir surette keloğlandan işin ne olduğunu sordular. Keloğlan bunlara:

-Bana ne soruyorsunuz dolaba bakın.

Dedi. Dolabı açıp bir de ne görsünler elbiseler istenildiği gibi hazır olmuş. Cümlesi hayretler içinde kalıp keloğlanın elini, yüzünü öperek teşekkürler etmişler ve elbiseleri alıp hemân saraya şâha götürdüler. Elbiseler gelince şâh artık düğünü emr etti. O zamanın âdetince düğünde gevgiler meydanda at koşturup ok atmaları adet idi. Bu âdete mebnî ilk gün büyük şehzâde meydana çıkacak ve memleketin bütün halkı bunun temâşâsına gelecek idi. Bu ciheti keloğlana haber verip beraber seyre gitmelerini istedi ise de keloğlan razı olmadı. Ustası seyre gidince keloğlan kılları biribirine çakıp Arab gelince Arab'dan bir at ve bir takım temiz ok ve siyah elbise istedi. Bunları giyip hayvana bindi ve doğru ok meydanına varıp büyük şehzâdeyi cirit oynamakta görünce ardına düştü ve fırsatını bulup kolundan vurarak yaraladı ve kendisi kaçıp düğüne gelerek tekrar keloğlan kıyafetine girdi.

İkinci günü ise ortanca şehzâde ata binip meydana çıktı. Keloğlan ise minvâl-i sâbık veçhile Arab'ı çağırıp bir ok ile bir sarı at ve sarı elbise istedi bunları giyip ata binerek meydana vardı. Ortanca kardeşinin cirit oynamakta olduğunu görünce atlayıp fırsatını kollayarak bacağına bir ok atarak yaraladı ve oradan kaçıp ilki gibi düğüne gelerek keloğlan kıyafete (kıyafetine) girdi.

Üçüncü gün ise küçük kıza nişanlanan vezirin oğlu meydana çıktı. Küçük şehzâde minvâl-i sâbık veçhile bu def'a da Arab'dan bir ok ve bir beyaz at isteyerek meydana çıktı. Vezirin oğlunu cirit oynarken hamle edip oku yüreği üzerine urdu. Ve o anda vezirin oğlu helâk oldu. Bu def'a kaçmayıp meydanda durdu. Askerler etrafını ihâta edince teslîm olup kendisini doğru şâhın huzuruna götürdüler ve şâha keyfiyyeti bildirdiler. Şâh bunun katline emr verince küçük şehzâde:

-Ey devletlü şâhım. Ben senin küçük oğlunum. Kardeşlerim beni kuyunun içine bıraktılar. Bu def'a da sen beni öldüreceksin öyle mi şâh baba?

Deyince şah bunun küçük şehzâde olduğunu anladı ve hemân kalkıp boynuna sarıldı. Ve:

-Oğlum ne istersin şimdi kardeşlerini öldürteyim mi?

Dedikte. Şehzâde:

-Hayır baba. Bu Allah'ın bir murâdı idi yerini buldu. Zararı yok. Kötülük eden kendisi kötülük bulur. Şimdi büyük kız büyük kardeşime, ortancası dahi ortanca kardeşime küçüğü dahi bana nikâh edilmesini fermân ve cümlemize ayrı ayrı birer saray bahş etmenizi ricâ ederim.

Dedikte şâh peki deyip yeniden kırk gün kırk gece düğün dernek yapıldı ve bunların cümlesi de bu sûretle murâdlarına nâil oldular.

Hitam

Murâdına Nâil Olan Dilber Kız Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet iderler ki: Zaman-ı kadîmde bir ihtiyâr kadının gayet sevgili, dilber bir kızı olup âlemde güzellikte nazîri yok idi. Bu melek-sîmâ kız bir gün pencere önünde oturup nakış işler iken akşama yakın bir zamanda pencereden öteye bir kuş girer ve gayet fasîh bir lisân ile kıza:

-Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin!

Deyip uçar. Kız o akşam yatıp uyur. Aradan birkaç gün geçer kuş yine minvâl-i sâbık veçhile pencereden öteye girip kıza:

-Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin!

Bu hâlden kız hayretler içinde kalır hemân keyfiyyeti vâlidesine anlatır. Vâlidesi:

-A kızım: Bu kuş belki bu akşam yine gelir. Ben şu yüklüğün içine saklanayım da bir göreyim?

Diyerek kocakarı yüklüğe saklanır, tam bu sırada kuş da pencereden içeri girerek:

-Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin!

Diyüb uçar. Kocakarı kuşun bu hitâbını işitir ve ürker. Kızına:

-Biz bu evden hemân çıkmalıyız. Bu ev tekin değildir.

Deyip eşyalarını toplar ve diğer bir hâne tedârik ederek oraya nakl eyler. Bu yeni hânede dahi birkaç gün sonra yine ma'hûd kuş zuhûr eder, kızın bulunduğu odaya girerek kızı kaptığı gibi uçar, gider. Gide gide deniz kenarında cesîm bir sarayın bir odasına kızı bırakır ve gāib olur.

Kızın aklı başına gelip etrafa bakmağa başlar. Kendisini gayet ? bir sarayın odasında bulur. Odanın ortasına serilmiş bir döşek ve döşeğin içinde bir mevtâ yatmakta olduğunu görür. Kız bunu görünce korkar ve kendi kendine:

-Meğer kuşun dediği doğru imiş. Ben bu mevtâyı bekleyeceğim, anlıma ne yazılmış ise anı göreceğim.

Deyip kendini kaza ve kadere teslîm eyler.

Vâlidesine gelince: bakar ki kızı yok, gayb olmuş: Eyvâh ben kızımı kuştan kaçırırken kendi elimle gāib ettim. Diyerek ağlaya ağlaya evvelki evine avdet eder ve kızının mâtemini tutar.

Kız ise gece gündüz mevtânın yanından ayrılmaz ve dâimâ ağlar. Otuz dokuz gün bu minvâl üzre vakit geçirir. O gün pencerede oturup denize bakarken uzaktan bir geminin gelmekte olduğunu görür. Pencereden mendil sallayarak gemiye işaret eder. Geminin kapudanı işareti görüp gemiyi çevirir ve sarayın penceresi altına kadar gelir ve ne istenildiğini sorar.

Kız derhâl pencereden bir ip ile on bin guruş (kuruş) uzatıp kapudana:

-Al şu on bin guruşu, buna mukabil bana bir câriye ver.

Kapudan bir esirci imiş, gemisi câriyeler, köleler ile dolu imiş. Parayı alır ve ipe bir kız bağlayıp çekmelerini söyler. Kız ipi çekerek câriyeyi içeri alır, bakar ki güzelce bir kızdır beğenir ve derhâl boynuna bir dizi altın ve kendi kendine:

-Hamd olsun artık yalnız kalmayacağım.

Ve câriyeye:

-Sen burada biraz otur şu mevtâya bak, ben öteleri dolaşacağım. Diyerek ayrılır, tamam bu sıra mevtâ birdenbire gözünü açar ve câriyeyi görünce:

-Vay! Beni kırk gün burada bekleyen sen misin?

Deyince. Câriye kendini hiç bozmayarak:

-Evet efendim! Ak şehzâdem! Seni kırk gün burada bekleyen benim.

Cevabını verir. Meğer şehzâde evvelce yemîn etmiş. Ben ölürken beni kırk gün her kim bekler ise kalktığımda ben anı kendime nikâh ederim. Diye ahd etmiş.

Şehzâde câriyeye:

-Senden başka burada bir kimse var mıdır?

Câriye -Ah şehzâdem. Benden başka şu ötede benim bir de câriyem vardır, çağırayım da bir görünüz diyerek gür bir sadâ ile:

-Kız! Gelsene! Şehzâde efendimiz uyanmıştır seni görmek istiyor.

-Dilber kız sevinerek içeri girer, ancak hâlden, işin aldığı renk ve mâhiyyeti anlayıp hiç renk vermez, ve kendisini câriye makamına koyar, hizmet etmeye başlar.

Günlerden bir gün şehzâde; hanım olan câriyeye:

-Ben bu günlerde seyâhate çıkacağım benden ne matlubun var ise iste de getireyim.

Câriye makamına tenzîl eden dilber kıza dahi:

-Kız! Sen de ne ister isen söyle de getireyim. Der.

Hanım makamına çıkan câriye bir elmas broş ister. Câriye makamına inen dilber kız dahi:

-Ben de bir sabır taşı isterim. Eğer bunu unutacak olur isen gelir iken geminin önü zifirî karanlık ve duman olsun yürüyemesin.

Der. Şehzâde buna güler ve birkaç gün sonra Hindistan'a kadar seyâhate çıkar. Oradaki işlerini acele görüp bitirir ve câriyenin buroşunu alıp dilber kızın sabır taşını unutarak gemiye biner. Gemi bir müddet yürüdükten sonra önü zifirî karanlık kesilir, gemi bir türlü yürüyemez. Kaptan telâş eder ve yolculara:

-İçinizde inkisârlı adam var ise dışarı çıksın. Çünkü bu hâl ile gemi gidemeyecektir.

Der. Şehzâde kapudanın bu sözlerini işitince dilber kızın siparişi aklına gelir ve kapudana avdet için emr verir. Gemi geri döner, şehzâde dışarı çıkarak bir sabır taşı alıp avdet ederek gemi yoluna devam eder. Şehzâde bu sûretle memleketine avdet edip sarayına dâhil olur. Sâhte hanım ile câriye makamına inen zavallı dilber kız istikbâline koşarlar. Şehzâde hemân çantasından broşu çıkarıp hanıma ve sabır taşını dahi dilber kıza verir. Ve her ikisini memnûn olmuş görür.

Akşam olunca dilber kız odasına çekilir, şehzâde dahi hanım ile beraber kalır. Hanım yatınca şehzâdenin aklına:

-Acaba bu câriye bu sabır taşını ne yapacak?

Diye bir vesvesedir gelir. Merâkını yenemez, yavaşca kalkıp câriyenin bulunduğu odanın kapısına gelir ve anahtar deliğinden bakmağa başlar. Dilber kız ise sabır taşını yere koymuş. Ona:

-Ey sabır taşı ben vakt-i zamanıyla vâlidemin bir kıymetli kızı idim. Bir gün nakış işler iken pencereden bir kuş geldi ve fasîh bir lîsan ile bana: Güzelim! Sen kırk gün bir mevtâ bekleyecek, ondan sonra da murâdına ereceksin demiş idi. Velhâsıl kıssayı uzatmayalım başından geçen ahvâli sabır taşına hikâye etti ve nihâyet:

-Ey sabır taşı sen benim yerimde olsaydın ne yapar idin? Dedi. Bu hitâb üzerine sabır taşı poh poh ederek şişti. Dilber kız ise:

-Akça ile aldığım câriye şimdi şehzâdenin haremi ve şimdi koynundadır. Ey sabır taşı sen benim yerimde olsan ve bu hâlleri görsen ne yapar idin?

Bu hitâb üzerine sabır taşı daha ziyâde şişti ve çatladı. Taşın böyle çatlaması üzerine dilber kız dahi:

-Ey sabır taşı sen dayanamadın çatladın. Ben de bari kendimi asayım.

Diyerek tavana bir ip bağlayıp ayağının altında bir iskemle koyarak kendini asmak üzere iken şehzâde kapıyı kırarak içeri girdi. Dilber kızı kucaklayıp yere indirdi. Ve:

-Güzelim! Mademki beni bekleyen sen idin. Niçin şimdiye kadar söylemedin. Bak şimdi o haddini bilmeyen câriyeyi ne yapacağım. Gel, benim sultanım da, zevcem de sensin.

Diyerek koltuğuna alıp odasına girer. Ve sâhte hanımı uyandırıp:

-Kalk ey hâin, sende mürüvvet olsa idi, hiç hanımına bu hâli yapmağı revâ görür mü idin? Şimdi söyle benden kırk katır mı, kırk satır mı istersin?

Câriye aman dileyip şehzâdenin ve hanımının ayaklarına kapanır. Onlar dahi bunu afv ederler ve kırk gün kırk gece mükemmel bir düğün yaparlar ve bu sûretle dilber kız murâdına nâil olur. Bu hikâyemiz de burada hitâm olunur.

Hitâm

Murâdına Nâil Olmayan Dilber Kızın Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet iderler ki: Zaman-ı kadîmde gāyet fakîr bir adam ile bir zevcesi var imiş ki bunların ne oturacak yerleri ne de kalkacak mahalleri var idi. Kadın ise hamile olup vakti gelmiş, kocasına:

-Efendi şuradaki hamâmcı Âyşe Hanıma git, karımın hamlini vaz' edecek yerimiz yoktur. Hamâmda hamli vaz' etmek için müsâade et. Diye ricâ eyle. Ben onu bilirim gāyet merhametli bir kadındır.

Dedi. Kadının bu teklifini kocası da münâsib buldu ve hamâmcı Âyşe Hanıma gidip keyfiyyeti anlattı. Âyşe Hanım:

-Pek güzel olur oğlum! Gelsin.

Dedi. Fakir adam çok sevindi, karısına keyfiyyeti bildirip alıp hamâma getirdi. Âyşe Hanım da hamâmı halvet edip bunu yalnız bıraktı. Kadının ol sâ'at ağrısı tutarak bir müddet sonra nûr topu gibi bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Tam bu sırada hamamın dîvârları ikiye ayrıldı, meydana üç derviş çıkarak bunlardan biri:

-Bu kızın ismi murâdına nâil olmayan dilber olsun.

Dedi. Diğeri:

-Bu kız güldükçe yanağında güller bitsin, ağladıkça gözlerinden inciler dökülsün, yürüdükçe yerlerde çimenler bitsin.

Dedi. Üçüncüsü dahi ortaya bir pâzûbend çıkarıp bırakarak:

-Bu pâzûbendi koluna bağlasın. Ne zaman çıkarır ise o zaman ölsün. Pâzûbend kolunda oldukça bir şey olmasın ve bunun sayesinde murâdına nihayet nâil olabilsin.

Dedi ve derhâl bu dervişlerin üçü birden tekrar dîvârların içine girip gāib oldular.

Lohusa müşâhede ettiği bu hâlden taaccüb etti ve pâzûbendi alarak o anda kızın koluna bağladı ve çocuğu yıkamağa başladı. Çocuğun başına su döktükçe başından aşağı altın dökülmeye başladı. Kadın derhâl keyfiyyeti kocasına hikâye etti. Cümlesi soyundular altınları toplayıp büyük bir konak ve bir köşk yaptırdılar ki sırmalı ve yaldızlı döşemesiyle dil ile vasf olunmaz olmuştu.

İşte böylece kız ağladıkça inciler dökülür, güldükçe yüzünde güller açılır, yürüdükçe yerde çimenler biter idi. Nihâyet bu fakîr aile kızlarının yüzünden gāyet zengin câriye, köle sahibi oldular.

Gel zaman, git zaman kız on dört on beş yaşına vardı. Cihanda bî-nâzîr bir hüsn-ü melâhate mâlike olduğu görüldü. Bunun bu güzelliği cihana yayıldı. Herkes bunu görmek merakına düştü. Bu haber Hind şâhının oğluna kadar vâsıl oldu gece dahi rü'yâsında kızı gördü. Elinde bâde-i aşk kendine sevinmekte, sabah olunca doğru vâlidesine gelerek:

-Muhterem vâlideciğim! Rabbim hayırlar versin bu gece rü'yâmda bir kız gördüm elân hayâli karşımdan gitmiyor. Anı isterim.

Dedi. Ve kızı ta'rîfe başladı. Vâlide sultan:

-Ah oğlum! Bu kızın o vasfı zaten dillere destân olmuştur. Yıkandıkça başından aşağı altın dökülür. Güldükçe yanağında güller açılır, ağladıkça inciler dökülür, yürüdükçe yerde çimenler biter, güzellikte eşi mânendi yok ancak bu sana lâyık olabilir.

Dedi. Şehzâde vâlide sultanın vasfına hemân âşık oldu ve:

-Aman vâlide bu ? rü'yâsıdır. Hiç dünyada böyle bir kız olur mu?

Dedi. Vâlidesi:

-Aman oğlum! Bana inanmaz isen almadan sor. Kızın bu hâli dillere destân olmuştur.

Şehzâde hemân vâlidesinin ellerini öperek:

-Azîz vâlideciğim. Sana inanmamak haddim midir? Öyle ise yarından tezi yok hemân bir sefîneye râkib ol, kıza görücü git ta'rîf olunmaz bu hâl doğru ise anı bana nişanla ve alıp getir.

Ertesi gün vâlide sultan bir sefîneye râkiben râh-ı revân oldu. Bir müddet gittikten sonra kızın bulunduğu memlekete vâsıl olarak sefîneden çıkıp kızın hânesini sordu. Herkes kızın şöhretini bildiklerinden zahmet çekmeyerek kızın konağını buldu.

Ve kızın vâlidesi ile sohbete başladı. Murâdı ise evvelce kızın şâyi' olan hallerinin doğru olup olmadığını anlamak idi. Binâen-aleyh kıza:

-Kızım sana zahmet ama bana bir kadeh su verebilir misin?

Dedi. Kız derhâl yerinden kalkarak su getirmeye gitti. Yürür iken ayağının bastığı yerlerde hemân bir karış çimen hâsıl oldu. Vâlide sultan taaccübde. Kız suyu getirdi, vâlide sultan alıp içti. Ve kuvvetlice kızın kolunu sıktı. Kız ağlamak derecelerine geldi. Derhâl yüzünden aşağı inciler dökülmeğe başladı. Vâlide bu hâli görünce güldürecek bir bahis açtı. Kız sabır edemeyerek güldü. O anda yanaklarında güller açıldı. Nihâyet vâlide sultan gelen suyun artığını pencereden atıyormuş gibi kızın başına döktü. Derhâl altın dökülmeye başladı vâlide sultan bu tecrübeleri üzerine hiç şüphesi kalmadı. Kızın vâlidesine:

-Kerîmenizin hüsn-i cemâli Hind'e kadar vâsıl olmuşdur. Şehzâde oğlum kızınıza tâlibdir. Hind'den buraya kadar beni bunun için gönderdi. Allah'ın emriyle şehzâdeye kızınızı verir misiniz?

Dedi. Kızın vâlidesi dahi bu teklîfe râzî olunca vâlide sultan:

-Öyle ise ben hemân avdet edeyim de düğün tedâriki ile meşgûl olayım. Siz de arkam sıra geliniz gözleri yolda bırakmayınız?

Dedi. Ve bir sefîneye râkiben Hind'e avdet edip şehzâdeye:

-Oğlum gittim, kızı gördüm. Âh ne güzeldir. Bir gören bir daha görmek ister. Kendisini sana istedim kabûl ettiler. Nerede ise onlar da gelirler. Biz düğün tedâriki ile meşgûl olalım.

Dedi. Şehzâde vâlidesinin tebşîrâtı üzerine meserretinden deli dîvâne olacak hâle geldi.

Biz şimdi bunları düğün tedâriki ile meşgûl bırakalım da kız tarafına bakalım: Kızın vâlidesi kızını bir şehzâdeye vereceğinden gayet memnûn olmuştu. Hemân ağır elbiseler, mükemmel ve sırmalı boğçalar tertîb etti ve süd ninesini câlib edip:

-Süd nine! Kızımı Hind şâhının şehzâdesine verdim. Benim henüz burada ba'zı işlerim var. Sen kızı al götür birkaç gün sonra ben de gelirim.

Dedi. Süd nine bu teklîfi kabûl etti. Ve kendi kendine:

-Benim kızım durur iken neden bu kızı Hind şâhının şehzâdesine götüreyim. Ben yolda buna elbet bir hâl eder yerine kızımı takdîm ederim.

Dedi. Bu hâin-âne tasavvurât ile gelini ve kendi kızını beraber alıp bir sefîneye râkiben Hind'e müteveccih oldular. Yolda gelinin karnı acıktı, süd nineden bir mikdâr ekmek istedi. Süd nine buna gayet tuzlu bir mikdâr basdırma verdi. Gelin basdırmayı yedi ve bir müddet sonra fenâ' halde susadı. Ve:

-Âman nine bana biraz su ver. Harâretden çatlayacağım.

Dedi. Süd nine mâ-fi-z-zamîrini icrâya zamanı münâsib bulub:

-Kızım! Bir gözünü çıkarıp bana verir isen sana su veririm. Yoksa susuzluktan helâk olursun.

Dedi. Kız her ne kadar sabr etti ise de harâreti arttı. Son dereceyi buldu. Ricâ eyledi, fâide vermedi. Nihâyet bir gözünü çıkarıp süd nineye verdi. Mukābilinde bir miktar su alıp içti. Bir müddet sonra yine harâreti galebe etti. Tekrar süd nineden su isteyince süd nine yine:

-Öbür gözünü dahi çıkarıp verir isen sana su veririm.

Dedi. Gelin yine nâçar kalıp öbür gözünü de çıkarıp verdi ve mukabilinde bir mikdâr su alıp içti. Ve bu sûretle zavallı gelin iki gözden mahrûm a'mâ kaldı. Sefîne ise Hind'e yanaştı. Süd nine derhâl gelinin üzerinden gelinlik elbiselerini çıkarıp kendi kızına giydirdi. Ve bunu oradan bir dağa getirip aç-bî-ilâc bıraktı. Kızını alıp doğru şâhın sarayına vardı. Saraydan bunları karşıladılar. Bu karıya çıkarıp izzet-i ikrâm eylediler.

Şehzâdenin vâlidesi kıza dikkatle bakıp taaccübden kendini alamadı. Ve kendi kendine:

-Ben orada görüp nişanladığım kız buna benzemez. Mutlak bu işte bir oyun vardır. Bakalım sonu nereye varacak!

Diyerek renk vermeyip sohbete başladı. Akşam olunca şehzâdenin nikâhı icrâ edilip şerbetler nûş edildi ve şehzâde gerdeğe girdi. Şehzâde kıza:

-Meleğim biraz gül!

Dedi. Kız gülmeye başladı ise güller açılmadı şehzâde merâk kendi kendine:

-Hani ya bu kız güldükçe yüzünde güller açar, ağladıkça gözünden inciler dökülür, yürüdükçe yerde çimenler biter diye bana ta'rîf etmişlerdi. Bu rivâyetden ben hiçbir eser göremiyorum diye nihâyet kıza:

-Sultanım! Sen güldükçe yüzünde güller açılırmış. Hâlbuki gülüyorsunuz da güller açılmıyor bu nasıl rivâyetdir. Diye sordu. Kız ise:

-Efendim! Bu hâl bende senede bir def'a vâki' olur.

Cevâbını verdi. Hâsıl-ı kelâm sabah oldukta vâlide sultan kızı hamama götürüp soydu. Tecrübe için kendi eliyle başına su döktü, asla başından altınlar dökülmedi. Velhâsıl ma'lûm olan hâllerden hiçbirisini kız gösteremedi.

Biz şimdi bunları böyle merâk içinde bırakalım da asıl geline gelelim: Zavallı gelin iki gözünden a'mâ dağ başında oturup ağlamakta idi. Ve ağladıkça önünde bir tepe inci peydâ olmakta idi. Bu aralık oradan bir kervan geçti. Kervancı kızın feryâdını duydu. Ve hemân o tarafa doğru gidip kızı bu halde görünce cigeri pür-hûn olup acıdı. Ve dedi ki:

-Kızım seni bu hâle koyan kimdir?

Kız -Âh baba! Hiç sorma takdîr-i ilâhî böyle imiş. Sabr eylemek lâzım.

Kervancı hemân kızın elinden tutarak ve yerdeki incileri alarak doğru hânesine gitti. Ve zevcesine:

-Bu kızı incitmeyip güzelce bakasın. Ecr ve hasenâtı olur. Dedi ve kıza dahi başına geleni sordu. Kız da min evveli'l âhira bütün vukuâtı bunlara nakl eyledi. Hikâyesini nakl ederken ba-zân ağladı, ba-zân güldü. Ağladıkça inciler döküldü, güldükçe güller açıldı. Nihayet kız kervancıya:

-Baba! Şu gülleri al güzel bir sepete koy ve şehzâdenin bulunduğu sarayın önünde: Vakitsiz gül satarım. Diye nidâ et. Seni çağırıp gülleri isterler ise sakın bedeline para kabûl etme: Ben bu gülleri göze bedel satarım dersin.

Kervancı baba kızın emrini yerine getirdi. Sarayın önüne gelip:

-Vakitsiz gül satarım.

Diye bağırmağa başladı. Saraydaki gelin bunu işitip vâlidesine:

-Âh vâlide vakitsiz gül satıyorlar. Alalım da şehzâdeye yanağımda açıldı derim.

Dedi. Kervancıyı çağırıp gülleri istedi ve bedelini sordu. Kervancı kızın ta'lîmâtı mûcibince bedeline göz istedi.

Kız vâlidesine:

-Vâlide, şu sandıkdaki kızın gözlerini verelim.

Dedi ve gidip sandıktan gözleri alıp kervancıya verip gülleri aldı. Kervancı gözleri aldığı gibi doğru eve geldi ve kıza:

-Müjde kızım! Gözlerinizin ikisini de aldım.

Dedi. Kız kalktı âb-dest alıp Allah rızasıyçin iki rek'at namâz kıldıktan sonra gözlerini yerlerine koydu ve Allah'ın izniyle derhâl gözleri açılıp dünyasını tekrar görmeye başladı. Hüdâya hamdlar eyledi. Kervancı baba bu kızın yüzünden gayet zengin olmuştu. Konaklar yaptırmış câriyeler köleler almıştı. Nihâyet bir gün kız kervancı babaya:

-Baba senden bir türbe isterim ki şemşirek taşından olsun içine altından bir sandık konsun ve kapıları dahi sâ'atte bir def'a kendi kendine açılıp: Murâdına nâil olmayan dilber diye bağırsın.

Dedi. Kervancı:

-Kızım, istediğin türbe olsun. Sen yalnız emr et, Allah'ın inâyetiyle her istediğin yapılır.

Dedi. Ve derhâl kızın ta'rîfi veçhile türbeyi imâl ettirdi.

Şimdi biz bunları burada bırakalım da saraydaki kıza gelelim: Kız kervancıdan gülleri aldığı gibi doğru şehzâdeye verdi. O da alıp şiddetle kokladı ve dedi ki:

-Güllerin geldi, kendinde elbet bir gün gelirsin.

Şehzâdenin bu sözü kızın dikkatini câlib etdi ve hemân vâlidesine:

-Vâlide gelin sağdır, hem de bu taraflarda bir yerde olsa gerektir. Biz kızı bulmalıyız ve gece elindeki pâzûbendi aldırmalıyız ki kız helâk olsun.

Vâlidesi kızının bu mütâlaasını doğru bulup derhâl bir kocakarı tedârik ettiler. Ve kızın taharrîsine ve pâzûbendi âhze me'mûr eylediler. Kocakarı su'âl ede ede kızın hânesini buldu, kapıyı çalarak doğru yukarıya çıktı. Kızın bulunduğu odaya girip oturdu. Oradan buradan tatlı lâkırdılar bulup söyledi, cümlesini memnûn etti ve nihâyet:

-Âh kızım! Sohbetinize doyulmaz. O kadar tatlı sohbet ettik ki akşam olmuş unutmuşum benim evim uzak, bu vakitte gitmeye de korkarım. Bu gece beni hânenizde misafir olarak kabûl buyurur musunuz?

Dedi. Kız:

-Pek güzel olur vâlide!

Diyerek istirâhati için bir oda tahsîs ettiler. Gece herkes uyuduktan sonra kocakarı kalktı ve doğru kızın olduğu odaya gelip yavaşca girdi, kız derin bir uykuya dalmıştı. Kocakarı kızın yanına sokuldu ve kolundaki pâzûbendi hemân çıkarıp aşağı indi. Ve sokak kapısını açarak gizlice savuşup doğru saraya geldi ve saraydaki kızın vâlidesine pâzûbendi verdi. Bunlar sevindiler, pâzûbendi odada bulunan bir çekmeceye koydular.

Biz bunları yine burada bırakalım da tekrar geline gelelim: Sabah olunca kervancının karısı dün gece misafir olan kocakarıyı bulamadı, oradan kızın bulunduğu dâireye gitti, orada dahi kocakarıyı göremediği gibi kızı dahi hâlâ uykuda buldu. Merâk etti merâkı arttı. Nihâyet kızın odasına girip:

-Kızım. Öğle oldu kalksana.

Dedi ise de cevâb veren olmadı. Şaşırdı, kıza yaklaştı, bir de baktı ki nefesi çıkmıyor. Elini tuttu buz gibi, aman yâ-Rabbî diye feryâda, figâna başladı. Zirâ kız ölmüş idi. Bu aralık kervancı gelerek zevcesinin telâşını görünce:

-Yâ-hû! Ne oldu. Niçin âh ü figân ediyorsun?

Dedi. Kadın:

-Âh! Ben ağlamayıp da kim ağlasın. Zavallı kızımız ölmüş. Dedi kervancı dahi zevcesinin bu ifâdesi üzerine o da ağlamağa başladı. Nihâyet kızı yıkayıp namâzını kıldılar ve yaptırdığı türbeye getirip altın sandığının içine koydular.

Biz tekrar saraya gelelim: Şehzâde gülleri kokladıktan sonra sarayda oturamaz olmuş idi. Her gün tebdîl-i kıyâfet gezmekte idi. Bir gün gelinin medfûn bulunduğu türbeye doğru gitmişti. Uzaktan kulağına şöyle bir sadâ gelmişti.

-Murâdına nâil olmayan dilber!

Şehzâde bu sadâyı işitince merâk etti, sadânın kāilini bulmağa, aramağa başladı gide gide türbeye vardı. Tam bu sırada sandığın kapağı açılıp:

- Murâdına nâil olmayan dilber!

Diye yanık yanık bağırdı. Şehzâde hemân türbenin içine girip sandığın kapağını açtı. Bir de ne görsün! Ayın on dördü gibi bir kız ve yanında nûr topu bir çocuk bu dilberin memesine ağzını yapıştırmış süt emmekte.

Bu manzaraya karşı şehzâdenin gözleri yaşardı ve mevlânın bu hikmet ü ihsânına şükürler edip çocuğu alarak doğru saraya geldi. Odasına çıkıp çocuğu bırakt. Çocuk oynamağa başladı ve doğru çekmeceye gidip vâlidesinin pâzûbendini görünce aldı. Ve sâfî sâfî tuttu. Kız pâzûbendi çocuktan almak istedi ise de çocuk feryâd ü figâna başlayınca şehzâde:

-Bırak! Alsın oynasın?

Dedi. Kız her ne kadar:

-Aman efendim! Bu benim kıymetli bir nüshamdır olmaz.

Diye telâş etti ise de çocuğun feryâdı üzerine hükmü olamadı. Şehzâde çocuğu elinde pâzûbend olduğu hâlde kucağına alıp tekrar türbeye gitti. Çocuk türbede vâlidesini görünce hemân ona doğru koştu pâzûbendi kolu üzerine bırakarak memelerine yapıştı. Pâzûbend kızın koluna temas eder etmez aksırdı ve hemân gözlerini açtı. Şehzâde bu hâli görünce pâzûbendi kızın koluna geçirdi. Kız derhâl kelâm edip:

-Allah'a hamd olsun tekrar hayât buldum.

Dedi şehzâde:

-Sen kimsin ve bu hâl nedir?

Diye sorunca kız başından geçen bütün mâcerâyı şehzâdeye nakl etdi. Şehzâde:

-Ya bu çocuk nedir? Deyince kız:

-Saraya gönderdiğim gülleri gayet harâretli koklamanız beni hamile bırakmıştı.

Dedi. Şehzâde Cenâb-ı Hakkın bu esrârına hayretler etti ve kızı çocuk ile beraber alıp doğru saraya geldi. Süd ninesi ile kızını câlib edip:

-Ey mel'ûnlar böyle cinâyetler etmekten mademki hayâ etmediniz ben de sizi cellâda teslîm edeyim.

Deyip boyunlarını urmak üzere cellâda gönderdi. Ve kırk gün kırk gece düğün dernek yapıp murâdına nâil oldular.

Hitam

Tasa Kuşunun Hikâyesi

Râvivân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet iderler ki: Zaman-ı kadîmde bir şâhın bir kızı vardı. Bu sultan hanım dâimâ hoca hanımla birlikte muhabbet ederdi. Bir gün hoca hanımın dalgın dalgın düşünmekte olduğunu sultan hanım görünce merâk etti ve hoca hanıma: Hoca hanım, ne düşünüyorsun? Dedi. Hoca hanım dahi:

-A benim güzel sultanım. Tasam vardır da onun için düşünüyorum.

Sultan hanım – Aman hoca hanım tasa nedir? Nasıl şeydir? Ricâ ederim bana da ondan alıver de göreyim!

Hoca hanım sultan hanımın bu sâflığına gülerek ve beş on altınını alarak doğru çarşıya gider kafes içinde bir tasa kuşu satın alarak sultan hanıma getirip:

-İşte sultanım tasa kuşu budur.

Sultan hanım bütün vaktini bu kuş ile geçirmeye başlar. Birkaç gün sonra da câriyeleri ile has bağçeye havuz başına gider tasa kuşunu dahi beraber getirip bir ağacın üzerine asar masal bu ya! Bu sırada kuş lisâna gelip:

-Ey sultanım beni biraz kafesten çıkar da sâir kuşlar ile beraber gezeyim ben yine gelirim.

Der. Sultan hanım kuşun ricâsını kâbul edip kafesten çıkar kuş uçar ve diğer kuşların yanına gider. Fakat iki saat sonra avdet eder ve sultan hanımı kapınca havalanıp uçar böylece bir iki saat uçtuktan sonra büyük bir dağın üzerine sultan hanımı bırakarak:

-İşte gördün mü tasayı? Bundan böyle sana ne tasalar göstereceğim.

Der. Ve gāib olur. Zavallı sultan hanım dağ başında aç, bî-ilâc kaldı ve gide gide yolda bir çobana tesâdüf etti. Çobana:

-Çoban şu üzerindeki elbiseyi bana ver, ben de sana elbiselerimi vereyim?

Der. Çoban sultan hanımın bu teklîfini kâbul edip elbiselerini verir. Sultan hanım çobanın elbiselerini giyip şehre doğru gitmeye başlar. Şehre varınca bir kahveye girip kahveciye:

-Baba! Beni yanına çırak olarak alır mısın?

Kahveci bunu kâbul eder. Bir gün kahveci bu çırağına:

-Ben bu akşam evime gideceğim. Sen kahvede yat, kimse bir şey çalmasın, güzelce bak.

Deyip gider. Akşam olunca kız kahveyi kapatıp uyur. Tam gece yarısı ma'hûd tasa kuşu çıka gelir ve kahvede her ne var ise nargile, fincan, cümlesini kırıp döker. Ve sonra sultan hanımı uyandırıp:

-İşte gördün mü sultan? Sana daha ne tasalar göstereceğim.

Diyerek uçar gider. Sabah olunca kahveci gelir, bir de ne görsün; ne kadar eşyâ' var ise cümlesi hurde-hâş olmuş, hemân kıza güzel bir dayak atarak kapı dışarı eder.

Kız ağlaya, ağlaya dükkândan ayrılır, yolda bir terzi dükkânına tesâdüf edip girer. Bayram üzeri olduğundan saraydan elbiseler ısmarlanmış, terziler kesip biçmekte. Kız ustalarının yanına gelip:

-Usta beni de çırak olarak dükkânına alır mısın?

Der ve kendini nihâyet kâbul ettirir. Birkaç gün sonra terzi hânesine gidip kızı dükkânda bırakır. Gecenin nısfı olur olmaz ma'hûd kuş yine gelir, dükkânda ne kadar elbise ve kumaş var ise kâffesini yırtar ve sultan hanımı uyandırarak:

-Sultan hanım! İşte gördün mü tasayı sana daha ne tasalar göstereceğim.

Diyerek uçup gider. Sabah olur, usta dükkâna gelir. Bir de ne baksın. Saraydan ısmarlanmış olan elbiseler ile henüz biçilmemiş ne kadar kumaş topları var ise cümlesi parça parça olmuş. Zavallı başını taştan taşa urarak:

-Eyvâh! Benim bu kadar zahmetlerim nereye gitti? Bu kadar kumaşlarım parça parça olmuş ben ne yapacağım?

Ağlamağa başlar. Ve çırağı yanına çağırıp! Bunları kim kesti- diye sorar ise de kız asla cevâb vermeyince:

-Akçan yok ki alayım. Canını alacak değilim ya? Haydi def' ol. Bari gözüm görmesin. Der ve güzelce dayak atıp dükkândan hârice atar. Bî-çâre kız ağlaya ağlaya

giderken yolda bir âvîzeci dükkânına rast gelir ve çırak olarak kabûlünü sahibinden ricâ eyler, nihâyet kendini buna da kabûl ettirir.

Günlerden bir gün ustası düğüne da'vet edilir. Dükkânı çırağa teslîm edip:

-Dükkâna güzelce bak, bir şeyi kırma!

Diye sıkı sıkı tenbîh eder. Akşam olunca kız dükkânı kapayıp bir köşesinde uykuya varır ve o zaman, ma'hûd kuş çıka gelir. Dükkânda ne kadar âvîze var ise cümlesini kırar. Sultan hanıma:

-Nasıl sultanım. Gördün mü tasayı? Sana daha ne tasalar göstereceğim.

Deyip uçar. Sabah oldukta kız dükkânı açıp neden sonra ustası gelir, bir de bakar ki dükkânda ne kadar âvîze var ise cümlesi kırılmış hurde-hâş olmuş. Yasından az kaldı ki kendini assın. Hemân eline bir sopa alır, kızı bir iyice döğer kapı dışarı eder.

Kız bu hâle karşı ne yapacağını ağlaya ağlaya düşünür, ve:

-Hangi dükkâna girdim ise bu kuşun yüzünden bunca ziyânlar ettim, dayaklar yedim. Bari başımı alıp yine dağdan dağa gideyim.

Diyerek tekrar dağlara düşer. Akşam olur, aç susuz dağlarda kalır. Etrafını vahşî, yırtıcı hayvanlar alır. Korkar, bir ağacın üzerine çıkıp geceyi orada geçirir.

Sabah olup şafak atdıkta uzaktan bir kalabalık görülür. O memleket şâhının oğlu o gün ava çıkmış. Ağaç üzerinde uzaktan bir gölge görünce kuş zannederek geriden nişân alıp ok atar, ok ağaca saplanır. Bir de ağacın yanına gelip görür ki kuş zannettiği benî-Âdeme benzer. Şehzâde korkarak:

-İn misin? Cin misin?

Dedikde kız:

-Ben benî-Âdemim.

Cevâbını verir. Derhâl şehzâde bunu aşağıya alıp doğru saraya getirir ve hamama götürüp yıkattıktan sonra zenne elbiselerini giydirdikte bir de ne baksın, ayın on dördüne benzer, cihânda misâli bulunmaz bir dilber!..

Şehzâde bunu görünce o saat âşık olur ve doğruca şâh pederinin huzuruna çıkıp der ki:

-Şâh baba! Geçen gün ava çıkmış idim. Av avlarken ağacın birisinde bir kız görüp aldım getirdim. Bu kız benim kısmetimdir. Anı bana nikâh etmeye müsâade buyurun.

Şâh dahi: bu nasıl bir kızdır. Ben de bir kere göreyim emrini vermekle kızı şâhın huzuruna çıkardılar. Şâh kızı görüp beğenir ve hemân şehzâdeye nikâh eyler ve kırk gün kırk gece düğün dernek eyler. Kırk birinci cum'a gecesi şehzâde gerdeğe girer ve o gece sultan hanım hamile kalır. Nihâyet dokuz ay on gün deyince şehzâdenin dünyaya bir kerîmesi gelir.

Çocuk böylece kundakda büyümekte olsun bir gece şehzâde ile sultan hanım uyurlarken gecenin bir nısfında ma'hûd tasa kuşu gelerek sultan hanımın kızını alır ve sultanın ağzına bir mikdâr kan sürüp uçmadan evvel uyandırarak:

-Çocuğu alıp gidiyorum. Nasıl gördün mü tasayı? Sana daha ne tasalar göstereceğim diyerek uçup gider.

Sabah oldukta şehzâde kalkar ve görür ki çocuk yok, sultan hanımın ağzı ise kanlar içinde aklı başından gidip doğru pederine hâl ü keyfiyyeti ifâde etmekte pederi:

-Oğlum bu kızı sen nereden getirdin?

Şehzâde -dağda bulup getirdim.

-O hâlde bu kız yabân kızıdır. Elbette adam yer.

Şâh kızın hemân def'ini emr eyler ise de hikâyeyi uzatmayalım. Şehzâde kıza olan aşkını yıkamaz, afvını ister hâm ederek pederine kaûbul ettirir. Bu hâl ile hayli müddet daha geçer, sultan hanım yine gebe kalıp dünyaya bir kız çocuğu daha getirir. Fakat evvelki minvâl üzere tasa kuşu yine gelip çocuğu alır ve sultan hanımın ağzına kan sürüp giderken uyandırarak evvelki gibi:

-İşte bu çocuğu dahi aldım. Nasıl gördün mü tasayı, sana daha ne tasalar göstereceğim.

Sabah oldukta şehzâde uyanıp bakar ki yine çocuk yok. Sultan hanımın ağzı dahi kan içinde hemân keyfiyyet şâha bildirilir, şâh dahi:

-Şu sâ'atte kızın boynunu urasınız! Diye emr eder ise de şehzâde yine pederine gelip ricâ ederek bu def'a dahi kızın hayatı şehzâdeye bağışlanır.

Gel zaman, git zaman birkaç ay sonra kız tekrar hamile kalıp bu def'a dünyaya bir oğlan çocuk getirir. Şehzâde çocuğa sevinir ve vâlidesinin hâli üzerine düşünmeye başlar.

Şayet bu def'a dahi çocuğu yiyecek olursa pederi şâha söz söyletmeden katl ettirir. Nihâyet şehzâdenin hatırına bu gece uyumamak gelir ve buna çâre olarak eline bir iğne alır, iğnenin ucunu çenesine tutar ve bu sûretle şâyet uyku galebe edip başı meyl edecek olursa iğne çenesine te'sîr edip uyandırsın.

Şehzâde bu tedbîri alır, fakat nihâyet uyku galebe eder ve iğne elinden düşer. Tam gecenin nısfı oldukta ma'hûd kuş çıka gelir ve çocuğu alıp minvâl-i sâbık veçhile sultan hanımın ağzına kan sürdükten sonra uyandırıp:

-İşte sultanım bu çocuğu dahi alıp giderim. Nasıl gördün mü tasayı? Sana daha ne tasalar göstereceğim.

Deyip uçar.

Sabah olup şehzâde uyanınca bir de ne görür. Yine çocuk yok. Sultanın ağzı burnu kanlar içinde.. Hemân keyfiyyet şâha haber verilir ve şâh da kızın cellâda teslîmini emr eyler.

Cellâd kızın ellerini arkasından bağlayıp büyük bir meydânda boyununu urmağa götürür. Fakat cellâd kızın güzelliğine bakıp hayrân olarak bunu urmağa kıyamaz:

-Haydi, git sultanım. Fakat sakın saraya gelme. Hangi tarafa gidersen git Allah sana selâmet versin.

Deyip salıverir. Sultan hanım ağlaya ağlaya yine dağlara düşer. Tam bu aralık ma'hûd tasa kuşu zuhûr eder ve sultan hanımı kapıp tekrar uçar ve göz ile görülmemiş, dil ile vasf olunmamış derecede azîm ve müzeyyen bir sarayın bağçesine atar. Orada kuş bir kere silkinip ayın on dördü gibi güzel bir civân olduğu görülür. Sultan hanım bu hâlden taaccübde iken bir de bakar ki nûr topu gibi üç çocuk kendisini karşılamağa geliyorlar. Sultan hanımın derhâl bu çocuklara kanı kaynayıp gözleri yaşlar ile dolar.

Bu yiğit ile beraber saraya girip nihâyet murassa' bir meydandan geçtikten sonra sırma saçaklı döşemeler ile müzeyyen bir odaya girip otururlar. Delikanlı sultan hanıma:

-Sultanım. Sana bunca meşakkatler ettim. Çocuklarını dahi alıp kaçtım. Sonra seni cellâda verdiler, canına kast ettiler yine beni ele vermedin, sabr ve tahammül ettin işte ben de bu sabra ve tahammülüne mükâfât olarak sana Hüdânın emriyle bu büyük sarayı yaptırdım. Bu çocukların üçü dahi senin çocuklarındır. Ben de bundan böyle senin emrine mutî bir köleyim.

Deyince sultan hanım hemân orada çocuklarına sarılıp iki gözlerinden öperek bağrına bastı. Çocuklar dahi analarının boynuna sarılıp her iki tarafın gözlerinden tatlı tatlı sevinç yaşları akmağa başladı. Velhâsıl dünyalar bunların oldu.

Biz şimdi vâlide ile çocukları böylece köşkte mes'ûd bırakalım da şehzâdeye gelelim: Zavallı şehzâde çocukların öldüğüne mi yansın, familyasını gâyetle sevdiğinden onun cellâda teslîm edildiğine mi acısın, bilemiyor idi! Gece gündüz bu hasretle âh ü figân ederek tesellî bulamıyordu. Kendini eğlendirmek için birçok adamlar ta'yîn edilmişti. Bunlardan biri bir ihtiyâr tiryâkî idi ki şehzâde kendisini çok sever idi, her gün şehzâdeye envâî hikâyeler nakl edip tesellî eder, eğlendirir idi. Tiryâkînin ise bir gün afyonu tükenir, şehzâdeden yarım sâ'at kadar ruhsat alıp çarşıya gider. Burada görür ki ileride muazzam bir saray binâ edilmiş: bu saray ne zaman yapıldı, ben bütün gün buradan gelip geçerim böyle bir şeyin eseri bile yok idi. Acabâ rü'yâ mıdır, hayâl midir? Diyerek kendi kendine düşünür ve bir kere şu sarayın etrafını bir göreyim der. Bu karar üzerine saraya doğru gelmekte olsun; köşkte sultan hanım ile yiğit oturuyorlar idi. Uzaktan bu tiryâkîyi görüp mezkûr yiğit sultanım şehzâdenin tiryâkîsi geliyor şunun ile biraz eğlenelim dedikte sultan hanım sen bilirsin der tiryâkî gelip sarayın etrâfını gezerken bu yiğit pencereden aşağa bir sihirli hâs gül atıp tiryâkî dahi o düşen gülü alıp bir kere kokladıkta; oh ne güzel kokuyor gülün ya sen kendin nasıl kokarsın? Ağzına bunu vird edip 'avdet eder. Yollarda sevinerek gelir ve bunu gören kişi peşine düşer ve 'acaba bu âdem deli mi oldu deyip yanına elli altmış kişi toplanarak bakarlar idi.

Biz gelelim şehzâdeye bakar ki iki sâ'at oldu tiryâkî gelmez canı sıkılıp vekîl-harcına emreder. Var tiryâkîyi nerede bulur isen al götür der. Vekîl-harç dahi tiryâkînin

peşine düşer. Bir de bakar ki meydanda bir kalabalık var ‘acaba şu nedir deyü gidip gördükte ne bakarsın! Bizim tiryâkî hemen yanına gelip şehzâde seni ister deyü tiryâkî dahi ‘oh ne güzel kokuyor gülün böyle kendin nasıl kokarsın?’ der vekîl-harca ayıdır. Şu saraydan gül atarlarsa sakın alma der. Bu dahi gideyim şunu göreyim deyip saraya doğru geldikte mezkûr yiğit bunu görüp sultana ayıdır. Şehzâdenin vekîl-harcı geliyor. İçeri alayım mı? Dedikte sultan hanım dahi siz bilirsiniz efendim der. Mezkûr yiğit hemen sarayın kapılarını güşâd ettirir. Vekîl-harç dahi doğruca sarayın kapısından içeriye girdikte hemen câriyeler gelip bunu karşılar. Yukarıya çıktıkta yiğit ayıdır. Elbiselerini çıkarsın da öyle gelsin yanıma vekîl-harç dahi sâ’ir odaya gidip soyunup bir de külâhına al urup çeker; külâhı çıkmaz. Her ne kadar zor ederse de bir türlü çıkaramaz câriyeler dahi efendisine gidip vekîl-harç bir de külâhını çıkaramadı dediklerinde o nasıl âdemdir. Külâhını çıkarmıyor. Kovun taşraya dedi. Hemen oradan vekîl-harç saray kapısında eğilip kunduralarını giyeceği vakit bir de başından yere düşer. Vekîl-harç dahi külâhı alıp içeride çıkmadın, taşrada niye çıktın? Deyip külâhını yere urarak doğru tiryâkînin yanına varır tiryâkî bunu görüp ikisinin merakları ziyâdeleşir. Biz gelelim şehzâdeye. Tiryâkîye vekîl-harcı gönderdi. O da gelmedi. Sonra bunların arkasından hazînedâr ağayı gönderir. Hâsıl-ı kelâm hazînedâr ağa gelip bunların hâlini böyle görünce ta’accüb eder ve yanlarına gelip der ki: Ne oldu sizlere? Tiryâkî dahi şu saraydan gül atarlar ise alıp koklama, vekîl-harç dahi saraya gider isen külâhı çıkar da öyle git dediklerinde hazînedâr ağa dahi doğru saraya gider. Ol yiğit dahi sultanım şehzâdenin hazînedâr ağası geliyor. Buna da bir şey yapayım mı dedikte; siz bilirsiniz der. Hazînedâr ağa saraydan içeri girdikte bu yiğit ayıdır bunu da soyun gecelik urbasını giysin de yanıma öyle gelsin. Bir de elbiseleri çıkar pantalonu çıkmaz. Her ne kadar kendisini zor etti ise de bir türlü çıkaramadı. Hemen câriyeler bunu haber verdiler. Bu yiğit dahi ayıdır: Bir pantalonu dahi çıkaramayan âdem öyle nasıl âdemdir dedikte hazînedâr ağasını dahi saraydan taşraya kovdular. Bu dahi kapıdan bir adım atar atmaz şalvarı kendi kendine aşağı indikte hemen bu dahi şalvara; içeride inmeyip taşrada niye indin deyü kaldırıp yerlere urarak bunların yanına gelir. Şehzâde dahi pür-âteş olup ‘acaba ne hâl oldu bunlara diye saraydan çıkıp gider iken bunlara tesâdüf eder. Ne oldu sizlere deyü su’âl eyledikte tiryâkî ayıdır. Şu saraydan gül atarlar ise alıp koklama; vekîl-harç dahi külâhını çıkar da öyle git; öbürü dahi şalvarını çıkar da git deyü söylediklerinde şehzâdenin ‘aklı başından gidip bu ne demek olsun deyü saraya

dâhil oldu. Bir de içeriye girip sultan hanım evvel ve ol yiğit ve üç dâne çocuklar ve câriyeler cümlesi birden ‘izzet ü ikrâm ü istikbâl birle yukarıya çıkardılar. Bir odada oturup muhabbete başladılar ve çocukların büyüğünün elinde iskemle ve ortancasının elinde peşkîr ve küçüğünün elinde tepsi içinde bir tabak ve tabağın içinde armut ve yanında dahi bir kaşık vardır. Hemen büyüğü iskemleyi yere koyup ve ortancası dahi peşkîri şehzâdenin önüne koyup ve küçüğü dahi elindeki tepsiyi koydukta şehzâde ta’accübde kaldı. Nihâyet o çocuklara ayıdır armut kaşık ile yenir mi? Çocuklar dahi âdem oğlu insan yer mi dediklerinde şehzâde dahi bir kere sükût edip tefekkür eyledi. İşte biz senin çocuğunuz, işte vâlidemiz. Bu yiğit dahi içeriye girip ayıdır. Şehzâde, dîdeleriniz rûşen olsun! İşte sultan hanım, işte bu da çocukların dedikte ol zamân çocuklar gelip babasının boynuna sarılırlar ve sultan hanım dahi efendisine sarılıp birbirleriyle cân-ı gönülden muhabbet edip şâd olurlar. Bu yiğit ayıdır. Şehzâde bendeniz sizin kölenizim ve sultan hanım beni akçe ile aldı. Esîr oldum. Vâlidem dahi böyle inkisâr etti bendeniz de bu hâle giriftâr oldum. Lutf u kereminizden ruhsat buyrulur ise sâye-i ‘âlinizde memleketime gidip nâm-ı pederimi bir kere göreyim ta ki bana hasret kalmışlardır. Oradan ruhsat alıp çıkıp gitti. Bunlar dahi yeniden nikâh olup kırk gün kırk gece düğün dernek olup onlar dahi murâdlarına nâ’il olmuş. Mevlâ bizleri dahi murâd u maksûdumuza nâ’il eyleye âmîn ya mu’în!

Hitam

Safâ ile Cefâ Hikâyesi

Râiyân-ı âhbâr ve nâkilân-ı âsâr şöyle rivâyet ederler ki zamân-ı evâ'ilde bir 'adil pâdişâh var idi ve bu pâdişâhın zürriyeti dünyâya gelmemiş idi. Bir gün lâlasını alıp tebdîl-i hey'etde seyre çıktılar. Bir çeşme başına gelip pâk âbdest alıp namâz kılarken öteden beri bir dervîş zuhur edip bunların yanına geldi. Selâmun 'aleyküm pâdişâhım ve 'aleyküm selâm dervîş baba. Benim pâdişâh olduğumu bildin. Murâdımı dahi bilirsin dedikte dervîş dahi pâdişâhım senin dünyaya hiç zürriyetin gelmemiştir deyip cebinden bir elma çıkarıp al pâdişâhım. Bu elmayı sultan hanım ile soyup yarısını kendin ye yarısını dayeye veresiniz. Dünyâya bir evlâdınız gelir amma sakın ben gelmeyince ismini tesmiye etmeyiniz. Hemen dervîşe para vermek için elini cebine sokar. Bir de bakar ki dervîş gâ'ib olmuş. Oradan kalkıp doğru saraya geldiler. Elmayı soyup yarısını sultan hanım ve yarısını dayeye verdiler. Ekl edip akşam yattılar. Bunlara zürriyet verip dokuz ay on gün deyince pâdişâhın dünyaya bir erkek evlâdı ve dayeden bir er dahi zuhur eyledi. Hemen pâdişâh fukaralara külliyetli bâhşîşler verdi. Nihâyet şehzâde ile lâlası dört beş yaşına girip bunları mektebe verdiler ki ilm tahsîl etsinler diye. Mektebde ise bunlara isimsiz şehzâde diye çağırırlar idi.

Bir gün şehzâdenin gücüne gelip doğru pederine gidip ey benim pederim ismim yok mu? Niçin koymadınız? Dedikte oğlum sen bir dervîşten hâsıl oldun ol dervîş gelmeyince ismini tesmiye edemem. Vezîr vüzera meclis olup; ey pâdişâhım! Dervîş kim bilir ne zamâ gelir? Biz ismini tesmiye edelim dedikte; pek güzel olur deyip şehzâdenin ismini tesmiye edecekleri vakit dervîş zuhûr eyledi. Ey pâdişâhım şehzâdenin Safâ ve lâlasının ismi dahi Cefâ'dır deyip çıkıp gitti. Tamâm, bunlar gereği gibi 'ilmi tahsîl edip bir gün Safâ ile Cefâ hâs bağçeye gidip gezerken Cefâ Safâ'ya âbdest almağa gidiyorum deyip gitti. Şimdi Safâ'dır dört tarafa bakarken orada bir dervîş zuhûr eyledi. Cebinden bir resim çıkarıp şehzâdeye verdi. Bir de nazar eyledi ki ayın on dördü gibi bir kız; tasvîr-i cihan, mâhbûb-ı zamân. Hemen bu resme âşık olup yere düşüp bayıldı. Bir zamân sonra 'aklı başına gelip Cefâ'yı alıp doğru saraya geldiler. Şehzâde hasta yatıp günden güne sararıp soldu. Etıbbâ ve hocalar baktılar ise de bir türlü çâre bulamadılar. Şehzâdenin derdini kim bilir? Cefâ bilir deyip çağırıp el pençe dîvân durdu. Pâdişâh dahi ey Cefâ benim oğlumun hastalığı nedir? Bana haber

veresin. Sana kırk gün mühlet kırk birinci günü boynunu keserim deyince Cefâ Safâ'nın yanına gelip; ey benim şehzâdem! Pederiniz bendenize kırk gün mühlet verdi. Hastalığınız ne ise bendenize söyleyiniz zîrâ kırk birinci günü boynumu uracaktır deyip her ne kadar yalvardı ise de aslâ cevâb alamadı. Kırk birinci günü oldukta ey şehzâdem işte bugün ayrılık günüdür. Gel sein ile helâlleşelim deyip boynuna sarıldı. Dîdelerinden yaş yerine kan revân oldu. Cefâ Allaha ısmarladık deyip dönüp giderken çağırıp; gel Cefâ. Al şu tasvîri de pederime ver dedi. Cefâ kızın tasvîrini alıp sevinerek doğru pederine gelip ey pâdişâhım müjdeler olsun şehzâde bir kız tasvîri verdi. Bir de bakar ki Yemen pâdişâhının kızıdır. Safâ'ya gelip ey benim oğlum çünkü Yemen pâdişâhının kızına âşık. Sen de bu ana kadar niçin söylemezsin? Ben bir pâdişâh olayım da oğlumun çâresini bulamayayım deyip oradan Cefâ'yı çağırıp Yemen pâdişâhının kızını senden isterim deyip emir buyurdu. Safâ der ki Cefâ nerede ise ben de oradayım. Ruhsatınız olur ise Cefâ ile beraber gideriz. Oradan validesiyle helâlleşip yol tedârikini görüp hayvânlara süvâr olup yola revân oldular. Gide gide bir çeşme başına gelip hayvânları çayıra koyuverdiler, gittiler. Kendileri dahi bir mikdâr istirâate vardılar ve bir de bakar ki bir kocakarı elinde bir destî su almağa geldi. Vâlideye su'âl eder ki ey vâlide bu memlekete ne memleket derler; oğlum buraya Yemen memleketi derler. Vâlide bu gece bizi misâfir alır mısın? Dedikte oğlum yatacak yerim yoktur dedikte şehzâde dahi cebinden bir avuç altın çıkarıp verince; karı dahi oğlum yatacak yerim de var hayvânlar için ahırım da var deyip bunları evine alıp geldi. Hayvânları ahıra bağlayıp yukarı çıktılar. Vâlide bizim hiç ahvâlimizi su'âl etmezsin deyince oğlum; nedir söyle bakayım? Deyip bunlar der ben İstanbul pâdişâhının oğluyum. Yemen pâdişâhının kızına âşık oldum anın için bu diyâr-ı gurbete düştüm. 'Acaba burada mı? Dedikte, evet, oğlum ben anın hocasıyım. Bu hafta Hind pâdişâhının oğluna gelin gidiyor dedikte bir kere derûnunda âh edip felek âyinesini siyâh eyledi. Ferdâsı gün hoca hanıma haber geldi ki buyrun sultan hanım sizi ister diye. Hoca hanım der ki oğlum taşrada bana misâfir geldi. Bırakayım da gideyim mi? Dedikte ol sâ'at gidip haber verdiler. Misâfirlerini alıp gelsin diye emir geldi.

Biz gelelim Safâ ile Cefâ'ya bir elmadan hâsıl oldukları için asla birbirlerinden fark olunmazdı. Hoca hanım der ki ey oğlum ne dersiniz? Sizleri dahi da'vet eylemişler. Buyrun gidelim. Safâ der ki bana yaşmak ferâce getir. Elbiselerimi tebdîl

edip öyle gideyim dedikte pek güzel olur deyip yaşmak ferâce giyip hoca hanım ile beraber saraya duhul eylediler. Yemen pâdişâhının kerîmesi ayın on dördü gibi reftâr ederek nerdübândan aşağa inip bunları câriyeler ile karşıladı Safâ dahi bunu görünce eli ve ayağı titremeğe başladı. Her nasıl ise bunlar yukarı çıkıp bir odada sâkin oldular. Ferâcelerini yaşmaklarını çıkarıp muhabbete başladılar. Kahve, duhân içildikten sonra ey hoca hanım bu misâfir nereden geldi ve kimdir? Dedikte memleketten geldi. Akrabâ-yı ta'allukâtımdır. Pek güzel memnun oldum dedi. Akşam olup ey hoca hanım bu gece burada mihmân olasınız. Sizi bir yere koyuvermem dedi. Aman kızım hânede vâlidesi var. Buraya geldiğinden haberi yoktur. Merâk eder yarın validesinden izin alayım da getireyim dedi. Oradan kalkıp doğru hâneye geldiler. Ol gece yatıp ferdâsı günü Safâ'yı hânede bırakıp Cefâ'yı alıp doğru saraya geldiler. Akşam olup ta'âmlar ekl olunduktan sonra hoca hanıma iri bir oda verdiler. Bunlar dahi ikisi bir odaya çekilip altın ve gümüş şem'dâları ihrâk edip ve kuş tüyünden şilteler yapılıp yattılar. Kızdır hemen Cefâ'ya sarılıp bûs eyledi. Sen de bana sarılıp bûs eylesene dedi. Cefâ dahi sarılıp bûs eyledi. Kız ayıdır bu erkek öpüşü dedi. Nihâyet kendini bildirdi ve dünkü gelen dahi İstanbul pâdişâhının oğludur ve senin aşığındır. İkisinin bir elma ile hâsıl olduğunu "min evvelihi ile'l âhirihi" bir bir ifâde eyledi. Kızın aşkı ziyâdelendi. Buna tedbîr etmek gerek dedi. Ey Cefâ yarın ben Hind pâdişâhının oğluna gelin gidiyorum. Karşıda yarım sâ'atlik yerde bir türbe vardır. Evvelâ ol türbeye uğrayıp ziyâret etmeyince gitmeyiz. Siz yarın hoca hanımdan kalkıp doğru türbeye gelesiniz. Türbeciye bir mikdâr akçe verip içeriye girip beni bekleyesiniz. Biz araba ile türbeye gelip ben arabadan inip yalnız türbeye girerim. Üzerimde olan gelin elbiselerimi aynı sâ'atte sana giydiririm. Sen arabaya binip Hind padişahının oğluna gelin gidesin. Oradan Safâ ile bendeniz çıkıp kaçarız; filânca dağda seni bekleriz. Sen de oradan bir gün kaçıp gelesin dedi. Ol gece kavl ü karâr kıldılar. Sabah olup hoca hanım ile Cefâ kalkıp hanelerine geldiler. Bu işleri gizlice Safâ'ya nakletti. Hoca hanıma bir mikdâr altın verip Allaha emânet olun deyip hâneden çıkıp türbeye geldiler. Türbeciye bir avuç altın verip Safâ ile Cefâ türbenin bir köşesine siper oldular.

Kıssayı dırâz etmeyelim. Öteden beri arabalar geldikte gelin hanım arabadan inip türbeye girdi. Bir de baktı ki Safâ ile Cefâ orada. Hemen durmayıp üzerinde olan elbiselerini çıkarıp Cefâ'ya verip oradan kalkıp arabaya geldiği gibi hemen kucaklayıp

arabaya koydular. Hayvânlara bir kamçı urup Hind cânibine revân oldular. Günlerden bir gün Hind'e dâhil olup Yemen pâdişâhının kızı Hind pâdişâhının oğluna gelin geliyor deyü toplar atılıp şenlikler icrâ olundu. Saray kapıları açılıp karşıladılar. Câriyeler koltuklayıp üçüncü kata çıkardılar. Hâsıl-ı kelâm ol gece Cefâ'yı kız zannıyla gerdeğe koydular. Ol gece güveğiye bend olmadı. Sabah oldukta şehzâde çehre ederek çıkıp gitti. Gûyâ gelin hanım sarayda kaldı. Bir iki gün mürurundan sonra gelin hanım bagçede gezinirken öteden beri güveğinin hemşîresi zuhûr eyledi. Ey sultanım gel senin ile şurada Mevlâya bir du'â edelim. Elbette birimizden birimiz erkek oluruz dedi. Kızın dahi cânına minnet olup Cefâ du'â edip kız âmîn dedi. Bunlardır kendilerini yoklayıp kız ayıdır ben de bir şey yoktur. Cefâ ayıdır bendenizde bir mikdâr olmağa başladı deyip sarmaş dolaş olup; şeftâlûnun olmuşlarını toplayıp olacaklarını meydana attılar. Cefâ der ki burada durmak olmaz memleketimize gidelim dedi. Bunlar oradan hayvânlara süvâr olup nerdesin Safâ deyip râh-ı revân oldular.

Dört beş gün sonra bunlara eriştiler. Hâl hâtır soruştular. Başına gelen işleri bir bir naklettiler. Bunlar da burada sâkin olsun biz gelelim Hind cânibine. Akşam olup bir de bakarlar ki ne gelin var ne güveğinin hemşîresi. Saray içinde bir figân koptu. Hemen hoca hanımı çağırıp remile baktırdı ki eyvâh bize gelen oğlan kızı ve hem güveğinin hemşîresini almış kaçarlar. Hemen hoca hanım bir esb sihirleyip üzerlerine gönderdi kim helâk olsun deyü. Hayvân dört nala gelip ol sâ'at bunların üzerlerine geleceği vakit dervîş zuhûr edip ey Cefâ yerden bir avuç toprak al da gelen hayvânın üzerine serp deyü gā'ib oldu. Bir de bakar ki bir esb; misli, mendi cihanda yoktur. Yerden bir avuç toprak alarak üzerine serptiği anda bir miskîn hayvân oldu. Hoca hanım bunun üzerine bir geyik gönderdi ve tüyleri envâ' renkte ve boynuzları dahi dört tarafa ziyâ vererek böyle dil-ber bir hayvân idi. Safâ der ki bu hayvâı güzelce tutup pederime armağan götüreyim dedi. Cefâ dahi yerden bir avuç toprak alıp hayvâna serpti anında miskîn hayvân oldu. Şehzâde dahi Cefâ'ya hasım oldu. Bunun üzerine hoca hanım bir ejderhâ sihirleyerek gönderdi. Ağzından ve burnundan ateşler saçarak yıldırım misâli gelir. Anı dahi toprak urarak helâk eyledi. Bunlar oradan kalkarak yola revân olup birkaç gün mürurundan sonra İstanbul'a geldiler. Pâdişâhım müjde olsun şehzâde geliyor dedikte toplar atılıp şenlikler oldu. Vezîr vüzerâsı karşılayarak saraya getirdiler. Ey benim pederim şu vakit Cefâ'yı telef etmelisin dedi.

Pâdişâh da cellâda emreyledi. Cellâ dahi Cefâ'nın elinden tuttu. Doğru dağın başına boynunu urmağa götürüp cellâddır yüzüne bakarak bir türlü yiğide kıyamaz. Hemen oradan bir kelb yavrusunu keserek Cefâ'nın gömleğini kana bulayıp ve Cefâ'yı dahi iki taşın arasına koyarak sonra kanlı gömleğini pâdişâha götürdü. Bir iki günden sonra şehzdenin hatırına bu geldi ki yollarda kim meşakkatimizi çekerdi. Eyvâh benim Cefâm neredesin deyü Safâ'dır dağlara düştü aramağa; biz gelelim Cefâ'ya. Haylî vakitten beri bîçâre taşın arasında kalmış ne ekmek var; ne de su… Dağ parçası gibi yiğit iğne iplik olmuş iki sâ'atte bir başını kaldırır Safâ Safâ der idi. Görenin ciğeri hûn olurdu.

Bir gün ol taraftan kervân geçerken kulağına bir inilti geldi. Nedir diye aradı ise de bulamayıp geçip gitti. Şehzâde buna tesâdüf eder. Ey kervâncı şuralarda hiçbir âdem gördün mü? Dedikte kervâncı dahi şu dağın tepesinde kulağıma bir inilti geldi. Aradım, bulamadım. Ne olduğunu dahi bilmem dedi. Hemen şehzâde durmayıp dağın tepesine çıktı. Bir de kulak vererek dinledi. İki taşın arasında gāyetle ince bir âvâz iki sâ'atte bir Safâ Safâ der idi. Şehzâde bunu böyle görünce içinde ciğeri parça parça olur. Hemen zor edip taşları kaldırarak bir tarafa attı. Bir de baktı ki altı aylık çocuk gibi olmuş. Ana hitâben Cefâ Cefâ ben geldim diyerek kendisini bildirdi. Hemen orada birbirlerine sarmaş dolaş oldular. Oradan Cefâ'yı alıp ol tarafta bulunan hânelerin birisine gelir çorba pişirip bir iki gün güzelce bakarak bir mikdâr kendini bulup bir gün mezkûr hâneden kalkıp doğru saraya geldiler. Yemen pâdişâhının kızını kendine nikâh edip kırk gün kırk gece düğün olup kırk birinci gece iki muhib gerdeğe girip ber-murâd oldular. Bâkî ömürlerin safâ ile geçirdiler. Bu kıssa burada tamâm oldu ve's-selâm.

Hitam

Karayılan yâhut Sihirli Genç

Râviyân-ı âhbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rüzgâr şöyle rivâyet ederler ki zamân-ı evâ'ilde bir âdil pâdişâh var idi. Ol pâdişâhın dünyâ yüzüne hiç zürriyeti gelmeyip ve kendisi dahi gayetle ihtiyâr bulunduğundan bir gün vezîrini çağırıp; ey benim vezîrim ben ziyadesiyle ihtiyâr oldum ve dâr-ı dünyâda evlâdım yok. Eğer ben vefât eder isem tâc ü tahtım eller eline kalacak deyü söyledikte vezîri dahi pâdişâhım Mevlâ sizlere çok ömürler versin bunun için te'essüf etmeyesiniz. Yarın sizin ile birlikte tebdîl-i kıyâfet edip seyâhat etmek üzere taşraya gideriz. Belki bir ağzı duâlı âdeme tesâdüf ederiz. Mevlâ-yı müte'âl hazretleri bir zürriyet ihsân eder dedikte pâdişâh dahi bunu makbul görüp ferdâsı gün oldukta bunlar tebdîl-i câme olup siyâh gezmek üzere saraydan taşra çıkıp bir müddet gittikten sonra bir çeşme başına gelip istirâhat etmek üzere orada ârâm ederler. Bir de bakarlar ki karşıki taraftan aksakallı nûrânî arkasına bir beyaz aba giymiş bir dervîş gelir. Bir de bu dervîş bunlara selâmun aleyküm ey pâdişâhım. Pâdişâh dahi bunun selâmını aldıktan sonra ey dervîş dede sen benim pâdişâh olduğumu bildin gönlümde olan murâdı dahi bilirsin deyü dervîşe söyledikte dervîş dahi koynundan bir elma çıkarıp pâdişâha der ki; ey pâdişâhım bu elmayı al. Yarısını sultan hanıma ver yarısını dahi sen ekl edesin. Hüdâ sizlere bir evlâd verir deyip dervîş gā'ib olur.

Bunlar elmayı alıp dönüp doğru saraya gelip o akşam elmanın yarısını sultan hanım, yarısını pâdişâh ekl ederler. O gece mücâma'a ederler. Sultan hanım hâmile olup dokuz ay on gün dedikte bunun ağrısı tutup ebe hanımı çağırırlar. Sultan hanım hamlini vaz' ettirir. Bir de bakar ki bir karayılan doğduğu anda ebeyi sokup öldürür. Diğer ebeyi çağırırlar. Anı dahi öldürür. Memleket içinde öldürmedik kimse bırakmadı. Harem ağaları bir kapıdan bir kapıya ebe ararlar idi. Bir hatunun hânesine gelip vâlide burada hiç ebe var mı? Dedikte meğersem bu hatunun üveği kızı var idi. Gāyetle hasım idi. Ey oğullarım benim burada bir kızım vardır. Çocuk doğurtmakta yegâne ustadır. Bunlar bunu işitince ey vâlide kerîmenize ruhsat verin bizim ile gelsin saraya dedi. Hatun bu kızı çağırıp kızım seni saraydan çağırmışlar gidip sultan hanımın hamlini vaz' ettiresin dedi. Bîçâre kız dahi nâçâr kaldı. Doğru yol üzerinde validesinin mezarına geldi. Vâlideciğim vâlideciğim! Üveği vâlidem beni saraya yolluyor. Çocuk doğurmağa. Şimdi ben ölmeğe gidiyorum. Vâlideciğim bana imdâd eyle dedi.

Şimdi mezârdan bir âvâz gelir ki ey kızım saraya gider bir kutunun içine süt koyup andan sonra sultan hanımın yanına gidip, sütü karşısında tutasın. Anın karnındaki bir karayılandır. Bu çıkıp sana hamle kılacağı vakit bu kutuyu tutup yılan içine düşer düşmez kapağını kapayıp pâdişâha veresin dedi. Kız dahi sevinerek bir kutu alıp doğru saraya geldi. Sultan hanımın yanına gelip hamlini vaz' ederken karnından kara bir yılan çıkıp kıza hamle edeceği vakit kız dahi süt kutusunu karşısına tuttu. Bu yılan kutunun içine düşüp kız dahi kapağını kapayıp oradan alıp doğru sarayda pâdişâhın önüne getirip koydu. Pâdişâh dahi bunu görünce ta'accüb eyledi. Bu kıza külliyetli bahşîş ihsân eyledi. Kız dahi saraydan kalkıp doğru hânesine gelip pâdişâhtan aldığı ihsânı hatuna verdi. Bunlar burada sakin olsun biz gelelim sarayda kutunun içinde olan şehzâdeye. Buna bir câriye ta'yin edip her gün ilik verip bunun ile beslerler idi. Bu şehzâde dört beş yaşına girince bu cariyeye hitâben babama söyle beni mektebe başlatsın dedi. Oradan bu câriye doğru pâdişâhın huzuruna gelip efendim şehzâde mektebe başlanmasını istiyor dedikte pâdişâh dahi pek güzel olur deyip ferdâsı gün hocayı çağırıp geldikte; kutunun içinden bu karayılanı çıkarıp hocanın önüne gelip okutur iken hocayı sokup ol sâ'at öldürür. Diğer hoca çağırırlar; anı dahi öldürür.

Hâsıl-ı kelâm dünyâ yüzünde hiç hoca kalmaz; kâffesini öldürür. Bir gün vezîr vüzerâ meclis olur derler ki; pâdişâhım bu şehzâdenin ebesi kim ise ol okutur. Andan başka kimse okutamaz dediler.

Pâdişâh bu sözü ma'kûl görüp hademeleri ol sâ'at ebesine gönderirler. Bu kız hâneden çıkıp doğru validesinin mezarına gidip zâr ederek âh vâlideciğim, vâlideciğim! Senin ta'rîf eylediğin gibi yaptım. Bu yılanı çıkardım. Şimdi dahi okutmağa hoca isterler. Hep hocaları sokup öldürdü. Şimdi beni çağırırlar. Ne yapacağım artık bilmem diyince mezârdan bir âvâz gelip; ey kızım korkma sen kırk bir dâne gül dikenini koparıp ol yılana gidersin. Üzerine hücum ederse kırkı ile ur birisi ile dur dedi. Hemen kız kırk bir dâne gül dikenini aldığı gibi doğru saraya gelip şehzâdenin olduğu odaya geldi. Hemen karayılanı kutudan çıkarıp kızın yanına getirip bıraktılar. Kız dahi cüzü açıp oturur iken kıza hamle etmesiyle berâber kaldırıp dikenini üzerine indirir. Şehzâde okudu deyü pâdişâh çıkarıp kıza vâfir akçe verdi. Kız dahi akçeleri alıp doğru hânesine geldi ve akçeleri üveği validesine verdi.

Bunlar burada sâkin olsun biz gelelim şehzâdeye. Şehzâdedir on dört on beş yaşına girip bir gün pederine gelip baba beni evlendirin dedi. Nâçâr pederi buna bir kız alıp nikâh olduktan sonra gerdeğe koydular. Ol gece kızı sokup öldürür. Sabah oldukta bakar ki kızı öldürmüş. Kıssâyı dırâz etmeyelim. Nihâyet buna her ne kadar kız aldılar ise cümlesini öldürür. Dünyâ yüzünde kız kalmaz.

Bir gün vezîr vüzerâ meclis kurup pâdişâhım öyle olmaz. Şehzâdeyi kim okuttu ise ana verin. Andan başkası hayır etmez dediler. Bu sözü ma'kûl görüp kıza haber verdiler. Kız dahi hânesinden kalkıp doğru mezâristânda validesinin kabrine gelip zâr ederek vâlideciğim, vâlideciğim! Senin ta'rîfin üzre okuttum şimdi beni nikâh ile ana verecekler artık hâlim nice olacak bilmem deyip zâr ederken kabirden bir âvâz gelir ki ey kızım sakın korkma kırk dâne kirpi derisi alıp üzerine giyesin. Gerdeğe girdiğin vakit karayılan gelir ol gece üzerine hamle ederse dikeni ağzına batıp sonra bunu çıkar der. Sen de diyesin ki sen de esvâbını üzerinden çıkar; sonra da ben çıkarırım diyesin. Çıkarıp tekmîl oldukta ol sâ'at bir mangala koyup yakasın. Sonra ol yılan ayın on dördü gibi bir yiğit olur. Ol zaman ana mutî ol dedi. Kızdır gidip kırk bir dâne kirpi derisi alıp üzerine giyip doğru saraya gider. Hemen pâdişâh bu kızı şehzâdeye nikâh edip gerdeğe koyar. Kızdır bir mangal yakıp oda kapısının önüne bırakıp içeriye girer. Yılandır içeri girip kıza hamle eder. Ağzına kirpi derisi batınca çıkar esvâbını dedi. Kız dahi ayıdır; evvelâ sen esvâbını üzerinden çıkar da sonra ben çıkarayım deyince şehzâde başlar esvâbını çıkarmağa. Kâmilen çıkardıkta kız dahi esvâbını alıp hemen ateşe atıp yakar. Bir de bakar ki ayın on dördü gibi bir yiğit. Kız dahi esvâbını çıkarıp şehzâdeye mutî olup sarmaş dolaş olup sabah oldukta şehzâdenin pederi ve vâlidesi gelip bunu böyle görünce ta'accüb eylediler. Hüdâya çok şükür eylediler. Şehzâde ile bu kız haylî vakit birlikte oturup bir gün şehzâde pederine gelip baba ben taşraya gidiyorum inşâallah iki aya kadar gelirim deyip kalkıp doğru kızın yanına gelip, iki gözünden bûs edip, Allaha ısmarladık deyip, saraydan çıkıp taşraya gitti. Bir aydan sonra validesine bir mektûb yazıp irsâl eyledi. Sarayda olan câriyeler bu kıza hased edip helâk olması için bir kâğıt yazıp bu mektubun içine koydular. Vâlide sultana takdîm ettiler. Vâlidesi dahi oğlumdan mektûb gelmiş deyip açıp bakar ki kâğıt var içinde. Birisini mütâla'a edip selâm gelip ve birisini dahi açıp mütâla'a ettikte yazmış ki benim hanımımın elini ayağını kırıp kapıdan taşraya atasınız deyü tahrîr etmiş.

Vâlidesi bunu böyle gûş edince ta'accüb eyledi. Meğersem kız bunu kapıdan dinler idi. Hemen içeriye girip vâlide benim elimi kolumu kırmadan ben gideyim deyip oradan kalkıp saraydan çıkıp dağlara gitti. Bir zamân sonra bir tabutluğa girerek yatar. Bir de etrafına bakar ki ittisâlinde olan tabutun içinde bir yiğit yatar. Bu yiğit kalkıp doğru kızın yanına geldi. Ey kız sen buraya korkmadan nasıl geldin. Şimdi bir göğercin gelir. Seni burada görünce öldürür. Aman gel seni şu tabuta saklayım deyip bu kızı alarak tabutluğun içine girip orada sarmaş dolaş olarak cimâ ettiler. Ol zamân kız bu yiğitten hâmile kaldı. Sonra bu yiğit kendi tabutuna gelerek yattı. Bir zamân sonra bir göğercin gelerek bu yiğide nafaka verdi. Yine uçup gider. Hâsıl-ı kelâm kuşun getirdiği nafakayı kız ile yiyip zevk ederlerdi. Kızın doğurma vakti hitam oldukta yiğit ayıdır ki ey kız şimdi bu yoldan giderek ileride bir çeşme gelir. O çeşmenin başında oturup pîşgâhında bir konak vardır. Oradan çeşmeye su almağa bir kız gelir. Sen ana diyesin ki Bahtiyârın başı için beni içeri alın doğuracağım diyesin. Bunlar seni içeriye alarak benim evimde hamlini vaz edesin. Sonra ben gelip çocuğun ismini korum dedi. Bu kız oradan kalkıp yiğidin ta'rîf eylediği gibi doğru mezkûr çeşmeye geldi. Taşın üzerine çıkıp karâr eyledi. Bir zamân sonra konaktan bir câriye çıkıp ayağında sırmalı na'lın ve iki elinde maşraba su almağa gelir. Bu kız câriyeyi görünce aman karındaşım Bahtiyârın başı için beni içeriye alın; doğuracağım dedi. Câriye dahi saraya gelip hanım sultana bunu ifâde eyledi. Aman kızım ol hatun benim oğlum Bahtiyârı anıyor ve hem dahi and vermiş. Hemen buraya alıp getiresin dedi. Bu câriye dönüp kızın yanına geldi. Aman kız karındaşım hanıma söyledim. Seni istiyor. Gel gidelim deyip, bu kızı alıp doğru konağa gelip, nerdübândan yukarı çıkıp, hanım sultanın huzuruna geldi. Hemen mahdûmu Bahtiyârın odası mücerred idi. Bu kızı güzelce odaya koydu. Oradan hamlini vaz edip dünyaya nûr topu bir erkek zürriyeti zuhur eyledi. Gecenin nısfı oldukta yiğit gelir. Sultanım mahdûmumun ismi Huptiyâr olsun deyü çıkıp gider. İkinci gece bu yiğidin hemşîresi çocuğu beşiğe koyup uyutur iken bu yiğit gelip; sultanım ne yapıyor Huptiyârım dedi. Kız dahi karındaşın sallayıp uyutur Bahtiyârım dedi. Bu yiğidin karındaşı dahi meğerse içeriden dinler idi. Bu yiğit çıkar gider. Sabah oldukta karındaşı gidip vâlidesi ile büyük karındaşına hâl-i keyfiyyeti böyledir deyü nakleyler. Vay benim küçükten beri gā'ib olmuş kardeşim kızın odasına gelip muhabbet ediyor. Aman yarın gece ben gideyim. Çocuğun beşiğini sallayıp ikinci gece oldukta yiğidin büyük karındaşı odaya girip çocuğun beşiğini sallar. Kız dahi taşraya

çıkdıkta yiğit gelir. Sultanım ne yapıyor benim Huptiyârım deyince kız dahi büyük hemşîren beşiğini sallayıp uyutuyor Bahtiyârım dedi. İçeriden dahi o yiğidin karındaşı dinler idi. Sonra bu yiğit gider. Sabah oldukta bu kızın odasına gelir kıza iltifât edip odanın tavanına bin pâre siyâh cuka mıhladılar ve üzerine serpme pirinçten üç köşeli yıldız yapıp koydular. Gecenin nısfı oldukta yiğit geldi. Sultanım ne yapıyor benim Huptiyârım kız dahi vâliden beşiğini sallayıp uyutuyor Bahtiyârım dedi. Hemen vâlidesi taşra çıkar. Oğluna sarılıp içeriye aldı. Yiğit dahi vâlide ben yerime gideceğim. Kuş benim buraya geldiğimi görünce beni öldürür dedi. Vâlidesi, oğlum daha erkendir; baksana ıldızlar var dedi. Oğlan dahi sahîh zannedip vâlidesi ile oturdular. Sabah oldukta bir kuş çat edip pencereye geldi. Lisâna gelip ey Bahtiyârım dokunduğum dîvâr yıkılsın deyince dîvâr kağış kağış edip yıkıldı. Kuş yine ayıdır; konduğum dallar kurusun dedi. Ağaç kuruyup, yaprakları aşağa döküldü. Söyleye söyleye söyleye oradan çat edip çatladı. Bu yiğit dahi yâ Rab şükür şu kuş öldü. Ben de kurtuldum deyü vâlidesi oğlana sarılıp gözlerinden bûs eyledi. Hemen bu kızı oğlana nikâh edip kırk gün kırk gece düğün dernek olarak kırk birinci gece Bahtiyârı gerdeğe koydular. Oturup zevk-i safâ eylediler.

Bir iki mâh sonra bir gün Bahtiyâr ol şehrin kahvesine gelip oturdu. Bunlar burada sâkin olsun biz gelelim şehzâdeye. Taşradan gelip doğru pederinin huzuruna geldi. Elini bûs edip hâl-i hâtırdan sonra; ey oğlum sen bir mektûb göndermişsin kızın kolunu ayağını kırıp kapıdan taşraya atasın deyü böylece tahrîr etmişsin. Kız dahi bunu böyle işitince yanıma gelip dedi ki vâlide sen benim kolumu ayağımı kırmadan evvel ben gideyim deyip saraydan çıkıp dağlara doğru gitti. Yazık değil midir bu kıza? Niçin böyle eyledin? Dedi. Şehzâde bunu böyle işitince aman vâlide ben öyle şey yazmadım. Bundan mutlakâ bir hasımlık vardır. Bundan sonra buralar bana harâm olsun deyip saraydan çıkıp zâr ederek kızı aramağa dağlara düştü. Gide gide Bahtiyârın olduğu mülkete dâhil oldu. Vakit de akşam olup şehrin kahvesine gelip selâm verip oturdu meğerse Bahtiyâr dahi ol kahvede idi. Şehzâde oranın ahalisine bu işi ifâde eyleyince Bahtiyâr işden âgâh olup hemen şehzâdenin yanına gelip sıkıca sıkıca sormağa başladı. Bir mikdâr ‘aklı idrâk eyledi. Şehzâde bu gece bize teşrîf buyurunuz. Bir tas sûrbe nûş idelim diyince; şehzâde kalk gidelim deyip; hemen kahveden kalkıp, konağa gelip bir odada karâr eyledi. Sonra ta’âm ekl olunup keyifler yerini bulduktan sonra Bahtiyâr

şehzâdeye bu işi min evveli ile'l âhiri ifâde eyledi. Sonra Bahtiyâr odadan taşra çıkıp kıza hitâben ey sultanım işte bu gelen senin ilk kocan mıdır nedir? Ben içeriye girip otururum. Sen düşün taşın kapıdan içeriye girip kangımızı istersen anın yanına gelip oturasın. Bilmiş ol ki eğer gider isen ben sana çocuğumu vermem; alıkorum dedi. Sonra Bahtiyâr içeriye girip minder üstünde oturdu. Kapının aralığından bakıp şehzâdeyi görünce içeriye girip sür'atle şehzâdenin yanına gelip oturdu. Bahtiyâr bunu böyle görünce Allah mübârek eylesin şehzâdem deyip artık odada durmayıp taşraya çıkıverdi. Ol gece orada karâr edip sabah oldukta şehzâde bu kızı alıp doğru saraya getirdi. Kız dahi olanca işi şehzâdeye nakleyledi. Yeniden ol gece nikâh edip kırk gün kırk gece düğün dernek olup kırk birinci gece gerdeğe girip bu iki mahbûb dahi murâdlarına nâ'il oldular. Bu kıssa dahi burada hitam oldu ve's-selâm.

Hitam

İğci Baba ile Üç Kız

Râviyân-ı âhbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rüzgâr şöyle rivâyet ederler ki zamân-ı sâbıkda bir hânede üç kız karındaş olup otururlarken nâgâh bir gün sokakta iğci arkasından bir zenbîl derûnunda pamuk iğ; örmek için iğ var deyü satarak bu üç karındaşın hânesine geldi. Kızlar dahi ne istersin baba çıkar bakalım. Bir güzel iğ var mı? Dedikte ihtiyâr dahi zenbîlde olan iğleri yere koydu. Kız bakıp hiçbirini beğenmedi. Baba bundan başka iğ var mı? Dedikte hanım kızım hânede vardır. Benim ile gidip güzellerini ayırıp alasın dedi. Pek güzel olur deyip büyük kız kalkıp ihtiyâr baba ile yola revân oldular. Bir vakitten sonra bir dağın tepesine çıktılar. Bir mikdâr daha ileri varıp bir mağaraya dâhil oldular. İçeriye girip bir de kız iki tarafına bakar ki dîvârın iki tarafı âdem leşi ile doludur. Hemen ortasından kesik dîvâra asılmış kız bunları görünce ‘aklı başından gitti. Bir mikdâr bu ihtiyâr ile gidip bir odaya dâhil oldular. Ahşam oldukta ihtiyâr ayıdır; kız haydi şu asılı etlerden şurda biraz ekl edelim dedikte bîçâre kız kalkıp asılı olan âdemlerin birisini pişirip ihtiyâr adamın önüne koydu. Başladı ekl etmeğe. Kıza ayıdır niçin yemezsin? Kız ayıdır ben et sevmem ya ne yersin parmağımı yer misin? Kız dahi parmağın kesilmeyeceğini bilip yerim dedi. Hemen ihtiyâr parmağını kesip kızın önüne atıp işte ye dedi. Kız dahi ta’accüb edip havf etti. Bi’t-takrîb parmağı sofranın altına attı. Ol ihtiyâr ayıdır parmağı yedin mi dedikte kız dahi yedim dedi eğer yemedin ise seni öldüreyim mi? Kız dahi ne bilecek öldür dedi. İhtiyâr âvâz edip parmak nerdesin dedi. Parmak dahi sofranın altındayım dedi. Kalkıp bu kızı bir kulağından aşağa kadar kesip dîvâra astı. Ferdâsı günü bu ihtiyâr kalkıp doğru ol iki karındaşın hânesine geldi. İğci baba nerde bizim karındaşımız? Deyü su’âl ettiler ise ihtiyâr ayıdır yolda şehzâde görüp aldı. O râhatı buldu. Gel sizi de götüreyim. Bir zengin kocaya vereyim dedi. Bunlar dahi sahih zannedip ortanca kız kalkıp bu ihtiyar baba ile yola revân ol mağaraya gelip içeriye girdiği kız iki tarafına nazar eder ki birçok âdem asılı. Kendi karındaşı dahi ortasından kesik asılı. Hemen bunu görünce eyvâh edip ‘aklı başından gidip ciğeri pür-hûn oldu. İleriye gidip hemen odaya vardılar. Kıza evvelki minvâl üzreet pişirip teklîf eyledi. Kız dahi yeme dedi. Parmağımı vereyim yer misin? Dedikte kız dahi yerim dedi. Bu ihtiyâr dahi parmağını kesip kızın önüne attı. Kız dahi usûletle parmağı alıp pencereden bağçeye attı. Kız parmağı yedin mi? Dedikte kız dahi yedim dedi. İhtiyâr,

parmak nerdesin? Parmak dahi âvâz edip bağçede çöpler içindeyim dedikte evvelki minvâl üzre kalkıp bu kızı dahi kesip dîvâra astı. Ferdâsı günü kalkıp doğru yine ol hâneye gelip bu küçük kız dahi feryâd edip nerde benim karındaşlarım? Nereye götürdün? Dedikte ihtiyâr ayıdır birisini şehzâdeye verdim ve birisini dahi bir zengin adama verdim. Karındaşlarının yerleri iyidir. Gel seni de götüreyim. Bir güzel yiğide vereyim dedikte kızın dahi evde bir sarı kedisi var idi. Bunu koltuğuna alıp ihtiyâr ile çıkıp doğru ol mağaraya gelip içeriye girdiler. Kız iki tarafına bakar ki ne bakarsın! İki karındaşı ortasından iki şakkolmuş dîvârda asılı durur. Kız dahi eyvâh benim karındaşlarım ölmüş deyip gözünden yaş yerine kan revân oldu. Dur îmânsız herif. Ben senin hakkından gelirim deyip ileri vardı. Kıssa-i dırâz etmeyelim. Bu ihtiyâr odasına gelip evvelki minvâl üzre kıza ayıdır benim karnım acıktı. Şuradan karındaşını pişir, yiyelim dedi. Kız kalkıp bir âdem leşi alıp ocakta yarısı pişer, yarısı pişmez getirip önüne koydu ve ihtiyâr kıza teklîf eyledikte kız dahi ben insan eti yemem. Ya ne yersin? Parmağımı yer misin? Kız dahi yerim dedi. Hemen ol sâ'at parmağını kesip kızın önüne attı. Kız dahi usûletle parmağı sofranın altındaki kediye verdi. Kedi dahi parmağı alıp yuttu. Evvelki minvâl üzre kız parmağı yedin mi? Yemedin ise seni öldüreyim mi dedikte kız dahi öldür dedi. İhtiyâr bir kere parmak neredesin dedikte parmak dahi sıcacık karındayım dedikte; âferîn kızım. Bundan sonra benim kızımsın dedi. Nihâyet bu kız ol ihtiyâra insan eti yemesine tövbe ettirip taşradan kuzu getirip birlikte ekl ederler idi. Günlerde bir gün ol ihtiyâr ayıdır. Kızım canın sıkılmasın al şu kırk miftâhı kırk odayı açıp güzelce geşt ü güzâr edesin fakat kırk birinci odayı açmayasın diye kıza tenbîh edip çıkıp gitti. Kız kalkıp kırk odayı açıp bakar ki içlerinde elmâs ü cevâhir ü lâ'l enva cins eşyalar var idi. Kız bunları seyredip öbürü açma dediği odayı merâk edip haydi onu da bir açayım dedi. Odanın kapısına gelip bi't-takrîb açıp içeriye girer. Bir de nazar eder ki tavanda saçından asılı bir yiğit; ayın on dördü gibi yüzüne bakmağa âdem kıyamaz. Böyle bir hüsn-ü cemâl misl-i nazîr-i yok idi. Kız bunu görünce 'aklı başından gidiyordu. Kız su'âl edip in misin cin misin? dedikte oğlan dahi beni Âdemim dedi. Seni buraya kim astı? Oğlan dahi burada bulunan câdû beni helâk etmek istedi. Bana dahi gālib olup hâsıl-ı kelâm beni saçımdan tutup buraya astı. Kız dahi başına gelen serencâmı bir bir nakleyledi. Ey yiğidim bunun öldürmeğe ilâcı var mı? Dedikte ey sultanım şimdi bu câdû gelir. Gel başına bakayım deyip usûletle başından bir mikdâr saç kesip ol câdû bir uykuya varır.

Tamâm, kırk gündür. Kırk birinci günü oldukta kalkar dedi. Bunu böyle tedbîr edesin dedi. Orada bunu bırakıp birlikte alıp başımızı kaçarız. Ol zamân sen benim ben senin buna böyle karâr kılıp usûletle bunu kilitleyip câdûnun odasına avdet eyledi. Bir vakitten sonra câdû geldi. Kıza ayıdır; odaları seyrettin mi? Kız dahi seyrettim. Bir mikdâr gönlüm ferâh buldu dedi. Oradan gel baba senin başına bakayım dedikte câdû dahi başını kızın dizine koyup kız dahi usûletle saçlarını kesip aldı. Câdûdur hâba vardı. Hemen kız dahi bunu dizinden yere yatırıp doğru yiğidin olduğu odaya gelip bunu oradan saçının bendinden halâs edip aşağa indirdi. Ey yiğidim şimden sonra sen benim ben senin dedi. Durmak olmaz, kaçalım deyip bunlar oradan yükte hafîf bahâda ağır her ne var ise alıp yola revân olup tamâm kırk gün deyince şehre dâhil oldular. Kızın hânesine gelip ol vakit muhabbete başladılar. Bunlar burada sâkin olsun biz gelelim câdûya. Kırk birinci gün oldukta uykudan kalkıp çâr kuşeye nazar eder. Kızı görmeyince doğru yukarı çıkar. Asılı olan yiğidin odasına geldi ne yiğit var ne kız var. Vay imânsız külhânî vay! En sonra kızı alıp kaçtın hadeyip pür âteş olup yola revân olarak kırk günlük yolu bir günde alıp mezkûr şehre geldi. Hemen bir fukarâ hey'etine girip ol kızın kapısına gelir. Aman kızım Allah aşkına olsun beni içeriye alasın dedi. Kız dahi bunu bir fukarâ zannedip içeriye aldı. O yiğit dahi nevâle almağa taşraya gitmiş idi. Bir sâ'atten sonra gelip o da bunu görünce bildi. Eyvah dedi şimdi bu yiğit aldırmayıp odasına geldi. Ahşam oldukta ta'âm ekl edip bir mikdâr ol fukaraya dahi verdi. Hâsıl-ı kelâm kıssayı dırâz etmeyelim gece oldu. Kız uykuya vardı. Oğlanın gözüne uyku girmedi. Sâ'at dört beş raddelerine gelince hemen bu câdû mahallede olan insanların üzerine ölü toprağı saçıp dâ'ire çevirdi ve ol yiğidin yanına gelip başucuna bir ölü şîşesi koydu. Hemen ol yiğit dahi uykuya vardı gûyâ mevtâ gibi. Hemen câdû kızı kaldırıp öyle bir sopa attı ki kızın feryâdı âsmâna çıktı ve bir kaçacak yer bulamayıp o yiğidin etrâfında çarh-ı felek gibi döner idi. Mezkûr câdû dahi durmayıp peşinde kovar idi. Kızın dahi tâb ü tâvânı kalmadı. Gürültüde dîvâr iki şakk olup bir âvâz geldi ki kız ne durursun yiğidin başı ucunda bir şîşe var. Anı urup kırasın. Yiğit kalkar dedi. Kız bunu böyle işitince döner iken mezkûr şîşeyi ayağıyla kırıp hemen yiğit uyanıp bir de baktı ki kız çürük içinde feryâdı âsmâna çıkmış. Eyvâh deyip bu mel'un câdûyı tutup kaldırıp yere urdu. Hemen göbeğinden gazlayıp bir güzelce yaktı. Andan sonra bu kızı kendisine nikâh edip murâdlarına nâ'il oldular. Bu kıssamız da burada tamâm oldu ve's-selâm. Hitam

Ağlayan Nar Gülen Ayva Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet iderler ki: Zaman-ı evâilde bir pâdişâhın dokuz dâne kerîmesi olup bir gün hanım sultan ile otururken tefekkür eder ki eğer; ben vefât eder isem tahtıma oturacak bir erkek oğlum yoktur. Bu def'a da kız olursa ol sâ'at seni helâk ederim dedi. Nihâyet hanım sultan birkaç mâhdan sonra yine dünyâya bir kız zürriyeti zuhur eyledi. Ol sâ'at sultan hanım ile ebe balmumundan taklîd bir zeker yapıp mezkûr çocuğun fercine yapıştırdılar. Sonra pederi içeri girip bunu böyle görünce sevinip şâd-hürrem oldu. Ebe hitâben ey pâdişâhım dîdeleriniz rûen olsun erkek evlâdınız oldu deyip usûletle zekerini gösterdiler. Artık şübhe kalmadı. Nihâyet bu çocuk büyüyüp sünnet olma vakti geldikte bir gün hanım sultan bir odaya çekilip zâr etmeye başladı. Mezbûre validesinin yanına gelip zâr ettiğini görünce hitâben vâlide ne oldu ki böyle zâr u feryâd edersin dedi. Vâlidesi dahi âh kızım ben ağlamayım da kim ağlasın zîrâ sen çocuk iken biz seni babana erkek bildirdik; hâlbuki sen kızsın. Seni pederin elân erkek zanneder. Şimdi senin sünnet olma vaktin geldi. Senin kız olduğunu görünce ol anda beni helâk edecektir. Anın için ağlarım deyince çocuk cevaben vâlide sen ana hiç te'essüf etme. Ben babamın yanına gidip ricâ ederim. Bu sene sünnet etmez beni dedi. Nihâyet sabah oldukta bu çocuk kalkıp doğru pederinin huzuruna geldi. Elini bûs edip ağlamağa başladı. Pâdişâh oğlum niçin böyle zâr edersin dedikte çocuk dahi baba beni sünnet edeceksiniz anın için zâr ederim zîrâ daha ben küçüğüm dedikte pederi oğlum sen ağlama bu sene dursun gelecek sene sünnet olursun dedi. Tekrâr pederinin elini bûs edip sevinerek validesinin yanına geldi ve validesine ben babamın gönlünü ettim gelecek sene sünnet ederim dedikte vâlidesi dahi sevinerek çocuğu dizine alıp gözlerinden bûs eyledi. Nihâyet ikinci sene dahi oldukta vâlidesi yine bir odaya çekilip ağlamağa başladı. Mezbûre kız içeri girip validesinin zâr ettiğini görünce vâlide niçin zâr edersin dedikte vâlidesi dahi âh kızım bu sene dahi hitam buldu. Ne yapacağım bilmem dedi kız dahi evvelki minvâl üzre doğru pederine gidip bi't-takrîb bir düzen eyledi. O sene dahi pederi çocuğun hatırını şikest etmeyip ol sene dahi men eyledi. Oradan sevinerek doğru validesinin yanına gelerek hitâben vâlide bu sene dahi babamın gönlünü yaptım. Artık ağlama dedi. Nihâyet aradan haylî müddet mürûr etdikte üçüncü sene dahi hitam buldu. Yine hanım sultan bir odaya girip hüngür hüngür zâr etmeğe başladı. Mezbûre

kız dahi mektepten gelip validesinin böyle zâr ettiğini görünce tahammül edemeyip validesiyle berâber ağlamağa başladı. Vâlidesi hitâben ey kızım nasıl ise pederini iki sene sünnet olmadan men ettirip ve bu sene dahi hitam buldu. Hâlbuki sen de büyüdün artık buna çare olamaz. Yarın pederin beni katleder. Bugün benim ömrümün son günüdür dedi. Kız ey vâlide-i azizem yarın pederim sünnet etmeğe çağırır ise gidip yarım sâ'at gezmeğe müsâ'ade alırım sonra ahıra gidip, bir yüğrük hayvâna süvâr olup, oradan firâr ederim. Sakın sen benim için ağlama. Oradan ben diğer memleketlere gidip karâr ederim. Bu canım senin uğruna fedâolsun dedi. Bunlar bu sözde karâr kıldılar. Nihâyet sabah oldukta bir azîm meydana çadırlar kurulup ve sünnet yeri hazırlanıp şehzâde sünnet olacak deyü ol gün şöyle külliyetlî âdem cem oldu ki bî-hisâb… Şehzâdeyi babası çağırıp ana, oğlum sen tamâm on üç on dört yaşına erdin. Yok demeyip hemen bugün sünnet olacaksın dedikte mezbûre dahi baba bana yarım sâ'at ruhsat ver. Şu meydanı esb ile cevelân edip andan sonra beni sünnet eylesinler râzı olurum dedi. Babası dahi pek güzel olur oğlum deyip şehzâdeye yarım sâ'at icâzet verdi. O dahi doğru ahıra varıp bakar ki bir kuzgunî siyâh, bânsız hayvân var. Hemen mezkûr hayvânın yanına gelip zâr etmeğe başlayınca hayvân dahi lisâna gelip hitâben ey sultanım böyle niçin zâr edersin diyince kız şaşırıp hayvâna cevâben âh benim hayvâncığım ben zâr etmeyim de kimler etsin zîrâ babam beni doğduğum günden beri erkek zannedip şimdi beni sünnet ettirecek sonra kız olduğumu duyunca ol sâ'at vâlidemi katledecektir. Ben pederimden yarım sâ'at müsâ'ade aldım ve buraya geldim ki bir ata süvâr olup buradan firâr edeyim deyü ifâde eyledikte mezkûr hayvân dahi sultansın anın için hiç merâk etme. Ol Allah'ın izni keremiyle ben seni alıp sâ'ir diyârlara firâr ederiz fakat sana tenbihâtım budur ki üzerime süvâr olduğun vakit var kuvveti veresin ve hem dahi yularımdan muhkem tutup kendini hıfzedesin zîrâ ben esen rüzgâr gibi giderim. Arkamdan kurşun bile etseler erişmez. Buna göre sen de hareket edersin dedi. Nihâyet kız oradan hayvânın üzerine râkiben meydan yerine bi'l-azîme bir baştanbaşa kadar dolaşıp orada bulunan asker şehzâdeyi temâşâ ederdi. Yarım sâ'at tamâm oldukta mezkûr hayvân askerlerin içinden bir sür'atle çıkıp oradan eser yel gibi gitti. Orada bulunan ahâlî bunu böyle görünce doğru pederine gidip haber verdiler. Ol sâ'at peşine adam düşüp yolda eserriyeti dahi bulamadılar. Pâdişâh ve cümle halk şehzâdenin yasın çekerlerdi. Orada bulunan cümle askerler yerli yerine taksîm oldular. Biz gelelim şehzâdeye mezkûr hayvân bunu aldığı anda bir günde altı

aylık uzak bir memlekete götürüp sâkin oldu. Kıza hitâben ey sultanım işte seni bu kadar halâs eyledim artık buradan sen istediğin yere git. Kendini hıfz eyle dedi kız dahi hayvândan aşağı inip zâr etmeğe başladı ve hitâben ey benim hâs atım evvel Allah sonra sen… Şimdi ben buradan gideyim amma başıma bir felâket gelir ise ne çâre edeyim dedikte hayvân dahi hitâben ey sultânım sana üzerimden üç kıl vereyim yanında sakla ta ki başına bir iş gelir ise mezkûr kılları çıkarıp birbirine çatarsın. Ol sâ'at ben imdâda yetişirim sultanım dedi. Dahi pek güzel olur deyip mezkûr hayvândan üç kıl alıp koynuna koydu. Oradan kız ayrılıp yola revân oldu. Esb dahi sırr-ı kadem oldu. Kız gide gide bir memlekete dâhil olup bir de bakar ki pîşgâhında bir azîm saray ve ittisâinde dahi güzel bir matbâh… Vakit de akşam olmuş. Hemen elbiselerini tebdîl edip oradan mezkûr sarayın matbâhına duhûl eyledi. Bir de bakar ki aşçılar ta'cilen ta'âm pişirirler idi. Doğru bunların yanına gelip ustalar beni yanınıza çırak alır mısınız? Dedikte bunlar dahi tekdîr ile görmüyor musun? Bizim başımız telâş içinde seni ne yapacağız dediler.

Nihâyet bunlara yalvarıp her nasıl ise gönüllerini edip, râzı oldular. Bu kız aşağı yukarıya hidmet ederdi. Nihâyet bu kız birisine hitâben usta ne için böyle telâş ile yemek pişirirsin dedi. Bunlar dahi âh oğlum bu memlekete altı senede bir gece bir dev gelir. Pâdişâhın ciğerini yiyip gider yarın gece gelmesinin vaktidir anın için bugün telâş ederiz kız dahi bunu işitince parmağını ısırıp kalakaldı. Nihâyet ol gece kız uyumayıp aşçılar ile sabaha kadar yemek pişirdiler. Sabah oldukta oradan bu kız sarayın içine girip doğru yukarı çıktı. Bir odaya gelip bakar ki bir sultan oturmuş; başından tırnağa değin siyâh elbise içinde. Oradan diğer odaya gidip bakar ki anın gibi siyâhlar içinde bir sultan var. Odanın takımları dahi siyâh idi. Oradan gidip başka odaya bakar ki odanın ortasında bir döşek; içinde bir sultan başından tırnağa değin al bir elbise içinde… Oradan pâdişâhın olduğu odaya gelip bakar ki pâdişâha rûh koklatmışlar bir köşede bî-hûş yatar idi. Vakit de ahşam olup devin gelmesi tekarrüb etmiş idi. Hemen bu kız koynundan hayvânın verdiği kılları çıkarıp birbirine çaktıkta ol sâ'at mezkûr hayvân zuhur eyledi. Hitâben ne istersen sultanım dedi. Kız dahi senden bir kılınç isterim ki bir azîm dev urduğum anda ortasından iki biçmeli dedi. Hayvân cevâben al sultanım sana kılınç. Bir urduğun yere bir daha urma deyip oradan sırr-ı kâdem oldu. Bu kız kılıncı alıp doğru pâdişâhın olduğu odaya gelip o savl ile

içeriye girip bir yere gizlendi. Gece bir nısfı oldukta âsmân tarafından doğru bir gürültü peydâ olup ve ortalık dahi zîfîrî siyâh kesildi. Neden sonra küt küt edip mezkûr odanın ortasına bir azîm dev düşer düşmez yallah deyip elinde olan kılıncı devin başına şöyle bir darbeyle çaldı ki devin başını teninden cüdâ eyledi. Devden şöyle bir âvâz geldi ki ya yiğit er olduğunu bileyim ki bir dahi urasın dedi. Kız dahi hayvânın söylediği nasîhatı hatırına gelerek sükût olup başka urmadı. Mezkûr devin canı çıkıp cehenneme gitti. Kız oradan devin yanına gelip bir kulağını kesip cebine koydu. Evvelki minvâl üzre aşağıya yukarıya hidmet ederdi. Nihâyet sabah oldukta pâdişâh ayılıp vay ben ölmemişim. Bir de odanın ortasına bakar ki zebellâ bir siyâh dev yatar görenin 'aklı çâk olurdu. Acaba kim öldürdü bu devi diye kendi kendine tefekkür edip Cenâb-ı Hakka şükürler eyledi. Bir de taşraya çıkıp saray ahâlîsi şâhı görünce cümlesi ta'accübde kaldı. Mâşallah pâdişâhımız hayattadır deyü cümlesi hamd ü senâ ettiler. Pâdişâh kelâma âgâz edip kim öldürdü bu devi bu gece dedikte bunlar bir bir ileriye gelip pâdişâhım 'biz öldürdük' dediler. Oradan pâdişâh bunlara haylî bâhşîşler ihsân eyledi. Aşçılara varıncaya değin kâffesi ihsânlar aldılar ama bu kız gitmedi. Aşçılar kıza hitâben çırak biz pâdişâhtan ihsân aldık ne duruyorsun sen de gidip ihsân alsana dediler. Kız dahi hitâben ben pâdişâhın huzuruna gidersem ol sâ'at beni koğar dedi. Bunlar hayır seni niye koğacak bâhşîş verir dediler. Kıza zor edip bu kız kalkıp doğru pâdişâhın huzuruna geldi. Hitâben ey pâdişâhım bu dev hasmını ben öldürdüm dedikte pâdişâh dahi bu kızı reddedip senin cürmün ne ki anı öldüreceksin dedikte; kız dahi cevaben pâdişâhım inanmaz isen devin kulağını sana göstereyim dedi. Nihâyet bu kız devin kulağını cebinden çıkarıp pâdişâha verdi ve buna inanmaz iseniz gidin devin başına bakınız dedi oradan devin yanına gidip bakarlar ki vâkı'â bir kulağı yoktur. Cevaben ey oğlum dile benden ne dilersen dedi. Kız dahi ey pâdişâhım ancak senin sağlığını dilerim dedi. Bir dahi su'âl eyledikte yine öyle dedi. Üçüncü def'a su'âl eyledikte pâdişâhım şu odada al elbise içinde bir kız vardır anı isterim dedi. Ey oğlum ana bunca güzel yiğitler alıverdim beğenmeyip almadı. Ol fâhişeyi ne yapacaksın? Öbür odada karalar giymiş benim has kızlarım vardır anı sana vereyim dedi. Hitâben ey pâdişâhım gönlüm anı sevdi. Verir isen anı ver; başkasını istemem. Bunun üzerine ol sâ'at emredip al elbise içinde olan kızı çağırıp bu dahi pâdişâhın huzuruna gelip el pençe dîvân durdu. Ey kızım seni şu yiğit ister anı kabul edeceksin dedi. Kız dahi cevaben pâdişâhım bana müsâ'ade ver. Bu gece bir vâkı'aya yatayım da yarın cevâb

veririm dedi. Nihâyet bu kıza müsâ'ade verip kız dahi doğru odasına azîmet eyledi. Gece oldukta bu devi öldüren kız al elbise içinde olan kızın odasının kapısına gelip miftâh deliğinden gözetleyip gördü ki kız odanın ortasına bir altın leğen koyup içinde bir mikdâr âb-ı leziz var hemen ol sâ'at pencereden göğercin gelip mezkûr leğenin içine girip yıkanıp silkindikte ay tasvîri bir yiğit oldu. Oradan döşeğin içine girdi. Kıza sarılıp muhabbete başladılar. Kız dahi âh benim nûr-ı dîdem efendim, bugün babam beni çağırıp bir miskîn adama vereceğim diyor ben de bu gece için istihâre edeyim diye müsâ'ade aldım ancak sizlere danışmak için dedi. Yiğit cevaben sultanım filân yerdeki devlerde bir âyîne vardır anı kimse almağa cesâret edemez. Yarın sen bu âyîneyi ol yiğide teklîf ile getirir isen ben sana varırım de. Dışarıdan dahi bunu kız dinler idi. Nihâyet bunlar bu söze kavl-i karar kıldılar. Sabah oldukta mezkûr yiğit evvelki gibi bir kuş olup oradan uçup gitti. Bu kız dahi odadan çıkıp doğru pâdişâhın huzuruna geldi. Hitâben pâdişâhım filân yerde devlerde bir âyîne vardır. Bu yiğit anı getirir ise ben ana varırım dedi. Sonra bu yiğidi pâdişâh çağırıp oğlum ben sana demedim mi bu kız oyun eder. İşte şimdi bir âyîne vardır. Anı matlûb eder dedikte pâdişâhım emriniz olur ise gidip getireyim dedi. Pâdişâh dahi pek güzel olur getir oğlum dedi. Nihâyet bu kız saraydan taşra çıkıp hemen koynundan hayvânın verdiği kılları çıkarıp birbirine çaktıkta ol sâ'at mezkûr hayvân zuhur eyledi. Ne istersen sultanım dedikte kız hitâben âh benim hâlis hayvânım filân yerde devlerde bir âyîne vardır anı isterim dedi. Pek güzel olur sultanım arkama süvâr ol dedi. Kız dahi mezkûr hayvânın üzerine süvâr olup oradan eser yel gibi yola revân oldu. Bir zamândan sonra bir azîm dağa gelip durdu ve hitâben sultanım seni buraya kadar getirdim. Şimdi sen burada pîşgâında olan dağa gidip orada devlerin mahalleri vardır. Anlara nazar edersin. Eğer gözleri kapalı ise uyumuyorlar; eğer açık ise uykuya varmışlardır. Hemen usûletle içeriye girip başları ucunda ol âyîne asılı durur. Hemen âyîneyi alıp dönüp arkana bakmadan bana gelesin dedi. Kız dahi pek güzel olur deyip oradan mezkûr dağın üzerine çıkıp, doğru devlerin olduğu mahalle geldi. Bir de bakar ki devlerin gözleri açıktır; bildi ki uyhuya varmışlar. Hemen içeriye girip başı uçlarında asılı olan mirâı alıp oradan geri dönüp arkasına bakmadan sür'atle mezkûr hayvânın yanına gelir iken hemen bu devler uyanıp kızın arkasından feryâd ederler ki ey yiğit âyînemizi getir deyü. Kızın arkasından dağ parçası gibi daşlar endâht ederlerdi. Kız dahi hiç aldırmayıp sür'atle mezkûr hayvânın yanına geldi. Hemen üzerine süvâr olup hayvâ

dahi tabana kuvvet kuzguna binerek eser yel gibi râh-ı revân oldu. Devler dahi arkasından bakakaldılar. Nihâyet bunlar bir zamân sonra mezkûr sarayın önüne gelip kız dahi hayvânın üzerinden aşağı iip bir de bakar ki mezkûr hayvân sırr-ı kâdem oldu. Oradan kız sarayın içine dâhil olup doğru pâdişâhın huzuruna geldi. Hitâben işte pâdişâhım matlûb ettiğiniz âyîneyi getirdim dedi. Pâdişâh hemen oradan al elbise içinde olan kızı çağırıp matlûb ettiğin âyîneyi alıp baba bu gece de müsâ'ade ver de yarın sizlere cevâb veririm dedi. Pâdişâh dahi pek güzel olur deyip oradan kız odasına çekildi. Bu yiğit dahi odadan çıkıp bir yerde kendini seyreyledi. Nihâyet gece oldukta mezkûr kızın olduğu odanın kapısına gelip miftâh deliğinden gözetler idi. Merkuma kız evvelki minvâl üzre odanın ortasına altın leğeni koyup ol sâ'at pencereden mezkûr göğercin gelip altın leğenin içine girdi. Silkinip arslan gibi bir yiğit oldu. Derken bu kızın döşeğine girip birbirine sarmaş dolaş olduktan sonra; kız hitâben âh benim gönlümün sürûru, gözümün nûru efendim senin ta'rîf eylediğin âyîneyi ol miskîn yiğit gidip devlerden almış getirdi. Ben de bu gece için dahi müsâ'ade aldım da sizlere danışım diyerek. Buna bir tedbîr eylemek gerektir dedi. Bu yiğit dahi cevâben sultanım sen ana te'essüf eyleme; filân yerde devlerde bir şemşirek taşı vardır. Anı kimse almağa muktedîr olamaz. Yarın sen bu yiğitten anı matlûb edesin. Ol getiremez; yine biz bize kalırız dedi. Bu kız dahi kapıdan dinler idi. Nihâyet sabah oldukta oradan bu yiğit evvelki gibi bir kuş olup pencereden uçup gitti. Hemen bu kız odadan çıkıp doğru pâdişâhın huzuruna geldi ve baba filân yerde devlerde bir şemşirek taşı vardır. Bu yiğit anı getirir ise ben ana varırım dedi. Ol sâ'at bu yiğidi huzuruna da'vetle ey oğlum filân yerde devlerde bir şemşirek taşı vardır. Bu kız anı istiyor. Anı dahi getiresin dedikte fermân efendimizin dedikten sonra bu yiğit saraydan taşraya bi'l-hurûc hemen bu üç kılları yekdiğerine çatınca ol sâ'at oraya mezkûr hayvân zuhûr ederek kıza hitâben ne istersen sultanım dedikte; kız dahi filân yerde devlerde bir şemşirek taşı vardır. Anı isterim demesiyle hayvân pek güzel olur sultanım dedi. Kız hemen mezkûr hayvânın üzerine süvâr olup hayvân dahi bir âteş olup ejder misâli tozu dumana katarak râh-ı revân oldu. Bir müddetten sonra bir azîdağa gelip orada durdu. Kız indikten sonra hayvan sultanım sen şu yolda doğru gidip ileride devlerin bir mağarası vardır. Andan içeriye duhûl edip hücrede bir şemşirek taşı vardır. Oradan anı alıp eğlenmeden gelesin yohsa gittiğin gündür ve hem dahi arkandan her ne veçhile beddu'a ederler ise ol sâ'at uğrarsın dedi. Kız dahi mezkûr hayvânın ta'rîf eylediği yoldan gidip bir zamandan

sonra devlerin sâkin olduğu mağaraya dâhil oldu. Bi't-takrîb içeriye girip hücrede olan şemşirek taşını alıp dönüp hayvânın yanına gelir iken bir de devler uykudan uyanıp kızın peşine düştüler. Kıza yetişemeyince arkasından âvâz ederler ki ilâhî yiğit erkek isen kız ol; kız isen erkek olasın dediler. Nihâyet merkum kız sür'atle hayvânın yanına gelip işte aldım dedikte hayvân cevâben sultanım arkandan beddu'a ettiler mi? Şayet ettiler ise fenadır artık iflâh olmazsın deyince kız dahi hitâben arkamdan şöyle söylediler ki; ilâhî yiğit erkek isen kız olasın, kız isen erkek olasın dediler. Bir de kız kendini yoklayıp bakar ki ne dersin âdeta erkek gibi zekeri olmuş. Hayvân dahi kızın böyle olduğunu görünce ziyâdesiyle memnûn u mesrûr oldu. Kız dahi kendi kendine ancak benim istediğim budur. Şükürler olsun Mevlâya. Murâdıma nâ'il oldum dedi. Hayvân dahi şehzâdem şimdiden sonra ne ister isen hâtırını kırmayıp yaparım zîrâ erkek oldun dedi. Kız oradan mezkûr hayvânın üzerine süvâr olup hayvân dahi eser yel gibi râh-ı revân olarak bir zamandan sonra sarayın önüne gelip durdu. Şehzâde hayvândan aşağı inip hayvân dahi oradan sırr-ı kâdem oldu. Şehzâde dahi hemen oradan sarayın içine duhul edip doğruca pâdişâhın huzuruna gelerek pâdişâhım istemiş olduğunuz şemşirek taşını getirdim deyince hemen pâdişâh kızı çağırıp ey kızım işte bu yiğitten matlûb ettiğin şemşirek taşını da getirdi. Şimdi ne düzen edeceksin dedikte kızı dahi cevâben baba Allah aşkına bu gece de icâzet ver de yarın mutlaka esâs cevâb veririm dedi. Pek güzel olur kızım ferdâı gün de olur dedi. Nihâyet bu kız oradan odasına azîmet eyledi.

Şehzâde dahi odadan taşra çıkıp bir mahalde siper oldu gece oldukta mezkûr kızın oturduğu odanın kapısına gelip evvelki minvâl üzere kapının deliğinden gözetler idi. Kız dahi altın leğeni odanın ortasına koydukta ol sâ'at pencereden mezkûr göğercin zuhûr etmesiyle hemen leğenin içine girerek yıkandıkta silkinip ay gibi yiğit olduktan sonra hemen oradan bu kızın koynuna girip birbirlerine sarmaş dolaş oldular. Neden sonra kız ana hitâben âh benim ciğer köşem efendim ol miskîn yiğit sizin ta'rîf ettiğiniz şimşirek taşını da getirdi. Hâlimiz nasıl olacak dedikte bu yiğit cevâben sultanım sen ana hiç te'essüf etme. Ben perîler pâdişâhının oğlu olayım da anın çâresine bakamayım. Bizim hâs bağçenin ortasında ağlayan nâr ile gülen ayva vardır. Mezkûr ağacın yanına her kim gider ve elini uzatır ise başlar nâr ağlamaya; ayva dahi bunun ağladığını görünce başlar gülmeğe. Bunların yanına kimse varamaz yarın ben

pederimin ne mikdâr asâkiri var ise kâffesini silâhlayıp mezkûr ağacın altında gece ve gündüz müheyyâ dururuz. Sonra ol yiğit gelir ise anı orada helâk ederiz. Yarın sen ol yiğitten bu ağacı matlûb edersin. Bu da ağacı getirmeğe gider tâ ki biz onu orada görünce top tüfenk ile urup öldürürüz dedi. Kız dahi bunu böyle gûş edince memnûn oldu. Bunlar burada mezkûr ağaca karâr kıldılar. Nihâyet bu yiğit evvelki gibi bir kuş olarak pencereden uçup doğru sarayına gitti. Oradan askeri silâhlayıp mezkûr ağacın altına gelip karâr kıldılar. Biz gelelim bu kıza sabah oldukta odasından bi'l-hurûc doğruca pâdişâhın huzûruna geldi. Hitâben pâdişâhım filân yerde perîler pâdişâhının bağçesinde ağlayan nâr ile gülen ayva vardır. Bu yiğit ol ağacı getirir ise artık yok demeyip mutlaka bu yiğide varırım dedikte pâdişâh ol sâ'at bu yiğidi huzuruna da'vet edip hitâben yiğidim filân yerde perîler pâdişâhının sarayında bir ağlayan nâr ile gülen ayva vardır. Buna nisbeten anı da getirir isen ben sana elimle bu kızı veririm deyü cevâbı kesti. Bu yiğit dahi cevaben pâdişâhım öbür istediğiniz şeylerin cümlesini getirdim inşâallah bendeniz bu ağaçları da getiririm diyerek pâdişâhtan destur alıp saraydan taşraya çıktı. Hemen koynundan mezkûr kılları çıkarıp birbirine çakınca ol sâ'at mezkûr hayvân zuhûr eylemesiyle ne istersen şehzâdem dedikte; şehzâde dahi âh benim hâs atım; filân yerde perîler pâdişâhının sarayında bir ağlayan nâr ile gülen ayva vardır. Anları isterim deyince hayvân dahi âh şehzâdem o biraz müşkülcedir amma senin uğruna bu can fedâ olsun bir kere gidelim bakalım nasıl olur dedi. Hemen şehzâde mezkûr hayvânın üzerine süvâr olup hayvân dahi ejder misâli ağzından burnundan iki tarafa ateş saçarak râh-ı revân oldu. Bir zamân yol aştıktan sonra bir memlekete dâhil oldu.

Yolun üzerinde üç çocuk önlerinde bir pösteki ve bir külâh ve bir kamçı ve bir ok… Bu dört aded eşya çocukların neslinden mîrâs kalmış idi. Bu üç kardaş bir türlü bunları taksîm edemeyip birbirleriyle münâza'a ederler. Bunları böyle görünce hayvân şehzâdem şunlar sana pek ziyadesiyle lâzımdır. Gel şu çocukları kandırıp ellerinden alasın deyince şehzâde dahi pekiyi olur deyip oradan mezkûr çocukların yanına geldi. Bunlara çocuklarım niçin böyle münâza'a edersiniz durun ben size bunları taksîm edeyim deyip yerden oku alıp ben bu oku atarım kangınız evvel gidip ol oku alır ise bu mîrâslar anındır dedi. Bu çocuklar buna râzı oldular. Şehzâde bir kere kuvvet-i bâzû ile oku endât eyledi. Bu çocuklar dahi seğirdip mezkûr okun gittiği yere gittiler

şehzâde orada filân pösteki ile külâhı ve kamçıyı alıp yerlerine birer avuç altın koydu ve hemen oradan mezkûr hayvânın yanına gelip süvâr oldu. Hayvân dahi durmayarak râh-ı revân oldu. Çocuklar dahi gelip bakar ki eşyanın yerinde birer avuç altın var sevinerek bunları aldılar. Nihâyet şehzâde ile bu esb gide gide perîler pâdişâhının sarayına dâhil oldular. Hayvân şehzâdeye bu aldığın külâhı iksâ et ve pöstekinin dahi üzerine râkib ol ve bu kamçı ile pöstekiye dahi ur. Oradan havâlanıp doğru mezkûr ağacın üzerine inersin. Hemen darbeyle mezkûr ağaçları köküyle koparıp bana getiresin dedi. Oradan şehzâde külâhı giyip bi't-takrîb sarayın içine duhul ile doğru perîler pâdişâhının oğlunun olduğu odaya girip bakar ki al elbiseli olan kız, ol yiğit oturmuş muhabbet ederler. Şehzâde hemen gidip yanlarına oturdu amma şehzâdeyi kimse görmez neden sonra ta'âmlar gelip kız ile bu yiğit oturup ekl şehzâde dahi sofranın bir tarafına oturup bu da başladı ekl etmeğe. Bunlar bakar ki sahânın diğer tarafından dahi ta'âm azalıyor delikanlı sultanım bu benim öğüm, şu senin öğün, şu kimin öğü dedikte kız dahi ta'accübte kaldı. Nihâyet bunlar ta'âmlarını tenâvül edip tamâm oldukta minderin üzerine çıkıp pencerenin önünde karâr eylediler. Kız perîler pâdişâhının oğluna bir çevre bergüzâr vermiş idi. Şehzâde minderin üzerinde mezkûr çevreyi alıp koynuna koydu. Bunlar da bakar ki minder üzerinde çevre yoktur. Odanın içini aramağa başladılar ise de bulamadılar. Şehzâde dahi oradan mezkûr pöstekinin üzerine süvâr birle bir kamçı urup ağlayan nâr ile gülen ayvanın üzerine binip mezkûr ağacı tutup olanca kuvvetiyle zor eyledi. Köküyle birlikte çıkarıp aldı. Ağacın birisi ağlar ve birisi güler. Oradan bunları alıp âsmân tarafına doğru gittiler. Orada bulunan asâkir ağacın gittiğini görünce aman bre durmayıp urun deyü mücâdele ettiklerinde askerler dahi karmaş dolaş olup düşmen var deyü birbirlerini kırdılar. Bunlar dahi pencereden bakarlar idi. Ağacın gittiğini görünce eyvah deyip işten âgâh oldular. Perîler pâdişâhının oğlu sultanım verdiğin bergüzârı da aldı ve hem dahi mezkûr ağacı da bundan sonra reddettim. Sen de artık kimin olur isen ol dedikte kız dahi saraydan zâr ederek çıkıp doğru pederinin huzûruna gelip karâr eyledi.

Biz gelelim şehzâdeye ağacı alıp doğru mezkûr hayvânın yanına geldi. Oradan üzerine süvâr birle râh-ı revân oldular. Bir gün sonra saraya dâhil olup şehzâde dahi hayvândan aşağı inerek doğru pâdişâhın yanına geldi ve mezkûr ağacı yere koyarak hitâben pâdişâhım işte getirdim dedikte pâdişâh dahi âferin oğlum ziyâdesiyle

hünerdâr imişsin. Senden a'lâ kimseye mi vereceğim kızımı dedi. Ol sâ'at nikâh edip kırk gün kırk gece düğün dernek ettiler. Andan sonra şehzâde oradan bu kızı alıp berâber doğru babasının sarayına dâhil oldular. Doğruca validesiyle pederinin huzûruna bil-azîme dâmenin bûs eyledi sonra oturup başına gelen vukû'âtı bir bir nakleyledi. Babası ile vâlidesi tâhayyürde kaldılar. Nihâyet bu gülen hanımı şehzâdeye yeniden nikâh edip kırk gün kırk gece düğün dernek eyledi. Anlar dahi murâdlarına nâ'il oldular.

Hitam

Ali Cengîz Hikâyesi

Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsar şöyle rivâyet iderler ki: Zaman-ı evâilde bir hatunun bir evlâdı gayetle hüsne mâlik olup cihânda misli yok idi ve pür-hüner idi. Bu hatun bu oğlanı tutup saraya verdi. Bir pâdişâhın canı sıkılıp hitâben içinizde 'Ali Cengîz oyununu bilen var mı?' dedikte bu çocuk dahi pâdişâhım izniniz olur ise tahsîl edip geleyim dedi. Pâdişâh dahi ol sâ'at ruhsat verip bu yiğidi gönderdi. Oğlan dahi 'Ali Cengîz'in hânesine gelir iken yolda bir dervîşe rast gelip; oğlum nereye gidiyorsun? Dedikte 'Ali Cengîz'in oyununu öğrenmeğe gidiyorum der. Hemen dervîş gel oğlum ben sana öğreteyim deyip oğlanı alıp dağlara düştüler. Bir müddetten sonra bir mağaraya gelip, içeriye girip bir dakîka dahi gittikten sonra dervîşin iskân ettiği odaya gelip bir mikdâr oturup biraz vakitten sonra oğlanın canı sıkılıp odadan taşra çıkıp gezinirken ittisâlinde bulunan bir odaya gelip içeriye girdi. Bir de bakar ki ayın on dördü gibi bir kız iki gözü bîkâr oturmuş nakış işler. Oğlan in misin cin misin? Dedikte kız dahi ne inim ne cinim; senin gibi benî Âdemim. Ya sen buraya nereden geldin dedikte kız dahi çocuk iken mektebe devâ ederdim. Bir gün bu dervîş tutup buraya getirdi. Her ne kadar okutmağa ceht eyledi ise de bir türlü anın dediği gibi demedim. Sonra beni bu odaya mâhbûs eyledi. Oradan oğlana bir kuyu gösterdi. Ağzına berâber âdem leşi ile doludur. Hemen oğlanın aklı başından gidip yere düşüp bayıldı. Bir zamândan sonra aklı başına gelip kız dahi ayıdır ki ey yiğidim bu dervîş seni doğru okutur iken sen tersine oku ya gülüp de doğru okumayasın diye haylîce nasihat eyledi. Nihâyet oğlan oradan kalkıp doğru dervîşin olduğu mahalle geldi. Gel oğlum seni okutayım deyip oğlanı önüne alıp oğlandır iki dizi üstüne gelip okumağa mübâşeret eyledi. Dervîş elif dese ol yiğit direk der idi. Be der ise tekne der. Hâsıl-ı kelâm ilâ âhıra bu minvâl üzre okumağa başlayınca dervîşin canı sıkılıp oğlanı yatırmak istediği gibi döğdü. Oradan 'Ali Cengîz' kitâbını okuttu ise de anı dahi tersine okudu. Oğlan tekmîl öğrendi. Bu dervîş dahi bunu okumayacak deyü döğdü ki kaldırıp dağa attı. Oradan oğlan doğru hânesine gelip validesine ayıdır ey vâlide yarın ben bir esb olacağım. Beni alıp pâdişâha para ile fürûhat edesin amma sakın dizginimi vermeyesin dedi. Bir de sabah oldukta vâlidesi kalkar bakar ki fi'l-vâki oğlu ahırda bir güzel esb olmuş. Oradan yularından tutup pâdişâha götürüp yüz bin guruşa fürûhat eyledi ve dizginini alıp eve geldi. Gece oldukta oğlu gelip validesine ayıdır ey vâlide

yarın ben bir koç olacağım. Yine evvelki minvâl üzre beni alıp pâdişâha satarsın. Ferdâsı gün merkum oğlan koç olup vâlidesi tutup doğru pâdişâha getirir iken mezkûr dervîşe ma'lûm olur. Vay hınzır oğlan en sonra benim hünerimi aldı deyip bir âteş olup hatunun yolun kesip durdu. Vâlide al şu parayı bu koçu bana sat dedi. Hatun dahi dervîşe teslîm edeceği vakit oğlandır bir kuş olup uçtu. Hemen dervîş ardından bir göğercin olup peşine düştü. Tutmağa bîçâre hatun oradan bakar kaldı. Bunlar gide gide pâdişâhın sarayına gelip pâdişâh dahi köşkte oturup nazar ederken kuş bir elma olup pâdişâhın dizine düştü. Göğercin dahi yine dervîş olup köşkten içeriye girdi. Pâdişâhım ol elma benimdir dedi. Pâdişâh dahi ta'accübde kalıp ayıdır; hayır benimdir dedi. Nihâyet pâdişâh mezkûr elmayı vereceği vakit elinden elme darı olup yere saçıldı. Dervîş dahi bir tavuk olup toplamağa başlarken darı dahi aynı sâ'atte sansar olup mezkûr tavuğun üzerine çıkıp boğdu. Hemen oradan silkinip evvelki gibi yiğit oldu. Vay sen misin oğlum? Dedikte; evet pâdişâhım işte 'Ali Cengîz Oyunu' diye buna derler. Evvel dervîş benim ustam idi. Beni helâk etmeğe çabaladı. Ben dahi ondan usta çıkıp onu telef eyledim dedi. Bu iş pâdişâhın ziyâdesiyle zevkine gelip yüz bin guruş ile der-'akab çerâğ eyleyip ve bir azîm konak dahi ihsân eyledi. Bu kıssa dahi burada tamâm oldu ve's-selâm.

Hitam

SÖZLÜK

-A-

abâd: ‘1. mâmur, şen, bayındır 2. çokluk bildirir’

âciz: ‘1.eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz, 2.zayıf, güçsüz’

âcil: ‘vâdeye bağlı, ertelenmiş, vâdesi gelince yapılacak olan’

aç-bî-ilâc: ‘1. yemek yeme isteği ve ihtiyâcı duyan 2. yemek yememiş olan, mîdesinde bir şey bulunmayan 3. yoksul, muhtaç kimse, fakir’

âdet: ‘görenek, usul, tabîat, alışkanlık’

afîfe: ‘iffetli, nâmuslu, temiz’

afv: ‘af’

âgâh: ‘bilgili, haberli, uyanık’

âgāz et-: ‘başlamak’

ağız ile beraber: ‘ağzına beraber, ağzına kadar’

ahbâr: ‘haber, ortada dönen *söylentiler’

ahd: ‘ahit’

ahvâl: ‘oluşlar, bulunuşlar, durumlar’; **ahvâl-i husûsiye:** ‘özel durum’

ahz: ‘alma, kabul etme’

akçe: ‘1. küçük gümüş para, 2. her türlü madenî para’

akd: ‘1. bağ, bağlama, düğümleme, bağlanma, düğümlenme, 2. sözleşe, kararlaştırma, 3. kurma, düzme, 4. Nikâh’

aks: ‘1. çarpma, çarpıp geri dönme, 2. (*mec.*) bir şeyin başka bir şey üzerinde yarattığı etki.’

akrân: ‘eş ve benzer olanlar, yaşıtlar, yaşdaşlar’

alâ: ‘iyi, pekiyi’

âlâv-âlâve: ‘alev, yal’

alel-l-âde: ‘1.âdet olduğu üzere, 2.bayağı, basbayağı’

amân, emân: ‘1. eminlik, korkusuzluk, 2. bağış, bağışlama’

an’ane: ‘1.rivâyet, gelenek 2.tafsîlât’

arz: ‘1. sunma, 2. yüksek bir makama anlatma, gösterme, bildirme’; **arz-ı takaddüm:** ‘öncelikle sunma’

arzû: ‘istek, heves’; **arzû-yı fevkalâde:** ‘şiddetli istek’

âsâr: ‘1. izler, alâmetler 2. âbideler 3. Hikâyeler; an’aneler, *gelenekler’

âsmân: ‘gök, semâ’

âster: ‘astar’ **âster-i hâm:** ‘yaradılış, huy’

atf, atıf: ‘1.yönelme, çevirme, 2.ilişkili bulma, 3.gönderme’

âvâz: ‘ses, sedâ’

avdet: ‘geri gelme, dönme, dönüş’

ayn: ‘1.göz, 2.aslı, kendisi, 3.bir şeyin eşi, tıpkısı, 4.benzer, 5.eski durumunda kalmış, değişmemiş’

azâb: ‘ işkence, keder’

âzâd: ‘serbest bırakma’

‘azîm: ‘büyük, ulu, iri’

‘azîmet: ‘gitme, gidiş’

azîz: ‘1. muhterem, sayın. 2. sevgili’

-B-

ba’de: ‘sonra’; **ba’dehu:** ‘ondan sonra’; **ba’de-l-selâm:** ‘selâmlaştıktan sonra’

bahis: ‘1. konuşulan şey, söz, 2. iddialaşma’

bahtiyâr: ‘bahtlı, talihli, mesut, mutlu, kutlu’

bahş: ‘bağış, ihsan’; **bahş et:** ‘vermek, bağışlamak, ihsan etmek’

ba’l: ‘1. karıkocadan her biri 2. câhiliyet zamanına âit bir put, güneş tanrısı’

bâlâ: ‘yüksek, üst, yüce’; **bâlâ-istifâde:** ‘..’dan yararlanarak’

bâlig: ‘1. bülûğa eren, 2. erişmiş, yetişen’

be-heme-hâl: ‘her halde, elbette, nasıl olursa olsun, mutlaka’

beher: ‘her, her bir, herbiri’

benât: ‘kızlar’; **benât-ı Havva:** ‘kadın kısmı, kadınlar’

bende: ‘kul, köle, bağlı’; **bende-niz:** (eski nezâket dilinde) ‘köleniz’

benî: ‘oğullar’ ; **benî Âdem:** ‘insanlar’

bergüzâr: ‘hediye, hatıra’

bî-: ‘-sız, -maz ekleriyle olumsuzluk ifade eder’; **bî-çâre:** ‘çaresiz, sıkıntı içinde bulunan, zavallı kimse’; **bî-emsâl:** ‘emsalsiz, benzersiz’ ; **bî-hadd:** ‘hadsiz, sınırsız, pek çok’; **bî-hesâb:** ‘hesapsız, sayısız’ ; **bî-hûş:** ‘şaşkın, sersem’ ; **bî-kâr:** ‘1. işsiz 2. bekar’ ; **bî-nazîr:** ‘eşsiz, eşi bulunmayan’

bihâr: ‘denizler’

bil-: ‘ile manasına gelip, eklendiği –kameriye harfleriyle başlayan- kelimeleri zarf yapar’; **bil-cümle:** ‘hep, bütün, toptan’; **bil-kabil:** ‘kabul ile, kabul ederek’; **bi’l-hurûc:** ‘çıkarak, ayaklanarak’

billûr: ‘parlak ve şeffaf (saydam) taş veya pek saf ve temiz beyaz cam, kristal’

binâen-aleyh: ‘dayanarak, -den ötürü, -den dolayı’

birâder: ‘erkek kardeş, kardeş’

bi’t-takrîb: ‘yakınlaştırarak, bahaneyle, tahminen’

bi’z-zarûre: ‘ister istemez’

bûs et-: ‘öpmek’

-C-

Cabudan-cabadan: ‘(*halk.*) çok çabuk, vakit geçirmeden, hızla, süratle; çabucak’

câlib: ‘celbeden, kendine çeken, çekici’

câme: ‘elbise, giysi’

cân: ‘1.cân, ruh, 2.hayat, yaşayış, 3.gönül’; **cân-ı gönülden:** ‘candanlıkla, içtenlikle’

câna kasd et-: ‘cana kıymak, öldürmek’

câriye: ‘eskiden parayla satılıp alınan hizmetçi kız, halayık’

cefâ: ‘eziyet, incitme’

cehâlet: ‘câhillik, bilmezlik’

celb: ‘1.çekme, çekiş, 2.yazı ile çağırma’

cem’: ‘1. toplama, yığma, 2. birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren isim, 3. (**a. gr.**) *çoğul’; **cem’ et-:** ‘toplamak’

cemâât: ‘1. insan toplulukları, 2. imamın arkasında namaz kılanlar’

cemâl: ‘yüz güzelliği’

cesîm: ‘1. büyük, geniş 2. iri, kocaman, cesâmetli 3. önemli’

cevelân: ‘dolaşma, dolanma, gezme’

ciğer-pâre: ‘ciğer parçası, (*mec.*) evlât’

cihet: ‘yön, taraf’

cism-i lâtif: ‘1. beş duyu ile idrâk edilemeyen cinler, melekler; 2. meç. güzel kadın veya kız. (osm.) 'cism-i latîf’

cisr: ‘köprü’

cûd: ‘cömertlik, el açıklığı’

cümle: ‘1. bütün, hep 2. hepsi’; **cümlesi:** ‘hepsi’

cür’et: ‘cesaret, atılganlık, yiğitlik’

cürm: ‘suç’

-Ç-

çâr: ‘1. dört 2. çâre’

çâre: ‘1. çıkar yol, çözüm yolu, 2. yardım, 3. ilaç, tedbir, 4. Hîle’

çat etmek: ‘çat diye ses çıkarmak’

çehre et-: ‘surat asmak’

çerâg çıkarmak: ‘emekli etmek, ihsanda bulunmak’

-D-

dağdağa: ‘gürültü, patırtı, beyhude telâş ve ıztırap’

dahi: ‘daha, bile (de-da bağlacı)’

dâhil: ‘iç, içeri, içinde, içeri girmiş’; **dâhil olmak:** ‘içeri girmek, katılmak’

dakk: ‘çalma, vurma, vurulma’

dâr-ı dünya: ‘dünya, yeryüzü’

da’vet-i vâkıa: ‘olayları davet etme, belaları üstüne çekme’

dehliz: ‘koridor, hol, boşluk’

denâet: ‘alçaklık, adilik’

der-‘akab: ‘hemen arkasından’

derhâl: ‘hemen, o anda, şimdi’

der-miyân: ‘ortada, arada’

der-uhde: ‘üstüne alma, yüklenme’

derûn: ‘1. iç, içeri, dâhil, 2. gönül, kalp, yürek’; **derûn dalmak:** ‘düşünce içinde kalmak’; **derûn-ı dilden:** ‘gönülden’

deryâ: ‘deniz’

dest: ‘el’

deyn: ‘borç’

dîde: ‘1. göz 2. gözbebeği 3. gözcü’

dil-dâde: ‘1. gönül vermiş, aşık (dil-beste), 2. erkeklerin başlarına sardıkları renkli mendil’

divân: ‘büyük meclis’

doylanmak: ‘dileği isteği gerçekleşmek’

dûçâr: ‘tutulmuş, uğramış, yakalanmış’

duhûl: ‘içeri girme, içine girme’

-E-

ecdâd: ‘dedeler, atalar’

ecr: (ecir) ‘1. bir iş karşılığında verilen ücret. 2. mânevî karşılık, sevap’

edâ: ‘1. borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödeme, yerine getirme, 2. davranış, tavır, 3. anlatış biçimi, anlatış tarzı’; **edâ-yı işve-bâz-âne:** ‘nazlı, gönül çelici bir tavırda’

efnâd: ‘ihtiyarlıktan bunamış olanlar, bunaklar’

efzûn: ‘fazla, çok, yukarı, aşkın’

ehl, ehil: ‘bir şeyi elinde bulunduran, kendinde bulunduran’

ekl: ‘bir şey yeme(k), yenilme’

elâlem: ‘yabancılar, kişinin kendinden ve çevresinden uzak kişiler’

el-hamdüli-llâh: ‘Allah’a hamd olsun, Allah’a şükür’

elmâs: ‘1.bilinen kıymetli taş, 2.(**mec.**) pek sevgili ve kıymetli’

emel: ‘ümit, umma, arzu, hırs, tamah’; **emel-i mezbûre:** ‘adı geçen istek’

encâm: ‘nihayet, son’

endâht: ‘1. atma, atış 2. silah atma, boşaltma

endîşe: ‘1. düşünce, vesvese, 2. merâk, kaygı, 3. şüphe, korku’

entari: ‘genellikle tek parçalı kadın giyeceği’

envâ’: ‘çeşitler, türlüler’

esb: esb-süvâr: ‘ata binmiş’

esnâ: ‘vakit, sıra’ **esnâ-yı râh:** ‘yolculuk esnasında’

esrâr: ‘gizlenilen ve bilinmeyen şeyler, sırlar’

etıbbâ: ‘hekimler, doktorlar, tıp ilmini bilenler’

evâil: ‘evvel zamanlar, ilk vakitler’

-F-

fâhiş: ‘1.mübalağalı, 2.büyük iri, 3.ahlâksız, ahlaka aykırı, pek kötü, 4.insafsızca’

fahişe: ‘ahlaksız kadın, erkeklerin zevklerine para karşılığında hizmet etmeyi meslek edinen kadın’

faik: ‘1. daha üstün, tercih edilecek üstünlükte, müreccah 2. seçkin, yüksek, güzîde’

fasîh: ‘güzel, düzgün ve açık konuşan, iyi söz söyleme kabiliyetinde olan [kimse], uzdilli’

fedâ: ‘1.gözden çıkarma, uğruna verme, 2.kurban’

fenâ’: ‘1.yok olma, yokluk, 2.kötü, iyi olmayan, uygunsuz’

ferâh: ‘1. bol, geniş, 2. havadar, aydınlık, iç açıcı, 3. sıkıntısız, tasasız, sevinçli olma durumu, iç rahatlığı; **ferâhlanmak:** ‘rahatlamak, üzüntü veya sıkıntısı kalmamak, açılmak, genişlemek’; **ferah bulmak:** ‘rahatlamak, sıkıntısı tasası dağılmak’

ferdâ: ‘yarın, yarınki gün’

fevk-al-âde: ‘adetin üstünde, duyulmadık, örülmedik, olağanüstü’

figan: ‘ıztırab ile bağırıp çağırma, inleme (feryâd)’

filika: ‘kayık, sandal’

firâr: ‘kaçma, savuşma, izinsiz veya nizamsız olarak ortadan kaybolma’

fitne: ‘1.belâ, mihnet, sıkıntı, 2.ayartma, azdırma, 3.fesat, ara bozma, karışıklık, 4.dinsizlik, canilik, 5.ceza, 6.delilik, 7.güzel yüz, güzel göz, güzel kadın’

fürûhat: ‘satma, satış, satım’

-G-

galebe: ‘1. yenmek eylemi, 2. çokluk, üstünlük’; **galebe et-:** ‘galip gelmek, üstün gelmek’

garaz bağlamak: ‘kin gütmek, kinlenmek’

gavga: ‘kavga, dövüşme, vuruşma’

gayb: ‘1. gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp. 2. belirsiz, bilinmeyen şeyler’; **gāib:** ‘1. görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp. 2. i. gr. üçüncü şahıs, o’

gāyet: ‘1.nihayet, son, 2.çok fazla, son derece’

gāyetle: ‘(*halk.*) aşırı derecede’

gayr-ı meşrûa: ‘şeriatça, kanunca yasak edilen’

geşt ü güzâr: ‘1. gezme, gezip tozma 2. geçme

gev: ‘kahraman, bahâdır, yiğit’

gûş: ‘duymak’

gûyâ: ‘1.söyleyen, söyleyici, 2. (*zrf.*) sanki, diyelim ki’

gül-âb: ‘gülsuyu’

gül-istan: ‘(gülsitân) gül bahçesi’

güşâd: ‘açma, açılma, açılış’

-H-

hâb: ‘uyku’; **hâbe var-:** ‘uyumak, uykuya dalmak’

habâset: ‘habislik, kötülük, alçaklık’

haber-i küdürât-ı isr: ‘sıkıntılı haberin izi’

habs: ‘1. hapis, alıkoyma, bir yere kapama, salıvermeme, 2. tutma, zaptetme, 3. cezaevi, hapishane’

hâce: ‘hoca, efendi, ağa, çelebi, sahip, muallim, profesör, öğretmen, müderris’

hâcce: (“hacı”nın müennes şekli) hacı olmuş kadın.

hadd: hadd-ı zât: ‘zaten, esasen, aslında’

hâk-i pây-i âli: ‘ulu, yüce ayağın toprağı’

hakk: ‘1. Allah, tanrı, 2. doğruluk ve insaf, 3. bir insana ait olan şey, 4. dava ve iddiada hakikate uygunluk, 5. geçmiş, harcanmış emek, 6. pay, hisse, 7. doğru, gerçek, 8. lâyık, münâsip’; **hakk et-:** ‘lâyığını, münâsip olanı yap’

hâl: ‘durum, vaziyet’

halâs: ‘kurtuluş’

hâlis: ‘hilesiz, katkısız’

halvet: ‘1. yalnız, tenha kalma, tenhaya çekilme, tenhalık. 2. tenha yer. 3. hamamın sıcak bölmesi’

hamd: ‘Tanrı’ya olan şükran duygularını bildirme’

haml: ‘1. ana karnındaki çocuk. 2. gebe olma, gebelik’ ; **vaz’ı haml:** ‘çocuk doğurma’

harac mezat: ‘bir şeyin açık artırma usulüyle ve aceleyle değerinin altında satılması’

harâret: ‘sıcaklık’

hasebiyle: ‘(*halk.*) bu yüzden, bu sebeble’

hasenât: ‘iyilikler, iyi haller, iyi işler, hayırlı işler’

hâsıl: ‘meydana çıkarma, ortaya çıkarma’

hâsıl-ı kelâm: ‘sözün kısası, kısacası’

hâtır: ‘1. zihin, fikir, 2. keyif, hal, 3. gönül’

hatim, hatime: ‘hitâma erdiren, bitiren’

havâlî: ‘etraf, civar, çevre, yöre’

havz: ‘havuz’

hayyâ: ‘yılan’

helâk: ‘1.ölmek, 2. (*mec.*) bitkin bir duruma gelmek, getirilmek’

helâlleşmek: ‘birbirlerine haklarını helâl etmek’

helecân: ‘heyecan’

helvâ: ‘unlu, yağlı ve şekerli maddelerle yapılan bir tatlı’

hemân: ‘hemen, derhal, o anda, çarçabuk’; **hem-ân-dem:** ‘hemen, çabucak o anda’

hemşîre: ‘sütleri bir olan, kızkardeş’

hezâr: ‘1. bin 2. bülbül 3. pek çok’

hırâm: ‘nazlı, edalı, salına salına gidiş’

hiddet: ‘öfke, kızgınlık’

hikmet: ‘1. bilgelik, 2. sebep, gizli sır’

hitâb: ‘seslenmek, söz yöneltmek’; **hitâben:** ‘birinin yüzüne söyleyerek’

hitâm: ‘1. son 2. bitme, tükenme’

hû: ‘1. Allah. 2. hitab olarak eşhasa da söylenir "Hû, neredesin!" gibi’

hûb-âvâz: ‘güzel sesli’

hûn: ‘1. kan. (bkz: dem). 2. öldürme, öc’

hurde-hâş: ‘kırık dökük, param parça’

hurrem: ‘gülen, mutlu’

husûsî: ‘birisine, bir şeye mahsus, özel’

hükm, hüküm: ‘hüküm, emir’

hülâsa: ‘özet, öz’

hüsn: ‘1. güzel, iyi, 2. güzellik, iyilik’; **hüsn-i cemâl:** ‘güzel yüz, yüz güzelliği’

hüsna: ‘en güzel’

-I-

ırz: ‘şan ve şeref, namus, iffet’

ısmarlamak: ‘bir şeyin yapılmasını veya getirilmesini bu işlerle uğraşan birine söylemek, sipariş etmek’

ısrâr: ‘ayak direme’

-İ-

ibtidâ’: ‘başlama, başlangıç’

icrâ: ‘yapma, yerine getirme, bir işi yürütme’

îfâ: ‘1.ödeme, yerine getirme, 2.bir işi yapma’; **îfâ-yı farîza:** ‘görevini yerine getirme’

ifâde: ‘anlatma, söyleme’

iffet: ‘1.afiflik, temizlik, 2.namus’

ifrât: ‘aşırı gitme’

ifşâ’: ‘gizli bir şeyi yayma, ortaya dökme, açığa vurma’

ihâta: ‘1. bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma, etrafı çevrilme, kuşatılma, sarılma. 2. tam kavrayış, anlayış, geniş bilgi’

ihrâk: ‘dökme, akıtma’

ihsân: ‘bağışta bulunma’; **ihsân-ı ilâhi:** ‘Allah’ın lütfu’

ihsân id-: ‘bağışta bulunmak’

ihtâr: ‘1.hatırlatma, 2.dikkati çekme, tenbih’

ihyâ’: ‘1.diriltme, canlandırma, 2.iyilik etme, lûtfetme’

ihzâren: ‘1. ihzâr ederek, hazırlıyarak, 2. huzura getirerek’

ikāb: ‘eza, cefa, eziyet, azab’

ikmâl: ‘1. kemâle erdirme, tamamlama, bitirme 2. eksiğini doldurma’

ikamet: ‘oturma’

ikrah: ‘tiksinme, iğrenme’

ikrâr: ‘1.saklamayıp söyleme, 2.dil ile söyleme, bildirme, 3.tasdik, kabul’

iksâ’: ‘giydirme, giydirilme’

iktizâ: ‘gerekme, lazım olma’

i’mâl: ‘1. yapma, yapılma, 2. işleme, 3. kullanma, 4. meydana getirme’

imrâr: ‘geçirme, geçirilme’

inâyet: ‘1.dikkat, gayret, özenme, 2.lütuf, ihsan, iyilik’; **inâyet-i mahârane:** ‘el uzluğu, ustalıkla, özenli’

inkisâr: ‘1. kırılma. 2. gücenme. 3. beddua, ilenç. 4. fiz’

insâf: ‘1. merhamete, vicdâna veya mantığa dayanan adâlet, 2. ortalama davranış’

inşâ’: ‘1.yapma, yapılma, vücudâ, meydana getirme, 2.kaleme alma, 3. (**gr.**) dilek kipleri, 4.nesir yazı, 5.mektup yazma, 6.(**ed.**) güzel nesir yazma veya güzel yazılmış nesir’

in-şâ’-Allah: ‘Allah isterse, Allah nasîbetti ise’

intişâr: ‘1.nşrlunma, yayılma, dağılma, 2.üreme, 3.gizli bir şeyin ağızdan ağza yayılması, 4.umumileşme’

intizâr: ‘1. bekleme, beklenilme. 2. gözleme, gözlenilme’

irtikāb: ‘1.kötü bir şey yapma, 2.rüşvet’

irsâl: ‘1. gönderme, yollama 2. alıverme, koyverme’

ismet: ‘1.masumluk, günahsızlık, 2.haramdan çekinme’

istif: ‘eşya veya başka malzemelerin düzgün bir biçimde üst üste konulmasıyla oluşan yığın’

istifâde: ‘1. faydalanma, kazanma, fayda bulma, 2. bir şey öğrenme, bilgisini genişletme’

istikbâl: ‘1. (*gr.*) gelecek zaman (âtî), 2. birini karşılama’

istirahat: ‘rahat etme, dinlenme’

istirhâm: ‘merhamet dileme, yalvarma, yalvarış’

istişâre: ‘fikir sorma, danışma’

iştiyâk: ‘şevklenme, göreceği gelme, özleme’

ittisâl: ‘bitişik’

ittifâk: ‘birleşme, uyuşma, sözleşme’

i’zâm: ‘1.büyükler, ulular, 2.lüzumundan fazla ehemmiyet verme’

izdivâc: ‘evlenme, birine eş olma’

izhâr: ‘gösterme, meydana çıkarma’

izzet-i nefs: ‘şeref, onur, haysiyet’

-K-

kadîm: ‘1. eski 2. öncesini bilir kimse bulunmayan 3. (**huk.**) başlangıcı olmayan, ötedenberi mevcut bulunan 4. (**i.**) eski zaman’; **zaman-ı kadîm:** ‘eski zaman’

kâffe: ‘hep, bütün, cümle’

ka‘il: ‘1. söyleyen, diyen, 2. razı olmuş, boyun eğmiş. 3. s. inanmış, aklı yatmış’

kalfat: (kalâfat) ‘kalafat, kalafatlama’ (kılâfet: gemi kalafatlama, gemi ziftleme usul ve sanatı)

kanaât: ‘1.kısmete razı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe, 2.kanma, kanış, 3.görüş, tahmin’

kāni’: ‘1.kanaât eden, yeter bulup fazlasını istemeyen, 2.inanmış, kanmış’

karîb: ‘yakın, yakın olma’

kelâm: ‘1. söz, lakırdı, 2. söyleyiş, konuşma 3. (**gr.**) söz, ibâre, fıkra; cümleler veya cümlecikler, 4. söyleniş, nutuk, 5. dil, lehçe, 6. Allah’dan ve Allah’ın birliğinden bahseden ilim, 7. Kur’an’; **kelâm-ı kadîm:** ‘Kur’an’

kemâl: ‘1. olgunluk, yetkinlik, tamlık, eksiksizlik, 2. en yüksek değer, mükemmellik; değer, baha’

kemâl-i ta’zîm: ‘en yüksek perdeden saygı gösterme, saygıda kusur etmeme’

kerîme: ‘kız evlât’

keyfiyyet: ‘1. *nitelik 2. bir şeyin iyi veya kötü olması ciheti 3. (**gr.**) bir ismin müzekker veya müennes olması hali 4. bir hadisenin geçişi 5. madde, husus, iş’

kıssa: ‘1. fıkra, hikâye, rivayet. 2. vak'a, macera’

kıyye: ‘yaklaşık 1.300 gr.lık ağırlık ölçüsü birimi, okka

köhne: ‘1. eski, eskimiş, 2. zamanı modası geçmiş’

kûşe: ‘köşe, bucak’

küpeşte: ‘gemide güverte hizasında ıskarmoz bağlarına tutturulan dikmelerin dış yüzeylerine kaplanan kaplamaların oluşturduğu siper, bordo kaplamalarının en üstü, güverteden yukarı kalan bölüm, korkuluk, parapet’

-L-

la-havle: ‘bir sıkıntı, bir belâ vukuunda sabrın tükendiğini göstermek için söylenir’

Lahur: ‘Hindistan’da bir şehir’

lâkırdı: ‘kelâm, söz’

lâ’l: ‘1. kırmızı, al, 2. kırmızı ve değerli bir süs taşı, 3.dudak’

lâla: ‘1.bir çocuğu gezdiren, oyalayan uşak, 2.saray haremağası, 3.padişahların sadrazamlara hitab ederken kullandıkları unvan’

lede-l-hâce: ‘hacet, ihtiyaç görüldüğü zaman’

leke-dâr: ‘lekeli’

letâfet: ‘1.latiflik, hoşluk, 2.güzellik, 3.nezaket, 4.yumuşaklık’

levâzım: ‘lâzım olan şeyler, gerekli şeyler; yaşamak, geçinmek, yolculuk için lüzumlu olan nesneler’

lezîz: ‘lezzetli, tatlı, hoşa gider’

libâs: ‘elbise, giyilecek şey’

-M-

Mâ’ada: ‘-den başka’

mâder: ‘anne, ana’

mâ-fi-z-zamîr: ‘gönüldeki, içteki şey’

mâh: ‘1. (*astr.*) ay, 2. senenin on ikide bir kısmı, ay’

mahall: ‘yer’

mahâret: ‘mahirlik, ustalık, beceriklilik’

mahâvif: ‘korkunç, korkulu, tehlikeli’

mahdûm: ‘oğul, evlât’

mâhiyyet: ‘1. bir şeyin aslı, esâsı, içyüzü. 2. fels. kendilik. 3. *doğa’

mahsûs: ‘1. hususileşmiş, başkasında bulunmayan, yalnız bir kimseye ait olan, 2. birine ayrılmış olan, 3. lâyık, 4. ayrı, müstakil, başlı başına, 5. hususi olarak, 6. şakadan, yalandan’

ma’hûd: ‘1. ahdolunmuş, bilinen; sözleşilen 2. sözü geçen’

mahv ol-: ‘1.yok olmak, 2.bozulup yararsız duruma gelmek, 3.onulmaz duruma gelmek, 4.boşa gitmek, heba olmak’

mahzûr: ‘haram edilmiş, yanına yaklaşılması yasak edilmiş; haram’

maiyyet: ‘1. beraberlik, arkadaşlık, 2. bir büyük memurun emri altında bulunma’

makam: makām-ı tehdid: ‘korkutma ve tehdit makamı’

mal bulmuş Mağribî: ‘(*dey.*) ihtiyacı olsun olmasın önüne gelen şeye saldıran, alanlar için söylenir’

malike: ‘1.mal sahibi olan kadın2.Peri, su perisi.’

ma’lûmiyye: ‘(*tar.*) her yıl Mekke ve Medine halkına dağıtılmak üzere gönderilen sürre arasında geçen bir tabir olup –bilinen- anlamına gelir’

mânend: ‘benzer, eş, misil, nazir, menend’

mâtem: ‘hüzün ve keder zamanlarındaki ağlayış, yas’

matlub: ‘1. talebedilen, istenilen, aranılan şey, 2. alacak’

mebhût: ‘hayrette kalmış, şaşırmış’

mebnî: ‘1. bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş, 2. bir şeye dayanan, 3. ...den ötürü’

mecâl: ‘1. güç, takat 2. fırsat, imkan’

medfûn: ‘defnolunmuş, gömülmüş’

medh, medih: ‘övme, methetme’

mehl: ‘vade, vakit verme, bir işi muayyen bir zamana kadar bırakma’

melâhat: ‘güzellik, yüz güzelliği’

melek-sima: ‘melek yüzlü’

memnûn: ‘1.minnet altında bulunan, 2.sevinmiş, sevinçli, 3.razı, hoşnut’

merâm: ‘maksat, gaye içindeki niyet’

merkūm: ‘yazılmış, adı geçmiş’

meserret: ‘sevinç, şenlik’

mest-i lâ-ya’kıl: ‘sızmış, sarhoş, dalgın’

meşgûl: ‘1. bir işle uğraşan, iş görmekte olan, 2. işgal edilmiş, doldurulmuş, tutulmuş, 3. tutuk, dalgın; dolgun’

meşhûr: ‘şöhretli, şöhret kazanmış’

metânet: ‘metinlik, sağlamlık, muhkemlik, kuvvetli olma, dayanıklılık’

metrûk: ‘terk edilmiş, bırakılmış’

mevacîb: ‘Maaş, aylık demek olan ve Osmanlılar’dan önceki Türk devletlerinde de kullanılan kelime, Osmanlı mâliye teşkîlâtında yeniçerilere üç ayda bir olmak üzere “masar, recec, lezez, reşen” adlarıyla yılda dört defa törenle verilen maaş veya ulûfe anlamında kullanılırdı’

mevcûd: ‘1.var olan, bulunan, 2.hazır olan, hazır bulunan, 3.bir topluluğu meydana getiren fertlerin her biri’

mevtâ: ‘ölüler, ölmüşler’

mezbûr, mezbûre: ‘adı geçen, sözü edilmiş olan’

mezkûr: ‘zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış’

miftâh: ‘anahtar’

mikras: ‘makas’

milket: ‘ülke’

min-el-evvel: ‘evvelden beri, öteden beri’

minvâl: ‘şekil, yol, tarz’

miskîn: ‘1. âciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz (kişi), 2. cüzzam hastalığına tutulmuş olan, 3. miskli’

mismâr: ‘çivi, mıh’

miyân: ‘1.orta, 2.meyan, ara aralık’

muâmele: ‘1. davranma, davranış, 2. yol, iz, 3. dairede yapılan kayıt vesâire, 4. alışveriş, sarraflık, para işleri’

muâvin: ‘1. muâvenet, yardım eden, yardımcı, 2. bir memurun işlerine veya kendi bulunmadığı zaman yerine geçerek yardım eden kimse’

muâyene: ‘gözden geçirme, yoklama’

mûcib: ‘icabeden, lazım gelen, gereken, gerektiren’; **mucîb-i merâk:** ‘merak uyandıran’

muhâfaza: ‘ hıfz etme, saklama, koruma, kayırma’

muhibb: ‘seven, sevgi besleyen, dost’

mu’în: ‘1. yardım eden, yardımda bulunan, destek olan kimse 2. yamak, yardımcı, muâvin 3. “herkesin yardımcısı, herkese yardım eden” anlamında Allah için kullanılır’

mukābil: ‘1.karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan, 2.bir şeye karşı, bir şeye karşılık yapılan’

mukaddema: ‘önceden, eskiden’

mukaddes: ‘takdis edilmiş, mübarek’

mukāvemet: ‘karşı koyma, dayanma’

muntazır: ‘intizar eden, gözleyen, bekleyen’

murâd: ‘1.arzu, istek, 2.maksat, meram’

murassa’: ‘kıymetli taşlarla bezenmiş’

musâhabe: ‘sohbet etme, konuşma, görüşme’

mutâbık: ‘uyan, uygun (birbirlerine), aralarında anlaşmazlık olmayan’ **mutâbıkda olan:** ‘anlaşan’

mu’tâd: ‘adet olunmuş, alışılmış’

mu’tenâ: ‘itinâlı, özenilmiş, özenle yapılmış’

mutî’: ‘itaat eden, boyun eğen’

muttasıl: ‘1.bitişik, yan yana olan, 2.aralık vermeden, aralıksız, durmadan, biteviye’

muvaffak: ‘1. Allah’ın yardımına ulaşmış, işi rast gitmiş (kimse), 2. başaran, beceren’

muvâfık: ‘uygun, yerinde’

muztarib: ‘ıztırâbı, sıkıntısı olan; rahatsız, çırpınıp duran’

mübâşeret: ‘bir işe başlama, girişme’

mücâma’â: ‘cinsi münasebette bulunmak’

mücevher: ‘cevher ile süslenmiş, elmaslı’

müdbirane: ‘idbara uğramış, talihsiz’

müezzin: ‘ezan okuyan’

müftereyât: ‘başkasının üzerine atılan suçlar, kara çalma’

müheyyâ: ‘hazır, hazırlanmış (âmâde)’

mühlet: ‘bir işin yapılması için verilen zaman’; **mühlet-i i’tâ:** ‘ödeme zamanı’

mümkin: ‘mümkün, olabilir, olabilen’

münâsebet: ‘1.münasiblik, uygunluk, 2.ilgi yakınlık, 3.yanaşma, vesile’

münâza’a: ‘ağız kavgası, çekişme’

mürâcaat: ‘başvurma, danışma, yardım isteme’

mürûr: mürûr-ı zaman: ‘(*huk.*) zaman aşımı’

mürüvvet: ‘1. yiğitlik, mertlik 2. insanca davranma, insanlık 3. iyilik ve ihsanda bulunma, cömertlik, lutufkârlık’

müsaâde: ‘1.yardım, 2.izin, 3.elverişli bulunma’

müstagrık: ‘1. Gark olmuş, 2.kendini bilmeyecek kadar dalgın düşünen, düşünceli’

müstecâb: ‘kabul olunmuş’

müsterîh: ‘istirahat eden, rahat bulan, kaygısız’

müşâhede: ‘1. bir şeyi gözle görme 2. tas. Allah âlemini görme’

müşellel: ‘lekeli’

mütâla’a: ‘okuma, tetkik, düşünce’

müteessir: ‘teessüre kapılan, hüzünlü’

müteveccih: ‘1. yönelmiş, yönelen 2. birine yakınlık ve sevgi duyan, teveccüh gösteren 3. bir yere gitmeye karar veren, o tarafa doğru yola çıkan’

müzâyaka: ‘1. darlık, sıkıntı, müşkülât 2. geçim sıkıntısı, yokluk, parasızlık’

-N-

nâ-çâr: ‘1. çaresiz, ister istemez, 2. ..zorunda kalmış, 3. zavallı’

nafaka: ‘1. yiyecek parası, geçimlik, 2. birinin kanunen geçindirmek mecburiyetinde bulunduğu kimselere mahkeme kararıyla bağlanan aylık’

nâil: ‘mürâdına ermiş, erişmiş, ele geçirmiş, başarmış, kazanmış, ulaşmış’

nakl: ‘anlatmak, söylemek, hikâye etmek’; **nâkılân:** ‘1. aktaranlar (sözü) 2. taşıyanlar 3. çevirenler (bir dilden)’

na’leyn: ‘ıslak zeminde giyilen, altı tahtadan bir çeşit ayakkabı’

nalın: ‘takunya’

nâm: ‘1.isim, ad, 2.ün, lakab’

nâ-mizâc: ‘mizaçsız, rahatsız, hastalık’

nâr: ‘ateş, od’

nazar: ‘1. bakma, göz atma, 2. düşünme, 3. göz değme, 4. iltifat, 5. îtibar, 6. yan bakış’

nazîr: ‘Benzer, eş’

nefâset: ‘kıymetlilik’

nev’: ‘1. çeşit, türlü, 2. cins, 3. sınıf’

nevale: ‘1. gerekli yiyecek ve içecek şeyler, azık 2. eski. tâlih, kısmet, nasip’

nezâret: ‘1. bakma, bakış, etrafı görme, seyir, 2. gözetme, gözden geçirme, 3. idâre; reislik, 4. nâzırlık, vekillik’

nısfu’l leyl: ‘gece yarısı’

nöbet: ‘sıra ile yapılan iş, görev’

nûr: ‘aydınlık, parıltı, parlaklık’

nüsha: ‘muska’

nûş (kıl-): ‘içmek’

-Ö-

ölü şişesi koymak: ‘kılmak için toprak sermek, baş ucuna şişe koymak’

ölü toprağı serpmek: ‘ölü gibi hareketsiz olmak’

-P-

pare: ‘parça’

parmağını ağzına alıp baka kalmak: ‘(*deyim*) büyük şaşkınlık duymak’

Paz-u-bend (bazubend-pazvand): ‘kolbağı, pazvant’

peder: ‘ata, baba’

pesendîd: ‘beğenilmiş, seçilmiş’

peştamal: ‘hamamda örtünmek için kullanılan ince dokuma’

peydâ: ‘1. meydanda, açıkta, 2. hazır, mevcut’

peyke: ‘tahta sedir, kuru kanepe’

pîş-gâh: ‘ön’

pûs: ‘öpme’

-R-

râdde: ‘1. sır, mertebe, derece, kerte, 2. çizgi, 3. aşağı yukarı tahmin edilen miktar veya zaman’

rahvan: ‘atın koşar adım gitmesi, yola koyulmak’

râkib: ‘1.binici, binen, binmiş, 2.bir nakil vasıtasına binmiş olan’

râkiben: ‘binmiş olarak’

râm: ‘itaat eden, boyun eğen’

râviyân: ‘rivayet edenler, hikâye anlatanlar’; **râviyân-ı ahbâr:** ‘haberleri rivayet edenler’

rây: ‘rey, fikir, oy’

râz: ‘sır, gizlenilen şey’; **râz-ı derûn:** ‘içteki gizli şey, sır’

râzî: ‘rızâ gösteren, kabul eden, boyun eğen’

recâ: ‘1. ümit, umma, 2. yalvarma (niyâz), 3. istek, dilek (arzu)’

refik: ‘arkadaş, yoldaş’

revân: ‘yürüyen, giden’

rikkat: ‘1 .rakiklik, yufkalık, incelik, 2. merhamet, acıma’; **rikkat-i kalbiye:** ‘gönül inceliği, yufka yüreklilik’

rivâyet et-: ‘1.*söylenti, bir haber, söz veya hâdisenin hikâyesi 2. hikâye edilen bir haber, söz veya hâdise’

ruba: ‘1. giysi, giyecek 2. giysinin göğüs ile omuz arasına eklenen parçası’

ruhsat: ‘izin, müsaade’

-S-

sadâ: ‘ses’

sâdır: ‘çıkan’

sâf, sâfî: ‘1. temiz, halis, katıksız, 2. bön, kolay aldanabilen, kurnazlığa aklı ermeyen’

safâ’: ‘1. saflık, berraklık (safvet), 2. gönül şenliği, kedersizlik, eğlence’; **safâ-yı hâtır:** ‘keyifle, gönül rahatlığıyla’

sâhib-i hâne: ‘ev sahibi’

sahih: ‘gerçek, doğru, halis kusursuz’

sahîhan: ‘gerçekten’

savl: ‘saldırış, atılış’

seferî, seferiyye: ‘1. seferle, yolculukla ilgili olan 2. savaşla ilgili 3. şer’an en az 18 saatlik yere gitmek üzere yola çıkan kimse, yolcu’

sefîne: ‘gemi, vapur’

sekre: ‘1. sarhoşluk, 2. şaşma (hayret), 3. şiddet’

selâmet: ‘1.esenlik, 2.her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak, güvende olma durumu’

senâ: ‘övme, övüş’

seniyye: ‘yüce, yüksek’

ser-â-pâ: ‘baştan başa’

sevâb: ‘Allah tarafından mükâfatlandırılan hareket, hayırlı hareket’

sevk: ‘1.önüne katıp sürme, ileri sürme, 2.bir neticeye bağlama, 3.yollama, gönderme’; **sevk-i iftirâk:** ‘perişanlığa sürüklenmek, perişan olmak’

seyâhat: ‘yolculuk, gezi’

sezâ: ‘münâsip, uygun, yaraşır’

sıla: ‘memleketine gitme, akrabasına ulaşma’

sırma: ‘1. altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel, 2. (*sf.*) bu telden yapılmış veya bu tel gibi olan, 3. rütbe gösteren şerit’

sıva-: ‘(mec.) okşamak, sıvazlamak’

suâl-i garîb: ‘tuhaf, acayip soru’

sûretle: ‘yolla, tarzla (tarzda), biçimle (biçimde)’

sükût: ‘susma, söz söylememe’

sülûk: ‘1.bir yola girme, bir yol tutma, 2.hususi bir sınıfa bir gruba katılma, 3.bir tarikate intisab etme’

süvâr: ‘binen, ata binmiş, binici’

-Ş-

şâd: ‘şen, sevinçli, güleryüzlü’

şakk: ‘yarma, yarılma’

şâyi’: ‘1. duyulmuş, herkesçe bilinmiş. 2. taksim olunmamış müşterek hisse. 3. bir şeyin her noktasıyla ilgili bulunan’

şefâat: ‘birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık’

şemşirek taşı: ‘göz alıcı, parlak bir taş’

şikest: ‘kırılmış, kırık’

şitâb: ‘acele, sürat, çabukluk’

şöhret: ‘1. herkesçe tanınma hali, 2. tanınmış, ünlü kimse’

şu’le: ‘alev, ateş alevi’

şürû’: ‘başlama’

-T-

ta’accüb: ‘şaşakalma’

ta’allukât: ‘hısımlar, akrabalar’

ta’âm: ‘yemek, aş’

ta'cîlen: 'acele ederek, çabuklaştırarak'

taaşşuk: 'aşık olma'

tabîb: 'hekim, doktor'

tafsîl: 'ayrıntılı, etraflı açıklama'

taharrî: 'arama, araştırma'

tahayyür: 'hayrete düşme, şaşırma'

tahrîr: 'yazma, yazılma'

tâ'ife: '1. bölük, takım, güruh, fırka, 2. kavim, kabîle, 3. tayfa, gemi işçisi'

takaddüm: 'öncelik'

takallübat: 'değişmeler'

takarrüb: '1. yaklaşma, yanaşma, 2. vakti yakın olma'

takdîr: '1. beğenme, değer biçme, değer verme, verilme, 2. (değerini, ehemmiyetini) anlama, 3. ezelde Allahın olmasını istediği şeyler'

takriş: 'birbirine rağbet etme'

taksîm: 'bölme, parçalara ayırma'

ta'lîmat: 'bir iş görülmesi için ne yönde davranılacağını gösteren emir'

ta'rif: 'etrafıyla anlatma, tanım'

tarîk: 'terk eden, bırakan, vazgeçen'

tasavvur: '1.zihinde şekillendirme, kurma, 2.(zihinde) göz önüne getirme, 3.istek, arzu; **tasavvurât:** '1. tasavvurlar. 2. mant. kaziye (önerme)lerin zihinde meydana gelişini ve bunların nazariyesini mevzu yapan bahis'

tasrîh: 'açık açık söyleme, söylenme, bildirme, belirtme'

tâye(daye): 'çocuğa bakan dadı, sütnine'

ta'yîn: '1.ayırma, belli etme, 2.bir memuriyete koyma, 3.tayın, asker ekmeği, 4.erzak'

tebdîl: ‘asıl kimliğini göstermeyen bir kıyafet ile, kim olduğunu belli etmeden gezen’

teblîğ: ‘1.yetiştirme, eriştirme, bitiştirme, 2.götürme, taşıma’

tebşîrât: ‘1. müjdelemeler, müjde vermeler. 2. rüyada alınan manevî müjdeler’

tecâvüz: ‘1.ötesine geçme, sınırı aşma, atlama, 2.saldırma, sataşma, sarkıntılık, 3.başkasının hakkına dokunma’

tedâvî: ‘ilaç verme, iyileştirmek için bakma’

teellümât: ‘kederlenmeler, eseflenmeler, tasalanmalar’

tehî: ‘boş’

te’hîr: ‘sonraya, geriye bırakma, geciktirme, geciktirilme’

tekabül: ‘1. karşı karşıya olma, karşı karşıya, yüz yüze gelme, karşılaşma, 2. karşılık olma, karşılama’

teklîf: ‘1. birinden eziyetli, fakat başkası için faydalı olan bir iş isteme, 2. içli dışlı olmayan, çekingen muâmele, 3. *önerge’; **teklîf-i garib:** ‘tuhaf (şaşılacak) istek’

tekmîl: ‘1. kemâle erdirme, 2. bitirme, bitirilme, tamamlama, tamamlanma, 3. tam, eksiksiz, bütün, hep’

temâşâ: ‘1. bakıp seyretme. 2. gezme’

te’minât: ‘güvence’

tenâvül: ‘alıp yeme, alınıp yenilme’

tenezzül: ‘1. inme, aşağılama, 2. gönül alçaklığı, kibirsizlik’

terfîk:’arkadaş etme, birinin yanına katma, katılma’

terki’: ‘yamama, yamanma’

tesâdüf: ‘rast gelme, aramadan bulma’

tesâdüfen: ‘rastgele’

tesîr: ‘etki’

teskîn: ‘sakin kılma, kılınma, sakinleşme’

teslîm: ‘1.bir şeyi sahibine verme’, 2.emanet alınan bir şeyisahibine geri verme, 3.devretme’

tesmiye: ‘isim koyma’

tesviye: ‘1. aynı seviyeye getirme 2. düz hâle getirme, düzleme 3. Ödeme 4. bir işi halletme, sonuçlandırma’

teşekkî: ‘şikayet etme, sızlanma’

teşrif: ‘şeref verme, şereflendirme’

tevcîh: ‘1.çevirme, yöneltme, döndürme, 2.söz atma, bakma, 3.mana verme, yorumla, 4.rütbe, mevki verme’

tevdî’: ‘1.bırakma, emanet etme, 2.vedalaşma’

tezvîr: ‘1. yalan söyleme, yalan dolan 2. ara bozuculuk, dedikoduculuk’

tezyîn: ‘zînetlendirme, süsleme, süslenme’

toy: ‘deneyimsiz, acemi, çaylak’

-U-

ummân: ‘ulu, büyük, engin deniz, okyanus’

usuletle: ‘kolaylıkla, rahatlıkla’

usül: ‘tarz, biçim’

-V-

vâfir: ‘çok, bol’

vâlide: ‘doğuran; ana’; **vâlide-i muhtereme:** ‘saygıdeğer anne’

vak’a: ‘1. olup geçen şey, hâdise, olay, 2. savaş’

vâkı’âya yatmak: ‘istihareye yatmak’

vâkıf: ‘bir şeyi elde eden, bir işten haberli olan’

vasf: ‘1. *nitelik, bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, 2. bir kimsenin veya şeyin durumunu anlatarak târif etme, 3. övme, 4. (**gr.**) sıfat’; **vasf et:** niteliklerinden söz etmek, açıklamak’

vâsıl: ‘erişen, ulaşan, kavuşan’; **vâsıl olmak:** ‘kavuşmak’

vaz’: ‘doğurma’

vaz’iyyet: ‘durum, duruş’

vech: ‘1.üslup, yol, tarz, 2.sebep, vesile, münasebet’; **vechen:** ‘bir vesile ile, bir suretle, bir yönden, bir bakımdan’

vedâ’: ‘ayrılma, ayrılış’

vefât: ‘ölüm, ölme (yalnızca insan hakkında)’

ve-l-hasıl: ‘sözün kısası, kısacası’

vesvese: ‘işkil, şüphe; kuruntu’

vira: ‘durmadan, arlıksız **vira et-:** ‘toplamak, almak’

vürud: ‘gelme, erişme, ulaşma, varma’

-Y-

yalak: ‘hayvanların su içtikleri taş ya da ağaçtan oyma kap’

ye’s: ‘ümitsizlik, elem, keder’

yevmiyye: ‘1. bir günlük iş için verilen ücret, 2. günlük hâdiseleri günü gününe kaydetmeye yarayan defter’

yiğit: ‘1. yetişmiş genç, delikanlı, 2. güçlü ve yürekli, kahraman’

-Z-

zâid: ‘artan, artıran’

zamân-ı evvel: ‘geçmiş zaman’

zaman-ı kadîm: ‘eski zaman’

zann: ‘1.sanma, sanı, sezme, 2.şüphe, ilişki’

zât: ‘kendi, asıl, öz’

zemîn: ‘yer, yeryüzü’

zenbil: ‘hasırdan örülmüş saplı torba’

zevc, zevce: ‘nikâhlı eş’

zevk: ‘1.hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, 2.beğeni, 3.hoşa giden ve eğlendiren şey, 4.tat, lezzet’; **zevkini okşamak:** ‘hoşuna gitmek’; **zevk ü safâ’:** ‘saadet ve eğlence içinde olma’

zîrâ: ‘çünkü, şundan dolayı ki’

ziyâde: ‘çok bol’

zuhûr: ‘görünme, meydana çıkma, başgösterme, türeme’

züll: ‘alçalma, horluk, hakirlik’

zürriyet: ‘nesil, kuşak, soy, döl’

EKLER

ORİJİNAL METİNLER

اعتبار کتبخانه‌سی

سبیر طاهر

هر نوع آثار جدیده بولنور. طشره سباریشلری قبول اولنور .

کتبخانه‌مزده بولنان بالعموم کتابلر ازمیرده تورك بروسه‌ده هلال ، طرزونده فیض کتبخانه‌لرینه آلمنده عثمانلی کتبخانه ومجلد خانه‌سنده بولنمقده‌در .

طرز جدید

حلواجی کوزلی حکایه‌سی

اول زمانده برقادینك براوغلی برده قیزی اولوب بونلری فوق العاده سودیکندن ، أودن دیشای چیقارمن ایدی .

قادینك زوجی کونك برنده اوغلنی آلمق برای ایفای فریضهٔ حج یوله چیقمق ایسته‌یه‌رك زوجه‌سنه :

— خانم بن حجازه کیدیورم اوغلمی‌ده برابر کوتوره‌جکم سنك ایله قیزمی مؤذنه امانت ایلدم بونلرك صکره بن بولنمدیغم قدر ایش و کوجکزه اوباقه جسقدر لازم اولنلری اوندن ایستوسکز !

دیه بونلره وداع ایدرك اوغلنی‌ده الوب یوله چیقدی.

دیکر طرفده مؤذن افندی اذان اوقومق اوزره مناره‌یه چیقدیغنده حجه کیدن ذاتك خانه‌سنك باغچه‌سی مناره‌دن تمامیله کورنمکده اولوب بو صره‌ده حاجینك قیزی اوراده قیودن صو چکمکده اولدیغندن مؤذن بونی کورنجه بیك جانله تعشق ایلدی . اذان وظیفه‌سنی ایفادن ونمازینی ادادن صکره مؤذن افندی أوینه کندینی طار آتەرق قلبنده حاصل اولان خلجانی تسکین ایتمکله اوغراشدی ایسه‌ده موفق اوله‌مدیغندن چاره تحریسنه قویلدی .

برمدت دوشوندی طاشندی بونده اهل‌اولانلره‌مراجعتله ایشی دغدغه‌یه دوشورمه‌مکه قرار ویردی .

نهایت آدمنی بولدی . شویله‌که : قومشولرندن لوفجه‌لی کزبا ، قادین نامنده مهارتلی براختیاره مراجعت ایده‌رك راز درونی بوکا افشادن واوزون بویلی تعلیمات اعطا ایلدکدن صکره چیقاروب برلیراده ویره‌رك :

— آنالق ایکی کنجی بربرینه قاووشدیرمقدن بیوك ثوابلی ایش اولمدیغندن شوپاره‌یی‌ال.زحمتك مقابلی سویلدیکم خانه‌یه کیت اوقیزی هرحالده بکا زوجه‌لکه ایسته وموفق اول !

دیدی .

قوجه قاری محله‌نك قوردی اولوب اوراده اوتورانلرك

هپسنك احوال خصوصیه‌سنه‌ده واقف اولدیغندن جواب ویردی :

— اوغلم کوزل اما والده‌سی بونی بریره جیقارمیور ایش براز مشکلجه فقط برکره اوغراشه‌یم بونی کوتوره‌جك یرك وارمی ؟

مؤذن والده مطلقا برحیله اولمق‌اوزره بن برحمام طوتارم اورایه کیروب ورودکزه منتظر اولورم یارین سن قولتوغنه یلاندن بربوغچه الیرسك اوخانمك اوینه کیدرسین بونکله قونوشه‌رق‌ونهایت قاندیره‌رق‌قیزی اورایه‌کتیررسین آکلادکمی؟

قوجه قاری موفق اوله‌جغنه دائر تأمینات قویه ویره‌رك اورادن آیرلدی .

* * *

ایرتسی کون‌قوجه قاری‌قولتوغنه آلدیغی تعلیمات‌موجبنجه بربوغچه صیقشدیره‌رق دوغری حاجینك اوینه کلوب دق باق ایلدی .

ایچری کیروب خوش بشدن صکره قوجه قاری زبان فصاحتی آچه‌رق بیك دره‌دن برصوکتیره‌رك ونقلیاتنه اوراده اولنلرك آغزلرینك صولرینی آقیته‌رق صوکنده :

— بوكون فلان برده‌كى حمامده مكمل چنكيلر وچالغيلر وارمش بالخاصه بورايه اوغرادیغمك حكمتى كريمه‌كز خانمى بويله براكلنجه‌لى محله كوتوروب اكلنمسنى آرزو ايتديكمدندر كنديسنك اقرانى برطاقم قيزلرده اورادەوار بونلرله كوروشوب قونوشه‌رق وچالغيلرى ايشيته‌رك كوزى كوكلى آچيلير !

ديدكده والده‌سى‌ده بوكا قارشى علاوه ايتدى :

— قيزمى بويولده ارادیغكزه ودوشنديككزه تشكرايدرم فقط شمدى‌يه قدر كرك‌بن كرك قيزم هيچ بويله يرلره‌كتمدك هم زوجم مجازه كيده‌لى دها ايكى كون اوليور بويله آره‌دن مدت كچمه‌دن بومثللو يرلره كيده‌جك اولورسه‌ق عالم نه‌دير ؟

— آخانم قيزكى فنا يره دكل حمامه كوتوريورم خلق نه ديرسه ديسون فنا يره كيتدى ديميه‌جكلر آ ؟

خلاصه قوجه قارى كنديسنه مخصوص مهارت فوق‌العاده ايله خانمى قانديره‌رق قيزى آله‌رق دوغرى مؤذنك طوتديغى حمامه كوتوردى .

بونلر ايچرى كيردكلرنده كيمسه‌نك بولنمامســندن قيزجغز فنا حالده قورقدى قاديندن بونك ســببنى نظريله حاليله قالميه صوردى .

قوجه قارى :

— قيزم وقت پك ايركن ! كله‌جكلر بوندن صكرا كليرلر مراق ايتمه همان صويونوب ايچرى كيرمكه باق !

ديدى .

زواللى قيز قوجه قارينك ســوزلرينى صحيح ظن ايده‌رك همان صويونوب حمــامه كيردى قوجه قارى آرتق ايشى بولنه قويدم . ديه‌رك حمامدن ديشارى فيرلادى .

قيز حمامه كيره‌رك محله‌سنك مؤذنى اوراده كورنجه عقلى باشندن كيتدى .

كندى حد ذاتنده پك عفيفه اولوب طويلوغى حسبيله بر دوزاغه دوشورلمش‌اولديغى‌ده ـ تجربه‌سزلكه رغماً ـ آ كلاينجه هرشيدن اول اك مقدس بيلديكى‌عفت وعصمتى لكه‌دارايتمامك اوزره الندن كلانى يايمغه قرار ويردى .

لدى‌الحاجه جانى‌ده بواغوره فدايه حاضر ايدى .

مؤذن افندى‌يه ـ بردوزاغه دوشورمك ايچون ـ ديدى‌كه:

— افندى ! بوراده چنكيلر اوينايه‌جغنى سويلمشلر ايدى مدح ايتديككز بربوراسيمى ؟

— ئەوت قيزم‌فقط بورايه كيمسه كليه‌جكنه آرتق قناعت حاصل ايتمشسكزدر شمدى بوراده حاضر كلمشيكن بيقانوب كيتمكدن بشقه چاره‌مز يوقدر .

قیز غایت مدبرانه وجدی بروضعیت آله‌رق دیدی :

— آکلادم افندم فقط مساعده ایدرسه‌کز ابتدا سزی بن بیقایم‌ده صکره بن بیقانیرم !

قوللیه حریفی قاندیره‌رق باشنی برایجه کوپورتدکدن‌صکره تکمیل موصللری‌ده طیقایه‌رق وحمامك صوئوقلغنه چیقوب اورادہ الته کچن باالجمله نعللری طوپلایوب صره ایله پشتاللره یرلشدیره‌رك مؤذنی بونلرله دوکمکه باشلادی .

هر ضربه‌ده حریفك باغرمسی آرتمه‌رق مکملاً طیاغی بدکدن صکره یره دوشوب وجودی ضرب اثرندن موس مور اولدیغی حالده بایلی ویردی .

قیز اولانجه‌جرأتی ومتانتی محافظه‌ایدرك کینوب حمامدن چیقه‌رق دوغری خانه‌سنه کلدی .

والده‌سی زوالللی مراق وخلجان ایچنده اولدیغندن جکر پاره‌سنی کورنجه سوینه‌رك :

— اولادم حمام نصل ایدی ؟ باری اکلنه‌بیلدکمی ؟

دیه صوردیغنده قیز استفنی بوزمیه‌رق ووالده‌سنك دها زیاده مراقه دوچار اولمسنی ایسته‌میه‌رك :

— پك اعلا ایدی اوقدر اکلندكه تعریف اولنه‌ماز

والده‌جکم ! جوابیله سؤال جوابك ارقه‌سنی آلدی .

§

دیکر طرفده مؤذن آره‌دن برقاچ ساعت کچنجه کوچ حال ایله عقلی باشنه کلوب حمام طاسنی یقالایه‌رق صو آتمق اوزره هرطرفه قوشدی ایسه‌ده هرموصلوغی قپالی بوله‌رق نه یاپه‌جغنی شاشیردی صابون ایچنده سرسم اولوب قالدی .

انجامنده حماجی بوراده کورندی :

خائن مؤذنی بو طرزده بو حالده صابون ایچنده وسراپا وجودی چوروك کورنجه نه‌دیه‌جکنی شاشیره‌رق :

— آمان مؤذن افندی سزه نه‌اولدی بونه حالدر ؟

سؤالنده بولنمسنه مقابل بوده :

— تمیزلنمك اوزره صابونلانمش‌ایسه‌مده صوبوله‌مدیغمدن بویله قالدم دیدی .

حماجی موصللردن برینی آچدی .

مؤذن مال بولمش مغربی کبی همان وجودینی صولامغه واوزرنده‌کی صابونلری کیدرمکه باشلادی .

هرنه‌حال ایسه حریف کینوب قوشانه‌رق اورادن‌چیقدی ویدیکی طیاغمك آجیسنی بردرلو اونوته‌مدیغندن قیزدن انتقامنی آلمق هوسنه دوشدی .

مؤذن بوآجی ایله خانه‌سنه کله‌رك اوطه‌سنه قپانوب قیزك پدرینه خطاباً اوزون برمکتوب یازدی .

بومکتوب دکل عادتا تزویرنامه کبی برشی ایدی . چونکه بونده اللهدن قورقه‌دن زواللی آدمه قیزینك طریق وفحش وخیانته سلوك ایلدیکنی وعادتا هر کوردیکی ایله مناسبات غیر مشروعه‌ده بولنه‌رق بونده‌ده ایشی افراط درجه‌یه‌واردیردیغنی تلله‌یوب پوللهیه‌رق علاوه ایتدی .

مکتوبك ورودی ایله زواللی بابانك نه‌حاللره کیرمش اولدیغنی بوراده تفصیلی زائد کورورز .

چونکه : دنیاده یکانه امنیت ایتمش اولدیغی مؤذن افندینك اصلا بویولده مفتریانه جرائت ایده‌جکنی خاطرینه کتیره‌مدیکندن زواللی قیزك بوحاله اوغرامش اولدیغنه قلباً ووجداناً قانع اولدی.

اوغلنه خطاباً: هان کیدوب همشیره‌سنی اولدورمسنی وقانی کوملکنه بولایه‌رق بونی‌ده آلوب کندیسنه کتیرمسنی اخطار ووقعه‌یی عنعنه‌سیله بوکا نقله ابتدار ایلدیکندن عین درجه‌ده متأثر اولان دلیقانلی‌ده پدرینك امرینی یرینه کتیرمك اوزره یوله چیقدی .

دلیقانلی خانه‌یه ورودنده همشیره‌سی بوندن فوق‌العاده ممنون اوله‌رق درحال استقبالنه شتاب ایدرك بوینه صارلدی .

— هانیا پدرم نره‌ده ؟

دیه برادرینه سؤال ایلدیکندن اوده ـ یولده‌کلیور هایدی کندیسنی استقبال ایدهلم !

قولیله همشیره‌سنی آله‌رق خانه‌دن چیقدیلر .

ایکی قرداش طاغ جهتی طریقنی طوتدیلر .

شهردن براز اوزاقلاشدقلرنده برادری همشیره‌سنه دیدیکه :

— قرداشم پدرمه کوندردکلری مکتوبده سنك فحشیاته سلوك ایتدیکنی تصریح ایتمشلر دها برطاقم علاوه‌لرده ایدلدیکندن معلوم‌یا پدرمز غایت ناموسلی بر آدم اولدیغندن بو سوزلره اینانه‌رق قیزمك باشنی کس قانی کوملکنه بولا بکا کتیر دیه بنی کوندردی وقعه بوندن عبارتدر . قیز بونلری ایشیته‌رك فتنه‌نك هانکی جهتدن کلدیکنی آکلایوب اصلا سسنی چیقارمدی .

قرداشم پدرمی اقناع ایتمك اوزره شمدی بر کوپك یاوریسی بولوب کسه‌رك قانی سنك کوملکنه بولایوب کندیسنه کوتوره‌جکم .

سکا الله سلامتلر ویرسون نره‌یه ایسترسه‌ك کیت بردها اوه دونمه !

دیدی :

بونلر حلاللاشوب اغلاشه‌رق بربرلرندن آیرلدیلر .

§

اوغلان همشیره‌سنك قانلی کوملکنی آله‌رق حجاز جهتنه روان اولدی .

کونك برنده پدرینه ملاقی اوله‌رق :

— ایشته قیزیکك قانلی کوملکنی کتیردم پدرم !

دیه اوکنه قویدقده زوالللی حاجی :

— الحمدلله خلقك دیلندن قورتلدم ناموسمی خلاص ایتدم !

دیه‌رك مستریح اولدی .

فقط نه قدر اولسه جکر پاره‌سی اولدیغی ایچون قلبنده حس ایتدیکی تأثری کتمه موفق اوله‌میه‌رق برکناره چکیلوب آغلامغه باشلادی .

دیکرطرفدن قیز یوله دوزلدی .

بی‌چاره نره‌یه کیده‌جکنی بیله‌میوردی .

اوندن چیقمامش ودنیایی کورمامش اولان بویله بر قیزك طاغ باشنده قالمسی حقیقةً یورکلری پارچه‌لیه‌جق برکیفیت ایدی

هرنه‌حال ایسه بویولده کیده کیده برحوض باشنه واردی .

بو حوضدن لطیف وغایت طاتلی صو موجود اولدیغندن براز ایچه‌رك یورکنده‌کی حرارتی سوندردی .

اوراده براغاج کولکه‌سی‌ده بولدیغندن استراحت ضمننده اورایه اوتوردی . فقط اوجوارده ییرتیجی‌حیوانلرك اکسیك اولمدیغی اوزاقدن اوزاغه ایشیدیلان مخوف صدالرندن آکلاشیلمقده اولدیغندن ووقتده اقشام اولوب قرا کلق اطرافه یاییلغه باشلادیغندن :

— باری بوراده‌کی آغاجك اوستنه چیقه‌یم‌ده کندیمی جانوارلردن محافظه ایده‌یم !

دیه‌رك همان آغاجلردن برینه چیقوب کیجه‌یی قومری قوشی کبی آغاجده کچیردی .

***

حوالیٔ مزبوره‌حکمدارینك مخدومی‌آره‌صره آوه‌چیقمق مراقنده اولدیغی‌ایچون اوکونده‌اسبسوارا‌اوله‌رق‌چیقمش‌ایدی.

آنی فوق‌العاده صوصامش اولدیغندن بو حوضك باشنه تصادفاً کلدی . حوضك‌دیکرجهتنده تام‌قیزك چیقدیغی‌اغاجك دیبنده حیوان صولامغه مخصوص بریالامه اولوب بوراده آتنی

صولامق ایسته‌دی ایسه‌ده صوسزلغی ایله برابر حیوان بردرلو یلاغه باشنی صوقمق ایسته‌مدیکندن بوحال شهزاده‌نك موجب مراقی اولدیغندن همان آتندن اینه‌رك یلاغك ایچنه نظر ایلدی .

قیزك اغاج اوستنده‌کی جسم لطیفنك صویه عکسندن حاصل اولان کولگه‌نك شکل اصلیسنی کورمك مراقیله باشنی یوقاری قالدیردقده کوردیکی لطافت وملاحتدن برمدت مبهوث قالدی .

صکره قیزه نه‌اولدیغنی سؤال اوده بنات حوادن بری ایدوکی جوابنی ویره‌رك وقوعبولان اصرار اوزرینه اغاجدن ایندی .

شهزاده قیزی اتنك ترکیسنه الهرق سرایته کتیروب پدر ومادرینك‌ده یك سوکیلیسی اولدیغی وبر دیدیکنی ایکی ایتمامك جهتنه الیشدیرمش بولندقلری اجلدن وقوعبولان ارزوی فوق‌العاده‌یه مبنی هرایکیسنك قرق کون قرق کیجه‌دوکونلری اجرا اولنه‌رق مراد الوب ویردیلر .

احسان الهی اثری اولهرق مرور زمانله شهزاده‌نك بو قیزجغزدن اوچ اولادی دنیایه کلوب بونلر بیومکده‌اولسونلر کونك برنده پادشاهك کلینك خاطرینه والده‌سی کله‌رك سوق افتراق واشتیاق ایله آغلامغه باشلادی .

بو ضلالده شهزاده کلوب زوجه‌سنی بکا ایدر کوردکده فوق‌العاده متأثر اولهرق همان بوینه صاریلوب نه‌دن ونه‌کبی شیدن متأثر اولهرق آغلامقده اولدیغنی سؤال ایلدی .

قیز دخی قاچ سنه‌دن بری کورمامش اولدیغی والده‌سنی شفقت‌ورقت‌قلبیه ومحبت دخترانه سوقیله فوق‌العاده کوره‌جکی کلمش‌اولمسی آغلامسنی موجب اولدیغنی اکلاتدقدن صکره یکانه املی مزبوره‌نك برحیات اولوب اولمدیغنی اوکرنمك خصوصی ایدوکنی درمیان ایلدی .

شهزاده قیزك بو نقلیاتندن صوك درجه متأثر اولهرق :

— آه سلطانم بونی نه ایچون بکا اولدن سویلمدك؟ ایسترسه‌ك والده‌کی جلب ایسترسه‌ك سنی اورایه اعزام ایده‌یم هانکیسنی اختیار ایدر ایسه‌ك او یولده یایه‌یم ؟

دیوب سلطان دخی :

— جناب حق عمرکزی افزون بیورسون شهزاده‌م مساعده بیورور ایسه‌کز چوجقلرمی آلوب بن کیده‌یم !

استرحامنده بولندیغندن شهزاده دخی :

— یك اعلا اولور یارین معیتکه بر طاقم آدملر ترفیق

ایده‌رك چوجقلرمله سنی‌والده‌كه كوندررم او زواللی‌یه‌قاووشیر وخیر دعاسنی آلیرسك !

دیدی. یونلر او كیجه‌یی‌ده بویولده مسرتله امرارایلدیلر.

§

ایرته‌سی‌كون اولدقده شهزاده لالاسنی چاغیروب زوجه‌سی ایله چوجقلرینی بوكا تودیع وتسلیم ایله كوندردی .

شهزاده‌نك زوجه‌سی چوجقلریله آرابه‌یه بینوب لالاسی‌ده آتنه راكب اولدی ویانلرینه مقدار كافی سواری آلدیلر .

یونلر بویولده یوله دوزه‌لدرك بر خیلی كیتـدكدن صكره لالا آرابه‌دن باشنی اوزاتەرق شهزاده‌نك زوجه‌سنه كندیسنه تسلیم‌اولمدینی صورنده چوجقلری اولدوره‌جكنی مقام تهدیده سویلدی .

زواللی قیز بو سؤال غریب قارشیسنده شاشالایه‌رق :

— او نصل لقردی ؟

دیمش ایسـه‌ده حریفك اصرارینه مقاومت كندنجه ممكن اولەمدیغندن چوجغك برینی بوكا ویردی .

حریف چوجغی كسوب بر طرفه آتدقدن صكره اولكی تكلیفنی تكرارلادی بو یولده چوجقلرك اوچنی‌ده كسـدكدن وآرتق بشقه ویره‌جك شی قالمدقدن صكره زواللی قیز :

— باری شوراده برآبدست آلەرق ایكی ركعت نماز قیله‌یم‌ده آندن صكره بنی‌ده اولدور !

دیوب وزیرده بوكا یارم ساعت مهلت اعطا ایلدی .

قیز آرابه‌دن چیقوب لالاده بونی الندن قاچیرمامق‌اوزره بلنه بر ایپ باغلایه‌رق صالیویردی .

قیز برآز یول کیدرك هر نصلسه بلنده‌کی ایی چوزوب بر اغاجه باغلادی وکنیدی ده باشنی آلوب طاغ یوللرینی طوتدی .

لالا برآز بکلیه‌رك کلان کیدن اولمدیغنی کورنجه بر آز ایلریلیوب ایپك اغاجه باغلی طوردیغنی و قیزك یرنده یللر اسدیکنی کوره‌رك عقلی باشندن کیتمش وهمان عسکری ومعیتی آله‌رق سرایه عودتله :

— شهزاده‌م زوجه‌کز سلطان افندی اساساً طاغدن کلش اولدیغی ایچون اثنای راهده چوجقلرینی آله‌رق طاغه قاچدی هر نقدر آراتدم ایسه‌ده ممکن اوله‌مدی قدر بویله ایمش سز صاغ اولکز ! دیدی .

شهزاده بو خبر کدورت اثردن همان دوشوب بیله‌رق ماتم دریاسنه مستغرق قالدی .

§

قیز طاغدن طاغه آغلایه آغلایه یورویه یورویه پدرینك مملکتنه کلدی .

بوراده صرتنده‌کی قادین لباسنی تبدیل وبرارکك لباسی آله‌رق کیدکدن صکره چارشی ایچنده کوزینه ایلیشان اختیار برحلواجینك یانه کیروب بعدالسلام :

— بابالق بنی یانه چراق اوله‌رق آلیرمیسك ؟

دیدی حریف :

— اوغلم کندیمی طویورمقدن عاجزم سکا یومیه نصل ویره‌بیلیرم ؟ جوابنده بولندی ایسه‌ده قیز :

— بابالق بنده چالیشیرم الله‌نه‌احسان ایدرسه آنی بینمزده تقسیم ایده‌رز !

دیدی .

قیزك سوزلرندن اختیار یموشایه‌رق : هایدی اویله‌ایسه کل چالیشه‌لم قبولیه قبولنی اکلاتدی .

قیز اختیارك الی اوپوب دکاننه کیردی ودرحال عنایت ماهرانه لذیذ برحلوا یایه‌رق اوسته‌سنك اوکنه برازینی قویدی .

اختیار بوندن بیه‌رك وفوق‌العاده یاپلش اولدیغنی کوره‌رك :

— آفرین اوغلم پك کوزل اولمش الکه صاغلق !

افاده‌سیله تقدیر ایتدیکنی آکلاتدی .

قیزك حلواده‌کی مهارتی اوراده پك چابوق انتشار ایدرك کندیسیده فوق‌العاده کوزل اولدیغندن دکانك آدکی « حلواجی کوزلنك دکانی » قالدی بو یویله مشهور اولدی .

*
* *

شهزاده بر طرفدن اولادلرینك حسرتی دیکر طرفدن

سوكيلى زوجه‌سندن جدا بولنمى يأسى ايله كوندن كونه عشقى واشتياقى آرتەرق نهايت‌لالاسنى حضورينه جلب ايله‌زوجه‌سنك عشقيله حالى ديكر كون اولديغندن بهمه حال مزبوره‌يى بولمق اوزره يوله چيقه‌جغنى افاده ايلدى وزير ـ لالا معناسنه‌در ـ هرنقدر او قيزك كندينى سومديكندن فرار ايتمش اولديغنى اورته‌يه قويمش وشهزاده‌يى بو تصورندن آليقويمق ايسته‌مش ايسه‌ده املمه نائل اوله‌مزسه‌م بو اغورده هلاكى‌ده كوزه آلديردم: دينجه لالا قورتولش اولديغنى كوره‌رك همان شهزاده ايله يوله چيقدى .

تصادف بويا بونلر كيده كيده قيزك حلواجيلق ايتديكى شهره كلديلر . شهزاده‌نك پك زياده قارنى آچيقمش ولالاده عين حاله بولنمش اولديغندن اوكلرينه كلان اوراده تميز بر آشجى دكانى اولوب اولديغنى صوردىلر .

هرنقدر آشجى دكانى يوق ايسه‌ده فقط نفاستيله مشهور برحلواجى دكانى بولنديغى جوابيله بونلرى اورايه سوق ايتديلر .

قيز شهزاده ايله لالاسنى كورنجه طانيوب فقط بونلرك كنديلرينى طانيمدقلرينه حمد وثنا ايلدى .

شهزاده‌حلواجى كوزلندن براز حلوا ايسته‌دى. قيزموجود

حلوالردن‌دها ايسنى يايه‌جغنى و فقط او كيجه اوراده قالمرى لازم اولديغنى وفضله‌اوله‌رق كوزل‌كوزل حكايه‌لر ا كلاته‌جغنى سويلدكده شهزاده زوجه‌سنه وجهاً فوق‌العاده بكزه‌مكده اولان بو دليقانلينك سوزينى قيرمق ايسته‌مديكندن اوكيجه‌يى اوراده كچيرمكه قرار ويردى .

اسكى‌زمانده حلواصحبتى ياپمق‌معتاد ايدى عادات مليه‌مزدن اولان بو اصولك نه‌دن دولايى متروك قالديغنه بردرلو عقلمز ايرميور .

اومحله اهاليسى اوراده حلوا صحبتى قيدينه دوشه‌رك اتفاق آرا ايله حلوايى حلواجى كوزلنه ياپديرمغه قرار ويرديلر .

برقاچى كلوب حالى قيزه آكلاتدقده دكاننده مسافرلرى اولديغندن بحثله‌كيده‌ميه‌جكنى سويلدى ايسه‌ده‌بونلر قرارلرنده اصرار ايدرك مسافرلرينى‌ده برابر كتيرمسنى سويلديلر .

قيز شهزاده‌يه توجيه خطابله :

— افندم بزى‌محله‌لى حلوا صحبتنه‌دعوت ايديور پك‌كوزل اولور كيدرسه‌ك اكله‌نيرسكز نه‌امركز اولور ؟

دیدکده شهزاده‌ده دعوت واقعه‌یی بالقبول بونلره قاتیله‌رق لالاده برلکده خانه‌یه کلدیلر .

بونلرك جمله‌سی اوست قاته چیقوب حلواجی کوزلی ایسه آشاغیده حلوا یاپمغه مشغول اولدی . هپسی بتدی اولا الت قاتده اولنلری حلوا ایله آغزلایوب صاودقدن صکره نوبت یوقاری‌قاته کلدی. حاضرون میانندهبدرینی قرداشنی ومحله‌لرینك مؤذنی کوره‌رك جمله‌سنی طانیدی ایسه‌ده حال‌وطورندن‌هیچ برشی بللی ایتمدی .

ادرنه‌ده حلوا یاپمقله مشغول‌اولندیغی صره‌ده [۱] صاحب خانه :

— افندیلر بو بتنجیه قدر هرکس باشنه کلان حاللری آکلاتسون !

تکلیفنده بولندی .

اوتورانلرده زمین وزمانه موافق باشلرینه کلان وقعه‌لردن سویلنمسی ممکن اولنلرینی اکلاتوب بتردیلر .

نوبت حلواجی کوزلنه کلدی .

دیدی‌که :

---

[۱] بوندن صکره حلوا صحبتی نامیله یازیله‌جق اثرده بوکا دائر تفصیلات ویره‌جکز .

— افندیلر اوته‌دنبری عادتم بن برشی اکلاتدیغم صره‌ده قپودن دیشاری کیمسه‌نك چیقمامسیدر ایچکزده دیشاری چیقمق ارزو ایدن وار ایسه شمدی‌دن چیقسون !

اوراده‌کیلر :

— خیر ایچمزده دیشاری چیقه‌جق یوقدر هپمز حکایه‌یی دیکلیه‌جکز !

دیدیلر .

§

حلواجی کوزلی باشنه کلنلری اکلاتمقه باشلادی .

حمام وقعه‌سنی اکلاتمغه باشلادقده مؤذن :

— آمان قرنم آغریور مساعده‌ایدیکزده دیشاری چیقه‌یم.

دیمش ایسه‌ده حلواجی کوزلی :

— اوتور برکده حریف !

خطابیله اشارت ایلدیکندن قیملدایه‌مدی . بوندن صکره لالانك حکایه‌سنی وچوجقلرینی نصل‌کسمش اولدیغنی وپدری ایله برادرینی‌ده اوزون اوزادیه تفصیل ایله خاتمه‌سنده :

— ای جماعت،اومؤذن‌بوآلچقدر. چوجقلری اولدیرمك ایسته‌ین وقارینك عرضنه تجاوزقصدنده بولنمق دنائتی ارتکاب ایلیان آلچقده بودر (الیه‌لالایی کوسترر) شهزاده‌ده‌بواولوب

قیزك باباسی وقرداشیده بونلردر . او بیچاره قیزایسه بنم !
قولیله همان شهزاده‌نك اتکی آلتنه کیردی .

اوراده اولنلر بودنائته صوك درجه حیرتده قالدیلر .

ایرتسی کونی شهزاده زوجه‌سنی سرایه کوتوردی ودیوانك ویردیکی حکمه کوره مؤذن ایله لالا انواع عذاب وعقاب ایچنده جانلرینی جهنمه اصمارلادیلر .

شهزاده ایسه زوجه‌سیله مسعودانه امرار حیات ایدرك ووقه‌لری آره‌صره حکایه کبی آره‌لرنده سویلیکله ماضی‌یی احیا ایدرلردی .

مصالمزده یه راده بیتدی .

ختام

قهوه‌جی کوزه‌لی

زمان سابقده جریان ایدن بر وقعهٔ عاشقانه

١٣٣٣

ناشری: اعتماد کتبخانه‌سی
«قدره» مطبعه‌سی

حکایهٔ قهوه‌جی کوزه‌لی

راویان اخبار شویله روایت ایدرلرکه زمان اوائلده کماله بالغ بر یکیت غایتله فقیر حاله دوچار اولمش ایدی. بر کون اوزرنده اولان البسه‌لرینی تبدیل ایدوب سیاحته چیقدی. واره‌واره بر مملکته داخل اولدی بر اسکی کهنه قهوه‌نك برینه کلوب قهوه‌جی یه خطاباً اوسته بنی چراق آلور میسین دیدکده قهوه‌جی خطاباً آه اوغلم بنم قهوه‌م اسکیدر کونده برایکی مشتری کله‌جکده بش اون آله جاغم آنك ایله اخشامه اتمك آلوب نفقه ایده جکز دینجه بویکیت خطاباً بابا بن سندن برشی مطلوب ایتم یالکز بوراده یاتهیم وبوکا مقابل سنك ایشلرینی کوره‌یم دیدی بونك اوزرینه قهوه‌جی اولمز دیه‌میوب پك کوزل اوغلم مولانه احسان ایدرسه برابر یرز. اوراده بویکیت اوسته‌نك النی پوس ایدوب کچوب قهوه‌نك بر کوشه‌سنده اوطوردی اخشام اولدقده اوسته‌سی اوغلم بن خانه‌یه کیده‌یورم سن قهوه‌یی کوزلجه قپایوب ایچنده یاتهسین اوسته‌سی چیقوب خانه‌یه کیتدی . مذکور یکیت درحال قهوه‌یی قپایوب بیکه‌نك اوزرینه چیقوب خوابه واردی تمام ساعت درت بش راده‌لرینه کلنجه قهوه‌نك قپوسی چات ایدوب کشاد اولدی

ایچرویه بردرویش کیروب سلام ویردی یاتان یکیت اویانوب
اوصولنله درویشك سلامنی آلدی . رویش خطاباً قالق یکیت
جبادن اوله‌رق بکا برقهوه پیشوردیدی بویکیت دخی بالتقریب
قالقوب مذکور درویشه جبادن قهوه‌پشیروب ویردی درویش
دخی قهوه‌یی نوش ایدوب برکلام سویلمکسزین چیقوب کیتدی
بویکیت خیردر انشاءالله دیوب قهوه‌نك قپوسن قپایوب پیکه‌نك
اوزرینه چیقوب اول کیجه اوراده قرار ایلدی ایکنجی کیجه
ینه اولکی منوال اوزره خوابه واردی تمام ساعت درت بش
راده‌لرینه کلنجه ینه قاپو چات ایدوب کشاد اولدی اولساعت
ایچرویه ایکی درویش کلوب سلام ویروب خطاباً قالق یکیت
جبادن اوله‌رق بزه ایکی قهوه پیشور دیدیلر. بویکیت قالقوب
بونلره جبادن ایکی قهوه‌دها پیشوروب ویردی بونلرقهوه‌یی نوش
ایدوب اورادن قالقوب کیتدیلر. ینه قالقوب قهوه‌نك قاپوسنی قپایوب
اول کیجه پیکه‌نك اوزرنده یاتدی صباح اولدقده اوسته‌سی کلدیکنده
هیچ وقوعاتی اوسته‌سنه سویلدی ینه اخشام اولدیغنده قهوه‌یی
کوزلجه قپادیقدن صکره دکانده نه‌مقدار اشیاوار ایسه جمله‌سنی
قاپونك آرقه‌سنه بیغدی اورادن پیکه‌نك اوزرینه کچوب خوابه
واردی تمام ساعت درت بش راده‌لرینه کلنجه زیاده‌سیله بر
کوراتی پیدا اولدی برده قاپوجات ایده‌رك کشاد اولدی ایچرویه
اوچ درویش کیروب سلام ویردکدن صکره قالق یکیت جبادن

اوله‌رق شورادن بزه اوچ قهوه پیشور دیدیلر. بچاره یکیت
بالتقریب قالقوب قهوه‌یی پیشیروب بوناره ویردی قهوه‌لری
نوش قیلوب آیاغه قالقدیلر بریسی خطاباً شویکیتك اولدیغی
قهوه‌ده قهوه‌نك قوطیسنده قهوه ایله‌شکر هیچ نقصان اولمسون
آغزیله برابر طولو اولسون وایکنجیسی دخی خطاباً شویکیتك
اولدیغی قهوه‌یه قرنجه کبی مشتری کلوب هیچ اکسیك اولمسون
واوچنجیسی دخی خطاباً بویکیت تکمیل دلکلری سویلتسون
دیدی نهایت بودرویشلر اورادن اوچی بردن چیقوب کیتدیلر
بویکیت دخی ینه اولکی منوال اوزره قهوه‌نك قاپوسنی قپایوب
پیکه‌نك اوزرینه چیقوب خوابه واردی صباح اولدقده قالقوب
قهوه‌یی کشاد ایدوب بقارکه قهوه‌نك طیشاریسی قرنجه کبی
مشتری طولمش صحیحاً کیجه درویشلرك سویلدکلری کلامار
وقوع بولدی دیوب حقه شکرلر ایتدی صکره اوجاغك باشنه
کلوب مشتریاره قهوه پشوره‌جکی وقت قهوه ایله شکره برده
نظر ایدرکه اغزیله برابر طولودر بو درویشلر تهی دکلمش
دیو برزمان صکره فکره واردی همان هیچ طورمیوب قهوه
پشیروب برر برر مشتریلره ویردی نهایت اوسته‌سی کلوب
بقارکه نه‌بقارسین قهوه‌نك ایچی وطیشاروسی آدم ایله طولودر
نه حکمتدر دیه‌رك پارمغی آغزینه آلوب باقه قالدی هرکون
یابر مشتری کلور ویاخود ایکی بونده مطالقابرایش واردردیه‌رك

كرينوب كندينه اوتوره‌جق بر بوله‌من اولدى. ومذكور يكيده خطاباً اوغلم قهوه قوطيسنده قهوه‌شكروارمى ديدكده بويكيت دخى خطاباً اوسته بن قهوه شكراخذ ايلدم‌سن بريده‌اوتورده ذوقله باق ديدى نهايت احشام اولدقده اوسته‌سى چكمجه‌نك ماشه كلوب اچار بقارك نه‌بقارسك چكمجه آغزيله برابر آقچه طولودراوسته‌سى بونى بويله كورنجه‌عقلى‌باشندن كيتدى آفرين يكيدم اياغك اوغورلى ايمش ديو سوينجندن يكيتك كوزلرندن بوس ايلدى. اورادن آقچه‌لرى طوربه‌لره طولديروب خانه‌سنه كتوردى نهايت بويكيت برقاچ‌ماه قهوه‌ده قالدقجه وبهر يوميه كلتلى مشتريلرى كليورلردى. بونلراويله‌زنكين اولديلركه پاره‌لرى قويه‌جق بر بوله‌من‌لاردى نهايت بويكيت بركون اوسته‌سنه خطاباً اوسته بن مملكتمه عزيمت ايده‌جكم بكا رخصت ويرديدى اوسته دخى ياندن آيرمق ايسته‌مدى ايسه‌ده بالضرور ناچار يك كوزل اولور اوغلم الله سلامت ويرسون كيت ديدى اورادن بويكيت اوسته‌سنك الى‌پوس ايدوب و اوسته‌سى دخى بوكا مكافات اولەرق كوزل البسه ويردى جهانده مثلى يوق ايدى تكميل‌صيرمه ومجوهر ايچنده ايدى‌اورادە بونلرى كيوب راه‌روان اولدى.

يك چوق زماندنبرى مملكتنى ترك ايدوب ديار غربته جيقان قهوه‌جى كوزه‌لى صلاسنه قاووشاجق ايدى ، كويندن

چيقديغى وقت براقمش اولديغى اختيار والده‌سى اوغلنك يولنى كوزليوردى .

ديكر طرفدن قهوه‌جى كوزه‌لى ايسه اولرنى، كويدن چيقديغى زمان يكى دوغورمش قوزولرنى شيمدى قارشوشنده بر سورى حالنده كوره‌جكنى دوشونەرك قلبنده بر فرحلق دويبور وبرآن اول كوينه اولاشمق ايستيوردى .

يول قهوه‌جى كوزلنه چوق اوزون كليور . يولك ايكى طرفنده‌كى يوكسك زمردين آغاجلرك اوزرنده‌كى كوچوجك قوشلرك صدالرينى ديكله‌يەرك ايلروله‌مك اونى بر درجه فرحلنديريوردى .

بو صورتله برقاچ كون كيتدكدن صوكره قهوه‌جى كوزه‌لى كوينك اوزاقدن بياض مناره‌سنى ودها صوكره نارلا كنارنده داوارلرنى اوتلاتمقده اولان. نمش چوبانى كوردى . چوق كچمه‌دن اوينك اوكنه كلدى ، آتدن اينمدى اودن ايچرى كيرديكى زمان اختيار والده‌سنى اوجاق باشنده اوطورمش بولدى.

اختيار والده بويله سنه‌لردن برى غربته اولان اوغلنك خبرسز كله‌جكنى اميد ايتمديكى ايچون كندى ايشيله مشغول ايدى.

بويله آنى صورتله كله‌سى اختيارى سويندير دى وكوزلرى ياش ايله دولى اولديغى حالده اوغلنى قوجاقلادى :

— اولادم بو كون سنى قارشيمده كورمكله دنيالرى

قزانمش قدر اولدم . جناب حق سنی هر طوتدیغك ایشده موفق ایقسون دیه اوپوبور ، اوپیوردی . قهوه‌جی کوزه‌لی:

— آننه بن یانکدن کیدرکن مسکین برچوجق کلیرکن ده سنی دائما بختیار ایده‌جك بر پاره ایله بیوك بر دلیقانلی اولوب کلیورم . آرتق یانندن آیریلیه‌جق برلکده یشایه‌جغم دیدی . والده‌سنك یانده اوطوردی .

قهوه‌جی کوزه‌لی سنه‌لردنبری غربتده کچیرمش اولدیغی حاللری، اختیار قهوه‌جی‌نی چیراق اولدیغنی، کیجه‌لری درویشلرك کلوب جبادن قهوه ایچدکلرینی وایتمش اولدقلری دعالری والده‌سنه نقل وحکایه ایتدیکی کبی صوکره‌دن نه‌صورتله شهرت بولدیغنی سویلدی .

اختیار والده اوغلنك بوغریب اولدیغی قدر مراقلی حکایه‌سنی دقتله دکله‌دی وصوکره :

— اوغلم دنیابوش دکلدر اکرسن اول درویشلره حرمت ایتمش اولسه ایدك اونلرده سکا بددعا ایده‌جکلردی ، دنیا وآخرتده سورینیر ایدك دیدی ...

قهوه‌جی کوزه‌لی برقاچ کون کویلرنده قالوب استراحت ایتدکدن صوکره جوارده‌کی بیوك شهرلردن برینه والده‌سیله کوچ ایتدیلر .

اوراده بولشدیلر شهرك کوزل بر موقعنده کیرا ایله

برقهوه طوتوب ایشه باشلادی بینه اولکی منوال اوزره اویله کلیتلو مشتریلر کلدیکه بی‌حد حساب ایدی. حاصل کلام مذکور شهرده قهوه‌جی کوزه‌لی‌دیه اعلان اولندی برکون اورانك زنکینلرندن بریسی قهوه‌جی کوزلنك اسمنی ایشیدنجه ارتق صبر وتحملی قالمیوب طوغروجه قهوه‌جی کوزه‌لینك اولدیغی قهوه‌یه کلدی برطرفده اوتوروب قرارایلدی اماکوزنی بویکیتدن آیرمزدی حسنه مالك کویاباالمومندن دوکلمش کبی بوزنکین آغزینی آچوب حیران قالدی. بویکیت آغزطادیله برقهوه پیشیروب بوکا تقدیم ایلدی مرقوم دخی آلوب نوش قیلدی کیفلر ختام اولدقده بوزنکین قهوه‌جی کوزه‌لنه خطاباً ای قهوه‌جی کوزه‌لی برکریم وار الله‌ك امریله کریمه‌می سکا ویره‌جکم آلورمیسك دیدکده قهوه‌جی کوزه‌لی دخی خطاباً افندم سزلر کریمه‌کزی بکا مناسب کورنجه بن آلمزمیم دیدی نهایت اورادن بوزنکین قهوه‌جی کوزه‌لی آلوب قوناغه کلدی همان جماعتی چاغروب کریمه‌سنی قهوه‌جی کوزه‌لنه نکاح ایلدی. شربتلر نوش قلنوب هرکس یرلرینه تقسیم اولدی قهوه‌جی کوزه‌لی اولکیجه کردکه قویدیلر. شمدی قهوه‌جی کوزه‌لی قزك یانه کلوب قولاغنه خطاباً سنی کیم آلدی دیدکده قولاق آواز ایدرکه بنی عموجه‌مك اوغلی آلدی دیدی نهایت صباح اولدقده بو قزی بوشایوب طوغری اولدیغی قهوه‌یه کلدی بونلر بونی بویله کورنجه تعجب ایلدیلر بونصل شیدر

برکون اولوب فردای کون براقق جله‌سی مراق واندیشه‌ده
قالدیلر قصه‌یی دیرازایتیه‌لم بوقهوه‌جی کوزه‌لی دیکر بر زنکین
آدمك کریمه‌سنی آلدی. صباح اولدقده آنی دخی براقدی
وفردای کون دیکر یردن بر قز آلوب آنی دخی براقدی
بو قهوه‌جی کوزه‌لی برکون قالقوب دکز کناریته طوغری
کیدرکن برجوبانه تصادف ایدوب یانینده برقز چوجغی وار
ایدی خطاباً آی چوبان بوقز سنکمی دیدکده چوبان دخی اوت
بنم قزمدر افندی دیدی. امان چوبان قوزوم چوبان اللهك
امریله پیغمبرك سنت شریفیله بوقزی بن الهجغم دینجه چوبان
دخی خطاباً امان افندم برچوبان قزی‌سزه لایقمیدر دیدکده
قهوه‌جی کوزه‌لی دخی بوقزی بن کندیمه مناسب کوردم دیدی
ونهایت چوبان ایله بوقزی آلوب طوغرو خانه‌سنه کلدی اورادن
جماعتی چاغروب قزی کندینه نکاح ایلدی کیجه اولدقده قزك
یانته کلوب قولاغنه آواز ایدرکه سنی کیم آلدی. دیدی قولاق
دخی کلامه آغاز ایدوب بن فقیرم کمسه بکا تنزل ایتمز انامدن
طوغدیغم کی‌طورم بوآنه قدرکمسه‌لر بکا ال اورمامشدر دیدی
قهوه‌جی کوزه‌لی بونی بویله ایشیدنجه کوکلی فراحلنوب ایشته
شمدی بولدم بن اراديغم زوجه‌یی دیدی. صباح اولدقده اورادن
قالقوب طوغری حمامه کیتدی بیقانوب چیقدقدنصکره قزك
اولدیغی خانه‌یه کلدی قر ایله اوتوروب محبته باشلدیلر بونلر

بوزاده اولسون بز کلهلم بو زنکینلره بونلره متصل برقومشو
وار ایدی برکون مجلس اولنوب خطاباً فلان یرده برقهوه‌جی
کوزه‌لی وار بنم کریمه‌می آلوب صباح اولدقده چیقوب کیدر
دون بر چوبان قزی آلمش دیمك اولورکه بزم کریمه‌مزی
بکنمدی کلیکز شو اوغلاندن ال برلیکیله عرض دعواسی
ایدهلم وهمدخی حقندن کلهلم دیدی بوسوزی جله‌سی مناسب
کوروب اورادن قهوه‌جی کوزه‌لنه خبر صالدیلر نهایت قهوه‌جی
کوزه‌لی خیردر انشاءالله دیه‌رك خانه‌سندن چیقوب طوغری
مجلسه کلدی بر یرده اوتوروب قرار ایلدی اورادہ بولنانلر
بوکا خطاباً آی قهوه‌جی کوزه‌لی اللهك امری ایله بزم کریمه‌مزی
الوب صباح اولدقده براقورسك سبی نه‌درکه. الك صکره برچوبان
قزی آلوب انکله قرار ایدرسین اوتانمزمیسین لایقمیدر سکا
بویله ایش کورمك. کریمه‌لرمزك نه‌قصوری وار. شمدی عرض
دعواسی ایده‌جکز بیلمش اول دیدیلر. قهوه‌جی کوزه‌لی بونلره
خطاباً افندم شمدی کریمه‌کز خانملری چاغروب ایشی اظهار
ایدهلم تاکه بندن خطا صادر اولدیسه قهوه‌جی کوزه‌لی محو
اولسون دیدی. بونلر پك کوزل اولور اوغلم چاغرهلم کلسون
دیدیلر. اورادن قوناقلرینه خبر کوندروب مذکور قزلرپابتونلره
بنوب طوغری مجلسه کلدیلر اوطه‌لرك بریسی حلوت ایدوب
قهوه‌جی کوزه‌لی ایله قزك بریسی ایچرویه کیردی قهوه‌جی کوزه‌لی

قزك يانه كلوب قولاغنه آواز ايدركه: سنى كيم آلدى ديدكده
قولاق بنى عموجه‌مك اوغلى آلدى ديدى بونلر قپسونك
ارقه‌سنده ديكلرلرايدى قهوه‌جى كوزه‌لى بونلره خطاباديديكزمى
افنديلرم بونلر دخى يرمق ايصيروب قاله قالديلر اورادن قز
طشره چيقوب اوبر رفيقلرينه خطاباً امان قرنداشلرم قولاقلر-
يكزه برر بز طيقايك بونلر دخى طيقايوب بريسى اوطه‌يه كيردى
قهوه‌جى كوزه‌لى قزك يانه كلوب آواز ايدركه سنى كيم
آلدى قولاقدن اصلا سس چيقمدى. اوبر قولاغنه پچون سس
چيقارمارآه افندم نصل سويله‌سون اكا بزطيقادى صكره قز طشره
چيقوب اوبر رفيقنه خطاباً آه خانم افندى قولاقلريكزك ايكيسنه‌ده
بز طيقا زيرا ايشك قنادر بو دخى اينانوب ايكيسنه‌ده بز طيقادى
همان ايچرو كيروب اوتوردى قهوه‌جى كوزه‌لى قزك يانه كلوب
اواز ايدركه سنى كيم آلدى قولاقدن اصلا سس چيقمدى اوبر
دليكه اوپچون سس چيقارمدى ديدى. اودخى اصلا سس چيقارمدى
صكره قزك قولاغنه تكرار شدتليجه كلوب آواز ايدركه پچون
جواب ويرمزسكز قولاغدن خطاباً آه افندم نصل جواب ايتسونلر
ايكيسنه‌ده بز طيقادى ديدى قهوه‌جى كوزه‌لى طيشاروده‌كى
بولنانلره خطاباً اى افنديلرم ايشيتديكزمى كريه‌لريكزى ايشته باق
نصل اقرارايلديلر اكرسزدخى بنم برمده اولسه‌كز آلماز ايديكز
يابن نصل قبول ايده‌يم ديدكده بونلر سكوت ايلديلر تكرار خطاباً

اى افنديلرم كلك سزك قولاقلريكزى دخى سويلته‌يم تاكه شبهه كز
قالمسون ديدى. بونلر خطاباً امان اوغلم بزلر كندى سويلتمه آل
شو آلتونلريده وار صفاى خاطر ايله يرنده اوتوردىديلر. اورادن
قهوه‌جى كوزه‌لى قالقيوب طوغرى خانه‌سنه كلدى. قرق كون
قرق كيجه دوكون درنك اولدى بونلرده مرادلرينه نائل اولديلر.

هفته‌يه نشر اولنه‌جق اوچنجى كتاب

صقا كوزه‌لى

حلواجى كوزه‌لى نشر اولنمشدر فيئاتى آلتمش پاره‌در

بللور کوشك ایله الماس سفینه حکایه‌سی

روایان اخبار، ناقلان آثار بویله‌روایت ایدرلرکه : زمان قدیمده برشاهك ذریتی دنیایوزنده یشامیوب وفات ایدرایدی. برکون شاهك دنیایه یکیدن بر قیزی کلدی . درحال طبیبلر ، خواجه‌لر جمع ایدیلوب معاینه‌سنه‌قویولدیلر وشاهه :

— شاهمز ، بوکریمه‌کزی یر آلتنده برمغاره یاپدیروب اوراده بیوتور ایسه‌کز حیاتی محافظه ایتمش اولورسکز؟ بوندن بشقه چاره یوقدر .

رأینده بولوندیلر . شاه درحال امر ویردی و یر آلتنده بر مغاره اعمال ایدیلوب بو چوجغی اورایه قویدیلر ، و تربیه ونظارتنه برده طایه تعیین ایلدیلر . خلاصه بوچوجق مغاره‌ده بیومکه باشلادی اون‌درت اون‌بش یاشنه واردیغنده کوزللکده امثالسز بردلبر اولدی . برکون مغاره‌ده یالکز قالمش ایدی . جانی صیقیلوب مغاره‌ده بولنان صندالیه‌لری بری بری اوزرینه قویه‌رق‌اوزرلرینه چیقدی‌ومغاره‌نك تپه‌سنده‌بولنان تك‌واوفاق پنجره‌نك جامنی‌قیروب باشنی‌طیشاری چیقاردی. کونشی کورمکله متأثر اولدی . وکندی کندینه :

— وای بودنیانك آلتی وار ایسه اوستی‌ده وارمش .

دیوب بر زمان حیرتده قالدی . اقشام اولنجه طایه کلدی باقدی که تپه جامی قیرلمش ، قیزه :

— بوجامی کیم قیردی ؟

قیز — بن قیردم ، دنیایی کوردم . بنی بورادن چیقارك !؟ دیه فغانه باشلادی . طایه درحال کیفیتی شاهه عرض ایتدی . شاهده ینه طبیبلری ، خواجه‌لری جمع‌ایدوب حالی اکلاتدرق قیزی تکرار معاینه ایتدیلر وشاهه :

— قیزی آرتق دنیایه چیقارمقده محذور قالمامشدر .

دیدیلر بونك اوزرینه قیزی مغاره‌دن چیقاردیلر واطرافی کلستان برکوشکی اقامتنه تخصیص ایلدیلر. قیز برکون کزرایکن کوزینه ایلشدی . بودریا نه‌در ؟ دیه صوردی . اکلاتدیلر . طوغری شاه باباسنه کیدوب :

— بنم‌دولتلو باباجغم. شوکوزوکن دریانك اوزرینه‌بربللور کوشك یاپدیر ، الماس و آلتوندن صندالیه‌لر ، صیرمه‌لی دوشمه‌لر ایله تزیین وتقریش ایدلسون. بوآرزومی یاپمز ایسه‌ك کندیمی هلاك ایدرم . دیدی شاه !

— سوکیلی قیزم . دشمانك هلاك اولسون . ایسته‌دیکك کوشك ، دوشمه اولسون نه اهمیتی اولور .

جوابنی ویردی ودرحال قیزك ایسته‌دیکی کبی بللوردن بر کوشك اعمالنه باشلاندی . بوکوشك تام برسنه طرفنده اکمال اولندی . اویله برکوشك اولدیکه کورنلرك کوزلری قاماشور. دیل وصف ایده‌مز ، شعله‌سی اطرافی طوتمش ، هر کس

بوکا حیران اولوب شهرتی دنیایه یایلمشدی .

سلطان خانم کوشکدن ممنون قالدی . پدرینك اللرینی‌مقام تشکرده تقبیل ایلدی ، شاه دخی بر مقدار جاریه الوب قیزك کوشکده اقامتنه مساعده ایلدی . سلطان خانم یانه برقاچ‌جاریه الهرق طوغری بللور کوشکه داخل اولدیلر .

بونلر بویله کیجه کوندوز ذوق و صفاده اولسونلر . کونلردن برکون‌هند شاهنك اوغلی مذکور کوشك حقنده‌کی روایت عجیبه‌یی ایشیدنجه کورمك مراقنه دوشدی پدرندن‌اذن الهرق کوشکی کورمك ایچون‌سیاحته چیقدی. کله کله کوشکك بولندیغی دریایه واصل اولدی ، اوزاقدن او عجایب شعله‌یی کوردی رفیقلرینه :

— عجبا کورینان، شو نوروصف اولنان کوشك‌شعله‌سی اولمسون ؟ دیدی . وینه بویله بوشعله ونور ایچنده اوچ کون دها سفینه یورودی و نهایت کوشکه واردی . سفینه‌یی کوشکك یانه دمیرلتدی . وکوشکی تماشایه قویولدی .

بر کله‌لم سلطان خانمه : باقارکه کوشکك یانه برسفینه دمیر آتمش نه‌اوله‌دیوب بالقونه چیقدی وسفینه‌یی سیره باشلادی . برده کوزی شاهك اوغلنه تصادف ایدنجه درون دلدن ، جان کوکلدن همان عاشق اوله‌رق یره دوشوب بایلدی . جاریه‌لری یتیشوب تداویسنه چالشدیلر . برزمان صکره عقلی باشنه‌کلوب تکرار نجره‌یه واردی . بو دفعه‌ده شهزاده قیزی کوردی . اوده اودقیقه قیزه عاشق اولوب عقلی باشندن کیتدی .

بویله ایکی طرف بری برینه تعشق ایتدیلر . نهایت برکون سلطان خانم ینه پنجره‌یه کلدی . کوزلری شهزاده‌یی آرایور ایدی . شهزاده ایسه سفینه‌نك کوپشته‌سنه طیانمش اویویور ایدی. قیز اغلامغه باشلادی. شهزاده اوپانوب بو حالی کورنجه قیزه :

— ایشته کمی ، ایشته یلکن هایدی برابر هنده .

دیدی. بوتکلیف قیزك عزت نفسنه‌طوقندی وهمان‌اورادن چکلدی . شهزاده ایسه او کیجه سفینه‌یه یول ویروب مملکتنه عودت ایلدی .

سلطان خانم ایرتسی کون کوردی‌که کمی یوق کیتمش . آه وفغان ایدوب طوغری پدرینه چیقدی و :

— بنم سوکیلی پدرم . سندن اویله برسفینه ایسترم‌که صافی الماسدن اولسون، قماره‌لری مجوهردن، ستونلری لعلدن‌اولسون وایچنده قرق عدد جاریه طائفه‌اولسون . اکر بورجامی‌قبول ایدوب یاپدیرمز ایسه‌ك کندیمی هلاك ایدرم .

دیدی . شاه قیزینه :

— دشمانلرك هلاك اولسون . ایستدیکك سفینه اولسون . نه‌اهمیتی وار ؟

دیدی واو دقیقه‌دن اعتباراً سفینه‌نك انشاسنه امرویردی. مملکتده نه‌قدر قیرجین وار ایسه بوایشله مشغول اولا یلر وتام ایکی سنه‌ده بونی اکمال ایتدیلر .

سلطان خانم پدرینه تشکرلر ایتدی و :

— محترم پدرم . بکا مساعده ایتده بوسفینه ایله‌هنده‌قدر برسیاحت ایده‌یم . انشاءالله یقینده عودت ایدرم .

دیدی . پدری ناچار رخصت ویروب سوکیلی قیزینه :

— قزم کوزمی یوللرده براقه چابوق عودت ایله .

دیدی. قیز اورادن سفینه‌یه یول‌ویردی، بحرعمان‌ایچرلرینه قوش کبی اوچوب کیتدی . کمینك قپودانلغی قیز درعهده ایتمش ویانه بر اختیار قپودانی معاون آلمش ایدی . معیتنده‌کی جاریه‌لری دخی طائفه یرنده قوللانمقده و جمله‌سنه قوماندا ایتمکده ایدی .

بویله‌جه نهایت برکون هند اسکله‌سنه داخل اولدیلر ، لیمانه کیروب سفینه‌یی تیمورلدیلر .

مملکتده ، بر الماس سفینه کلش خبری یاییلدی وهرکس سیرینه قوشدی . لیمانك حاکمی دخی کوردیکی بوعجیب سفینه‌یی شاهه خبر ویروب اوصافنی شویله‌جه یازدی :

شاهم دون لیمانه بر سفینه کلدی‌که دیل ایله وصفی ممکن دکل ، صافی الماس ومجوهر ایله یاپلمش ، حقیقةً کورمکه سزادر .

دیدی . بوخبراوزرینه شاه‌دخی مراق‌ایدوب اولا لالاسنی سفینه‌یی کورمك‌ایچون لیمانه کوندردی . لالا برفلکه‌یه بینوب طوغری الماس سفینه‌یه کورك چکدیردی .

سلطان خانم سفینه‌دن لالانك کلکده اولدیغنی کورنجه طائفه‌سنه باشدن طرناغه قدرآل‌البسه‌لر کیملرینی امر ایتدی .

لالانك فلكه‌سی سفينه‌نك اسكله‌سنه يناشنجه جمله‌سنی بردن استقبال ايدوب لالايی يوقاری آلديلر و طوغری قپودانك قاره‌سنه كتورديلر . ومصاحبه‌يه باشلاديلر ونهايت لالا :

امان بك افندی سزلره طويوم اولمز . كيتمك زمانی كلدی زيرا شاه نی بكلر. بنده‌كز خبر آلمغه كلدم . كوزل شهرتكزی بخش بيورر ايسه‌كز شاهه خبر ويره‌يم .

ديدی . قپودان اولان سلطان خانم دخی :

— بنده‌كز برتاجر اوغلی‌يم. سياحته كيفم ايچون چيقدم. جوابنی ويردی .

لالا عودت ايتدی وكورديكی احوالی شاهه‌عرض ايلدی. وديدی‌كه :

— شاهم بوتاجرك اوغلنی كورملی نه قدر كنج ، نه قدر كوزل . طائفه‌سی دخی كنديسی كبی نه‌بيقلری ، نه‌ده‌صقاللری وار . له‌سی بری برندن كوزلدرلر. كافه‌سی مكمل برنوع البسه كيمشلردر . امان افندم ديل‌ايله وصف ايده‌م. هرحالده كورمكه سزادر. لالانك بوسوزلری، بووصفلری شاهك ذوقنی اوقشادی اوده‌سفينه‌يی كورمكی ارزولادی. يدی‌چفته برفلكه حاضر لاندی. شاه بالذات بوكا بينوب سفينه‌يه طوغری فلكه يورمكه باشلادی.

قپودان اولان سلطان خانم بودفعه شاهك كلمكده اولديغنی كورنجه طائفه‌يه تكميل صاری البسه كيملرينی امر ايتدی وشاه اسكله‌يه وارنجه جمله‌سی استقبال ايدوب كمال تعظيم ايله سفينه‌يه آلديلر وطوغری قپودانك قاره‌سنه كتورديلر، عزتلو، اكرامله

ابدلدی . شاه ممنون و متحير اوله‌رق سرايه عودت ايلدی . شهزاده بو حالی ايشيدنجه اوده مراقه دوشدی . وبرفلكه‌يه بينه‌رك سفينه‌يه طوغرلدی .

قيز بونی اوزاقدن كوردی و طانيدی . درحال طائفه‌سنه يشيل البسه‌لر كيملرينی امر ايتدی و شهزاده دخی استقبال ايديلوب طوغريجه قپودانك قاره‌سنه آلندی .

شهزاده اينجه‌دن اينجه‌يه دقت ايتمكده ، وكوزی كنديسنی اصيرمقده‌اولديغی حالده بردولو كيم اولديغنی خاطرلامامقده‌ايدی ونهايت شهزاده دخی سرايه عودت ايلدی .

بزكلهلم قپودان اولان سلطان خانمه ! ايرتسی كون ليمان رئيسنه‌خبر كوندروب آنك واسطه‌سيله سفينه‌يی قلفات‌ايچون حوضه آلتمسنی رجا ايلدی . سفينه حوضه آلندی . قيز دخی معيتی‌ايله شاهك سرايی قارشوسنده بيوك برقوناق كيرالايوب اورايه‌نقل ايلدی . كونلردن بر كون شهزاده بوقوناغك پنجره‌لرينه نظر ايتمكده ايكن پنجره‌نك بريسنده كوزينه بر قيز اصابت ايتدی. بو قيزك حسن وجمالنه شهزاده درحال دلداده اولدی . عقلی باشندن كيتدی و :

— عجبا بوملك سيما كيمدر؟ يوقسه‌قپودانك همشيره‌سيميدر؟

ديوب مراقه دوشدی . قيز دخی پنجره‌دن شهزاده‌يی كوردی وهمان پنجره‌يی قپايوب چكلدی. شهزاده‌هرنه‌يابدی ايسه عشقنه غلبه ايده‌مدی . بر قاچ كون كيجه كوندوز كوشكك پنجره‌لرندن كوزلرينی آيره‌مدی ، فقط قيزی بر دها كوره‌مدی . نهايت

صبری ، تحملی قالمدی طوغری والده سنه کیدوب :

— امان والده شوقارشوکی قوناقده قپودانك همشیره سیمیدر. نه در ؟ پنجره ده بر قیز کوردم جان و کوکدن عاشق اولدم. اونسز یاشامق بنم ایچون ممکن اوله میه جقدر . آمان والده آل شوجوهرلی نعلینیده کندینه طرفمدن هدیه ایت. بکا برکره دها جمالنی کوسترسون یوقسه جانمه قصد ایده جکم .

دیدی. والده سلطان ناچار قالوب طوغری قپودانك دائره سنه کیتدی. کندیسنه عزت اکرام ایدلدی ونهایت جوهرلی نعلینی قیزه هدیه ایلدی. قیز والده سلطانك حضورنده نعلینی مطبخده اولان جاریه لرینه ویرنجه والده سلطان قیزك بوحرکتندن هم حدتلندی، همده حیرتده قالدی وقیزه :

— کوزه لم . شهزاده نك سزه مخصوص سلامی واردر . مبارك جمالکزی برکره کورمك آرزوسنده در نه بیورورسکز؟

دیدی. قیز والده سلطانه اصلا جواب ویرمه نجه والده دخی قالقوب سرایه عودت ایلدی . وشهزاده یه :

— اوقیز ویردیکك نعلینلری مطبخده کی جاریه لره ویردی. نك حالنی، وبردفعه کورمك ایستدیکنی سویلدم. هیچ برجواب ویرمدی . طوغریسی یا ! بوقیا معامله یه جانم صیقلدی. نه دردك وار ایسه کندك کور . دیدی . شهزاده اوکیجه صباحلره قدر ینه اغلادی . صباح اولنجه والده سنه کلوب النی اوپه رك :

— آمان والده نه اولور ایسه سندن اولور . شونك برچاره سنه سن باق . دیه رك بیك رجالرده بولندی . والده قلبی

بوکا، طیانه مدی. والده سلطان کندینك قیمتلی بردیزی انجومی وار ایدی . خاطرینه کلدی و :

— اوغلم بنم اجدادمدن قالمه بردیزی ایجوم واردر. سنك خاطرك ایچون بونی کتوروب ویره یمده بقالم نه معامله ایده جك؟

دیدی. شهزاده ممنون اولدی ووالده سنه تشکر لرایده رك اللرینی اوپدی . والده تکرار سرایدن چیقوب طوغری قیزك قوناغنه واردی ایچری کیرنجه اوللکی کبی اکرام وعزت کوردی. نهایت شهزاده نك سلامنی تبلیغ وانجولری قیزه تسلیم ایلدی .

قیز برشی سویله مدی انجولری آلوب طوانده آصیلی برقفس ایچنده بولنان پاپاغان قوشونه اوزاتدی قوشده انجولری چیتیر چیتیر آغزنده قیره رق ییدی .

بوحالدن سلطانك تعجبر آرتدی. وسرایه عودتله کندیسنی صبرسزلقله بکلمکده اولان شهزاده یه ؟

— اوغلم انجولری قیزه ویردم. آلوب طوانده آصیلی اولان پاپاغانه یم یرینه ویردی حیوان دخی کوزیمك اوکنده چیتیر چیتیر قیره رق بونلری ییدی . بنمده ایچیمك یانمی أرییوب نه پیاجغمی شاشیردم . همان قالقوب کلدم .

شهزاده ؟

— والده جکم بو قیزك برجهالتیدر . آنلرك قیمتنی تقدیر ایده مامشدر . طور بقالم البت برچاره دوشونوروز .

دیدی وینه اوکیجه صباحه قدر کوزلرینه اویقو کیرمدی. صباح اولنجه والده سنك یانه کلدی ، اللرینی اوپه رك ؟

— والده جکم . بو کیجه صباحه قدر دوشندم . نهایت
بر چاره بولدم . بنم بر کلام قدیمم وار آل آنی کوتور . بقالم
بودفعه نه معامله ده بولنه جق ، بلکه آجیوب بکاانصاف ایده جکدر .
دیدی . سوزی اوزاتمیه‌لم والده ینه قالقوب قوناغه کیتدی .
بودفعه قیزبالذات قپویه قدر والده سلطانی استقبال ایلدی . والده
کلام قدیمی چیقاروب قیزه تسلیم ایدینجه ؛ قیز کمال تعظیم ایله
بونی آلوب اوچ دفعه اوپه‌رك باشنه قویدقدن صکره رافك اك
معتنابر محلنه براقدی . بوحالدن ده والدسلطان استفاده ایتمك ایسته‌یه‌رك :
— آبنم کوزل قیزم ! شهزاده کیجه کوندوز سنك عشقندن
اغلامقده‌در . بوحال ایله نهایت هلاك اوله جقدر . مرحمت ایت ده
بر کره اولسون جمالنی شهزاده‌یه کوستر ، هیچ اولمز ایسه
کوکلی بونکله اولسون براز فرح بولور .
دیدی . قیز ایسه جواباً :
— ای والده محترمه ! بن کندیمی اهمیتسز هدیه‌لر ایله
شهزاده‌یه کوسترمم . شهزاده بکاعاشق وبنی کورمك ایسته‌یور ایسه
آلتوندن برکوپری یاپدیرسون واطرافنی خالص کوللر ایله تزیین
ایلسون . برباشنده بنی بکله سون اورایه بن کیدرم بنی اوراده کورر .
دیدی . بوتکلیف غریب اوزرینه والده سرایه عودتله کیفیتی
اوغلنه بیلدیردی . و :
— ایشته اوغلم قیزك ایسته‌دیکی شی بودر . قدرتك وار
ایسه وار یاپدیر .
دیدی . سوزی اوزاتمیه‌لم . شهزاده قیزك تعریف ایتدیکی

وجهله بر آلتون کوپری یاپدیردی ، اطرافنی خاص کوللر ایله تزیین
ایلدی وباشنه کیدوب قیزك کلسنه منتظر اولدی .
قیز کینوب قوشاندی ، اطرافنده جاریه‌لری ایله کوپری یه کلدی
کوپریدن کچر ایکن یوزینه برکل دیکنی باتدی . او آنده :
— وای یوزم .
دیه‌رك کیرویه دونوب قوناغنه کیردی . شهزاده قیزك کری
دوندیکنی کورنجه عقلی باشندن کیتدی وهمان والده‌سنه قوشه‌رق :
— امان والده سن بیلورسون . کندیسنی کوره‌مدم .
نه اولدی بیلمم یولدن دوندی . سن بیلورسك ؟
دیدی . والده چوجغنك رجاسنه استرحامنه طایانه‌میه‌رق .
قیزك قوناغنه تکرار کیدوب :
— قیزم نیچون شهزانك یانه قدر کیتمدك .
قیز — نصل کیده‌یم . اویله کوللر قویمشلرکه یولده کیدرکن
یوزیمه دکنلری باتدی . مضطرب اولدم . کوپریده ، شهزاده‌ده
سزك اولسون .
والده — نه‌یاپالم قیزم . بونی سن ایسته‌دك . هرشیئه اعتراض
ایدییورسك . مقصدك اکلاشلمدی ؟
قیز — والده سکا حقیقی شمدی سویله‌یم بو آلتون
کوپرینك برطرفنه آلتوندن بر شمدان ، وبر طرفنه کموشدن
برشمدان علاوه ایدلسون . شهزاده دخی وفات ایتمش کبی کوپرینك
اوبراوجنه مزارینی قازدیروب ایچنده اوزانسون . بن کندم اورایه
کیدر باشی اوجنده طوررم . اوراده بکا ایستدیکی قدر باقسون

دیدی. والده قیزك بوتکلفینه حیرت وحدت ایدوب سرایه عودت و اوغلنه :

— اوغلم ! قیزك یوزینه دیکن باتمش‌ده آندن دونمش .

شهزاده — شمدی نه‌یپالم ؟

والده — اوغلم . قیز صوك جوابی ویردی کوپرینك ایکی طرفنه بری آلتوندن بری کموشدن ایکی شمدان علاوه ایتمکی، وسن وفات ایتمش کبی بولنه‌رق کوپرینك اوبر باشنه مزارینی قازدیروب ایچنده‌اوطوروب کندیسنی بکلیه‌جکسك. کندی‌اورایه کلمجك باشنك اوجنده طوراجق‌سنده ایستدیکك‌قدر کندیسنه باقه‌بیله‌جکسك . ایشته صوك تکلیفی بوایمش!

دیدی ، شهزاده :

— نه‌اولور والده‌قبول ایدرم. ظاهر وفات ایتمش کبی‌مزاره کیروب انی بکلرم . بقالم بوسفرده نه حیله ایده‌جك ؟

دیدی.وبوقرار اوزینه قیزك‌ایستدکلرینی احضاره‌باشلادیلر کوپرینك برطرفنه آلتون ، برطرفنه کموش شمدانلر قوندی. کوپرینك باشنه دخی برمزار قازیلوب شهزاده وفات ایتمش کبی مزارك ایچنه کیروب قیزی بکله‌دی .

بزکلملم قیزه : قیز سفینه‌یی اوکیجه حوضدن چیقارتدی . لوازم سفریه‌سنی اکمال ایتدیرتدی ، حرکته مهیا بر حالده براقدی. واوردن طوغری کوپری‌یه‌کلوب شهزاده‌نك‌اولدیغی مزاره تقریله :

— شهزادم ! ایشته کلی ، ایشته یلکن . هایدی برابر

بللور کوشکه !!!...

دیدی واوردن‌طوغری سفینه‌یه‌بینوب یلکن آچدیردی.

شهزاده یرندن قالقوب بقارکه سفینه پوپا یلکن سرعتله کیده‌یور.ایشی اکلارفریادایدر،اغلاروطوغری‌رالده‌سنه‌کیدوب:

— ایواه‌والده‌نه‌ایتدم‌ایسه‌بن کندم‌ایتدم قباحت بنده‌در .

بوقیز بللور کوشك صاحبه‌سی اولان سلطان خانمدر .

دیدی . و اوردن پدرینه کیدوب تکرار سیاحت ایچون اذن آلدی . وبرسفینه‌یه بینوب بللور کوشکه طوغری یلکن آچدی . و نهایت واصل اولوب قیزدن قصورینك عفوینی دیله‌دی .

— ای سلطانم بکا یازق دکلیدرکه بنی بوقدر یوردك .

قیز — ای شهزادم قباحت بنده دکل سز بکا ایتدیککزی اونوتدیکزمی ؟ بونی بکا سز اوکرتدیکز . یوقسه ایکیمزده عاشق ایدك . فقط بوجفا ، عشق یولنده صفا دیمکدر .

دیه‌رك شاه پدرینه کیفیتی عرض ایله ازدواجلری ایچون رخصت آلدیلرو بری برلرینه صارمش دولاش اولدیلر .

شاه‌ده ممنون اولوب قرق کون قرق کیجه دوکون درنا، ونهایت قرق‌برنجی کیجه کردکه کیردیلروبویله‌جه‌بوایکی‌عاشق‌ده مرادلرینه ایردیلر .

ختام

خرسز ایله یان کسیجی حکایه‌سی

* *
*

روایان اخبار ، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلرکه :
زمان قدیمده بر قادین ایکی قوجه‌یه وارمشدی . بونلردن بری خرسز ، دیکری یان کسیجی ایدی. واصلابری برلرینی کورمزلر ایدی .

کونلردن برکون خرسز سیاحته کیده‌جك اولور، قاریسنه برتپسی بورك یاپدیرر. قادین بورکك یاریسنی بوکا ویرر ودیکر یاریسنی اوبر قوجه‌سی یان کسیجی ایچون آیرر .

ایرتسی کون یان کسیجی کاور اوده سیاحته چیقه‌جغنی قاریسنه سویلر . قادین بورکك یاریسنی دخی بوکا یول نواله‌سی اولمق اوزره ویرر .

یولده‌بوایکی ادم‌بری‌برلرینه‌راست‌کلورلر ، یان کسیجی‌خرسزه :

— آرقداش نره‌یه کیدیبورسك ؟

خرسز — لاحور شهرینه کدیبورم . سنده اورایه کیده‌یور ایسه‌ك کل برابر یولداش اولهلم .

جوابنی‌ویرر. یان‌کسیجی دخی لاحورعزم ایتمش‌اولدیغندن بو ارقداشلغی قبول ایدر وبرابرجه یوله دوام ایلرلر . بویله‌جه کیدرکن یولده قارنلری آچیقور ، طعامه اوطورورلر . هربری طوریه‌سنده بولنان بورکی چیقاروب میدانه قویار . خرسز بورکلره دقت ایدر ، وآکلارکه بوبورکلر برتپسی‌ده پشمش .

یان کسیجی‌یه صورار :

— بو نه‌رکی کیم پیشیردی ؟

یان کسیجی — بنم قاریم یاپدی وپیشیردی .

— سنك قاریمك اسمی نه‌در ؟

— قاریمك اسمی ناظمه‌در .

دیمجه خرسز :

— اوح : او بنم قاریمدر .

والحاصل‌خرسز ایله یان‌کسیجی آده‌سنده: یوق‌بنم‌قاریمدر. یوق سنك قارندر دیه بر منازعه ومعارضه باشلار هرایکیسی برابرجه‌حقیقی اکلامق ایچون‌اولرینه دونرلر . خرسزقاریسنه

— یاهو ! سن بنم قاریم دکلیسك ؟

قادین — اوت ، بن‌سنك قارنم !

جوابنی ویرنجه یان کسیجی :

— نه‌دیدن‌نه ؟ سن بنم قاریم دکلیسك ؟

قادین بوکاده :

— اوت بن سنك‌ده قارنم !

— اوحالده نصل ارقداشمه بن سنك قارنم . جوابنی‌ویردك ؟

قادین — اوت بن هر ایکیکزك دخی قاریسی‌یم .

دیمنجه مسئله‌نك حلی‌ایچون بوایکی ارقداش طوغری محکمه‌یه حاکمه مراجعت ایدرلر ایشی اولدیغی کبی حکایه ایلرلر. حاکم افندی بونلره :

— ایکیکز صنعتکزده‌کی مهارتی کوستریکز هانکیکز

دیکرینه مهارتده غلبه ایدر ایسه قاری اونکدر .

حاکمك بو مطالعه‌سی اوزرینه هر ایکیسی اولرینه عودت ایدرلر . کونلردن برکون خرسز قاریسنه :

— یاهو ! مضایقهم وار ، بوروشنی ویرده قویوبجی‌یه صاتوب دفع مضایقه ایده‌یم .

دیر ، قادین ؛ قوجه‌سنك بوتکلیفی قبول ایدر . خرسز بوروشی آلوب چارشویه طوغری یورر . کیفیتدن یان کسیجی خبردار اولدیغندن بونی تعقیب ایدر ، یولده بوکا برقاقااوروب قویتندن بوروشی آشیرر و اوه کتیروب قاریسنه ویرر . خرسزك بوندن خبری یوقیا ! طوغری قویوبجی‌یه کلور . النی قوینته صوقار برده باقارکه بوروش یوق . کندی‌کندینه اوده اونوتمشم ، دیه‌رك دونر اوه کلور قاری‌یه :

— یاهو ! بوروشی بن بورادە اونوتمشم . ویر .

قادین بوروشی تکرار خرسزه ویرر . خرسز دخی چارشویه ینه کیدر . فقط یولده یان کسیجی بوروشی بونك قویتندن تکرار اشیرر . وقادینه اعاده ایدر .

خرسزك ایسه‌ینه وقعه‌دن‌خبری اولمز طوغری قویوبجی‌یه کلور ، النی قوینته صوقار برده باقارکه بوروش یوق : لاحوله ینه اوده اونوتمشم . دیوب اوه عودت ایدر وقادین بوروشی اوچنجی‌دفعه ویرر . بودفعه خرسز بوروشی باجاقلری آره‌سنه صیم صیقی باغلار چارشویه متوجه اولور .

یان کسیجی بوکا ارقه‌دن‌ینه یتیشیر . وبا [illegible]ن فسنی آلوب

بر دکانك دامنه قالدیروب آتار . خرسز بوکا حیرتله باقه‌رق :

— نه یاپیورسك به‌حریف !

یان کسیجی — امان‌افندم. عفو بیوریکز کوچکلکم‌عقلمه کلدی . کل‌اوموزکا باصوب آلهیم .

دیر. خرسزباقارکه یان کسیجینك ایاقلری چامورلرایچنده‌در بوکا دیرکه :

— سنك آیاقلرك چامورلی‌کل‌بن‌سنك اموزینه‌بصایمده‌آلایم. اساساً یان کسیجی بویله بر تکلیفه انتظار ایده‌یور ایدی . همان‌اوموز ویروب‌اومرزینه چیقمده‌ایکن بوروشی‌باجاقلرینك اره‌سندن اشیرر . وطوغری اوه کتیرر .

خرسز ینه کیفیتدن خبردار اولمز . طوغری قویوبجی‌یه کیرر برده باقارکه بوروش ینه یوق . حیرتده قالور .

وکندی کندینه :

— عجبا بکا نه‌حال اولدی‌که بویله‌اوچ دفعه‌در . بوروشی غیب ایدییور ونهایت اوده بولیورم .

دیه‌رك تکرار اوه کلور ، کیفیتی زوجه‌سنه بیلدیرر . تام بوارالق یان کسیجی کندینی کوسترر و :

— ای‌برادر. کوردنمی؟بوحال‌بنم هنرمدر. حاکم‌هانکیکزك هنری فائق ایسه قادین اونکدر دیمدیمی ؟ ایشته شمدی بن هنرمی اثبات ایتدم . ارتق قادین بنمدر .

خرسز بوکا جواباً :

— اویله ایسه آرقم صره کل‌ده هنری کور .

دیه‌رك برابر اودن چیقارلر ، طوغری چارشویه واروب برچوق بیوك چیویلر آلورلر ، وطوغری شاهك سراینه‌واررلر . دیواره آلدقلری چیویلری چاقه‌رق وبونلره طرمانه‌رق چیقارلر وعینی اسلوب ایله دیگر طرفده‌کی باغچه‌یه اینرلر . باغچه‌ده برقاز کورورلر . خرسز همان قازی طوتوب بوغازلر ویان کسیجی‌یه:

— بن شاهك اوطه‌سنه کیره‌جکم ، نه‌وار نه‌یوق هرشئی چالوب کتیره‌جکم . بن کاجه‌یه‌قدر سنده؟ چویرقازی یانمسون!

دیه تنبیه ایدوب اورادن طوغری شاهك بولوندیغی اوطه‌یه وارر . برده باقارکه شاه‌دوشکه اوزانمش لالاسی آیاغی اوجنده دیزلرینی اووالامقده ، و اویو ق ایچون آغزنده صاقیز چکنمکده‌در . خرسز بالتقریب ایچری کیرر صاچندن اوزون برایپ یاپوب اصولنله لالانك آغزینه آتارقیل لالانك آغزنده‌کی صاقزه یاپیشدیروب و بو صورتله خرسز صاقزی لالانك آغزندن چکوب چیقار . لالانك آغزندن صاقز چیقنجه اویقوسی غلبه ایدر واویور خرسز حال سرعتله وهیچ حس ایتدیرمکسزن لالانی برزنجیره قویوب طوانه چکر . صکره کندوسی لالانمش کبی شاهك دیزلرینی اووالامغه وشوشوزلری سویلمکه باشلار :

— ای شاهم سکا برحکایه سویلیه‌یم . امابکا برشی یاپمایه‌جغنه امین ویر ! شاه برشی یاپمیه‌جغنی وعد ایله حکایه‌سنك نقلنی امر ایلر .

خرسز حکایه‌سنه شویله‌جه باشلار :

حکایه

— ای شاهم وقت زمانیله بر یان کسیجی ایله بر خرسز وارایمش . بونلرك برده قاریسی اولوب ، کیجه بریسی ، وکوندوز بریسی قبول ایدرمش — چویر قازیانمسون ! — بوایشدن ایکیسنك دخی خیلی مدت خبرلری اولمامش نهایت قادینك بو حیله‌سنی اکلادقلرنده مسئله‌یی حاکم افندی‌یه بیلدیرمشلر . اوده : امتحان اولمق‌زه‌انکیکزك هنری دیکرینه غالب کلور ایسه قادین‌انکدر رأیی ویرمش — چویر قاز یانمسون — یان کسیجی خرسزدن اوچ دفعه قاریسنك بوروشنی آشیرمش خرسز دویمامش . نهایت خرسز دخی هنرینی کوسترمك ایچون شاهك سراینه ، کلوب باغچه‌ده کوردیکی بر قازی کسوب پیشیرمك ایچون یان کسیجی‌یه براقمش کندیسی شاهك اوطه‌سنه واروب لالاسنی اویوته‌رق زنبیله قویوب طاوانه آصمش ، و شاهك دیزلرینی اووالامغه باشلامش — چویر قاز یانمسون —

اخطار : « دیشاریده حکایه‌یی دکلمکده اولان یان کسیجی قورقوشندن الی آیاغی تتره‌مکه باشلار ، تام بوصره‌ده شاه :

— امان لالا ! بوحکایه آره‌سنده چویرقازیانمسون ! نه اولیور ؟

خرسز :

— افندم بوحکایه‌نك پرسنکیدر . ایشته عرض ایتدیکم صورتله بونلر سرایه کلوب هیچ برزیان ایتمك فکرنده اولمیوب یالکز برقازی کسوب پیشیریورلر . بوندن مقصد ایسه خرسز یان کسیجی‌یه هنرینی کوسترمکدر . شیمدی شاهم هانکیسنك

هنری زیاده‌در وبوقادین کیمه یاراشور .

شاه حالا لالاسی ظن ایتمکده اولدیغی خرسزه :

— شبهه‌سز خرسزك جسارتی ، یان کسیجینك هنرندن فضله‌در . قادین خرسزه یاراشور خرسز بونك اوزرینه بکوت ایدر .

شاه دخی اویقویه طالار . خرسزده یان کسیجی‌نك یانینه کیدوب قازی برابرجه یدکدن صکره چیقوب کیدرلر .

صباح اولدقده شاه اویانور ، لالاسنی چاغیرر . ، سس ، صدا یوق . برقاچ دفعه تکرار ایدنجه طاواندن لالا :

— امان افندم . بن بوراده‌یم . طاوانده زنبیل ایچنده اصلی‌یم دیجه . شاه :

— وای دیمك که کیجه بکا حکایه سویله‌ین سن دکل اوخرسز ایمش ! شیمدی دلالاللره خبر ویرلسون محله محله کزوب بوخرسز ایله یاکسیجی‌یی کورمك ایسته‌دیکمی اعلان ایة مونلر کندیلرینه ضررم اولیه‌جق .

شاهك بوامری درحال اجرا اولندی . منادیلر کیفیتی اعلان ایتدیلر . خرسز ایله‌یان کیسجی دخی طوغری سرایه کلوب :

— دون کیجه بورایه کلن وشاهه حکایه نقل ایدن بزلرز دیرلر . شاه بونلری حضورینه جلب ایدر . وهانکیکز خرسز ، هانکیکز یان کسیجی ؟ سؤالنده بولنورخرسز ایلری واروب :

— افندم خرسز بنم ، یان کسیجی‌ده بو ارقداشمدر . دیوب ، یراوپر . بونك اوزرینه شاه بونلره احسان ایدروخرسزه هایدی اوقادین سنکدر دیر . ایشته خرسز بوصورتله مرامنه نائل اولور .

ختام

صقا کوزه‌لی

راویان اخبار ، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلرکه؛ زمان قدیمده بر شاه ایله وزیرینك غایت کوزل وحسنا برر قیزلری وار ایدی . برکون بوقیزلر بخیره‌ده اوطوروب محبت ایدرلرکن سوقاقدن برصقا کوزه‌لی کچر . شاهك قیزی بخیره‌دن باشنی اوزاتهرق:

— صقا کوزه‌لی ، صقا کوزه‌لی! وزیرك قیزیمی کوزلدر، بنمی کوزه‌م ؟

دیه سسلندی . صقا کوزه‌لی بوکا جواباً :

— سلطانم! هرایکیکزده کوزلسکز . هرایکیکزده ملکسکز . فقط طوغریسی بنجه وزیرك قیزی دها کوزلدر .

صقا کوزه‌لنك بو جوابی شاهك قیزینی حدتلندیردی ، و وزیرك قیزینه کین وغرض باغلاتدی واو دقیقه‌دن اعتباراً محوی چاره‌سنی دوشنمکه قویولدی ، وبر قاچ کون صکره یالاندن حسته‌لنه‌رق یتاغه دوشدی . آه وانینی چوغالدی . شاه قیزینك خسته‌لغندن پك زیاده‌مراق واندیشه‌یه دوشدی تداویسی ایچون اطبایی ، خواجه‌لری جلب ایلدی .

شاهك قیزی بو صره‌ده کیزلیجه خصوصی طبیبنه دیرکه ؛

قوزوم دوقتور! شو آلتون کیسه‌سنی آل سنك اولسون ، بوکا مقابل سندن شونی ایسترم، که شاه بابامه سویله، که وزیرك قیزینك باشنی کسوب قانی قیزیکزه ایچرمه‌ینجه ابی اولمه‌ماز . بن

ابی اولور ایسه‌م شاه بابامدن دخی آیروجه احسانلر آلورسك ! دوقتور ، قیزك ویردیکی پاره‌یه طمعاً یوتکلیفی قبول ایلدی ودرحال کیفیتی شاهه شو یولده عرض ایلدی :

— شاهم . جناب حق سزه وکریمه کزه اوزون عمرلر احسان بیورسون. کریمه کزك دردی اویله بر درد درکه بوکا علاج اولمه‌رق وزیریکزك قیزینك قانی ایچرمکدن بشقه چاره اولمه‌ماز .

شاه ، طبیبك بو مطالعه‌سی اوزرینه درین درین دوشونمکه باشلادی ونهایت قیزینه اولان محبتی وزیزینه اولان اعتماد ورعایتنه غلبه ایدوب وزیره قیزینك کندی طرفندن کسیلوب سلطان خانمه علاج ایچون قانینك کوندرلمسنی امر ایلدی .

زواللی وزیر، بیچاره بابا؛ شاهك بوامرینی آلنجه عقلی باشندن کیتدی . نه‌یاپاجغنی بیله‌مز اولدی . دوشوندی ، دوشوندی ونهایت برکدی یاوروسنی کسوب قانی برکاسه‌یه قویه‌رق قیزینك قانی در دیه شاهه عرض وتقدیم ایلدی وقیزینی ایچرودن سورمه‌لی برصندقه قویوب واللهه امانت ایدوب بیت پازارینه صاتلق اوزره کوندردی. صندق دللال الندہ حراج مزاد ایدیلیرایکن، تصادفاً صقا کوزه‌لی اورادن کچر وصندیغی کورونجه خوشنه کیدر، مزاده قاریشوب بدلنی ویرمه‌رك صندیغی آلیر، حماله یوکله‌توب اوینه کتیرر، یتاق اوطه‌سنه قویار .

صقا کوزه‌لی صباحلین قالقوب ایشینه کیدر. صقا کوزه‌لینك کیتدیکنی صندق ایچنده بولنان وزیرك قیزی حس ایدنجه صندیغك ایچندن سورمه‌سنی آچدی ، اوطه‌یه چیقوب هرطرفی کوزلجه

سیلوب، سپوروب ترتمیز برحاله قویدی، یتاغی دخی دوزلتوب تکرار صندیغه کیروب کیزلندی .

اقشام صقا کوزلی خانه‌سنه کلوب اوطه‌سنی بویله ترتمیز سیلینوب سپورلمش کورنجه حیرتلر ایچنده قالدی. دوشوندی ، دوشوندی، فقط هیچ برمعنا ویره‌مدی وکندی کندینه :

— عجبا بونی کیم یاپدی؟ یوقسه اوه قومشولردن برینی کلدی ؟ بوملاحظه ایله یورغونلغی غلبه ایده‌رك یتاغه‌اوزاندی ونهایت اویودی . صباحلین یه ایرکن قالقوب ایشینه کیتمك اوزره خانه‌دن چیقدی ، فقط بتون عقلی دونکی احوالی دوشونمکله مشغول ایدی .

وزیرك قیزی ایسه اولکی منوال اوزره صندیقدن چیقوب یه اوطه‌یی سیلوب سپوردی ویتاغی یاپوب تکرار صندیغه کیردی اقشام صقا کوزلی اوه‌کلوب اوطه‌یی دونکی کبی ترتمیز کورنجه بتون بتون شاشیردی وکوزینی صندیقدن آیره‌مز اولدی . یوصندیقده مطلقا بر معما ، بر سر واردر دیه صندیغه خطاباً :

— ای صندیق، سنده عاقل اولان هرکیم ایسه طیناری چیقسون !..

براز بکلدی . فقط صندیقدن هیچ برسس ، صدا کلمدی سؤالنه جواب ویرن اولمدی .

صقا کوزلی یینه درین درین دوشوندی عقلنه برحیله کلدی کندی کندینه :

— طور یارینه براقه‌لم.

دیوب یتاغه اوزانوب اویودی. صباحلین قالقوب، ایشینه کیتمه‌دن قصابه اوغرایوب برمقدار ات آلدی اوه براقوب ویوکسك برسس ایله :

— بو آتی یارین بن پشیریرم .

دییوب اودن چیقوب کتدی.

صقا کوزه‌لی آتی براقوب چیقوب کیدنجه وزیرك قیزی یینه صندیقدن چیقدی ، کچن کونلر کبی تکرار اورته‌لغی سیلوب سپوروب صقا کوزه‌لنك ستیردیکی آتی دخی کوزلجه پیشیروب تکرار صندیغه کیرمجکی صره‌ده صقا کوزه‌لی بردن بره اوك قپوسنی آوب ایچری کیرنجه وزیرك قیزی شاشیردی وبر ادای عشوه‌بازانه‌ایله‌انتاریسنك اتکنی بوزینه کتیروب تسترایتمك ایستدی. صقا کوزه‌لی ایسه قیزی کورر کورمز عقلی باشندن کتدی و :

— ای بنم کوزه‌لم . هر حالده آرتق سن بنم‌سك ، بن‌ده سنکم . آرتق بندن قاچه‌مازسك . سن بنم قسمتم اولمسه‌ك الله سنی بورایه کوندرمزایدی . طور شرعك امرینی یرینه کتیره‌لم. دیه‌رك چیقار کیدر وبرمدت صکره درت شاهدایله محله امامی برابرنده اوله‌رق عودت ایلر ونکاحلرینی قیدیروب او کیجه کوکی کیرر .

کونلردن برکون صقا کوزه‌لی قاریسی اولان وزیرك قیزینی والده‌سی خانه‌سنه کوندرر وبرقاچ کون صکره محله‌دن امضاسز برمکتوب آلیر . مکتوبده قاریسنك فاحشه‌لکه باشلادیغی بیلدیرلمش و — همان کل بونك چاره‌سنه باق — دینمش ایدی .

صقا کوزه‌لی بومکتوبی اوقونجه عقلی زیوانه‌سندن ، بتون محاکماتی باشندن جیقوب کیدر ، کیفیتی تحقیقه بیله لزوم کورمیه‌رك همان سائقهٔ یأس وحدتله الینه بر قما آلوب طوغری قاریسنك بولندیغی خانه‌یه کیدر . قاریسی قوجه‌سنك کلدیکنی اکلاینجه الله بر شامدان آلوب استقبالنه قوشار ایسه‌ده صقا کوزه‌لی بوکا هیچ التفات ایتمیه‌رك درحال اوزرینه هجوم ایله اولدیرمك ایستر . قیز قوجه‌سنك حالنی کوروب اکلاینجه هجومنه میدان ویرمه‌دن کندیسنی پنجره‌دن آشاغی‌یه آتار . پنجره‌نك آلتندن کچمکده اولان بیوك بردره‌یه دوشر ، صویك جریانته قاپیله‌رق خیلی اوزاقلره قدر یووارلانوب کیدر . تصادفاً دره‌نك اوحهتنده اوچ بالقجی صویه آغ آتمش قسمت بکله‌مکده ایدیلر .

وزیرك قیزی بوآغلك ایچنه دوشدی . بالقجیلر آغی آغیر کورنجه چکدیلر برده‌نه کورسونلر؟!.. ملك کبی غایت کوزل بر قیز!..

درحال بن آله‌جغم ، سن آله‌جقسك دیه بالقجیلر آره‌سنده برغوغادر باشلادر . نهایت ایچلرنده اك عقللی اولانی دیرکه :

— آرقداشلر! بویله‌بربرینمزله غوغادن نه‌چیقار . کلین براوق آتهلم . هانکیمزاوقی قوشوب دهااول آله‌بیلیرسه‌بوقیز آنك اولسون .

بالقجینك بوتکلیفنی ارقداشلری قبول ایدرلر ویایه براوق قویوب آتارلر و جمله‌سی یردن اوقك آرقه‌سندن قوشارلر .

وزیرك قیزی بوفرصتدن بالاستفاده اوزادن قاچدی ، یولده بریهودی‌یه تصادف ایدرك یهودی :

— آ قیزم ، بویله تنه‌یه ، بن سکا تصادف ایتدکدنصکره هیچ شی براقه‌بیلورمی‌یم . سن نیمسك نیم ؟

دیر . وزیرك قیزی برمدت شاشیرر فقط یهودیلرك طمعکار وپاره‌یه طاپار طاقمدن اولدقلرینی بیلدیکی ایچون همان جیبندن برقاچ آلتون چیقاروب یهودی‌یه ویرر .

وزیرك قیزی یهودیدن بویله‌جه پاره قوتیله قورتیلنجه یولنه دوام ایدر وبرچشمه‌یه تصادف‌ایلر . غایت یورلمش‌اولدیغندن هم صو ایچمك ، همده دیکلنمك‌ایچون اوراجقده اوطورر . تصادفاً بوچشمه‌نك یانندهٔ شاهك‌اوغلنك کوشکی وارایمش . شهزاده اوکون اوراده بولنیورمش ، پنجره‌دن قیزی کورنجه حسن وجمالنه دلداده اولور وهمان کوشکنه جلب‌ایله نکاحنی عقدایتدیرر وزیرك قیزی هرنه‌قدرقوجه‌سی اولدیغندن بحث ایتمشسه‌ده اقناع ایده‌مامش نهایت :

— ای بنم شهزاده‌م . مادام‌که بنی کوشکنه آلدك ونکاح‌ایتدك زفافدن‌اول سندن برشی واردر بوچشمه‌نك اسرارینی اکلاینجه‌یه قدر بکا تقرب‌ایتمه . شمدی سزدن استرحام ایدرم‌که بوچشمه‌یی کوزلجه برتعمیر وبنم قصوریمی هرصو ایچه‌جك اولانلره عکس ایده‌جك صورتده حك ایتدیر . شهزاده قیزك بورجاسنی قبول ایدر وچشمه‌یی ارزو ایدیلان صورتده تعمیر ایتدیرر .

کونلردن برکون معهوداوچ بالقجی بوچشمه‌دن صوایچرلرکن صوده قاچیردقلری قزك خیالنی کورنجه شاشروب بایلدیلر . قزی پنجره‌دن بوحالی کورير ودرحال بونلرك حبسنی امر ایتدیرر .

ینه برکون معهود یهودی دخی بوچشمه‌دن صو ایچرکن عین حاله اوغرادی ، آنی دخی درحال حبس ایدرلر .

نهایت برکون صقا کوزه‌لی دخی کلوب بوچشمه‌دن صوایچمك

ایستر وکندی نکاحلیسنك رسمی صویه عکس ایتمش کورنجه اوده شاشیروب قالیر .

وزیرك قزی ذاتاً دائما نجره‌یی کوزتله‌مکده‌اولدیغندن بووقعه اوزرینه همان شهزاده‌یه‌صقا کوزه‌لنك‌اورادن‌قالدیرلمسنی‌وایچری کتیرلمسنی رجا ایدر . دیکر محبوسلری دخی یانه کتیرتوب وزیرك قزی شهزاده‌یه :

— ای بنم محترم شهزاده‌م افندم ! باشمدن کچن وقایعی سزه عرض‌ایده‌یم دیه‌رك معلومکزاولان‌بوحکایه‌یی باشدن آشاغی نقل ایدروایشته‌بوبالقجیلردرکه بنی‌دره‌دن‌چیقاروب‌قورتاردیلر. شو یهودی دخی‌آز قالدی بکا فنالق‌ایده‌جکدی. بوصقا کوزه‌لی ایسه بنم نکاحلی‌قوجه‌مدر. آرتق سن، ومروتك نه‌امرایدرسه آنی یاپ !

دیر . شهزاده بو حالی کورنجه درحال بالقجیلره احسان ویره‌رك آزاد ایتدی ، یهودی‌یی دخی تکدیر ایدرك براقدی وصقا کوزه‌لنه :

— بوقیز سنك قسمتکدر . آل الله سزی مسعود ایتسون!

صقا کوزه‌لی وزیرك قیزینی تکرار بولنجه بودفعه قرق کون قرق کیجه یکیدن دوکون یاپوب مرادینه نائل اولور . بوحکایه‌مزده بوراده بیتدی .

ختام

زمرد عنقا قوشی حکایه‌سی

راویان اخبار ، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلرکه :
زمان سابقده بر شاهك خاص باغچه‌سنده بر الما اغاجی اولوب
سنه‌ده بر دفعه اوچ الما ویرر تمام کماله ایردیکنده یدی باشلی
بر دیو کیجه یاریسی کلوب بوالمالری قوپاروب کیدر وبوصورتله
بو المالردن هیچ برینی شاه یمکه قسمت اولمازدی .
شاهك اوچ ارکك اولادی اولوب کونلردن بر کون
بونلرك بیوکی حضورینه جیقارق اتك اوپوب شاهه :
— شاه بابا! المالر بوسنه‌ده کماله ایردی. مساعده بیوریلور
ایسه بن بو کیجه بکلیه‌جکم و کلن دیوی اولدیروب المالری
حضورکزه کتیره‌جکم ؟
شاه :
— اوغلم بك اعلا سویلیورسك فقط دیوی نصل اولدیره-
بیله‌جکسك ، قورقارم که سکا بر زیان کلمسون .
چوجق شاهی اقناع ایدرك مساعده‌سنی بالاستحصال الته
بر اوق آله‌رق طوغری باغچه‌یه کیدوب کیزلندی . کیجه‌نك
تام نصفنده بر کورلتی ، بر ایکلتی پیدا اوله‌رق ، یر ، کوك ،
سیاه دومان ایچنده قالدی و نهایت دومان ایچندن یدی باشلی
عظیم بردیو چیقوب طوغری الما اغاجنك یانه کلدی . شهزاده

یونی کورنجه عقلی باشندن کیدوب فریاد ایدرك سرایه قاچدی. دیوایسه المالری قوپاروب کیتدی . صباح اولنجه شاه شهزاده‌نی حضورینه جلب ایله :

— اوغلم نه‌یاپدك ! دیوی اولدیروب المالری کتیره‌بیلدکمی ؟

دیه سوئال ایدنجه شهزاده :

— امان شاه باباجغم ! دیوك النده آنجق جانمی قورتاره‌بیلدم . بو دیو اویله بر دیودرکه کوزه‌نك عقلی باشندن کیدر .

ایرتسی سنه اورتانجه شهزاده شاهك حضورینه کلەرك :

— شاه بابا ! بیوك قرنداشم کچن سنه دیوی‌اولدیره‌مدی. مساعدهٔ شاهانه‌کز لاحق اولور ایسه بو دفعه بن کیدوب اولدیرمك ایسترم .

دیدی ، شاه :

— اوغلم ! بیوك قرداشك آکا برشی یاپامدی . سن نصل اولدیره‌بیله‌جکسك ؟

شهزاده — آنك قولایی بن بیلورم .

دیه‌رك رجاسنده اصرار ایتدی . پدری دخی خاطرینی قیره‌مدی رخصت ویردی . بوشهزاده دخی بیوك قرداشی کبی الته بر اوق آلدی و باغچه‌یه کیده‌رك بر یره کیزلندی . کیجه یاریسی بر کورولتی ، بر ایکلتی پیدا اولوب ، یر ، کوك سیم سیاه دومان ایچنده قالدی وبو دومانك ایچندن عظیم بردیو چیقوب اغاجك یانه واردی . شهزاده دیوی کورونجه قورقوسندن عقلی باشندن کیده‌رك الی آیاغی تیتره‌مکه باشلادی وهمان قوشوب

سرایه قاچدی . دیو ایسه المالری آلوب کیتدی .

اوچنجی سنه الك کوچك شهزاده پدرینك حضورینه کلەرك :

— محترم شاه بابا ! بوسنه‌ده بکا مساعده ایتده دیوی بن اولدیره‌یم .

دینجه شاه :

— آ اوغلم ! بیوك قرداشلرك بوکا برشی یاپامدیلر ، سن کیدوب نه یاپابیلورسك ؟

دیدی . کوچك شهزاده رجاسنده اصرار ایدرك نهایت پدرینی اقناع ایتمکه موفق اولەرق طوغری اوطه‌سنه کلوب زهرلی بر اوق آلدی . کلام قدیمی دخی قوینه قویوب باغچه‌یه کیده‌رك دیوك ورودینه منتظر اولدی. تام کیجه‌نك نصفی اولنجه بر کورلتی ، بر ایکلتی پیدا اولوب یر ، کوك سیم سیاه اولدی. نهایت بو یدی‌باشلی دیو ظهور ایدرك اغاجه طوغری یورودی. تام بوصره‌ده شهزاده یایی قوروب : یاالله ! دیه‌رك دیوك باشنه اوقی آتدی . اوق دیوك برباشندن کیروب یدی‌باشندن چیقدی. ودهشتلی بر نعره آتوب یرلر ، کوکلر ، کوم کوم اوتدی ، وقانلری آقه‌رق المالری آلەمادن کلدیکی یره کیتدی. شهزاده هان یرندن چیقوب المالری قوپاروب طوغریجه سرایه کلەرك پدرینه :

— شاه بابا، اللهك عنایتیله بن دیوی اوردم والمالری آلوب حضوریکزه کتیردم .

بونی کورنجه عقلی باشندن کیدوب فریاد ایدرك سرایه قاچدی. دیوایسه المالری قوپاروب کیتدی . صباح اولنجه شاه شهزاده‌نی حضورینه جلب ایله :

— اوغلم نه‌یاپدك ! دیوی اولدیروب المالری کتیره‌بیلدکمی؟

دیه سؤال ایدنجه شهزاده :

— امان شاه باباجغم! دیوك الندن آنجق جانمی قورتاره‌بیلدم . بو دیو اویله بر دیودرکه کوره‌نك عقلی باشندن کیدر .

ایرتسی سنه اورتانجه شهزاده شاهك حضورینه کلەرك :

— شاه بابا ! بیوك قرنداشم کچن سنه دیوی‌اولدیره‌مدی. مساعدهٔ شاهانه‌کز لاحق اولور ایسه بو دفعه بن کیدوب اولدیرمك ایسترم .

دیدی ، شاه :

— اوغلم! بیوك قرداشك آ کا برشی یاپامدی . سن نصل اولدیره‌بیله‌جکسك ؟

شهزاده — آنك قولایی بن بیلورم .

دیەرك رجاسنده اصرار ایتدی . پدری دخی خاطرینی قیرمدی رخصت ویردی . بوشهزاده دخی بیوك قرداشی کبی النه بر اوق آلدی و باغچه‌یه کیدەرك بر یره کیزلندی . کیجه یاریسی بر کورولتی، بر ایکلتی پیدا اولوب، یر، کوك سیم سیاه دومان ایچنده قالدی وبو دومانك ایچندن عظیم بردیو چیقوب اغاجك یانه واردی . شهزاده دیوی کورونجه قورقوسندن عقلی‌باشندن کیدەرك الی آیاغی تیتره‌مکه باشلادی وهان قوشوب

سرایه قاچدی . دیو ایسه المالری آلوب کیتدی .

اوچنجی سنه اك کوچك شهزاده پدرینك حضورینه کلەرك :

— محترم شاه بابا ! بوسنه‌ده بکا مساعده ایتده دیوی بن اولدیره‌یم .

دینجه شاه :

— آ اوغلم ! بیوك قرداشلرك بوکا برشی یاپامدیلر ، سن کیدوب نه یاپابیلورسك ؟

دیدی . کوچك شهزاده رجاسنده اصرار ایدرك نهایت پدرینی اقناع ایتمکه موفق اولەرق طوغری اوطه‌سنه کلوب زهرلی بر اوق آلدی . کلام قدیمی دخی قوینه قویوب باغچه‌یه کیدەرك دیوك ورودینه منتظر اولدی. تام کیجه‌نك نصفی اولنجه بر کورلتی ، بر ایکلتی پیدا اولوب یر ، کوك سیم سیاه اولدی. نهایت بو یدی‌باشلی دیو ظهور ایدرك اغاجه طوغری یورودی. تام بوصره‌ده شهزاده یایی قوروب : یا الله ! دیەرك دیوك باشنه اوقی آتدی . اوق دیوك برباشندن کیروب یدی‌باشندن جیقدی. ودهشتلی بر نعره آتوب یرلر ، کوکلر ، کوم کوم اوتدی ، وقانلری آقەرق المالری آلەمادن کلدیکی یره کیتدی. شهزاده همان یرندن چیقوب المالری اعاجنه کلەرك المالری قوپاروب طوغریجه سرایه کلەرك پدرینه :

— شاه بابا، اللهك عنایتیله بن دیوی اوردم والمالری آلوب حضوریکزه کتیردم .

شاه اوغلندن زیاده‌سیله ممنون اولدی . شهزاده‌ایسه تکرار یر اوپوب :

— افندم مساعده بیوریلور ایسه بن‌دیوی‌تعقیب‌ایده‌جکم، کیتدیکی یری بولوب وجودینی بودنیادن قالدیره‌جغم .

شاه — کل اوغلم کیتمه ! قورقارم‌که بو دیوك سکا زیانی دوقونمسون .

دیه‌رك نصیحت ایلدی ایسه‌ده فائده ویرمدی . شهزاده اشترحامنده اصرار ایدرك نهایت شاهی اقناع ایلدی .

صباح اولدقده قرداشلری‌دخی برابر کله‌جکلرینی‌سویلدیلر واوچی برابر دیوك قان ایزلرینی تعقیب ایدرك یورودیلر. کیده کیده بر قیویه واردیلر . قان‌ایزلری بورادە نهایت بولمش ایدی. اکلادیلرکه دیو قیویه کیرمش اورادەدر. کوچك شهزاده :

— قرداشلرم مساعده ایدرسه‌کز قیویه بن‌اینه‌یم‌ده دیوی اولدورەیم .

بیوك قرداشی :

— خیر اولمز . یاشـده بن جمله‌کزدن بیوکم . بن طورو ایکن سزلره بوایش دوشمز .

دیدی . بونلر راضی‌اولدیلر وبیوك شهزاده‌نك بلنه برایپ باغلایوب قیویه صارقتدیلر . شهزاده قیونك ایچنه اینر اینمز :

— آمان یاندم . یاندم ، بنی یوقاری‌یه چکین !

دیه فریاده باشلایجه قرداشـلری بونی یوقاری چکدیلر . بودفعه‌ده اورتایجه قرداش آتلدی . بن اینه‌جکم دیدی. راضی اولدیلر . بونك بلنه‌ده ایپی باغلایوب قیویه صارقتدیلر . اشاغی طوغری اینرکن اوده :

— آمان اوشودم ، اوشودم بنی چکین دوناجغم .

دیه باغرمغه باشـلادی . بونی ده یوقاری آلدیلر . نهایت کوچك شهزاده قرداشلرینه :

— قرداشلرم . بودفعه‌ده بن اینه‌جکم . فقط برشرطایله: امان یاندم، دیرایسه‌م بنه ایپی چکمیوب بنی‌ایندیریکز، اوشودم دیرایسه‌مده بنه ایپی قویوویرك والحاصل نه‌سویلرایسه‌م اهمیت ویرمیوب قیونك دینه وارنجه‌یه قدر ایپی قویویرك .

دیدی. برادرلری بوشرطی قبول‌ایتدیلر وبلنه‌ایپی‌باغلایوب قیویه صالیویردیلر. شهزاده اماز یاندم ، دیدکجه ایپی‌صارقتدیلر، اوشودم ، دیدکجه بنه صارقتدیلر نهایت شهزاده قیونك دینه قدر واردی . بلندن ایپی چوزه‌رك ایلرویه کیتـدی . قیونك نهایتنده برقپو کوروب آنی‌آچدی کنیش‌برمیدانلق اورته‌سنده بیوك بر او وار ، اوه کیردی اوطه‌لردن برینی‌آچدی. اوطه‌ده آیك اون دردی‌کبی کوزل‌برقیز اوطورمش کرکف ایشله‌یور. اورادن دیکر بر اوطه‌یه کیردی . اورادە دخی اولکندن دها کوزل برقیز اوطورمش اوده نقش ایشله‌یور ، دیکر براوطه‌یه دها واروب اورادە دخی جهاندە کوزلکده مانندی اولمیـان برقیز دها کوردی ، زلفلرینی ایکی طرفه آیرمش کوزلری قما- شدیره‌جق برحالده اوطوریبور. شهزاده بوقیزی کورنجه درون دلدن عاشق اوله‌رق :

— ای ملك . سن انسمیسك ، جنمیسك ؟

قیز — بن سنك کبی بنی آدم . امان یکیدم . سن بورایه تصل اولدیده دوشدك بوراده اویله بردیووار درکه سنی کورور ایسه امان ویرمیوب هلاك ایدر .

شهزاده — سلطانم . بن آنجق او دیوی اولدیرمك ، وجودینی یو دنیادن قالدیرمق ایچون بورایه کلدم . بونك نره ده اولدیغنی بکا کوستر .

دیدی . قیز دیوك بولندیغی اوطه‌یی کوسترددی . شهزاده اوطه‌یه کلوب ایچری کیرنجه برده نه کورسون مناره کبی بردیو کوره‌نك عقلی باشندن کیدر . دیو شهزاده‌یی کورنجه بر نعره اوردی که یر ، کوك کوم کوم اوتدی وهمان شهزاده‌نك اوزرینه حمله ایتدی . شهزاده کندینی سپر ایدوب دیوك حمله‌سندن قورتلدی و : یالله ! دیوب قلنجی چکوب یو ملعونك باشنه ایندیردی و بوینی ایکی‌یه یچوب جانی جهنمه کوندردی . اوراداں شهزاده طوغری قیزلرك اوطه‌سنه کلوب یو اوچ قیزی وبهاده آغر ، یوکده حفیف الماس ، مجوهر ، لعل ، یاقوت والحاصل هرنه‌وارایسه آلوب جمله‌سنی برابر قیونك دیبنه کلدیلر وایی صاللادیلر . یوقاریدن قرداشلری جواب ویرنجه شهزاده قیزك بریسنی بلندن ایپه باغلایوب قرداشلرینه :

— آل بیوك قرداشم یو سنك قسمتك در .

قیز یوقاری‌یه چیقدی ایپی تکرار آشاغی صارقدیلر بودفعه دخی شهزاده دیکر قیزی باغلایوب :

— آل اورتانجه بوده سنك قسمتکدر .

بونی‌ده یوقاری چکدیلر وایپی تکرار براقدیلر . شهزاده مشوقه‌سی اولان قیزه :

— هایدی بقالم صره سکا کلدی .

دیدی . قیز : شهزاده‌م اولا سن چیق . صکره بن چیقارم . زیرا نورقارم که قرداشلرك بنی کورنجه حسدایدوب سنی چیقارمسونلر وایپی کسسونلر .

شهزاده قیزك یوسوزینه اهمیت ویرمدی وچیقمق ایسته‌میوب کندیسنی آلداتمجق ظن ایدوب :

— اولماز . سن اول چیقمالیسك . بن برادرلرمه امینم .

قیز : اویله ایسه احتیاطاً صاچمدن سکا اوچ قیل ویریم . شاید برادرلرك تخمینم وجهله ایپی کسوب سنی قیویه براقورلر ایسه بوقیللری بری برینه چاق درحال قیونك دیبنده بری آق ، دیکری قره ایکی قیون پیدا اولور . دقت ایت که آق قیونك اوزرینه دوشه‌سك . درحال سنی دنیایه چیقارر . اکر قره قیونك اوزرینه دوشر ایسه‌ك یدی قات یرك دیبنه قدر کیدرسك .

شهزاده قیزدن قیللری آلوب قویدی وقیزی باغلایوب قرداشلرینه :

— آلیکز بوده بنم قسمتمدر .

دیدی . بونلر ایپی چکوب قیزی یوقاری‌یه آلدیلر . برده نه کورسونلر آیك اون دردی کبی کوزلکده مثلی یوق . قیصقاندیلرو :

— وای بزلره فنالرینی لایق کوروب کندیسی‌ك کوزه‌لنی آلمش .

دیه‌رك شهزاده‌یی یوقاری‌یه چکرکن یاری یولده ایپی کسوب قیویه‌براقدیلر. شهزاده‌برادرلرینك بوخیاتی‌اوزرینه معشوقه‌سی اولان قیزه حق ویردی و درحال ویردیکی قیللری بری برینه چاقنجه قیونك دیبنده بری آق ، دیکری‌سیاه ایکی قویون پیدا اولدی . شهزاده آق قویونه بینه‌یم دیرکن یا کلشاق ایله قره قویونه بیتنجه یدی قات یرك آلتنه کیتدی .

بز شهزاده‌یی بوراده یدی قات یرك آلتنده براقه‌لم‌ده اوبر شهزاده‌لره کلهلم :

بونلر اوچ قیزی آلوب طوغری سرایه کله‌رك پدرلرینه :

— شاه بابا ! کوچوك قرداشمزی قیوده دیو اولدیردی . بز بوقیزلری اوراده بولوب کتیردك .

دیدیلر . شاه کوچك اوغلنه آغلایوب ماتمی طوتدی .

بز بونلری‌ده بوراده براقه‌لم‌ده ینه کوچك شهزاده‌یه کلهلم : کوچك‌شهزاده‌یی قره‌قویون یرك یدی‌قات آلتنه‌کتوروب براقنجه شهزاده کوزینی‌آچدی کندینی‌برشهرده بولوب‌اطرافنه باقندی و نهایت بر اوك قپوسنی چالوب برقوجه قاری کلدکده شهزاده بوکا :

— والده ! بن بو دیارك غریبی‌یم بنی بوکیجه‌لك مسافر قبول ایت .

دیدی‌ایسه‌ده قوجه قاری :

— آ اوغلم ! بنم یتاجق یرم یوقدر . سنی نصل قبول ایده‌بیلورم .

جوابنی ویرنجه شهزاده جینندن بر اوج التون چیقاروب ویرنجه قوجه قاری :

— بیورك اوغلم ! البت سکا بر یتاق بولورز .

دیدی وشهزاده‌یی ایچری آلدی. شهزاده زیادسیله‌صوصامش اولیغندن برآز صو ایستدی. قوجه قاری بوکا ایچنده برپارمق یوکلکنده قورتلر ایله طولو ملوث بر صو ویردی . شهزاده بوصودن اکره‌نوب :

— والده بونصل صودر . بونی انسان دکل، حیوان دخی ایچمز . دینجه قوجه قاری :

— آ اوغلم نه‌یپالم . بومملکته سنه‌ده بر کره بر اژدرها کلوب صویمزی کسیور ، بز بوکا سنه‌ده برقیز تعیین ایتدك . آنی پارچه‌لایوب اکل‌ایدنجه‌یه قدر صویمزی براقیور. هرکس بومدت ظرفنده آله‌بیلدیکی قدر صو آلور وتام بر سنه بونکله اداره ایدر . ایشته شمدی سنه‌نك نهایتنده‌یز. بوسنه ایسه قرعه شاهك قیزینه اصابت ایتدیکندن یارین شاهك قیزنی اژدرهایه ویره‌جکلردر .

دیدی . صباح اولنجه مملکتده بر حرکتدر باشلادی . شهزاده دخی اودن چیقوب طوغری چشمه‌نك یانه واردی. هرکس النده بر دستی صویك آتمه‌سنه انتظار ایده‌یورلر . تام بوصره‌ده شاهك کریمه‌سنه آل البسه‌لر کیدیرمشلر قولتوغندن طوتوب‌رق چشمه‌نك یانه‌کتیروب براقشلرایدی. شهزاده بوحالی کورونجه متأثر اولدی . طوغری قیزك یانه کلوب :

— سلطانم ! سن بنم آرقه صاریل، بنی محکم طوت وصاقین قورقه ، اللهك عنایتیله بن سنی قورتاره جغم .

دیدی . قیز بوکا آرقه‌دن صارلدی . شهزاده دخی یایی قوروب آژدرهایی بکلدی. شهزاده‌نك انتظاری چوق سورمدی مغرب طرفندن یدی باشلی بر اژدرها کورونه‌رك توزی دومانه قاتمرق آغزندن ، بوروننندن آتشلر صاچه‌رق دهشتلی برایکلتی ایله کلیور ایدی . چشمه‌نك یانده شهزاده ایله سلطان خانمی کورونجه :

— وای بوسنه بنم قسمتم ایکی اولمش . نه بختیارلق .

دیوب یارم ساعتلك یولدن صولوغنی چکمکه باشلادی . شهزاده آیاقلرینی محکم اوله‌رق یره باصمش تپرنمیور ایدی . اژدرها پر آز دها تقرب ایدوب دها شدتله صولوغنی چکمکه باشلادی . اوکنده طاغ اولسه بو صولوغه تحمل ایده‌میوب یرندن سوکولور ایدی . فقط شهزاده‌یی یرندن تپره‌تمدی . اژدرها پراز دها یاقلاشنجه شهزاده :

— بسم الله یا الله .

دیوب اوق اژدرهایه آتدی . اوق قورشون کبی کیدوب اژدرهانك آغزندن کیروب اکسه‌سندن چیقدی. اژدرها اوچ کره کندینی قالدیروب یرلره اوردی . طوپراقلری عادتا خرمن یرینه دوندیردی ونهایت آغزندن بورتندن قان کله‌رك هلاك اولدی . سلطان خانم ایسه درحال النی قاتمه بولایوب شهزاده‌نك آرقه‌سنه اوره‌رق :

— ماشاءالله یکیدم . سکا عشق اولسون!

دیدی واوراده طوغری سرایه کله‌رك کیفیتی شاه باباسنه کلدی، شاه وبتون مملکت اهالیسی بوندن مسرور اولدیلر. آژدرهانك سیرینه کیتدیلر . نهایت شاه قیزینه :

— قیزم اژدرهایی اولدیرمن بو یکیدی کورر ایسه‌ك مانورمیسك ؟

قیز — بنم اونك آرقه‌سنده اشارتم واردر . کورر ایسه‌م مانورم .

جوانی ویرنجه درحال دلالار چیقاریلوب بریاشندن یتمش یاشه‌قدر دیشی، ارکك، چولق چوجق هرکس سرایك اوکندن کچدیلر . شهزاده دخی اورادن کچمکده ایکن قیز بونی کوروب همان اوزرینه چوره‌سنی آتدی . نوتجیلر بونی تعظیم ایله آلوب شاهك حضورینه چیقاردیلر . شاه بوکا :

— اوغلم دیله بندن نه دیلرسك !

شهزاده — صاغلغکزی دیلرم افندم !

دینجه شاه بونی اوچ دفعه تکرار ایدنجه شهزاده :

— شاهم بکا اوچ کون مهلت ویر .

دیدی . شاه بوکا راضی اولدی . شهزاده ایسه جانی غایت صیقلمش دنیایه کوندردیکی معشوقه‌سنی دوشونمکدن کندینی آلهیورایدی. شاهك یانندن چیقنجه طوغری برطاغه کیتدی. بیوك بر آغاجك کولکه‌سی آلتنه اوطوردی . مکر بواغاجك اوزرنده زمردعنقا دنیلان قوشك یووا‌سی، ویووا‌ده یاورولری

وار ایدی . بوقوش هر سنه یاورولادقجه بیوك بر بیلان گلوب یولری بر ایمش . بوسنه دخی بیلانك گلمی اوگونه تصادف ایتمش . شهزاده‌نك گیفیتدن حبری یوق ' بیلان گلوب اغاجه صاریلرب یووایه طیرمانمقده ایکن قوشلر آجی آجی باغرشمغه باشلادیلر. شهزاده قوشلرك باغرشمالری‌اوزرینه دونوب بیلانی گورونجه بلندن اوقی همان چیقاروب : یاالله ! دیه‌رك آتدی وبیلانی اورتهسندن اغاجه میخلادی . بوآرالق شهزاده‌نك اویقوسی غلبه ایدرك اوراحقده اویودی . بر مدت صکره بر گورولتی پیدا اولوب گوکده زمرد عنقا قوشنك قاد اورمقده اولدیغی گوروندی . قوش یوقاریدن شهزاده‌یی گورنجه :

— وای! بنم یاورولریمی هرسنه اولدیرن مکر بو ایمش .

دیه‌رك هوادن قورشون گبی شهزاده‌نك‌اوزرینه سوزیلوب ایرکن یاورولری باغریشوب :

— آمان والده بو یاتان یکیت بزی قورتاردی . بر کره آغاجه باق دشمنك کیم اولدیغنی گور .

دیدیلر . زمرد عنقا آغاجه باقوب بیلانی گورونجه ؛ اللهه حمد ایتدی وقادینی گروب شهزاده‌یی گولکهلدی . بر مدت صکره شهزاده اویانوب قوشك قادینی گورونجه حیرتلرایچنده قالدی . قوش ایسه لسانه گلوب :

— یکیدم . دیه بندن نه‌دیلرسك .

شهزاده — سندن بی دنیا یوزینه چیقارمنی دیلرم .

قوش — بو برآز مشکلجه ایسه‌ده سن بنم اولادلرمی

[illegible] قورتاردك بنده سنی دنیایه چیقاره‌جغم . بالکز بکا [illegible] قرق قیون‌ایله قرق طلوم شراب بولوب بونلری بکا کتیرر [illegible] یوکلوب اورته‌سنه اوطور . بن سکا « غاق » دیینجه [illegible] « غوق » دیینجه شراب ویرر ؛ اللهك اذنیله دنیایه چیقارز .

دیدی . شهزاده درحال شاهه کیدوب قرق قیون‌ایله قرق طلوم شراب ایسته‌یوب آلدی . شاه قیزینی ویرمکه نه‌قدر رجا ایتدی ایسه‌ده قبول ایتمیوب بونلری آلنجه طوغری قوشك یانه گلدی وتعریفی وجهله قویونلرایله شرابلری قادینه یوکله‌دی . قوش گندیسی اورته‌سنه بندی قوش دخی اوچوب یوکسلدی . بیله « غاق » دیدکجه ات ، « غوق » دیدکجه شراب ویروب بیلهجه قرق گون قرق گیجه گیتدیلر . قوش ینه « غاق » دیدکده شهزاده باقدیکه ات قالمامش همان بالدیرینی کسوب توشه وردی . قوش بونك انسان اتی اولدیغنی اکلایوب آغزنده صاقلادی . و اوگون دنیایه واصل اولدیلر . قوش شهزاده‌یه :

— ایشته یکیدم دنیایه گلدك . قالقده یورو .

دیدی . شهزاده تشکر ایدوب :

— سن گیت بن صکره یورور گیدرم .

دیمجه قوش : بن سنك نه‌پایدیغنی بیلیورم دیه‌رك آغزندن ات پارچه‌سنی چیقاروب شهزاده‌نك آیاغنه یاپشدیردی و اللهك اذنیله اگیسندن دها اعلا اولهرق یورومکه باشلادی . قوش

دخی شهزاده‌یی براقه‌رق کیتدی . شهزاده یورویه یورویه مملکته کله‌رك طوغری برقصاب دکانته کیروب بردری آله‌رق باشنه کیدی وبرچوبان‌ایله البسه‌لرینی دکیشدیروب برکل‌اوغلان قیافته کیره‌رك طوغری پدری شاهك خاص‌باغچه‌سی باغچوانینك یانه کلوب :

— امان باغچوان باشی بنی یانه چراق آل .

دیه یالواردی ، باغچوان هرنه‌قدر قبول ایتمك ایسته‌مدی ایسه‌ده او اصرار ایتدی ونهایت باغچوان عاجز قاله‌رق بونی قبول ایلدی . کونلردن برکون باغچوان بوکا :

— ای کل اوغلان بنم بوکون ایشم واردر ؛ دیشاری چیقاجغم سن باغچه‌یی ایوجه کوزت برزیان اولمسون .

دیه‌رك چیقوب کیدنجه شهزاده قیزك ویردیکی قیللری‌هان بری برینه چاقوب درحال برعرب ظهور ایتدی وشهزاده‌یه :

— امر ایت شهزاده‌م .

دیدی . شهزاده عربه :

— شمدی بر آل آت ایله بر قات‌ده آل البسه وسلاح ایسترم .

دیدی. عرب غائب‌اولوب برآن صکره شهزاده‌نك ایستدکلرینی کتیردی . شهزاده‌نك کینه‌رك آته بنوب باغچه‌ده آت قوشدیرمغه ونه‌قدر چیچك وار ایسه جمله‌سنی ازوب خراب ایتمکه باشلادی .

قیزلر ایسه سرایك پنجره‌سندن بونی کوروب حیرت‌ایتدیلره

نهایت شهزاده باغچوان کلدن البسه‌لری وحیوانی تکرار عربه تسلیم ایدوب ینه کل اوغلان قیافته کیره‌رك یرینه اوطوردی . بوآرالق باغچوان کلوب باغچه‌نك‌حالنی کورونجه عقلی باشندن کیدوب :

— وای کل اوغلان بونه‌حالدر .

دیه‌رك دوکمك ایستدی‌ایسه‌ده قیزلر پنجره‌دن باغچوانه :

— باغچوان‌باشی کل‌اوغلانه ایلیشمه بز کوردك . قباحت اونك دکلدر . طیشاریدن برآل‌آتلی‌آدم کلوب باغچه‌یی بوحاله قویدی .

دیدیلر وکل اوغلانی باغچوانك طیاغندن قورتاردیلر .

بر مدت صکره باغچوانك ینه طیشاریده بر ایشی ظهور ایدوب کل اوغلانه :

— بن ینه طیشاری کیده‌یورم فقط باغچه‌یه دقت ینه بر زیان اولور ایسه بودفعه سنی اولدیررم .

تنبیهنده بولندی . شهزاده ایسه منوال‌سابق وجهله قیللری بری برینه چاقدی و درحال عرب ظهور ایدوب :

— امر ایت شهزاده‌م .

دینجه بودفعه‌ده سیاه برآت ایله سیاه البسه‌لر ایسته‌یوب ینه باغچه‌یی خرده‌خاش ایلدی . قیزلرایسه بودفعه‌ده بونی کوروب کوچك قیز دیکر قیزلره :

— بن‌بوحالدن شهزاده‌نك قورتیلوب تکراردنیایه کلدیکنی طن ایده‌یورم .

دیه‌رك جمله‌سنك امیدلرینی اویاندیردی . ینه کونلردن بر کون باغچوانك ایشی اولوب باغچه‌یی کل اوغلانه امانت ایدرك چیقوب کیتدی . شهزاده ایسه بودفعه منوال سابق وجهله آته بینوب باغچه‌ده نه چیچك نه‌ده اغاج براقدی جمله‌سنی قیروب دوکدی . باغچوان کلوب بوحالی کورونجه کل‌اوغلانك الندن طوتوب قوغدی .

شهزاده باغچوانك یانندن‌چیقوب شهره کیردی وبرقیومجی دکانه واروب قیومجی‌یه ،

— اوسته ! بنی یانکه چراق آل .

دیدی ایسه‌ده قیومجی :

— به کل اوغلان بن سنی نه‌یاپایم . هایدی بورادن.

دیه دفع ایتمك ایستدی ایسه‌ده کل اوغلان :

— آمان اوسته بنی براقمه . هیچ اولمازایسه منغالمه آتش قویارم . بن سندن برشی ایسته‌یم .

دیه یالواردی ، یاقاردی ونهایت کندینی قبول ایتدیردی .

شاهك سراینده ایسه شهزاده‌لر دوکون ایسته‌یورلر قیزلر ایسه ایشی تأخیره چالیشوب بیك درلو بهانه‌لر بولیورلر ایدی. نهایت قیزلردن بری :

— بن دوکوندن اول برآلتون کرکف وبر آلتون ایکنه ایسترم‌که کندی کندینه نقش یاپسون .

دیکر قیز ایسه :

— بنده برآلتون تپسی ایسترم‌که اوزرنده آلتوندن برطاوق

وبوطاوغك قرق‌عدد پیلیجی‌اولوب بونلرکندی‌کندیلرینه آلتوندن آرپه یبوب تپسی اوزرنده کزسونلر .

کوچك قیز ایسه :

— بنده برآلتون طازی وبرآلتون طاوشان ایسترم‌که بونلر بری برینی قوالاسونلر.

قیزلرك طلبلری شاهه خبر ویرلنجه نه‌قدر قیومجی‌وارایسه جمله‌سی جلب ایدیله‌رك بوسپارشلری قرق‌کونه‌قدر اکمال ایده‌میه‌جك اولورلر ایسه جمله‌سنك باشی اوریله‌جغی بیلدیرلدی . کل اوغلانك اوسته‌سی دخی بونلرك آره‌سنده اولوب بوامری آلنجه زوالللی شاشروب دکانه کلدی . دوشونمکه باشلادی. کل اوغلان اوسته‌سنی بویله درین درین دوشونمکده کورونجه :

— امان اوسته نه دوشونیورسك . بکا سویله دردك نه‌در؟ بلکه برچاره‌سنه باقارم .

دیدی . اوسته‌سی دخی :

— کیت به کل‌اوغلان . بن دوشونه‌یم‌ده کیم‌دوشونسون ایشمز مولایه قالمشدر. بوکون سرایدن بتون‌قیومجیلری دعوت ایتدیلر . شاهك اوغللری اوچ قیز کتیرمشلر هربری برشی ایسته‌یورکه یاپلمسی ممکن دکلدر . قرق کونه قدر یاپاماز ایسه‌ك شاه بونمزی اوره‌جق .

دیدی وکل اوغلانه قیزلرك ایسته‌دکلری شیلری اکلاتدی. کل اوغلان :

— امان‌اوسته بوده مراق ایده‌جك برشیمیدر؟ بوکا هیچ

تأسف ايتمه . سن بكا برقنطار فندق ايله برقنطار اوزوم وقرق اوقه موم كتير . بن سنك ايستدكلرينى هرحالده قرق كونه قدر اكمال ايدوب سنى قورتاريرم وارقداشلرينك آرەسنده موقعنى بوكسلترم.

ديدى . قيومجى كنارى كندينه : كل اوغلانك جانى فندق ايله اوزوم ايسته‌مش . نه‌ضرري وار . باشم كوزم صدقه‌سى آلورم . همده برتجربه‌ايتمش اولورم. نه‌بيلورسون اوممديغث طاش باش يارار .

ديه‌رك شهزاده‌نك ايستديكى فندق ايله اوزومى و مومللرى آلوب كتيردى. شهزاده قرق كون فندق ايله اوزوملرى يدى، مومللرى ياقوب ذوقنه باقدى قرق برنجى كونى قيللرى چاقدى. عرب كله‌رك:

— نه‌امر ايدرسك شهزادم!

دينجه شهزاده :

— قيزلرك ايستدكلرى آلتون كركف ايله آلتون طاوشان، آلتون طاووق وتازيى ايسترم .

ديدكده . عرب برمدت غائب اولوب جمله‌سنى آله‌رق كتيردى. شهزاده بونلرى قيومجينك دولابنه قويوب اوطوردى . صباح اولوب اوسته‌سى دوشونه دوشونه دكانه كله‌رك :

— اى كل اوغلان نه‌ياپدك. بوكون بزم بوينمزى اوره‌جقلرى كوندر.

ديدكده شهزاده :

— اوسته بكا نه‌صورارسك دولابى آچده باق !

ديدى . قيومجى دولابى آچوب هر شيئى حاضر كورونجه شاشروب كل اوغلانك بوينه صاريله‌رق تشكر لرايتدى وبونلرى آلوب همان سرايه قوشدى .

قيزلر سپارشلرينك ياپلديغنى وبونك آنجق معهود عرب واسطه‌سيله ياپيله‌بيله‌جكنى بيلدكلرندن شهزاده‌نك دنيايه‌چيقمش اولديغنه امنيتلرى قوتلندى .

قيومجى سرايدن اكراملركورك عودتنده شهزاده‌اوسته‌سنه:

— اوسته بن آرتق بوراده اوطوره‌ميه‌جغم بكا اذن وير .

ديدى . اوسته‌سى راضى اولميوب نه قدر رجا منت ايلدى ايسه‌ده كار ايتمدى . كل اوغلان قيومجى دكانى براقه‌رق اورادن طوغرى برترزى دكانه كيدوب ترزى‌يه :

— اوسته بنى يانه چراق آل .

ديه رجا ايتدى . ترزى ايسه :

— بكا چراغك لزومى يوق . هايدى بورادن دفع اول به كل اوغلان . ديدى ايسه‌ده كل اوغلان يالواردى ، ياقاردى ونهايت كنديسنى قبول ايتديردى .

سرايده‌كى قيزلرايسه قيومجيلرك ياپديغى هديه‌لره ممنون اولوب بودفعه‌ده : بز بونلردن بشقه برر قات البسه ايسترزكه مقاص ايله كسلمامش، ايكنه ايله ديكلمامش وايستلديكى زمان برفندق قبوغى ايچنده محافظه ايديله‌بيلسون . بوايستديكمز البسه ياپلەدن دوكونه راضى دكلز .

ديديلر . قيزلرك بو طلبلرى دخى شاهه بيلديرلدى . اوده درحال مملكتده نه‌قدر ترزى وار ايسه جمله‌سنى جلب ايدوب قيزلرك ايسته‌دكلرى البسه‌نك اعمالنى امر وقرق كونه‌قدر يتشديروب كتيرمزلرايسه جمله‌سنك باشنى اوره‌جغنى بيلديردى. ترزيلر دكانلرينه

كلوب استشاره يه باشلادیلر . كل اوغلان ایسه بونلری دكله یوب حمله سنه :

— مراق ایتمه یك اوسته لر . بو برشی دكلدر . سزبكا یالكز قرق قنطار فندق ، قرق قنطار اوزوم وقرق اوقه موم كتیروب براقك وقرق برنجی كونی یانمه كلك سیارشلری حاضر بولورسكز .

دیدی . ترزیلر كل اوغلانك سوزینه اینانمدیلر ایسه ده ضرری یوق برتجربه ایده لم . اوماديغك طاش باش یارار . دیوب كل اوغلانك ایستدیكی فندق ، اوزوم ومومللری آلوب كتیردیلر . كل اوغلان بونلری آلوب اوطه سنه چكلدی قرق كون فندق اوزوم ییوب مومللری یاقه رق صفاسنده بولندی . قرق برنجی كونی قیللری بری برینه چاقوب كلان عربه قیزلرك ایستدكلری البسه یی تعریف ایدوب كتیرمسنی امر ایلدی . عرب همان غائب اولوب ثانیه صكره ایسته نیلان البسه لری كتیروب شهزاده یه ویردی . شهزاده دخی بونلری دولابه قویوب راحتجه صباحه منتظر اولدی . صباح اولنجه بتون ترزیلر كل اوغلانك اوطه سنه طوپلاندیلر . محزون ، مأیوس برصورتده كل اوغلاندن ایشك نه اولدیغنی صوردیلر . كل اوغلان بونلره :

— بكا نه صوراورسكز دولابه باقك .

دیدی . دولابی آچوب برده نه كورسونلر البسه لر ایستدیكی كبی حاضر اولمش . جمله سی حیرتلر ایچنده قالوب كل اوغلانك الني ، یوزینی اوپه رك تشكرلرایتدیلر والبسه لری آلوب همان سرایه شاهه كتوردیلر . البسه لر كلنجه شاه آرتق دوكونی امر ایتدی . اوزمانك عادتنجه دوكونده كوكلر میدانده آت قوشدیروب اوق

آتمكری عادت اتدی . بو عادته مبنی ایلك كون بیوك شهزاده میدانه چیقه رق ومملكتك بتون خلقی بونك تماشاسنه كله جك ایدی . بوجهتی كل اوغلنه خبر ویروب برابر سیره كیتملرینی ایستدی ایسه ده كل اوغلان راضی اولمدی . اوسته سی سیره كیدنجه كل اوغلان قیللری بری برینه چاقوب عرب كلنجه عربدن بر آت وبرطاقم تمیز اوق و سیاه البسه ایستدی . بونلری كیوب حیوانه بندی و طوغری اوق میدانه واروب بیوك شهزاده یی جرید اوینامقده كورونجه اردینه دوشدی وفرصتی بولوب قولندن اوره رق یاره لدی وكندیسی قاچوب دكانه كله رك تكرار كل اوغلان قیافته كیردی .

ایكنجی كونی ایسه اورتانجه شهزاده آته بینوب میدانه چیقدی . كل اوغلان ایسه منوال سابق وجهله عربی چاغروب بر اوق ایله برصاری آت وصاری البسه ایستدی بونلری كیوب آته بینه رك میدانه واردی . اورتانجه قرداشنك جرید اوینامقده اولدیغنی كورونجه آتیلوب فرصتی قوللایه رق بجاغنه بر اوق آته رق یاره لدی و اوراده ن قاچوب اولكی كبی دكانه كله رك كل اوغلان قیافته كیردی .

اوچنجی كون ایسه كوچك قیزه نشانلانان وزیرك اوغلی میدانه چیقدی . كوچك شهزاده منوال سابق وجهله بودفعه ده عربدن براوق وبربیاض آت ایسته یه رك میدانه چیقدی . وزیرك اوغلنه جرید اوینارایكن حمله ایدوب اوقی یورگی اوزرینه اوردی . واوآنده وزیرك اوغلی هلاك اولدی . بودفعه قاچیوب میداندە

طوردی . عسکرلر اطرافنی احاطه‌ایدنجه تسلیم‌اولوب کندیسنی طوغری شاهك حضورینه کتوردیلر وشاهه کیفیتی بیلدیردیلر. شاه بونك قتلنه امر ویرنجه کوچك شهزاده :

— ای دولتلو شاهم . بن سنك کوچك‌اوغلونم. قرداشلرم بنی قیونك ایچنه براقدیلر . بو دفعه‌ده سن بنی اولدیره‌جکسك اویله‌می شاه بابا ؟

دیمجه شاه بونك کوچك شهزاده اولدیغنی ا کلادی وهمان قالقوب بوینه صارلدی . و :

— اوغلم نه‌ایسترسك شمدی قرداشلرینی اولدیرته‌یم‌می؟

دیدکده . شهزاده :

— خیر بابا . بو اللهك بر مرادی ایدی یرینی بولدی . ضرری یوق . کوتولك ایدن کندیسی کوتولك بولور. شمدی بیوك قیز بیوك قرداشمه ، اورتانجه‌یی دخی اورتانجه قرداشمه کوچکی دخی بکا نکاح ایدلمسنی فرمان وجمله‌مزه آیری آیری برر سرای بخش ایتمکزی رجا ایدرم .

دیدکده شاه پکی‌دیوب یکیدن قرق کون قرق کیجه دوکون درنك یاپلدی وبونلرك جمله‌سیده بو صورتله مرادلرینه نائل اولدیلر .

ختام

مرادینه نائل اولان دلبر قیز حکایه‌سی

راویان اخبار، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلرکه : زمان قدیمده براختیارقادینك غایت سوکیلی، دلبر برقزی اولوب عالمده کوزلکده نظیری یوقایدی. بوملك سیما قیزبرکون پنجره‌اوکنده اوطوروب نقش ایشلر ایکن اقشامه یقین بر زمانده پنجره‌دن اوطه‌یه برقوش کیرر وغایت فصیح برلسان ایله قیزه :

— کوزه‌لم! سن‌قرق‌کون برموتابکلیه‌جك، اندن‌صکره‌ده مرادینه ایره‌جکسك !

دیوب اوچار . قیز اواقشام یاتوب اویور . آرادن برقاچ کون‌کچر قوش‌ینه‌منوال‌سابق‌وجهله پنجره‌دن‌اوطه‌یه‌کیروب قیزه:

—کوزه‌لم! سن‌قرق‌کون‌برموتا بکلیه‌جك، آندن‌صکره‌ده مرادینه ایره‌جکسك !

بوحالدن قیز حیرتلرایچنده‌قالیر همان‌کیفیتی‌والده‌سنه‌اکلاتیر. والده‌سی :

— آ قیزم : بوقوش بلکه بواقشام ینه کلور . بن شو یوکلکك ایچنه صاقلانه‌یم‌ده بر کوره‌یم ؟

دیه‌رك قوجه‌قاری‌یوکلکه‌صاقلانور، تام بوصره‌ده قوش‌ده پنجره‌دن ایچری کیره‌رك :

— کوزه‌لم! سن‌قرق‌کون برموتابکلیه‌جك ، اندن‌صکره‌ده مرادینه ایره‌جکسك ؟

دیوب اوچار . قوجه قاری قوشك بو خطابنی ایشیدیر واورکر . قیزینه :

— بز بوأودن همان چیقمالی‌یز . بوأو تکین دکلدر .

دیوب اشیالرینی طوپلار ودیکر برخانه تدارك‌ایدرك اورایه نقل‌ایلر. بویکی خانه‌ده دخی برقاچ‌کون صکره ینه معهود قوش ظهور ایدر ، قیزك بولندیغی اوطه‌یه کیره‌رك قیزی قاپدیغی کبی اوچار، کیدر. کیده کیده دکز کنارنده جسیم برسرایك براوطه‌سنه قیزی براقور وغائب اولور .

قیزك عقلی باشنه کلوب اطرافه باقمغه باشلار . کندیسنی غایت مزین بر سرایك اوطه‌سنده بولور . اوطه‌نك اورته‌سنه سرلمش‌بردوشك ودوشکك‌ایچنده برموتا یاتمقده‌اولدیغنی کورر. قیز بونی کورونجه قورقار وکندی کندینه :

— مکر قوشك دیدیکی طوغری ایمش . بن بو موتایی بکلیه‌جکم ، آکلمه نه یازلمش ایسه آنی کوره‌جکم .

دیوب کندینی قضا وقدره تسلیم ایلر .

والده‌سنه کلنجه : باقارکه قیزی یوق، غیب اولمش : ایواه بن قیزیمی قوشدن قاچیرر کن کندی المله غائب ایتدم . دیه‌رك اغلایه اغلایه اولکی اوینه عودت ایدر، وقیزینك ماتمنی طوتار. قیزایسه کیجه کوندوز موتانك یانندن آیرلماز ودائما اغلار.

اوتوزطقوز کون بومنوال اوزره وقت کچیرر . اوکون پنجره‌ده اوطوروب دکزه‌بقارکن اوزاقدن برکمینك کلمکده‌اولدیغنی کورر. پنجره‌دن مندیل صاللایه‌رق کمی‌یه اشارت ایدر. کمینك قپودانی اشارتی کوروب کمی‌یی‌چویرر وسرایك پنجره‌سی آلتنه‌قدر کلور ونه‌ایستدیکنی صورار .

قیز درحال پنجره‌دن برایپ ایله اون‌بیك غروش اوزاتوب قپودانه :

— آل شو اون بیك غروشی ، بوکا مقابل بکا بر جاریه ویر .

قپودان براسیرجی‌ایمش، کمیسی جاریه‌لر، کوله‌لر ایله طولو ایمش . پاره‌یی آلور وایپه برقیز باغلایوب چکملرینی سویلر. قیز ایچ‌چکه‌رك جاریه‌یی ایچری آلور، باقارکه کوزلجه‌برقیزدر بکه‌نور ودرحال بوینته بر دیزی آلتون طاقار وکندی کندینه :

— حمد اولسون آرتق یالکز قالمیه‌جغم .

وجاریه‌یه :

— سن بوراده برآز اوطور شو موتایه باق، بن‌اوطه‌لری طولاشه‌جغم. دیه‌رك آریلور، تمام بوصره موتا بردن‌بره کوزینی آچار وجاریه‌یی کورنجه :

— وای ! بنی قرق کون بوراده بکله‌ین سنمیسك ؟

دینجه . جاریه کندینی هیچ بوزمیه‌رق :

— اوت‌افندم! اوت شهزاده‌م ! سنی تام قرق کون بوراده بکله‌ین بنم .

جوابنی ویرر. مکر شهزاده اولجه یمین‌ایتمش. بن‌اولورکن بنی قرق کون هرکیم بکلرایسه قالقدیغمده بن آنی کندیمه نکاح ایدرم . دیه عهد ایتمش .

شهزاده جاریه‌یه :

— سندن بشقه بوراده برکیمسه وارمیدر ؟

جاریه — اوت شهزاده‌م . بندن بشقه شو اوطه‌ده بنم برده‌جاریه‌م واردر، چاغیره‌یم‌ده‌برکوروکزدیه‌رك کورپرصدا ایله:

— قیز! کلسك آ ! شهزاده افندمز اویانمشدر سنی کورمك ایسته‌یور .

— دلبر قیز سوینه‌رك ایچری کیرر ، آنجق‌حالدن، ایشك آلدینی رنك وماهیتی اکلایوب هیچ رنك ویرمز، وکندیسنی جاریه مقامنه قویار ، خدمت ایتمکه باشلار .

کونلردن برکون شهزاده ؛ خانم اولان جاریه‌یه :

— بن بوکونلرده سیاحته چیقه‌جغم بندن نه مطلوبك وار ایسه ایسته‌ده کتیره‌یم .

جاریه مقامنه تنزل ایدن دلبر قیزه دخی :

— قیز! سنده نه‌ایستر ایسه‌ك سویله‌ده کتیره‌یم . دیر . خانم مقامنه چیقان جاریه براالماس بوروش ایستر. جاریه مقامنه اینن دلبر قیز دخی :

— بنده بر صبر طاشی ایستر‌م . اکر بونی اونوته‌جق اولور ایسه‌ك کلور ایکن کمینك اوکی زیفیری قرا کلق ودومان اولسون یوروی‌ه‌مه‌سون .

دیر. شهزاده بوکا کولروبرقاچ کون صکره هندستانه قدر سیاحته‌چیقار. اورادەکی ایشلرینی‌عجله کوروب بیترروجاریه‌نك بوروشنی آلوب دلبر قیزك صبر طاشی اونوته‌رق کمی‌یه بیتر. کمی برمدت یورودکدن صکره اوکی زیفیری قراکلق تسیلور، کمی بردرلو یوریه‌مز. قپودان تلاش ایدر ویوجلیلره:

— ایچکزده انکسارلی‌آدم وارایسه طیشاری چیقسون. چونکه بوحال ایله کمی کیده‌میه‌جکدر.

دیر. شهزاده قپودانك بوسوزلرینی ایشیدنجه دلبر قیزك سپارشی عقلنه کلور و قپودانه عودت ایچون امر ویرر. کمی کری دونر، شهزاده طیشاری چیقه‌رق برصبر طاشی آلوب عودت‌ایدرك کمی یولنه روام ایدر. شهزاده بوصورتله مملکتنه عودت ایدوب سراینه داخل اولور. ساخته خانم ایله جاریه مقامنه اینن زواللی دلبر قیز استقبالنه قوشارلر. شهزاده همان چانطه‌سندن بروشی چیقاروب خانمه وصبرطاشی‌دخی دلبر قیزه ویرر. وهرایکیسی ممنون اولمش کورور.

اقشام اولنجه دلبر قیز اوطه‌سنه چکیلور، شهزاده دخی خانم ایله برابر قالور. خانم یاتنجه شهزاده‌نك عقلنه:

— عجبا بوجاریه بوصبر طاشنی نه‌یاپه‌جق؟

دیه‌رق وسوسه‌در کلور. مراقبی یکمز، یواشجه قالقوب جاریه‌نك بولندیغی اوطه‌نك قپوسنه کلور وآناختار دلیکندن باقمغه باشلار. دلبر قیز ایسه صبر طاشنی یره قویمش. آکا خطاباً:

ای صبر طاشی بن وقت وزمانیله والده‌مك برقیمتلی قیزی ایدم. برکون نقش ایشلرایکن پنجره‌دن برقوش کلدی وفصیح برلسان ایله بکا: کوزه‌لم! سن قرق کون بر موتا بکلیه‌جك، آندن صکره‌ده مرادینه ایره‌جکسك دیمش ایدی. والحاصل قصه‌یی اوزاتمیه‌لم باشندن کچن بتون احوالی صبر طاشنه حکایه ایتدی ونهایت:

— ای صبر طاشی سن بنم یرمده اولسه‌ایدك نه‌یپار ایدك؟ دیدی. بوخطاب اوزرینه صبرطاشی پوه پوه ایدرك شیشدی. دلبر قیز ایسه:

— آچچه ایله آلدیغم جاریه شمدی شهزاده‌نك حرمی، وشمدی قویننده‌در. ای صبر طاشی سن بنم یرمده اولسه‌ك وبوحاللری کورسك نه‌یاپار ایدك؟

بوخطاب‌اوزرینه صبرطاشی دهازیاده‌شیشدی، وچاتلادی. طاشك بویله چاتلامسی اوزرینه دلبر قیز دخی:

— ای صبر طاشی سن طیانه‌مدك چاتلادك. بنده باری کندیمی آصایم.

دیه‌رك طوانه بر ایپ باغلایوب ایاغنك آلتنه‌ده بر احکمله قویه‌رق کندینی آصمق اوزره ایکن شهزاده قپوینی قیره‌رق ایچری کیردی. ودلبر قیزی قوجاقلایوب یره ایندیردی. و:

— کوزه‌لم! مادام‌که بنی بکله‌ین سن‌ایدك. نیچون شمدی‌یه قدر سویلمدك. باق شمدی او حدینی بیلمه‌ین جاریه‌یی نه‌یاپجغم. کل، بنم سلطانم‌ده زوجه‌م‌ده سن‌سك.

دیه‌رك قولتوغنه آلوب اوطه‌سنه گتیرر . وساخته خانمی اویاندیروب :

— قالق ای خائن ، سنده مروت اولسه ایدی ، هیچ خانمنه بو حالی یاپمغی روا گوریرمی ایدك ؟ شمدی سویله بندن قرق قاطرمی ، قرق ساطیرمی ایسترسك ؟

جاریه امان دیله‌یوب شهزاده‌نك وخانمنك آیاقلرینه قپانور. انلر دخی بونی عفو ایدرلر و قرق گون قرق گیجه یکیدن مکمل بردوگون یاپارلر وبوصورتله دلبرقیز مرادینه نائل اولور. بو حکایه‌مزده بوراده ختام بولور .

ختام

مرادینه نائل اولمیان دلبر حکایه‌سی

راویان اخبار، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلر که: زمان قدیمده غایت فقیر بر آدم ایله برزوجه‌سی وار ایمش که بونلرك نه اوتوره حق یرلری نه ده قالقه حق محللری وار ایدی. قادین ایسه حامله اولوب وقتی کلش، قوجه‌سنه:

— افندی شورادمکی حمامجی عایشه خانمه کیت، قاریمك حملی وضع ایده‌جك یریمز یوقدر. حامده حملی وضع ایتمك ایچون مساعده ایت. دیه رجا ایله. بن اونی بیلورم غایت مرحمتلی برقادیندر.

دیدی. قادینك بو تکلیفی قوجه‌سیده مناسب بولدی وحمامجی عایشه خانمه کیدوب کیفیتی آکلاتدی. عایشه خانم:

— بك کوزل اولور اوغلم! کلسون.

دیدی. فقیر آدم چوق سویندی، قاریسنه کیفیتی بیلدیروب آلوب حمامه کتیردی. عایشه خانمده حمامی خلوت ایدوب بونی یالکز براقدی. قادینك اوساعت آغریسی طوتوب رق برمدت صکره نور طوپی کبی برقیز چوجغی دنیایه کتیردی.

تام بوصره‌ده حمامك دیوارلری ایکیه آیرلدی، میدانه اوچ درویش چیقه‌رق بونلردن بری:

— بوقیزك اسمی مرادینه نائل اولمیان دلبر اولسون.

دیدی. دیکری:

مرادینه نائل اولمیان دلبر حکایه‌سی

راویان اخبار، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلر که: زمان قدیمده غایت فقیر بر آدم ایله برزوجه‌سی وار ایمش که بونلرك نه اوتوره‌جق یرلری نه ده قالقه‌جق محللری وار ایدی. قادین ایسه حامله اولوب وقتی کلمش، قوجه‌سنه:

— افندی شورادهکی حمامجی عایشه خانمه کیت، قاریمك حملی وضع ایده‌جك یرمز یوقدر. حامده حملی وضع ایتمك ایچون مساعده ایت. دیه رجا ایله. بن اونی بیلورم غایت مرحمتلی برقادیندر.

دیدی. قادینك بوتکلیفی قوجه‌سیده مناسب بولدی وحمامجی عایشه خانمه کیدوب کیفیتی آکلاتدی. عایشه خانم:

— بك کوزل اولور اوغلم! کلسون.

دیدی. فقیر آدم چوق سویندی، قاریسنه کیفیتی بیلدیروب آلوب حمامه کتیردی. عایشه خانمده حمامی خلوت ایدوب بونی یالکز براقدی. قادینك اوساعت آغریسی طوتوب رق برمدت صکره نور طوپی کبی برقیز چوجغی دنیایه کتیردی.

تام بوصره‌ده حمامك دیوارلری ایکیه آیرلدی، میدانه اوچ درویش چیقه‌رق بونلردن بری:

— بوقیزك اسمی مرادینه نائل اولمیان دلبر اولسون.

دیدی. دیکری:

— بوقیز کولدکجه یناغنده کوللر یتسون ، اغلادقجه کوزلرندن اینجولر دوکلسون ، یورودکجه یرلرده چمنلر بتسون .

دیدی . اوچنجیسی دخی اورتهیه برپازوبند چیقاروب براقهرق :

— بوپازوبندی قولنه باغلاسون . نه زمان چیقارر ایسه اوزمان أولسون . پازوبند قولنده اولدقجه برشی اولمسون وبونك سایه سنده مرادینه نهایت نائل اوله بیلسون .

دیدی ودرحال بودرویشلرك اوچی بردن تکرار دیوارك ایچنه کیروب غائب اولدیلر .

لوخصه مشاهده ایتدیکی بوحالدن تعجب ایتدی . وپازوبندی آله رق اوآنده قیزك قولنه باغلادی و چوجغی بیقامغه باشلادی . چوجغك باشنه صو دوکدکجه باشندن آشاغی آلتون دوکلمکه باشلادی . قادین درحال کیفیتی قوجه سنه حکایه ایتدی . جمله سی سویندیلر آلتونلری طوپلایوب بیوك بر قوناق وبرکوشك یاپدیریلرکه صرمه لی ویالدیزلی دوشمه سیله دیل ایله وصف اولنماز اولمشدی .

ایشته بویله جه قیز آغلادقجه اینجولر دوکیلور ، کولدکجه یوزنده کوللر آچیلور ، یورودکجه یرده چمنلر بیتور ایدی . نهایت بوفقیر عائله قیزلرینك یوزندن غایت زنکین جاریه ، کوله صاحبی اولدیلر .

کل زمان ، کیت زمان قیز اون درت اون بش یاشنه واردی جهاندہ بینظیر برحسن ملاحته مالکه اولدیغی کورولدی . بونك بوکوزللکی جهانه یایلدی . هرکس بونی کورمك مراقبه

دوشدی . بو خبر هند شاهنك اوغلنه قدر واصل اولدی کیجه دخی رؤیاسنده قیزی کوردی . الده بادهٔ عشق کندیسنه صونمقده ، صباح اولنجه قالقوب طوغری والده سنه کله رك :

— محترم والده جکم ! ربم خیرلر ویرسون بوکیجه رؤیامده برقیز کودم آلان خیالی قارشومدن کیتمیور . اونی ایسترم .

دیدی . وقیزی تعریفه باشلادی . والده سلطان :

— آه اوغلم ! بوقیزك اوصافی ذاتاً دیللرده دستان اولمشدر . بیقاندقجه باشندن آشاغی التون دوکیلور . کولدکجه یناغنده کوللر آچیلیور ، آغلادقجه اینجولر دوکیلور ، یورودکجه یرده چمنلر بتیور ، کوزللکده ایسه مانندی یوق آنجق بوسکا لایق اوله بیلور .

دیدی . شهزاده والده سلطانك وصفنه همان عاشق اولدی و :

— امان والده بو ویلدکلرك رؤیامیدر . هیچ دنیاده بویله برقیز اولورمی ؟

دیدی . والده سی :

— امان اوغلم ! بکا اینانمز ایسه ك عالمدن صور . قیزك بو حالی دیللره دستان اولمشدر .

شهزاده همان والده سنك اللرینی اوپه رك :

— عزیز والده جکم ! سکا اینانماق حدمیدر ؟ اویله ایسه یارین دن تیزی یوق همان برسفینه یه راکب اول ، قیزه کوریجی کیت تعریف اولنان سیلر طوغری ایسه انی بکا نشانله وآلوب کتیر . ابرتسی کون والده سلطان برسفینه یه راکباً راه روان اولدی .

برمدت کیتدکدن صکره قیزك بولندیغی مملکته واصل اوله‌رق سفینه‌دن چیقوب قیزلق خانه‌سنی صوردی . هرکس قیزك شهرتی بیلدکلرندن زحمت چکمیه‌رك قیزك قوناغنی بولدی. وقیزك والده‌سی ایله صحبته باشلادی . مرادی ایسه اولجه قیزك شایع اولان حاللرینك طوغری اولوب اولمدیغنی اکلامق ایدی . بناءً علیه قیزه :

— قیزم سکا زحمت اما بکا برقدح صو ویره بیلورمیسك ؟

دیدی . قیز درحال یرندن قالقه‌رق صو کتیرمکه کیتدی . یورر ایکن آیاغنك باصدیغی یرلرده همان بر قاریش چمن حاصل اولدی . والده سلطان تعجبده. قیزصوبی کتیردی، والده‌سلطان آلوب ایچدی . و قوتلیجه قیزك قولنی صیقدی . قیز آغلامق درجه‌لرینه کلدی. درحال یوزندن آشاغی اینجولر دوکلمکه باشلادی. والده بوحالی کورنجه کولدیره‌جك بر بحث آچدی . قیز صبر ایده‌میه‌رك کولدی . اوآنده یناقلرنده کوللر آچلدی . نهایت والده سلطان کلن صویك آرتیغنی پنجره‌دن آتیورمش کبی قیزك باشنه دوکدی . درحال آلتون دوکلمکه باشلادی والده سلطان بوتجربه‌لری اوزرینه هیچ شبهه‌سی قالمدی . قیزك والده‌سنه :

— کریمه کرك حسن جمالی هنده قدر واصل اولمشدر . شهزاده اوغلم قیزیکزه طالبدر . هندن بورایه قدر بنی بونك ایچون کوندردی. اللهك امریله شهزاده‌یه قیزیکزی ویررمیسیکز؟

دیدی. قیزك والده‌سی دخی بوتکلیفه راضی اولنجه والده سلطان :

— اویله ایسه بن همان عودت ایده‌یم‌ده دوکون تدارکی ایله

مشغول اوله‌یم. سزده آرقه‌م صره کلیکز کوزلری یولده براقه‌بیکز؟

دیدی . وبرسفینه‌یه راکباً هنده عودت ایدوب شهزاده‌یه:

— اوغلم کیتدم ، قیزی کوردم . آمنه کوزلدر . برکوزن بر دها کورمك ایستر . کندیسنی سکا ایستدم قبول ایتدیلر . تره‌ده ایسه انلرده کلورلر. بزدوکون تدارکی ایله مشغول اوله‌لم.

دیدی . شهزاده والده‌سنك تبشیراتی اوزرینه مسرتندن دلی دیوانه اوله‌جق حاله کلدی .

بز شمدی بونلری دوکون تدارکی ایله مشغول براقه‌لم‌ده قیزطرفنه بقالم : قیزك والده‌سی قیزنی برشهزاده‌یه ویره‌جکندن غایت ممنون اولمشدی . همان آغیر البسه‌لر ، مکمل و صیرمه‌لی بوغچه‌لر ترتیب ایتدی وسود ننه‌سنی جلب ایدوب :

— سود ننه ! قیزیمی هند شاهینك شهزاده‌سنه ویردم . بنم هنوز بورایه بعض ایشلرم وار . سن قیزی آل کتور برقاچ کون صکره بنده کلورم .

دیدی. سود ننه بوتکلیفی قبول ایندی. وکندی کندینه:

— بنم قیزم طوررایکن نه‌دن بوقیزی هندشاهنك شهزاده‌سنه کتوره‌یم. بن یولده بوکا البت برحال ایدر یرینه قیزیمی تقدیم ایدرم.

دیدی. بوخائنانه تصورات ایله کلینی کندی قیزنی برابر آلوب بر سفینه‌یه راکباً هنده متوجه اولدیلر . یولده کلینك قارنی آچقدی ، سود ننه‌دن برمقدار یمك ایستدی . سود ننه بوکا غایت طوزلی برمقدار بصدیرمه ویردی. کلین بصدیرمه‌یی یییدی وبرمدت صکره فنا حالده صوصادی . و ؛

ـــ امان ننه بکا برآزصو ویر . حرارتدن چاتلایه‌جغم .

دیدی. سوت ننه مافی‌الضمیرینی اجرایه‌زمانی مناسب بولوب:

ـــ قیزم ! برکوزینی چیقاروب بکا ویرو ایسه‌ك سکا صو ویررم . یوقسه صوسزلقدن هلاك اولورسك .

دیدی . قیزهرنه‌قدر صبر ایتدی ایسه‌ده حرارتی آرتدی . صوك درجه‌یی بولدی . رجا ایلدی ، فائده ویرمدی . نهایت برکوزینی چیقاروب سوت ننه‌یه ویردی. مقابلنده برمقدارصو آلوب ایچدی. برمدت صکره ینه حرارتی غلبه ایتدی. تکرار سود ننه‌دن صو ایسته‌یجه سوت‌ننه ینه :

ـــ اوبرکوزینی دخی چیقاروب ویروایسه‌ك سکاصوویررم.

دیدی . کلین ینه ناچار قالوب اوبر کوزینی‌ده چیقاروب ویردی ومقابلنده بر مقدار صو آلوب ایچدی . و بو صورتله زواللی کلین ایکی کوزدن محروم اعما قالدی . سفینه ایسه هنده یناشدی . سود ننه درحال کلینك اوزرندن کلینلك البسه‌لرینی چیقاروب کندی قیزینه کیدردی . وبونی اورادن بر طاغه کتوروب آچ بیلاچ براقدی . وقیزینی آلوب طوغری شاهك سراینه واردی . سرایدن بونلری قارشولادیلر . یوقاری‌یه چیقاروب عزت ا کرام ایلدیلر .

شهزاده‌نك والده‌سی قیزه دقتله باقوب تعجبدن کندینی آلهمدی . و کندی کندینه :

ـــ بن اورادہ کوروب نشانلادیغم قیزبوکا بکزه‌مز. مطلق بوایشده بر اویون واردر . بقالم صوکی نره‌یه واره‌جق !

دیه‌رك رنك ویرمیوب صحبته‌باشلای. آقشام اولنجه‌شهزاده‌نك نکاحی اجرا ایدیلوب شربتلر نوش ایدلدی و اوکیجه شهزاده کردکه کیردی . شهزاده قیزه :

ـــ ملکم برآز کول !

دیدی . قیز کولمکه باشلادی ایسه کوللر آچلمدی شهزاده شبهه‌لنوب کندی کندینه :

ـــ هانیا بو قیز کولدکچه یوزنده کوللر آچار ، آغلادقجه کوزوندن اینجولر دوکولور ، یورودکچه یرده چمنلر بیتر دیه بکا تعریف ایتمشلردی . بوروایتدن بن هیچ‌برائرکوره‌میورم دیه‌نهایت قیزه :

ـــ سلطانم ! سن کولدکجه یوزنده کوللر آچارمش . حالبوکه کولییورسکزده کوللر اچلمیور بونصل روایتدر . دیه‌صوردی . قیز ایسه :

ـــ افندم ! بوحال بنده سنه‌ده بردفعه واقع اولور .

جوابنی ویردی . حاصل کلام صباح اولدقده والده سلطان قیزی حمامه کتوردوب صویدی . تجربه ایچون کندی الیله باشنه‌صو دوکدی ، اصلا باشندن آلتونلر دوکلدی . والحاصل معلوم اولان حاللردن هیچ بریسنی قیز کوسترمدی .

بز شمدی بونلری بویله مراق ایچنده براقه‌لمده اصل کلینه کلهلم : زواللی کلین ایکی کوزدن اعما طاغ باشنده اوطوروب اغلامقده ایدی . واغلادقجه اوکنده برتپه ایجو پیدا اولمقده ایدی . بو آرالق اورادن بر کاروان کچدی . کاروانجی قیزك

فریادینی طویدی. وهمان اوطرفه‌طوغری کیدوب قیزی بوحاله کورونجه جکری پرخون اولوب آجیدی . ودیدی که :

— قیزم سنی بوحاله قویان کیمدر ؟

قیز — آه بابا ! هیچ‌صورمه تقدیر خدا بویله ایمش . صبر ایلمك لازم .

کاروانجی همان قیزك الندن طوته‌رق ، ویرده‌کی اینجولری آله‌رق طوغری خانه‌سنه کیتدی . و زرجه‌سنه :

— بوقیزی اینجیتمیوب کوزلجه باقه‌سان . اجر و حسناتی اولور . دیدی وقیزه دخی‌باشنه کلنی صوردی. قیزده من‌الاول بتون وقوعاتی بونلره نقل ایلدی. حکایه‌نی نقل ایدرکن بعضاً اغلادی ، بعضاً کولدی . اغلادقجه اینجولر دوکلدی، کولدکجه کوللر آچلدی . نهایت قیز کاروانجیيه :

— بابا ! شو کوللری آل کوزل برسپته‌قوی وشهزاده‌نك بولندیغی سرایك اوکنده: وقتسز کول صاتارم . دیه ندا ایت. سنی چاغروب کللری ایسترلر ایسه‌صاقین بدلنه پاره قبول ایتمه: بن بوکوللری کوزه بدل صاتارم دیرسك .

کاروانجی بابا قیزك امرینی یرینه کتیردی . سرایك اوکنه کلوب :

— وقتسز کول صاتارم .

دیه‌باغرمغه‌باشلادی. سرایده‌کی کلین‌بونی ایشیدوب والده‌سنه:

— آه والده وقتسز کول صاتایورلر . آله‌لمده شهزاده‌یه یناغمده آچلدی دیمم .

دیدی . وکاروانجیيی چاغروب کوللری ایسته‌دی وبدلنی صوردی. کاروانجی قیزك تعلیماتی موجبنجه بدلنه کوزایستدی . قیز والده‌سنه :

— والده ، شو صندقده‌کی قیزك کوزلرینی ویرملم .

دیدی و کیدوب صندقدن کوزلری آلوب کاروانجیيه ویروب کوللری آلدی . کاروانجی کوزلری آلدینی کبی طوغری اوه کلدی وقیزه :

— مژده قیزم ! کوزلریکزك ایکیسنی‌ده آلدم .

دیدی . قیز قالقدی آبدست آلوب الله رضاسیچون ایکی رکعت نماز قیلدقدن صکره کوزلرینی یرلرینه قویدی و اللهك اذینله‌درحال کوزلری آچیلوب دنیاسنی تکرار کورمکه باشلادی. خدایه حمدلر ایلدی . کاروانجی بابا بوقیزك یوزندن غایت‌زنکین اولمشدی ، قوناقلر یایدیرمش جاریه‌لر کوله‌لر آلمشدی . نهایت برکون قیز کاروانجی بابایه :

— بابا سندن برتربه ایسترم‌که شمشیر طاشندن اولسون ایچنه آلتوندن‌برصندق قونسون وقپولری دخی ساعتده بردفعه کندی کندینه‌آچیلوب: مرادینه‌نائل‌اولیان دلبر .دیه‌باغیرسون.

دیدی . کاروانجی :

— قیزم ، ایستدیکك تربه اولسون . سن یالکز امرایت، اللهك عنایتیله هرایستدیکك یاپیلور .

دیدی. ودرحال قیزك‌تعریفی‌وجهله‌تربه‌یی اعمال ایتدیردی. شمدی بزبونلری بوراده براقه‌لمده سرایده‌کی قیزه کله‌لم:

قیز کاروانجیدن کوللری آلدیغی کبی طوغری شهزاده‌یه ویردی. اوده آلوب شدتله قوقلادی ودیدی که :

کولك کادی ، کندنده البت برکون کلورسك .

شهزاده‌نك بو سوزی قیزك دقتنی جلب ایتدی وهمان والده‌سنه:

ـــ والده کلین صاغدر ، همده بوطرفلرده بریرده اولسه کرکدر. بزقیزی بوللی یزوکیجه الندهکی بازوبندی آلدیرملی یزکه قیز هلاك اولسون .

والده‌سی قیزینك بو مطالعه‌سنی طوغری بولوب درحال برقوجه قاری تدارك ایتدیلر. وقیزك تحریسنه وبازوبندی اخذه مأمور ایلدیلر . قوجه قاری سؤال ایده ایده قیزك خانه‌سنی بولدی ، قپوی چاله‌رق طوغری یوقاری‌یه چیقدی . قیزك بولندیغی اوطه‌یه کیروب اوتوردی . اوراده بوراده طاتلی لاقیردیلر بولوب سویلهدی ، جمله‌سنی ممنون ایتدی ونهایت :

ـــ آه قیزم! صحبتکزه طویلماز. اوقدر طاتلی صحبت ایتدك که آقشام اولمش اوتوتمشم بتم اوم اوزاق ، بو وقتده کیتمکده قورقارم. بوکیجه‌نی خانه‌کرده مسافر اوله‌رق قبول بیورر میسکز؟

دیدی . قیز :

پك کوزل اولور والده !

دیه‌رك استراحتی ایچون براوطه تخصیص ایتدیلر . کیجه هرکس اویودقدن صکره قوجه قاری قالقدی وطوغری قیزك اولدیغی اوطه‌یه کلوب یواشجه کیردی ، قیز درین بر اویقویه طالمشدی . قوجه قاری قیزك یانینه صوقولدی وقولنده‌کی بازو

بندی همان چیقاروب آشاغی ایندی . وسوقاق قپوسنی آچه‌رق کیزلیجه صاوشوب طوغری سرایه کلدی و سرایده‌کی قیزك والده‌سنه بازو بندی ویردی . بونلر سویندیلر ، بازو بندی اوطه‌ده بولنان برچکمجه‌یه قویدیلر .

بز بونلری بنه‌بوراده براقه‌لم‌ده تکرار کلینه کله‌لم: صباح اولنجه‌کاروانجیك قاریسی‌دون کیجه مسافراولان قوجه‌قاری‌نی بوله‌مدی ، اورادن قیزك بولندیغی دائره‌یه کیتدی، اوراده‌دخی قوجه قاری‌نی کوره‌مدیکی کبی‌قیزی‌دخی‌حالا اویو مقده بولدی. مراق ایتدی مراقی آرتدی . ونهایت قیزك اوطه‌سنه کیروب :

ـــ قیزم . اوکله اولدی قالق‌سن آ .

دیدی ایسه‌ده جواب ویرن اولمدی . شاشیردی ، قیزه یاقلاشدی ، برده باقدی‌که نفسی چیقمیور . الی طوتدی بوز کبی، آمان یارنی دیه‌فریاده،فغانه باشلادی. زیرا قیزاولمش‌ایدی. بوارالق کاروانجی کله‌رك زوجه‌سنك تلاشنی کورنجه :

ـــ یاهو ! نه‌اولدی . نیچون آه وفغان ایدییورسك؟

دیدی . قادین :

ـــ آه! بن‌اغلامیوبده کیم اغلاسون . زواللی قیزمزاولمش

دیدی کاروانجی دخی زوجه‌سنك بوافاده‌سی اوزرینه‌اوده اغلامغه باشلادی. نهایت قیزی بیقایوب نمازنی قیلدیلروپایدیر- دینی تربه‌یه کتوروب آلتون صندیغك ایچنه قویدیلر .

بزتکرارسرایه کله‌لم: شهزاده کوللری قوقلادقدن صکره سرایده اوطورامز اولمش ایدی . هرکون تبدیل قیافت

كرمكده ايدى. بركون كلينك مدفون بولندينى تربه‌يه طوغرى كيتمشدى . اوزاقدن قولاغنه شويله برصدا كلمشدى :

— مرادينه نائل اولميان دلبر !

شهزاده بوصداى ايشيدنجه مراق ايتدى ، صدانك قائلنى بولمغه، آرامغه باشلادى كيده كيده تربه‌يه واردى. تام بوصره‌ده صنديغك قپاغى آچيلوب :

— مرادينه نائل اولميان دلبر !

ديه يانق يانق باغردى . شهزاده همان تربه‌نك ايچنه كيروب صنديغك قپاغنى آچدى . برده نه كورسون ! آيك اون دردى كبى پرتو ويانده نور طوپى كبى پرجوجق بر دلبرك مه‌سنه آغزينى پاپشديرمش سوت امكده ..

بومنظره‌يه قارشو شهزاده‌نك كوزلرى ياشاردى ومولانك بوحكمت واحسانه شكرلر ايدوب جوجغى آله‌رق طوغرى سرايه كلدى . اوطه‌سنه چيقوب جوجغى براقدى ، چوجق اوينامغه باشلادى وطوغرى چكمجه‌يه كيدوب والده‌سنك بازو بندينى كورنجه آلدى . وصيغى صيقى طوتدى . قيز بازو بندى چوجقدن آلمق ايستدى ايسه‌ده چوجق فرياد وفغانه باشلاينجه شهزاده :

— براق ! آلسون اويناسون؟

ديدى . قيز هرنه‌قدر :

— آمان افندم ! بونم قيمتلى برنسخه‌مدر اولماز .

ديه تلاش ايتدى ايسه‌ده چوجغك فريادى اوزرينه حكمى

اولهمدى. شهزاده چوجغى النده بازوبند اولدينى حالده قوجاغنه آلوب تكرار تربه‌يه كيتدى. چوجق تربه‌ده والده‌سنى كورنجه همان اكا طوغرى قوشدى بازو بندى قولى اوزرينه براقه‌رق مه‌لرينه ياپيشدى . بازو بندقيزك قيزقولنه تماس ايدر ايتمز آقسيردى وهمان كوزلرينى آچدى . شهزاده بو حالى كورنجه بازو بندى قيزك قولنه كچيردى . قيز درحال قيام ايدوب :

— اللهه حمد اولسون تكرار حيات بولدم .

ديدى شهزاده :

— سن كيمسك وبوحال نه‌در ؟

ديه صورنجه قيز باشندن كچن بتون ماجراينى شهزاده‌يه نقل ايتدى . شهزاده :

— يا بو چوجق نه‌در ؟ دينجه قيز :

— سرايه كوندرديكم كوللرى غايت حرارتلى قوقلامكز بنى حامله براقمشدى .

ديدى . شهزاده جناب حقك بو اسرارينه حيرتلر ايتدى وقيزى چوجق ايله برابر آلوب طوغرى سرايه كلدى . سوت ننه‌سى ايله قيزينى جلب ايدوب :

— اى ملعونلر بويله جنايتلر ايتمكدن مادام‌كه حيا ايتمديكز بنده سزى جلاده تسليم ايده‌يم

ديوب بويونلرينى اورمق اوزره جلاده كوندردى. وقرق كون قرق كيجه دوكون درنك يايوپ مرادينه نائل اولديلر.

ختام

طاسه قوشنك حكايه‌سی

راویان اخبار وناقلان آثار شویله روایت ایدرلرکه زمان قدیمده بر شاهك بر قیزی واردی بوسلطان خانم دائما خاجه خانمیله برلکده محبت ایدردی . برکون خاجه خانم دالغین دالغین دوشونمکده اولدیغنی سلطان خانم کورنجه مراق ایتدی و خاجه خانمه : خاجه خانم ، نه دوشونیورسك ؟ دیدی . خاجه خانم دخی :

— آنم کوزل سلطانم . طاسه‌م واردرده آنك ایچون دوشونیورم .

سلطان‌خانم — امان خاجه خانم طاسه نه‌در؟ نصل شیدر ؟ رجا ایدرم بکاده آنلدن آلیویرده کورهیم !

خاجه خانم سلطان خانمك بوصافانه کوله‌رك وبش اون آلتونی آله‌رق طونهری چارشویه کیدر قفس ایچنده برطاسه قوشی صاتون اله‌رق سلطان خانمه کتیروب :

— ایشته سلطانم طاسه قوشی بودر .

سلطان خانم بتون وقتنی بوقوش ایله کچیرمکه باشلار . برقاچ کون صکره‌ده جاریه‌لری ایله خاص باغچه‌یه حوض باشنه کیدر طاسه قوشنی دخی برابر کتوروب برآغاجك اوزرینه آصار مصال بویا ! بوصره‌ده قوش لسانه کلوب :

— ای‌سلطانم بنی برآز قفسدن چیقارده ساثر قوشلر ایله برابر کزه‌یم بن یینه کلورم .

دیر . سلطان خانم قوشك رجاسنی قبول ایدوب قفسدن چیقار قوش وچار ودیکر قوشلرك یانینه کیدر . فقط ایکی‌ساعت صکره‌عودت ایدر وسلطان خانمی‌قاپنجه‌هوالانوب اوچاربویله‌جه بر ایکی ساعت اوچدقدنصکره بیوك برطاغك اوزرینه سلطان خانمی براقه‌رق :

— ایشته کوردکمی طاسه‌یی؟ بوندن بویله‌سکا دها نه‌طاسه‌لر کوسترمه‌جکم .

دیر . وغیب اولور . زوالللی سلطان خانم طاغ باشنده اچ، بیلاچ قالدی وکیده کیده یولده‌برچوبانه‌تصادف‌ایتدی . چوبانه:

— چوبان شو اوزونده‌کی البسه‌یی بکا ویر ، بن‌ده سکا البسه‌لرمی ویره‌یم ؟

دیر. چوبان‌سلطان‌خانمك بوتکلیفنی قبول ایدوب‌البسه‌لرینی ویرر . سلطان خانم چوبانك البسه‌لرینی کیتوب شهره طوغری کیتمکه باشلار . شهره وارنجه برقهوه‌یه کیروب قهوه‌جی‌یه :

— بابا ! بنی یانینه چراق اوله‌رق آلورمیسك ؟

قهوه‌جی بونی قبول ایدر برکون قهوه‌جی بو چراغنه :

— بن‌بوآقشام‌أویمه کیده‌جکم . سن قهوه‌ده یات ، کیمسه برشی چالمسون ، کوزلجه باق .

دیوب کیدر . اقشام اولنجه قیز قهوه‌نی قپایوب اویور . تام کیجه یاریسی معهود طاسه قوشی جیقه کلور ، و قهوه‌ده هرنه وارایسه نارکیله، فنجان، جملەسنی قیروب دوکر. و صکره سلطان خانمی اویاندیروب :

— ایشته کودکمی طاسه‌یی ؟ سکادها نه‌طاسه‌لر کوستره‌جکم.

دیه‌رك اوچار کیدر . صباح اولنجه قهوه‌جی کلور ، برده نه‌کورسون ؛ نه‌قدر اشیا وارایسه جمله‌سی خورده‌خاش‌اولمش ، همان قیزه کوزل برطاياق آتمه‌رق قپو دیشاری ایدر .

قیز آغلایه ، آغلایه دکاندن آیریلور ، یولده برترزی‌دکانه تصادف ایدوب کیرر . بایرام اوزری اولدیغندن سرایدن‌البسه‌لر اصمارلانمش ، ترزیلر کسوب بیچمکده . قیز اوسته‌لرینك یانه کلوب :

— اوسته بی‌ده جراق اوله‌رق دکانه آلورمیسك ؟

دیر ، وکندینی نهایت قبول ایتدیرر . برقاچ کون صکره ترزی خانه‌سنه کیدوب قیزی دکانده براقیر . کیجه نصفی اولور اولمز معهود قوش یه‌نه کلیر ، دکانده نه‌قدر البسه وقماش‌وارایسه کافه‌سنی یرتار وسلطان خانمی اویاندیره‌رق :

— سلطان خانم ! ایشته کوردکمی طاسه‌یی سکا دها نه طاسه‌لر کوستره‌جکم .

دیه‌رك اوچوب کیدر . صباح اولور ، اوسته دکانه کلور. برده نه باقسون . سرایدن اصمارلانمش اولان البسه‌لر ایله هنوز یچلمه‌مش نه‌قدر قماش طوپلری وار ایسه جمله‌سی پارچه پارچه اولمش . زوللی باشنی طاشدن طاشه اورارق :

— ایواه! بنم بوقدر زحمتلرم زمیه کیتدی ؟ بوقدرقماشلرم پارچه پارچه اولمش بن نه‌یاپه‌جغم ؟

اغلامغه باشلار . وچراغی یانه چاغیروب ! بونلری کیم

کسدی ـ دیه صورار ایسه‌ده قیز اصلا جواب ویرمه‌یجه :

— آچه‌ك یوق که‌آله‌یم . جانتی آله‌جق دکلیا؟ هایدی دفع اول . باری کوزم کورمسون. دیر وکوزلجه طاياق آتوب دکاندن خارجه‌آتار . بیچاره‌قیز آغلایه‌آغلایه کیدرکن یولده برآویزه‌جی دکانینه راستیکلیر وچراق اوله‌رق قبولنی صاحبندن رجا ایلر، نهایت کندیسنی بوکاده قبول ایتدرر .

کونلردن برکون اوسته‌ی دوکونه دعوت ایدیلیر . دکانی چراغه تسلیم ایدوب :

— دکانه کورلجه باق، برشی قیرما !

دیه صیقی صیقی تنبیه‌ایدر . آقشام اولنجه قیز دکانی قپایوب برکوشه‌سنده اویقویه وارر وارماز ، معهود قوش چیقه کلور. دکانده نه‌قدر آویزه وار ایسه جمله‌سنی قیرار . سلطان خانمه:

— نصل سلطانم . کوردکمی طاسه‌یی ؟ سکا دها نه‌طاسه‌لر کوستره‌جکم .

دیوب اوچار . صباح اولدقده قیز دکانی آچوب نه‌دنصکره اوسته‌سی کلیر ، برده باقارکه دکانده نه‌قدرآویزه وارایسه جمله‌سی قیرلمش‌خرده‌خاش‌اولمش. یأسندن آز قالدی‌که کندینی آصسون. همان الینه‌برصوپاآلیر، قیزی‌برایوجه دوکوب قپو طیشاری‌ایدر.

قیز بوحاله قارشو نه‌یاپاجغنی آغلایه‌آغلایه دوشونور ، و :

— هانکی‌دکانه کیردم ایسه بوقوشك یوزندن بونجه زیانلر ایتدم، طایاقلرییدم. باری باشمی‌آلوب یه‌نه طاغدن‌طاغه‌کیده‌یم.

دیه‌رك تکرار طاغلره دوشر . آقشام اولور ، آچ صوسز

طاغلرده قالير. اطرافنی وحشی، يرتجی حيوانلر آلير. قورقار، برآغاجك اوزرينه چيقوب كيجه‌يی اوراده كچيرر .

صباح اولوب شفق آتدقده اوزاقدن برغلبه‌لك كوريلور . مكر اوملكت شاهنك اوغلی اوكون آوه چيقمش. آغاج اوزرنده اوزاقدن بركولكه كورنجه قوش ظن ايدرك كيرودن نشان آلوب اوق آتار، اوق اغاجه صاپلانور. برده آغاجك يانه كلوب كورركه قوش ظن ايتديكی بنی آدمه بكزر . شهزاده قورقه‌رق :

— انسميسك ؟ جنميسك ؟

ديدكده قيز :

— بن بنی آدمم .

جوابنی ويرر . درحال شهزاده بونی آشاغی يه آلوب طوغرى سرايه كتيرر وحمامه كوتوروب ييقاندقدن صكره زنه البسه‌لرينی كيدردكده برده نه باقسون ، آيك اون دردينه بكزر ، جهانده مثلی بولنماز بر دلبر !..

شهزاده بونی كورنجه او ساعت عاشق اولور وطوغريجه شاه پدرينك حضورينه چيقوب ديركه :

— شاه بابا ! كچن كون آوه چيقمش ايدم . آو آولاركن آغاجك بريسنده برقيز كوروب آلدم كتيردم. بوقيز بم قسمتمدر. آنی بكا نكاح ايتمكه مساعد بيورر .

شاه دخی : بونصل برقيزدر . بنده بركره كوره‌يم امرينی ويرمكله قيزی شاهك حضورينه چيقاردیلر. شاه قيزی كوروب بكه‌نور وهمان شهزاده‌يه نكاح ايلر وقرق كون قرق كيجه دوكون

درنك ايلر . قرق برنجی جمعه كيجه‌سی شهزاده كردكه كيرر واو كيجه سلطان خانم حامله قالير . نهايت طقوزآی اون كون دنجه شهزاده‌نك دنيايه بركريمه‌سی كلير .

چوجق بويله‌جه قوندقده بيومكده اولسون بركيجه شهزاده ايله سلطان خانم اويورلركن كيجه‌نك برنصفنده معهود طاسه قوشی كله‌رك سلطان خانمك قيزينی آلور وسلطانك آغزينه برمقدار قان سوروب اوچه‌دن اول اويانديره‌رق :

— چوجغی آلوب كيدييورم . نصل كوردكمی طاسه‌يی ؟ سكا دها نه‌طاسه‌لر كوسترمه‌جكم ديه‌رك اوچوب كيدر .

صباح اولدقده شهزاده قالقار وكورركه چوجق يوق ، سلطان خانمك آغزی ايسه قانلر ايچنده عقلی باشندن كيدوب طوغرى پدرينه حال وكيفيتی افاده ايتمكده پدری :

— اوغلم بوقيزی سن نره‌دن كتيردك ؟

شهزاده — طاغده بولوب كتيردم .

— اوحالده بوقيز يبان قيزيدر . البته آدم يرر .

شاه قيزك همان دفعتی امر ايلر ايسه‌ده حكايه‌يی اوزاتميه‌لم. شهزاده قيزه اولان عشقنی يكه‌مز، عفوانی استرحام ايدرك پدرينه قبول ايتديرر . بوحال ايله خيلی مدت دها كچر ، سلطان خانم ينه كبه قالوب دنيايه برقيز چوجغی دها كتيرر . فقط اولكی منوال اوزره طاسه قوشی ينه كلوب چوجغی آلور وسلطان خانمك آغزينه قان سوروب كيدركن اويانديره‌رق اولكی كبی :

— ايشته بوچوجغی دخی آلدم . نصل كوردكمی طاسه‌يی،

سکا دها نه طاسه‌لر کوستره‌جکم .

صباح ارلدقده شهزاده اویانوب بقارکه ینه چوجق یوق . سلطان خانمك آغزی دخی‌قان ایچنده‌همان کیفیت شاهه بیلدیریلور، شاه دخی :

ـ ـ شو ساعتده قیزك بوینی‌اوره‌سکز! دیه امرایدرایسه‌ده شهزاده ینه پدرینه کلوب رجا ایدرك بودفعه دخی قیزك حیاتی شهزاده‌یه باغشلانیر .

کل زمان ، کیت زمان برقاچ آی صکره قیز تکرار حامله قالوب بودفعه دنیایه برارکك چوجق کتیرر. شهزاده جوجغه سوینیر ووالده‌سنك حالی اوزرینه دوشونمکه باشلار .

شاید بودفعه دخی جوجغی بیه‌جك‌اولورسه پدری شبهه‌سز سویلتمه‌دن قتل ایتدیرر . نهایت شهزاده‌نك خاطرینه بوکیجه اویومامق کلیر وبوکا چاره اوله‌رق الله برایکنه‌آلیر ، ایکنه‌نك اوجنی جکه‌ـ نه طوتار وبوصورتله شاید اویقو غلبه ایدوب باشی‌میل‌ایده‌جك‌اولورسه‌ایکنه جکه‌سنه‌تأثیرایدوب‌اویاندیرسون.

شهزاده بوتدبیری آلیر، فقط نهایت اویقو غلبه‌ایدر وایکنه النه دوشر . تام نصف‌اللیل اولدقده معهود قوش چیقه‌کلور وجوجغی آلوب منوال سابق وجهله سلطان خانمك آغزینه قان سوردکدن صکره اویاندیروب :

ـ ـ ایشته سلطانم یوجوجغی دخی‌آلوب کیده‌یورم . نصل کوردکمی طاسه‌یی؟ سکا دها نه طاسه‌لر کوسترەجکم .

دیوب اوچار .

صباح اولوب شهزاده اویانجه برده نه‌کورر . ینه جوجق یوق . سلطانك آغزی یورنی قانلر ایچنده .. همان کیفیت شاهه خبر ویریلیر وشاهده قیزك جلاده تسلیمنی امر ایلر .

جلاد قیزك اللرینی آرقه‌سندن باغلایوب بیوك بر میدانده بیوتی اورمغه کتورر . فقط جلاد قیزك کوزللکنه باقوب حیران اوله‌رق بونی اورمغه قیاماز :

ـ ـ هایدی کیت سلطانم . فقط صاقین سرایه کلمه. هانکی طرفه کیدرسه‌ك کیت الله سکا سلامت ویرسون .

دیوب صالیویرر . سلطان خانم آغلایه آغلایه ینه طاغلره دوشر . تام بوآرالق معهود طاسه قوشی ظهور ایدر وسلطان خانمی قاپوب تکرار اوچار وکوزایله کورلمامش، دلایله وصف اولنمامش درجه‌ده عظیم و مزین بر سرایك باغچه‌سنه اینر . اورادە قوش بر کره سیلکینوب آیك اون دردی کبی کوزل برچوان اولدیغی کورولور . سلطان خانم بوحالدن تعجبده ایکن برده باقارکه نور طوپی کبی اوچ جوجق کندیسنی قارشولامغه کلیورلر. سلطان‌خانمك درحال‌بوجوجقلره قانی‌قینایوب کوزلری یاشلرایله طولار . بویکیت‌ایله‌برابر سرایه کیروب نهایت مرصع بر میدانده کچدکدنصکره صیرمه صچاقلی دوشه‌مه‌لر ایله مزین براوطه‌یه کیروب اوتورورلر . دلیقانلی سلطان خانمه :

ـ ـ سلطانم . سکا بونجه مشقتلر ایتدم. جوجقلرینی دخی آلوب قاچدم. صکره سنی جلاده ویردیلر، جانکه قصدایتدیلر ینه بنی اله ویرمدك ، صبر وتحمل ایتدك ایشته بن‌ده بو صبر

وتحمله مكافات اولەرق سكا خدانك امريله بو بيوك سرايى
ياپديردم. بو جوجقلرك اوچى دخى سنك جوجقلرك در. بنده
بوندن بويله سنك امرينه مطيع بركولەنم .

دينجه سلطان خانم همان اوراده چوجقلرينه صاريلوب ايكى
كوزلرندن اوپەرك باغرينه باصدى . چوجقلر دخى آنالرينك
بوينته صاريلوب هرايكى طرفك كوزلرندن طاتلى طاتلى سوينج
ياشلرى آقمغه باشلادى. والحاصل دنيالر يونلرك اولدى .

بز شمدى والده ايله چوجقلرى بويله جه كوشكده مسعود
براقەلم ده شهزاده يه كلەلم : زواللى شهزاده جوجقلرك اولديكنه مى
يانسون، فاملياسنى غايتله سوديكندن آنك جلاده تسليم ايدلديكنه مى
آجيسون ، بيله ميور ايدى! كيجه كوندوز بوحسرتله آه وفغان
ايدرك تسلى بولەميوردى. كندينى اكلندير مك ايچون برچوق
آدملر تعيين ايدلمشدى . بونلردن برى براختيار تريا كى ايدى كه
شهزاده كنديسنى چوق سور ايدى ، هركون شهزاده يه انواع
حكايەلر نقل ايدوب تسلى ايدر، اكلندير ايدى . تيريا كينك ايسه
بركون آفيونى توكەنور ، شهزاده دن يارم ساعت قدر رخصت
آلوب چارشويه كيدر . برده كورركه ايلريده معظم برسراى
بنا ايدلمش : بوسراى نەزمان يابلدى ، بن بتون كون بورادن
كلوب كچرم بويله برشيئك اثرى بيله يوق ايدى . عجبا رؤياميدر،
خياليدر ؟ ديەرك كندى كندينه دوشونور وبركره شوسرايك
اطرافنى بركوره يم دير . بوقراراوزرينه سرايه طوغرى كلمكده
اولسون ؛ كوشكده سلطان خانم ايله اويكيت اوطورييورلر .

ايدى برده اوزاقدن تيريا كينك سرايه طوغرى كلمكده اولديغنى
دليقانلى كورنجه :

سلطانم شهزاده نك تيريا كيسى كليور ، شونك ايله براز
اكلنەلم اولورمى ؟

ديدكده سلطان خانم . سز بيلورسكز دير. تيريا كى سرايك
اطرافنى كزر ايكن دليقانلى پنجره دن آشاغى سحرلى بر خاص
كل آتار . تيريا كى كولى كوروب آلور بركره قوقلادقدنصكره:

— اوخ ! كلك نه كوزل قوقويور ، يا سن كندك نصل
قوقارسك ؟!.

بوجمله يى تيريا كى آغزينه وردايدوب عودت ايدر. يوللرده
بونى كورنلر پشنه دوشوب : عجبا شهزاده نك تيريا كيسى دلى مى
اولدى؟ ديمكده طورسونلر . بز ينه شهزاده يه كلەلم :

شهزاده باقاركه ايكى ساعت اولدى تيريا كى كلمدى . جانى
صيقيلوب وكيل خرجنه :

— وار شو تيريا كى نره ده ايدوب كتير ؟

امرينى ويرير . وكيل خرج دخى تيريا كينك پشنه دوشر
برده باقاركه ميداننده برغلبەلك وار . عجبا شو نەدر ؟ ديەرك
كيدوب كورورکه تيريا كينك اطرافنى آلمشلر يانه صوقولوب،
شهزاده سنى بكليور دير . فقط تيريا كى :

— اوخ ! نه كوزل قوقيور، كلك بويله ايسه كندك نصل
قوقارسك ؟ دير . وكيل خرجه دخى :

— شو سرايدن كل آتارلر ايسه صاقين قوقلامه .

وکیل خرج بوحالدن متعجب اولەرق مراقه دوشر . اوده سرایه طوغری یورومکه باشلار ، سرایده‌کی یکیت بونی کوروب سلطان خانمه :

— بو دفعه‌ده شهزاده‌نك وکیل خرجی کلیور ایچری‌یه آلایم می ؟

— سز بیلورسکز افندم !

جوابنی ویرنجه دلیقانلی همان سرایك قپولرینی آچدیرر . وکیل خرج سرایك قپوسندن ایچری‌یه کیرنجه درحال جاریه‌لر بونی قارشولر ویوقاری‌یه چیقاریرلر .

دلیقانلی :

— البسه‌لرینی چیقارسونده یانمه اویله کلسون!

امرینی ویرر . وکیل‌خرج صویونمغه باشلار . فقط کلاهی باشندن بردرلو چیقماز ، هرنه‌قدر اوغراشور ایسه‌ده بیهوده. کلاه‌چیقماز. جاریه‌لر کیفیتی افندیلری اولان دلیقانلی‌یه بیلدیررلر.

دلیقانلی :

— بونصل آدمدرکه کلاهنی چیقاره‌ماز. قووك طیشاری!.

دیر . وکیل‌خرج سرای‌قپوسندن چیقارکن ۱ کیلوب قوندیره‌لرینی کیه‌جکی وقت بر ده کلاهی باشندن یرددوشر. وکیل‌خرج کلاهی آلوب :

— ایچری‌ده چیقمادك ، طیشاریده نیه چیقدك؟

دیوب کلاهنی یرلره اورمغه باشلار. اوده بونی وردایدرك تیریاکینك یانمه وار .

بزکلهم شهزاده‌یه : تیریاکی‌یه وکیل خرجی کوندردی . اوده کلهنجه آرقه‌لرندن بو دفعه خزینه‌دار اغایی کوندردر ، خلاصهٔ کلام خزینه‌دار اغا دخی یوله چیقار ، بونلره تصادف ایدوب حاللری تعجبنی دعوت ایدر وبونلره :

— سزلره نه‌اولدی .

دینجه ، تیریاکی :

— شو سرایدن کل آتارلر ایسه صاقین آلوب قوقلامه .

وکیل خرج :

— بوسرایه کیدر ایسه‌ك کلاهنی چیقارده اویله کیت .

بوافاده‌لر اوزرینه خزینه‌دارك مراقی بر قات دها آرتار وهمان سرایه طوغری یورومکه باشلار . دلیقانلی ایسه خزینه‌داری پنجره‌دن کوروب سلطان خانمه :

— افندم ! شهزاده‌نك بودفعه‌ده خزینه‌دار اغاسی کلیور، بوکاده برشی یاپه‌یم می ؟

دیر . سلطان خانم دخی :

— سز بیلورسکزافندم!

دینجه خزینه‌دار اغا سرایدن ایچری کیرنجه دلیقانلی ، بوکا دخی کیجه‌لك البسه کیدیرلمسنی امر ایلر . خزینه‌دار بتون البسه‌لرینی چیقاررایسه‌ده شالوارینی بردرلوچیقاره‌مز، هرنه‌قدر زورلایوب چالیشور ایسه‌ده بیهوده ، شالوار چیقماز . کیفیتی دلیقانلی‌یه خبر ویررلر . اوده :

— شالوارینی چیقارمقدن عاجز اولان بر آدمك بوراده

نه‌ایشی وار ، بونی‌ده همان دفع ایدیکز .

دیر . خزینه‌دار اغا قپودن طیشاری آیاغنی آتار آتماز شالواری کندی کندینه آشاغی اینر ، خزینه‌دار ایسه شالواری الینه آلەرق :

— ایچروده نه‌دن چیقمدك‌ده شمدی بویله کندی کندینه چیقدك ؟

دیه‌رك شالواری قالدیروب یرلره اوره‌رق اوده آرقداشلرینك یانه وارر :

شهزاده کیمی کوندردی ایسه کلدیکنی کوروب مراق آرتدی ، انتظاردن بیقدی . هایدی برده بن واروب باقه‌یم ، بونلره نه‌اولدی؟ دیه‌رك یوله چیقار . بونلری تعریف‌ایتدیکمز حالده کورنجه :

— سزلره نه‌اولدی ؟

دیو سؤال ایدر :

تیریاکی — بوسرایدن کل آتارلر ، ه آلوب قوقلامه .

وکیل خرج — بوسرایه کیدر ایسه‌ك کلاهنی چیقارده اویله کیت .

خزینه‌داراغاسی — بوسرایه کیدرایسه‌ك شالوارینی‌چیقارده اویله کیر .

جوابنی ویررلر . بونلرك بوحالی ، بوافاده‌لری شهزاده‌نك بتون بتون مراق‌واندیشه‌سنی دعوت‌ایدوب همان‌سرایه‌طوغری یورر وایچری کیرر .

شهزاده سرایه داخل اولنجه درحال دلیقانلی ایله سلطان خانم واوچ چوجق شهزاده‌یی استقبال ایدرك جمله‌سی بردن عزت واکرام ایله کندیسنی یوقاریه چیقاررلر و غایت مزین براوطه‌ده اوتورتوب چوجقلرك بیوکنك النده بر اسکمله ، اورتانجه‌سنك النده پشکیر ، کوچکك النده تبسی‌ایچنده برطباق ، طباغك ایچنده آرمود ویانده دخی بر قاشیق اولدیغی حالده کیررلر. بیوکی همان‌اسکمله‌یی یره قویدی ، اورتانجه‌سی پشکیری شهزاده‌نك اوکنه سردی ، کوچك دخی النده‌کی تبسی‌یی اسکمله‌نك اوزرینه براقدی . شهزاده بواستحضاراتدن تعجبده قالوب چوجقلره :

— هیچ آرمود قاشیق ایله یینورمی ؟

دیجه ، چوجقلر :

— هیچ آدم اوغلی انسان یرمی ؟

جوابنی ویردیلر . شهزاده بوجواب اوزرینه درین درین برد وشوندی. سلطان‌خانم‌ایله چوجقلری عقلنه کلدی. آه‌وفغانه باشلادی .

بوآرالق معهود دلیقانلی ایچری کیروب شهزاده‌یه :

— شهزادەم ، آرتق مراق ایتمه . ایشته بو چوجقلرسنك چوجقلرك ، ایشته والده‌لری سلطان خانم . دیده‌لریکز روشن اولسون .

دیدی .

چوجقلر همان قوشوشوب بابالرینك بوینته صارلدیلر ،

سلطان خانم دخی نهایت قوجه‌سنه قاوشدی . آنلرده
برلرینه صاریلوب جان وکوکلدن محبته باشلایوب شاد اولدیلر
ویکیدن قرق کون قرق کیجه دوکون درنك یاپوب مرادلرینه
نائل اولدیلر .

ختام

صفا ایله جفا حکایه‌سی

راویان اخبار ، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلرکه : زمان قدیمده بر شاه وار ایدی . ذریتی اولمدیغندن زیاده‌سیله مکدر ایدی . برکون لالاسنی آلوب تبدیل اوله‌رق برابرجه سیرایدن چیقدیلر . برچشمه‌نك باشنه واروب آبدست آله‌رق نمازه طوردیلر . بوآرالق بر درویش ظهور ایدوب بونلرك یانه صوقوله‌رق :

— سلام علیکم شاهم ؟

دیدی . شاه درویشه حیرتله باقوب :

— وعلیکم‌السلام درویش بابا ! مادام‌که سن بنم شاه اولدیغمی بیلدك . شبهه‌سز دردمی‌دخی بیلور چاره‌سنی سویلرسك.

دیدی . درویش :

— اوت شاهم بیلورم . سنك دنیایه هیچ بر ذریتك کلمش وبوندن طولایی مکدرسك .

دیوب الی جیبته صوقه‌رق برالما چیقاروب شاهه :

— شاهم ! بوآلمایی آل اقشام سلطان خانمله برابر یاریسنی اکل ایت و دیکر یاریسنی طایه‌کزه ویریکز . اللهك اذنیله دنیایه اولادیکز کلور .

دیدی شاه المایی آلدی ، درویشه پاره ویرمك ایچون النی جیبنه صوقوب برده باقدی که درویش غائب اولمش .

همان سرایه عودتله درویشك توصیه‌سی کبی المایی صویوب یاریسی سلطان خاتمله برابر ییدی . یاریسنی دخی طایه‌سنه ویردی . اوکیجه یاتدیلر . اللهك عنایت وحکمتیله ایرتسی کون سلطان خانم وطایه‌سی حامله قالدیلر . طقوز آی اون کون دنیجه هر ایکیسیده دنیایه برر ارکك چوجق کتیردیلر . شاه طایه‌نك چوجغنی شهزاده‌یه لالا تعیین ایتدی . بو ایکی چوجق برابر بیوه‌یلر ، بش آلتی یاشنه کیرنجه مکتبه ویردیلر . مکتبده دیکر چوجقلر بونلره اسمسز شهزاده دیه اکلنمکه باشلادیلر . مکتب چوجقلرینك بو استهزاسی شهزاده‌نك کوجنه کیتدی ودرحال پدرینك حضورینه چیقوب :

— شاه بابا ! نه‌دن بنم اسمم یوقدر . بکا اسم قویملیسکز .

دیدی . شاه بوکا :

— اوغلم ! سن بر درویشك همتیله دنیایه کلدك او کلوب سنی کورونجه‌یه قدر سکا اسم ویرمم .

دیدی ایسه‌ده چوجق اغلامغه باشلادی . شاه چوجغك فریادینه طیانه‌مدی . وزرا ، علما واکابر دولتی جمع ایدوب عقد ایتدیردیکی مجلسده بو کیفیت مذاکره اولندی . نهایت شاه :

— شاهمز ! درویش کیم بیلور نه زمان کلیر ، نره‌ده‌در ؟ چوجقلره براسم ویرمم یأس یوقدر .

رأیینده بولندیلر . شاهده راضی اولوب شهزاده‌یه اسم انتخاب ایتمکده‌لر ایکن برده درویش ظهور ایدوب شاهه :

— شاهم ! شهزاده‌نك اسمی « صفا » لالاسنك اسمی دخی « جفا » اولسون .

دیوب تکرار غائب اولدی وبو صورتله شهزاده‌نك ولالاسنك اسمی قونمش اولدی . کونلردن برکون شهزاده صفا ، لالاسی جفا ایله خاص باغچه‌ده کزرلرکن جفا صفایه :

— بن آبدست آلمغه کیده‌جکم . شمدی کلورم .

دیه‌رك صفادن آیرلدی . صفا یالکز قالوب اطرافنه باقنمقده ایکن بردن بره بر درویش ظهور ایدوب ، جیبندن بر رسم چیقاره‌رق صفایه ویردی . صفا رسمه باقوب ، آیك اون دردی کبی دنیاده کوزلکده مثلی اولمیان برقیز رسمی اولدیغنی کورنجه درحال عاشق اولوب یره دوشوب بایلدی . عقلی باشنه کلنجه جفایی آلوب برابرجه سرایه دوندیلر . شهزاده همان یتاغه دوشوب خسته‌لندی . کوندن کونه صرارروب صولدی . اطبا ، خواجه‌لر دردینه چاره بوله‌مدیلر . شاهك اندیشه‌سی مراقی آرتدی ونهایت :

— اوغلمك دردینی بیلسه بیلسه جفا بیلور ؟

دیه‌رك جفایی حضورینه ایستدی . جفا الینجه دیوان دوردی . شاه بوکا :

— جفا ! البت سن بیلورسك ! شهزاده‌نك خسته‌لغی نه‌در ؟ بکا خبر ویرر .

دیدی . جفا نه اولدیغنی بیلمدیکنی سویلدی ایسه‌ده شاهه قناعت کله‌مدی . نهایت :

— جفا سکا قرق کون مساعده قرق برنجی کون کلوب شهزاده‌نك دردینی بکا سویلز ایسه‌ك بوینغی کسرم .

دینجه جفا همان صفانك یانه کلوب :

— بنم سوکیلی شهزاده‌م . شاه پدرکز بکا قرق کون مهلت ویردی . دردینی سویله‌مز ایسه‌ك بنم بوینمی قرق برنجی کون کسه‌جك، امان صفا سن بیلورسك. دردك نه‌ایسه سویله ؟

دیدی . شهزاده بوکاده اصلا جواب ویرمدی . بویله‌جه کونلر کچدی . نهایت قرق‌برنجی کونی جفا تکرار صفانك یانه کلوب :

— شهزاده‌م ایشته بوکون آیریلق کونیدر . بوکون شاه پدرك بنی اولدیره‌جك ! کل‌ده حلاللاشالم :

دیبه‌رك بوینه صارلدی . کوزلرندن یاغمور کبی یاشلر دوکدی . شهزاده جفانك بوحاله تحمل ایده‌میه‌رك قویبندن رسمی چیقاروب جفایه ویره‌رك :

— جفا آل شو تصویری پدرمه ویر . ایشته بنم دردم بودر .

دیدی . جفا رسمی آلنجه طوغری شاهه کیتدی تصویری ویروب :

— شاهم . اوغلکزك دردی ایشته شو تصویر ایمش .

دیدی .

شاه تصویره باقدی ، درحال طانیدی واوغلنی چاغیروب:

— اوغلم. بورسم هند شاهنك قیزینك رسمیدر . مادام‌که سن بوکا عاشق اولمش‌سك ، نه‌دن بوآنه قدر بکا سویله‌مدك . بن شاه اوله‌یم‌ده اوغلمك چاره‌سنه باقه‌مایم اولورمی ؟

دیه‌رك همان جفایی چاغیروب :

— هایدی جفا ! شمدی یوله چیق . هند شاهنك قیزینی سندن ایسترم .

امرینی ویرنجه صفا أتك اوپوب :

— شاه بابا ! جفا نره‌ده ایسه بنده اوراده‌یم. بن جفاسز قالهم . رخصتکز اولور ایسه برابر کیده‌لم .

دیدی . شاه بونلره اذن ویردی. بونلرده یول تدارکلرینی کوروب یوله چیقدیلر . کیده کیده هنده واصل اولدیلر وبر چشمه‌نك یانه کلوب آتلرندن‌ایندیلر . بوآرالق برقوجه قاری النده دسته صو آلمغه کلدی . بوکا :

— والده بومملکته نه مملکتی دیرلر ؟

قوجه قاری — اوغللرم بومملکته هند مملکتی دیرلر .

صفا — والده بوکیجه بزی مسافر اوله‌رق قبول ایده‌بیلورمیسك ؟

دیدی . قوجه قاری :

— آ اوغللرم یتاجق یرم یوقدر .

دینجه جفا چیقندن پرآوج آلتون چیقاروب ویرنجه قوجه قاری :

— بیورك اوغللرم یتاجق یرمده وار ، حیوانلر کزه آخورمده وار .

دیوب وبونلری برابر آلوب اوینه کتوردی. اقشام جلهسی برابر اوطوروب صحبته شویلهجه باشلادیلر :

جفا — والده بزم احوالمزدن ، سبب سیاحتمزدن هیچ صورمازمیسك ؟

قوجه قاری — نهدر اوغلم سویله باقهیم ؟

جفا — بوشهزاده هند شاهنك قیزینه عاشق اولمشدر. بز آنك ایچون بورالره قدر کلدك . سنجه بونك چارهسی وارمیدر ؟

قوجه قاری — واردر . بن ذاتاً آنك خواجهسیم . قیز بو هفته بابل شاهنك اوغلنه کلین کیدهیور . قیز ایسه اونی ایستهمیور .

صفا قوجه قارینك بوخبری اوزرینه درونی برآه چکوب

— فلك آینهسی سیاه .

دیهرك قوجه قاریيه یالوارمغه وبرچوق آلتونلر ویرمکه باشلادی . صباح اولنجه قیزك سرایندن قوجه قاریيه خبر کلدی :

— خواجه خانم سرایده سلطان خانم سنی ایستهیور . همان کلهسك .

دیدیلر . خواجه خانم :

— آیول ، بوکون کلهم . طشرهدن مسافرلرم کلدی .

بونلری براقوب کیدهم . سلطان خانمه بویلهجه خبر ویرك .

جوابنی ویردی . بر مدت صکره سلطان خانمدن تکرار خبر کلدی . بو دفعه :

— مسافرلرینی برابر آلوب کلسون .

دیدیلر . قوجه قاری :

— ایشته اوغللرم فرصت بو فرصتدر . هایدی برابر بقالم . فراستکزی کوستریکز . سزلردن بری بنم ایله سرایه کلسون . قیز ایله کوروشوب کندی ایشنی کندیسی کورسون .

دیدی . خواجه خانمه جفا :

— والده . بونصلاولور . بز ارکك سنك ایله برابر نصل کلهبیلورز ؟

خواجه خانم — هانکیکز کلهجك ایسه اونی بکا خبر ویرك . کندیسنه قادین البسهسی کیدیرهیم . ذاتاً سزده تونی توس یوق، قیزدن فرقکزیوق. هایدیباقهلم وقتغائب ایتمیهلم.

دیدی .

صفا ایله جفا اساساً برالمادن حاصلاولدقلری جهتله سیاحهده بری برلرندن فرقاولنهمازلرایدی . صفا درحال یاشمق فراجهیه کیردی وخواجه خانمله برابر سرایه کیتدی. سلطان خانم بونلری استقبالایلدی . صفا قیزی کورنجه عشقی بتونبتون جوشدی، الی آیاغی تتره مکه باشلادی . بونلر براوطهده اوطوروب محبته قویولدیلر. سلطان خانم خواجه خانمه :

— بوکوزل مسافر نره‌دن کلدی . کیمدر ؟

دیه صورونجه خواجه خانم :

— تعلقاتمدندر. اولدقجه اوزاق‌یردن ، همده محضا سزی کورمك ایچون کلشدر .

دیدی . سلطان خانم :

— چوق ممنون اولدم . اویله ایسه بنده سزی بواقشام قیوویرم .

خواجه خانم :

— امان قیزم والده‌سی اوده قالدی . مراق ایدر اولمز .

دیدی ایسه‌ده سلطان خانمك اصراری اوزرینه اوکیجه اوراده قالدیلر . اقشام اولوب یمکلر یندی، خواجه خانم‌آیری براوطه حاضرلاندی . سلطان خانم صفایی برابر آلوب کندی اوطه‌سنه کتوردی . آلتون ، کموش شمعدانلر یاقلدی . قوش توینلدن شیلته‌لر سرلدی . ایکیسی برابر دوشکه اوزاندیلر، بری برلرینه صاریلوب اوپوشمکه باشلادیلر . نهایت قیز صفایه :

— آمان همشیره ! سنك اوپوشك ارکك اوپشی کبی .

دینجه صفا طیانه‌میوب کندینی بیلدیردی . تصل کندیسنه عاشق اولمش اولدیغنی ونه ایچون بورالره قدر کلدیکنی هپ آکلاتدی. قیز دخی شهزاده‌یه درحال عاشق اولدی. حسبحاله باشلادیلر . یارین بابل شاهنك اوغلنه کلین کیده‌جکندن بوکا برچاره دوشونلسنی سویلشدیلر ونهایت قیز شهزاده‌یه :

— یارین بنی بابل شاهنك اوغلنه کلین کتوریبورلر .

سز ارقداشکزله برابر یارین یاریم ساعت ایلروده بولنان تربه‌یه کیدیکز تربه‌داره برقاچ آلتون ویره‌رك ایچری کیروب بکلیکز . بن یولده او تربه‌یه اوغرار ایچری کیره‌رم . بن کلنجه کلین البسه‌لرمی چیقارر سز آنلری جفایه کیدررسکز . اوده بنم یریمه کلین ایمش کبی تخت روانه بنوب بابله کیدر . بزده برابر طوغری سزك سرایه کیدر مرادمزه نائل اولورز . یاخود جفایی یولده مناسب بر یرده بکلرز . جفاده البت چاره‌سنی بولوب کلور .

دیدی . بورأیه قرار ویردیلر. صباحی خواجه خانمله صفا اوه دوندیلر کیفیتی جفایه بیلدیردیلر ، اوده قبول ایدوب همان یوله چیقدیلر . طوغریجه تربه‌یی بولوب تربه‌داره برقاچ آلتون ویره‌رك تربه‌یه کیروب کلینك ورودینه منتظر اولدیلر .

حکایه‌یی اوزاتمیه‌لم : برمدت صکره کمال‌سلطنتله برتختروان کلکده ایدی ، اطرافنی برچوق آتلولر آلمش کلینی کتوریبورلر ایدی . تام تربه‌یه کلنجه جمله‌سی طوردی . کلین تخت رواندن اینوب تربه‌یه یالکزجه کیردی . صفا ایله جفایی کندینه منتظر کورنجه همان کلینلك البسه‌لرینی چیقاروب جفایه ویردی . جفا دخی بونلری کیبوب بری برلریله وداعلاشدیلر وفلان محلده بری برلرینی بکلمکه سوز ویردیلر .

جفا همان تخت روانك بولندیغی یره کلدی . هرکس بونی کلین طن ایدوب تخت روانه بیندیردیلر ویوله دوام ایتدیلر . بز جفایی بابل شهزاده‌سنه کلین اوله‌رق کیتمکده براقه‌لم‌ده

صفا ایله سلطان خانمه کلهلم :

صفا کلین آلای اورادن آیریلور آیرلمز سلطانی برابر آلوب جفایه سوز ویردکلری طاغه کتوردی اوراده جفایه انتظار ایتمك اوزره قالدیلر . جفا ایسه تعریف ایتدیکمز وجهله بابل جانبه روان اولدی. کیده کیده کونلردن برکون بابله واردیلر. هند شاهنك قیزی بابل شاهنك اوغلنه کلین کلیور دیه طوپلر آتلدی، شنلکلر یاپیلوب خلق سیرلرینه چیقدی. نهایت سرایك قپولری آچیلوب تخت روان ایچری کیردی . جاریه‌لر کلینی قولتوقلایوب شهزاده‌نك اوطه‌سنه کتوردیلر. کیجه کلین شهزاده‌یه بند اولدی . صباح اولنجه شهزاده چهره ایدرك چیقوب کیتدی. برایکی کون حال بومنوال اوزره دوام ایتدی. نهایت برکون شهزاده‌نك همشیره‌سی کلینی برابر آلوب باغچه‌یه چیقدیلر کلین ظن اولنان جفایه کورمجه خانم نصیحته باشلادی . قونو- شورلر ایکن بری برلرینی سومکه باشلادیلر. عادتا بری برلرینه عاشق اولدیلر . بونك اوزرینه جفا قیزه :

— سلطانم مادام‌که بز بری بریمزه عاشق اولدق . کل شورارده سنك ایله برابر مولایه دعا ایده‌لم . ایکیمزدن برینی ارکك یاپسون . خلوص قلبمزه، عشقمزه اللهده مرحمت ایدر بریمزدن برینی ارکك یاپار .

دیدی . قیز راضی اولوب :

— سن دعا ایت بن‌ده آمین دیه‌یم .

دیدی . قیز :

— بنده برشی یوق .

دیدی . جفا :

— بنده برآز اثر کوسترمدی .

دیه‌رك صارماش‌دولاش اولدیلر ونهایت جفا کیفیق اولدیغی کبی قیزه آکلاتدی . قیز حیرتلر ایچنده قالوب :

— جفا ! اویله ایسه ایش بشقه‌لاشدی . بوراده آرتق طورمق اولمز . کیده‌لم .

دیدی . جفا قیزی آلنجه همان یوله چیقدی . کیده کیده صفایه ایرشدی .

شمدی بز بونلری جفا ایله صفانی و ایکی کلینی بویله‌جه براقه‌لم ده بابله دونه‌لم :

آقشام اولوبده کلین ایله شهزاده‌نك همشیره‌سندن اثر کورمه‌ینجه سرایده برفعاندر قوپدی ، درحال خواجه‌لری ، سحربازلری جمع اولدیلر . بونلر رمل آتوب کلین اوله‌رق هنددن کلهن کلنك ارکك اولدیغنی وسلطان خانمك انکله برابر قاچدیغنی کشف ایدوب شهزاده‌یه سویلدیلر. شهزاده پرغضب بوکا تدبیر ایستدی . درحال سحربازلر برآت سحرلیوب یوله چیقاردیلر . حیوان درت نعله کلوب برقاچ ساعتده جفا ایله صفایه یتشدی . تام بو آرالق معهود درویش ظهور ایدوب جفایه :

— اوغلم جفا ! یردن برآوچ طوپراق آل کلهن حیوانه آت وقورقه سلامت سزکدر .

ديوب غائب اولدى .

جفا همان برآوج طوپراق آلوب كلن سحرلى آتك اوزرينه فيرلاتدى . آت مسكين بر حال آلوب يرندن قلدامادى اولدى . بونك اوزرينه سحربازلر بودفعه سحرلى بر كيك كوندردىلر . بوده يتشنجه جفا اكا دخى برآوج طوپراق آتوب اوده مسكين اولوب قالدى . نهايت آغزندن بورنندن آتشلر پوسكورمكده اولان بر اژدرها كوندردىلر . اكا دخى برآوج طوپراق آتيلنجه اوده هلاك اولدى . نهايت بابالىلر عاجز قالدى . صفا ايله جفا دخى كلبنلرى آلوب طوغرى سرايلرينه كلديلر ، شاهه اوغلنك كلديكى مژده‌سى ويرلدى . طوپلر آتيلوب ، شنلكلر ياپلدى .

شهزاده وجفا حضوره چيقوب انك اوپديلر . بوآرالق صفا جفايى قصقاندى . پدرينه بونك هلاكنى استدعا ايتدى . شاه دخى بوينك اورولمسنى جلاده امر ايلدى . جلاد جفايى طاغه كتوردى . بوينى اوره‌جكى زمان يوزينه باقدى .

— بن بويله بر يكيده قيام . ديوب جفايه :

— هايدى اوغلم ! سن كيت ، سنى آللهه امانت ايدرم . صاقين شهره كيرمه .

ديه تنبيه ايدوب براقدى . جفا اوراده بر طاش اويوق يولوب كيزلندى وساعتده بر :

— صفا ! صفا ! بن سكا نه ياپدم ؟

بر كلمله شهزاده‌يه وقعه‌دن بر كون كچنجه نادم اولدى . جفايى آرامغه باشلادى وكندى كندينه :

— ايواه جفايه نه اولدى!

ديه‌رك بر دقيقه راحت ايده‌مزاولدى . طاغلره چيقدى . بر كون اوزاقدن قولاغنه غايت خفيف بر سس :

— صفا ! صفا ! بن سكا نه ياپدم ؟

صفا همان سسك كلديكى طرفه كيتدى جفايى طاشلر اره‌سنده آج بيعلاج ، صارارمش ، ضعيفلمش بر حالده بولنجه اللهه شكرلر ايدوب برابر آله‌رق سرايه كلديلر شاه كيفيتدن خبردار اولنجه ممنون اولدى .

هند شاهنك قيزينى صفايه ، بابل‌شاهنك قيزينى دخى جفايه نكاح ايدوب قرق كون قرق كيجه دوكون دونك ياپديروب قرق برنجى كونى بونلرى كردكه صوقديلر . مرادلرينه نائل اولديلر .

ختام

کتبخانه‌مزده بولنان اثرلردن بعضیلری

پاره غروش	
۳	عاشق غریب
۵	سیف‌الملوك
۳	خورشید ایله ماه مهری
۳	رازنهان ایله ماه فیروز سلطان
۳	کل ایله ستمکار
۲	طیارزاده بیث بر دیرك بطاقخانه‌سی
۲۰ ۱	حلواجی کوزه‌لی
۱۰ ۱	قهوه‌جی کوزه‌لی
۲۰ ۱	مرادینه نائل اولان دلبر
۲۰ ۱	مرادینه نائل اولمیان دلبر
۲۰ ۲	حمام وملاحت
۳	کوزلرده‌کی اسرار کوز حفظ‌الصحه‌سی
۲۰ ۲	سیلان ابیض
۲	ارکنلك
۶	استمناء بالید
۳	عائله اجزاخانه‌سی
۲۰ ۲	اویوز خسته‌لغی
۲۰ ۲	تیفوس
۲۰ ۳	قیصر قادینلر
۵	قزمی اوغلانمی

خرسز ایله یان کسیجی

قره بیلان ، یاخود سحرلی کنج

راویان اخبار ونافلان آثار ومحدثان روزکار شویله روایت وبو وجهله حکایت ایدرلرکه زمان‌اوائلده چین ممالکنده برقرال‌واردی: مملکتی واسع وتبعه‌سی کثیر، ثروت سامانی عظیم اولان‌بوقرالك یکانه دردی دار دنیاده بر اولادی بولنمامش ایدی : هر وقت بونك ایچون دوشونور ، آه وزاری ایلردی .

کونلردن برکون وزیرینه بنه بو کیفیتی آچوب :

— دولت وسلطنتم یرنده ، شوکت وسامانم حددن افزون اولمغله برابر قلبم هیچ راحت وحضوردن محرومدر.معلومدرکه دار دنیاده بر اولادم یوقدر . اجل کاوب بودنیادن کیتدیکم زمان بو سلطنت ودولتی بیانجی اللرده براقمغه مجبور اولهجغم .

دیه‌رك درین درین آه واه چکدی .

وزیر قرالك یوحالی کوروب متأثر اولدیغندن جواباً دیدیکه:

— ای ولی‌نعمتم بونك ایچون بوقدر مکدر اولمقده معنا بوقدر. الله عمریکزی فزون وایام حیاتیه‌کزی مزدادبیورسون. دهاجوق زمان یشار و اجرای حکومت ایدرسکز . اولاد بحثنه کلنجه امر ایدر ایسه‌کز یارین برابرجه تبدیل قیافت اوله‌رق چیقار ، مملکتك اك بیوك پوتخانه‌لرینه کیده‌رك راهبلره مراجعت ایلر و بر چاره آرارز .

قرال وزیرك بو سوزلرینی موافق بولەرق ایرتسی کون تبدیل قیافه سیاحته چیقدیلر .

بر قاچ کون کیتدکدن صکره غایت یوکسك و تنها بر طاغك تپەسنه واصل اولدیلر . اوراده بر مغاره اولوب او مغاره منزوی و ترك دنیا بر برهمن واردی . قرال ایله ایچری کیروب سکسان یاشنده و بیاض صاقالی ایله صاچلری قارمه قاریشیق بر حالده تا طوپوقلرینه قدر اوزانمش اولان راهبك الینی اوپوب قارشوسنده طوردیلر .

راهب کولرینی قالدیروب بونلره باقەرق دیدیکه :

— صفا کلدیکز . قرال و وزیری .

منزوینك بو سوزی قرال و وزیرینك حیرتی موجب اولدی قرال دیدیکه :

— ای پیر روشن ضمیر، معبودلرك سکا هردم معاونتی اکیك اولمسون . بنم قرال اولدیغمی نەدن بیلدك ؟

— آلتمش سنەدر بوراده منزوی اولوب بتون ارواح ایله مناسبت پیدا ایتمش و دنیا نك هر درلو وارندن و یوغندن صرف نظر اختیار عزلت ایتمش اولان بر آدمك بو قدر بر شیئ کشف ایتمسی نەدن تعجبه لایق اولسون ؟ اکر سنك قرال و رفیقنك وزیر اولدیغنی بیلمیه جك اولور ایسەم دردیکه نصل چاره بولورم ؟ ای قرال سن دار دنیاده بر اولاده مالك اولمدینك جهتله آنك ایچون علاج آرامغه چیقدك بورایه کلدیککزه چوق اصابت ایتدیکزه زیرا بو مرضك دواسی بنم المدەدر .

قرال پیر منزوینك بو درجه کشف سرائر قوتنه مالك اولدیغنی کورەرك بتون بتون دوچار حیرت اولدی . بو اختیارك همتیله دردینه دوا بولەجکنه قناعت حاصل ایدەرك رجا و نیازده بولندی .

منزوی الینی قویلته صوقوب بر الما چیقارارق قرالە ویردی و :

— بولنانك یاریسنی سن ویاریسنی قرالیچه یسون . جناب حق سنزه براولاد ویرر . آنجق آنك طوغدیغی زمان کورەجکلر عجایب احوالدن اولوب قورقیکز . بن حیاتده بولنور ایسەم بکا خبر ویریکز دیدی .

قرال وزیریله بر ابر عودت ایدەرك سرایه واصل اولدقده المانك یاریسنی زوجەسنه ویردی ویاریسنی کندوسی اکل ایتدی .

طقوز آی اون کون امرورنده قرالیچەنك وضع حمل آغریلری ظهور ایتمکله مملکتك اك مقتدر ابەلرندن برینی جلب ایتدیلر .

ابەقادین چوجغی آلق ایله مشغول اولدیغی صرەده قرالیچەنك قارنندن بر قره یلان باشی اوزادوب منزویەنی صوقەرق درحال هلاك ایلدیکندن دیکر بر آبه جلب ایتدیلر . بوده اولکی قادینك عائلەسنه اوغرادی الحاصل مملکتده موجود ابەلرك بر چوغی هلاك اولدیغی حالده قرالیچەیی وضع حمل ایتدیره مدیلر .

نهایت مملکتك اك اوزاق بر محله سنده اقامت ایدن بر ابەیی کتیرمك اوزره کیتدیلر . ابه قادینك بر اوکی قزی وار ایدیکه آنی هیچ سومز و هلاکنی آرزو ایدردی . بو وسیله ایله آنك قورتلمی قورارق :

— بنم برقزم واردرکه ابەلکده بندن بیك قات زیاده معلوماتی

واردر . آنی سزکله برابر کوندەیم دیمه‌ی اوزرینه قرالك آدملری قزی آیرق یولە روان اولمشلر ایسەده قز ابلك ایشنی کوره بیلمك ایچون اول امرده بعض حاضرلغه لزوم اولدیغنی درمیان ایلدره‌رك :

— سز کیدیکز ، بن یارم ساعته قدر کلیرم .

دیه‌رك آنلری صاومش و در حال اصل والده‌سنك مزاری یانه کیده‌رك دیرکه :

— آه والده‌جکم . بنی قرالك زوجه‌سی طوغورتمق اوزره کوتوریورلر . بن ایسه ابه‌لکدن اکلامام . همده قرالیچه بر قره بیلان طوغوریور و اوده ابه‌لری صوقوب اولدیریورمش . بن نه یاپەیم ؟ آمان امدادیمه سن یتش .

قزك بوصورتله استمدادی اوزرینه مزاردن کلان بر صدادیرکه :

— قورقمه قزم سرایه کیت لکن کیدرکن بیوکجه بر قوطی آل و آنك ایچنه بر کاسه سود قوی . قرالیچه‌نك یانه واردیغك زمان قوطویی آچوب حاضر ایت . طوفان بیلان سودك قوقوسیله اورایه کلیر . قوطویه کیرنجه همان قپاغی اورتوب قرالە کوتورتسلیم ایت بوبك اوزرینه قز بر قوطی تدارك ایتدی . قرالیچه‌نك یانه واردیغی زمان قره بیلان قزك اوزرینه صالدیردی . فقط قز قوطیی آچوب اوکنه اوزاتدیغندن دولایه دوشدی . قزهمان قپاغی اورتوب قرالك نزدینه کیده‌رك دیدیکه :

— ایشته افندم قرالیچه‌نك طوغوردیغی بیلان بو قوطوده‌در . آنی بو صورتله محافظه ایدرسکز . آرتق بنم ایشم ختام بولدی .

قرال زوجه‌سنك قورتلدیغنه ممنون اولەرق قیزه برچوق احسانده بولندی و مرفهاً خانه‌سنه کوندردی .

قوطوده‌کی بیلانی اویله‌جه محافظه ایتمك ، آنك خدمتنه باقق اوزره خدمتجیلر تعیین ایلدی . قوطونك قپاغندن اوفاق بر دلیك یاپدیلر و اورادن هرکون سود قویارلر و بیلانی بسلرلر ایدی .

او صره‌ده قرالك خاطرینه طاغده‌کی منزوی اختیارك سوزلری کلدی . همان وزیرینی اورایه کوندری ایسه‌ده اختیار برآز اول وفات ایتمش اولدیغندن بوندن‌ده بر ثمره حاصل اولمدی .

بو حاله بو ایکی سنه کچدی . بیلان قوطوده بیوبوب و انسان کبی لاقردی سویلمکه باشلایوردی . نهایت بر کون خدمتکارلری سود ویرير ایکن دیدیکه :

— بابامه سویلیکز . آرتق بنم اوقومق زمانم کلدی ، بکا خواجه بولسون و اوقوتسون .

خدمتکارلر کلوب قرالە خبر ویردیلر . قرال در حال امر ایده‌رك بر معلم بولدیلر . فقط قوطیی آچوب‌ده درسه باشلایه‌جنی صره‌ده بیلان معلمی صوقوب هلاك ایلدی . آندن صکره‌ده بر قاچ خواجه آخرته کیتدی . نهایت :

— بونی آنجق طوغوردان ابه قیزی اوقودور . دیه‌رك اکا خبر کوندروب چاغیردیلر . قیز ینه والده‌سنك مزاری باشنه واروب دعا ایتدی . مزاردن بر صدا :

— قورقمه قیزم کیت . کیدر ایکن کل آغاجندن بر قاچ دکنك کس . بیلان سکا هجوم ایدر ایسه او دکنکلردن بریله اور . سکا ضرری اولماز و او قدر .

دیمکله قیز کل دکنکلرنی آلوب شرایه کیتدی منزاردن چیقان صدالك دیدیکی پایه‌رق بیلانی اوقومغه موفق اولدیغندن قرال بوکره قیزه دها چوق اکرامده بولندی .

بیلان اون التی اون یدی یاشلرینه کلدیکی زمان پدرینه خبر کوندروب اولمك ایسته‌دیکنی سویلدی . قرال :

— یك اعلا ، بر قیز بولوب نکاح اولنسون .

دیه امر ایلدیکندن کوزل و تازه بر قیز بولندی. فقط بیلان زفاف کیجه‌سی قیزی صوقه‌رق اولدیردیکی جهتله نه پایه‌جقلرینی شاشیردیلر . بنه پری :

— بوکا آنی طوغوردان و اوقودان قیزی آلیویرملم . او هر حالده بر چاره‌سنی بولور .

دیه رأی ویرمکله همان قیزه خبر کوندردیلر .

قیز بونی طویجه‌ینه قورقدی ومتأثر اوله‌رق طوغری والده‌سنك منزلی یانه کیده‌رك یالوارمغه باشلادی . بر دفعه‌ده منزاردن بر صدا کله‌رك :

— قورقه‌نیزم کیت . یالکز کیدر ایکن برقاچ دانه کرپی‌دریسی آله‌رق بونی قوللربکه وکوکسکه تویی :

بیلان سنی صوقق ایسته‌دیکی زمان کرپی‌لك دیکنلری آغزینه باتار . او زمان سکا :

— قیز اوستنی صویون :

دیر او وقت سن ده :

— اول سز صویوکگنز صکره بن صویونودم سویله . بیلان صویونمغه باشلار واوزرندکی دوی‌یی جیقاریر : سن چابوق طاورانه‌رق او دوی‌یی منقاله آت ویاق . آرتق سکا پرفنالق اولماز.

والده‌سنك بوتوصیه‌یی اوزرینه کان قزك بیلانله نکاحی اجرا قلندی . زفافدن بر از اول قیز بر منقال آتش آلوب اوطه‌نك بر طرفنه قویدی وقوطویی آچوب بیلانی طیشاری چیقاردی . بیلان درحال اوزرینه آتیله‌رق آنی کوکسندن صوقق ایسته‌دی ایسه‌ده کرپی دریسنك دیکنلری آغزینه باتدیغندن کیری چکلدی و :

قیز بوشیلری چیقار ، اوستکی صویون دینجه قیز جواباً :

— اول سز صویوکگنز، صکره بن صویونودم .

دیدی . بیلان دریسندن چیقارق آیك اون دردی کبی برکنج میدانه کلدی . قیز کمال سرعتله دوی‌یی قاورایه‌رق حاضرلادیغی منقاله آتوب یاقدی وقرال زاده‌یی بردها بیلان اولمقدن قورتاردی.

درحال بووقعه قرال وقرالیچه‌یه اخبار اولندیغندن آنلرله‌برتون سرای ارکانی کلوب قرال زاده‌یی کوردیلر ، حسن وآننه حیران اوله‌رق آنك منزوی برهمن طرفندن سحرلنمش ونهایت بو قیزك ترتیبی سایه‌سنده قورتلش اولدیغنی اکلادیلر .

قرال فوق‌العاده ممنون ومحظوظ اوله‌رق یکیدن مکمل بردوکون اجراسنی امر ایلدی. بیوك بیوك تدارکات کوریله‌رك قرق کون‌قرق کیجه دوکون درنك یابدی . بتون مملکتك بیوکی کوچوکی یمك دعوت اولنه‌رق زنکین ، فقیر جمله خلق اطعام واکرام اولندی .

قرق برنجی کونی زفاف ترتیب ایدیلەرك قرال زاده ایله أبه قیزك ازدواج مسئلەسی نهایت بولدی .

برسنه صکره قیز نورطوپی کبی بر اوغلان طوغورەرق اختیار قرالی اولاده وهمده بر طورونه مالك ایتدیکنك مکافاتی اولەرق قرال حال حیاتنده تحت وتاجنی اوغلنه ترك ایدەرك کوشه انزوایه چکلدی وآخر عمرینه قدر مسعودانه یشادی .

قره بیلان ، اوسحرك تأثیرندن قورتیلوب کنج وکوزل بر دلیقانلی اولدقدن بشقەعقل وذکاده‌یك مکمل اولدیغی جهتله اموردولتی باباسندن‌دها کوزل اداره ایدیور وهرکسك موجب ممنونیتی اولیوردی.

بوصورتله آلتمش سنه یاشایوب عالمده کامیاب وکامران اولدیلر.

ختام

ملی مصالحدن

ایکجی بابا ایله ، اوچ قیز

زمان سابقده جریان ایدن بر قعه عاشقانه

ناشری
اعتماد کتبخانه‌سی

درسعادت «قدره» مطبعه‌سی
١٣٢٦

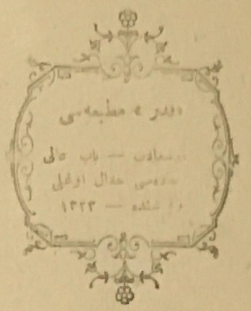

ایکجی بابا ایله اوچ قیز

راویان اخبار و ناقلان آثار شویله روایت ایدرلر که زمان قدیمده برخانه‌ده اوچ قز قرنداش ساکن اولورلردی. بونلر، خانه‌نك ایشلری ایله، بز دوقومق، ایپلك اکیرمك ایله مشغول اولورکن بر کون سوقاقده آرقه‌سنده بر زنبیل طولوسی ایك اوایینی حالده بر اختیار یاغیرارق کچدی.

— ایك وار، یاموق اورمك ایچون ایکلر.

قزلر بو صاچیجی‌یی چاغیردیلر، ایکلری تورمك اینسه‌دیلر. یونك اوزرینه اختیار زنبیلده اولان ایکلری یره قویدی.

قزلر باقوب هیچ برینی بکنمه‌دکلرندن:

— بابا بونلر ایشه یارامازلر، دها ایوسی یوقمی؟

دیه صوردیلر. ایکجی:

— خانم قزلرم واردر، فقط بزم اوده‌در بورایه هپسنی کتیرمك کوچ اولور. هایدی کیده‌لم کوروز ایولرینی سچر وآلیرسکز.

جوابنی ویردی.

قزلرده.

— پك كزل اولور

ديه‌رك اوچ قزك بيوكي ايكجي بابا ايله يوله روان اولدى.
ايچه كتدكدن صكره برطاغه كلديلر واوراده برمغاره يه كيردىلر.
قز ايكى طرفنه نظر ايتدكده برچوق آدم لشلرينك كسلمش
وپارچه‌لنمش اولديغى حالده آصيلى اولديغنى كوردى . بونى
كورونجه ابواه‌ديوب عقلى پريشان اولدى ايسه‌ده ايش ايشدن
كچمش اولديغندن ايكجي بابا ايله مغاره‌ده بر اوطه‌يه كيردىلر.
ايكجي اوراده قزه ديدىكه :

— هايدى شوامبلى آتلردن برپارچه كس وپيشيرده بيه‌لم.

— بن انسان آتى يمم .

— اوحالده سكا پارمغى كسوب ويريم آتى يرميسك ؟

— اكر كسوب ويريرايسه‌ك يمده يرم .

اختيارك پارمغى كسوب ويره‌جكنه احتمال ويرمديكى
جهتله قز بو جوابى ويرمشدى. بونك اوزرينه
اختيار هان بر پارمغى كسوب قزك اوكنه قويدى . قز
پارمغى آلوب بر كى پاپه‌رق پنجره‌دن بغچه‌يه آتدى . بونك
اوزرينه اختيار صوردى :

— قز پارمغى بيدكمى ؟

— اوت بيدم .

— اكر يمامش ايسه‌ك سنى اولديريرم وجودينى شوچنكله
آصارم. بوكا راضى ميسك؟

— اوت راضى يم .

— پارمق سويله نره‌سين ؟

— بغچه‌ده چوپلر ايچنده‌يم .

پارماغنك بويله جواب ويرمسى اوزرينه ايكجى بابا قالقوب
قزى كسدى وايكى پارچه ايدوب ديواره آصدى .

فرداسى كونى اختيار قالقوب شهره كلدى و بنه اوخانه‌يه
كيتدى . ٥ودەكى ايكى قز :

— ايكجى بابا قرداشمز نره‌ده ؟

— بز برابر كيديور ايدك يولده شاهنك اوغلى كوره‌رك
پك بكندى وآلدى ، شمدى اواحتى برلدى. هايدى سزى ده
كوتوروب برر زنكين قوجه‌يه ويره‌يم. راحت ايدوب بكا دعا
ايدرسكز .

اورنانجه قز راضى اولوب ، اختيارله برابر حزيمت ايتدى.
يولنرده بنه اوطاغه واردىلر ، مغاره‌يه كيردىلر . قز مغاره‌نك
ديوارلرنده انسان لشلرى آصيلى اولديغنى ، قز قارداشنك دخى
ايكى پارچه اوله‌رق اوراده معلق بولنديغنى كوره‌رك بيوك
بر قورقو و انديشه‌يه دوشدى ايسه‌ده قورتلمنك چاره‌سى
اولمديغندن نتيجه‌يه انتظار ايتدى .

اوطه‌يه كيردىلر . اختيار :

— هايدى قز ، شو قارداشنك جسدندن براز كس‌ده
بيشير طعام ايده‌لم .

— پکی افندم

کنج تز بر آزات کسوب پیشیردی واختیارك اوکنه قویدی .

ایکنجی :

— کل سن ده بنم ایله برابر یه

— بن انسان آنی یمکه آلیشمدم .

— اویله ایسه بشقه بیه جك یوق . پارمغمی کسوب ویره یم ده آنی یه .

اوده قوداشی کی بوکا احتمال ویرمدیکندن:

— پکی افندم

اختیار پارمغی کسه رك قزك اوکنه قویدی . قز بونی بر تقریب سفره نك آلتنه براقدی. اختیار صوردی :

— نصل بیدکمی ؟

— بیدم .

اکر بیمدك ایسه سنی ده کسه جکم . راضی میسك ؟

— اوت راضی یم .

— اختیار باغیرارق :

— ای پارمق تردهسك ؟

— سفره نك التنده یم .

بونك اوزرینه اختیار قالقوب قزی یقه لایه رق ایکی پاره ایتدی ودیواره آصدی . ایرتسی کون ینه مذکور خانه یه کیتدی . کوچوك قیز :

— اورتانجه قارداشم ده نه اولدی ؟

دیه صورنجه اختیار دیدیکه :

— آنی ده بر زنکین تجارك اوغلنه ویردم ، اوده پك راحتدر . کل سنی ده کوتوره یم ، بر جفتلك صاحبی واردر آنك پك کوزل بر یکیت اوغلی وار آ کا ویره یم .

قز راضی اولدی و بر صاری کدیسی واردی ، آنی پك سوه ردی حیوانی قوجاغنه آلوب اختیارله برابر یوله روان اولدیلر .

ینه مذکور مغاره یه کله رك ایچری کیردکلرنده قز آصیلی لشلر آره سنده ایکی قارداشنك وجودلرینی کورونجه آغلامغه باشلادی و کندی کندینه :

— طوراینانمز حریف بن سنك حقکدن کلیرم .

دیه رك اوطه یه کیردی . اوراده اختیار :

— هایدی شمدی قارداشکدن براز أت کسه ده پیشیروب یه یم .

دینجه قز قالقوب دیواردن براز آدم أتی کسه رك اوجاقده کباب ایتدی . بونی اختیارك اوکنه قویدی . ایکنجی :

— کل برابر یه یم

— بن آدم أتی یه م .

— یا نه یرسین ؟ پارمغمی ویرسه م یرمیسك ؟

— آنی ویریر ایسه ك یرم .

— اویله ایسه آل

دیوب پارمغی کسه‌رك قزه ویردی . قز پارمغی برتقریب ایله سفره‌نك آلتنده‌کی کدی‌یه یدیردی .

اختیار اولکی قزلره صوردیغی کبی :

— قز پارمغی بیدکمی ؟

دیه صوردقده اوده :

— اوت بیدم

جوابنی ویردی اختیار :

— یالان سویله ، اگر بیدك ایسه سنی اولدیره‌جکم ، بوکا راضی‌میسك ؟

دیدی . قز دخی کمال جسارتله :

— راضی‌یم ، پارمغی بیدم، یلان سویله‌یورم .

جوابنی ویردی . اختیار باغیرارق :

— پارمق نرده‌سین ؟

— صیجاجق بر قارنده‌یم .

بو جوابی آلنجه اختیار ممنون اولهرق :

— آفرین قزم بوندن صکره سن بنم اولادمسك.

دیدی.

برقاچ کون بومنوال اوزره کچدکدنصکره قزاختیاری انسان أتی یمکدن واز کچیره‌رك قویون وقوزی أتی کتیروب برابرجه اکل ایدرلردی .

کونلردن برکون اختیار دیدیکه :

— قزم سنك بوراده یالکز جانك صیقیلور، کزه‌جك یرك یوق . آل شو آباختارلری . قرق اوطه‌یی آچ وکز ، ایچلرنده‌کی شیلری تماشا ایت. آنجق قرق برنجی اوطه‌یی صاقین آچه .

ایرتسی کون اختیار طیشاری چیقنجه قز اوطه‌لری آچمغه باشلادی . جمله‌سنده آلتون ، کموش ، الماس ، اینجو ویاقوت کبی شیلر طولو ایدی . نهایت قرق برنجی اوطه‌نك اوکنه دکلوب آنی‌ده آچدی . ایچری کیرنجه دوچار حیرت اولدی. اوطه‌نك اورته‌سنده صاچندن طوانه آصیلی غایت کوزل ، آیك اون دردی کبی پرپکیت کوردی . قز بونی کورونجه عقلی باشندن کیدوب براز حیران قالدقدن صکره صوردی :

— سن کیمسك ؟ انسانمیسك ، جنمیسك ؟

— نه جنم نه‌ده شیطان ، بنی آدم .

— اویله ایسه سنی بورایه کیم آصدی .

— بورانك صاحبی اولان اختیار جادو آصدی . یا سن بوراده نه کزیورسك ؟

قز قارداشلرینك وکندینك باشنه کلان احوالی برر حکایه ونقل ایدوب بتیردکدن صکره :

— ای کوزل دلیقانلی : بوجادویی اولدیروب أللدن قورتلق چاره‌سی وارمیدر؟

دیه صوردی .

— اوت سلطانم چارمسی واردو . جادو کلدیکی زمان اکا دیرسك که باباسنك باشکده کهله دار ، کل باقوب تمیزلیه‌یم . بر ترتیب ایله صاچندن بر مقدار کسرسین . او درحال درین بر اویقویه طالار وقرق کون اویامماز . زده اوزمان بوردن برابرجه کیدر و بربریمزك اولورز .

قز بونك اوزرینه اوطه‌یی کیرله‌یوب یرینه عودت ایلدی . اقشام اوزری اختیار کلدیکی زمان قز ویردکلری قرار وجهله دیدیکه :

— باباجغم بوکون اوطه‌لری کنزوب طولاشدم ، کوکلم براز آچیلدی . فقط غالبا سنك باشکده کهله‌دار ، ویراقاشینیورسك . کل باشکه باقوب تمیزلیه‌یم .

— یك ای اولور قزم

اختیار باشنی قرك دیزی اوزرینه قویه‌رق یاتدی . قز برتقریب مقاصله براز صاچ کسنجه جادی درین بر اویقویه طالمقله باشنی یره قویه‌رق قالقدی وطوغریجه کنجك آصیلی اولدیغی اوطه‌یه کیده‌رك طاوانلدن جوزدکدن صکره :

— دیدیکك کبی یاپدم . شمدی جادی اویقوده‌در . آرتق بوراده طورمق اولماز . شمدیدن سکره سن بنم وبن سنکم ، هایدی کیدهلم .

کنج ایله قز مغاره‌ده بوکده خفیف بهاده اغیر اولان

آشیادن بر چوق مقدارینی آلوب یوله روان وبر قاچ کون یولدن سکره شهره کله‌رك فزلق خانه‌سنه واصل اولدیلر ومحبته باشلادیلر .

آنلر بوراده چه ذوق‌و صفا ایله وقت کچیرمکده اولسونلر جادو قرق کون اویودقدن سکره قرق پرنجی کونی اویاندی . اطرافنه باقوب قزی اوراده کورمینجه شهه‌یه‌دوشه‌رك دلیقانلینك اصیلی اولدیغی اوطه‌یه چیقدیغی کاوده اوراده دکلدی . بونی کوزونجه بر حدت کسیله‌رك :

— وای ایمانسز کاخانی ، قزی آلوب قاچدی . بن بونك چاره‌سنی بولودم .

دیه‌رك برساعت ایچنده سحر قوتیله شهره کلدی وبرفقیر دیلنجی قیافتنه کیروب قپوسنه واردی ورجا ایده‌رك :

— آمان قزم بن فقیرم ، غریبم ، یرم یوق ، قارنم آچ .

اه عشقنه اولسون بوکیجه‌لك بنی ایچری آل سوقاقده قالمیه‌یم .

قز بونی جداً برفقیر ویبانجی ظن ایده‌رك ایچری آلدی . دلیقانلی بعض شیلر مبایعه ایتمك اوزره طیشاری چیقمش ایدی . برساعت سکره خانه‌یه عودتنده فقیری کورونجه جادی اولدیغنی بیلدی وکندی کندینه ایواه ، دیدی . فقط بونی قزه سزدیرمیوب اوطه‌سنه کیردی .

بو خائن جادینك آلتدن نصل قورتلق ممکن اولدیغنی دوشونمکه باشلادی . قزی خانه‌لرینه قبول ایلدیکی فقیرك

اولدیغندن خبری یوقدی کندی ایشیله مشغول اولیوردی. وکیجه یانلرینه کلهجك تهلکه‌لی خاطرینه بیله کتیرمیوردی.

اقشام اولوب اذان اوقوندقدن صکره قزك حاضرلایوب کتیردیکی سفره‌یه فقیری‌ده دعوت ایله طعام ایتدیلر. برازده اوته‌دن بریدن‌قونوشه‌رق یاتمق زمانی‌کلدیکی وقت فقیره برخل کوستره‌رك کندیلری‌ده اوطه‌لریه چکدیلر.

قز هرشیدن یخبر اولدیغی جهتله اوقویه طالدی ایسه‌ده دلیقانلی دوشونه‌رك وتفکر دریاسنه طالوب بوجادی‌نك شرندن قورتلق ایچون چاره بولمغه چالیشه‌رق کوزینه اویقو کیرمدی.

کیجه یاریسندن برازصکره جادی قالقوب سحر قوتیله محله‌ده‌کی بتون ٹولره کیده‌رك اویومقده اولان انسانلر اوزرینه اولو طوپراغی دنیلان سحرلی طوزدن دوکدی وجمله‌سنی درین بر اویقویه طالدیره‌رق تکرار خانه‌یه کلدی. دلیقانلی ایله قزك یاتدیغی اوطه‌یه کیره‌رك کنجك‌باشی اوجنه بر سحرلی شیشه قوینجه اوده اولو کبی اویقویه واردی. بونك اوزرینه جادی قزی صاجلرندن طوتوب قالدیرارق بر طیاق آتدیکه قزك فریادی آسمانه یتشدی. او صره‌ده جادینك النده‌ن قوتیله‌رق قاچمغه باشلادی.

اوطه‌نك ایچنده قاچه‌جق یر اولدیغی جهتله درین اویقوده بولنان دلیقانلینك اطرافنده طولاشه‌رق قوشیور وجادی‌ده آنی طوتمق ایچون آرقه‌سندن تعقیب ایدییوردی. بوصورتله

قزك قوشمقدن تاب توانی کسیله‌رك آرتق یره دوشوب بایلمق درجه‌لرینه کلمشدی.

قیز هم قوشیور وهم آغلایه‌رق جناب حقدن استمداد ایدییوردی. بونك اوقدر صاف بر قلب ایله وصوك درجه درون قلبدن چیقسان دعاسی نزد یاریده قرین قبول اولوب حکمت زمانی کوروندی.

اوصره‌ده اوطه‌نك دیواری مدهش برکورلدی ایله صارصیله‌رق وایکی طرفه آچیله‌رق آراسندن نورانی، قیر صقاللی بر باش کوروندی وباغیردی:

— قزم نه دوردیورسك؟ کنجك باشی اوجنده بر شیشه وار، آنی اوروب قیر. درحال زوجك قالقار وسنی قورتاریر.

قز بو صدا ومشاهده‌دن قوت بوله‌رق قوشدی و ایاغیله شیشه‌یه اه‌رارق قیردی. همان اویقودن سحرقوتیله اولو کبی یاتمقده اولان دلیقانلی اویانوب قالقدی وقزك هرطرفی چوروك ایچنده قوشمقده وجادینك‌ده آنی قوغالادیغنی کورمدك:

— سنی یزید جادی سنی! شمدی سنك جزاکی ویریرم.

دیه‌رك اوزرینه آتیلدی. جادی کندینی طوپلایجه‌یه قدر آنی یوغازندن یقالایه‌رق یره اوردی وکوکسی اوزرینه اوتوره‌رق قزك کتیردیکی بر قازیق ایله کوبکندن یره چاقدی و بر حصیر

پارچه‌سی کتوروب یانینه قویه‌رق یاقدی وبو صورتله جادی‌یی آتشه ویره‌رك جهانی آنك شرندن وبلاسندن قورتاردی.

صباح اولدیغی زمان اوطه‌ده جادینك یاندیغی محلده بر آووج کول بولدیلر. دلیقانلی بو کولی آلوب کیده‌رك بر دره‌یه آتدی. بعده خانه‌یه عودتله قیزك او کیجه بیدیکی طیاقدن بتون وجودنده حاصل اولان یاره‌لری تداوی ایچون مرهم یاپه‌رق باشدن آیاغه قدر سوردی.

قیز، بر قاچ کون صکره راحتسزلکدن قورتیله‌رق کوش کبی پاك وصاف اولدقده کنج حاکمه مراجعتله کیفیتی آکا برتفصیل آکلاتدی واللهك امری وپیغمبرك قوللهٔ علمدارینك اجراسنی طلب ایلدی.

قیزك‌ده بو طلبه موافقت ایلدیکی جهتله حاکم بونلرك نکاحنی قیوب خیر دعا ایله خانه‌لرینه یولادی. دلیقانلی ایله قیز بو جادینك آلتدن صاغ وسالم قورتلدقلرینك شکر اولمق اوزره بر ضیافت ترتیب ایده‌رك محله‌نك تکمیل فقیرلرینی، وطول قادینلرینی دعوت ایله جمله‌سنی اطعام واعزاز ایلدکدن صوکره حجرهٔ زفافه کیره‌رك بر مراد اولدیلر.

ایرتسی کون کنج، جادینك مغاره‌سندن کتیردکلری مجوهرات والماسلری چارشوده صاتوب پاره ایتدی. بونلرله بر دکان آچوب اجرای تجارته باشلایه‌رق آز زمان ایچنده مساعدهٔ طالع ایله بویوك ومعتبر بر تجار اولدی. او صره‌ده قیز دخی نور طوپی کبی بری ارکك، بری قیز ایکی اولاد دنیایه کتیره‌رك نهایت عمرلرینه قدرکال عافیت وراحتله امرار حیات ایلدیلر.

ختام

اغلایان نار ، کولن آیوا حکایه‌سی

راویان اخیار ، ناقلان آثار شویله روایت ایدرلرکی : زمان اوائلده بر شاهك طقوز قیز اولادی اولوب بر ارکك اولادی اوله‌مامش ایدی . بوندن چوق مکدر ایدی . زوجه‌سی خانم سلطان تکرار حامله قالنجه شاه بوکا :

— خانم سلطان بیلورسن که بن وفات ایدر ایسه‌م بکا خلف اوله‌جق ، تخته وارث اوله‌جق بر ارکك اولادم یوقدر . بو دفعه‌ده ینه قیز طوغورورسه‌جق اولور ایسه‌ك شبهه ایتمه‌که سنی هلاك ایدرم .

دیدی . نه فائده ، وقت وساعتی کلنجه خانم سلطان تکرار بر قیز طوغوردی . شاهك غضبندن نه بیلجغنی بیله‌میوب ابه‌یه یالواروب ، بر چوق آلتونلر ویردی . نهایت ابه بر حیله ترتیب ایدوب طوغان چوجغك ارکك اولدیغنی شاهه تبشیر ایتدی . و ایناندیردی . بو صورتله چوجق بیویوب سنت زمانی کلنجه خانم سلطان تلاشه باشلادی . اوطه‌سنه چکیلوب اغلامغه قویلدی . چوجق والده‌سنك اغلامقده اولدیغنی کورنجه متأثر اوله‌رق :

— امان والده ! نه اولدی که بویله قهرلنمش اغلایورسك ؟

دیدی والده‌سی :

— آه قیزم. بن اغلامایمده گیملر اغلاسون: سن سیلمزسك. بن سنی طوغوردیغم زمان بابك شاهه سنك اوغلان اولدیغنی سویلش و ایناندیرمش ایدم الآنده سنی اوبله بیلیور . شمدی سنك سنت زمانك کلدی . سنك قیز اولدیغك اکلاشیله حق شاه بابك دخی بی هلاك ایده‌جکدر . ایشته قیزم بونك ایچون اغلابورم .

چوجق — والده سن هیچ تأسف ایتمه بن بابمك یانه کیدر رجا ایلر وسنتمی کله‌جك سنه‌یه تأخیر ایتدیررم .

دیه‌رك والده‌سنی تسلی ایتدی ، و صباح اولنجه طوغرو شاه پدرینك حضورینه کلوب الی اوپه‌رك اغلامغه باشلادی. شاه:

— اوغلم نیچون اغلایورسك . بر کدرکمی وار؟

چوجق — شاه بابا ایشتدم که بی سنت ایده‌جکلر . بن دها کوچکم رجا ایدرم بو سنه بی سنت ایتمه‌سونلر .

دیدی ، و ینه اغلامغه باشلادی . :

— بکی اوغلم بو سنه طورسون کله‌جك سنه اولسون .

دیدی . چوجق سوندی شاهك الی اوپه‌رك طوغرو والده‌سنه کلوب :

— والده‌جکم ؟ بن بابمك کوکلنی یاپدم ، سنتی کله‌جك سنه‌یه براقدی .

دیدی . بو خبر اوزرینه والده‌سی سوندی . چوجق قوجاغنه الوب اوپدی، و سودی. فقط کونلر چابوق کچدی. ایکنجی سنه کیردی .

خانم سلطانی یکیدن بر کدر آلدی ، اوطه‌سنه چکیلوب آغلامغه باشلادی ، قیز ینه کلدی والده‌سنه دردینی صوردی .

والده‌سی :

— آقیزم ایشته سنه کچدی. سنی سنت ایده‌جکلر. ایش میدانه چیقوب شاه بابمك بی هلاك ایده‌جك .

دیدی. قیز ینه منوال سابق اوزره والده‌سنی تسلی ایدوب پدرینه ینه اغلایوب یالواردی و سنتی بر سنه دها تأخره موفق اولدی . بو سنه‌ده بویله‌جه ضررسز کچیرلدی ایسه‌ده زمانلر چابوق کچر اوچنجی سنه دخی کلدی چاتدی . خانم سلطان اوطه‌سنه چکیلوب اغلامغه باشلادی . چوجق ایسه مکتبدن کلوب والده‌سنی بویله محزون . مأیوس اغلامقده کورونجه :

— والده‌جکم! رجا ایدرم اغلامه . البت ینه بر چاره‌سنه باقارز :

دیدی . والده‌سی ایسه :

قیزم نصل چاره‌سنه باقه‌جغز ، ایکی سنه‌در پدرینی اقناع ایده بیلدك فقط شمدی آرتق بیودك بوکا چاره اوله‌من هر حالده پدرك بی اولدیره‌جکدر .

دیدی . قیز ایسه :

— والده‌جکم ! سن صراق ایتمه . یارین پدرم بی سنت

ایتمکه چاغیرر ایسه ، یم ساعت کزمك ایچون مساعده ایستر و آلورم. اخرده کیدوب بر اعلا آت بولور بوملکتدن فرار ایدر کیدرم . ساقین سن بنم ایچون اغلامه ، بو جانم سنك اوغورنده فدا اولسون .

دیدی . والده‌سی دخی چوجغك بوراًیی قبول ایلدی. صباح اولنجه بیوك بر میدانه چادرلر قودولدی ، سنت دوکون یری حاضرلاندی . وزرا و اکابر مملکت دعوت ایدلدی ، برچوق خلق طوپلاندی . نهایت شاه شهزاده‌یی چاغیروب :

— اوغلم سن تمام اون ایکی یاشینه کیردك . ارتق یوق دیمیوب بو کون هر حالده سنت اوله جقسك .

دیدی . چوجق ،

— بابا بکا یاریم ساعت اولسون رخصت ویر شو میدانی آت ایله بر کزه‌یم سکره بنی سنت ایتسونلر .

رجاسنده بولندی . شاه دخی :

— پك کوزل اولور اوغلم .

دیدی . چوجق هان شاهك یانندن چیقوب طوغری خاص آخوره کیتدی . آخورده غایت کوزل قوزغونی سیاه برآت وارایدی یانه کیدوب اغلامغه باشلادی. آت دخی لسانه کلوب چوجغه :

— سلطانم نیچون بویله آجی آجی آغلایورسك ؟

دیدی . قیز حیوانك سوز سویلمسی اوزرینه شاشیردی

وحیوانه :

— آه بنم خاص آنجغم ! بن اغلامایمده کیملر اغلاسون. بابام بنی طوغدیغم کوندن بری ارکك ظن ایدر ایمش شمدی‌یه بنی‌سنت ایتدیرمك ایسته‌یور. طبیعی قیز اولدیغم میدانه چیقه‌جق، او آنده والده‌می وبلکه‌ده بنی قتل ایتدیره‌جك، بن بدرمدن یاریم ساعت مساعده آلدم . و بورایه کلدم که بر آته بینوب فرار ایده‌یم .

دیدی آت :

— سن هیچ مراق ایتمه سلطانم . الله‌ك عنایت وکرمیله بن‌سنی آلوب بشقه دیاره کتوررم. فقط سکا بر تنبیهم واردرکه اوزرینه بیندیکك وقت دیزکینمه وار قوتی ویره‌سك . همده پرشممدن محکم طوتوب کندینی محافظه ایده‌سك زیرا بن اسر روزکار کبی کیده‌جکم . ارقه‌مدن قورشون بیله آتسه‌لر ایریشدیره‌مزلر . ایشته بوکا کوره حرکت ایتمایسك هایدی اوزرینه بیك دیدی . قیز همان آتك اوزرینه آتلایوب میدان یرینه کلدی . بر باشدن بر باشه شویله بر طولاشوب عسکر وخلق شهزاده‌یی سیر ایتمکده‌لر ایکن آت بردنبره کمی آزویا الوب خلق ایله عسکرلرك آره‌سنده چیقوب اسریل کبی چوجغی آلوب کیتدی. اوراده بولنانلر کیفیتی همان شاهه خبر ویردیلر ودرحال اتك بشینه آدملر قوشدیردیلر . فقط آت نره‌ده ؟ تعقیب ایدنلر بولده ایزینه بیله تصادف ایده مدی جمله‌سی بوش

عودت ایلدیلر .

شاه ومملکت خلقی مکدر اولوب شهزاده‌نك یأسینی طوتدیلر. بر شمدی کلهلم شهزاده‌یه: حیوان بونی آلدینی کبی برکونده آلتی آیلق مملکته کوتوردی . وقیزه :

— سلطانم ارقه‌مدن آرتق این. ایشته‌سنی خلاص‌ایتدم. سن بورادن ایستدیکك یره کیت کندینی حفظ ایت .

قیز آتدن اینوب اغلایه‌رق :

— بنم سوکیلی وخامن آتم . اولماه صکره سن بنی بورادن کیده‌یم . باشمك چاره‌سنه باقه‌یم . فقط مشکلاته ، فلا کته اوغرار ایسه‌م نه چاره بوله‌یم ؟

دیدی . آت بوکا ؛

— سلطانم سکاوزرمدن اوچ قیل ویره‌یم‌بونلری یانده صاقلا . نه وقت باشك صیقیشور ، مشکلات ایچنده قالور ایسه‌ك بو قیللری بری برینه سورت او دقیقه بنی سنك امدادینه یتشورم .

دیدی. سلطان خانم آته تشکرلر ایتدی و حیواندن اوچ قیل آلوب قوینده صاقلادی و او آنده آت غائب اولدی .

قیز اورادن‌شهره داخل اولوب‌عظیم برسرای وسرایك‌اتصالنده بر مطبخ کوردی . وقت اقشام اولمش ایدی. همان البسه‌لرینی تبدیل ایدوب بو سرایك مطبخنه کیردی . آشجیلری تلاش ایچنده ، طعام احضار ایتمکده کوردی. بونلرك یانته واروب:

— اوسته‌لر بنی یانکزه چراق آلورمیسکز ؟

دیدی . بونلر قیزی تکدیر ایتدیلر و :

— یه چوجق کورمیورمیسك ؟ بزم باشمز تلاش ایچنده سنی شمدی کیم دوشونه بیلور ؟

فقط قیز یالواردی ، یاقاردی ، نهایت آشجیلرك کوکلنی آلوب کندینی بونلر چراق اوله‌رق قبول ایتدیرتدی ، و بر آشاغی بر یوقاری یاردم ایدرکن بونلرك برینه :

— اوسته بیچون بویله تلاش ایچنده بولنیورسکز .

دیدی . آشجی جواباً :

— آه اوغلم ! بو مملکته آلتی سنه‌ده بر کیجه دیو کلیر شاهك جکرینی‌چیقاروب بیر یارین‌کیجه دیوك‌کله‌جکی کیجه‌در. آنك ایچون تلاشده‌یز .

قیز بونی‌خبر آلنجه اویومدی . وهرکس اویودقدن‌صکره کزلیجه سرایك ایچنه کیروب هرطرفی کزمکه باشلادی . بر اوکوردی‌که ایچنده بر سلطان اوطورمش باشدن طیرناغه قدر سیاه البسه‌لر کیمش اورادن دیکر بر اوطه‌یه باقدی اورادهدخی بر سلطان وار ایدی‌که اوده سیاهلر ایچنده اوچنجی اوطه‌یه باقدی . اورادهدخی باشدن طیرناغنه قدرآل البسه‌لر کیمش بر سلطان کوردی ، اورادن شاهك اولدینی اوطه‌یه کلدی. شاهه ایسه روح قوقلاتمشلر برکوشه‌ده بیهوش یاتمقده ایدی . قیز همان قوبندن‌آتك ویردیکی قیللری چیقاروب بری

برینه جاقدی او آنده آت ظهور ایدوب قیزه :

— نه ایسترسك سلطانم .

دیدی . قیز :

— سندن شمدی بر قلیچ ایسترم که بر دیوه اوره‌جق اولور ایسهم او آنده اورته‌سندن ایکیه بیچسون .

آت — آل سلطانم سکا برقلیچ فقط بر اوردیغك یره بر دخی اورمه .

دیدی . و او آنده آت سره قدم باصدی . قیز قلیجی آلوب شاهك اوطه‌سنه کیردی ومناسب بر یرده کیزلنوب دیوه منتظر اولدی : تام کیجه‌نك یاریسنده بر کورلتی بر پاطردی پیدا اولدی . اورته‌لق زیغیری قرانلق اولدی . و کوت کوت دیه برصدا حاصل اولوب عظیم‌الجسه دیو اوطه‌نك اورته‌سنده کورلدی . قیز بونی کورنجه :

— یاالله !

دیوب الندهکی قلیجی دیویك باشنه ایندیردی و بو ضربه ایله باشنی تندن آیردی . دیوك باشی :

— ای یکیت هرکیم ایسه‌لر اولدیغی اثبات ایچون قلیجی بر دها حواله ایت .

فریادنده بولندی ایسه‌ده قیز آتك ویردیکی نصیحتی خاطرلایه‌رق دیوك فریادینه ، اعتبار ایتمه‌رك قلیجی بر دها اورمدی . دیوك ایسه او آنده جانی چیقوب جهنمه قدر

یوارلانوب کیتدی. قیز همان دیوك یانته یاقلاشه‌رق قولاقلرینی کسوب جیبنه قویدقدن صکره طوغری مطبخه ، آشجلرك یانته واردی. و اسکیسی کبی بر آشاغی بر یوقاری خدمته باشلادی.

صباح اولنجه شاه بایغاندن آیلدی اطرافنه باقنوب اولمش دیوی کورنجه اللهه حمد ایدوب کندی کندینه :

— عجبا بو دیوی کیم اولدیردی و بنی بونك وحشی دیشلری آره‌سنده هلاك اولمقدن کیم قورتاردی ؟

دیه‌رك دیشاری چیقدی. سرای خلقی شاهی صاغ کورنجه سوندیلر ، جمله‌سی تعجب ایچنده قالدیلر . ماشاء شاهمز حمد اولسون صاغدر . دیدیلر . شاه ایسه :

— دیوی بو کیجه اولدیرن کیمدر؟ سویلسون و نه‌ایستر ایسه کندیسنه ویره‌جکمی بیلسون .

دیدی. بونك اوزرینه هرکس : برر برر ایلرویه کلوب:

— شاهم بز اولدیردك .

دیدیلر. وشاهدن بوصورتله خیلی احسانلر ، بخشیشلر آلدیلر بو بخشیش و احسانلر آنجیلره قدر واردی. والحاصل سرایده هرکس آز چوق نائل لطف اولدی فقط آشجی چراغی اولان بزم سلطان‌خانم بوجماعته قاریشمامش ایدی. اوسته‌لری بوکا:

— اوغلان ! سن نصل چراقسك . هرکس شاهدن بونجه احسانلر آلیورلر سن نه طوریورسك هایدی سنده کیت احسان آلمغه باق . دیدیلر ، و ذورلادیلر . قیز مجبوراً

شاهك حضورينه قدر چيقدى شاهه :

— شوكتلى شاهم ! ديوى اولديرن اصل بنم .

ديدى . شاه بوكا :

— هايدى اورادن كل اوغلان ! سنك جرمك نه‌در كه بويله عظيم بر ديوى اولديره بيله‌سك ؟

ديدى . قيز ايسه بوكا :

— شاهم اينانمامقده اولديغكزى اكلايورم . بناء عليه لطفاً ديوى معاينه‌ايدبكز . قولاقلرينك اولديغى كوره‌جكسكز زيرا ديوى بن اولديردم . و ايشته قولاقلرى . بنده‌در .

ديه‌رك ديوك قولاقلرينى جيبندن چيقاروب شاهه اوزاتدى شاه ديوك معاينه‌سنى امر ايتدى . وحقيقةً قولاقلرينك كسلمش اولديغى كوروب قيزك افاده‌سنه اينانمدى و قيزه :

— اوغلم ديله بندن نه ديلرسك !

ديدى . قيز :

— شاهم صاغلغنى ديلرم .

جوابنده بولندى . شاه ايسه سوألنى تكرار ايتدى اوچنجى دفعه‌سنده قيز :

— شاهم حرم دائره‌سنك ايكنجى اوطه‌سنده ال البسه‌لر ايچنده بر قيزكز واردر آنى ايسترم !

شاه — آ اوغلم ! او قيزه برچوق يكتلر طالب اولدى . جمله‌سنى يكنميوب آلدى اونى نه بياجقسك . ديكر اوطه‌لرده

قاره‌لر كيمش بنم ديكر قيزلرم واردر . آنلرى سكا ويره‌يم .

قيز — شاهم بنم كوكلم آنى سودى بشقه‌سنى ايسته‌م .

ديدى . شاه بونك اوزرينه امر ايدوب دائما ال البسه اكتسا ايدن قيزنى چاغرتدى . وقيزينه :

— قيزم ! سنى شو يكيت ايسته‌يور . قبول ايدرميسك ؟

قيز — شاه بابا ! بكامساعده ايت . بوكيجه بردوشونه‌يم‌ده يارين جواب ويرم .

دينجه شاه مساعده ايتدى . قيز اوطه‌سنه عودت ايتدى . كيجه اولنجه ديوى اولديرن بزم معهود آشجى چراغى سلطان بوقيزك اوطه‌سى قپوسنه كيزليجه كله‌رك انختار دليكندن حوالى كوزتلمكه باشلادى . برده نه كورسون :

آل البسه‌لى قيز اوطه‌نك اورته‌سنه برآلتون ليكن قويوب ايچنه بر مقدار ده صو علاوه ايتدى . تام بو آنده پنجره‌دن بر كوكرجين كلوب مذكور ليكنك ايچنه كيره‌رك بيقانوب سلكندكده آى كبى كوزل بر يكيت اولدى ، قيز بوكا :

— افندم شهزادم ! بابام بوكون بنى چاغردى بر مسكين آشجى چراغنه بنى ويره‌جكنى سويلدى . بنده : بوكيجه دوشونه‌يم ديه‌رك مساعده آلدم . نه امر ايدرسك ؟

ديدى . قيزك يو سوألنه قارشو بو دليقانلى :

— سلطانم فلان پرده‌كى ديولرده بر اينه واردر .

آنی کمسه المفه جسارت ایده‌مز . یارین سن شاه باباکا بو آینه‌یی بو یکیت کتیرر ایسه آلیرم دیرسك . بو احمق آدمده قبول ایده‌جك اولور ایسه شبهه‌سز دیولر بونی هلاك ایدر بزده قورتلمش اولورز .

صباح اولنجه دلیقانلی تکرار قوش اولوب اوچدی . قیز دخی شاه باباسته کیدوب :

— دون دوشوندم . بن ایسته‌ین یکیت هر کیم ایسه اول امرده فلان یرده بولنان دیولرده‌کی آینه‌یی آلوب کتیره بیلورسه اکا واریرم .

دیدی . شاه قیزینك بو تکلیفی آشیجی جراغی اولان سلطان خانمه بیلدیردی .

اوده :

— شاهم امریکزه امتثالاً همان کیدوب کتیره‌یم .

— دیدی و شاهك حضورندن چیقدی . وسرای خارجنده قوبتدن آتك ویردیکی قیللری چیقاروب بری برینه چاقدقده او آنده آت میدانه چیقوب :

— نه ایسترسك سلطانم .

دیدی . قیز دخی :

— آه بنم خاص و سوکیلی آتم ! فلان یرده دیولرك بر آینه‌سی وارایمش آنی آلوب بورایه کتیرمك ایسترم .

آت — یك کوزل اولور سلطانم ! آرقه بین ،

دیدی . قیز آته بیندی . آت اسریل کبی یوله قویلدی . برمدت کیتدکدن صکره بیوك بر طاغك اوکنده طوروب قیزه :

— سلطانم سنی بورایه کتیردم شمدی سن بورادن اوکنده‌کی طاغه کیده جك و اوراده دیولرك یرینی کوره‌جکسك . دیولره دقتله باق اکر کوزلری قپالی ایسه اویومایوب اویانقدرلر ، و اکر کوزلری آچیق ایسه اویقوده‌درلر . او وقت همان ایچری کیر قارشوکا تصادف ایده‌جك آینه‌یی آلوهرنه اولور ایسه اولسون ارقه‌کا باقمه‌دن بورایه قوشوب کل .

تنبیهاتنده بولندی ، قیز آتك تعلیماتی موجبنجه طاغه طوغری یورودی . دیولرك بولندیغی یره کلدی . باقدی که دیولرك کوزلری آچیق . اویقوده اولدقلرینی اکلادی . همان ایچری کیروب قارشوسنه تصادف ایدن آینه‌یی آلهرق و هیچ ارقه‌سنه باقمه‌دن عودته باشلادی . دیولر بردن بره اویاندیلر . قیزك آرقه‌سندن ایندیلر وطاغ پارچه‌سی کبی طاشلر آتمغه باشلادیلر . قیز ایسه هیچ آلدیرمیوب سرعت سیرنده دوام ایتدی و آتك یانه کلوب آته بندی . ات دخی طبانه قوت اسریل کبی یوله روان اولدی . دیولر ایسه بونلرك آرقه‌سندن باقه قالدیلر . قیز بویله‌جه تکرار سرایه واردی . آتدن ایندی آت ایسه سره قدم باصدی . قیز دخی همان شاهك حضورینه کلوب :

— ایشته شاهم ! قیزکزك مطلوبی اولان آینه‌یی کتیردم .

دیدی . شاه همان آل البسه‌لی قیزینی چاغروب آینه‌یی

ویرنجه قیز شاشیردی :

— آمان شاه بابا ! بو کیجه‌لك دخی بکا مساعده ایله . یارین سزه جواب ویررم .

دیدی . شاه قیزینك بو رجاسنی دخی قبول ایتدی . قیز اوطه‌سنه چکیلدی . بزم آشجی چراغی اولان سلطان خانم کیجه اولنجه ینه قیزك اوطه‌سنی ترصده باشلادی . کیجه یاریسی اولنجه، ینه مذکور قوش‌کلوب آلتون لیکنه کیره‌رك سلکنوب ینه اولکی ارسلان کی دلیقانلی ظهور ایلدی .

قیز :

— ای کوکلك سروری ! تعریف ایلدیکك ایشه‌یی او مسکن آشجی چراغی کیدوب دیولردن آله‌رق کتیردی، شاه بابام بی آکا ویره‌جك‌یو کیجه ایچون‌ده کوچ‌حال ایله مساعده آلدم . شمدی نه بیالم ؟

دیدی . و دلیقانلی :

— تأسف ایتمه سلطانم . بو دفعه دخی شاهه سویله : بو دلیقانلی جداً بکا لایق ایسه فلان پرده‌کی دیولرك بر شمشیر طاشی واردر آنی کتیرر ایسه زمان بکا لایق اوله بیلور . دیرسك ؟ بو تدبیری طرفین قبول ایتدیلر . صباح اولنجه قیز شاه باباسنه .

— شاه بابا ! دون کیجه دوشوندم . بو آشجی چراغی

بکا لایق‌بر یکیت ایسه بو دفعه‌ده‌فلان پرده کی دیولرك شمشیر طاشنی بکا کتیرسون . کتیره بیلور ایسه آکا واریرم .

دیدی . شاه کیفیتی چراغه ، یعنی بزم سلطان خانمه بیلدیردی . اوده :

— شاهم امریکزه امتثالاً و قیزیکزك عشقنه اعتماداً کیدوب آنی‌ده کتیره‌یم .

دیدی . و همان سرایدن چیقوب قویندن آتك قیللرینی چیقاروب بری برینه چاقه‌رق آت ظهور ایدنجه :

— بنم سوکیلی خاص آتم ! بو دفعه‌ده سندن فلان پرده کی دیولرك شمشیر طاشنی ایسترم .

دید . آت دخی :

— پك کوزل اولور . سلطانم اوزرینه چیق .

دیدی . قیز آته بینوب یوله روان اولدیلر . بر مدت کیتدکدن صکره بیوك بر طاغك یانده طوردیلر . قیز آتدن اینجه آت بوکا :

— بنم سوکیلی سلطانم . شو یولدن طوغرمی کیت . ایلروده دیولرك مغاره‌سی واردر . مغاره‌دن‌ایچری کیر حجره‌ده بر شمشیر طاشی کورورسك آنی همان آلوب قوشه‌رق کل . صاقین ارقه‌کا باقه یوقسه کیتدیکك کوندر . پرده یولر سنك آرقدن بد دعا ایدرلر و دعالری عنداللهده مقبول اولدیغندن درحال تأثیر ایدر .

دیدی . و قیز آنك تعریفی وجهله کیتدی . طاشی الوب قوشه‌رق دوندی . دیولر اویاندیلر ، قیز پیشمنه دوشدیلر . قیزه یتشمینجه آرقه‌سندن :

— الهی یکیت! ارکك ایسه‌ك قیز ، قیز ایسه‌ك ارکك اول.

دعاصنده بولندیلر . قیز همان آته یتشدی :

— ایشته الدم سوکیلی آتم .

دیدی . آت دخی :

— بنم محترم سلطانم! دیولر ارقه‌کدن نه کبی بر دعاده بولندیلر ؟

قیز — ارقه‌مدن بکا : الهی یکیت ! ارکك ایسه‌ك قیز ، قیز ایسه‌ك ارکك اول دیدیلر .

دیدی . آت ممنون اولوب :

— سلطانم ! سکا تبشیر ایدرم . بو آندن اعتباراً سن صحیح ارکك اولدك . والده‌کی و شاه بابا کی مسعود ایلدك .

دیدی . قیز آنك بو سوزندن بر شی آکلامدی . همان کندینی یوقلادی . برده نه کورسون. صحیح ارکك اولمش آته:

— آه بنم سوکیلی خاص آتم بنمده ایستدیکم ، بو ایدی. حمد اولسون مولایه مرادمه ایردم صحیح ارکك اولدم.

دیدی . آت دخی :

— شهزادهم بوندن صکره‌ده مرادك هرنه ایسه بیلدرم . سن ارتق ارکك اولدك .

دیدی ایشته بو وقعه بزم سلطان خانمی قیز ایکن ارکك یاپدی . و بویله‌جه سرایه عودت ایدوب وشاهه مغرورانه :

— ایشته شاهم امر بیوریدیکز شیمشیر طاشنی دخی لطفاً کریمه کزه ویریکز .

دیدی . شاه قیزنی چاغروب شمشیر طاشنی ویردی. و

— قیزم آرتق بردیه‌جك قالدیمی ؟

دیدی . قیز :

— آمان شاه بابا الله عشقنه اولسون بو کیجه‌لك دخی بکا مساعده ایله :

رجاسنده بولندی شاه قبول ایدوب کیفیتی دلیقانلی‌یه بیلدردی . بونك اوزرینه یکی شهزاده‌من شاهك حضورندن جیقوب اولکی یرینه کیزلندی . کیجه یاریسی آل البسه‌لی سلطان خانمك اوطه‌سی قپوسنه کلوب انختار دلیکندن ترصده باشلادی . قیز ایسه منوال سابق وجهله آلتون لکنی اوطه‌نك اورته‌سنه قویدی و او آنده مذکور قوش پنجره‌دن کیروب لکن ایچنده سیلکندی و بیلدیکمز یکیت ظهور ایدوب قیز بوکا :

— جکر کوشه‌م افندم !! او مسکین آشجی چراغی بو دفعه دخی شمشیر طاشنی دیولردن آلوب کتیردی . شاه بابام هرحالده بنی بوکا ویره‌جك شمدی نه چاره‌من قالدی ؟

دیدی . بوکا جواباً دیلقانلی :

— هیچ مراق ایتمه و تأسف ایلمه. بو دفعه شاه بابا که سویله‌که: بو یکیت جداً بکا لایق ایسه پریلر شاهنك باغچه‌سنده بولنان آغلایان نار ایله کولن ایوانی آلوب کتیرسك . ایشته بونلر بزم خاص باغچه‌مزده‌در. مرکیم بو اغاجلرك یانینه کیدر الی اوزاتور ایسه او آنده نار اغلامغه ، ایوا دخی کولمکه باشلار . بوندن طولایی بونلرك یانینه کیمسه وارامان . بنده آروجه عسکرلرمی آلوب شاید بو مسکین جسماوت ایدوب اورایه قدر کلجك اولور ایسه اونی اوراده هلاك ایدرم .

دیدی . قیز بو تکلیفی قبول ایدوب صباح اولنجه شاهك حضورینه چیقارق :

— شاه بابا ! بر صوك تکلیفم دها قالدی. بویکیت جداً بکا لایق ایسه پریلر شاهنك خاص باغچه‌سنده بولنان اغلایان نار ایله کولن ایوانی الوب بکا کتیرسون او زمان بلا اعتراز کندیسنه واریرم .

دیدی . شاه کیفیتی دلیقانلی یه سویلدی . شهزاده :

— پکی شاهم ! بن بونی ده کتیرمکه غیرت ایدرم .

دیدی وحضوردن چیقوب سرایك خارجنه کیتدی. قویندن آلتن فیلدرنی چیقاروب بری برینه چاقنجه آت ظهور ایدوب:

— امر ایله شهزادهم .

دیدی . شهزاده دخی آته :

— آه بنم سوکیلی خاص آتم ! فلا یرده پریلر شاهنك سرایننده بر اغلایان نار ایله کولن آیوا وارایمش. انلری الوب کتیرمك ایسترم .

دیدی آت :

— شهزادهم بو مشکلجه بر ایش ایسه‌ده ضرری یوق اوغورنده بن جانمی فدا ایدرم . هایدی ارقه‌مه بیك .

دیدی . شهزاده آته بینوب یولا دوام اولدیلر. آت ازدر مثالی اغزندن ، بورنندن آتشلر صاچه‌رق اسریل کبی خیلیجه کیتدی . نهایت بر یره واروب طوردی و شهزاده‌یه .

آرقه‌مدن این. و بو چوجقلرك الرنده بولنان اشیایی الله بر چاره بول .

شهزاده آتدن ایندی اطرافنه باقندی :

یولك اوزرنده اوچ چوجق کوردی که بونلرك اوکلرنده بر پوسته‌کی ، بر کلاه و بر قامچی و بر اوق وار . بو اشیا چوجقلره میراث قالمش بر درلو تقسیم ایده میوب اوق ایچون غوغا ایتمکده ایدیلر . شهزاده بونلره :

— چوجقلرم نیچون بویله منازعه ایدییورسکمز ؟

چوجقلر — بونلرزه میراث قالمشدر. تقسیم ایده میورز.

شهزاده — پك اعلا سزه بن بر چاره بولهیم . بن اوقو آتیم هانکیکمز اول کیدوب آنی کتیره بیلور ایسه آنك اولسون . دیکرلرینك تقسیمی ایسه قولایدر .

دیدی. چوجقلر بوکا راضی اولدیلر. شهزاده اوقی آتنجه جمله‌سی آرقه‌سندن قوشدیلر. چوجقلر آیرلنجه شهزاده همان اشیالری آلوب آتنه بندی. آت دخی اسریل کبی اورادن اوزاقلاشوب غائب اولدی. چوجقلر ایسه بونلرك آرقه‌سندن باقه قالدیلر.

آت سرعت سیرنده دوام ایتدی و نهایت پریلر شاهنك سرایینه داخل اولوب طوردی. شهزاده‌یه:

— سرتمدن آرتق این. چوجقلردن آلدیغك کلاهی کبی، پوسته‌کبی دخی اوزرینه اورت. قامچی ایله پوسته اور. درحال هوالانوب طوغری پریلر شاهنك خاص باغچه‌سنه وارسك. مذکور نار ایله ایوا اغاجلری کوکیله قوپاروب ارقه‌کا باقیه‌رق همان بکا کلورسك.

دیدی. شهزاده تعریفی وجهله کلاهی باشنه کیدی، پوسته اوتوروب قامچی ایله‌اوردی. درحال هوالانوب پریلرشاهنك خاص باغچه‌سنه واردی. و اولانجه قوتیله اغلایان‌نارایله کوان ایوا اغاجلرینی چکوب کوکیله یرندن چیقاره‌رق تکرار هوالاندی. اطرافی بکلهین عسکرلر اغاجلرك کوکندن چیقاریلوب کتورلدکلرینی کورنجه جمله‌سی بردن:

— امان بره طورمیك اورك!

دیه‌رك یری برلرینه قارشدیلر بونلرك کورلتیلرینی پریلر شاهنك شهزاده‌سی ایشیتدی پنجره‌یه کلدی واغاجلرك کیتدکلرینی

اکلاینجه قیزك دخی الندن ارتق کیده‌جکنه حکم ایدوب اغلامغه باشلادی.

بز کلهلم یزم شهزاده مزه اغاجلری النجه طوغری آتك یانه کلدی و آته بینوب شاهك سرایینه واردی، حضوره جیقوب:

— ایشته شاهم. قزکزك بو امرینی دخی ایفسا ایتدم. ارتق عذر دکلهم.

— دیدی شاه در حال قیزه خبر کوندروب اغاجلرك کلدیکنی بیلدیردی. قیز دخی ناچار قبول ایدوب قرق کون قرق کیجه دوکون یاپلدی. بونی متعاقب شهزاده باشندن کچن بتون ماجرایی یعنی بو حکایه‌نك اولدن نهایتنه قدر شاهه و قیزه حکایه ایتدی و پدریله والده‌سنه کیده‌جکنی بیلدیردی. شاه اذن ویروب شهزاده سلطان‌ایله برابر کندی پدرینك سرایینه عودت ایتدی. پدر و والده‌سنك اللرینی اوپه‌رك سوندیردی. آنلره دخی باشندن کچن حالاری برر برر اکلاتوب، اورادہ دخی یکیدن قرق کون‌قرق کیجه دوکون درنك ایلدی و جمله‌سی مرادلرینه نائل ومسعود اولدیلر.

ختام

اعتماد کتابخانه‌سی

سید طاهر

باب عالی جاده‌سنده نومرو ۸۹ پوسته قوطوسی ۱۷۱

هرنوع آثار جدیده وعتیقه بولنور . طشره سپا‌رشلری قبول ومنتظماً ارسال قلنور . آرزو ایدنلره کتبخانه‌مزك فهرستی مجاناً تقدیم قیلنور. معامله‌مز پشیندر.

علی جنکیز حکایه‌سی

راویان اخبار وناقلان آثار شویله روایت وبو وجهله حکایت ایدرلرکه زمان اوائلده هندستانك (حیدر آباد)شهرنده بر فقیر قادین اولوب بونك غایت کوزل وهردرلو هنروسعرفته صاحب ، صوك درجه عاقل وزکی بر اولادی واردی .

بوکنجك کرك عقل وذکاده، کرك هنر ومعرفتده، وحسن وجمالده مذکور شهرده برعلی یوق ایدی. (حیدر آباد) امیری بو چوجغك مدح وثناسنی ایشیدوب آنی معینه آرزوسنه دوشدیکندن والده‌سنه خبر کوندردی وکنجی برابرجه کتیر‌مسنی‌ده امر ایتدی .

مزبوره امیرك بوامر وطلبی اوزرینه اوغلنی برابر آلوب شاهه چیقدی . امیر کنجی نظر تدقیقدن کچیردیکی کبی اکا سوز سویلیه‌رك وبعض سؤاللر صوره‌رق اقتدار ودرجة ذکاسنی‌ده اکلامش اولدیغندن خدمتنده استخدام ایتمك اوزره آلیقویدی ووالده‌سنه‌ده کیتمك اوزره برمعاش تخصیص ابلدی.

کنج خدمت امیرده لیل ونهار حاضر اوله‌رق هرکسك انظار توجه وحرمتی قازانمش ونزد شاهیده مقرو بیتندن اولمشدی .

بر کون شاه اطرافنده بندکانی آیاق اوزرنده طورمقده بولندقلری صره‌ده صوردی :

— ایچکزده علی جنکیز اویونی دینلان شئی بیلن کیمسه وارمی ؟

شاهك بو سؤالی اوزرینه کمسه جواب ویرمیوب بر برینك یوزلرینه باقدیلر . اوصیره‌ده کنج ایلری چیقوب دیدی که :

— اکر مساعده ویریلور وامر فرمان بیوریلور ایسه کیدوب بو اویونی تحصیل ایدر وکلیرم .

امیر ، ممنون اولەرق :

— هایدی کیت تحصیل ایت وچابوق کل .

دیه‌رك رخصت ویرمکله کنج درحال حضوردن چیقه‌رق (علی جنکیز)ك نره‌ده اقامت ایلدیکنی، وناصل برآدم اولدیغنی تحقیقه باشلادی .

بوصره‌ده چارشوده بردرویشه راست کلدی. کنج سیاح درویشلرك هر شیئه واقف اولدقلرینی دوشونه‌رك یونك یانینه صوقولوب الینی اوپدی و(علی جنکیز) ی اکا صوردی . درویش سؤال ایتدی :

— اوغلم (علی جنکیز) ی نه‌یاپه‌جقسك ؟

— اویونی اوکرنه‌جکم .

— بوندن مقصدك ندر ؟

— امیر بو اویونی کورمك ایسته‌یورده .

— اویله‌ایسه کل بن‌سنی (علی جنکیز)ك یانینه کوتوره‌یم.

دیه‌رك کنجك ألندن طوتوب یوریمکه باشلادیلر . براز کیدوب شهردن چیقدیلر، برطاغه واصل اولوب اورادەبولنان برمغاره‌یه کیردیلر . کنج (علی جنکیز) ی کورمك سوداسیله بلا اعتراض درویشی تعقیب ایدیوردی .

مغاره‌ده درویش کنجی بر اوطه‌یه کوتوردی که بوراسی کندیسنك اقامتکاهی ایدی . اوطه‌نك درت دیوارنده قدوملر، دفلر ، چوکانلر ، بژلر ، تسبیحلر اصیلی اولدیغی کبی بر طرفنده‌ده برچوق شیشه‌لر انیکلرله برابر أولو قفالری وافسان کمیکلری واردی .

کنج بونلری کورونجه دوچار حیرت اولوب درویشه اورایه نه ایچون کلدکارینی صوردی .درویش :

اوغلم سن (علی جنکیز)ی ارایورایدك . ایشته آرا. دیغك آدم‌نم. امیره وعد ایتدیکك اویونی سکا اوکره‌جکم. آنجق بونی تحصیل ایتمك ایچون بوراده برقاچ کون قاله‌جقسك.

کنج بوتکلیفه راضی اولدیغندن ومغاره‌یه کلنجه‌یه قدرده اقشام اولدیغندن کیجه‌یی اورادە کچیردیلر . ایرتسی کون کنج اویقودن اویاندیغی زمان درویش میدانده یوق ایدی . آنی تحری ایتمك اوزره اوطه‌دن چیقوب مغاره‌نك ایچنی طولاشمقده ایکن برقاپویه تصادف ایلدی .

مذکور قاپویی آچوب ایچری کیردیکنده غایت کوزل

برکنج قزك اوتورمش کرکف ایشله‌مکده اولدیغی کوردی، بو صوره‌ده مزبوره دخی کنجی کوردیکندن کیم اولدیغنی صورمغله :

— بن بی‌آدم وشاهك مقربلرندن بریم (علی جنکیز) اویونی اوکرتمك اوزره بی بورایه بردرویش کتیردی .

یا سن کیم‌سك؟انسانمیسك؟پریمیسك؟ بورادهنه کزیورسك!

— نه‌جنم نه‌پری‌یم، سنك کبی بی آدم . چوجق ایکن برکون سوقاقده بودرویش بی طوتوب بورایه کتیردی .کلدکندن ایرتسی کونی بی قارشوسنه آلوب اوقوتمغه باشلادی. بن آنك بکا اوکرتمك ایسته‌دیکی شیئی بر درلو اوکرنه‌مدم . نه‌سویلدی‌ایسه‌بن آنك عکسنی سویلدم نهایت فنا حالده حدت ایدرك بی بو اوطه‌یه قپادی .

قز بوسوزی سویلدکدن صکره کنجی اوطه‌نك برطرفنه کوتوره‌رك برقپاق آچوب درین بر قویو کوسترردی بو قویو آغزینه قدر انسان لاشه‌سیله طولو ایدی . قویونك قپاغنی قپادقدن صکره دیدی‌که :

— بو انسانلری کوردکمی ! ایشته بونلرك جمله‌سنی او درویش بورایه کتیرمش اوقودقلری شیئی بلله دکلرندن جمله‌سنی بو قویویه آتوب اولدیرمشدر . اولومدن قورتلق ایچون‌بالکز برچاره‌واردرکه اوده‌درویشك اوقوتدیغی جمله‌لری بلله‌مامك، اوکرتمامکدر. ایشته‌سزه‌نصیحتم‌بودرياردن

دورپش سنی اوقوتمغه باشلار . اونه سویلر ایسه سن ترسنی سویله . برشی اوکرنمامش کبی طاوران .

کنج قزك بوسوزلرینه تشکر ایده‌رك طوغریجه درویشك اوطه‌سنه کلدی . براز سکره درویش کلوب کنجه:

— کل اوغلم سنی اوقوده‌یم . اویونی اوکرنده شامه علومات ویر .

دیمکله کنج درویشك اوکنه دیز چوکوب اوتوردی .

درویش رافدن برکتاب آلوب آچدی واوقوتمغه‌باشلادی ایسه‌ده کنج بردرلو بللنیه‌میوردی . مثلا درویش الف دیر ایسه کنج دیرك دیور ، ب دیر ایسه تکنه دیوردی . نهایت درویش فنا حالده حدت ایده‌رك کنجی بر ایی دوکدی و براقدی .

ایرتسی کون صباحلین ایرکن راندن دیکر بر کتاب آله‌رق کنجه ویردی و دیدی :

— ایشته بو کتاب (علی جنکیز) کوسترپور. تکمیل اویونلر بونده یازیلیدر . بونی سکا اوقوده‌جغم اکر دقت ایدر تحصیل ایلر ایسه‌نك فنها بوقسه سنی بر ایشه یاراماز دیه‌رك قوغاجغم .

بونك اوزرینه درویش کنجی اوقوتمغه باشلادی . کنج کتابی مکملا اوقویوب بللهیور ایسه‌ده درویشه دائما ترس ترس شیلر سویلیوردی . بو حال ایله بر قاچ کون کچدی

نهایت درویش دیدیکه :

— سنك بر شی اوکرنه جکاك یوق . حیوان کبی بر شی ایمش سك .

بونك اوزرینه آنی الدن طوتوب مغاره‌دن چیقاردی و طاغ باشنه کوتوروب براقدی . کنیج اوزادن یورویه‌رك طوغریجه خانه‌سنه کله‌رك والده‌سنی بولدی‌الینی اوپدکدن‌وخیر دعاسنی آلدقدن صکره دیدیکه :

— والده یارین بن بر آت اوله‌جغم . بنی آلوب امیرك سراینه کوتور و آکاصات فقط صاقین دیزکینمی تسلیم ایتمه .

ایرتسی کون والده‌سی آخوره کیتدی ، غایت کوزل بر کیلان آت طوریور ، بونی آلوب شاهك نزدینه کوتوردی و بیك آلتونه صاتدی .

قادین خانه‌سنه کلدکدن برازصکره اوغلی کله‌رك والده‌سنه دیدیکی :

— یارین بن‌قوچ اوله‌جغم . بنه بنی امیرك سراینه کوتور و صات .

ایرتسی کون قادین غایت بیوك و مثلی کورلمامش بر قوچی طوته‌رق سرایه کیدر ایکن مذکور درویش یولده تصادف ایتدی . قوچی کورونجه طانیه‌رق، پر حدت کندی کندینه :

— وای خنزیر اوغلان نهایت بنم هنر و معرفتمی المدن

آلدك اویله‌می ؟

دیه‌رك قادینك یانینه کلوب :

— والده بو قوچی بکا صات ، نه ایسته‌سه‌ك ویره‌یم .

دیدی . قادین پازارلغی ایده‌رك حیوانی تسلیم ایده جکی صره‌ده قوچ کوزل بر کوکرجین اولوب سرعتله اوچدی . بونی کوره‌ن درویش در حال بر شاهین اوله‌رق کوکرجینی تعقیبه باشلادی . بیچاره قادین اوراده شاشیروب قالمشدی . کوکرجین اوکدن و شاهین ارقه‌دن اوچه‌رق امیرك سراینه قدر کلدیلر . شاه سرایك بغچه‌سنده اوتورمش سیران ایدیوردی . کوکرجین بر الما شکلنه کیره‌رك امیرك قوجاغنه دوشدی ؛ درویش‌ده او آنده انسان قیافتنه کیره‌رك حضوره کلوب :

— شاهم او الما بندر . بکا ویر .

دیدی . امیر ایسه بوندن دوچار حیرت اوله‌رق :

— نه‌دن سنك اولیورمش . بکاکوکدن دوشدی . بندر .

جوابنی ویردی ایسه‌ده درویشك رجا و ابرامی اوزرینه المایی ویرمك اوزره طاوراندی او صره‌ده شاهك النده‌کی الما داری اوله‌رق‌یره صاچلدی . بونی کوره‌ن درویش درحال بر طاووق شکلنه کیروب داریلری برر برر طوپلایوب یوتمغه باشلادی .

بو اثناده دارینك‌بری بر سانسار اولدی‌و دیکر داریلری

طوپلامقله مشغول اولان طاووغك اوزرينه آتيلەرق آنى طوتوب بوغدى .

بو احوالى امير حيرتله تماشا ايديوردى .

سانسار طاووغى بوغدقدن صكره سيلكنوب اولكى كبى كنج آدم اولدى و حضورده پر اوپوب آياقده طوردى .

اميرك حيرتى كيتدكجه آرتمقده ايدى . عادتا كورديكى شيئه اينانميوردى . ديديكه :

— واى سنميسك ؟ بو حال نەدر ؟

— اوت شاهم ايشته اوكرتمكى امر ايتديككز (على جنكيز اويونى بوكا ديرلر . او درويش بنم اوستەم ايدى . بنى هلاك ايتمك ايستەيوردى . بنه اوندن اوسته چيقوب آنى تلف ايلدم .

ديەرك كچيرديكى احوالى برر برر حكايه ايلدى . شاهك فوق العاده ذوقنه كيدن بو حالدن ممنون اولەرق كنجه بيك آلتون ايله مكمل برقوناق احسان ايتدى وخدمتنده ابقا ايله آنك عقل و درايتندن ، ذكا و عرفانندن استفاده ايتمكده دوام ايلدى .

ختام

ÖZGEÇMİŞ

İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Yine aynı üniversitenin Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Şeyma Güngör'ün danışmanlığında hazırladığı "**Türk Masalları ile İlgili Kitapların Halkbilimi Araştırma Yöntemleri Açısından Değerlendirilmesi (1928-2002)**" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı.